

Historicum opus, in quatuor tomos diuisum: : quorum, tomus I, Germaniae antiquae illustrationem continet, in qua veterum autorum descriptiones, tam generales, quam speciales, cum doctissimorum virorum, nostrae aetatis, elaboratis commentarijs, explicantur, omissae ab antiquis recentiorum studio & industria suppleantur : praecipuae historiae Germaniae antiquae & nouae describuntur, Populorum migrationes indicantur, Regionumque ac Gentium appellationes recentes veteribus accommodantur, & aliae quamplurimae res liberali cognitione dignissimae, continentur : tomus II, compraeendit ea, quae sub Imperio Caroli V. Caesaris, in diuersis locis ac regionibus acciderunt, usque ad inaugurationem Ferdinandi I. Caesaris, una cum resignatione Imperij Romani, a Carolo V. facta : tomus III, historias complectitur, quae uenerunt in gubernationem Ferdinandi I. huius nominis, Imp. una cum epitoma rerum gestarum, in uarijs orbis terrarum partibus, a confirmatione eiusdem Caesaris, uidelicet ab anno Domini MDLVIII usque ad finem anni MDLXIII : tomus IIII, res gestas in se continet, quae incurrerunt in Maximiliani II. Caesaris Imperium, una cum epitoma rerum, quae sub eodem Cesare, ab anno Domini MDLXV usque ad annum MDLXXIII uarijs in orbis terrarum plagis peractae sunt : Germanicarum non solum rerum, sed & uniuersis historiae ac antiquitatis studiosis, ut plurimum profuturum, a uiro quodam erudito, & in historiarum lectione cum primis exercitato, (cuius in duorum posteriorum tomorum praefationibus mentio fit) magno labore & studio collectum, & iampridem ad cognitionem

2

TOMVS IIII,
RERVM GE-
STARVM, QVAE IN-
CVRRERVNT IN MAXIMILIANI II.
CAESARIS IMPERIVM: VNA CVM EPITOMA RE-
rum, quæ sub eodem Cæs. nimirum ab anno Domini M. D.
LXV. vsq; ad annum Domini M. D. LXXII.
varijs in orbis Terrarum plagis
actæ sunt.

AUTHORE,
D. Simone Schardio Iurif-
consulto.

AUTHORVM, OPVSCVLORVM ET
LIBRORVM, QUI IN HOC QVARTO
Tomo continentur, subsequens pa-
gina indicabit.

B A S I L E Æ 1574

L.

AD LECTOREM,
in Quartum huius Ope-
ris Tomum, Præ-
fatio.

V M summa & periocha huius Tomi, conuenientia cum præcedentibus duobus, seriesq; rerum supra in Præfatione in secundum Tomum sint exposita, eorum explicatione & repetitione hic supersedere uisum est: Nam commodè Lector inde ea huc referre poterit. Ad Epitomen uerò quod attinet eam in hoc quoque Tomo D. Simon

Argumentu

Schardius à principio anni Domini millesimi quingentesimi sexagesimi quinti, de rebus singulorum annorum usque ad uigesimum primum diem Iulij, anni Domini millesimi quingentesimi septuagesimi secundi perduxit, sine dubio eam ita continuaturus, si ei huius lucis usura diutiùs frui licuisset. Sed dum Typographo spem facit, se eam in proximè superioribus ferijs canicularibus ad id usque temporis completurum, ecce inopinato uigesima prima die Iulij, in febrim & colicos dolores recidit, usque uigesimo quinto die eiusdem mensis oppressus moritur, magna cum studiosorum historiæ iactura: cum septem ferè annos amplissimo Assessoris Camerae Imperialismunere functus esset, ante uerò annos aliquot apud Illustrissimum Principem D. Vvolfgangum Palatinum Rheni Boiariæ Ducem & Comitem Veldensem consiliarium egisset. Quod reliquum est, Typographus rogauit uirum quendam bonum & in hoc studij genere multum

☞ 2 diuque

Præfatio.

diuque uersatum, ut in eodem instituto progredi & quæ de
siderantur perficere uelit, qui eidem se id enitutum, quoad
eius per occupationes sibi licuerit est pollicitus. Bene Vas
le. Calendis Augusti anno Domini millesimo
quingentesimo septuagesimo
mo quarto.

Authorum

Authorum, opusculorum &
librorum, qui in hoc quar-
to Tomo continen-
tur, Elenchus.

Erum à Turcis in Insula Melitę ge-
starum, Hieronymi Comitissæ Ale-
xandrini tractatio. pag. 2221

Expugnatio arcis Tokaij, Anno
millesimo quingentesimo sexagesi-
mo quinto, per Lazarū à Schvven-
dereceptæ, authore Ioanne Sam-
bucō. pag. 2257

Historia Sigethi totius Sclavo-
niæ fortissimi propugnaculi à So-
lymanni Turcarum Imperatoris exercitu, Anno millesimo
quingentesimo sexagesimo sexto capto, ex Croatico sermone
in Latinum conuersa. pag. 2261

Epitaphia varia in Nicolai Zeriniæ Comitissæ mortem, præ-
sidium Sigethium & Iulæum, &c. pag. 2272 2273 2274

Historica descriptio susceptæ à Cæsarea Maiestate execu-
tionis, contra proscriptos, eorumque receptatorem, & ca-
ptæ Gothæ, soloque æquati castri Grimmenstein, Anno
Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, decia
mo tertio Aprilis. pag. 2275

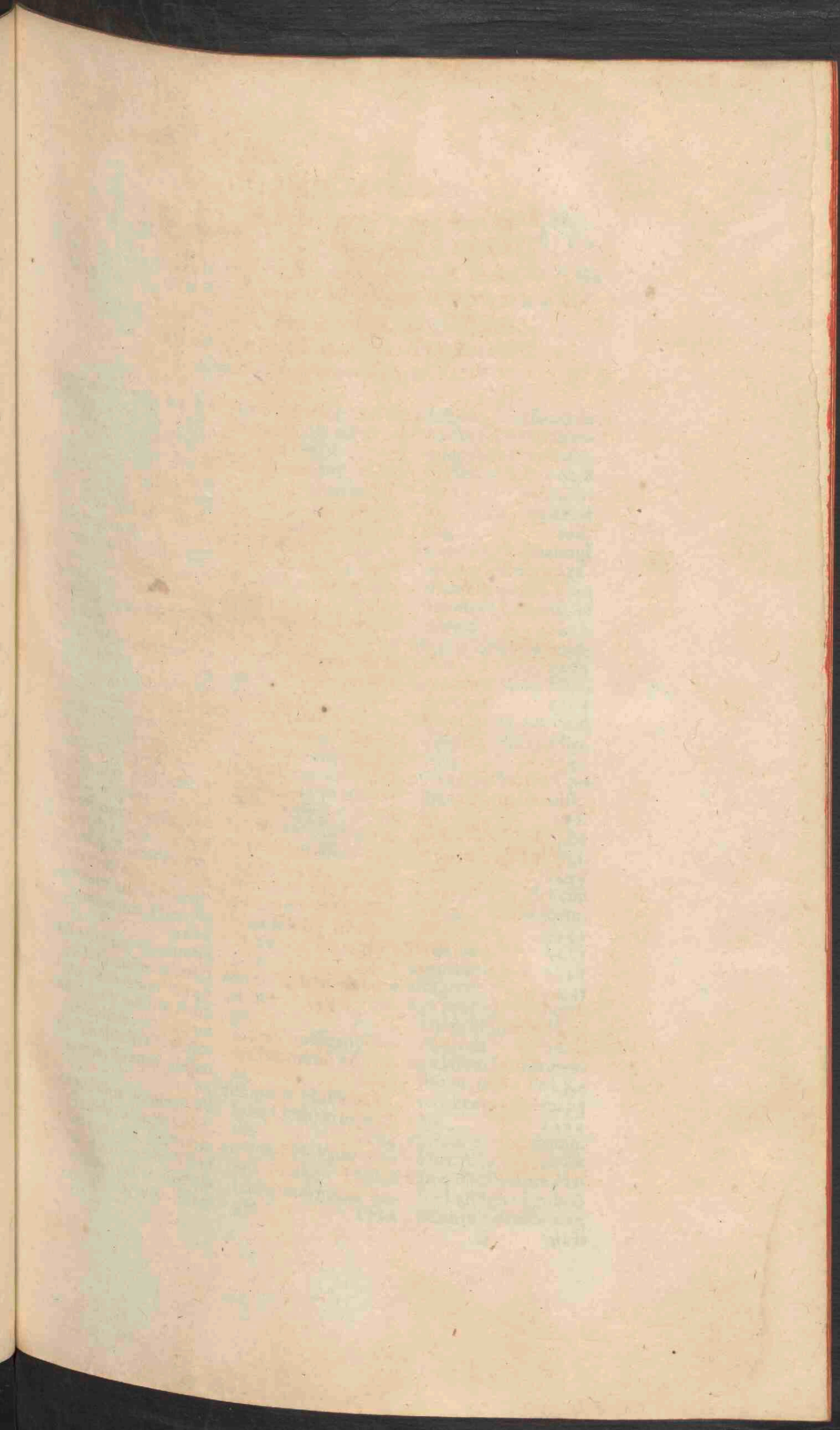
Epitome rerum gestarum in varijs orbis partibus sub Im-
peratore Maximiliano Secundo, ab Anno millesimo quin-
gentesimo quinto, usque ad millesimum quingentesimum se-
ptuagesimum secundum, diem 21. Iulij, à Simone Schardio
Iuris Doctore, &c. conscripta.

1565 1572

Catalogus.

Anni 1565. incipit.
Anni 1566. incipit.
Anni 1567.
Anni 1568.
Anni 1569.
Anni 1570.
Anni 1571.
Anni 1572.

pag. 2285
pag. 2291
pag. 2314
pag. 2331
pag. 2406
pag. 2441
pag. 2472
pag. 2508.

INDEX COPIO- SISIMVS, RERVM GESTARVM, VER- BORVM, PRAELIORVM, MOTVVM, EXPV- gnationum diuerforum locorum, omniumq; actio- num, quæ in hoc Tomo IIII. Historici Operis comprehenduntur.

BBAS

- S**ãct. Bern-
hardi publi-
cè de here-
3261
si accusatus
Acacia qualia sint nau-
gia Hier. Alex. 2257
accademia Regiomon-
tana amplis stipendijs
dotata 2339
acierius Condensi prin-
cipi militat 2382. in
locum Andelotij suffe-
ctus 2422. suas co-
pias colligit, ac se cum
Còdæo còiungit 2395.
collectis copijs Mont-
pèfarij persequitur
eod. captus 2437
acierij copiarum profligatae
à regijs copijs 2395
actuaria Turcarum na-
uis demersa 2254
actuariae naues quæ sic
nominentur, Hier. A.
lex. 2256
actuariolum Byzantium
ad Imperatorem mitti
tur. Hier. Alex. 2248
adamus Vucisius Aura-
ico militat 2378
de Adiaphoris Theolo-
gorum Saxonie dissen-
tio 2395
adolphus Tanlayũ ad
Andelotũ fugit 2340.
suas copias perturba-
tas recolligit, & in San-
tam Angelici oppidũ
reducit 2417. Regi
nam Navarrae de Con-
dei luctuosa morte cer-
tiores reddit 2419.
suum exercitũ iustrat
eod. grauiter uulne-
ratus 2437. suppli-
cem libellum ad regẽ
Galliae mittit 2430.
suos ad fortitudinem
& constantiam adhor-
tatur 2436. Iarna-
cum oppidum recupe-
rat 2415. Galliae tan-
quam perturbator ac
uiolator pacis proscri-
ptus 2433
admiralij uirtus ad lar-
naci Pontem 2415.
copiarum maioribus uiri-
bus adortæ 2416. di-
ligentia in re militari
eod. seruus, nomine
Dominic' Albij pœ-
na capitali affectus pag.
2434. 2435. uirtus
in pugna 2436. fra-
tri Cardinali Castilio
nao insidiae structae
2380. stratagemata
pag. 2416
admiralio uariae insidiae
structae 2340. pa-
gin. 2434.
mors Vuolfgangi duci-
cis Bipontini nuncia-
ta 2423
adolphus Holfatus ur-
bem Gotham in gradi-
tur 2284
adolpho Holfatiae duci
filia Philippi Hassiae
Ladtgrauij nupta pa-
gin. 2320
adolphus Nassauensis
Ludouici frater in ex-
pugnatione monaste-
rij Heiliger Lehae occu-
bit 2354. Nassauien-
sis Vueldae sepelitur
eod.
adrelsius in Lotharingi-
am proficiscitur ad ex-
cludenda auxilia Con-
dæanis è Germania ue-
nientia 2413
adriano à Steinberg no-
bilis 2365
adriaticum mare. Hier.
Alexand. 2256
ægates Insulae quantum
distant à Melita. Hier.
Alex. 2252
ad Aegatas Insulas Chri-
stiana classis repulsa
eod.
amilia filia Christopho-
ri ducis Vuirtenbergi-
ci 2406
aneas Pius in Melitam
Insulam proficiscitur.
Hier. Alex. 2251
Aëssa urbs 2425
asopi eulogion 2293
affligensis Abbatia 2345
aga praefectus cohorti-
bus praeforianis. Hier.
Alexand. 2224
aga Ianitscharorũ men-
struum stipendiũ à Ke-
retschenio solutum pa-
gin. 2302
agarum promotorium.
Hier. Alex. 2256
agnes filia Philippi Haf-
siae Landgrauij, primò
Mauritio, deinde Ioan-
ni Filii

I N D E X I N

- ni Friderico ducib. Sa-
 xonia nupta 2320
 agria à Turcis obsidio-
 necincta 2308
 agriensis Episcopus à
 Maximiliano Impera-
 tore Constantinopo-
 lim mittitur 2322
 agricola quidam miser
 numerosam prole ob
 famem necat 2476
 agrigentum ciuitas Sici-
 liae. Hier. Alex. 2256
 akanki Bassa cū aliquot
 militum millibus Si-
 gethū arcem obsidet,
 Sam. Budina. 2265
 akay Bassa cum suo exer-
 citu pontē Draui tran-
 sit. Sam. Budina 2263
 alba Regalis à Turcis ca-
 pra 2308
 alba Regalis Iudex, Im-
 peratoris opē supplex
 implorat. 2288
 albæ Regalis Sangiac-
 cus captus 2304
 albæ Regalis Guberna-
 tor captus & Possioniū
 in custodiam ablega-
 tus 2299
 prope Albam Regalem
 Turcarum castra 2298
 albano cum exercitu in
 Belgium uenit 2322.
 Dux à Rege Philippo
 ad compellendos mo-
 tus in Belgio ob religi-
 onem exortos, ablega-
 tus 2321. Arember-
 gicum Comitem cum
 maximis copiis in Fri-
 siam aduersus Ludoui-
 cum Nassauiesem mit-
 tit 2353. ualitudinē
 recuperat 2322. quā-
 tam seuitiā exercuerit
 in Belgio eod. Nas-
 sauientes in fugam uer-
 tit 2371. cum suo ex-
 ercitu, Amisum fluui-
 um transgreditur eod.
 Groningensibus subsi-
 dium fert. eod. octo
 decim nobiles Bruxel-
 lis capitali supplicio af-
 ficit 2354. Reginae
 Angliæ scribit ob arte-
 stas naues 2408.
 Alexandria delectum
 copiarum habet 2322.
 dux in febrim incidit
 2321. suas copias cū
 Alberti Lodionij con-
 iungit 2322. equita-
 tum Hispanicum & I-
 licum ad partes Leodi-
 enses mittit 2340.
 scribit regi Gallie eod.
 edictum contra exules
 Bruxellis publicat pa-
 gin. 2354. Ganda-
 uensibus clauis portæ
 atq; palatii adimit 2323
 Antuerpiæ castellū æ-
 dificat 2325. Egmō-
 danum Comitem capi-
 te plectit 2354. 2355.
 noua tributa Belgis
 imponit 2507. Bel-
 gis noua uectigalium
 onera imponit 2407.
 regi Gallie aliquot mil-
 lia Hispanorum auxi-
 lio mittit 2326. à sum-
 mo Pontifice Galea et
 Chrotocis, ob intro-
 ductam in Belgiū in-
 quisitionem 2421.
 2422. tribulos ferre-
 os in loca uadosa Mo-
 sæ ad lædandos hostes
 coniecit 2382. om-
 nes Vasallos regis Hi-
 span. Belgij profuges
 uocat sub pœna con-
 fiscationis bonorum
 2414. supra Mosam
 Pontē construit 2382.
 de quibusdam Germa-
 nis militib. pœnam ca-
 pitalem sumit 2452.
 Auracum trāsitus Mo-
 sæ fluuij arcere conat-
 2383. Nassauiesi-
 bus uiginti signa mili-
 taria & sedecim tormē-
 ta bellica eripit 2371.
 castra Nassauientium
 expugnat eod. se ex-
 purgat quod cum ex-
 ercitu comitatū Emb-
 densem, Imperij statu
 inuasit 2372. om-
 nium Anglorum An-
 tuerpia & alibi in Bel-
 gio negociatium bo-
 na arreat 2401.
 Nassauientes insequi-
 tur, & multos eorū in
 fuga concidit 2371.
 mi titibus pro stipendijs
 suspendia reddit 2451.
 Tornaci & Valencis
 quinquaginta ciues, p-
 publicos carnifices de-
 collari iubet 2401.
 Egmondanum & Co-
 mitem de Horne capit
 2323. scribit Episco-
 po Monasterijsi de ui-
 ctoria contra Nassau-
 entes obtenta 2372.
 diplomate regio uarijs
 in rebus abutitur eod.
 albani copiae contra Au-
 raicum collecte 2382.
 edictum de inquisitio-
 ne stabilienda in Belgi-
 co 2322. iniuria erga
 reginā Angliæ 2406.
 prouerbis de Geu-
 sijs 2340. hostilitas
 in Belgio 2372. 2371.
 ducis filius uulneratur
 2522. querela de
 Ludouico Nassauien-
 si 2372. seuitia in mi-
 lites 2452. arrogan-
 tia 2323. lacus incre-
 meuta & exundatio-
 nes 2463. populio-
 lim Epirota dicti 2507
 albano sex tormēta Nassa-
 uia à Ludouico Nassa-
 uiesi erepta 2354
 albanici Nassauieses in
 fugam conuertunt &
 eorum multos cadūt
 2371. à Lu-

T O M V M I I I I .

2371. à Ludouico Nassauensi praelio superati 2353. Nassauenses praelio superant 2372 inter Albanicos & Nassauenses ardentis uelitationes commissæ pag. 2370 albanicorū clades 2351. & Nassauensium uelitationes eod. alba terra deditioe capta 2421 albertus Bauariæ Dux nomine Imperat. Augustæ capita deliberationis proponit 2294. uicem agit Imperatoris in comitijs Augustanis 2321 albertus Borussiacus moritur 2370 albertus dux Borussiacus quot uxores habuerit 2339. quot filios ex Dorothea Danici regis filia sustulerit 2339 ducit uxorem eod. Regio Mōtanam scholarum amplis stipendijs decorat, eoq; multos doctores & magistrōs accersit eod. in Alberti ducis Borussiacæ funus distichon, quō tempus obitus eius comprehensum est pag. 2339 albertus Fridericus à Polonia rege in ducē Borussiacæ creatus eod. alberto Friderico tutori, à rege Poloniæ danti eod. albertus à Lasko Baro quidam Polonus Maximiliano Imperat. alii quot millia militū auxilio mittit contra Turcam 2300 albertus Lodionius suas copias cum Albaniducis coniungit 2322 albertus Marchio Episcopus Franciæ bellū infert 2275 albertus Marchio Brandenburgensis, Friderici Marchionis filius, quōdam ordinis Teutonici magister, sed postea dux Borussiacæ constitutus, moritur 2339. bellum mouet contra patrum suum 2275 Galliæ regi militat pagin. 2367. ab Henrico duce Brunswicensi praelio uictus 2368. Cæsari reconciliatus 2475. Henrici ducis copias ad defectionē sollicitat 2368. bellum mouet cōtra Mauritium Electorē & praelio eum superat 2367. Franconicis principibus & Norimbergensibus bellū infert eod. per Thuringiā in Voilandiam cōtendit 2368. cum exercitu mira celeritate in Saxoniam cōtendit 2367. se Sigismundo Poloniæ regi submittit 2339. bellum gerit cum Sigismundo Poloniæ rege eod. in exilio moritur 2275 alberti Marchionis Brandenburgensis ditio ab Henrico Brunswicensi depopulatur 2368. laus & uirtutes 2339 inter Albertum Brandeburgensem & Norimbergenses bellū 2464 albertus Mogūtinus Elector Henricum ducē Brunswicensem adhortatur ne uī Guilhelmū fratrem uinculis liberet 2365 albertus March. Brunswicum oppidum in suam potestatem recipit 2368 albertus Megelburgius ab Henrico duce Brunswicensi ingenti pecunia mulctatus 2319 albertus filius Maximiliani II. Imperatoris in Hispanias proficiscitur 2452 albertus comes Nassauensis de Veylburg Auraco militat 2378 albertus Rosebergicus coniurationis Grumbachianæ particeps 2276. moritur 2522 alberti Rosenbergiici captiui causa in comitijs Spirensibus frustrata 2464 albeterra uicus 2395 albis nauigabile flumen frigore intenso constructum 2510. 2285 albius cum literis mittitur ad ducem Bipontinum 2434. in carcere ab Admiralio conijcitur & capitis damnato, ut proditor eod. capitur ab Andio famulo eod. alcamaria oppidum à Geulsijs expugnatum 2517 aldenburgēse colloquium abruptum 2414. 2394 alexander Alesius Scoticus in Francofurtensium Academiam uocatus 2473 alexander Vuolffgangi comitis Palatini auus 2485 alexander Medices rursus fit princeps Florentinensis constituit 2434 alexander Medices, Laurentij iunioris filius, Margaritam filiam Ca-

I N D E X I N

- roli V. ex Ioanna concubina natum, in uxorem ducit 2433. Medices tempesta nocte maclatur 2433
 alexandro duci Andegauensi Nauarræ regina scribit 2385. 2386.
 bellum Gallicum demandatur 2382
 alexandriæ præsidariæ triremes cæteræ Turcicæ classi adiunctæ. Hieron. Alex. 2226
 alexandriæ præsidia imposita. Hieron. Alex. 2223
 alexandriæ Albanus delectum militum habet 2322
 alexandrinî comitis descriptio rerû gestarum à Turcis in Insula Melita 2221
 alexius Isaaci frater quomodo regnû Neapolitanû nactus sit 2447.
 Iunior Francorum procerum opem implorat pag. ead.
 alexius minor necatus pag. ead.
 alexis Bresnicorus Theologus 2395
 algerias eques Meliten sis plumbea pillula trãfixus. Hier. Alexand. 2246
 algerij regulus cum uiginti & septem triremibus ad Turcicã classem accedit. Hier. Alexand. 2244.
 regulus de mentis pœnas luit. Hier. Alex. ibid.
 regis tres triremes castra Turcarum relinquunt. Hier. Alex. 2240.
 regulus oppidum S. Michaëlis temerè adoritur. Hier. Alex. 2245.
 à Bassa petit, ut sibi liceret primò oppidû maritimo prælio adoriri. Hier. Alex. 2244
 aliena rapere grauissima iactura. Hieron. Alexand. 2222
 aliportuck machinarû bellicarum & munitio num præfectus. Sam. Budina 2266
 aliporthus pfectus Rhodi quot millia præsidiarum copiarû Turcæ miserit. Hier. Alex. 2224
 alphosus Capaldus dux Cæsariani exercitus pagin. 2297
 alphonfus Vloa scriptor Belgici belli 2413
 alphonfi Vloæ error de expeditione Vuolffgãgi ducis Bipontini pagina 2420
 alphonso Vloæ Hispano clauis urbis Gandauensis traditæ 2323
 alportuk Bassa occisus pag. 2237
 alsatia ab Hugonotis inuaditur 2396
 alsatia miserè depopulatur 2409
 alsatiam Vuolffgangus dux Bipontinus cum suo exercitu sine damno transit 2414
 altemiræ comes Turcicis triremibus obuiam missus. Hier. Al. 2248
 altempstij Comitiss nuptiæ Rõ. celebratæ 2286
 altenburgû uicis 2301
 aluarus Sandes in Melitam insulam proficiscitur. Hier. Alex. 2251
 Melitam insulam peruenit. Hier. Al. 2254
 aluernias in prælio occisus. Hieron. Alexand. pag. 2228
 aluernias uir insignis & strenuus in pugna occisus. Hier. Alex. 2251
 ambarrus præfectus Heluetiorum 2336
 ambitiosos à gubernatione remouendos esse 2343
 se 2343
 ambitiosorum propriû quod sit eod.
 ambrosianus tumultus 2388
 ambsterodami seditio oritur & imagines fractæ 2301
 ambrosiani suos Hugonotos urbe eijciunt pagin. 2325
 amelia à Noua Aquila Friderico Palatino in matrimonium data pagin. 2421
 amiralius cum suis copijs Bertrizium contedit 2395.
 Andium ad pugnam elicit 2396.
 uide Admiralius
 ammiraliij eulogium in pugna 2327.
 uirtus bellica eod. uide Admirad.
 amissus fluuius 2371
 amurathes Princeps Gaueiorû captiuus Gandauo Bruxellas curru uehitur 2354
 anabaptistæ expalatina tu pulsi 2480.
 Monasterienses obsessi à Philippo Lãdgrauio Hassiæ & ad deditioem compulsi 2319
 anabaptistarum doctrinæ præcipua dogmata & capita 2478. 2479
 anabaptistis quæ capita fidei in disputatione posita fuerint 2477
 inter anabaptistas colloquium habitum ibid.
 anabaptisticæ sectæ & doctrinæ species uariæ 2479
 anatoliæ Beglerbeio primus omnium Draui pontem transit. Sam. Budina

T O M V M I I I I .

- Budina 2263
 andegauensis princeps
 lecto surgit, tēplumq;
 adit, & Deo gratias p
 parta uict. agit 2417.
 ducis & Cōdaxi princi
 pis colloquium 2324
 andegauensi duci, Gal
 liae regis fratri Nauar
 rae regina scribit, eorū
 que literarum tenor
 2385. 2386. duci
 cura administradi belli
 Gallici demādata 2382
 andegauenses suos Hu
 gonotos urbe eijciunt
 2325
 andelotius à Condæo
 Rupellas uocat 2382.
 cum magno exercitu
 Possiacum expugnātū
 proficiscitur 2327.
 suas copias recolligit
 2387. Martinengiū
 in fugam conuertit, &
 omnia eius impedimē
 ta nanciscitur ibid.
 Salmurium oppidum
 occupare cogitat ibid.
 cum suis copijs Lige
 rim, sublati signis trā
 sit ibid. cum suis co
 pijs larnacū contendit
 2415. à suis Leche
 uualiersanspeur, dictū
 id est, eques pauore ca
 rens 2422. mira cele
 ritate cum suis copijs
 Cognatiū mittit 2415.
 ueneno intoxicatus,
 moritur 2422
 andelotij stratagema fo
 lio 2416. copiae ex
 improviso inuasa & in
 fugam cōuersa 2387.
 andelotio septem signa
 militaria erepta ibid.
 andelotiani Partengum
 oppidum capiunt ibi.
 coniungunt secum A
 miralij copijs ibid.
 andelotianorum gratiae
 Deo habitę postquam
 Ligerim fluuium trāf
 grelli fuerunt 2387
 andius supplicem libel
 lum principum regi of
 ferre denegat 2430.
 San Ian Angelum ob
 fidet 2437. Ande
 gauensi duci uictoriā
 contra Condenses ob
 tentam significat 2417.
 ab Amiralio ad pugna
 elicitor 2396.
 fidem Mucidanensib.
 præsidiarijs præsitam
 uiolat 2421. Engo
 lesmij obsidionem sol
 uit 2421. Admira
 lji famulum ad enecan
 dum suum Dominum
 Admiralium, uehemē
 ter sollicitat, additis ma
 ximis pollicitationib.
 2434. quot homines
 amiserit in oppugnati
 one Castelleradi fol.
 2433. de Lusigna
 na oppugnata certior
 fit 2430. suos ad
 constantiam & fortitu
 dinem hortatur fol.
 2436
 andij uictoria ibid.
 exercitus perturbatur
 2436 tribunus ca
 ptus, & quantam sum
 mam pecuniam pro li
 beratione soluerit fol.
 2426
 inter Andium & Ludo
 uicum Bourboniū prin
 cipem Condensem p
 liū cōmittitur 2414
 andianorum uictoria fo
 lio 2436. strages
 2421. 2425. q̄t millia
 in obsidione San Iani
 Ang. occubuerit 2441
 andianos Galliae regina
 ad constantiam cohor
 tur 2425
 andreas Auria, unus ex
 capitaneis Christianae
 classis 2498

- andreas Auria, tredecim
 trirēmibus Melitensi
 bus auxilio uenit. Hier
 ron. Alexand. 2229.
 cum trirēmi & nauicu
 la exploratoria Meli
 tam mittitur. Hier. Ale
 xand. 2251
 andreas Bathoreus uir
 strenuus cum Lazaro
 Schuuēdio in Vngari
 am mittitur. Sambur
 cus 2258
 andreas Cornelius com
 missarius instituitur fo
 lio 2456
 andreas Erstenberger9
 capita deliberationis
 in comitijs Spirēlibus
 recitat 2450. 2451
 andreas Freihub Theo
 logiae Doct. 2395
 andreas Musculus in
 Francofurdensem A
 cademiam uocatus fo
 lio 2473
 andree Osiandri falsum
 dogma de essentiali ho
 minis iustitia 2339
 S. Angeli locus munit9
 in Melita insula. Hier.
 Alex. 2257
 S. Angeli arx munitissi
 ma eiusq; arcis situs.
 Hier. Alex. 2224.
 à Turcis oppugnatur.
 Hier. Alex. 2231
 angliae regina arrestatio
 nis nauium Hispanica
 rū publico scripto cau
 sas explicat, & de iniur
 ria Albani conquēri
 tur 2406
 angliae Regina Albanō
 duci rescribit 2408
 angliae regina Nordfol
 cium comitem capita
 li poena afficit 2514.
 regina & Rex Galliae
 foedus ineunt 2517.
 regina rursus 18. na
 ues Hispanicas & du
 as trirēmes Hispanis e.
 H 3 ripit

I N D E X I N

- rtipit 2423
 anglia regina Condensibus auxilia mittit folio 2437. regina tres naues regis Hispaniarum pretiosissimis mercimonijs oneratas detinet 2379. regina decretum contra conspirationis & insidiarum authores 2439. regina, Nauarræ regina scribit, eiq; causam belli indicat & ab ea auxilium petit fol. 2391. Rex nomine Richardus Cyprum in sulam expugnat 2446 regina apud proceres Scotiae per legatos pupilli tutelam petit fol. 2293. regina, Scotiae reginam in fuga in tercipit ibid.
 anglia regina socios coniurationis iusta poena afficit 2506. 2507. regina Hispanorum in Anglia negociantium bona arrestat 2406. in Anglia reginam conspiratio 2439. reginam conspiratio altera patefacta 2506
 anglia reginae duae naues munitissimae erepta 2378. reginae edictum de arrestatione Hispanicarum mercaturarum 2406. reginae dux Albanus ob arrestatas naues Hispanicas scribit fol. 2408
 angli Casari aduersus Turcam opem faciunt 2301
 anglorum in Belgio negociantium, bona arrestata ab Albano fol. 2401
 anglorum mercatorum mercimonia omnia
- Anturpia arrestata folio 2408
 anglorum nobilium conspiratio in Elizabetha reginam Angliae folio 2506
 anglis negociationes in Hispania & Belgico interduntur 2406
 anglici equites quod in signe in uexillo portarint 2437
 in angulmesiu domicili um Rupe fucaldi Cordaus uenit 2380
 anhaltin princeps moritur 2294
 anhaltini ingenti pecunia mulctati ab Henrico duce Brunswicensi 2369
 anna Sophia filia ducis Borussiae Megapolensium principi Ioanni Alberto nupta 2339. Maria Brunswicensis principissa obiit ibid.
 Maria Georgij Marchionis Brandenburgici filia Christophoro duci Vuirtenbergico nupta 2403
 anna Philippi Landgrauij filia Vuolffgango comiti Palatino nupta 2486. Elizabetha Friderici Palatini filia, Philippo Landgrauio Hassia nupta 2327. 2408
 in Annae Monte eiq; uicinis pagis maxima aquarum tempestas exorta 2287. 2288
 annas dux Mommorantius quot regibus Galliae inseruierit 2328. quam charus fuerit Carolo IX. Regi Galliae ibid. Galliae Conestabilis septem uulneribus confossus 2327. in quot plijs fuerit 2328
- annae ducis Mommorantij uerbani postremo uitae halitu 2328. ducis sepultura ibid.
 annibal comes Altempsius, patruelis sui Cardin. Bonormei sorore in uxore ducit 2286
 animi constantia superbiorum hostium temeritas exprimenda. Hi. Alex. 2235
 antuerpia multi mercatores discedunt ob seditionem ibi exortam 2301
 antuerpia Anglorum mercatorum omnia mercimonia arrestata 2408
 ingens tristitia ob seditionem exorta 2318. negociationes ruse inceptae 2303. seditio exorta & imagines fractae 2301. 2318. seditio sedata 2318
 antuerpie nouum castellum ab Albano extructum 2325. alius tumultus repente exortitur 2318
 antuerpia liberum exercitium religionis concessum 2319. 2303
 antuerpia quibus conditionibus seditio conpactata fuerit 2319. Geusij tumultum mouent 2318 negotiationes intermissae 2301. Albanus multos milites decollari iubet folio 2452. maxima calamitates 2322. aquarum tempestas exorta 2461
 antuerpiensis magistratus edictum 2303
 antuerpienses inquisitionem recusant 2345. immunes ab inquisitione facti 2344
 antuerpienses Auraico nomi-

T O M V M I I I I .

- nomine Regis Hispa. ctæ 2285 ptam, in Gallias ducit
 iuramentum præstant arbores crassissimæ uo- 2461
 2319 antiochiæ seditio peri- litantes in aëre conspe armentitiorum dynasta
 culosa exorta ob no- ctæ 2370 capite plectitur fol.
 uam exactionem fol. archithyreusis genus na 2354
 2507 uis 2465 arnoldi de Palude anti-
 antonius Canalis unus aremburgum ab Aurai- quum prognosticon
 ex capitaneis Christia- co ui expugnatum fo- 2331.2332
 næ classis 2498 arembergius Comes cū arsenate armamentariū
 antonius Colūna Chri- mille peditib. Hispa- Venetijs 2434
 stianæ classis præfecto nis regi Gallia auxilio ascanius Cornias, in Me
 contra Turcam mitti- mittitur 2326 exercitu uenit. Hier. Ale-
 tur 2512 arembergicus comes cū xand. 2254
 antonius ab Eltz iussu maximis copijs ab Al- ascanius Cornias in Me
 Archiepiscopi Treui- bano in Frisiam missus litam insulam proficis-
 rensis, Treuerim obli- 2353. cum suis co/ citur. Hier. Alex. 2251
 det 2364 pijs ex Gallia in Belgi ascanius Cornia com-
 antonius Fumæus lega- tus redijt ibid. in mendator maior Casti-
 tus Gallicus quomo- prælio interficit ibid. liæ unus ex capitaneis
 do à Ioan. Vuilhelmo in monasterio quod Christianæ classis fol.
 duce Saxonæ dimissus Heyliger Lehe uoca- 2498
 fuerit 2397 tur, humatur 2354 ascanij Cornia oratio in
 antonij Lauæ asturia fo- arefcotus Dux, Isabellâ, concilio principū con-
 lio 2366 filiam Maximiliani II. fœderatorū habita, de
 antonius de Lalaing Co- Caro IX. regi Gallia- hoste inuadendo fol.
 mes de Hochstraten rum nuptam, in Galli- 2498
 ad dicendam sententi- am comitatur 2461 atalanda insula 2463
 coram Albano uoca- argentijs nobilis qui- dam Gallus Condacū bello superati ibid.
 tur 2335. generalis principem in pugna a- athesis fluij inundatio
 pcuratoris Belgij cita- gnoscit 2416 2326
 tioni respondet 2340 argentinæ aquarum in- atrebatim fines Gallia
 antonius Rex Navarrae undatio 2462 rex cum exercitu inua-
 nascitur 2418 dit 2472
 antonius Verantius Epi- argentinæsis Episcopus auaricus fluius in quo
 scopus Agriensis ab Im- Hugonotis cibaria p- submersus Herman-
 peratore Constantino bet 2396. Episcop. nus Ludouicus filius
 polim missus 2322 nomine Erasmus mo- Friderici Palatini fol.
 aquarum mira inūdatio ritur 2399. Episco- 2327
 2285.2326.2460 pus nomine Ioannes ataritiæ insigne exem-
 aquarum inundatio in de Manderscheid eligi plum 2481
 Thuringia & in mon- tur 2408. ager undi- aumalius cum exercitu
 te S. Annæ 2288 que hostiliter inuadi- Allatiam inuadit fol.
 aquarum exundationes tur 2408. schola in- 2409. Vuolffgangi
 semper mala maxima staurata per Ioannem copias insequitur fol.
 portendisse 2462. Sturmium 2400 2420. cum regio ex-
 2464 in Argentoratensi agro exercitu in Lotharingia
 araris fluius 2382 Hugonotorum clades proficiscitur, ut eos q
 aragonio quod officiū pus Isabellam filiā Ma apparabantur, transitu
 impositum fuerit. Hie ron. Alex. 2223 prohiberet 2396.
 arbores grandes ob hyc cū suis copijs, Vuolff-
 mis asperitatem extin- ganē

I N D E X M I N

- gāgi exercitum uarijs uelitationibus retarda re conatur 2422
- augustinus minatur Bipōtino 2406. Hugo- notos in agro Argen- toratenſi inuadit ac diſ ſipat 2396. cum ſua legione ad præſidium Pictauiū ruriſq; mittitur 2441
- auguſtę Vindelicorū co mitia celebrata 2291. comitia celebrantur f. 2278. terræ motus oritur 2509. in co- mitijs quid maximè a- ctum fuerit 2298
- auguſtana cōfeſſio duo bus ordinibus Archi- ducatus Auſtrię, dyna ſtis & nobilibus conce ditur 2432
- auguſtana comitia ſolu- ta 2298
- auguſtanorum comitio rum capita 2294
- auguſtanus Cardinalis quot equitibus ad nu- ptias Vuilhelmi ducis Bauarię uenerit 2336
- augſpurgenſium legati, qui miſſi fuerūt ad nu- ptias Vuilhelmi ducis Bauarię 2337
- auguſtinus Barbarigus un9 ex capitaneis Chri- ſtiana clafſis 2498. quod cornu in pugna nauali gubernarit fol. 2501. quam aciem in Chriſtiana clafſe gu- bernarit 2498. in prælio nauali occum- bit 2503
- auguſtini dictum & uer- ba de corporibus de- functorum ſepelien- dis 2485
- auguſtus Elector Saxo- nię quantū paſſus ſit à Grumbachianis 2313
- auguſtus Elector om- nes nobiles, ciues atq; ruſticos Gothę mili- tantes, à fide & obedi- entia Ioannis Friderici auocat 2315
- auguſtus Elector ex Go- thanis caſtris Caſellas proficiſcitur, ad dedu- ctionem funeris Land grauij cohonestadem 2320. ſe ad Gothi- cum bellum parat fol. 2280. Auguſtę Ele- ctoralis dignitatis & aliorum ducatum in- ueſtituram à nouo Im- peratore ſuſcipit 2297
- auguſtus Elector Saxo- nię & Ioānes Guilhel- mus dux Saxonię ma- chinas bellicas Gothę repertas inter ſe partiū- tur 2285. Caſellas proficiſcitur ad coho- neſtandam deductio- nem funeris Landgra- uij 2283. quid re- ſponderit arbitris earū controuerſiarum, quæ ipſi Electori Saxonię Ioanne Friderico cum interceſſerant 2279. Gotham obſidet fol. 2314. Gotham ur- bem ingreditur 2284. ab Imperatore ad obſi- dionē Gothę admoni- tur 2280. denuò lo- anni Friderico ſcribit 2279. Maximiliano II. Imperat. copias e- queſtres ſelectiſſimas præſidio mittit 2288. patruelem Ioannē Fri- dericum orat, ut pro- ſcriptos à ſe dimittat 2278. mittit legatos ad nuptias Vuilhelmi ducis Bauarici 2337
- auguſti Electoris Saxo- nię Politici & Theolo- gi qui Albenburgico colloquio interfuerūt fol. 2395
- auguſti Electoris & Ioā- nis Vuilhelmi ducum Saxonię Theologorū conuentus 2394. filia Ioanni Caſimiro comiti Palatino Rhe- ni, nupta 2448. Thalerorum inſcriptio 2321
- auguſto mādatur, ut de- creta Imperij in Grum- bachianos exequatur 2278. 2309. inſidię poſitę à Grumbachia- nis 2278. à Grum- bachio inſidię ſtructę ibid. fol.
- auraicus ſuas copias ex- autorat, eiſq; partem aliquam ſtipendiorum ſoluit 2409. certis argumentis probat ſe nunquam regnum Bel- gicum amiſiſſe 2342. Belgicum bellū reno- uat 2510. crimen obiectum reſutat: nimi- rum ſe non eſſe autho- rem Belgicorum motu- um 2341. militem conſcribit contra Alba- num 2372. à Philip- po rege Hiſpaniarum proſcribitur 2334. quantis honoribus à Carolo V. & Philippo rege Hiſpaniarum aſſe- ctus fuerit 2333. quot modis accuſatus fuerit à rege Hiſpania- rum 2334. ex Belgio infecta re diſcedit fol. 2400. 2401. cum ſu- is copijs Argentinam uenit 2409. cum ſu- is copijs Moſam fluui- um traiecit 2382
- auraicus de criminibus obiectis & maximè de ambitione ac crimine læſę maiestatis, ſe pur- gat 2340. 2341 aurai-

T O M V M I I I I .

aurai⁹ multas leues pu-
 gnas uario successu cū
 hoste committit 2395
 quot machinas belli-
 cas secum duxerit fol.
 2382. quot millibus
 hominum contra Al-
 banum bellum gesse-
 rit 2382. quibus ue-
 xillis usus fuerit 2382.
 cum suis copijs per E-
 buronum agrū ad Pi-
 cardiam contendit fo-
 2400. Picardiam in-
 uadit ibid. quot
 regionum præfectus
 fuerit 2333. Con-
 densi militat 2424.
 copias in Germania
 cogit 2518. Vrani-
 am acditionem Mont-
 fortensem oppigne-
 rat 2409
 aurai⁹ castra, Conden-
 sium relinquit, & Gal-
 lia in Germaniam sal-
 uis atque incolumis
 redit 2434. cur Vi-
 anam ciuitatem muni-
 erit 2349. Breden-
 rodio tres machinas
 bellicas dono dat fol.
 2350. à Rege Gal-
 liae pro bono amico
 proclamatus fol.
 2454. cum suis co-
 pijs Geldriam inuadit
 2522. aliquot arces
 regi Hispaniarum uie-
 ripit 2382. quam
 propensus semper fue-
 rit erga regiam maie-
 statem 2342
 aurai⁹ scripto publi-
 cè edito, suscepti belli
 aduersus Albanū cau-
 sas exponit 2372.
 repurgat se à crimine
 obiecto, de dominan-
 di studio 2342.
 quam fideliter semper
 regi Hispaniarum in-
 seruerit 2372

aurai⁹ regi Gallia im-
 petrandi per regnum
 transitus gratia, quatu-
 ordecim currulia tor-
 menta donat 2401.
 quantis honoribus à
 Philippo Hispaniarū
 affectus fuerit 2335.
 à Philippo rege Hispa-
 niarum in Belgium ci-
 tatur 2333. gene-
 ralis procuratoris cita-
 tioni respondet fol.
 2340. mittit legatos
 in Zelandiam, & man-
 dat ne citra suū iussum
 milites illic reciperen-
 tur 2350
 aurai⁹ suas copias in
 Germaniam reducit
 fol. 2401
 aurai⁹ Belgij proceri-
 bus bellum denunci-
 at 2517. præfectu-
 ram fisci regij renuci-
 at 2342. importu-
 nissimè gubernatricè
 Parmensem orat, ne
 Belgio discederet fol.
 2343. quoties obre-
 giam maiestatem de ui-
 ta piclilitatus sit 2350.
 apud Hispaniarum re-
 gem falso traditus fol.
 2348. Antuerpię tu-
 multum sedat 2318.
 à Casare, ab expeditio-
 ne in Belgiam dehor-
 tatur 2522. Casari
 scribit & suscepti belli
 causam exponit fol.
 2518
 aurai⁹ belli exitus 2401
 aurai⁹ uictoria 2511.
 ingenium 2342.
 copiae summa rerum
 penuria consiliantur
 fol. 2400
 aurai⁹ exercitus seditio
 2400. 2401. Principis
 equestres & pedestres
 copiae circa monaste-
 rium Romersdorff cō-

fluunt 2378
 aurai⁹ exercitus quot
 millibus hominum cō-
 stiterit 2382. filius
 captus & in Hispanias
 abductus 2373
 aurai⁹ delicta à procu-
 ratore generali com-
 memorantur 2335.
 citatio Bruxellis ad
 ualuas curiae affigitur
 fol. ibid.
 aurai⁹ Apologia de cri-
 minibus obiectis fol.
 2340. 2341. & sic de-
 inceps.
 aurai⁹ ambitionem nō
 fuisse causam ullis mu-
 tationis in Belgio fol.
 2352. auctoritate
 Antuerpiæ edictū de
 religione promulga-
 tur 2303. edictū
 de libertate religionis
 2317
 aurai⁹ Hispaniarum re-
 gis consilia patefacta
 2349
 aurai⁹ qui Nobiles &
 Barones præcipuè mi-
 litarint 2378. quid
 Hispaniarum Rex scri-
 pserit 2348. Antu-
 erpiani nomine Regis
 Hispaniarum iuramē-
 tum præstant 2319.
 Casar scribit 2522.
 Hollandiæ status quin-
 quaginta millia flore-
 norum offert 2352
 aurai⁹ Bredentodio
 rebellium capiti & du-
 ci, consilio & re ad mu-
 niendam Vianam con-
 tra regiam maiestatem
 adfuisse 2334
 aurai⁹ nunq̄ studij
 priuatorum commo-
 dorum signum edidit
 se 2343
 aurai⁹ esse caput &
 autorem cōiuratorum
 & rebellium in Bel-

INDEX IN

- gio 2333, 2334
 auraisorum uexilla folio 2382
 aurelia receptaculum Hungonotorum 2325.
 urbs totius Gallie umbilicus, & Hungonotorum firmissima ciuitas 2325. à pontificijs obfessa 2332
 aureliae seditio orta inter pontificios & Hungonotos 2325. in foro pacis edictum per tres Feciales promulgatum 2340
 aureliam Galliae Rex principem Delphinum Borbonium cum aliquot praesidiarijs, contra pacis edictum mitit 2340
 aureliani tormenta bellica maiora fracta, ob hanc rem, quod glandes & globos contra regem Galliae euomisent 2340
 aurelianenses suos Pontificios urbe eiciunt 2325
 aureliense edictum de nouo per Carolum regem Galliae confirmatur 2328
 aurelianus princeps principatum Lucebergensium inuadit 2472
 austrelij Geusiorum copia fusae 2318
 austriae duobus ordinibus, nimirum dynastis & nobilibus, Augusta confessio permittitur 2379, 2432, 2469
 austriaci proceres confessionem Augustanam à Caesare petunt 2309. proceres ac status Viennam ad conuentum à Maximiliano conuocantur 2308
 austriacis Augustanam confessionem Maximilianus Imperator concedit 2379
 austrius se ad pugnam accingit 2501. concilium conuocat 2499. capitaneos & milites Christianae classis ad fortitudinem & constantiam cohortatur 2501. 2502. generalis Imperator Christianae classis 2498 quam acceduxerit ibid. iubet Tibicines & tympanistas pugnae signum dare 2502
 austrii congressus cum Turcica triremi regia ibid. alacritas & diligentia in acie instruenda 2501
 autricourtius Vuolfsgago Bipontino ducimilitat 2413
 auuernorum ditionem Germani equites depopulantur 2458
- B**
- Abotscha arx à Turcis expugnata folio 2305
 bacherselius consiliarius Egmondani comitis 2358
 bacherselius consiliarius Egmondani captus, & unà cum Domino in castellum Gandauense abductus 2323
 badensis legatus ad nuptias Vuilhelmi ducis Bauariae mittitur 2337
 badensis Marchio Philibertus in pugna amittitur, nec eius cadaver reperiri potest 2437.
 Marchio Galliae regi militat 2406
 balassi Thesaurum ingenem Ioannis Regis filius capit. Sambucus folio 2258
 balduinus Rex Hierosolymitanus Guidoni Lusignano filia in matrimonium elocatur fol. 2426. comes Flandrensis Constantinopolitanus rex eligitur fol. 2447.
 captus & necatus ibi.
 balthasar Batschani comit. Serinica putrefacturum ad sepulcrum defert. Sam. Budina 2272
 balthasar de Dierbach Vuolfsgago Palatino militat 2413. Hubmeyerus hereticus, à quo Hubmeyeri dicti sunt 2479
 balthasar de Vuolfen Legionis ductor in expeditione Auraisi fol. 2378
 bambergae urs capta folio 2367
 bambergensis Episcopus à Philippo Hafsie Lad grauius superatur 2319
 baragani Nauanensis Melitenis equitis uirtus infra cta. Hier. Alexan. 2230
 barbara filia Philippi Landgrauij Hassiae comiti Mompelgardico nupta 2320. Vuolfgangi principis Anhaltini soror Henrico duci Plauuensis nupta f. 2294
 barbara filia Ioachimi Brandenburgensis Georgio duci Lignicensi nupta 2474
 barbaria regio. Hieron. Alex. 2256
 barcellanae Albanus dux naues cum suis copijs conscendit & in Belgium proficiscitur fol. 2321
 baro

T O M V M I I I I.

baro de Mōtigni ad Phi
 lippum Hispaniarū re
 ge ablegatus, ut ei ex
 poneret statum & con
 ditionem Belgij 2344
 barlamantij filij ad duo
 millia equitum, Vallo
 num contrahenda Al
 banus dux mittit 2340
 bartholomæus Rosinus
 Theologus 2395
 basileæ qui uiri doctæ
 tatis nostræ maximè
 floruerint 2371
 basilici tres quorum glo
 bi 206. pondo. Hier.
 Alex. 2250
 bassa duas naues onera
 rias frumento onustas
 Teuthraniam mittit, ut
 panis nauticus ex eo
 fieret. Hier. Alexan.
 2241 mittit celocem
 ad Turcarum Impera
 torem, eumq; de omni
 bus rebus actis certio
 rem reddit. Hier. Alex.
 eod. mittit actuari
 o lum Byzantium ad So
 lymanum Turcarum
 Imperatorē, eum de sta
 tu exercitus, certio rem
 reddit. Hier. Alexand.
 2248. cur tam sæpe
 S. Michaëlis arcem fru
 strā oppugnārit. Hier.
 Alex. 2248. Per
 tauus lulā ciuitatē ob
 sidet 2299. negligē
 tiam exploratorū suo
 rum incusat. Hier. Ale
 xan. 2240. Buden
 sis Palotam obsidet pa
 gin. 2298
 bassa concilium conuo
 cant in Melitensi obli
 diōe & de abitu se deli
 berant. Hieron. Alex.
 2249
 bassa edictum de occu
 panda insula Melita.
 Hier. Alex. eod.
 edictum militibus suis
 propositum. Hier. Ale
 xand. 2240
 bassompierrius Gallia
 regi militat 2406
 batellus Vuolffgāgi du
 ci Bipontino militat
 2413
 batelli naues quæ dican
 tur. Hier. Alex. 2256
 battenburgici Barones
 duo Bruxellis religio
 nis nomine, capite ple
 ctuntur 2354
 bauarica cācellarij Lāds
 hutensis filia, uxor Sel
 dij 2287
 bauariæ dux cum Rena
 ta Principissa Lotharin
 gorū, nuptias celebrat
 2336
 baudinarius dux erupti
 onem in hostes facit,
 & multos ex ijs interfi
 cit 2418
 baudinus Condæo co
 pias auxiliares conscri
 bit 2382
 bearna regio, Nauarræ
 reginæ, potestati iterū
 subiecta 2432
 bearnum oppidum mu
 nitum obsessum eod.
 beaunaisius in locū An
 delotij suffectus 2422
 beaunoius à Guberna
 trice Belgij Tornacū
 ablegatus 2362
 beglerbeius Anatoliæ
 primus omnium cū suo
 exercitu Draui potem
 transit. Sam. Budina.
 2263
 begorum Turcicorum
 primarius interfectus
 2302
 begus quid 2298
 belgæ ab Albano ei
 cti, bonisq; priuati sup
 plicem libellum Cæ
 sarum comitijs Spiren
 sibus offerunt 2464.
 exulantes, uarijs in lo
 cis conflunt, ut amif
 sa bona recuperarent
 2353. exules per edi
 ctum in patriam reuo
 cantur 2354. se pro
 pe Mosā & Dalen op
 pidulum congregant
 2353. ob quam cau
 sam sibi libertatem cō
 scientiarum conceden
 dam esse putent 2345.
 ab Albano uicti 2353
 belgarum multi ob reli
 gionem capite trunca
 ti, & cōplures ad pati
 bula suffocati 2322.
 profugorum bona ar
 restantur 2414. exu
 lantium bona publica
 ta 2322. natura &
 ppena uolūtas ac obe
 dientia erga suū magi
 stratū 2341. tumul
 tus 2301. natura
 2335. aliquot millia
 patriam ob insolentiā
 Albani relinquūt 2374
 belgis noua tributa ab
 Albano imposita 2507
 inquisitionis nomē o
 diosum factum 2344.
 noua uectigaliū onera
 imposita 2401
 belgica mulieres, quarū
 mariti in exilio ab reli
 gionem degebant, no
 uis maritis copulantur
 2322
 belgicum bellum cur sit
 inceptum 2398.
 bellum restauratur ab
 Auroico 2510. 2511
 belgicorum statuum ge
 neralis thesaurarius ca
 ptus & ipsius bona o
 mnia annotantur 2323.
 motuum autores qui
 2341. motuum se
 cūda & principalis cau
 sa quæ 2295. 2344.
 2346
 belgium natio quot &
 quantis bellis intra de
 cennium lacescita fue
 rit

I N D E X I N

rit 2341
 in Belgium Hispanica
 inq̄lino introducta pa
 p̄iu. 2301. Albanus
 dux à Rege Philippo
 ablegatus 2321. Al-
 banus dux cum exerci
 tu uenit, & quid primū
 in eo egerit 2322
 in Belgio magistrat⁹ ua-
 rijs in locis ab Albano
 abrogatur eod. inq̄si
 tio publico edicto ab
 Albano confirmatur
 ibid. infantes qui in
 reformatis Ecclesijs e-
 rant baptizati, denuò
 baptizant eod. ma-
 xima aquarum tempe-
 stas exorta 2461
 belgij proceres & Vafal-
 li ob sequitiā Albani Bel-
 gicum relinquūt 2323.
 legati ad Hispaniarum
 regem missi in carcerā-
 tur eod. tumultus
 2301. populi cōcio
 nū usum ubiq̄ flagitat
 2317. populi obedi-
 entia & propensa uo-
 luntas erga suum ma-
 gistratum 2294. p-
 ceres supplicem libel-
 lum Parmensi Guber-
 natrici offerūt eod.
 proceres Bruxellas cō-
 fluunt Gubernatriciq̄
 Parmensi supplicem li-
 bellum offerunt eod.
 de Belgij motibus pro-
 gnosticon 2332. 2333
 belgij p̄cerib. Auraiscus
 bellū denunciat 2517
 p̄ceres & Vafallos Hi-
 spaniarū regis Belgio
 profugos sub p̄ena cō-
 fiscationis bonorū uo-
 cat 2414. proceres
 conuentum celebrant
 ob inquisitionis rigo-
 rem 2346. proceri-
 bus gubernatrix quid
 supplicatibus in con-
 uentu Bruxellæ habi-
 to responderit 2246.
 status quis nunc et q̄s
 olim fuerit 2341. p-
 ceres ad Philippū Hi-
 spaniarum regem scri-
 bunt, de indulgētia ge-
 neralis procuratoris
 2344
 in Belgio inquisitionis
 potestas publico edi-
 cto confirmatur 2396
 bellum quam malum sit
 2489
 bella intestina quanta
 damna afferant 2397.
 2392. 2449
 bellorum omnium exi-
 tus incerti. Hier. Ale-
 xand. 2255
 belgradum à Turca ex-
 pugnatum 2308
 benedictus Vuailerus
 Mathematic⁹ insignis
 2438
 beneuentum monaste-
 rium 2423
 bergatinum nauigij ge-
 nus. Hier. Alex. 2257
 bergatini naues quæ di-
 cantur. Hier. Al. 2256
 bergensis Comes aliquot
 oppida in Geldria ex-
 pugnat 2513. suppli-
 cem libellum guberna-
 trici offert 2360
 bergis tumultus oritur
 2301
 bergomatum ager depo-
 pulatur 2366
 berlini loachimus Ele-
 ctor Brandenburgē-
 sis sepelitur 2474
 bernates paciscuntur cer-
 tis conditionibus cum
 Sabaudia duce 2321
 à Bernatibus magnam
 agri partem, olim ab il-
 lis bello occupatā, Sa-
 baudia Dux repetit
 2321
 S. Bernhadi Abbas pu-
 blicè deheresi accusa-
 tus 2361
 bernhardus Hardecki⁹
 dux Casariani exerci-
 tus 2297
 bernhardus Rotenauca
 pitaneus German⁹ no-
 ctu Turcarum tyranni-
 dem euadit 2303
 bernzium uicus 2395
 bertoldus Entesius no-
 bilis Auraisco militat
 2517
 biblia sacra in Turcicam
 & Croaticam linguā, à
 Ioanne Vngnadio Ba-
 rone à Sonneneck tras-
 fertur 2290
 bingiensis Turris in me-
 dio Rheni constructa
 contra rabiem muri-
 um 2481
 binsiorum perfidia 2517.
 oppidū incensū ibid.
 bipontinus ducatus per
 multiplices expeditio-
 nes Gallicanas gra-
 uissimis damnis affe-
 ctus 2409
 bipontinū ducatū Hēri-
 cus II. rex Gallie cō ex-
 ercitu inuadit 2487
 per Bipontinum ducatu
 Ioannes Guilhelmus
 copias ducit 2339
 in Bipontino ducatu ec-
 clesie reformatæ 2487
 bisaccium quid 2296
 bitfchium cur ad Lotha-
 ringicum pertineat fo-
 lio 2523
 bitfchium à Lotharin-
 gia duce capitur fo-
 lio ibid.
 bituricensis suos Hu-
 gunotos urbe eijciunt
 2325
 blasa à Condēsibus de-
 ditione capta 2333
 blasa arx munitissima fo-
 lio 2387
 blasius Drack uir strenu-
 us occisus. Sam. Budi-
 na 2267
 boch-

T O M V M I I I I.

- bochmen baro suis bo-
 nis ab Albano priua-
 tus 2513
 bocromæus Cardinalis
 Pium V. in pōtificem
 creat 2291
 boduelius comes mili-
 tem conscribit aduer-
 sus Scotiæ proceres
 2293. fuga salutem
 sibi querit ibid.
 boduelius Comes præ-
 lio superatur ibid.
 uxorem suam repudi-
 at 2292. regi Sco-
 tiæ per insidias mortē
 infert ibid.
 boduelio comiti regina
 Scotiæ nupta 2293
 bohemi Cæsari aliquot
 millia militum auxilio
 mittunt 2301
 bomgardnerus liber Ba-
 ro Sueuiæ, capite trun-
 carur 2285
 boninsegna eques Meli-
 tensis in insulam Meli-
 tam proficiscitur 2233
 bonipertus uir strenuus
 occisus. Hieron. Alex.
 2250
 boni & fideles quare
 Deus permittat ut ali-
 quando molestiarum
 procellis agitetur 2221
 borbonius princeps cū
 aliquot præsidarijs co-
 pijs Aurelianum mitti-
 tur 2340
 bornays Gallus eques
 Melitensis Melitā insu-
 lam munimētis firmat.
 Hier. Alex. 2223
 in Borussia Regiomon-
 te tres concionatores
 excellentes ecapite trū-
 cantur 2307
 borussia Dux nomine
 Albertus Marchio Brā-
 denburgensis moritur
 pag. 2339
 boshuis præfectus Hol-
 landiæ 2511
 bosleduci in Belgio i-
 magines fractæ 2301
 boftangibassa qui 2305
 de Bouxtel dominus in
 Zelandiam ablegatus
 2350
 brabantia undiq; bellis
 laceffit 2511
 in Brabātia mira uento
 rū tempestas & Ocea-
 ni exundatio exorta
 2460. magna penu-
 ria exoritur in rebus ui-
 ctualibus 2511
 bragadinus misere puni-
 tur 2483
 brandenburgensis Ele-
 ctor moritur 2472
 brandēsteinius militum
 tribunus comprehen-
 ditur 2283. capite
 truncatur 2284
 brandensteinijs tribuni
 militū in urbe Gotha
 perfidia 2283
 bredæ conuentus à con-
 fœderatis celebratur
 2359. tumultus ori-
 tur 2301
 bredenrodus, ducissæ
 Parmensi libellum sup-
 plicem exhibet 2327.
 supplicem libellū Gu-
 bernatrici offert 2360.
 copias Antuerpiæ scri-
 bit 2349. cur Vianā
 ciuitatē munierit 2349
 à Parmēsi Ducissa, mo-
 nitus, ut populum se-
 ductum in uiam redu-
 cat 2318
 bredenrodio Auraiicus
 tres machinas bellicas
 dono mittit 2350
 bregatum oppidum. Sa-
 mul Budina 2272
 bremensis Archiepisco-
 pi rustici tumultū mo-
 ueant 2369
 brentomum urbē Con-
 denses deditioe capi-
 unt 2425
 breaimons unde dicta
 sit 2573
 brielum oppidum Hol-
 landiæ à Geusijs occu-
 patum 2511
 briquemontius Vuolff-
 gango duci Biponti-
 no militat 2413
 brissacus quanta in au-
 thoritate apud regem
 Galliæ fuerit 2421.
 Cæsari militat 2301.
 Acierij copias profli-
 git 2395. in fugam
 conuersus 2418. co-
 mes interficitur 2421
 brixianorum ager depo-
 pulatur 2366
 brodog fluuius Vnga-
 riæ. Sambucus. 2259
 brolias præclarus uir in
 morbum incidit. Hier.
 Alex. 2230
 brubachij Xenodochiū
 à Philippo Hassiæ Lād
 grauiō cōstitutum pa-
 gin. 2320
 brunswicēsis dux aduer-
 uersus Frisios proficis-
 citur 2365. dux mis-
 sas abrogat 2370.
 dux nomine Héricus
 moritur 2365. dux
 nomine Ernestus mo-
 ritur 2320. ducatus
 à Volrado Mansfeldi-
 co cum exercitu inua-
 ditur & miserè depo-
 pulatur 2367
 brunswicenses ciues mul-
 ta damna Henrico du-
 ci Brunswicensi inferūt
 ibid. cū Henrico du-
 ce Brunswicensi paca-
 ti ibid.
 brunswicēsum ager mi-
 serè depopulatur eod.
 brunswicum ciuitas ab
 Henrico duce Brunswi-
 censi bello uexata 2366
 ab Henrico duce Brū-
 swicensi frustra obsessa
 2365. iterum ab Hē-
 rico duce Brunswiceni-
 si ob-

I N D E X I N

- si obfessa 2368. ob-
 sidione soluta eod.
 ab Albertho Marchio-
 ne sine profusione san-
 guinis capta eod.
 ab Alberto Marchio-
 ne relicta eod.
 bruxellæ conuentus ce-
 lebratur 2249. 2360.
 quid maximè Albanus
 egerit 2373
 bruxellis Auraici citatio
 ad uulvas curiæ affigi-
 tur 2335. maximæ
 calamitates 2322.
 octodecim nobiles ca-
 ptiui, qui confœderati
 oni subscriperant, ca-
 pitali supplicio affici-
 untur 2354. edictum
 contra exules ab Alba-
 no publicatum eod.
 bruxellas Albanus dux
 cum exercitu perue-
 nit, & quid ibi ab illo
 actum sit 2322
 buchhanes à Conden-
 sibus ad regem Galliæ
 mittitur 2329
 bucholtij maxima aqua
 rum tempestas exor-
 ta 2288
 buda urbs regia bis à
 Solymano Turcarum
 Imperatore occupata
 2347
 budæ Bassa nomine O-
 toslanus capite plecti-
 tur. Sam. Budina 2264
 budam Comitum Serini
 caput mittitur. Sam.
 Budina 2272
 burbonia stirps 2418.
 domus proxima ad suc-
 cessionem regni Galli-
 ci 2418
 burbonio Cardinali Na-
 uarræ regina scribit pa-
 gin. 2386
 burboniorum ditionem
 Germani equites de-
 populantur 2458
 burchardus Comes de
 Babye milites 2378
 burchardus Barbiensis
 dux Casariani exerci-
 tus 2297
 burchardus Annauulo
 anni Palatino militat
 2331
 burchardus de Steinberg
 nobilis 2365
 burchi nauigia. Hier. A-
 lexand. 2257
 apud Burdegalenses mar-
 tiale edictum regis Gal-
 liæ de religione, publi-
 cè propositum 2286
 burensis comes ab Alba-
 no captus, & in Hispa-
 nias missus 2373
 burgundiæ gubernator
 fit Auraicus 2333
 burgundiam Vuolffgân-
 gus dux Bipontinus
 inuadit 2414. Alba-
 nus cum exercitu inua-
 dit 2322
 burgundorum ditionem
 Germanici milites de-
 populatur 2458
 burgus locus munitus
 in Melita insula. Hier.
 Alex. 2257
 burgi muri solo æquati.
 Hier. Alex. 2250. ho-
 stes student fossas im-
 plere. Hier. Alex. 2247
 burgum acriter à Turcis
 obsessum. Hi. Al. 2241
 burgum & S. Michaëlis
 oppidum eodè momẽ-
 to Turcæ magna uir-
 tu uadunt. Hier. Al. 2247
 Turcæ magno conatu
 inuadunt. Hi. Al. 2252
 byzantij quid in conci-
 lio decretum sit. Hier.
 Alex. 2223
- C**
- C**Abanæum arcem
 munitam Conden-
 ses expugnant 2425
 cabanæum arx solo æqua-
 ta 2426
 cadilischieri 2306
 casar bellum mouet ad-
 uersus Grubachianæ
 coniurationis duces
 2275
 cesareus legatus quot e-
 quitibus ad nuptias Vuil-
 helmi ducis Bauariæ
 uenerit 2337. contra
 coronationem ducis He-
 trurix protestat 2443.
 ex Turcia Viennam
 redit 2314
 cesarei legati quomodo
 à Turcarum Imp. exce-
 pti fuerint 2322. Vi-
 ennam redeunt 2354
 cesarianus exercitus ma-
 gnam iacturam in cen-
 dio patitur 2307
 cesarianæ copix Viennæ
 congregatæ 2297
 cesariani ingenti præda
 potiti. Sa. Budina 2262.
 Ertod oppidum expu-
 gnatur. Sambucus 2260.
 Tokay arcem expugnat.
 Sâbucus eod. in Tur-
 cas clam impetum faci-
 ant eorumque multos ca-
 dunt Sam. Bud. 2262
 arcem Tokay acriter in-
 uadunt. Sâbucus 2260.
 Tokay arcem obsident.
 Sâbucus 2259. To-
 kay arcem expugnant
 2285. exploratores
 Turcarum capiunt 2298.
 duo maxima propu-
 gnacula in Vngaria ex-
 pugnant 2285. uaria
 loca munita Vnga-
 ria expugnant 2300.
 Tatam expugnant pa-
 gin. eod. miserè à
 Turcis trucidati 2303
 cesariani à Keretsche-
 nio proditi 2303
 cesariani exercitus in
 Vngaria duces & capi-
 pitanei 2297
 cesariani exercitus in-
 satiabilis auaritia pa-
 gin. 2307
 cesa-

T O M V M I I I I .

- cesariani Vespriniū op-
 pidum expugnāt 2298
 cesarianorum præda à
 Turcis potita. Sam. Bu-
 dina 2262. insignis
 uictoria. Sam. Budina
 eod. diligentia in re-
 militari Sabucus pag.
 2259. trucidatio
 2303. quidam à Ni-
 colao Serinio contra
 Turcas missi. Sam. Bu-
 dina. 2262
 calabriam Turcæ depo-
 pulantur 2462
 calderonus Hispanus uir
 strenuus occumbit. Hi-
 eron. Alex. 2247
 calderoni uiri strenui
 magnanimitas. Hier.
 Alex. eod.
 cambiani sacre Meliten-
 sium religionis oratio
 Romæ habita. Hieron.
 Alex. 2229
 camera imperialis pro-
 cessus iudicarius Spi-
 re in nonnullis emen-
 datus 2464
 camerano dux quadrin-
 gentorum equitū slo-
 petariorum 2301
 canisa arx seu propugna-
 culum 2477. à Tur-
 cis expugnata eod.
 canones quot habuerit
 Turcæ in obsidione
 Melitensi. Hier. Alex.
 pag. 2241
 canisacus iunior Aurai-
 co militat, & in itinere
 moritur 2378
 capitschius Bassa, id est,
 Cesaris Turcarum su-
 premus cubicularis oc-
 ciscus 2273
 caput passurum locus sic
 dictus. Hieron. Alex.
 xand. 2257
 carambeius præfectus
 Bosnæ. Sam. Budina.
 pag. 2261
 caramussali quid genus
 nauium, & quot Tur-
 ca in expeditione Me-
 litensium habuerit. Hi-
 eron. Alex. 2224
 carafij a Pio V. in urbē
 Romæ reuocati 2291
 cardinalis Augustanus
 quot equitibus ad nu-
 ptias Vuilhelmi ducis
 Bauariæ uenerit 2336.
 Granuellanus Belgio
 discedit 2343. Cri-
 nellus ad ducē Sabau-
 diæ mittitur ad gratul-
 andum ei de filiolo na-
 to 2318. Castillio-
 næus in Angliam fu-
 git 2280
 cardinali Castillionæo
 Admirali fratri inuidiæ
 structæ 2380
 carina nauigij genus. Hi-
 eron. Alex. 2257
 caritega urbs Burgundiæ
 2412. à Sansaco ob-
 sessa 2431. à Vuolff-
 gango Comite Palati-
 no Rheni expugna-
 ta 2423
 carlota Cyprî regis filia
 Iohanni Lusitanorum
 nupta 2446. Regi-
 na Cyprî Romam ad
 Sixti Pontificis opes
 confugit eod.
 carmania regio, eiusque
 descriptio. Hier. Ale-
 xand. 2256
 carmen de excidio Tur-
 cica classis 2505. in
 perfidiam Turcarum
 pag. 2483
 carolus Archidux Au-
 striæ Turcarū irruptio-
 nem in Sittiam prohi-
 bet 2305. Viennæ
 nuptias, magna festiui-
 tate celebrat 2484
 carolus primus Vendo-
 mius nascitur 2418
 carolus V. bellum gerit
 contra Lotrechum Re-
 gis Galliæ Frâncisci du-
 cē 2365. V. Metim
 obsidet 2367. V. &
 Franciscus Galliarum
 Rex ad Aquas mortu-
 as pacem ineunt 2403.
 V. Imp. Galea & chæ-
 rotecis à Paulo Ponti-
 fice donatur, ob deu-
 ctam Germaniā in bel-
 lo Schmalcaldico 2422.
 V. primū Galathe In-
 sulam celebrē fecit. Hi-
 ron. Alex. 3255
 caroli V. naufragium ad
 Algieram 2472
 carolus Burbonus in ex-
 pugnatione Romæ oc-
 cumbit 2418
 carolus Cardinalis Bur-
 bonus nascitur eod.
 carolus Emanuel Dux
 Sabaudiæ nascitur, &
 Turini magna festiui-
 tate sacro fonte ablu-
 tur 2318
 carolus Ferdinandi Au-
 striæ ducis, frater quot
 equitibus ad Vuilhel-
 mi ducis Bauariæ nup-
 tias uenerit 2336
 carolus rex Galliæ à Ma-
 ximiliano Imperatore
 postulat, ut obsidat &
 inhibeat, ne Condens-
 sibus è Germania sup-
 petiæ subministrantur
 2392. 2393
 carolus IX. Galliæ Rex
 quid legatis principū
 protestantium respon-
 derit 2471. quid ad
 Condensis literas re-
 spōderit 2381. quo-
 modo Isabellam Ma-
 ximiliani Imperatoris
 filiam exceperit 2462.
 publico edicto liberū
 religionis exercitium
 interdicit 2390. fœ-
 dus inît cum Papa &
 Hispaniarum rege ad
 restituendam Catholi-
 cam religionem 2398
 caro-

I N D E X I N

- carolus Rex Gallia** omnia edicta pacis ergo publica enumerat 2389. legatum mittit ad Maximilianum Caesarem, & de insolentia subditorum conquiretur 2392
caroli regis Gallia praecipui consilarii 2388
Galliarum regis sororis obitus 2374. cum Isabella Maximiliani Imperatoris filia nuptiae celebratae 2462
regis Clementia erga subditos 2388. 2389
carolo IX. regi Galliarum Vuolfgangus Palatinus Rheni respondet, & causas belli a se suscepti explicat 2409
Germaniae praeseres scribunt, eumque ad pacem cohortantur 2448. 2449. quam charus fuerit Annas dux Memorantius 2328. Elizabetha Maximiliani Imperatoris filia Spira magna festiuitate nupta 2460. Condensis Princeps scribit, eiusque auxilium imporat, & imminens toti regno Gallico obviolatas pacis conditiones periculum ei denunciat 2380. Maximilianus Imperator quid rescripserit 2393. regina Nauarra, causas, cur se Condensi coniuxerit, significat 2383
Ioannes Vuilhelmus Dux Saxoniae auxilia promittit 2399. quid Ioannes Vuilhelmus dux Saxoniae scripserit 2397. Auracus impetrandi per regnum transitus gratia quatuordecim curulia tormenta donat 2401
inter Carolum Nonum regem Galliae & Condeses pax facta, eiusque pacis conditiones & capita 2454. & sic deinceps.
ad Carolum regem Galliae principes potestates legationem splendidam ablegant, quae illi tum propter sedatum bellum intestinum, tum etiam propter coniugium cum filia Imperatoris contractam, gratularetur 2467
carolus Hispaniarum princeps, Philippus regis filius moritur 2374. quando natus fuerit, & quamdiu uixerit eod.
carolus unicus filius Philippi regis Hispaniarum a patre uinculis traditur 2333
carolus Lotharingie dux Bitschium & Lemburgam arces capit 2523
carolus Mansfeldicus, castra Albani relinquit pag. 2323
carolus Marchio Badensis Isabellam filiam Maximiliani II. Carolo IX. regi Galliarum nuptam, in Gallias ducit pag. 2461
carolus Comes Megensis Groningae ciuitatis praefectus 2370
carolus filius Friderici Palatini infans obiit pag. 2327
carolus Ruffus militensis eques occisus. Hieron. Alexand. 2247
carolus Victor filius Herici Brunswicensis ducis, captus & Castellae in Hassiam missus 2366. in praelio fortiter pugnans occumbit 2367
carolus de Zollern quot equitibus ad nuptias Vuilhelmi ducis Bauariae uenerit 2337
caroli comitis de Oueftmelland coniuratio in Angliae reginam patrefacta 2439
carthaginenses Melitam urbem aedificant. Hieron. Alex. 2223
cartunensium urbem opulentissimam Condenses obsident 2337
casparus Alapianus uir strenuus & audax. Sam. Budina 2262
casparus Bekusoli regnum Transsylvaniae frustra ambit 2477
casparus Cruciger iunior Theologiae magister 2395
casparus Culignius proscriptus 2432
casparus Glaser, Vuolfgango Palatino praepositor praeficitur 2486
casparus Neuius Doctor 2365
casparus de Vilefels loanni Casimiro Palatino militat 2331
caspari Sihnir Labacensis Ethices ordinarii in Archigymnasio Viennensi Professoris carmen in obitum Nicolai Serini pag. 2273
castellus Philippus Hassiae Landgrauus mortitur 2319
castrouia oppidum. Sam. bucus 2259
castelleraaldum oppidum uacuum relictum 2437. deditione captum 2426. ab Andio obsessum 2433
castelleraaldus Condenses subsidia mittunt 2434
castellerius nobilis uir a regina Nauarra ad Angliam

T O M V M I I I I .

- glia reginam mittitur 2391
 castilionæus Cardinalis ad regem Gallia à Cōdenlibus mittitur fol. 2329
 castrū stratagema 2441
 castriotri opinio de tuēda arce S. Elmi. Hier. Alex. 2243
 castriotri & Rocciæ colloquium. Hier. Alex. 2234
 ad Castrum nouum Hispanorum clades 2308
 cata scopium nauicula, quæ sic dicatur. Hier. Alex. 2256
 cata scopia nauigiorum genus 2499
 catharina filia Henrici ducis Brunswicēsis loanni Marchioni Brandenburgico nupta folio 2370
 catharina Henrichia mater Ioānis Brentij Theologi 2450
 catharina de Frankenpanibus uxor Nicolai Comitis Serini. Sam. Budina 2272
 catharina filia ducis Borussiae 2339
 catharina Sigismundi regis Poloniae cōiux mortitur 2510
 catharina filia Ioannis Marchionis Brandenburgensis, Ioachimo Friderico administratori Magdeburgensi nupta 2476
 catharina Marci Cornarij Patritij Veneti filia, Iacobo Cypri regi nupta 2446
 catharina, filia Ioannis quinti Marchionis Brandenburgensis, Ioachimo Friderico Archiepiscopo Magdeburgensi nupta 2441
 cathelanus Archiepiscopus Cypri, commissarius regni Cypri constituitur 2446
 cathena à Melitensibus equitibus mira arte cōfecta. Hieron. Alexan. 2245
 catholica religio itreuoocabili edicto confirmatur 2390
 cayabeg sententia de Christianis inuadendis 2500
 celoces naues quæ dicantur. Hier. Alex. 2255
 2256
 celli hæresis 2479
 cephalalgia seuisima in Germania grassatur folio 2508
 cephalenia suburbium à Iurcis incensum folio 2497
 cerua genus nauis fol. 2465
 cessacus Centurio equitum Guiliacorum captus atq; Rupellā ablegatus 2409
 ad Charonæam pugnam inter Athenienses & Philippum regem Macedoniae commissa folio 2463
 chamius duci Bipontino militat 2413
 chastellere aut oppidum 2403
 cheruscorum sedes olim quæ fuerit 2443
 chiapinus Vitellius dux quatuor millium militum. Hieron. Alexan. 2238. in Melitam insulam proficiscitur. Hier. Alex. 2251
 chiaur quid sit. Hier. Alex. 2237
 chiestelum locus 2305
 chinonæ Andij copiae Hybernae agunt 2401
 chinonem Andius cum suis copijs uenit fol. 2434
 christiana classis Syracusas peruenit. Hieron. Alexan. 2251. classis Melitam uersus nauigat. Hier. Alexand. 2253. quot nauigijs & triremibus constituerit 2498. Melitam peruenit. Hieron. Alexand. 2254. acie instructa 2498. 2499. maris tempestate uariè agitata tandem ad Aegates insulas repulsa est. Hier. Alexand. 2252. quot triremes & nauigia in pugna nauali amiserit 2504. Messana discedit & corcyram uersus uelificat 2449. se ad pugnam præparat 2501. tempestate & uentos maximè conflictata folio 2506
 christiana classis in tres ordines diuiditur fol. 2501. circa Lepantum peruenit 2500
 christiana classis militibus leges proscriptæ 2498. 2499. cum Turcica congressus folio 2502. acies 2498. 2499. copiae & triremes 2503
 christiana classis trophaeum 2504. triremis regiae cōgressus cum Turcica 2502. præcipui capitani qui fuerint, eorumq; colloquium & consilium de hoste inuadendo fol. 2498. uictoria contra Turcas obtenta folio 2503
 christiana classis præfectorum insignis peritia in remilitari 2503
 inter Christianā & Turcicam

I N D E X I N

- circam classem pugna
 navalis comissa 2497.
 2501.2503
- christianus Schutz The
 ologia magister 2395
- christiani ad Exechium
 à Turcis miserè in fuga
 casi 2308. nihil ni-
 si maris perturbatione
 in itinere Melitam uer-
 sus experti sunt. Hier.
 Alex. 2240. Meli-
 tensibus subsidiarias
 copias mittunt. Hier.
 Alex. 2229. princi-
 pes segnes. Hier. Alexan.
 2228
- christianorum uictoria
 2503. caedes in arce
 Sigeth. Sam. Budina.
 segnitia. Hier. Alexan.
 2242. classis Hie-
 ram peruenit. Hieron.
 Alexand. 2240.
 desidia inculpada. Hie-
 ron. Alexan. 2242.
- quatuordecim millia
 ex Turcarum seruitu
 liberata 2503. ui-
 ctoria 2497. classis
 ad sacrum lunonis per-
 uenit. Hier. Alexand.
 2254
- christianorum classis co-
 tra Turcas emissa fo-
 lio 2513
- christianorum classis Tur-
 cis ferè prodita. Hier.
 ron. Alex. 2240.
 capita hastis imposita
 Turce conspicienda e-
 rexerunt. Hier. Alex.
 2247. infortunium
 2240
- à Christianis principib.
 opportunitas diuini-
 tus oblata Turcis scili-
 cet, bellum inferendi,
 negligitur. Hieron. A-
 lexan. 2243
- ex Christianis quot mil-
 lia hominum in pugna
 nauali interierint 2504
- christina filia Philippi
 Hafsie Landgrauij A-
 dolpho Holsatia duci
 nupta 2320
- christina Ducissa Lotha-
 ringorum quot equiti-
 bus ad nuptias Vuil-
 helmi ducis Bauariae
 uenerit 2336
- christina, Georgij ducis
 Saxonie filia, uxor Phi-
 lippi Hafsiae Landgra-
 uij 2320
- christophoro Bruck Do-
 ctor, capit & in quatu-
 or partes corporis dis-
 secatur 2284. 2283
- christophorus Archiepi-
 scopus Bremensis ru-
 sticos inobedientes co-
 pescit 2369
- christophorus Carolo-
 uuitzius ad Augustum
 Saxonie ducem ab Im-
 perat. mittitur 2280
- christophorus Centurio
 Genuensis pecuniam
 interceptam à Palati-
 no repetit 2336
- christophorus Flantz lo-
 anni Casimiro Palati-
 no militat 2331
- christophorus Iraneus
 Theologus 2331
- christophorus Kretcer9
 unus ex sicarijs, q Her-
 bipolitanum Episcop.
 interfecerant, in Lotha-
 ringia capitur, & in iti-
 nere laqueo sibi ipsi no-
 ctu mortem infert 2275
- christophorus de Mal-
 spergk militat Ioanni
 Casimiro Palatino fo-
 lio 2331
- christophorus de Streit-
 horst nobilis 2365
- christophorus Schellen-
 dorff Dux Caesariani
 exercitus 2297
- christophorus Vuinper-
 gius copias equestres
 & pedestres conscribit
- fol.
 christophorus dux Vuir-
 tenbergicus Ioannem
 Vngnadium Tubingam
 mortuum transfert 2290
- christophorus ducatum
 Vuirtenbergicum ob-
 tinet 2403. Tubin-
 gensem Academia &
 paedagogium Struck-
 gardianum instituit: 404
- Limpurgensis Baro Pin-
 cerna Imperij 2399.
- rectissime nome Christi-
 stophori tulit 2401.
- religionem in ducatu
 Vuirtenbergico reform-
 mat 2403. studio li-
 terarum clarus Frederi-
 ci Palatini filius 2327.
- concilium Ecclesiasti-
 cum doctis uiris consti-
 tuit 2404. se ad pe-
 des pontificis abijcere
 recusat 2403. è Gal-
 lia in Germaniam re-
 dit 2403. librum in
 quo capita doctrine E-
 uangelice comprehē-
 debantur, per legatos,
 ad Episcop. in Triden-
 tino concilio agentes,
 mittit, & cum his etiam
 Theologos doctissi-
 mos ablegat ibid. un-
 diquiros doctos in du-
 catu Vuirtenbergi-
 cum conuocat ibid.
- dux Mompelgardum
 concedit, ac ibi se bibli-
 orum ac scriptorum sa-
 crorum studio dat ib.
 Basileam concedit, re-
 lictio ducatu Mompel-
 gardensi, ob formulam
 religionis, à Carolo V.
 praescriptam ibid.
- primò in militiam pro-
 ficiscitur 2402. qua-
 tuor annos natus in
 Botariam ad auunculum
 deportatur ibid. no-
 ctu à sexaginta arma-
 tis

T O M V M I I I I .

tis insidiatoribus inua
 ditur, ac lethaliter uul
 neratur 2403. prima
 Tyronicia, aulica apud
 Imperatorem Carolū
 V. facit 2402. ex
 Hispania fugam capes
 sit, & per Alpes Carni
 cas ad suos in Boioari
 am uenit ibid. Oe
 nipontum translatus,
 inde Neapolim Au
 striæ, atq; Lomum Sti
 riæ oppidū missus ib.
 in periculosum mor
 bum & dolores totius
 corporis grauissimos
 incidit 2403. quam
 charus Carolo V. fue
 rit 2402. in Galliā
 pro Meti repetēda mit
 titur 2405. se in ur
 telam Francisci Regis
 Galliæ confert 2402.
 Eluanganam propu
 gnationem cōtra Teu
 tonicos suscipit 2405.
 Annam Mariam Geor
 giū Marchionis Bran
 denburgici filiā in ma
 trimonium ducit fol.
 2403. à Carolo V. in
 Hispaniam abductus
 2402. moritur 2401.
 quam diu uixerit, &
 quot annos regnarit
 2405. quot liberos
 habuerit ibid.
 christophori ducis Vuir
 tenbergensis, uitæ, uir
 tutum, morum ac rerū
 gestarū descriptio fol.
 2401. 2402. & sic de
 incept. ducis natura,
 ingenium & uirtutes
 2404. 2405. pacis
 & concordie studium
 2405. humanitas &
 liberalitas erga exte
 ros 2405. præce
 ptoris diligentia & fi
 delitas 2402. eulo
 gium 2404. pericu
 lum 2402. indoles in Cœlo tempore meri
 dianio stella lucida uisa
 2296. 2297. equitā
 tes conspecti, & horri
 biles fremitus equorū
 exauditi 2482
 de Cœna dominica The
 ologorū Saxonico
 rum dissidia 2505
 cognaciū regij obsidi
 one circumcingere co
 nantur 2415
 cognaciensium uictoria
 2418
 ad Coignaciū præliū
 inter Condenses & re
 gios commissum 2333
 colembachum oppidū
 obsessum & igne deua
 statum 2368
 collis Sanctæ Margari
 tæ loci munitus in Me
 lita insula. Hier. Alex.
 2257
 coloniēsis Elector Spirā
 ad comitia uenit 2450
 nomine Salentinus eli
 gitur 2332
 colloquium inter Theo
 logos Augusti Electro
 ris & Ioannis Vuilhel
 mi principis ducū Sa
 xoniæ 2394
 colloquium inter Ana
 baptistas habitū 2477
 colloquium Aldenbur
 gense abrumpitur fol.
 2414
 colloquio Saxonico q
 Theologi, ac Politici
 interfuerint 2395
 comarum usq; Cesar cū
 suis copijs uenit 2301
 combautius à rege Gal
 liæ mittit ad Cōdēsem
 Regio cum diplomate
 2328. regium edi
 ctum in corona Con
 densium recitat 2329
 cometes uisus 2438
 comitia Ratisponæ cele
 brantur eorumq; trāsa
 ctiones & decreta 2321
 p̄clara ad liberales di
 sciplinas 2402
 christophoro duci Vuir
 tenbergico, Michaël
 Tiffernus celebris Phi
 losophiæ professor Vi
 ennæ præceptor præfi
 citur ibid.
 christophoro de Vuolff
 ensdorff præfectus e
 quitatus prætorij 2331
 christophorus Zebici
 us Augusto Electori
 Saxonie, insidias à
 Grumbachio paratas
 indicat 2279
 chrysostomus Peutinge
 rus, Augspurgensis le
 gatus mittitur ad nu
 ptias Vuilhelmi ducis
 Bauariæ 2337
 cicadas in campis sona
 re tyrannorum scelera
 2378
 cimmerius sinus. Hier.
 Alexan. 2256
 ciuitates maritimæ apud
 Ericum regem Suetiæ,
 de pace intercedūt fo
 lio 2375
 clara filia Henrici ducis
 Brunswicensis, Henri
 ci Münsterbergēsi nu
 pta 2370
 claremontius Delphi
 nas comes uulneratur
 2437
 claudius Campegius hi
 storicus 2426
 claremontius Vuolffgā
 go duci Bipontino mi
 litat 2413
 coccaum Condēses ca
 piunt 2431
 cochæus captus & Me
 tas deductus, ibiq; ex
 tra urbem confossus
 2396. Delphinus
 uir militaris 2396
 cœcutimus ad ea quæ
 nimis cupimus. Hier.
 Alex. 2230

I N D E X I N

comitorum Spirēsiū
deliberationis capita
proposita 2450. 2451
in Comitijis Augustanis
quid maxime actum
sit 2298
commendoniū legatū
pontificiū ad comitia
Augustana mittitur fo-
lio 2298
conciliū Tridētinū
cur celebratum sit fol.
2403
concilij Tridentinij de-
creta Germanis Catho-
licis oblata 2298. 2396
in Concilio Byzantijs ha-
bito quid decretum sit
Hier. Alex. 2223
condāus in Lotharingi-
am proficiscitur 2339.
& Ammiralis copias
suas educūt in acie cō-
tra hostem 2327.
unā cum coniuge gra-
uida Nuceto Augul-
mesium domiciliū Ru-
pefuldi petit 2379.
2380. fortiter pu-
gnans, in pralio à qui-
busdam cognitus fol.
2416. regem Galliae
fugiētem maxima ce-
leritate persequit̄ 2324.
Nuceto discedit 2379
condāus Parisiorum ur-
bem obsidet 2325.
quem finem uitae sibi
semper exoptauerit f.
2418. in aulam regi-
am conuocatur 2324.
uix ex angustijs se ex-
trahit 2324. Ecclesijs
Gallicis bis pacem re-
stituit 2417. rursus
copias cōscribit 2381.
Rupellas proficiscitur
2380. ingentem exer-
citus in Languedo-
co prouincia mira ce-
lebritate cōscribit 2382.
suas copias in Hyber-
na deducit 2401. in

conflictu, equo occi-
so, pedes fit 2416. in
pralio captus ibid.
contra fidē datam à ter-
go globulo traicitur
2417
condēi principis strata-
gema in pralio 2416.
oratio ad p̄ceres Gal-
liae in conuentu Espa-
nēi habito 2328. cae-
dem quae sequuta fue-
rint 2417. principis
Genealogia & stirps
2418. & ducis An-
degauenſis colloqui-
um 2324. interitus
2417
condāo nullibi consistē-
di locus tutus concedi-
tur 2340. Regina
Nauarrae quadraginta
duo signa Vasconum
auxilio mittit 2382
condensis princeps ad
Carolū IX. Galliae
regem literas mittit, e-
iusq; fidē implorat, &
imminens toti Regno
Gallico ob uiolatas
pacis conditiones peri-
culum ei denunciat fo-
lio 2386
condensis stirps cur re-
gi Galliae sanguine sit
coniuncta 2418.
Noyerum in Burgun-
diam fugit 2340. ex
regio stemate natus fo-
lio 2418
condēsis principis stirps
2385. uexilli eque-
stris inscriptio 2418.
filius nomine Henri-
cus in Sanctonum ur-
bem concedit ibid.
condēsi principi cur re-
gina Nauarrae auxiliū
miserit 2383. uariae
insidiae à pōtifijs stru-
ctae 2340
condensem se Ludoui-
cum decimum tertium

regem Galliae appella-
ri iussisse 2329
inter Condensem prin-
cipem & Andium prae-
lium cōmittit 2414
condenses pralio certāt
cum regijs copijs ad
Cognacū 2333. Pa-
risiorum urbem obsi-
dent 2325. Vasco-
niā contendunt 2437.
se ad praelium accingit
2416. à rege Galliae
pacem & liberum reli-
gionis exercitium hu-
milimē petunt 2442.
Occitanam regionem
inuadunt 2448. Ne-
mausum oppidum per
insidias occupant 2438
à regijs copijs superan-
tur 2395. Vinaria-
tum agrum inuadunt
2448. se Portenā re-
colligunt 2437. no-
uo iuramēto inuicem
obligantur 2419.
legationem Spirā ad
comitia mittunt 2465.
Cartunensium urbem
obsident 2337. Pa-
risiorum agrum mise-
rē depopulantur 2325.
multas arces & ciuita-
tes expugnant 2425.
2426. Pictauiā re-
gionē inuadunt 2387.
suos ad pugna inſtuūt
2425. Andio aliquot
castella munita expu-
gnāt ibid. multa cō-
moda loca ad Pictauiū
occupant 2431. regi
Gallie supplicem libel-
lum, pacis cōciliandae
causa offerunt, eiusq;
libelli articuli & capita
2427. Pictauium ob-
sident 2431. Picta-
uiensem obsidionem
soluunt 2433. Lusit-
anum arcē munitis-
simam obsident & tan-
dem

T O M V M I I I I .

- dem expugnant 2426.
 innocētes rebellionis
 argui & insimulari fo.
 2410. 2411
 condensium & Vuolff.
 gangi Palatini comitis
 exercitus iungitur fol.
 2424. caltra multi
 ex regijs copijs acce-
 dunt, ob cædem Con-
 dai 2417. occisorū
 in pugna ad Iarnacum
 cōmissa, numerus 2417
 iuramentum 2419.
 uictoria contra regios
 obenta 2328. co-
 pia 2396. uictoria
 2425. acies ibid.
 clades memorabilis fo-
 lio 2436. copiae tam
 pedestres quam terre-
 stres 2424. consilia
 hostibus patefacta fo.
 2434. copiarum præ-
 cipui duces & capita-
 nei 2424
 condensibus quinq; si-
 gna militaria erepta
 2387. quæ ciuitates
 ad religionem exercē-
 dam permissæ fuerint
 2457. Gallia rex fe-
 ctalem submittit, & cer-
 tissimam pacis sp̄e pro-
 mittit 2377. quid
 Gallia rex ad supplicē
 libellum responderit
 2430. Hæricus Chā-
 pernous Anglus op̄e
 fert 2437
 inter Condenses & Hel-
 uetios uelitationes fo.
 2397. & regios acre
 praelium, ad Mongen-
 turum committitur, in
 quo Condenses supe-
 rati fuerunt 2436.
 & regios pugna 2425.
 & regios pax añ. 1567.
 confirmatur, eiusq; pa-
 cis conditiones 2329.
 & Gallia regem pax
 inita, eiusq; pacis con-
 ditiones 2337. 2338.
 & regios pugna cōmis-
 sa 2327. & Carolum
 IX regem Gallia pax
 inita, eiusq; pacis con-
 ditiones & articuli fol.
 2453. 2454. & sic de-
 inceps.
 confalonarius dux Flo-
 rentinensis creatur fo-
 lio 2433
 confœderatorum in Bel-
 gio habitus 2296.
 in Belgio Symbolū fo-
 lio 2296. in Belgio
 insignia 2359
 confœderationes mul-
 tas bonas & sanctas es-
 se 2346
 confluentini rebelles fo-
 lio 2317
 confluentia Ioannes de
 Leya Archiepiscopus
 moritur ibid.
 cōnestabilis Gallia dux
 Mommorantius septē
 uulneribus in praelio
 confossus 2327
 conradus de Schönstet
 Ioanni Casimiro Pala-
 tino militat 2331
 consilium Sanguinis in
 Belgio institutū 2322
 consilia tria in Belgio cō-
 stituta 2345
 constantinopolis Soly-
 manni exequia cele-
 brata 2308
 contilius eques Meliten-
 sis casus. Hi. Al. 2228
 contractus murus qui
 dicatur. Hier. Al. 2257
 corbeilius Volffgango
 duci Bipontino mili-
 tat 2413
 corcyra insula à Turcis
 deuastata 2497
 coronellus Melitēsis mi-
 litia eques cum actua-
 riolo in Siciliam mitti-
 tur. Hier. Alex. 2237
 coronellus Messanā ue-
 nit. Hier. Alex. 2238
 corrigij terræmotus fo-
 lio 2462
 coryphæanorum doctri-
 na 2479
 coryphæus Melchior
 Hottmannus hæreti-
 cus 2479
 cosmus Magnus funda-
 tor claritatis familiae
 Mediceæ 2433
 cosmus Medices à Pio
 V. dux Hetruuria crea-
 tus 2432. quomo-
 do Florentinensem du-
 catum obtinuerit 2433.
 Carolo IX. Gallia re-
 gi centum millia auri-
 reorum subministrat
 2432
 cosmum Florentia du-
 cem Pius V. Romæ so-
 lenniter, Magnum He-
 truria ducem inaugu-
 rat, eiq; capiti coronā
 benedictā mirabili in-
 scriptione imponit, ma-
 nibusq; sceptrum tra-
 dit 2443
 conralis locus sic dictus.
 Hier. Alex. 2241
 creticum Pelagus. Hier.
 Alex. 2256
 cruciferi Magistri Samo-
 getas ad fidem Christi
 redigunt 2448
 culenbergensis Comes
 Gubernatrici supplicē
 libellum offert 2360.
 comes fit particeps cō-
 iurationis 2358. &
 eius liberi publico scri-
 pto, omnibus honori-
 bus & dignitatib. pri-
 uatur 2433
 cuniculorum nouū ge-
 nus inuētum. Hieron.
 Alex. 2250
 cunradus Bruno Iurecō-
 sultus Erasmus Lim-
 purgensium Baronem
 in Iurisprudētia instru-
 it 2399
 cunradus Manteufel-
 # 3 Vuolff.

I N D E X I N

- Vuolffgango Biponti no duci militat 2413
 curadus Teuffelius Mar-
 reschallus ducis Bipon-
 tini 2424
 curselinius eques Me-
 litenfis certamin init
 cum Turcis eisque uexil-
 lum eripit. Hieron. A-
 lexan. 2226
 curtis Martinengi Gro-
 ningæ ciuitatis præfe-
 ctus 2370
 curtis Martinengi peri-
 culum ibid.
 curzolis locus 2500
 custini Ioanes Marchio
 Brandenburg. sepeli-
 tur 2476. Ioachi-
 mus Fridericus Bran-
 denburgensis nuptias
 celebrat 2441
 cynege dictum 2467
 cyprianus Leouuitius
 Astrologus clarissimus
 2378
 cypriani Vomelij iuris
 utriusque Doctoris car-
 men, in obitum Geor-
 gij comitis Palat. 2422
 cyprus insula expugna-
 ta 2484. à Richar-
 do rege Angliæ expu-
 gnata 2446 Guido
 ni Lusignano uendita
 2446. cur ad Turcã
 pertineat 2445
 cypri insulæ fertilitas fo-
 lio 2484. regnum
 Turcarum Imperator
 à Venetis repetit 2445.
 reges Lusignani cur di-
 cti 2426
 cyprum duabus de cau-
 sis ad Turcam pertine-
 re 2445. quomodo
 Veneti occuparint fo-
 lio 2446
 de Cypro expugnata
 carmẽ lugubre 2484
 D
D Almatiam Turcæ
 depopulat 2497
 danicæ rex bellum cõtra
 Ioannem Suecũ reno-
 uat 2443. castrum
 Vuardebergum capit
 2396. & Suetiæ regi-
 bus, quid ab Imperato-
 re in comitijs August.
 iniuctũ sit 2298. re-
 gi omnes naues, à Sue-
 ciæ rege ademptæ re-
 stituuntur 2465
 inter Danicæ & Sueciæ
 reges bellum grauissi-
 mum compositum cer-
 tis conditionibus fol.
 2465. & Poloniæ re-
 ges foederis occasio fo-
 lio 2375
 danici & Gothici belli
 initium & causa ibid.
 daniel Ranzouius uir
 strenuus ac fortis glo-
 bo ictus, occubuit 2396
 danubius fluu. ita cõgla-
 ciatur, ut currus onusti
 cum equis transirent
 2285
 danubij exundatio. Sam.
 Budina 2272. 2285.
 2522
 dansius eques Meliten-
 sis occisus. Hier. Ale-
 xand. 2247
 dauentrienses inquisiti-
 onem recusant 2345
 dauid genus nauis 2465
 dauid Bomgardnerus li-
 ber Baro Sueuiæ capi-
 te plectitur 2285
 dauid Chytræus Austria-
 cas Ecclesias reformat
 2432
 dauid Pedemõtanus cu-
 bicularius Scotiæ regi-
 næ interficitur 2291.
 2292
 dauidicũ dictũ de aqua-
 rũ exundationib. 2464
 dauidis error 2496
 daumaleus Hugonotos
 profligat 2401
 delphi maxima aquarum
 inundatio exorta fol.
 2461. feditio exorta
 & imagines fracte 2301
 delphij in fidem Auraci
 redacti 2511. ab Hi-
 spanis oppressi ibid.
 delphos Geusij iterum re-
 ciplunt 2517
 delphauia oppidum 2476
 Deus omnium scelerũ
 ultor. Hier. Al. 2222
 deus quare permittat ut
 boni & fideles aliquã-
 do molestiarũ procel-
 lis agitentur 2221
 deus uiros bonos semp
 adiuuat. Hieron. Ale-
 xand. 2255
 dei & clementiæ & iræ
 exempla 2481. 2476
 diaguto uexillum ere-
 ptum à Melitensib. Hie-
 ron. Alex. 2231
 dicrota naues, que sic di-
 cantur. Hier. Al. 2256
 dielziorũ comes in pu-
 gna occumbit 2437
 dietrichus de Gaulen lo-
 anni Casimiro militat
 2331
 dietrichus Baro Batten-
 bergicus Bruxellis resti-
 gionis nomine capite
 plectitur 2354
 dietrichus de Schõberg
 dux mille quingento-
 rum equitum 2331
 dietrichus de Rosenbuch
 sex alarum equitum
 Dux ib.
 dietolffus de Losenstein
 Polonicus legatus mit-
 titur ad nuptias Vuil-
 helmi ducis Bauriæ
 2337
 diluuium in Thuringia
 2287. 2288
 dockensis ciuitatula ibi
 mira aquarum exunda-
 tio orta 2460
 dombarenses Boduelli
 us comes aufugit fo-
 lio 2293
 dominicus Albius capi-
 104

T O M V M O I I I I .

- talipœna affectus fol. 2436
 in Dongardilianis præ-
 turis multa millia ho-
 minum aquarum exu-
 datione perierūt 2460
 dophinus Borbonius
 princeps à rege Gallie
 cum quindecim cohorti-
 bus præfidiarijs Au-
 relianum contra pacis
 edictum mittitur 2340
 dordracum à Geufijs ex-
 pugnatum 2517
 dordraci multa ædificia
 aquarum inundatione
 dirupta & circiter cen-
 tum millia hominum
 suffocata 2464
 dorffeli maxima aquarū
 tempestas exorta 2288
 dorothea Alberti ducis
 Boruffiæ filia 2339
 dorothea uidua Frideri-
 ci Electoris quot equi-
 tibus ad nuptias Vuil-
 helmi ducis Bauariæ
 uenerit 2337
 dorothea Regis Danici
 Friderici filia Alberto
 duci Boruffiæ nupta
 2339
 dotecum oppidū à Geu-
 fijs captum 2513
 dragutus augit Turca-
 rum uires. Hi. Al. 2226.
 quot millia nauigiorū
 & militum Turcæ au-
 xilio miserit. Hier. Ale-
 xan. 2225. cū suis
 copijs trirēibus ad re-
 liquum exercitū Tur-
 carum accedit. Hier.
 Alex. 2226. in præ-
 lio occisus. Hier. Alex.
 2233
 draguti corpus Teuthra-
 niam delatum. Hi. Ale-
 xan. 2233. nauigia
 instructa Alexandria.
 Hier. Alex. 2233
 in Draguti locum Teu-
 thranig gubernatorisuf-
 fectus. Hier. Al. 2241
 drauus fluuius. Sam. Bu-
 dina 2261. 2305
 drauum flu. Turcæ tran-
 seunt. Sam. Budina fo-
 lio 2261. 2263
 drepanum ciuitas Sici-
 lia iuxta Lilybæū. Hi-
 eron. Alex. 2257
 drepano Christiano iū-
 classis discedit. Hiero.
 Alex. 2253
 dresdæ Synodus Theo-
 logorum celebratur fo-
 lio 2505
 dresdensi Synodo qui
 Theologi intertuerint
 2506
 ad Druidarum agrū in-
 ter regios & Condem-
 nes pugna 2389
 dubeza fluuius 2448
 dufflensis conuentus e-
 iusq; decreta 2361
 duisbergum oppidum
 à Geufijs captū 2513
 E
 Exactionum graui-
 tas quanta mala
 semp pepererint 2507
 exactionis. populis im-
 ponendis modum esse
 seruandum ibid.
 eberhardus de Thanna
 Aldenburgico collo-
 quio interiuit 2395
 eberhardus Comes Ho-
 henloënsis miserabili
 conflagratione periit
 2442
 eberhardus Comes in
 Vualdenberg aliquot
 comites ac nobiles ad
 Bacchianalia celebra-
 da inuitat 2442
 eberhardus Vuirtenber-
 gicus dux quot equiti-
 bus ad nuptias Vuilhel-
 mi ducis Bauariæ ue-
 nerit 2337. obiit &
 Tubingæ sepelit 2353
 ebersteinus comes à Pa-
 latino captus 2519
 eburonum agrū Aurata-
 cus inuadit 2400
 eccius Salmensis comes
 & Georgius Helffen-
 steinius suas copias cō-
 iungunt 2298. Ta-
 tan expugnat 2300.
 Vesprinium expugnat
 2298. machinationē
 mirabilem moliter cō-
 tra Turcas 2288. cū
 suis copijs Giauarinū
 proficiscitur 2299.
 cum suis copijs denuō
 Giauarino egreditur
 2300
 ecclesiasticum Conciliū
 in ducatu Vuirtenber-
 gico institutum 2404
 eclipsis Lunæ 2414
 edenburgum 2293
 edictū pacis à rege Gal-
 liæ uiolatum 2340.
 de inquisitionis pote-
 state in Belgio 2346.
 contra exules ab Alba
 no publicatum 2354.
 Aureliēse religiōis, de
 nouo per regē Gallie
 confirmatur 2328.
 pacificationis añ. 1558.
 promulgatum in Gal-
 lia publicatur 2338.
 pacificationis à Rege
 Gallie anno 1570. pu-
 blicatum 2453. 2454.
 eiusq; edicti capita ib.
 regis Gallie quo pro-
 hibitum est liberum re-
 ligionis exercitiū 2390.
 Ianuariense 2388.
 Martiale in Gallia pro-
 mulgatum & undeno-
 men habeat 2286
 effigiū oppidum 2414
 egar locus munitissim9.
 Sam. Budina 2261
 egmondanus fit gubet-
 nator Flandriæ 2358.
 quanta beneficia præ-
 stiterit regi Hispania-
 rū 2356. in Thermas
 Aquisgranenses profi-
 scit-

I N D E X M I N

- elicitur 2360. aliquo
 ties admonitus ab Au
 raico, ne nimium fide
 ret regijs seruitijs 2356.
 ob quas causas præci
 pue ad mortē condem
 natus fuerit 2356.
 ad Hispaniarum regē
 missus 2345. captus
 2323. captiuus in ca
 stellū Gangauense ab
 ducitur ibid. comes
 grauissimè de iniuria
 Albani conquerit ib.
 Comes curru Ganda
 uo Bruxellas uehitur
 2354. quæ delicta
 cōmiserit ib. ad mor
 tem condemnatus, e
 iusq; sententiæ capita
 lis tenor ibid. quid
 responderit post capi
 talem sententiam latā
 2355. ab Episcopo
 Hiperio peccatis abso
 lutus 2355. ante mor
 tē ipsius ad Hispania
 rum regem literas mit
 tit ibid. capite plecti
 tur 2356
 egmondanū Belgicum
 populū ad rebellio
 nem concitasse 2358
 egmondani comitis bo
 na confiscata 2355.
 paratus animus admo
 rendum ibid. pœni
 tentia ibid. uirtutes
 2356. oratio ad po
 pulum habita, post sen
 tentiam mortis illatam
 2355. caput hastæ
 impositū 2356. ca
 dauer sepultum ibid.
 elbinga ciuitas Polonię
 regi traditum 2339
 electores qui in comitijs
 Augustanis fuerunt
 2298
 electorum legati conuē
 tum Fuldæ celebrant
 2332. legati ad Er
 phordiensem conuen
 tum mittuntur 2322
 eleonora filia Christo
 phori ducis Vuirteber
 gici Anhaltino princi
 pi nupta 2406
 elias Moldauorum prin
 ceps ad Turcam defi
 cit 2340
 elizabetha filia Ioannis
 Marchionis Branden
 burgēsis Georgio Fri
 derico Marchioni Brā
 denburg. nupta 2476
 elizabetha filia Electo
 ris Saxonie Ioanni Ca
 simiro Palatino nupta
 2448. filia Friderici
 Palatini, Ioanni Fride
 rico II. duci Saxonie
 nupta 2327. filia Io
 achimi Electoris Bran
 denburgensis moritur
 2474
 Elizabetha Hispaniarū
 regis uxor morit 2374
 elizabetha ducissa Vuir
 tenbergensis Georgio
 Ernesto Hennenbergē
 si nupta 2406
 elizabetha Magdalena,
 filia Ioachimi electoris
 Brandenburgēsis, Frā
 cisco Orthoni Lunen
 burgensi duci, nupta
 2474
 elizabetha filia Ernesti
 ducis Brunswicensis Io
 anni Holsato nupta
 2320
 elizabethæ Maximilia
 ni Imper. filie sponsa
 lia Spiræ cum Carolo
 IX. Gallorū rege ma
 gna solennitate p̄fici
 untur 2460
 in Elizabetham Anglię
 reginam cōspiratio de
 tecta 2506
 S. Elmi arx locus muni
 tus in insula Melita. Hi
 er. Al. 2257. quot
 miliaribus distet à por
 ty descensus S. Pauli.
 Hier. Alex. 2257. à
 Turcis obsessa. Hier.
 Alex. 2226. 2238.
 triginta ac duob. mura
 libus tormentis concu
 titur. Hier. Al. 2238.
 terra, maricq; inuaditur
 Hier. Al. 2235. oppu
 gnata à Turcis 2286.
 cur à Turcis tam acris
 ter fuerit obsessa. Hier.
 Alex. 2229. quan
 do expugnata sit. Hie
 ron. Alex. 2238
 S. Elmi arcis descriptio
 & situs 2224. labo
 rantibus defensoribus
 recētiora subsidia mis
 sa. Hier. Alex. 2230
 expugnatio Romę pa
 tefacta. Hier. Al. 2242
 in S. Elmi arcem tredec
 cim millia globorū fer
 reorum contorta fue
 runt. Hier. Al. 2230
 S. Elmi arcem triginta
 duob. canonibus Tur
 cę diuerberant. Hier.
 Alex. 2235
 in S. Elmi arce Turcarū
 immanus crudelitas.
 Hier. Al. 2237. qd
 decretum sit. Hier. Al.
 2234. militum dili
 gentia. Hier. Al. 2226.
 inter nostros & Tur
 cas aere certamen. Hi
 er. Alex. 2229
 S. Elmi arx quot passib.
 à Sancto Angelo di
 stet. Hier. Al. 2257
 elspurgum cum suis per
 tinentijs & omni mu
 nitione bellica Regi
 Sueciæ restituit 2465
 eluanga oppidū captū
 2405
 embdam Nassauenses
 contendunt 2372
 embdēsem Comitatum
 Albanus cur cum exer
 citu inuaserit 2372
 emericus Vuicis Ioanni
 Cali.

T O M V M I I I I .

Casimiro Palatino mi-
 litat 2331
 engkhusium à Geusijs
 receptum 2517
 enckusij tumultus orit̃
 ob salis usum 2511
 engolmium Pillæo cum
 suis copijs contendit
 2441
 engolesmiũ frustra ob-
 fessum 2421
 engolismenses Cõdæo
 copias auxiliares mit-
 tunt 2382
 epicharmi insigne dictũ
 2496
 epirotæ Soppotam ciui-
 tatem occupant 2507
 episcopi Franconici Hē-
 rico duci Brunswicensi
 opem ferunt 2368
 episcopatus noui in Bel-
 gio ab Hispanis erecti
 2301
 ἐπιχάρμου quid. Sam.
 Budina 2267
 eplechinus à Guberna-
 trice Belgij Tornacum
 ablegatus 2362
 eppenum castellum ex-
 pugnatum 2382
 equorum horribilis fre-
 mitus in aëre exaudi-
 tur 2482
 erasmus Lumburgensiu
 Baro in Gallias Lute-
 riam ad discendas litem
 ras mittitur 2399
 erasmus Argentinenſis
 Episcopus quibus stu-
 dijs in iuuentute edu-
 catus fuerit ibid. pa-
 trum lectioni deditissi-
 mus 2400. Hugo-
 notis cibaria prabet
 2396. moris 2399.
 quem successorem ha-
 buerit 2400
 erasmi Argentinelis E-
 piscopi uita, uirtutes
 & obitus 2399. 2400
 erdeud arx à Turcis re-
 cuperata 2288
 ericus Senior Brunswicē
 tur 2377
 sis dux Hagonoæ mo-
 ritur 2485
 ericus dux Brun. capti-
 uus Hildenheimiũ ab-
 ductus 2365. quib.
 conditionibus carcere
 sit dimissus 2365.
 Brunswicensis in præ-
 lio captus 2365
 inter Ericum Brunswicē
 sem & Iohannem Epi-
 scopum Hildesheimē-
 sem belum 2365
 ericus rex Suetiæ qua-
 ratione regnum admini-
 strarit 2374. in rabi-
 em conuersus ibid.
 concubinam suam, fili-
 am licitoris, in uxorem
 ducit & ad regiam di-
 gnitatem euehit 2376.
 contra suos fideles mi-
 nistros ac subditos mul-
 ta iniqua agit ibid.
 fratrem suum Ioānem
 è uita tollere decernit,
 illo sublato, eius coniu-
 gem Moschouitæ spō-
 dit 2377. mandat
 quibusdam ut fratrem
 in uinculis crudeliter
 trucidarent 2375.
 Ioannem Episcopum
 Hildensheimensem di-
 tione expellit 2365.
 multas nouas & inau-
 ditas torture formas
 excogitat 2374. cur
 regno Suetico spolia-
 tus fuerit 2374. rex
 Suetiæ, Poloniæ Regi
 aliquot arces ui occupa-
 pat 2375. duarum
 cohortium Germani-
 carum prefectos, nihil
 merentes ad metalla
 condemnat 2376.
 rex Suetiæ impium cõ-
 filium inicit cū Moscho-
 uita 2377
 ericus rex Suetiæ perpe-
 tuis uinculis includi-
 tur 2377
 erici regis iussu ultra mil-
 le atq; ducenti homi-
 nes exiguam ob cau-
 sam, uita priuantur fo-
 2376
 eritemnorum Arember-
 gicus comes cum suis
 copijs uenit 2353
 erimbretstein arx 2364
 ernestus Archidux Au-
 striæ, filius Maximilia-
 ni Imperatoris, ex Hi-
 spanijs, in Germaniam
 reuertitur 2484.
 Mandeslauius Saxo
 Grumbachianæ con-
 iurationis particeps fo-
 lio 2276. princeps
 Anhaltinus, cum Ele-
 onora filia Christopho-
 ri ducis Vuirtenbergi-
 ci, Studgardia nupti-
 as celebrat 2476.
 Petrus Mansfeldius
 uulneratur 2437.
 à Vualdenfels Vuolff-
 gango duci Biponti-
 no militat 2413. de
 Vuallesfels militat Ioā-
 ni Casimiro Palatino
 2331
 ernestus dux Brūswicen-
 sis captus 2320. dux
 Brunswicensis moritur
 2320
 ernesti ducis Brunswicē
 sis, uita, uirtutes & præ-
 cipuæ res gestæ ib.
 erphordia conuētus ce-
 lebratur, eiusq; capita
 2321. 2322
 erphordiensium hostis
 capitur 2278
 ertod oppidum munitis-
 simum à Cæsarianis ex
 pugnatum. Samb. fol.
 2260. 2285
 espernai in Gallia con-
 uentus habitus 2328
 essekum ad Drauum flu-
 men oppidũ. Sam. Bu-
 dina 2261
 5 ad Es,

I N D E X I N

- ad Effekum pons supra
Drauum exedificatur.
Sam. Budina 2263
etruscorum numerus in
insula Melita 2225
ad Exechium Christia-
norum clades 2308
- F
- F** Abianus Schonei-
chius eques auri-
tus ad Augustum Sa-
xoniam mittitur 2280
fabianus uir rei militaris
peritus, occiditur fol.
2433
fabritij carmen in obitu
Ioannis Oporini 2371
fagianus Ruffinus uir
nobilis occisus. Hier.
Alex. 2250
falckenrodus IoaniCa-
simiro militat 2331
famagusta quot miliari-
bus distet a Nicolisa fo-
lio 2461
famagusta quibus con-
ditionibus Turcis sit
dedita 2482. 2483
de Famagusta expugna-
ta Carmen lugubre
2484
famagustani quot prae-
diarias copias in urbe
habuerint 2482
famagustanorum cala-
mitas 2483
famagustanis fides a
Turcis uiolata, & om-
nes ad internicionem
occisi 2482
famagustanis caput pre-
fecti Nicolisensis osten-
sum 2461
fames in Silesia 2484
fames ingens in Germa-
nia 2476. 2508
farnesius Cardinalis Pi-
um V. in pontificem e-
ligit 2291
faustus Notharius fol.
2477
ferdinandus Rex Sici-
liae, Laurentio Medici
opem fert 2432
ferdinandus Archidux
Austriae quot equiti-
bus ad nuptias Guil-
helmi ducis Bauariae
uenerit 2336
ferdinandus frater Ma-
ximiliani Imperatoris
fit dux totius exercitus
Caesariani 2301
ferdinandus Caesar Guil-
helmum Grumbachi-
um & suos socios con-
demnat atque proscri-
bit 2277. Impera-
tor Romanae Ecclesiae
addictissimus 2468.
Imperator moritur fo-
lio 2277
ferdinandi Caesaris obi-
tus, & quid statim post
eum sequutu sit. Sam-
bucus 2258
fetrariae multa aedificia
terramotu collapsa fo-
lio 2462
ferrariensis dux Impera-
tori opem fert aduer-
sus Turcam 2301
fideles & boni quare
Deus permittat ut ali-
quando molestarum
procellis agitent 2221
finariae terrae motus fol.
2462
finariensium tumultus
2298
finlandiae dux nomine
Ioannes cum coniuge
& filio carceribus libe-
ratur 2374
finlandiam Moschouite
miserè depopulat 2481
fiquerius Vuolfgango
duci Bipontino mili-
tat 2413
flammae è caelo delapsae,
quibus pagi complu-
res cõflagrati sũt 2442
flayus captus 2523
fleringa oppidũ 2511
flisingensium defectio
fol. ibid.
- florētia terrae motus fol.
2462
florentinus legatus mit-
titur ad nuptias Vuil-
helmi ducis Bauariae
2337
florentini Venetis auxi-
lia contra Turcam mit-
tunt 2498. Petrum
Medicem urbe expel-
lunt, & Confaloneriũ
ducem constituunt fo-
lio 2433. ducem autho-
ritate similem duci Ve-
netiarum constituunt
2433
florentinorum tumultus
contra Laurentiũ Me-
dicem ibid.
flumina maxima Ger-
maniae ita conglaciata
fuerunt, ut currus onu-
sti equis transiret 2285
foissius uir strenuus oc-
ciditur 2441
fokay arcis descriptio.
Sambucus 2258
fontenaeum urbs in Cõ-
daorum potestate ue-
nit 2387
foedus inter Papam, Ve-
netos, & Hispaniarum
regem, contra Turcam
initum 2480. ite eius
foederis capita ib.
foederatorũ ex Geusijs
octodecim Bruxellis
capite plectuntur 2354
franciscus quidã Agui-
lates ex S. Michaelis
oppido aufugitur &
ad Turcas deficit. Hier.
ron. Alex. 2249
franciscus Anguiacus na-
scitur 2418
franciscus Aguiterus Hi-
spanus, praefidiarius
miles, è Turcarum po-
testate ad sacrum Iuno-
nis aufugit. Hier. Ale-
xan. 2247. de Alaua
legatus Hispaniarũ re-
gis 2394
fran-

T O M V M I I I I .

- franciscus à Braghhausen moritur 2396. Duo da capitaneus maiorū triremium 2499. Dando uir strenuus occisus. Sam. Budina 2267. Ginales uir in signis. Hieron. Alex. 2249
- franciscus Galliarū Rex Pontifici dextrum pedem sedenti pronus osculatur 2403. Gallicæ Rex Henrico duci Brunswicēli opem fert 2366
- francisci Galliarum regis captiuitatē quę prodigia antecesserunt folio 2463
- francisco regi Gallię Carolus V. bellum infert 2365
- franciscus de Harecourt uexillifer ducis Vuolfgangi 2413. dux Mantuanus moritur 2510. Pependorfius cum tormētis in opidū Guncz præmittitur. Sambucus 2259
- inferioris Saxonie dux ingenti pecunia ab Hērico duce Brunswicēsi multatus 2369. Sanoghera uir nobilis & strenuus occisus. Hieron. Alex. 2245.
- Scherenkus cubicularius Comitis Nicolai Serini. Sam. Budina 2269
- franciscus Stekingiacus à Philippo Hassię Lād grauius superatur 2319
- francisco Othoni Luthenburgensi Elizabētha Magdalena filia loachim Electoris Brandenburgensis nupta 2474
- franciscus Vendonēna tuus 2418
- francofurti conuentus celebratur eiusq; decreta 2421
- francofurtensis Academia de loachimo Electore Brandenburgensi reformata 2473
- francofurtensis conuentus soluitur 2424
- in Francolina Vallemo nasterio colloquiū inter Anabaptistas celebrantur 2477
- fregata genus nauigij. Hier. Alex. 2256
- fregatæ nauigiorum genus 2499
- fregatina nauis, aliās celox dicitur. Hier. Alexand. 2256
- frenesiorum dynasta capite plectitur 2354
- freinsheimerus historicus 2480
- frisiā Nassauiensis comes cum exercitu inuadit 2371
- in Frisia magna aquarū exundatio orta 2460
- fridericus Rex Daniæ Vuurdeburgum castrū expugnat 2396.
- noueanale bellum contra Ioannem Suecū renouat 2443
- friderici Danici regis filia Duci Borussiae nupta 2339
- fridericus de Leuvenstein Camerae Imperialis iudex obiit 2423
- fridericus Limpurgicus Palatini legatus ad nuptias Vuilhelmi ducis Bauariæ mittitur 2337.
- Archiepiscopus Magdeburgensis moritur 2307. Episcopus Magdeburgensis & administrator Halberstadēsis moritur 2474
- fridericus Elector Palatinus cū Amelia à No
- ua Aquila secundas nuptias celebrat 2421
- fridericus Palatinus magnam monetæ ueritatē summam intercipit folio 2336. Palatinus à rege Gallię admonitus, ne mitteret Conuentibus auxilia 2329
- friderici Palatini filia, Philippo Landgrauio Hassiæ nupta 2408
- friderici Palatini uxor moritur 2327
- friderici Palatini liberi 2327
- friderici Palatini legati in Gallia intercepti folio 2329
- fridericus de Rodshausen militat Auraco folio 2378
- Fridericus Elector Saxonie ad Mulbergum prælio superatus & captus 2321
- friderici Electoris Saxonie sapiens dictum folio 2323
- fridericus Toletanus uir illustris globo ferreo in prælio occisus. Hieron. Alex. 2245
- fridericus Toletanus uulneratur 2522
- fridericus de Vuerden Ioanni Casimiro Palatino militat 2331
- inter Fridericum & Matthiam Hungariæ regē bellum 2462
- inter Fridericum Austriacum & Heluetios bellum 2464
- frossardus Historiographus 2443
- frumentū in Silesia pluit 2480
- fuldæ cōuentus celebratur 2332
- fuldenis conuentus soluitur, eiusq; decreta folio 2336
- fustæ

I N D E X I N

fuffæ naues quæ dicantur. Hier. Alex. 2256

G

Gabriel Perennius uir strenuus cum Lazaro Schuuëdio in Vngariã mittitur. Sambucus 2258

gabrielis Perennij uirtus in remilitari. Sambucus 2259

galathæ infula. Hier. Alex. 2255

galathen oppid. Garzizias Toletanus munit. Hieron. Alexand. 2224

galèthen infula fertilis. Hier. Alex. 2225

galliæ rex magna celeritate Parisios fugit fol. 2325. rex expeditio

nem contra Turcã impedit 2472. Henrico duci Brunswicësi auxilio uenit 2366.

ad Sabaudie ducem legatos mittit, ad gratulandum ei de successore ducatus Sabaudie 2318. scribit proceribus Scotiae & petit filiolum Henrici necati, 2293

galliæ Rex Pontifici detrum pedem sedenti pronus osculatur fol. 2403. reginae oratio ad milites 2425. rex & regina Angliæ fœdus ineunt 2517.

rex sub pacis prætextu multa cõtra Hugonothos molitur 2340. rex principem Dophinum Borbonium Aurelianũ cũ quindecim cohortibus præsidarijs, cõtra pacis edictũ submittit 2340. rex supplicem libellũ Cõdensium & Nauarrae Regine non uult reci-

pere 2430 auxiliũ petit contra Condenses 2326. Rex Heluetios in Galliam uocat 2323. rex in Meldensi ciuitate obsessus 2324. rex denouo edictum Aureliense, de libero exercitio religionis, confirmat 2328. Rex mittit legatos ad Germaniæ principes ne mitterent Condensibus auxilia 2329. rex pacẽ inquit cum Condensibus eiusq; pacis conditiones ibid.

Rex apud Casarem per Camerarium Lauersium de subditorũ rebellionẽ grauissimẽ conquirit 2330. Rex militiam à Ioanne Casimiro assumptã omnĩ contentione impedire laborat 2330. Rex à Philippo Hispaniarum rege adhortatus ut suos Hugonotos extinguat 2323. Rex scribit ad Ioannẽ Casimirum & ab eo Lanzacum efflagitat 2331. rex fecialẽ submittit ad Cõdãanos, qui spẽ pacis optimis cõditionibus, si modo ab expugnatione Carnutensium urbis temperarent, promitteret 2337. rex causas bel-

lorũ omnium p nouenniũ in Gallia durantiũ explicat 2389. rex nouo edicto liberũ religionis exercitiũ phibet 2389. rex legationẽ mittit ad Casarẽ & de insolentia subditorum eius conquerit 2393. Rex in tempesta nocte clam è manibus hostiũ aufugit 2324. rex scri-

bit Vuolffgango duci Bipontino 2409 galliæ rex fit regi Hispaniarum ob expugnationem Montis ciuitatis maximẽ suspectus 2513. reginae Nauarrae regina scribit, earumq; literarum tenor 2383. 2384. regis consilia Condensibus patefacta 2330. regis aliud edictum de religione 2382. 2387. regis literæ in Burgundia interceptæ 2409. de Galliæ moribus prognosticon 2331. 2332. ad Galliæ regem Principes protestantes splendidam legationẽ oblegant 2467. inter Galliæ regẽ & Nauarrae reginam tractatio de pace Andegauifinitur 2442. inter Galliæ regẽ & Cõdãanos pax confirmatur eiusq; pacis conditiones 2337. 2338. inter Galliæ regẽ & Cõdenses pax inita anno 1570. eiusq; pacis cõditiones & capita 2453. 2454. & sic deinceps galliæ regi Auraiacus impetrandi per regnũ trãlitus gratia, 14. tormẽta curulia donat 2401. regi Ioannes Casimirus ad literas respõdet 2332. regi Pontificis Romani diploma allatum, quo ei cõcedebatur, ut ex Ecclesiasticis facultatibus ad pecuniã summã quinquaginta millia aureum ditraheret, ad bellũ hereticus inferendũ 2391. galliæ regi Nauarrae, regina & Condenses supplicem libellum offerunt

T O M V M I I I I .

- runt certæ pacis concilianda causa, eiusq; belli tenor 2427.
 regi Ioannes dux Saxonie scribit 2397.
 regi Vuolfgangus Palatinus respondet, & causas belli à se suscepti explicat 2409.
 regi Germaniæ proceres scribunt, eumq; ad pacem cohortantur folio 2448. 2449.
 Navarra regina, causas, cur Condensi auxilio uenerit, explicat folio 2383.
 regi quid Maximilianus Imperator rescripserit, & quodnā ei cōsiliū dederit, ad pacem stabiliendam 2393.
 regni militaria Condensibus erepta, Parisiis mittuntur 2387.
 regi Carolo IX filia Maximiliani Spire nupta folio 2460.
 ad Gallia regis fratrem, Andegauensem ducē, Navarra regina literas mittit, earumq; literarum tenor 2385.
 galli Noëi copias perturbant 2416.
 Hugonotos non procul à Mediomatricum urbe profligant 2401.
 naues Angliæ reginæ interceptipiūt 2407. 2408.
 quādiu regnū Cōtinopolitanum possederit 2447.
 septendecim signa equestria occupant 2395.
 Cōdenses prælio superant folio 2395.
 galli quomodo Constantinopolitanum regnū occuparint, & quomodo rursus amiserint folio 2447.
 gallorum numerus in Melita insula. Hieron. Alex. 2225.
 pontificiorum clades ad Mucidanum urbem 2421.
 uictoria 2416. 2417.
 clades 2418.
 strages 2416.
 occisorum in pugna ad Iarnacum commissa 2417.
 gallis reformatæ religioni adhærentibus non tam temporalia, quam libertatem conscientie ac religionis curæ esse, ex multis causis perspicuisse 2411.
 inter Gallos & Condenses acre prælium committitur 2436. 2425.
 2414.
 ex Gallis pōtificiis multitudine ad castra Condensium accedunt 2417.
 gallicæ turmæ aliquot militares Ludouico Nassouio in auxilium ituræ, à rustico quodā dolose seductæ & Albano traditæ 2517.
 gallicus legatus quomodo à Maximiliano Cesare dimissus fuerit folio 2392. 2393.
 gallicum militare unum, quot miliaria Italarum faciant. Hieron. Alexand. 2257.
 gallicum bellum duab. de causis periculosum esse 2397.
 gallicum bellum reuolutum 2382.
 gallici belli secundus exitus 2338.
 gallicorum tumultuum causæ 2344. 2380.
 gamalielis consiliū folio 2411.
 gambazor arx expugnata 2302.
 gandauit tumultus & imagines fractæ 2301.
 gandauo præsidia imposita 2322.
 gandauenses Albanum adeunt, & iniuriam ab Alphonso Villoa filis illatam, exponunt folio 2323.
 gandauensis arx Hispaniis tradita ibid.
 gangolphus Quirinus à Geroltzeck in prælio occisus 2436.
 garas Euboicus uir strenuus in arcis S. Elmi oppugnatione cæsus. Hieron. Alex. 2235.
 garzias Toletanus uir rei militaris peritissimus, & Catholicarum triremium omnium præfectus. Hieron. Alexand. 2224.
 garzias Toletanus Galathen oppidum munit. Hieron. Alexand. folio ibid.
 garziæ Siciliae pro regis filius occisus in prælio. Hieron. Alexand. folio 2245.
 gaspar Culignius Admiralus Franciæ 2487.
 gauarinum incondio deuastatum 2307.
 magno sumptu reficitur 2307.
 gaueriorū princeps capite plectitur 2354.
 gautij princeps ad Hispaniarum regē à Belgij proceribus missus 2345.
 gedanum oppidum Poloniæ regi traditum folio 2339.
 geldriam Auraicus inuadit 2522.
 in Geldria aliquot oppida à Geusijs occupata 2513.
 geneua receptaculum Hugonotorum 2322.
 genuenses Venetis auxilium

I N D E X I N

- xilium aduersus Tur-
 cam mittunt 2448
 genuam Albanus dux
 secundo uento appel-
 lit, ibiq; in febrim inci-
 dit 2321
 genlius Auroico militat
 2378
 S. Georgij descensus q̄t
 miliaribus distet ab ar-
 ce S. Elmi. Hieron. A-
 lexan. 2257
 georgius comes de Bar-
 by militat Ioanni Casi-
 miro Palat. 2331
 georgius Bathoreus Er-
 rod oppidum expu-
 gnat. Sambucus fol.
 2260. Bebeck à Cæ-
 sare ad Turcam deficit
 2302. 2315. Braun
 dux Cæsariani exerci-
 tus 2292
 georg. Deorsius Vuolff
 gango Bipontino mi-
 litat 2413
 georgio Ernesto Hen-
 nenbergensi principi,
 Elizabetha filia Chri-
 stophori ducis Vuirtē-
 bergici, nupta 2406
 georgij Emsij propolæ
 sordidissimi miserabi-
 lis interitus 2481
 georgius Fronspurgius
 Germanum militē in
 auxilium Albani con-
 scribit 2518
 georgij Fabritij carmen
 in obitum Ioannis O-
 porini Typographi fo-
 lio 2371
 georgio Friderico Eli-
 zabetha filia Ioannis
 Marchionis Branden-
 burgenſis nupta fol.
 2476
 georgius Friderico Mar-
 chio Brandenburgē-
 sis 2297
 georgius ab Hollen no-
 bilis 2365
 georgius Helfensteini-
 us dux Cæsariani exer-
 citus 2297. Palotē-
 sibus subsidio uenit fo-
 lio 2298
 georgius Hozzutolus
 ex Turcia Viennam re-
 dit 2314
 georgio duci Lignicen-
 si Barbara filia Ioachi-
 mi Electoris Branden-
 burgenſis nupta 2474
 georgius Mathiasch uir
 strenuus occisus. Sam.
 Budina 2267
 georgius Marchio Brā-
 denburgicus moritur
 2403
 georgius Megapolen-
 sis Dux Magdeburgū
 obsidet 2367
 georgius Persa sceleratis-
 simus homicida & per-
 fidissimus nebulo de-
 claratur 2375. exre-
 gno Suetico clam in
 Russiam profugit ib.
 auctor, & caput omni-
 um malorū regni Sux-
 tici ibid.
 georgio Persæ ab Erico
 rege condemnatorum
 bona applicatur 2376
 georgij Purkirrher Me-
 dicinæ Doctor & A-
 stronomus insignis fo-
 lio 2297
 georgius comes Palati-
 nus ducit uxore 2422.
 Palat. Rheni obiit fo-
 lio ibid.
 georgij comitis Palatini
 Rheni epitaphiū ibid.
 georgius Sigismundus
 Seldius Augustanus
 miserabiliter uitam fi-
 nit 2287. unde sit o-
 riundus ibid.
 georgij Sigismūdi laus,
 ingenium, eruditio ui-
 ta & uirtutes ib.
 georgius de Simmern
 Ioanni Casimiro mili-
 tat 2331
 georgius Thuuri fit pre-
 sectus Vespriū oppi-
 di 2299. Thuuri uir
 bellicosus letaliter uul-
 nerat 2298. Thuu-
 rij uir bellicosus occidi-
 tur 2477
 georgius ordinis Teuto-
 nici magister Mariam
 filiam Maximiliani II.
 in Hispanias usque co-
 mitatur 2452. ordi-
 nis Teutonici moritur
 2517. Teutonici or-
 dinis magister inuestu-
 ram regaliū Imperij
 magna pompa à Cæsa-
 re Auguste Vindelico
 rum suscipit 2297.
 Tubingenſis Comes
 miserabili conflagrati-
 one interijt 2442.
 Tradelius mittitur ad
 nuptias Vuilhelmi du-
 cis Bauariæ 2337.
 Volkomerus Norim-
 bergensis legatus mit-
 titur ad nuptias Vuil-
 helmi ducis Bauariæ
 fol. ibid.
 georgius Vuagners im-
 postor 2480
 gepffigi Vuolffgangus
 Palatinus pedestrium
 copiarum delectus ha-
 bet 2420
 germaniæ proceres regi
 Gallie scribunt, cumq;
 ad pacem cohortantur
 2448. 2449. 2465.
 proceribus quid Gallie
 rex responderit 2471
 in Germania stuporem
 Hieronymi Vuolffij
 carmen 2274
 ad Germaniā Hi. Vuol-
 ffij carmen 2483
 in Germania q̄modo re-
 ligio & Ecclesiæ refor-
 mata fuerint 2347
 germani proceres se obij-
 cere ad pedes pontifi-
 cis recusant 2403
 get/

T O M V M I I I I .

germani equites in fugā
 uerſi 2436
 germanorū militum cla
 des 2353. ſtrages in
 Gallia 2436. exer
 citus ad Peſtum truci
 datio 2308. equitū
 conſtātia & fortitudo
 in prælio 2416
 germanicum unum mi
 liare quot paſſus faci
 ant. Hier. Alex. 2257
 germanicū bellū 2367.
 2275
 germanicorum & Gal
 licorum principum ex
 ercitus iungitur 2424
 germanicarum duarum
 cohortium præfecti, ab
 Erico rege Suetico, ni
 hil merentes, ad metal
 la condemanſi 2376
 gerus fluuius eiꝯqꝯ o
 ſtium. Hier. Al. 2256
 geſter caſtellum à Cæſa
 rianis expugnatū 2300
 geuſij Tornaci munu
 menta mortuorum ui
 olant 2363. aliquot
 oppida in Holādia ex
 pugnant 2517. Hi
 ſpanos ad Blielingam
 ex improuiſo inuadūt
 ibid. cur Teremon
 dæ conuentū celebra
 rint 2349. Caluini
 ſtæ appellantur 2318.
 Bredæ conuentum ce
 lebrant 2359. bellū
 Belgicū renouāt 2511.
 anſeres aquatici dicti
 ibid. portus Maris oc
 cupant ibid. nomen
 quid ſignificet 2296
 geuſiorum octodecim
 nobiles Bruxellis capi
 te pleſtuntur 2359.
 copia prope Antuer
 piam diſſipatæ à Ioan
 ne de Greue 2318.
 uictoria 2353. 2511.
 nomen unde 2296.
 ſymbolum ibid. habi
 tus 2296. uictoria
 & inſignis p̄da 2517.
 clades 2511. 2353.
 crudelitas in pontifici
 os 2363. præcipui du
 ces 2359. Antuer
 piæ tumultus 2318.
 reliquias ꝑ uniuerſum
 Belgium Albanus per
 quirir 2401. multi
 Roterodami capite ple
 ctuntur 2511. con
 uentus ad S. Trudonē
 eiꝯqꝯ decreta 2358
 gueſium unum uigin
 ti quatuor, ſurciferos
 conſtituere prouerbi
 um 2296
 gibellinorum factio in
 Italia 2463
 gilbertus Blanueit, Co
 machus Tornaci liber
 carcere ab Hornēſi co
 mite dimiſſus 2364
 gildra princeps cum ali
 quot triremibus Tur
 cis obuiam miſſus. Hi
 er. Alex. 2248
 gillius de Schonenberg
 Vuollſſgango Bipontu
 no duci militat 2413
 giobilocus 2305
 giſbertus Baro Batten
 burgicus Bruxellis re
 ligionis nomine capi
 te pleſtitur 2354
 gloria ſtimulus in ardu
 is rebus conſtituta. Hi
 er. Alex. 2235
 gleiſſenthalius Saxoni
 cus legatus ad nuptias
 Vuilhelmi ducis Bua
 rię mittitur 2337
 goldbergi, piſa, rapa, fru
 mentum ac triticū plu
 rit 2480
 goletta inſula primū co
 gnita. Hier. Alex. 2255
 göppingæ Eberhardus
 dux Vuirtenbergēſis
 moritur 2353
 gordes Gallus uir nobi
 lis & ſtrenuus in præ
 lio occiſus. Hier. Alē
 xand. 2245
 gorgērus Auſtricus fo
 lio 2299
 goſlaria ciuitas ab Hen
 rico duce Brunſuicēſi
 ſi bello ſolicitata 2366
 gotha urbs ab Auguſto
 Electore Saxoniz ob
 ſeſſa 2314. ex impro
 uiſo obſeſſa 2280.
 cum munitiſſima arce
 ſolo æquata 2285
 gotha urbs expugnata,
 quid ibi actum ſit cum
 Grumbachianę coniu
 rationis ducib. 2283.
 2284. deditioe ca
 pitur 2284
 gothæ urbis captę hiſto
 rica deſcriptio 2275
 gothæ inter ciues & mi
 litem præſidiarium tu
 multus exoritur 2283
 gothani à iuramento, Io
 anni Friderico princi
 pi, præſtito ſoluti 2316
 gothana arx demolitur
 2323
 gothanz arcis demoli
 tio quantas impenſas
 exigerit 2322
 gothanz arcis conſtru
 ctio quot millibus flo
 renorū conſtiterit 2323
 gothani de deditioe a
 gunt 2282. 2283
 gothani præſidiaz pro
 ſcriptos cōprehendūſ
 2320
 gothani ciues ab Impe
 ratore per caduceato
 rem abſoluunt, à iurā
 mento Ioanni Frideri
 co præſtito 2280
 gothani quibus condi
 tionibus ſe dederint fo
 lio 2284
 gothici belli ſumptus fo
 lio 2322
 gothici & Danici belli
 initiū & cauſa 2375
 gozum inſula aliās Sa
 crum

INDEX

- erum lunonis. Hieron. Alex. 2257
 graeci Constantinopoli tanū regnum recuperant 2447
 granuullerus dux pedesfris exercitus in expeditione Vuolffgangi ducis Bispontini 2420. in pugna fortiter militans, occūbit 2436
 grauellanus Cardinalis Belgio discedit 2343
 gregorius 13. Papa electus 2512. 13. quomodo se initio pontificatus gesserit ibid.
 grollium oppidū à Geufris captum 2513
 groninga Frisiae ciuitas à Ludouico Nassauensi obsessa 2370
 groninga obsidione soluta ibid.
 groninge maxima aquarum tempestas exorta 2460. 2461
 groningeium alacritas & fortitudo 2370
 groningerses inquisitionem repudeant 2345
 groningersib. Albanus opem fert 2371
 grotta locus sic dictus. Hier. Alex. 2241
 grubenhagicus locus folio 2320
 grumbachius in quatuor partes corporis diuiditur 2284
 grumbachiana coniurationis duces praecipui qui fuerint 2276
 grumbachiana coniurationis capita & articuli 2281. coniurationis initium 2278. coniurationis socios cur Ioānes Fridericus dux Saxoniae in suam tutelam receperit 2277. coniurationis qui duces capti fuerint 2283.
- cōiurationis praecipue transactiones 2310. 2311. coniurationis duces quib. poenis affecti fuerint 2284
 grūbachiani & terrā Electoris Saxoniae, & uia publicā latrocinij infestant 2278. eorumque receptatores à Caesare proscribunt 2279. 2309. quale crimen laesae maiestatis Caesareae commiserint 2281. Gothae obsessi 2280. acuiunt odia in Electorem Saxonie multis in citationibus 2277. auxilia petunt à rege Galliarum 2281. capti & puniti 2283. 2284. tormētis subiiciuntur 2284. è Gotha urbe literas mittit ad Ernestum Mandelauium 2280
 grumbachianorum coniuratio 2278
 grūbachianorū literarū, ad Augustum Electorem Saxoniae missarū tenor 2279
 grumbachianorū libellus plenus calumnijs interceptus 2281. litterae interceptae 2280. receptores & auxiliautores à Maximiliano Imper. proscribuntur 2278
 gubernatrix Parmensis Belgio discedere cupit 2343. Belgio discedit & in Burgundiam secedit 2359. Belgij legatos mittit Tornacum 2362. Belgij Augustam Vindelico rū proficiscitur, ad fratrem Carolum ut mitigaret potestatem placitorum 2344. quid supplicantibus respon-
- derit 2296
 gubernatrici Parmensis Bruxellae in conuentu supplex libellus offertur 2294
 guelforum factio in Italia 2463
 guidoni Lusignano Cyprum regnum conceditur 2446. Baldurini regis Hierosolymitani filia nupta 2426
 Guilhelmus Auaicus militem conscribit contra Albanum 2372
 guilhelmi Auaici copie circa Romersdorfium monasterij confluunt 2378. Vide Auaicus.
 guilhelmus dux Brunswicensis captus 2365
 guilhelmus Grūbachius cum socijs conspirationis noua proscriptione aggrauatur 2297. se excusat coram principe Herbipolitano 2275. quibus studijs maximè deditus fuerit ibid. q̄ bene meritus sit de Carolo V. 2299. 2300. se ad Albertū Marchionem Brandeburgensem confert 2279 q̄ bene meritus sit de Marchionib. Brandenburg ac dicecisi Vuirceburgica 2299. cū suis socijs à Ferdinando Caesare condemnatus atq; proscriptus 2277. fit Vasallus antistitum Vuirceburgensium 2275. Ioannem Fridericū ducem Saxoniae in suas partes pertrahit 2276. nobilitatem Germanicā mouet contra Episc. Vuirceburgicum ib. Albertum Marchionē Brandenburg. impellit, ad bellū inferendū Episc. Franciae 2275. guilhel-

T O M V M I I I I .

- guilhelmus Grumbachius quibus technis Ioannem Fridericū ducē Saxoniae in coniurationem pertraxerit 2276. Vuirceburgēsi antistiti litem mouet 2275. 2276. Feudo Vuirceburgēsi spoliatur 2275. duci Saxoniae insidias parat ibid. de nouo à Maximiliano Imp. proscribitur 2278. sua bona uniuersa recipit fo. 2277. socios coniurationis clam congregat, & Vuirceburgū metropolim Franciae ciuitatis capit 2277. auitis possessionibus spoliatus 2276. capitur 2283. ex postulatō aduersus Episcopū Vuirceburgicū 2276. guilhelmus Grumbachij ortus 2275. artes & machinationes ab antistite Vuirceburgico detecte 2276. astutia ibid. praecipue res gestae 2275. guilhelmus Georgius Caesaris suis sumptibus aduersus Turcā militat 2301. guilhelmi Georgij strata-gema 2304. guilhelmus Iuliacēsis dux Ioannem Fridericū ducem Saxoniae ad obedientiam debitam Imperatori, admonet 2279. Steinius unius ex coniurationis Grumbachianae ducibus 2276. Steinius capite truncatur 2284. Vallēsis Comachus Tor-naci carcere liber dimissus, ab Hornensi comite 2364. guisus cum suis copijs infugam conuersus 2418. dux Caesaris aduersus Turcam militat 2301. Pictauiū mittitur 2430. Pictauiō urbe discedit 2433. dux uulneratur 2437. guncziū Lazarus Schuuēdius peruenit. Samb. 2259. gunterus com. Schuuartz burgicus Augusto Electori Saxoniae insidias à Grumbachio structas patefecit 2279. fit legatus Ferdinandi in militia 2301. dux Cesariani exercitus 2297. Saxonius legatus ad nuptias Vuilhelmi ducis Bauariae mittitur 2337. gyon Melitensium trirēum praefectus hostes ad certamen prouocat. Hieron. Alex. 2225. gyrbem Insula 2308.
- H** Adelia occupata ab Henrico Brunswicēsi 2366. halla locus sic dictus 2362. id est, Deus. Sam. Budin. 2271. qd denotet. Sam. Budina 2266. haly Bassa Nicosiam urbē expugnat 2461. hamburgia quarum undatio exorta ib. quot miliaribus distet à Leoburgo 2481. hamsam Vuegus Tschau-schum ad Imperatorem Turcarum ablegat. Sam. Bud. 2263. non pcul ab Ottone pontē fabricare coepit Sam. Bud. 2263. denuō à Turcarum Imperatore adhortatur, ut potrem supra Drauo instruat. Sam. Bud. ibid. ab Imperatore Turcico mandatur, ut supra Drauum potrem instruat. Sam. Budina ibid. hañauuensis comes Bithschio aufugit 2524. Lotharingiae ducem coram Imperij proceribus accusat 2524. hannoniam cum exercitu Ludouicus Nassauensis inuadit 2512. harderuicum oppidum à Geusijs captum 2522. harlemi seditio exorta, & imagines fractae 2301. harlemi à Geusijs occupatum & breui interuallo ab Hispanis receptū 2517. harrachio aulae Casatae magistro Sangiacus Albæ regalis à Cesare donatus 2304. hartmannus Vuolff Casimiro Palat. militat 2331. hartmanni ab Eppingen legati Elector, Palatini uirtus atq; industria in tractatione Treuirensis belli 2379. hasnadar Bassa occisus 2273. hassæ Bassæ filij Hariadeni Barbarossæ oratio, ad pceres Turcicae classis habita 2500. hatto Moguntinensis Episcopus à muribus consumitur 2481. hattstatus praefectus pedestris legionis 2298. hauthoyus legatus in Galia à Palatino missus 2329. hector genus nauis 2465. heduugis Poloniae Regis Sigisnudi filia Ioachimo Electori Brandenburgensi nupta 2474. uxor Electoris Brandenburgici & regis Poloniae filia 2306. Ducissa Vuirtenbergica Ludouico Landtgrauio Hatis nupta 2406. hegenmuilerus iuris utriusq; Doctor. 2287. heidelbergæ Mariae Friderici Palatini uxor sepelitur 2327. heiliger Lehe monasteriū à Nassauensibus expugnatum, ibidemq; Albanorum clades 2354. heiligēstadium oppidum occupatum 2365. heluetij solennem conuentum celebrant 2321. Pontificij, ob quasdam pontificiorū uictorias, laetitiae publicae & gratulationis causa, omnia maiora tormenta emittunt 2401. unū miliare faciunt decē Italarū militaria. Hi. Al. 2257. cōfoederatio 2463. helue.

I N D E X I N

- Heluetiorū uirtutes in pugna 2436
 inter Heluetios & Fridericum Austriacum bellum 2464
 hemiolia naues quæ dicantur. Hieron. Alex. 2255.
 2256
 hennebergici comites pecunia haud exigua multati ab Henrico Duce Brunswicensi 2369
 hēning, Manteufel Vuolffgāgo duci Bipontino militat 2413
 henricus Anguianus Condensis filius in Sanctonū urbē concedit 2418
 henrico de Arli Scotico comiti, Scotiae regina nupra 2291
 henricus dux Brunswicēsis foedus inicit cum Mauritio Electore Saxoniae contra Albertum Marchionem 2367. Brunswic. unde sit oriūsus 2369. Brunswicum obsidet 2367. 2368. cum suis copijs in Franciam uocatus 2368. Christophori Vuirsperrigij copias dissipat 2869. Sophiam Sigismundi regis Poloniae sororem in uxorem ducit ibid. secundus nuptias celebrat ibid. Erico Brunswicensi suppetias fert 2365. ex Italia in Germaniam redijt 2366. ducatu exiit 2319. 2360. 2366. unā cum filio Carolo captiuus Cassellas missus 2366. carcere liberatus & ducatu restitutus fol. 2367. Blasseburgū arcem obsidet 2368. copias conscribit contra Albertum Marchionem fo. 2368. bellum gerit contra Ericum ducem Brunswicensem 2367. Alberti Marchionis ditionē inuadit 2368. Fridericum Daniae & Ericum Suetie reges dissentientes conciliat 2369. Albertum Marchionem praelio superat 2368. suos hostes & plurimas ciuitates inferioris Saxoniae ingenti pecunia multat 2369. ad Caesarem tum Metim obsidentem confugit, & supplex opē ei9 implorat 2367. Monasteriēsi Episcopo bellum infert ib. quibus studijs in captiuitate deditus fuerit 2366. primum in bellum proficiscitur 2365. copias aduersus Magdeburgenses ducit 2367. quot liberos habuerit 2369. moritur 2365
 henrici ducis Brunswicēsis dissidium cum ciuitatibus Goslaria & Brunswico 2368. res gestae 2365. 2366. erga deuidos humanitas 2368. liberi & uxores 2369. 2370. epitaphia 2370
 henrico duci Brunswicensi Galliae rex auxilio uenit 2366. Saxoniae Elector & Landgrauis bellum infert 2472. 2366. Münsterbergensi Clara filia Henrici ducis Brunswicensis nupta 2370.
 hēricus Bredenrodij, Parmensi Ducissae nomine suorum sociorum libellū supplicem exhibet 2317. Gubernatrici Parmensi, supplicem libellū offert, eiusdemq; libelli tenor & summa 2294
 henrici Bredērodij oratio, habita Bruxellae in conuentu ibid. uidua, Friderico Palatino nupta folio 2421
 henricus Champernous Anglus Condensibus opem fert, eiusq; uexilli in scriptio 2437. Ciambertonus praesidiarias copias mittit aduersus Turcam 2301. Dorpius Historiographus 2479
 henricus ab Erpha, Alden⁸ burgico colloquio interfuit 2395. Glasenthaler ductor equestrium copiarum in Vngaria 2288. Hufanus Iuris utriusque Doctor à Ioanne Friderico duce Saxoniae Augusto ad comitia mittitur 2297. de Kirpergk Vuolffgango Bipontino militat 2413. Lignicius Silesius 2297. Mollerus Notarius 2395.
 henricus Nassauensis se expeditioni Vuolffgangi Bipontini ducis adiungit 2413
 henricus Princeps Navarrae Cognacio in Sanctonum urbem concedit fo. 2418. dux Plauenensis uxorem ducit 2294. Hofium oppidum occupat 2368. Rex Scotiae manicis propriae camisiae strangulatur 2292.
 henrici regis Scotiae necis in causa quis fuerit 2293
 henricus Salmuth Theologiae Doctor 2395
 henricus de Sigen captus 2371
 henricus à Stein Bipontino duci militat 2413
 henricus de Sundershausen Ioanni Casimiro Palatino militat 2331
 inter Hēricum Galliae Philippum Hispaniarum reges bellum 2369
 hercules Martinengo Turcis obses datur 2482
 hercules Vararinus in Melitam insulam proficiscitur. Hier. Alex. 2251
 hercules genus nauis 2464
 herdada ditio Regi Danicae restituta 2465
 heringsholmenfis Comes ab Erico rege Suetiae miserè trucidatus 2375
 hermannus Ludouicus filius Friderici Palatini in traiectu auarici fluij submergitur 2327
 hermann⁸

T O M V M I I I I .

- hermannus Martinus religionis nomine captus ab Hornensi comite carcere dimissus 2364. Riedesel Ioanni Calimiro Palatino militat 2331. Auraico militat 2378. hermerdorpj maxima aquarum tempestas exorta 2288. hertzberg castrum, in quo mortuus dux Brunsvicensis 2320. hessum monasterium Codachaus Delphinus diripit 2396. hetrurix dux Cosmus Medices creatus 2432. heyna Xenodochium à Philippo Hassia Lädgrauio constitutum 2320. hieram classis Christianorum pervenit. Hier. Alexand. 2239. hieronymus Inhofius mittitur ad nuptias Vuilhelmi ducis Bavarix 2337. Brandensteinius capite truncatur 2284. hieronymi comitis Alexandrini rerum à Turcis gestarum in Insula Melite enarratio 2221. Vuolfij carmen in perfidiam Turcarum 2483. de Comite Serino atq; presidio Sighthio carmen 2274. hierosolymitana expeditio 2426. hierosolymorum deaestationem, quæ prodigia antecesserint 2482. hildensheimensis civitas obsessa 2365. Episcopus à Carolo V. proscriptus & postea ab Erico Duce Brunsvicensi ditione pulsus 2365. himera fluuius, eiusq; tractus. Hi. Alex. 2256. hipperius Episcopus Egmondanum comitem peccatis absoluat 2355. hispania quantum Melitensibus equitibus debeat. Hier. Alex. 2239. hispaniæ regis legati in nuptijs Caroli IX. regis Galliarum 2462. hispani sexcenti Messanæ triremes ingressi, & in Insulam Melitam delati. Hieron. Alex. 2243. Gallix regi auxilio mittuntur & qualia insignia habuerint in vexillis 2326. à Turcis prælio superati 2308. hispanorum naues à Geusis interceptæ 2511. in Angliâ negociantium omnia bona ab Angliæ regina arrestata 2406. quinque millia & quingenti Melitam ingrediunt. Hier. Al. 2254. numerus in Melita insula. Hier. Al. 2225. saueritas in Geusios 2511. clades ad Fliesingam 2353. 2511. 2517. expeditio in Turcas à Gallis impedita 2513. hostilitas 2398. 2511. Antuerpiæ seditio 2318. regis edictum de inquisitione 2346. regi quid Auraico responderit 2340. 2341. & sic deinceps. hispaniarum Regis edictum de inquisitione confirmanda in Belgio 2322. 2346. regi Egmondanus ante ipsius mortem scribit 2355. regi, Maria, filia Maximiliani II. Imp. nupta 2452. hispaniarum regis filius nascitur 2374. rex Auracum publico edicto proscrubit 2334. Regis tres naues in Angliâ arrestantur 2397. rex cum Maria filia Imperatoris Cæsaris Segonix nuptias celebrat 2461. Rex Carolus filium unicu cubiculo certo concludit, eoq; exire uetat 2333. regis edictum de restitutione suorum subditorum 2438. in Hispaniarum regem quanta beneficia à Melitensibus equitibus collata fuerint. Hier. Alex. 2239. inter Hispaniarum regem, & pontificem Romanum, & Venetos foedus initum aduersus Turcam, eiusq; foederis capita 2480. hispanica inquisitio in Belgium introducta 2301. hispanice naues pretiosissimis mercimonijs & summa pecuniæ octingentorum millium coronatorum onerata, in Angliâ detinentur ac arrestant 2397. Turcis formidabiles 2503. triremes Messanam conueniunt. Hier. Alex. 2255. hispanicas naues octodecim & duas triremes Angliæ regina eripit 2423. hispanicarum nauium arrestationis Angliæ regina causas, publico scripto, explicat 2511. hispanicus legatus quot equitibus ad nuptias Vuilhelmi ducis Bavarix uenerit 2337. ad Angliæ reginam uenit 2467. hocheymij Xenodochium à Philippo Hassia Lädgrauio institutum 2320. hochfeldus pagus 2412. hochstratensis comes ad dicendam sententiam coram Albano uocatur 2335. comes capitalis criminis accusatus ibid. comes se de criminibus obiectis, & maxime de ambitione ac crimine læsæ maiestatis purgat 2340. 2341. & sic deinceps. comitis delicta à procuratore generali commemorant 2335. hofsum oppidum recuperatum 2368. hoffmanorum hæresis doctrina 2479. hohlenloensis comes miserabili conflagratione interijt 2442. hohlenloensis comites Isabellam filiam Maximiliani II. Carolo IX. regi Galliarum nuptam, in Galli-

INDEX IN

- as ducunt 2461
 hollandiæ status quinquaginta millia Florenorum
 Auraico, ob beneficia p̄stita offert 2352
 in Hollandia motus excitati 2351. mira uentorum tempestas & Oceani exundatio orta 2460
 holsatiæ Dux Moschouia uenit, & benignissimè à Moschouita exceptus folio 2450
 homiolæ naues. Hier. Alexand. 2224
 homines ingeniosos quid faciat. Hier. Alex. 2230
 hominum multa millia tēpestate intereunt 2370. 2371. multa millia in Prisia aquarum inundatione perierunt 2460
 hopenradi9 nobilis 2299
 hormeson castellum expugnatum 2382
 hornbachiana schola fundata 2488
 hornensis Comes conciones publicas Tornaci instituit 2362. quid Valentianis scripserit 2364. stipatus Tornacum uenit 2362. Tornaci multos captiuos carcere dimittit 2364. quantum semper fauerit Geusij9 2360. captus ab Albano 2323. curru Bruxelas captiuus uehitur fol. 2354. morti condemnatus eiusq; sententiæ capitalis tenor 2355. ob quas causas ad mortem cōdemnatus fuerit 2356. 2357. & sic deinceps.
 hornensis capitalis sententiæ causæ quæ sint 2359. capite plectitur 2356. comitis uirtutes ibid. ira in Mulbayum 2363. caput hastæ impositum 2356
 hornij Secretarius cum literis interceptus Domini & in castellū Gangauensem missus 2323
 hospitalius Pontificius legatus 2391
 hostatus ab Imperatore ad Turcam de pace tractanda mittitur 2288
 hugo BonCompagn9 Bononiensis in Pontificem Romanū elegitur 2512.
 hugonoti multas urbes in Gallia occupant 2324. circa Monecalē ad arma concurrunt ibid. suas copias contra Heluetiorum agmen ducunt 2397. in uarijs locis urbibus expelluntur 2325. copias conscribunt 2324
 hugonotorum copię 2396. calamitas 2340. tumultus in Gallia 2324. in Gallia afflictio 2325. tumultus in urbe Aurelianensi 2325. cades in Argentoratensi agro fol. 2396. clades 2436. occisorum in pugna ad Iarnacum numerus fol. 2417. in Gallia nomen unde 2298
 hugonotis non tam temporalia, quam libertatem conscientię ac religionis curæ esse, ex multis causis perspici posse 2411
 hugonotos rex Gallię sub specie pacis uariè uexat 2340
 inter Hugonotos & Pontificios acre prelium committit 2436. & Pontificios p̄liū cōmittitur 2414 uide plura apud Cōdens.
 humanæ res quam debiles & infirmæ sint 2323
 hungaria à Tartaris miserimè depopulatur 2307
 hungariæ proceres Thordem ad conuentum conuocantur 2293. proceribus Schuuēdius scribit 2293. 2294
 husaronum perfidia 2303
 hutterici hæretici 2479
 huzzaruuer locus sic dictus 2299
 hybruntem urbem Turcarum Imperator expugnat 2462
 hyems aspera & frigidissima 2285. 2510
- I
- I**acobus Andreas Theologus prepositus Tübingensis Ecclesiam reuocat in ducatu Brunsvicensi 2370. Ecclesias in ducatu Neoburgensi reformat 2489
 iacobi Andree formulę cōcordiæ conscriptæ, uiginti Theologi Zeruelstæ subscribunt 2443
 iacobo Andree Theologo Maximilianus Imperator quid loquutus sit 2444
 inter Iacobum Andree & Tilemānum Heshulium doctores Theologiæ dissidium ibid.
 iacobus rex Cypri septem commissarios post se instituit 2446
 iacobus rex Cypri Catharinā Cornarij Patritij Veneti filiam, in matrimonium ducit ib.
 iacobi regis Cypritestamentum ibid.
 iacobus ab Eltz Archiepiscopus Treuirensis eligitur 2321
 iacobus Geleus Valentianorum deputatus 2364
 iacobus Herbrandus Theologiæ Doctor 2460
 iacobus Nothus nascitur 2446
 iacobus Nothus quomodo Rex Cyprifactus sit 2446. Alexandria confugit & opem Soldani implorat ibid. præsul Nicosiensis factus ib.
 iacob. Raminger9 uir militari disciplina conspicuus 2307
 iacob. Schutēbergicus Saxo dux Cesariani exercitus 2297
 iacobus Stuardus tutor reguli Scotiæ 2292
 iaco-

T O M V M I I I I .

- Iacobus Elector Treuren-*
lis cur Treuerim obsede-
rit 2364. 2365. Treui-
rensis bellum infert fo-
lio 2364
Ianitschari D. Nicolaum
comitem Serinum tribus
in locis globo percutiunt
Sam. Budina 2271.
cum Sigerhanis acriter
pugnant. Sam. Budina
2266. homines bellico
si Sam. Budina 2266.
perfidii 2302
Ianizarorum aga Famagu-
stanis obses datur 2482.
Aga occisus 2484
Ianitscharorum capitane-
us Domino comiti Seri-
no iam mortuo caput am-
putari iubet. Sam. Budi-
na 2271. uirtus in re
militari. Sam. Budina fo-
lio 2268. quot millia
in obsidione Sigerhana
ceciderint 2273
Ianizerorum millia quot
fuert in expeditione
Melitenfi. Hieron. Alex.
2224. octingenti casti.
Hier. Alex. 2228
Ianuariense edictum 2388
Iarnacum oppidum captum
& ab Hugonotis rursus
direptum 2415
Iehanus Valettanus equi-
tum religionis S. Iohan-
nis praefectus 2221
Ieminga oppidum 2371
Ienae Iohannes Fridericus
moritur 2289
Ienlis in Tabernis Mon-
tanis obiit 2413
impalmare nauigij genus.
Hier. Alex. 2257
imperatorum munus quod
maxime sit. Hieron. Ale-
xand. 2222
imperatoris in castris mu-
nus quod sit. Hieron. A-
lexan. 2244
imperator est tanquam ani-
ma in castris. Hiero. Ale-
xand. ibid.
infantes qui in reformatis
Eccl. Belg. fuerat baptiza-
- ti, denuo baptizantur fo-*
lio 2322
Ingrandae Baro in praelio
occumbit 2417
Inquisitio in Belgio multo
rum motuum causa 2341.
causa Belgicorum motu
um 2295. 2322. 2344.
2346
Inquisitionis nomen om-
nibus odiosum 2344
Inquisitorum arrogancia in
Belgio 2322
Ioachimus Elector Bran-
denburgensis nascitur fo-
lio 2474. Ecclesias in
sua ditione reformat fol.
2473. Friderico Electo
ri Saxoniae uitam confer-
uat 2473. in bello Tur-
cico supremo capitaneus
exercitus fit 2472. Fri-
dericus Brandenburgens
is & administrator Ar-
chiepiscopatus Magde-
burgensis uxorem ducit
2441. 2307. 2476
Ioachimus Elector Bran-
denburgensis Heduuigim
Poloniae regis filiam
in matrimonium ducit,
item quot liberos ex ea
fusseperit 2474. Bran-
denburg. falso a Louio re-
prehensus 2472. mo-
ritur ibid. Berlini se-
pelitur 2474. quot li-
beros habuerit 2474
Ioachimi Electoris Bran-
denbutgensis uita, uirtu-
tes, res gestae 2472. 2473.
& sic deinceps. laus
2473. natura & inge-
num 2474. uxores &
liberi. 2474. sepultura
2472. epitaphium
2476
Ioachimo Electori Brande
burgensi quam chara syn-
cera & pura Euangelij do-
ctrina semper fuerit 2474
Ioachimus a Neuhausen,
Baro Bohemicus misera-
biliter uitam finit 2290
Ioachimo Ernesto principi
Anhaldino, Eleonora fi-
- lia Christophori Ducis*
Vuirtenbergici nupta fo-
lio 2229. 2406
Iohanna Regina Nauarrae
moritur 2517. Conden-
si principi quadraginta
duo signa Vasconum au-
xilium mittit 2382. &
2383.
Ioannes Albertus Megap-
copias conscribit 2288.
Rostochiensis ad certas
pacis condiciones redi-
git 2289. Rostochij ar-
cem munitissimam contra
ciuium tumultum con-
struit 2291. Rostochi-
um obsidet 2288. tor-
menta bellica ciuitatis Ro-
stochiensis in arcem tras-
fert 2291
Ioani Alberto principi Me-
gapolensium Anna So-
phia, filia ducis Borussiae
nupta 2339
Ioannes Andreas Doria
quod cotnu in pugna na-
uali gubernarit 2501. An-
tonius Grimaldi pecuni-
am interceptam a Palati-
no repetit 2336. Co-
mes Anguianus interfi-
citur 2418
Ioanes Austriaeus milites
ad fortitudinem & con-
stantiam cohortatur 2501.
2502. summus capita-
neus Christianae classis
2498. quam aciem in
pugna duxerit. ibid.
Turcicam regiam triremem
superat 2502. regiam su-
am triremem iubet in Tur-
cicam dirigi ib. Tibicinas
& Tympanistas pu-
gnae signum dare iubet ib.
in genua procumbit, &
Deum precatur pro ui-
ctoria adipiscenda ib.
Ioannes Beierus capitur
2283. suspendit 2084.
de Bernstein Aldenbur-
gico colloquio interfuit
2395. Bleichardus Lad-
schadius Iohanni Calimira-
to militat 2331. Boem

I N D E X I N

- Friburgensis fur comprehenditur, & quæ confessus sit 2278. à Boluueyler Albano militat 2518. Boucarti Aurelianensis reipublice pfecti & Mouuantij copiae coniunctae 2333. de Brendel nobilis Ioanni Casimiro militat 2331. Brētius Theologus clarissimus à Christophoro Vuirtenbergico uocatus 2403. quot annos Ecclesiastico munere functus sit 2459. quo anno sit natus 2458. moritur *ibid.*
- ioēnis Brentij natura, eiusque genium, mores, uirtutes, uita 2458. 2459. testamentum 2459. epitaphium 2460
- ioannes Buchetus historicus 2426
- ioannes à Buech Vuolffgāgo duci Bipontino militat 2413. Callesius ab Hornēse comite Tornacum uocatus 2363. Casimirus filius Friderici Palatini 2327. ad literas Galliae regis quid responderit 2332. suas copias cum Condensib. coniungit 2331. militaris indolis princeps operam militiae Condensi addicit 2329. Heidelbergae cum uexillo praetorio discedit, & in Gallias cum exercitu proficiscitur 2330. quomodo à Condæ in Germaniam dimissus fuerit 2338
- ioannis Casimiri Comitis Palat Rheni nuptiae Heidelbergae magna festiuitate celebrantur 2448
- ioanni Casimiro Palatino fecialis & legati Caesaris ac Electorum, obuia mittuntur, mandantes, ut cū suis copijs turmatim patriam ingrediatur 2354. qui duces & praefecti militarint 2331. Caesar expeditionem in Galliam dissuadet 2330
- ioannes Cardonæus cum quatuor trirēibus subsidiarijs in insulam Melitam mittitur. Hier. Alex. 2233. Panormum cum duodecim trirēibus applicat. Alexandrinus 2251. Cypri rex ueneno necatur 2446. Certa uiri rei militaris peritissimus in S. Elmi arcem mittitur cum aliquot militib. Hieron. Alex. 2226. de Cardona quam aciem in Christiana classe gubernarit 2499. Denckius haereticus 2419. à Dors Vuolffgāgo Bipontino duci militat 2413. Dalb Ioanni Casimiro Palatino militat 2331. Fridericus Celestinus Theologiae Doctor 2395. Erici Suetici regis frater sui facti contra fratrem causas, publicè scripto edito, exponit 2374. diuinitus à furore Erici fratris conseruatur 2377. Finlandiae dux à fratre carceri inclusus 2375. Dux cum coniuge & filio carceribus liberatus 2374. Funceius capite trūcatur 2307. fratrem Ericum capit & carceribus includit 2377. Fridericus, Ioannis Friderici constantis Electoris filius, moritur 2289. Fridericus dux Saxoniae ob quas rationes se Grumbachianae coniurationi adiunxerit 2276. puerum quendam magica arte instructum, in conclave suum recipit 2281. suos legatos Augustam ad comitia mittit 2297. à Guilhelmo Grumbachio in coniurationem pertractus 2276. Elector Saxoniae Senior quadie à Carolo V. uictus sit 2284. petit, ne captiuus in Austriam abducat, sed relinquatur apud Electorem Saxoniae 2284. nouas machinationes molitur contra mandata Caesarea 2279. per legatos à Palatino ad Rhenū, & Landgr. Hafsia, Guilhelmoque Iuliacensi adhortatur ad obedientiam Imp. debitam ib. Augusto Elect. Saxoniae rescribit ib. Imperatorē inconstantē arguit *ibid.* quid legatis Elect. responderit 2299. in arce Gothana custodie traditus 2320. Elector Saxoniae Henrico Duce Brunswic. bellum inferat 2366. Elector Saxoniae ad Albim à Carolo V. p. lio superatus & captus 2266. Grumbachij res summo conatu defendit 2299. adhortatur ab Imp. publico mandato, ut pfectos in manus Imper. tradat 2278. 2310. mittit legatos ad Nobilitatem Francicā Schuueinfurtū, & illā ad Grumbachianā coniurationē instigat 2279. dux Saxoniae admonitus per legatos Electorū, aliorumque principum, ut pscriptos dimitteret 2278. 2299. tãq̃ receptor pscriptorum ab Imperatore proscibitur 2278. cur Grumbachiū tā acriter defenderit 2300. captiuus Viennā ducit 2285. dux cur praescriptis refugium praebuerit 2277. dux Pomeraniae aquilifer exercitus Caesariani 2301. literas mittit ad legatos Imperatoris 2283. Friderici Iunioris cadauer Vinariā ad monumentū patris deducitur 2289. Ioannis Frid. summa obstinatio atq̃ peruicacia 2310. Ioanni Frid. duci Sax. Elizabetha filia Friderici Palatini nupta 2327
- ioan-

T O M V M I I I I .

ioannes Georgio dux Brā
 denburg. nalcif 2474.
 Giraldu Ferrariensis no
 bilitate ac eruditione uir
 clarus 2318. de Greue
 Geufforum copias fudit
 2318. Guilhelmus dux
 Saxonie fapē ac mirificē
 à Guilhelmo Grūbachio
 tentatus 2276. Gotha
 nos ad obedientiam ad
 monet 2315. Carolo re
 gi Gallie auxilia decernit
 2399. Aldenburgū ad
 colloquium uenit 2395.
 Gotham obsidet 2316.
 quomodo Gallicū lega
 tū à se dimiserit, & quod
 respōsum regi Gallie scri
 pserit 2397. regi Gal
 lie cū quatuor millib. e
 quitū auxilio uenit 2333.
 Ioanni Guilhelmo, Ioan
 nis Friderici fratris subdi
 ti iuramentū pstant 2314.
 duci Saxon. Susanna Do
 rothea, filia Friderici Pa
 latini nupta 2327
 Ioannes Heideccius Dux
 Magdeburgensiu 2367.
 Hegenmullerus Iurif. u
 triusq; Doctor 2287.
 Hoffman uir rei militaris
 admodū peritus, interfi
 citur 2283. Epif. Hildef
 heimensis ditione pulsus
 2365. à Carolo V. pro
 scriptus
 inter Iohannem Epif. Hil
 desheimēsem, & Ericum
 Brunfui. bellum ibid.
 Ioannes Hutius hereticus,
 à quo Hutij dicti fuerunt
 2479. Iacob. Grāuuil
 lerus dux pedestris exer
 citij in expeditiōe Vuolff
 gāgi ducis Bipōtini 2420
 de Kesleben militat Ioan
 ni Casimiro Palat. 2331.
 de Kunitz Vuolffgango
 Bipontino militat 2413.
 de Leya Archiepif. Tre
 uirensis moritur 2317.
 de Leya, quis eum in Ar
 chiepif. Treuerēsi sequi
 tus sit 2321. de Ligni
 in ptaio occumbit 2353.
 Luderus Ioan. Casimiro
 Palatino militat 2331.
 Marchio Brandenburg.
 se Vuitenbergam ad D.
 Martinū Luth. confert, &
 eum de reformatione Ec
 clesiarū suæ ditione con
 sultat 2475. Carolo V.
 in bello Schmalcal. mili
 tat 2475. March. Bran
 denb. moritur 2474
 ioannis March. eloquētia
 uirtutes, uita, mores & o
 bitus 2475. cōstātia in
 religionē ib. sepultura
 2476. epitaphium ib.
 Maufeolum ib. inscri
 ptio uexilli 2475
 ioannes comes de Mader
 scheid succedit Erasmo
 Episc. Argentienēsi 2400
 fit Episc. Argent. 2408.
 Marquartus Iureconsul
 tus Erasmus Argen. Epif
 scopū in Iurisprudētia in
 struit 2399. Nouako
 uitsch occisus. Sam. Budi
 na 2268. Oporinus
 Typographus & ciuis Ba
 silicēsis obiit 2371. O
 porinus quantum de reli
 teraria & uiris doctis me
 ritus sit ibid. de Pol
 uueritz Io. Casimiro Pa
 lat. militat 2331. Pysti
 us Flādrus, ab Ioachimo
 Brandenburg. Electore
 Francofurtum ad Odērā
 uocatus 2437. Regu
 lus Transyluanie unde
 sit oriundus 2477. Tar
 taros bis paelio superat
 2307 Tokayum oblidet
 2307. à Medico suo Blā
 derata necat 2477. Ra
 minius Vuolffgāgo duci
 Bipōtino stipendio me
 ret 2413. Ranzouius no
 bilis Holsat; morit 2290.
 ioannis Ranzouij peregri
 nationes ibid. bellicæ
 res gestæ 2290
 ioannes Saplana Commif
 sarius Cypri constituitur
 2446. Schnellius capite
 truncatur 2307. Sebal
 dus Siglengerus Ioanni
 Casimiro Palatino mili
 tat 2331. Sprengeripro
 polæ cuiusdam miserabi
 lis interitus 2481. Stro
 fferus insignis Mathema
 ticus 2399. Sturmīus
 uir doctrina & prudētia
 clarissimus 2399. è Gal
 lijs uocatus Argentoratū
 ad scholam Argentinē
 sem constituēdam 2400
 ioannis Soti industria in re
 militari 2501
 ioannes Vdalricus Zalius
 uir doctus 2287
 iohānis valette egregie uir
 tutes in re militari 2287
 ioānes Vngnadius Biblia
 sacra in Turcicā atq; Cro
 aticam linguam transfert
 2290. à Sonneck mori
 tur ib. eiusq; sepultura
 ibid. Vnster Ioan. Casi
 miro Palat. militat 2331.
 de Vuallenstein Io. Casi
 miro militat ibi. Vuēn
 delus Vuolffgango duci
 Bipontino militat 2413.
 Vuicleus hereticus 2479.
 Vuigandus Theologiae
 Doct. 2395 Vuolffius
 in Gallias ad regem Gal
 liarum à Vuolffgangi co
 mitis Palatini filijs able
 gatus, ad educendum pā
 ternum corpus è regno
 Gallie 2484. Consilia
 rius Vuolffgangi Bipon
 tini ducis Admiralio sui
 principis mortē denunti
 at 2423. de Zapoliā
 rex Transyluanie salutā
 2477. de Zeschā ab Au
 gusto Elect. Saxonie ad
 Aldēburgiū colloquium
 mittitur 2395
 iodocus Zebius Grumba
 chianæ cōiurationis par
 ticeps 2276
 iosaphatis regis error 2495
 iouis que falso Ioachimo
 Electori Brandenburgē
 si ascripserit 2472
 iperi tumultus exortus &
 4 imā

Ioh. f. m. 1568
 In Anno dñi 1568

INDEX IN

- imagines fractæ 2301
 isabella Imper. Maximilianii filia quomodo à Carlo IX. excepta fuerit folio 2462
 isabellæ Maximilianii II. Imper. filie nuptiæ Mæcæ celebratæ 2462
 ischoki castellū expugnatum 2300
 ismahelitarū origo 2379
 italia quantum Melitensibus eqtib. debeat. Hi. Al. 2239
 de italiæ totius salute in bello Melitensi etiam agitur. Hier. Alex. ib.
 in italia preces contra Turcas constitutæ 2518
 itali Antuerpiæ seditionē mouent 2318
 itatorū tria milliaria, faciūt unum militare Gallicum. Hier. Al. 2257. decem miliaria faciunt militare Heluetiorū. Hi. Al. ib.
 iula à Turcis obsessa 2299.
 à Turcis occupata 2302.
 à Keretschenio pdita ib.
 igne deuastata 2299
 ad iulæum præsidium Hieronymi Vuolffij caimen 2274
 iulianus miserè à Turcis trucidati 2303
 iuliacensis ducis legati ab Albanis unà cū Geusij interfecti 2353
 iulius Brunsvicensis Dux missas abrogat & Lutheranam religionem suscipit 2370
 iulianus Medices in tēplo trucidatus 2433
 iuliani hæresis 2479
 iunonis Sacrum insula, eiusq; descriptio. Hier. Alex. 2232. 2257
 de iustificationis articulo Theologorum Saxonie dissentio 2394
 iustus à Schöburg Vuolffgango Bipōtino duci militat 2413. militat. Auraco 2378. de Meyseburgk militat Ioan. Casimiro Palatino 2331. de Münch,
- haufen Ioanni Casimiro militat ibid.
 iuaniæ cometes ad quatuordecim dies uisus 2438
- K
- K** Arks arx ui capta folio 2375
 katzeburgum 2481
 keila pagus 2420
 kerestrer oppidum munitissimū à Lazaro Schuue dio expugnatum. Sambucus 2259
 keretschenius ad Bassam Pertam petducitur 2303
 grauissimè coram Turcarum Imp. accusatur ibid.
 Constantinopolim captiuis abductis ibiq; finem uitæ miserimū sortis ib.
 Agæ Ianitscharorū mentruū stipediū soluit 2302.
 pdit Turcis iulæ arcē ib.
 perfidiæ atq; proditiōis corē Cæsare accusat 2303
 keretschenij miserabilis interitus ibid.
 kipdorpium ab Hispanis occupatum 2318
 klebachij aquarum inundatio 2287
 knitthius Historicus de opinionibus anabaptistarum 2480
 krecerus sicarius quidam capis, & in itinere noctu sibi ipsi uitā laqueo finit 2275
 krempschij Tartarorū Rex Moschouia obsidet 2481
 kunigūdis Iacobe filia Frederici Palatini 2327
 катарова species febris 2423
- L
- L** Adislaus Keretschenius Hungarus prepositus iulæ arcis 2299
 landgravius Hassiæ ducē Brunsv. in plio capit 2366.
 bellū Henrico Brunsvic. infert 2472. nomine Philippus morit 2319
 landeius locus 2327
 langemantelius Badensis legatus mittitur ad nuptias Vuilhelmi ducis Ba-
- uariae 2337
 landronius Albano militat 2328
 lansacus quid Condensire sponderit 2330. Cæsari Volūtariè militat 2301
 à Condensib. interceptus ibid. à Gallia regina Germaniam missus 2329
 lansaci filius lethalter uulneratus 2417
 lasamaius Melitensis eques occisus. Hier. Al. 2228
 à Lasko Baro Maximilian. subsidiarias copias mittit 2300
 latini quamdiu Constantinopolitanum regnū possederint 2447
 latenus Vuolffgango Bipōtino duci militat 2413
 latronum astutia semper à prudentia superatur. Hieron. Alex. 2225
 laubenbergerus uir rei militaris peritissimus captiuus à Turcis Budam indeq; Constantinopolim ducitur 2288
 laubij, pisa, rapa, frumentis ac tridicum pluit 2480
 laudem Pompeiem Cæsariani obsident 2366
 lauersius à rege Gallia ad Maximilianum Imperatorem mittitur 2330
 lauingiana schola constituta 2489
 laurentius quidam uir strenuus in arce Segethi occisus. Samb. Budina 2267.
 luranitsch uexillifer in arce Sigetho. Samb. Budina 2270. 2271. Lindemanus iuris Doctor 2395.
 Ruzæus Dominicū Albiū sollicitat ut Admiraliū interficeret 2435
 lazarus Schuue dius Tolokay arcē expugnat. Sambucus 2260. 2285.
 Keretsches oppidum expugnat. Samb. 2259. Gucziū peruenit. Samb. ib. cū exercitu in Vngariam proficiscitur. Samb. 2258.
 Tartar.

T O M V M I I I I .

- Tartaros prælio superat 2365
 2302. Zaduar arcem munitissimam expugnat fol. 2315 2448
 lazari Schruëdij uirtus in re militari. Samb. 2259
 leida oppidum à Geufijs captum 2517
 leideni motus orif & imagines tēplis deiectę 2301
 leiningius Gallię regi militat 2406
 leobergi pifa, rapa, frumētum ac triticū pluit 2980
 lemburga arx à Lotharingiæ duce expugnata 2523
 lemouicenses ob nouā exactionem, seditionem mouent 2507
 leo genus nauis 2465
 leoburgi duo propolę miserē intereunt 2481
 lepanthus portus olim Nauis pactus dictus 2499
 lesbus insula aliās Mirylene seu Metelimim dicta. Hier. Alex. 2256
 ad Leucadem Christiana classis à Turcis in fugam coniecta 2308
 leucopetra locus sic dictus Hier. Alex. 2256
 lex est mēs sine cupiditate 2489
 libellus supplex Gubernatrici Bruxellis, anno 1566. exhibitus 2294. 2317. 2360
 libellū supplicē omnis seditionis & rebellionis in Belgio causam esse 2357
 de Libero arbitrio inter Theologos Saxonię dissidium 2394. 2395
 liechtēfelsum oppidum ab Henrico duce Brunswicē si occupatum 2368
 licenses regia præsidia reijciunt 2335
 lignerius in prælio occumbit 2417
 liguerolus à rege Gallię in Germaniam ad Palatinum missus 2329
 ligures Minutium in extremū piculū deducūt 2463
 ligusticū mare. Hi. Al. 2256
 liburtū arx obsessa 2365
 lilybæū locus. Hi. Al. 2257
 limellum oppidum captū 2448
 de Lines comitis filio Scotia regina nupta 2291
 lintres qualia sint nauigia. Hier. Alex. 2257
 lippa à Turcis occupatur 2308
 lithuanensium & Samogitianensium Theologorū diffidiū de cœna Domini 2447
 liuonienses miserē crutiati à Moschouita 2497
 lodronius dux in uincula conijcitur 2452
 loëus uir nobilis Castelleraldum oppidum deditione capit 2426
 lohrena ditio 2426
 lokliuin insula 2293
 lomum Surię oppidum 2402
 longeuallus cum exercitu in Atrebatum finēs mittitur 2472
 londini conuentus habitus 2506
 lotharingiæ dux à Nassauienti comite corā Imperij pcerib. accusatus 2524
 Principissę Vuilhelmo duci Bauarię nupta 2336
 lotharius Imp. secundā expeditionem in Italiam facit 2463
 lornaius nobilis Turonensis Castelleraldum firmū oppidū reliquit 2437
 louanio præsidio imposita 2322
 lubecenses quibus conditionibus cum Suecię rege pacati sint 2466
 luceburgensem principatum Aurelianus princeps inuadit 2472
 lucia Alberti ducis Borussia filia 2339
 ludolphus de Heimbruck Vuolffgango duci Bipontino auxilia mittit 2413
 ludouica Renati comitis filia Carolo I. Vendomio copulata 2418
 ludouicus primus Bourbonius dux natus 2418. de Cardona industria in re militari 2501. rex Cypri regno expulsus 2446
 Ludouici ducis Sabaudia filius, Carlotā reginā Cyprii uxorē duxit 2446.
 rex Hung. à Salymano Turcarum Imp prælio uictus 2308. Regis Hungarię cædē q̄ pdigia antecesserint 2463. Kieilius Lucernas præceptor Erasmi Episc. Argentini. 2399. Landgrauię Hassiæ Heduuigā filiā Christophori ducis Vuirtenberg. duxit 2406. Nassingentem prædā ab Albanicis occupat 2354. in fugā cōuersus 2371. aliq̄t ciuitates in Hannonia expugnat 2512. cum suis copijs Thamum uersus p̄grediū 2353. Guilhelmi Atraci frater, aliquot oppida expugnat ibid. Albanos plio superat ibid. in aula Regis Gallię humaniter exceptus 2513. Groningā ciuitatē obsidet 2370. Albano sex tormenta bellica in pugna eripit 2354. Gallorū necem ab Binstijs illatā ulciscit 2517. suas copias diuidit 2370. præficiū Mirabello oppido 2401. frater, nomine Adolphus interficit 2354. cognomento Niger proauus Vuolffgangi comitis Palatini 2486. unicus hæres ducatus Vuirtenbergici 2405. Vnagnadius dux Cæsariani exercitus 2297
 lugdunum à Mantua quorū miliaribus distet 2371
 lugdunenses suos Hugonotos urbe eijciunt 2325
 præsidia accipiunt 2324
 lumius præfectus Geufiorum 2511
 lumij

INDEXIN

- lunij statagema** 2511
lunæ tres Laugingæ à Cy-
priano Leouitio Astro-
logo clarissimo uisæ 2378
lunæ eclipſis 2414
luneburgenses ingenti pe-
cunia mulctati ab Henri-
co duce Brunſuic. 2369
lungefeldense monaſteriũ
à Lotharingiæ duce ca-
ptum 2524
lupipara arx regia Pariſijs
 2325
in Luſatia religio Romana
mutata 2468
luſignanum arx deditioe
capta 2426. à quo cõdi-
 ta ſit **ibid.** à regijs capi-
 2437. arcẽ munitiſſi-
mam Condenses obſidẽt
 2426
luſignani Cypri reges un-
de dicti ſint **ibid.**
lutetiæ edictũ pacificatio-
nis promulgatum 2457.
liberũ exercitiũ religionis
prohibitum 2338. 2454.
ingens timor & trepida-
tio exoritur ob aduẽtum
Auraici 2400. pugna
inter Condæanos & re-
gios commiſſa 2327
luxuries quale uitiũ 2293
lyburnicæ naues. Hier. A-
lexan. 2224
- M**
- M** Achinæ bellicæ & t
 inuenta fuerint in
Gotha urbe 2285
maceriæ urbs 2461
macrinus eques Melitẽſis
in præliõ occiſus. Hier.
Alex. 2247
magdeburgum urbs obſi-
dione circumdata 2367
magdeburgenſis Archepi-
ſcop. uxore ducit 2441.
 2307. **moritur** 2306
magdeburgenſe bellũ 2367
magnus Stuardo, ſummus
iudex, apud reginam An-
glia 2508. Nordfolciũ
proditionis accuſat 2508
magus puer laqueo puni-
tur 2285
mahonas quot Turca in-
 expeditione Melitẽſi ha-
buerit. Hier. Alex. 2224
mahumetes II. Imp. Turca-
rum maximus claſſe A-
puliam inuadit 2462
maior portus ad inſulã Me-
litã occupat9. Hi. Al. 2225
maij flore nomẽ natus 2378
malecca locus in inſula Me-
lita. Hier. Alex. 2257
malgaritim oppidũ à Ve-
netis expuãnatum 2507
maliacæ cuſtodia, quæ ſic
dicta fuerint in inſula Me-
lita. Hier. Alex. 2257
mambra locus 2420
mãſfeldicus comes ſit dux
totius exercitus Vuolff-
gangi Palatini 2423
comes uuneratur 2437
manichæi hæretici 2479
mantuæ horribilis turbo-
oritur 2370. 2371
marcellini hæreſis 2479
marchio Badenſis Iſabel
lã filiam Maximiliani II.
Carolo IX. regi Galliarũ
nuptam in Gallias ducit
 2461. **S. Crux q̄ aciem**
in Chriſtiana claſſe guber-
narit 2498. **Vitellius**
Romanus uulnerat 2522.
Riuellius Vuolffgango
duci Bipontino militat
 2413. **Villarius à rege**
Gallia ad ducem Sabau-
diæ mittitur, ad gratulan-
dum ei de ſucceſſore du-
catus Sabaudia 2318
marcus Antonius Braga-
dinus ad palum extẽſus
excoriatur 2483
marci Antonij Bragadini
conſtantia **ibid.**
marcus Quirinus unus ex
capitaneis chriſtiane claſ-
ſis 2498. **Sittichius Cõ-**
ſtantiẽſis Cardinal. ib.
pedeſtrium copiarũ dux
 2366
marci Cornarij Patritij Ve-
neti filia Iacobo Cypri
rex deſponſata 2446
maris tempeſtas. Hieron.
Alex. 2239. 2252
S. Margaritæ locus muni-
tiſſimus in Melita inſula.
Hier. Alex. 2257
margaretha filia Hærici du-
cis Brunſuic. Philippo du-
ci Brunſ. nupta 2370
margarita Pomeranica Er-
neſti Brunſuicẽſis ducis
uxor 2320. **Schuuartz-**
burgica mater Vuolffgã-
gi principis Anhaltini
 2294. **Vuolffgãgi prin-**
cipis Anhaltini ſoror, lo-
anni Electoris Saxonie
nupta 2294
maria Friderici Palat. uxor
Heidelbergæ obiit 2327.
filia illegitima Caroli V.
Alexãdro Medici nupta
 2433. **Erici ſenioris Brũ-**
ſuic. filia Alberto duci Bo-
ruſiæ nupta 2339. **filia**
Maximiliani Imper. Phi-
lippo Hiſpaniarum regi
nupta 2452
maria filia Imp. Maximi-
lianæ nuptiæ Segoniæ ce-
lebrantur 2461
maria burgum oppidũ Po-
loniæ regi traditũ 2339
marpurgenſis inſignis A-
cademia 2320
marquardus ab Hatſſtein
Episc. Spirenſis. Camerae
Imp. iudex eligit 2423
marſa quantum diſtet ab
oppido S. Michaelis. Hi-
er. Alex. 2257. **locus in-**
ſula Melita. Hier. Alex.
 2223. 2256. **fluuius. Hi-**
er. Alex. 2227
marſaſtalam Cattacoſpiũ à
Valettano morit 2232
marſaſiroccus portus in In-
ſula Melita, eiũſq; deſcri-
ptio. Hier. Alex. 2256.
à Turcica claſſe occupa-
tus. Hier. Alex. 2225
martiale edictũ regis Gal-
liæ de religione publicẽ
propoſitum 2286. **itẽ**
unde ita ducatur **ibid.**
martigneus comes cũ ſuis
copijs in fugam cõuerſus
 2418. **interfectus** 2441.
ab Andelotio in fugam
conuerſus 2387
marti-

T O M V M I I I I .

- martinengus Britannię p̄fectus Andeloti copias ex improviso inuadit, & quinque signa militaria occupat 2387. Aurelianū obsidet 2332
 martinengij copiarum clades 2387
 martinus Bosniack occisus. Sam. Budina 2267.
 Burggrauus Theologus 2395. Chemnicus Theologus insignis à lulo duce Brunswic. uocatus 2370. Rossemius cum exercitu cōtra Atrabas & Morinos mittitur 2472
 martionitæ hæretici 2479
 masiron urbs 2422
 matha pagus 2415
 matrona fluuius 2382
 matthias Horstius concionatur excellēs capite truncatur 2307
 matthias Sektschudi Vauoda globo percussus. Sam. Budina 2267
 inter Matthiam Hungarię regē & Fridericū Imperatorem bellum 2462
 matthæus Colsius à Fama gustanis Turcis obses datus 2482. Dandal^o quale responsum Turcico legato dederit 2445
 inter Mauritium Electorē & Albertum Marchionē bellum 2367
 mauritio Elector Saxonię Schuui infurtum frustra. obsidet. 2367. fœdus inquit cum Henrico Duce Brunswicensi ib. in prælio fortiter pugnans globo ferreo traiectus, occubuit 2368
 mauuātianorū clades 2395
 maximilianus II. Imp. cū cōiuge, duobus filijs, & duabus filiabus Spirā ad comitia indicta uenit 2450. Imp. scribit Ioan. Guilielmo duci Saxonię 2315. II. trina uice Ioannē ducē Saxonię ad obediētiam adhortatur 2280. 2310. fol. 2291
 munera Turcarum Imperatori mittit & ab eo pacē petit 2322. Viennæ conuentū celebrat 2308. Augusto Electori Saxonię mādatur, ut decreta Imperij in Grūbachiano exequatur 2309. II. Imp. legatos ad Turcarū Imp. mittit 2322. II. Imp. ex bello Vngarico Viennam redit 2307. Augusto Electori Saxonię inuestituram Electoralis dignitatis tribuit 2297. Cæs. Ioan. Casimiro expeditionem in Galliā multis modis dissuadet 2330. II. Imperator, duobus ordinibus Archiducatus Austriæ, dynastis & nobilib. liberā religionē permittit 2379. 2432. 2469. Imperat. II. quale cōsiliū dederit regi Galliæ ad pacem stabiliendam 2393. II. quomodo Gallicū legatū à sed imiserit, & quod ei per Oratorē responderit 2392. 2393. II. Austracū ab expeditione Belgica dehortatur 2522. II. de morte Solymani Turcarū Impat. certior fit 2305. II. Imp. Ferdinando patri in regno succedit 2277. exercitum in Vngariā mittit duce Schuui dio. Sambucus 2258. aduersus Turcam bellū gerit 2301. II. Cesar de capto Zathmar certior fit Sambucus 2258. de expugnatione arcis Tatae certior factus 2300. II. Imp. Grumbachianos de nouo proferibit 2278. II. duas filias, duobus potentissimis, Christiani orbis regib. uno eodemque mense collocat 2462
 maximilianus II. Imp. prima comitia celebrat 2278. II. Imp. prima sua comitia Augustam Vind. indicit 2291
 maximiliani II. legati ad cōuetum Erphortiensem conueniunt 2232. propositionis capita in Spirensib. comitijs 2450
 maximiliano Casari qui comites & nobiles suis sumptibus aduersus Turcam militarint 2301. II. Trophæum Christianę classis erectum, dedicat 2504. II. ab Augusto Electore Saxonię subsidia riæ copia missæ 2288
 inter Maximilianum II. & Selimū Turcarū Imper. pax instituitur, eiusque pacis conditiones 2354
 mechlinia tormenta bellica Groningam traducta 2371
 mechlinæ Hochstratensis comes edictū publicat de libero exercitio relig. 2335
 mechlinensis Archiepiscopus alienatus 2345
 mechella Sultanus Cypri expugnat 2461
 mechmet Bassa Solymani Imperatoris mortē magna calliditate abscondit Sam. Bud. 2271. Sokolouitschius comitis Serini caput Budam mittit. Sam. Budina 2272
 mechmetbego omnia neogotia à Turcico Imp. commissa. Sam. Bud. 2262
 meckelfeldij aquarum inundatio 2287
 medenbligk à Geusijs expugnatum 2517
 medimnæ Celi dux in Belgium mittitur 2517
 medimnensis dux à Geusijs cum suis copijs profligatus 2517
 ad Mediomaticum urbē Hugonotorū clades 2401
 medinæ commendator in plio occisus. Hi. Al. 2245
 medranus uir strenuus occisus. Hier. Alex. 2232
 melchior Balassa gnarus & in aduersariorum reb. diu uersatus;

I N D E X I N

- uersatus, cū Laz. Schuue
 dio in Vngariā mittitur.
 Sābucus 2258. Rinckē
 hereticus à quo Rinckeni
 dicti sunt 2479. Zobel
 lus Antistes Virtzebur-
 gensis Guilhel. Grumb.
 feudum adimit 2275.
 Episc. Heribopolitanus in
 fidiosè interficitur ibid.
 meldensis ciuitas obsessa
 2324
 melita insula quantū distet
 à Pachino. Hi. Al. 2223.
 quot portus habet. Hier.
 Alex. ib. urbs à Cartha-
 ginensib. ædificata. Hier.
 Alex. ib. insula occupa-
 ta qd futurū sit. Hi. Alex.
 2239. quantum distet
 à Sicilia. Hier. Al. 2240.
 à Turcica classe obsidiōe
 cingit 2286. qua die
 primo à Turcica classe sit
 inuasa. Hi. Alex. 2225.
 q̄t millib. passuū distet ab
 Aegatibus insulis. Hi. Al.
 2252. obsidiōe soluta
 2286. 2253. munimētis no-
 uis contra Turcarū uim
 munitur. Hi. Al. 2223
 melitæ cisterni dulci aqua
 implentur. Hi. Al. ibid.
 insulæ ambitus & ampli-
 tudo. Hi. Al. 2257. di-
 stantia singulorū locorū.
 Hier. Alex. 2257. figu-
 ra expressa ad Solyman-
 nū mittit. Hi. Al. 2241
 melitam urbē Carthaginē
 ses in quē usum ædificā-
 rint. Hier. Alex. 2223
 melitense bellum omnium
 bellorum. quē Turca gef-
 sit, atrocissimum 2221
 melitensis Magister certior
 fit de Turcæ cōsilio 2222.
 militis exclamatio. Hier.
 Alex. 2251. ordinis eq-
 tes Messang ad indictum
 conciliū accedūt. Hi. Al.
 2238. equis quidā mu-
 tato habitu castra Turca-
 rū ingredi. Hi. Al. 2248.
 militiæ eqtes ducēti Me-
 litā insulā ingrediuntur.
 Hi. Al. 2254. belli exi-
 tus. Hier. Alex. 2255
 melitensi militiæ quantus
 honos sit attribuendus. Hi.
 Al. 2231. in bello delta-
 liæ totius salutē etiā agita-
 tur. Hi. Al. 2239. obsi-
 dione q̄t millia è Christia-
 nis militib. & Turcis desi-
 derata sint. Hi. Al. 2255
 melitenses equites ex Rho-
 do pulsi 2222. Turcas ca-
 thenæ ferreæ insidentes
 deturbant, & duos occi-
 dunt. Hi. Al. 2245. duo
 uexilla Turcica in eorum
 potestate redigunt. Hier.
 Al. 2231. quāta damna
 Turcicis piratis semp in-
 ferant. Hi. Al. 2223. dua-
 bus trirēmib. Turcarum
 potiti sunt. Hi. Al. 2253.
 de arce S. Elmi dedenda
 consulūt. Hier. Al. 2234.
 insulā Melitā munimētis
 muniunt. Hi. Al. 2223.
 equites Turca funditus
 deleredecernit. Hi. Al. ib.
 legationē mittūt ad Gar-
 ziam Toletanū. Hier. Al.
 2226. qd in cōcilio de-
 creuerint. Hi. Al. 2223.
 Turcis uexillū eripiunt.
 Hi. Al. 2226. primo in-
 gressu hostes ad certamē
 puocant. Hi. Al. 2225.
 milites quātis uirib. S. El-
 mi arcē defenderint. Hier.
 Al. 2238. quot nauigijs
 Venetis in bello Turcico
 auxiliō uenerint 2498.
 q̄ uariā maris pturbatio-
 nē, in itinere Melitā uer-
 sus expti sint. Hi. Al. 2240
 Turcis plurima tabulata
 & opperimēta cōcremāt.
 Hi. Al. 2252. eqtes quā-
 ta beneficia semp in regē
 Hispaniarū collocarint.
 Hi. Al. 2239. Turcas clā
 inuadunt. Hi. Al. 2244.
 literas ad Toletanū mit-
 tunt, sed legati coacti fue-
 runt, ut eas in mare abie-
 cerint. Hi. Al. 2232. Pō-
 tificis Maximi opē per le-
 gatū implorat. Hier. Alex.
 2229. Turcis in arce S.
 Elmi acriter resistunt. Hi.
 Al. 2235. diu deliberāt
 num S. Elmi arx sit relin-
 quenda. Hi. Al. ib. Tur-
 cis magnā stragē inferūt
 Hi. Al. 2230. duci Sabau-
 diæ gratulantur de filio-
 lo nato 2318
 melitensium constantia &
 audacia in S. Elmi arce.
 Hi. Al. 2230. interfecto-
 rū numerus in obsidiōe
 Melitensi 2287. equitū
 fortitudo 2221. militū
 insigne exemplū magna
 nimitatis. Hi. Al. 2248.
 militum centi cum totidē
 uulneratis cæsi in pugna
 oppidi S. Michaelis &
 Burgi. Hi. Al. 2248. du-
 cēti cæsi. Hi. Al. 2251. eg-
 tum incredibilis in tolle-
 randis laborib. militarib.
 cōstantia. Hi. Alex. 2225.
 equitū p̄fectus q̄ fuerit in
 obsidiōe insulæ Melitæ
 2223. in pugna S. Elmi
 centū cum totidē uulne-
 ratis cæsi. H. Al. ib. p̄si-
 diariæ copix Turcis pate-
 factæ. Hi. Al. 2248. uires
 Turcarū Bassæ à qdā trās
 fuga indicat. Hi. A. 2249.
 equitū multi cæsi. H. A. 2228
 in p̄lio terrestri ad S. Mi-
 chaëlis oppidū ducēti oc-
 cisi. Hi. Al. 2245. multū
 occisi. Hi. Al. 2245. mi-
 litū strenuitas in S. Micha-
 ëlis oppido. Hi. Al. 2228.
 2246. classis q̄ potens
 fuerit in obsidiōe. Hier.
 Alex. 2228. uirtus & cō-
 stantia in arce S. Elmi. Hi.
 er. Al. 2235. p̄clarū speci-
 men fortitudinis & cō-
 stantiæ. Hi. Al. ib. res di-
 uina p̄uidentiā defensas
 fuisse. Hi. Al. 2255. uirtu-
 tes. Hi. Al. 2234. equum
 p̄fectus arcis S. Elmi in
 morbū incidit. Hi. Alex.
 2230. cohortiū numerus.
 Hi. Al. 2225. obsidiōis
 expli-

T O M V M I I I I .

- explicatio eorū nominū, quæ obscuriora uidentur. Hier. Alex. 2252
 Melitenſibus in arcē S. Elmi oppugnatione plures quadringentis ceſi. Hier. Alex. 2235. 2253
 melitenſibus eqtib. quantum Itali & omnes Chriſtiani debeāt. Hi. Al. 2229.
 noua auxilia miſſa. Hier. Al. 2228. 2239. 2240.
 2243. 2248. 2254. triremes duæ expediunt à Toletano cū quadraginta equitib. Melitenſibus. Hier. Al. 2246. maximus cōmeatus mittit. Hier. Al. 2245. Chriſtiani ſubſidia mittunt. Hi. Al. 2229
 meluſinam arcē Luſignanum conſtituiſſe 2426
 menihardus Schonbergicus magiſter eqtū 2413
 mennonitæ 2479
 meaten genus ueſtimenti. Sam. Budina 2269
 merchshuſij Xenodochiū à Philippo Haſſiæ Landgraui conſtitutū 2320
 mergentheimium oppidū 2517
 merſpurgenſis Epiſc. Carmeræ Imperialis iudex 2423
 moritur
 meſquieta lectis Valettani literis ſtatim actuariolum inſtrui iubet. Hieron. Alexand. 2237
 meſſana Melitenſis militię egres ad octoginta in Melitam inſulam proficiſcunt. Hier. Alex. 2233
 ad Meſquietem literę, à Valettano miſſe. Hi. Al. 2236
 metelinum inſula. Hiero. Alex. 2256
 methon ciuitas Peloponneſi. Hier. Alex. ibid.
 metis à Carolo V. obſeſſa 2367
 michaël Gillerius ex oppido Boſchi pōtifex declarat 2291. Palæologuſ fit rex Conſtātinopolitanus 2447. Saclerus hereticus 2480. Tiffernus celebris Philoſophiæ pfeſſor Viennæ, pceptor Chriſtophoro duci Vuirtenberg. pſcitur 2402
 michaëlis Tifferni diligentia & fidelitas erga ſuum dominum ibid
 S. Michaëlis oppidū locus munitus in Melita inſula Hi. Al. 2257. oppidū cū omnibus copijs à Turcis inuaditur. Hi. Al. 2246. 2248. 2252. 2253. oppidū & Burgū Turcę eodē tēpore magna uī inuadūt. Hi. Al. 2247. oppido adoleſcentes teneri in hoſtē impetū faciūt. Hier. Alex. 2250. mœnia ſolo æquata. Hi. Al. ib. oppidū ferè à Turcis expugnatū. Hi. Al. 2231. oppidū quantum diſtet à Marſa. Hier. Al. 2257. arx & oppidū à Turcis obſeſſum. Hier. Al. 2227. 2286. oppidū fruſtrā Algerij regulus adoriē. Hi. Al. 2245. oppidū obſidione ſolutū Hi. Al. 2250. oppidū terra mariq; uī oppugnatū Hi. Al. 2245. oppidū rufus magna uī Turcę inuadunt. Hier. Alex. 2252. oppido q uiri illuſtres ceſi fuerint. Hi. Al. 2250. in eo oppidū terreſtre piliū cōmiſſum. Hier. Alex. 2226. 2245
 militare unū Germanicum quot paſſus faciant. Hier. Alex. 2257
 miliara locus inſulæ Melitæ. Hier. Alex. 2256
 miliaria Italorū quot unū militare Gallicū faciāt. Hieron. Alex. 2257
 militaris ſalutatio quid. Hier. Alex. ib.
 militibus ſunt honeſta præmia pro reb. pclare geſtis pponēda. Hi. Al. 2244
 minquitiuſ Cæcellariuſ Ioannis Friderici, mediſ folio 2368
 mirabellum captum 2401
 mirandulæ comes in plō occumbit 2417
 miranda uir militaris rei peritiſſimus cū aliqt militibus in arcē S. Elmi mittitur. Hier. Alex. 2226
 miſerſkiuſ Baſſa bombardæ icū interfectus. Sam. Budina 2268. 2273
 inter Miſnēſes & Thuringicoſ Theologoſ colloquium 2414
 mitylenæuſ Dux Spachiū in expeditione Melitenſe. Hier. Alex. 2224
 mitylene inſula eiꝯ deſcriptio. Hi. Alex. 2256
 moſchouitæ Finlandiā miſerè depopulantur 2481
 modinæ terrę motuſ 2462
 modon ciuitas Peloponneſi aliāſ Methon dicta. Hier. Alex. 2256
 mœnuſ fluuiuſ ita conglaciāt, ut cūrruſ onuſti egſ tranſirent 2285
 mœni exundatio 2463
 moſti princepſ ſacerdotū Mahumetanorum 2308
 moguntinuſ Elector Maximiliano Cęſ. pro clemētiſſimo ſtudio gratias agit 2452. à Philippo Landgrauiſo Haſſiæ muſtatuſ 2319. Francofurtū conuentū indicit 2421. Spiram ad comitiā uenit 2450. conuentum Fuldam indicit 2332
 moldauiorū princepſ ad Turcas deſcit 2240. à Polonię rege in clientelā ſuſceptuſ 2340.
 moltmæa arx 2418
 molzemium oppidū 2414
 mommorantiuſ dux quot regib. Galliæ inſeruiert 2328. q; honorificè à Carolo IX. rege Galliæ ſepultuſ fuerit 2328
 monachi terrę motuſ 2509.
 Guilhelmuſ dux Bauriæ nuptiā celebrat 2336
 monaſterienſi Epiſc. Henricuſ dux Brunſuicenſiſ bellum

INDEX IN

- bellum infert 2367
 monasteriensium Anaba-
 ptistarum doctrina 2479
 moncanurij domini in præ-
 lio occumbunt 2417
 mongomerio uir strenuus
 2421. totâ Bearnâ regi-
 onē occupat 2432. Bear-
 no opem fert 2432
 ad Mongunturum pugna
 in Condæanos & regios
 cōmittitur 2435. 2436
 monlucius Mussidanū op-
 pidum aliquādiu frustra
 obsidet 2418. Bearnū
 obsidet 2432
 monreuellus perfidus qui
 dam, Moyum uirū fortē
 p̄ insidias interficit 2437
 monfalezij signifer in præ-
 lio occumbit 2417
 monseratus Cōmendator
 cohortibus arcis S. Elmi
 gubernator præficitur. Hi-
 er. Al. 2230. uir strenu-
 us in arcis S. Elmi oppu-
 gnatione occisus. Hier.
 Alex. 2235
 mons urbs Hannoniæ ab
 Hispanis obsessa 2522.
 unde sit dicta 2513
 montē munitissimâ ciuita-
 tē Ludouicus Nassauien-
 sis expugnat 2512
 montalbani suos pontifici
 os urbe eiciunt 2325
 montegnius frater Hor-
 nij comitis in carcerat 2323
 montesquius homo neq̄
 Condēū principē contra
 fidē datam globulo traie-
 cit 2417
 montfortensis ditio oppi-
 gnerata ab Auraico 2409
 montignensis Baro à Bel-
 gij p̄cerib. ad regē Hispa-
 niarum ablegatus 2344
 montmartyrium locus sic
 dictus 2337
 montpenserius cū suis co-
 pijs ad Andium conten-
 dit 2396. Acierij copias
 in fugā uertit 2395
 montrebonium Conden-
 ses capiunt 2431
 montreuibellæi Conden-
 ses hyberna agunt 2401
 montfalezius Mirandulæ
 comes in prælio occum-
 bit 2417
 morea insula eiusq̄ descri-
 ptio. Hier. Alex. 2256
 morensis comes tutor re-
 guli Scotiæ 2292
 morettæ Dominus in pu-
 gna occūbit 2417
 morensi Comiti regulus
 Scotiæ cōmendat 2292
 moria genus nauis 2465
 morinorum agmen Gallię
 rex cum exercitu inuadit
 2472
 moruillierius Vuolffgan-
 go duci Bipontino mili-
 tat 2413
 mosæ fluuij tractus & o-
 stia 2382
 moschouita inaudita tyrā-
 nide in Riualiensis Lio-
 nicos sæuit 2497. quo-
 modo Holfatiæ ducē &
 Opsaliensē excepit 2450
 affinitatē contrahit cum
 magno Duce Holfatiæ
 ibid. Nouogrodiam ex-
 pugnat 2462
 moschouitæ tyrannis & fe-
 rocitas 2450. 2481
 à Motta Dominus ad Na-
 uatræ reginā mittit 2384
 mouius Auraico militat
 2378. Hassameillarius
 Vuolffgango duci Bipō-
 tino militat 2473
 mouuantius suas copias
 cū loānis Boucardi con-
 iungit 2333. hostib. ual-
 de formidabilis ib. cū
 suis copijs Aurelianos
 obsidiōe liberat ib. in p̄-
 lio occumbit 2395
 moyus cum ualido p̄sidio
 Niorti relinquitur 2437.
 Hedianos à Niorti oppi-
 di muris fortiter repel-
 lit ib. tormētuli globo
 à suo amico percussus oc-
 cumbit ibid.
 mucidanum urbs cū arce
 munitissima à regijs de-
 ditione capta & paulō
 p̄ost arce occupata, fides
 p̄sidarijs uiolata ab An-
 dio 2421
 mucidanensium fortitudo
 & constantia ibid.
 muhatsch Turcarum exere-
 citus peruenit. Sam. Budi-
 na 2263
 mulbanius à Guberoatrice
 Belgij Tornacum able-
 gatus 2362
 mulbayi gratitudo erga Hi-
 spaniarum regē 2363
 mulieres armatę intrepide
 ad moenia defendēda in
 oppido S. Michaëlis ac-
 cedunt. Hi. Al. 2250
 mulieres grauidæ à tor-
 mentis bellicis infestā-
 tur. Hier. Alex. 2241
 munsteri monumētū 2371
 munutius à Liguribus in
 extremum periculi addu-
 ctus 2463
 munzerianorum hæreses
 & dogmata 2479
 murus contractus q̄ sic di-
 catur. Hier. Alex. 2257
 murziphilus suum amicū
 fraudulenter necat 2447
 mussidanum oppidū diu
 frustra à regijs obsessum
 2418
 mustapha cōditiones dedi-
 tionis urbis Famagusta-
 næ sigillo cōfirmat 2483
 Sokolouitschius Buden-
 sis Bassa Comitis Serini
 caput ad Casarem Maxi-
 milianū mittit. Sam. Bud.
 2272. Bassa p̄fectus Tur-
 cici exercitus pedestris
 2286. Bassa Famagusta-
 nis obses datur 2483.
 ad Valettanum cursorem
 mittit. Hi. Al. 2237. Bos-
 nensis Bassa Drauum Ot-
 touū uersus traiecit. Sam.
 Budina 2262. ingentia
 præmia militibus strenu-
 is facit. Hier. Alex. 2253
 mustaphæ perfidia 2483.
 à Melitensibus uexillum
 ereptum. Hier. Al. 2231.
 ad milites suos exhorta-
 tio & oratio. Hieron. A-
 lexand. 2252
 Nadascha-

T O M V M O I I I I .

N

- N** Adafchgoui locus. locuples obfessa 2432
 Sam. Bud. 2268 nauis Roſe nomen ferens,
 narthia arx 2372 regis Poloniae cū omnib.
 naſſauienſis comes Lotha nautis nauis impoſitus mi
 ringia ducem coram Im ſerè ſubmergitur 2378
 perij proceribus accuſat naues onerarias q̄t Turca
 2524. Groningam ciui in Melitèſi obſidione ha
 ratem obſidet 2370. nauium uariarū appellatio
 in fugam uerſus 2371 nū explicatio. Hi. A. 2255
 naſſauienſium & Albano nauigia frumentaria nunc
 rum uelitationes 2333. Caramuſſali dicuntur. Hie
 uictoria 2353. ſeptem ron. Alex. 2224
 millia caſa 2371. clades neander notharius 2477
 2370 caſtra prope Se neapolitanorum militum
 mingam & ſeditio qua numerus in Melira inſu
 ibi accidit 2371 la. Hier. Alex. 2225
 Inter Naſſauienſes & Alba neccarus denſo frigore cō
 nicos ardentis uelitatio glaciatur 2285
 nes 2370 nechaus rex Aegypti 2496
 naſut Aga mittit lintheum nemaufum oppidū nobile
 ad Nicolaum Serinum. à Condensibus occupa
 Sam. Bud. 2263. Aga tum 2438
 quid Sam. Bud. 2262 nemenis fluuius 2448
 nauarra regina cur armata nemethius p̄fecto arcis To
 manu in Gallias uenerit kay interſicitur 2285. ad
 2391. regina Cardinali Schuuēdiū de deditio
 Burbonio ſcribit 2386. arcis Tokay legatū mit
 regina quantam obediē tit. Samb. 2259. ferrea pil
 tiā Gallia regi ſemper p̄ lula occiſus. Samb. 2260
 ſtiterit 2384. regina Ni neoburgēſis ducatu Vuolf
 ortum ad Cōdenſem p̄fi gango Comitū Palatino
 ciſiſ, & bona Eccleſiaſti cedit 2489. Eccleſia re
 corū ciuib. oppidorū oc formatio ib.
 cupatorū diuendit 2409. neſſunum pagus q̄t miliari
 regina nouo iuramento bus à Limolio diſtet 2423
 ſe Cōdenſibus obſtringit neuaza fluuius 2448
 2419. Regina literas dat neuudeccius Nobilis ual
 ad Angliā reginā 2391. de ambuſtus 2443
 regina moriſ 2517. regi neuuendorp̄ aquarū in
 nā literarū ad regis Gal undatio 2287
 lia frat̄e ſcriptarū tenor à Neuhaufen Baro miſerè
 2385. 2386. reginae oratio interijt 2290
 luculenta ad exercitū de prope Neuhaufen pirati
 caede principis Condēſis ca nauis capta 2510
 2419. reginae qd Gallia nicolaus Bernerus rei mili
 rex ad ſupplicē libellū re taris peritiſſimus p̄lio oc
 ſponderit 2430. reginae cūbit 2368. honorificè ſe
 duces atq; exercitū nouū pelitur ib. Cobacus uir
 iuramentū p̄ſtant 2419. ſtrenuus. Sam. Bud. 2262.
 reginae literarū miſſarum de Hattſtatt Alſatus dux
 ad Carolum regē Galliae Ceſariani exercitus 2297.
 tenor 2383. regine ad hor Alſatus Auroico militat,
 ratio ad filium Condē ſitorum diſcrimen ſubit
 ſis 2420 2378. de Kroſeck Vuolff
 nauarre in urbs munita &

gango Duci Bipontino militat 2413. Serinus comes de Turcarū aduentu certior fit. Sam. Bud. 2261. uestem holoſericā & alia munda ſibi adferre iubet. Sam. Bud. 2269. Sigethanis militib. leges p̄ſcribit Sam. Bud. 2264. ſit Dominus multarū regionū. Sam. Bud. 2272. fortiffimus Comes interſicitur 2271. 2304. quot annos uixerit. Sam. Bud. 2272
 nicolai Serini uirtutes. Sa. Bud. ib. iuramentum p̄ſtitū in corona militum. Sa. Bud. 2264. caput ad Ceſarē Maximilianū mit tit. Sam. Bud. 2272. oratio ad milites in extremo uitae periculo. Sam. Bud. 2269. uirtus & fortitudo 2217. laus 2273. caput palo affixū & militib. demoſtrātū 2304. epitaphiū aſcriptū ſepulturae in Tſchakarum. Sam. Bud. 2272. Ioānis Fabricij epiſcedion 2273
 nicolia urbs q̄t miliarib. diſtet à Famag. 2461. olim regū Cypri ſedes 2461. à Turcis expugnata ibid.
 nicoliſi p̄fecto caput p̄ciſū atq; haſtae inſixū, & Famagufanis oſtēſum 2461
 niortum oppidum 2414
 niortum ab Andianis obſeſſum 2417
 niuū copia inſolita in Saxonia 2285. 2510
 nobilis quidā agricolę miſero frumentū denegat, poſtea pro frumento ſerpentes ac uenenatas beſtias i gratario rpeit 2476
 noercarmius Valentianorum ſubſidiarias copias fudit 2316. Valentianos expugnat 2317. p̄lium in it cū Valērianis 2316
 noercarmium Valentiniani urbe excludunt ibid.
 noeus in pugna captus 2427
 noei copia ab hoſtibus per

I N D E X I N

- perturbata 2416
 Nordfolciæ comitis Con-
 stantia 2515. 2516. 2517. dux
 captus & de causis coniu-
 rationis rogatus 2506.
 dux carcere eductus & iu-
 dicio capitali sistit 2508.
 ducis altera conspiratio
 cōtra Reginā Anglię de-
 tecta 2506. comitis o-
 ratio ad populū cū ad ca-
 pitale pœnā ducere 2514
 nordfolcius comes prodi-
 tionis accusatus 2508
 norimbergēsiū & Alber-
 ti Brandenb. bellū 2464
 norimbergenses q̄ Hērico
 duci Brunsvicē. tormen-
 ta bellica auxilio miserint
 2368. obsides Alberto
 Marchioni dant 2367.
 norimbergensiu legati, q̄
 in nuptiis Vuilhelmi du-
 cis Bauariæ fuerint 2337
 noruegiæ Rex ab Araldo
 exoculatus regnō p̄exu-
 tus est 2463
 nouogradiam Moschoui-
 ta expugnat 2462
 noyerum in Burgundiam
 Condensis princeps fugi-
 tat 2340
 nubiu ruptura facta 2508
- O
- O**ccitana regio unde
 sit dicta 2448
 regio à Condæo miserē
 depopulat 2448. ditio à
 Germanis equitibus de-
 populatur 2438
 oceani exundatio 2460
 ochialis p̄fectus p̄sidiarū
 trirēmiū Alexādrīę. Hier.
 Alex. 2226. cū aliq̄ tri-
 remib. & nauigijs è pu-
 gna aufugit 2503. Teu-
 thraniæ gubernator in lo-
 cū Draguti susceptus. Hi-
 eron. Alex. 2241
 ochiali Aphricæ minoris
 gubernatoris sentētia de
 Christianis inuadendis
 2500
 odescalcus legatus pontifi-
 cius 2498
 odeti uirtus bellica 2327
 odoltus Argfeso perditissi-
 mus nebulo 2376
 œcolampediū monumen-
 tum 2371
 œniponte terrē motus hor-
 ribilis oritur 2509
 onophrius Iustinianus nū-
 cium de uictoria ad Ve-
 netos transfert 2504
 oportinus Typographus
 obiit 2371
 opsaliensis Episcopus Mo-
 sckouia uenit, benignissi-
 mē à Moschouita accep-
 tus 2450
 orchomenius lacus 2463
 ordegius Matthias uir rei
 militaris peritus 2308
 oringa oppidum 2442
 orlandus Pilotus in pote-
 statem hostium uenit. Hi-
 eron. Alex. 2245
 orobix insulæ 2463
 oroslanum Budæ Bassam
 Turcarū Imperator capi-
 te plectit Sam. Bud. 2264
 osiandri falsum dogma de
 essentiali hominis iustitia
 2339
 ab Ottano non p̄cul pon-
 tem Hamsam Vuegius sa-
 bricare incipit 2263
 otto Augustanus Episco-
 pus 2298. comes ab E-
 berstein in Albani auxili-
 um militē cōscribit 2518.
 ab Imp. ad Augustū Sa-
 xoniæ Electorē mittitur
 2280. captus 2518. Hö-
 uelius Electoris Palatini
 Consiliarius è Gallia in
 Germaniam redit 2434.
 de Māsp̄rg Auraiico mi-
 litat 2378. Truceſsius
 Cardinalis Augustanus
 q̄t eq̄tib. ad nuptias Vuil-
 helmi ducis Bauariæ ue-
 nerit 2336. Vualbandius
 Iuliacensis legatus ad nu-
 ptias Vuilhelmi ducis Ba-
 uariæ mittitur 2337
 ottoheimius p̄fectus Præ-
 torij uexilli 2413
 ottonus portus sic dictus.
 Sam. Bud. 2261
 de Oueſtmelland comitis
- coniuratio in Angliæ re-
 ginam patefacta 2439
- P
- P**acciotus fit p̄fecto
 urbis Antuerpiensis
 2325
 pacecus Albani nepos à
 Flissingēlibus in quatuor
 partes dilaceratus 2511
 partes dilaceratus 2511
 pachinus Siciliæ promon-
 torium. Hier. Alex. 2257
 pacificationis edictū à re-
 ge Gallix an. 1570. pub-
 blicatū 2453. 2454. eiusq̄
 edicti capita ibid. aliud
 edictū regis Gallix 2387
 palæologus fit rex Conſtā-
 tinopolitanus 2447
 palatinus Russiæ Turcarū
 memorabili p̄lio fudit
 2308. ad Rhenū denuō
 Ioan. Fridericū ducū Sa-
 xoniæ ad obedientiā Im-
 per. debitā admonet 2279
 legatos ad regem Gallix
 mittit 2330. à rege Gal-
 liæ adhortatus, ne mitte-
 ret Condensibus auxilia
 2329. mittit legatos ad nu-
 ptias Vuilhelmi ducis Ba-
 uariæ 2337. magnā uim
 moneta interceptit 2336
 palatini legati in Gallia in-
 tercepti 2329. 2330
 paleotus Cardinalis 2289
 palermum urbs Siciliæ. Hi-
 eron. Alex. 2257
 palota locus sic dictus 2288
 à Bassa Budensi obſessa
 2298. Germanis militi-
 bus tradita 2299. à Cæ-
 sariensis p̄sidijs & com-
 meatu munitur 2298
 panis nauticus qui uocet̄.
 Hier. Alex. 2257
 panormus urbs Siciliæ. Hi-
 eron. Alex. 2257
 panpadunius comes occi-
 sus 2421
 papa Gallix regi ingentē
 summā pecunię ex Eccle-
 siasticis facultatibus con-
 cedit, ad bellum hereticis
 inferendū 2391. p̄ totam
 Italiā preces cōtra Turcā
 instituit 2518. cū Hispa-
 niarum

T O M V M I I I I .

- niarū rege & Venetis fœ-
 dus aduersus Turcā in it
 eis q̄ fœderis capita 2480
 parisienses se ad pugnam
 parant 2327
 parisiōrum urbs obsessa à
 Condæanis 2325. ciuiū
 ingens mœstus ibid.
 parisijs editū Aurelianen
 se publicatū 2328. Admi
 ralius Gallię perturbator
 autor & caput rebellionis
 declaratus 2433
 parisiortus Cōmendator in
 insulā Melitā proficiscit.
 Hier. Al. 2233. Valettani
 nepos occisus in prælio.
 Hier. Alex. 2246
 parlamentū Parisium quot
 camaras habeat 2456
 parmensis Ducissa quid
 nobilib. cōfœderatis re-
 spōderit 2317. Principis-
 sa Belgio discedere cu-
 pit 2343
 parnauu arxui capta 2373
 partenauū oppidū nobile
 caprū 2385. 2437. Con-
 dentes contendunt 2435
 passauia cometes uisū 2438
 pataniū maxima aquarum
 inundatio exorta 2327
 patris à Christianis occu-
 pata. Hier. Alex. 2237
 paulus Apostolus ad insu-
 lā Melitā maris tēpestate
 cōpulsus. Hi. Al. 2256.
 dux Brandenburg. morit̄
 2474. Eberus Theolog.
 Doct. 2395. Iordanes u-
 nus ex capitaneis Christi-
 anæ classis 2498. III. Ca-
 rolo V. Imp. galeā & cha-
 rotecas, ob deuictā Ger-
 manīā in bello Schmalcal.
 mittit 2422. Sfortia Picta
 uisib. auxilio mittit 2430
 pauli Fabritij Cæs. Mathe-
 matici, Medicinę doct. &
 ordinarij in Archigymna-
 sio Viēnensi Profes. epi-
 scedion in Nicol. comitis
 Serini obitum 2273
 pecuniā nerui belli 2472
 pedemōtanus nobilis, Sco-
 tia reginę cubicularis, in
 præsentia Regis & regi-
 na prandentiū occiditur
 2291. itē q̄ ipsius cædem
 sequuta fuerint ib. (2365
 peina arx frustra obsessa
 pelopōnesi descriptio. Hi.
 Al. 2256. & bellū 2463
 perigordium urbs 2395
 pertauus Bassa cū suis co-
 pijs Iuliam ciuitatem obli-
 det 2299
 pestis ingēs 2289. in Tur-
 cicis castris. Hi. Al. 2241
 petersbienenius pagus ad cē-
 tum homines aquarū ex-
 undatione suffocati sunt
 2460
 petrigoricorum ditionem
 Germani equites depo-
 pulantur 2458
 petrogordius in prælio oc-
 cumbit 2359
 petrus Abbas Theol. 2370
 Andalatus Bruxellis reli-
 gionis noīe capite plectit̄
 2354. Botosch peditū Si-
 gethanoū ductor occiso
 Sam. Bud. 2267. Dauilla
 Hispanus Commissarius
 Cypri instituitur 2446.
 Medices Laurētij Medi-
 cis fil. regno expulso 2435
 Premus Iuris Doct. 2395.
 Prætorius Theol. Doct.
 2395. Viretus qb. cōditio-
 nibus uinculis liberatus
 sit 2426
 phasellus nauigij genus.
 Hier. Alex. 2257
 philibertus Emanuel dux
 Sabaudia Cæsari aduer-
 sus Turcā opē fert 2301.
 Marchio Badensis Caro-
 lo IX. Gallia regī mili-
 tat 2406
 philippus Budshall Cæsari
 ri suis sumptib. aduersus
 Turcā militat 2301. Eber-
 steinius Albano militat
 2382. rex Hispaniarū, Ca-
 rolum filiū unicū cubicu-
 lo certo includit 2333. rex
 q̄ uxores habuerit 2452.
 philippi regis Hispaniarū
 filius moritur 2374
 regis uxoris obitus ib.
 philippō Hispani regi qd
 Auracicus respōderit 2341
 inter Philippū Hispan. &
 & Hēricum Gallię reges
 bellum 2369
 philippus Huetstocker ca-
 pitaneus in arce Erdmud
 interficit 2288. Landgr.
 Cæsari se supplex submit-
 tit 2367. Hafsia captus
 2319. Hafsia Landgr. q̄t
 filios post se reliquit 2302.
 Hafsie Lipsiā uocatus, &
 qb. uisā cōditionib. Cæsa-
 ri placatus 2473. Hērico
 duci Brūsiuic. bellū infert
 2366. Hafs. morit̄ 2283
 philippi Hafs. Lādgr. uirtū-
 tes, uita & p̄cipua res ge-
 ste 2318. amor erga literas
 2320. constantia ib.
 philippus Lascaris Græcō
 Valettano Turcarū cōci-
 lia apperit. Hi. Al. 2237.
 Magnus in p̄lio fortiter
 pugnans occūbit 2367.
 Plafs grassator insignis et
 Eiphordiensiū hostis ca-
 pit 2178. de Scatlet Gal-
 licus legatus ad Vuollfgā-
 gū Bipōtinū mittit 2409.
 Strozza Cæs. militat 2301
 in Phrysia magna tēpesta-
 uentorum orta 2460
 picardiam Auracicus cum
 suis copijs inuadit 2400
 pictius Luneburgic. 2283
 pictauium à Condensibus
 obsessum 2431
 pictauinam regionem An-
 delotiani inuadit 2387
 pictauientes ad summā re-
 rum penuriā coacti 243
 pictauij Condensib. princi-
 pi copias mittunt 2382
 pictorum ditionē Germa-
 ni egres depopulat 2458
 pius III. Melitē sib. obses-
 sis 300. milites auxilio mit-
 tit. Hi. Al. 2241. 4. quan-
 do in Pōntificē creatus fue-
 rit 2289. 4. Pontif. max.
 morit̄ ib. itē quam diu
 regnarit ibid.
 ad Piū 4. litera ab Valetta-
 no ex insula Melita mis-
 se.

INDEX IN

- se Hier. Alex. 2242
 pñ 4. Pontificis, natura, uita & obitus 2288
 pius V. Pontifex creat 2291
 V. Caraffos à Paulo 4. urbe eiectos, benignissimè reuocat 2291. V. fœdus cū Hispan rege, & Venetis ini, aduersus Turcam 2480. V. Pontif. Romanus moritur 2512
 pilæus uir militaris & induritus fit pfecto urbis Saniani Angeli 2437. Sanianū Angelicū oppidū cū quibusdam conditionibus hostibus dat 2440. 2441
 piombinum oppidum Etruriae. Hier. Al. 2256
 piraticæ naues quæ dicantur. Hier. Alex. 2255
 pisa in Silesia pluit 2480
 piscerū maxima caritas 2414
 plasseburgum arx obsessa 2368
 pluceius uir strenus 2416
 polessiensis terræ deuastatio 2463
 poloniæ rex moldaorum principē in Clitellam suscipit 340. regi rex Suetie aliq̄t arces ut eripit 2375
 regi Albertus Brādenb. se submittit 2339. ex Frederico Alberto Borussicam successionem concedit 2339
 inter Poloniæ & Daniæ reges fœderis occasio 2375
 polforat à Cesarianis expugnata 2302
 pompeius Columna cū aliq̄ militib. Neapolim mittitur Hier. Al. 2229
 ponte castellū ubi regina Scotie uinculis detinetur 2293
 ad Pontamuffonē Ioannes Casimirus cū suis copijs uenit 2331
 pontifex maximus Melitē sibus obsessis auxilia mittit Hier. Al. 2243
 pontificis legati in nuptijs Caroli IX. regis Galliarum 2462
 pontificius legatus in comitijs Augustanis 2298
 pontificiæ sedis translatio in Galliam 2464
 populonia ciuitas Hetruriae eiusq̄ sit. Hi. Al. 2256
 in Porussia diluuium 2508
 posonij in Hungaria meridie stella lucida conspiciatur 2297
 prage Imp. Maximilianus natalitia celebrat 2441
 principes Imperij Fræcofurti conuētū celebrāt 2421
 q̄ in comitijs Augustanis fuerunt 2298. qb. modis maximè authoritatē & regna obseruent 2342
 principum officium quod maximè sit 2369
 in Principum mores subditorum omnium oculos conuersos esse 2494
 prodigia q̄ rusticorum tumultu antecesserunt 2378. 2463. 2482. 2508. q̄ mortē Solymāni sequuta fuerunt. Sam. Bud. 2271
 proditor in quatuor partibus discindit. Hi. Al. 2240
 prognosticon M. Arnoldi 2331. 2332.
 prouagium oppidū 2485
 prouerbiū de Geusijs 2340
 parpinianum oppidū obsessum 2472
 prunaij barones in praelio occumbunt 2417 (2463)
 prussiae terræ deuastatio f. pugna naualis inter Christianos & Turcas 2502
 prolemus Hierichuntis pfectus Simonem Israelitā miserè occidit 2496
 pyrenæi montes 2472
- Q**
- Q**uercetanorum dittonem Germani equites depopulant 2458
 querdus iussus ut Tornaco discederet 2362
 quinque ecclesias Turcæ pueniunt. Sam. Bud. 2263
S. Quirinum monasterium Cochæus Delphinus diripit 2396
- R**
- R**atisbonam Cesar uenit 2298
 rays quatuor crudeliter dilaniati. Hier. Alex. 2231
 richardus rex Angliæ Cyprum expugnat 2446
 regiomontana Academia Oliandri hæresi collapsa regij terræ mor 2462 (2339)
 renardus Belgicus legatus incarceratur 2323
 renata principissa Lotharingorum Guilhelmoduci Bauarię nupta 2336
 tennensis Episcopus. à rege Gallie in Germaniam ad Palatium missus 2329
 resigninus Vuolffgāgo duci Bipontino militat 2415
 de Retz comes legato Gallicus filia Maximiliani II. in Gallias ducit 2461
 reutlinga ciuitas Imperialis ab Vdalrico duce Vuirtembergico capta 2402
 rheingrauij Comites Gallie regi militant 2406
 rheni inundatio 2285. 2462. & congelatio, ut cursus onusti, equis transirent f. 2285
 rhodolphi Imperatoris bellum in Bohemos 2463
 rhodum quot millibus armatorum Turca oppugnarit 2222. à Turca capta 2308
 ribemontem Auraius cō exercitu uenit 2400
 riccius Marinus Cōmissarius regni Cypri constituitur 2446
 in Riualiensis Liuonicos Moschouitzæ crudelitas 2497
 riuorius in castello quodā obsessus 2415. Domini. cū Albiū conduxit, ut Admiraliū interficeret 2435
 riuellius Marchio Vuolffgango duci Bipontino militat 2413
 roarius dux capitur & Rupellam mittitur 2387
 à Roberto V. filio Sancti Ludouici Cōdēsis stirps descendit

T O M V M I I I I

descendit	2418	alienata repetat 2318.2321	tor Nemausi oppidi ne-
roccia & castriotti collo-		Duci nomine Emanueli	catus 2438
quium. Hier. Alex. 2234		Philiberto filiolus nasci-	sanctones Condæo copi-
rochefucaudus à Conden-		tur 2318	as mittunt 2382
sibus ad regē Gallia mit-		fabariam usq; Turcē popu-	sangiaccus Albę regalis in-
titur 2329		latione grassantur 2305	tinus Solymāni consilia-
rochasi comes Commissa-		fabel genus gladiatorū. Sam.	rius captus & ad Impera-
rius Cypri instituit 2446		Budina 2270	torem missus 2304.2477
rodouan uir strenuus occi-		fabina filia Christophori	sangiacci Alba regalis eu-
sus. Sam. Budina 2267		ducis Vuirtemberg. Vuil-	logion 2304. Smyrnæ
romā capta 2463		helmo Landgrauio nu-	sententiā de Christianis in-
romæ in Theatro Vatica-		pta 2406. ducilla Vuir-	uadendis 2500
no hastiludia facta 2286		tenbergensis 2401	sanguinis consilium in Bel-
romana Ecclesia in Silesia		sacka castellū à Turcis ex-	gio institutum 2322
& Lusatia mutata 2468		pugnatum 2305	sanguine pluit in Bauaria
romerloium 2369		sacrū lunonis insula, eiusq;	fol. 2452
circa Romersdorfum mo-		situs. Hier. Alex. 2257	sanianum Angelicum op-
nasterium Auraiici copia		sagauia ciuitas 2461	pidū munitū deditio-
construunt 2378		sala flumen intenso frigo-	captū 2387. qb. cōditio-
romeris prefectus pede-		re constrictum 2510	nib. se dedit 2440.2441
stris legionis 2298		salareys frater regis Alge-	inter Sanian Angelientes,
rostochiū Megapolensib.		rii. Hier. Alex. 2224	& hostes colloquium ha-
ducib. uendit 1288. oppi-		salazarus mutato habitu	bitum 2438
dū deditio captū 2289.		Turcarum castra ingredi-	sanmaxentum urbs muni-
à Ioanne Alberto Mega-		tur. Hier. Al. 2248	tissima se Condæo dedit
polensi obsessum 2288		salentinus Colonia Archi-	2387
rostochij pestis grassat. 289		episcopus eligitur 2331	sanfacus Caritæam urbem
scholā instituitur 2288		ppe Salinas flamme è cœ-	obsidet 2431. Vezelam
rostochiēses Vdalrico prin-		lo lapsa 2442	oppid. rursū obsidet 2442
cipi Megapolēsi 60000.		salisburgi cometes ad qua-	sanfaci infortunium & in-
florenorū numerat 2291		tuordecim dies uisū 2438	commodum 2431
roterodami maxima aqua		salmenlis comes Vesprini-	sanfacianorū clades ibid.
rum tēpestas exorta 2461		um expugnat 2298	sanzaus Pictauiensib. au-
rottenburgum oppidum		salmonis unius caput quā-	xilio uenit 2433
Imperij pecunia multa-		tū ualeat puerbiū 2340	sanzaci qui sint apud Tur-
tum 2369		salmurium oppidū 2387	cas. Hier. Alex. 2226
rucremunda urbs à Geu-		salmurij Andij copiae hy-	sanferra urbs obsidione so-
sijs capta 2523		bernia agunt 2401	luta 2413
rupefocaldius comes regi-		saluagus uir ad omnia peri-	saraieuum oppidū. Sam.
næ Nauarræ luctuosam		cula intrepidus. Hier. A-	Budina 2261
principis Condæi mortē		lex. 2227. fortuna beni-	satlerorum dogmata & hæ-
nunciāt 2419		gna Syracusas applicuit.	resas 2480
rupellās Condæus profi-		Hier. Alex. 2228	saxoniam Grumbachiani
ciscitur 2380		saluediæ Ioannis Frideri-	infestant 2278. Alberto
rupes uicus 2425		ci subditi conueniunt, &	Marchio Brandēburgus
ruremundani inquisitionē		ibi à iuramento & fideli-	ingenti exercitu inuadit
recusant 2345		tate, soluti 2314	2367
russia à Turcis miserē deua-		sambuci historica descri-	saxonum Theologorū cō-
stata 2308		ptio de Tokay arcis ex-	uentus 2344
rusticorū tumultus in Ger-		pugnatione 2258	scaphæ naues q̄ dicantur.
mani 2365		samemiacum Auraiicus cū	Hier. Alex. 2224.2256
ruthenorū ditionē Germa-		exercitu uenit 2400	scandei Bassa asturia 2305
ni eqtes depopulat 2458		samogeta à quo primum	scopusiensis agrum Laza-
S		ad Christianam religio-	rus Schuendius cum ex-
Abaudia dux à Berna		nem compulsi sint 2448	ercitu inuadit. San bu-
tibus sua bona bello		sanctandræanus governa-	cus 2258

I N D E X I N

- schansack quid. Sam. Budina 2262
 schamburgis comes unus ex capitaneis Albanicis 2382. è pugna aufugit 2372. militat Auraco 2378
 scheia fluvius 2511
 schmalcaldicū bellū 2366
 schorgum castellum à Turcis captum 2305
 shonfeldij maxima aquarū tēpestas exorta 2288
 schumegus pag⁹ direptus & populatur 2396
 schuantes Sturo Comes ab Erico rege Suetiæ necatur 2375
 schuinfurtum oppidum maximo cōmeatu instructum 2368. ab Electore Mauritio obsesū 2367.
 schuinfurti oppidi situs 2368. nobilitas Francica cōuentū celebrat 2279
 schuinfurto præsidia imposita 2367
 sciphi naues quæ sic nominentur. Hier. Al. 2256
 scipio Pratus uir strenuus in plio occisus. Hi. Al. 2250
 selauoniæ totius Sigethū fortissimū ppugnaculū. Sam. Budina 2261
 seleræ maxima aquarū tēpestas exorta 2288
 seloderimus uir nobilis occisus in plio. Hi. Al. 2250
 scotiæ regi ex quadā puella nobili filiulus nascitur 2092. regi nomine Heinricho insidiæ positæ ibid. pceres militē conscribūt ad comitē Bodueliū regno deiciendum 2293. regina omne consortium regis respuit, & priuatam uitā agit 2292. regina à pceribus regni capta & custodijs tradita 2293. regina comiti Scotico Herico de Arli nupta 2291 regina è custodia quorūsdā fauore elapsa, in quē uia à regina Angliæ intercepta, & ppetuè custodiè destinata 2293. rex filio
 lus Heinrichi necati à pceribus salutā ib. pceres filiolum regis necati in tutelam recipiunt 2292. regulus à pceribus regni in tutelā sumit ib. regis legati in nuptijs Caroli IX. Galliarū regis 2462. reginæ odiū erga regē 2292 pceres legationē mittūt ad reginā Scotiæ 2293. regni motuū causa 2292. reginæ cubicularius nomine Pedemontanus in prædio interficit 2291. regina Boduelio comiti nupta 2292. 2293
 scotici exercitus insignia in uexillis 2293
 strigonium urbs munitissima 2300
 sealdus Rutgerus Doctor Medicinæ 2400
 sebastianus Luxemburgicus interfectus 2441
 sebastianus Venerius unus ex capitaneis Christianæ classis 2498
 sebastiani Venerij sentētia de Turcis inuadēdis 2499
 secobia ciuitas 2461
 seeburgum arx 2350
 segoniæ Philippus Hispaniarū rex cum Maria filia Imperatoris nuptias celebrat 2461
 selādix gubernator sit Auaricus 2333
 seldis unde sit oriūds 2287
 selimus de patris Solymani morte certior factus 2035. Turcarū Imp. cur pacē inierit cū Maximiliano II. 2354. Belgradū contendit 2306. patris mortē lugat ib. Turcarū Imperator salutā 2305 2306. Turcarū Imperator à Venetis regnum Cyprus repetit 2445
 selimo Turcarum Imperatori Cæsar munera mittit 2322
 semperitica ditio Regi Daniæ restituta 2465
 senarū urbs in Cosmi Me-
 dicis potestate uenit 2418
 sendomiriæ Theologi Lithuanenses & Samogitianenses synodū, de Cœna Dominica celebrāt 2447
 serinus Comes oia septa, hortos & arbores circa arcem Sigethū comburi iubet. Sam. Bud. 2266. clauus arcis Sigethū in manus accipit, & Turcis armata manu obuiā pcedit Sam. Bud. 2269. Sigethanis militibus ordinat & leges militares præscribit. Sam. Bud. 2264. 86 annos uixerit. Sam. Budina 2272
 serini comitis uirtutes & fortitudo 2268. 2270. 2271. uerba ad militaris in extremo uitæ periculo 2270. oratio milites habita ad milites initio obsidionis. Sa. Bud. 2264. lamentabilis interitus. Sa. muel Bud. 2271. caput us lapidis ab Imperatoris Turcarū tentorio collocatur. Sam. Bud. 2272. caput ad Cæsarem Maximilianū mittit. Sa. Bud. 2270. caput Budā mittit. Sam. Bud. ib. caput condit. Sam. Bud. ibid.
 serino comiti iā mortuo caput amputatur, idq; ad Solymannū Turcarū Imperatorē mittitur. Sam. Budina 2272
 ad Serinum comitē Hieronymi Vuolsij carmē 2274
 Sfortiæ Mediolensi Ducl Carolus V. bellum inferit 2365
 Sfortiani Cæsarianis fortiter resistunt 2366 2422
 sibiera urbs
 sicilia quantum Melitensibus equitibus debeat. Hier. Al. 2239. 86 militibus distet à Melita. Hier. Alexand. 2257
 sielouschum Turcarū Imper. puenit. Sa. Bu. 2266
 sigethum

T O M V M IIII.

Sigethū arx à Turcis arx ob
 se. Sa. Sam. Bud. 2264. maior miserè incēdio de-
 uastata. Sam. Bud. 2269. interior quomodo sit edi-
 ficata. Sa. Bud. 2268. ab omnib. partib. inuaditur.
 Sam. Bud. 2267. à Turcis capta & diruta. Sa. Bud. 2271. à Turcis incensa.
 Sam. Bu. 2268. à Turcis occupata. Sa. Bud. 2267. interior incēdit à Turcis.
 Sa. Bud. 2269. interior à Turcis inuadit. Sam. Bu. 2207. maior igne cōsum-
 pta. Sam. Bu. 2269. urbs magna à Turcis occupa-
 ta. Sam. Bu. 2267. nouū oppidū incēsum ab ipsis
 Sigethanis. Sam. Bu. ib. Sigethi totis Sclationie for-
 tissimi ppugnaculi expu- gnationis historia p Sa-
 muelē Budinā Labacen- sem descripta 2261. arcis interioris descriptio. Sa-
 muel Bud. 2268. Sigethani opimis spolijs Si-
 gethū reuertunt. Sa. Bu. 2262. ad unū interfecti.
 Sam. Bud. 2271. Nicolao Serino iuramentū pstant.
 Sam. Bud. 2264. trib. ma- ximis malis affecti. Sa. Bud. 2270. duo uexilla
 Turcica cōsecuti. Sa. Bu. 2267. ad unanimitatem hortant. Sam. Bud. 2264.
 Sigethanorū iuramentum. Sa. Bud. ib. insignis ui-
 ctoria. Sam. Bud. 2262. militū millia quot fuerit.
 Sam. Bud. 2265. penuria Sam. Bud. 2269.
 Sigethanis de Turcarū con- filijs certiores facti. Sam. Bud. 2262. militib. leges
 in ordines militares pscr- ptæ à Serino. Sa. Bu. 2264.
 In Sigethana expugnatio- ne quot Turcarum millia caesa fuerint. 2273.
 Sigismundus Augustus rex Poloniae moritur 2518. eiusdē regis uitæ descri-
 ptio ibid. Sigismundi Imperatoris ius-
 su Samogete ad fidē Chri- sti redacti 2448.
 Sigismundus filius Ioachi- mi electoris Brandenbur- gēsis & Archiepisc. Mag- deburgensis nascit 2474.
 Sigismūdu Archiepiscop. Magdeburg. morit 2306. itē eius uita & uirtutes ib.
 Sigismundo Archiepisco- po Magdeburg. q̄s succel- serit in Archiepiscopatu 2307.
 Silesiacum bellum 2463. in Silesia religio Romana mutata 2468. pisa, rapa, frumentū ac triticum plu-
 it 2480. Simelehouum locus sic di-
 ctus. Sam. Bud. 2265. Simmeriæ Georgio comes Palat. Rheni morit 2422.
 Simmerēsis ducatus ad Ri- chardum comitem Pala- tinum defertur ib. Simon Israēlita à Ptolemēo Hierichuntis pfecto occi-
 ditur 2496. Simon Sultzerus Theolo-
 gus Basileæ concionem funebre de Oporino ha- bet 2371. (ibid. Simonis Grynæi tumulus finta oppidū 2422. expu-
 gnatum ab Andio 2438. Sintonginum urbē Cōden- ses inuadunt 2437.
 Sobata arx expugnata 2302. Soldani opē Iacobus Rex Cypri implorat 2446.
 Solis aspectus per totā Ger- maniam ualde tristis, ru- bicūdus & ueluti sanguis- nolentus fuit. 2497.
 Soltauia oppitulum 2365. Solymanus fit Turcarum Imperator 2308. quāta bella gessit contra Chri-
 stianos ib. Sigethū arcē munitissimā obsidet 2304.
 certior fit de arcis S. Elmi expugnatione. Hier. Al. 2241. mandat Hamsam Vuego ut supra Drauū
 pontē instruat. Sam. Bu. 2263. Sigethū arcē obsi-
 det. Sam. Bud. 2254. cer- tior factus de exercitus eius statu in Melitēsi bel-
 lo. Hi. Al. 2248. in castra Sigethana puenit. Sa. Bu- dina 2266. quā ratione Imperij sui fines tā late p-
 paget. Hier. Al. 2244. in- structissimā classiem ad- uersus Rhodios mittit 2288. quantū nocuerit Christianis 2308. flagel-
 lū totius orbis terrarum. Sa. Bud. 2272. aliū nunciū ad Hamsam Vuegum mittit, eiq̄ seueris uerbis iniungit ut pōtem supra Drauio instruat. Sam. Bu. 2263. morit in oppugna-
 tione arcis Sigethi. Sam. Budina 2271. Solymanni natura eiusque res gesta 2308. expedi-
 tio in Vngariā. Sam. Bu. 2261. uictorie cōtra Chri- stianos obtentæ 2308. Turcarum limp. expedi-
 tio in Insulā Maltam. Hier. Alexan. 2224. uestitus 2308. Turcarum Imper. obitus. Sam. Bud. 2271. mors quādū celata fue-
 rit 2305. mortem q̄ se- quuta fuerint. Sam. Bud. 2271. sepultura 2306. mauseolum nobile ibid. cadauer Constantinopo-
 lim defertur, eiusq̄ sepul- tura 2308. Solymano Turcar. Impe-
 ratori Cōstantinopolis ex equiæ celebratæ. ibid. ad Solymanum Turcarū Imper. Serini comitis ca-
 put mittit. Sa. Bud. 2271. à Sonneck Baro moritur 2290.
 σιμαρφύλακας Turcici Cæ- saris qui. Sa. Bud. 2266. Sophia Sigismundi Regis Poloniae soror Henrico duci Brunswicensi nupta 2369. filia Ioachimi Ele-
 ctoris Brandenburgēsis.

I N D E X I N

- Vuilhelmo Rosenburgi-
 co nupta 2474
 Soppotam oppidum Epi-
 rotæ occupant 2507
 stella lucida tempore meri-
 diano Posonij conspicitur
 2296. item quid
 portenderit 2296. 2297
 Stephanus Bathin de Som-
 ly Rex Transyluanie sa-
 lutatur 2477
 Stephanus Bipontinus ab-
 auus Vuolfgangi comi-
 tis Palatini 2486
 Stephanus de Ortz Vuolff-
 gâgo duci Bipontino mi-
 litat 2413
 stesichori dictum 2378
 stettini in Pomerania bel-
 lum difficilimū inter Sue-
 tiæ & Daniæ regem com-
 positum 2465
 stiria à Turcis miserè depo-
 pulata 2305
 Stockholmia ciuitas ad lo-
 annem ducem Finlan-
 diæ deficit 2377
 prope Stockheimium Au-
 raicus cū suis copijs Mo-
 sam fluuium trañcit 2382
 strigonium à Turcis expu-
 gnatum 2308
 strossus captus à Conden-
 sibus 2425
 strossij uirtus in re militari
 fol. ibid.
 strossianorum clades ib.
 strozza in locum Brisfaci
 comitis suffectus 2421
 stuardus Scotus uulnera-
 tur 2328. Scotus An-
 nam Ducem Momoran-
 tium septem uulneribus
 in p̃lio interficit 2327
 stuardi Scoti stratagema fo-
 lio 2328
 stuckgardianum Padago-
 gium institutum 2404
 studgardie Anhaltini Prin-
 cipis nuptiæ cū Eleono-
 ra filia Christophori du-
 cis Wuirtenbergici 2076
 spachium octingenti cæsi.
 Hier. Alex. 2228
 spaches qui dicantur apud
 Turcas, & quot millia eo-
 rum in expeditione Me-
 litensi fuerint. Hier. Alex.
 2224. quadringenti nau-
 fragio perierunt. Hier. A-
 lex. ibid.
 spiræ aquarum inundatio
 2462
 spirensis Episcopus, Came-
 ræ Imperialis iudex eligi-
 tur 2423
 spirensia comitia incepta
 2450. soluta eorumq̃
 decreta 2464. 2465
 spirensium comitorū pro-
 positionis capita propo-
 sita 2450 2451
 suetiæ Rex in rabiem con-
 uersus 2374. rex mul-
 tas nouas & inauditas
 torturæ formas excogi-
 tat 2376. rex Daniæ re-
 gi magnam pecunię sum-
 mam numerat 2465. &
 Daniæ regib. quid ab Im-
 peratore in comitis Au-
 gustanis iniunctum sit f.
 2298. rex concubinam
 suam filiam, licitoris in u-
 xorem ducit, eamq̃ ad re-
 giã dignitatẽ euehit 2376
 in Sueuia nobilis quidam
 propter lucrum malo spi-
 ritu afflatus 2481
 in Suecię regẽ & Lubecẽ.
 ses pax cū q̃busdam con-
 ditionib. constituitur 2466
 sueci à Daniæ Rege uicti
 2396. Sueci cū bellũ qui-
 bus conditionibus sit, cõ-
 positum 2465
 suetica classis, regis Polo-
 nię nauim munitissimam
 Rosæ nomen ferentem,
 submergit 2378
 sueticum regnum grauissi-
 mis exactiõibus onera-
 tum 2376
 suetici regni malorum & se-
 ditionum caput & auctor
 qui fuerit 2375
 susanna Dorothea Iohan-
 ni Vuilhelmo duci Saxo-
 niæ nupta 2327
 sussezensis Comes præses
 regina Anglię 2439. 2440
 syracusas Toletanus cum
 Christianorum classe per-
 uenit Hier. Alex. 2251
 syrleus Cardinalis 2289
 T
 Tabernis Montanis,
 Vuolffgâgus dux Bi-
 pontinus cum signo præ-
 torio discedit 2412
 τάρμας, λάμας prouerbi-
 um 2489
 tandæus comes regius p-
 uincię gubernator in Cõ-
 denfis castra cõcedit 2415
 tannebergi maxima aqua-
 rum tẽpestas exorta 2288
 tapiani dux Borussiae no-
 mine Albertus obiit 2319
 tarquiniensium belli ori-
 go 2463
 tarridius captus 2432
 tartari Moschouiam obli-
 dent 2481. Hungariã
 & Transyluaniam misera-
 rimẽ depopulant 2307
 tartarorum clades ibid.
 crudelitas ib.
 tartaros Lazarus Schuue-
 dius p̃lio superat 2302
 tata aliã Totis 2258. à Cæ-
 sarianis expugnata 2380
 tatenfis gubernator captus
 & Viennã missus 2300
 taurinũ oppidũ. Sa. B. 2272
 taurinum quantum ab Al-
 ba regali distet 2288
 temesuarum castellũ mu-
 nitissimum à Turcis occu-
 patum 2308
 temesuariensis Bassa gra-
 uiter uulneratur 2032
 tempestas uehemens exo-
 ritur in castris Turcarum.
 Sam. Bud. 2271. uento-
 rũ mira in Phrysia exorta
 2460. horribilis in Italia
 oritur 2370. 2371
 templariorum ordinis de-
 structio 2464
 teremonda à cõfœderatis
 cõuētus habitus 2348. 2335
 terra noua oppidum. Hier.
 ron. Alex. 2256
 terræmotus horribilis Oe-
 niponte orit 2504. hor-
 ribilis in Italia 2462. qd
 maximẽ portẽ deãt 2505
 tertul-

T O M V M I I I I .

- tertulliani dictum de reli-
gione non coacta 2458
teutonicus magister quot
equitib. ad nuptias Vuil-
helmi ducis Bauariæ ue-
nerit 2337
teuthonici ordinis magi-
ster nomine Georgius in-
uestituram regalium Im-
perij à Maximiliano susci-
pit 2297
teuthrania ciuitas eiusq. li-
tus. Hier. Alex. 2256
teuthranæ gubernator in-
Draguti locum successus
Hier. Alex. 2241
Teuthrania ad classem
Turcicam decem triremes
accedunt. Hier. Al. 2227
thamum oppidulum mari-
timum celebre à Ludoui-
co Nassauensi occupa-
tum 2353. Ludouicus
Nassauensis cum suis co-
pijs uenit ib.
thellignius à Cödensibus
ad regem Galliarum mitti-
tur 2329
theodorico Flantz Vuolff
gango duci Bipontino mi-
lita 2413. Schomber-
gius Lemburgam expu-
gnat 2524. de Schön-
berg equitum magister,
theodorus Lascaris fit rex
Adrianopolitanus 2447
theodosius Imperator quo
modo liberos suos iam iam
moriturus ad pietatem &
diuinam doctrinam cohor-
tatur sit 2492
theologi Saxonie in quib.
articulis dissidium habue-
runt 2394. 2395. Saxo-
nici Dresdæ conuentum
celebrant 2505. ad uic-
ginti unum Zeruestæ cõ-
ueniunt, & formulæ con-
cordiæ à Iacobo Andree
preposito Tubingeli cõ-
scriptæ subscribunt 2443
theologorum Saxoniorum
dissidiũ de cœna Domi-
nica 2505. Misnensium
& Vuitebergensium dis-
sentiones 2505. in Li-
thuania & Samogetia dis-
sentiones de cœna Domi-
nica 2447. Augusti &
Iohannis Guilhelmi du-
cum Saxoniarum, cõuentus
Aldenburgi 2394
inter Theologos Misnen-
ses & Thuringicos collo-
quium 2414
thietmarsii uicti 2290
toletanus cum sua classe ad
sacrum lunonis peruenit
Hier. Alex. 2254
tholosæ uicina regio mise-
rè depopulata 2448
tholosarum ditionem Ger-
mani equites depopulan-
tur 2458
thomas Cotton Casari su-
is sumptib. aduersus Tur-
cam militat 2301. Les-
felholzius Norimbergẽ-
sis legatus mittitur ad nu-
ptias Vuilhelmi ducis Ba-
uariæ 2337. Müntze-
rus capitali pœna affectus
2365. Müntzerus sedu-
ctor populj ib. Mün-
tzerus impostor 2479
thomæ de Northumbel-
land cõiuratio in Angliæ
reginam detecta 2439
thordæ conuentus celebra-
tur 2293
thornæ horribilis tēpestas
exoritur 2508
thracici maris exundatio
2463 (2288
in Thuringia diluuiũ 2287.
tibus cum fluuius. Sambu-
cus 2259
tieffenbachius consiliari-
us Casaris Constantino-
polim ad Turcarum Im-
peratorem mittit 2322
tiepots à Turcis in crucem
actus 2483
inter Tilemannum Heshu-
sium & Iacobũ Andree
doctores Theologiæ dis-
sidium 2444
tilmons oppidum 2395
timithæus Kirchnerus the-
ologus ibid.
in Titalensi comitatu flam-
mæ è cœlo delapsæ, qui-
bus pagi complures con-
flagrati sunt 2442
tokay arx à Cesaris copijs
expugnata 2285. expu-
gnata à Casarianis. Sáb.
2260. obsessa. Samb. 2259
tokayum à Turcis rursus
obsessa 2307
tokay arcis situs. Sáb. 2260
expugnationis descriptio
authore Sambuco 2258
tolettanus cū sua classe ad
Aegates insulæ repulsus
est. Hi. Al. 2252. hortat ut
militib. Melitensib. in tem-
pore subsidia mittat. Hier.
Al. 2236. de Turcarum reb.
certior factus. Hier. Alex.
2248. duas triremes cū
literis secretiorum ad Valet-
tanum mittit. Hi. Al. 2245.
triremes duas in insulam
Melitã cū quadraginta e-
quib. mittit. Hi. Al. 2246.
Melitensib. p̄sidiarias co-
pias mittit. Hi. Al. 2239.
Melitã cum p̄sidiarijs co-
pijs puenit. Hi. Al. 2254.
relictis Syraculis pachis-
nam uersus iter capit. Hi.
er. Alex. 2252. putat cū
septuaginta triremib. Sy-
raculas accedendum esse.
Hier. Alex. 2249. rur-
sus in Siciliam proficisci-
tur. Hier. Alexan. 2254.
ab omnibus ciuibus Me-
litenlibus prospectus est.
Hier. Al. ib. monitur ut
Melitenlib. subsidia mit-
tat. Hi. Al. 2238. cū uni-
uersa classe Drepano dis-
cedit. Hier. Alex. 2253.
ordinis S. Iohãnis eques
globo ferreo in p̄lio occi-
sus. Hi. Al. 2245. de suo
rũ salute sollicitus, qd sibi
agendum sit expedit. Hi.
Al. 2239. literas ad Valer-
tanum mittit, eũq. de ipsius
aduentu certiorẽ reddit.
Hier. Al. 2253. Syracu-
las cū triremibus septua-
ginta & duabus profici-
scitur. Hier. Alex. 2251.

INDEXIN.

- nuntiū ad Ioā. Cardoneū mittit. Hier. Al. 2251. certior fit pliteras de insulæ Melitæ statū. Hi. Al. 2232. Andream Auream Melitā cū triremi & nauicula exploratoriā mittit. Hi. Al. 2251 mittit cohortes subsidiarias in insulā Melitā. Alexandrinus 2233 ad Tolētanū exēplar literarū à Valettano missarum. Hi. Al. 2232. rursus literæ missæ pro ferendis auxilijs. Hier. Alex. 2245 tornaci Geusiorū crudelitas in Catholicos 2363. Geusijs tria tēpla ædificata 2363. publicæ conciones habitæ 2345. ad quinquaginta ciues, iussu Albani per publicos carnifices decollati 2401. multi captiui religionis nomine ab Hornēsi carcere dimissi 2364. monumenta mortuorū à Geusijs uiolata 2363. tumultus oritur 2563. conciones publicæ institutæ 2362 tornacenses q̄modo Hornēsem exceperint 2362 tornacensibus præsidia imposita 2316 torona oppidū Poloniæ regi traditum 2339 tramium portus Lubecensium 2485 trapani ciuitas Siciliæ iuxta Lilybēū. Hier. Al. 2257 transyluania à Tartaris miserimè depopulat 2307 transyluanie aditus commodus q̄ sit. Sab. 2258. regulus moris 2477. Vuay-uoda proceres Hungariæ ad cōuentū cōuocat 2293 transyluanus Tokaium obsidet 2307. à Tartaris obsesus ib. Tartaros bis p̄lio superat ibid. transyluani regem eligunt 2477 transyluanici belli initium. Sambucus 2258 treuiris urbs ab Archiepisc.
- Treuirensi obsessa 2364. orbis obsidiōis causæ ib. treuirensis Elect. Treuirensis lib. bellū infert. ib. Spirā ad comitia uenit 2450. filia Maximilian. in Gallias ducit 2461. Archiepisc. Treuirenses ciues ad obedientiā redigunt 2379. Treuirim urbē obsidet 2364. Treuirē lib. uaccas, oues, aliāq̄ pecora pascentia eripit ib. cur i reuirim urbē obsederit ib. nomine Ioānes de Leya moris 2317. ciuitatis & capituli dissidium 2321. bellū compositum 2379 treuirenses ciues & Treuirensis Archiepisc. qb. cōditionibus pacati fuerint 2379. religionē mutāt 2317 tribuli ferrei in loca uadosa Mosæ ab Albano ad ledēdos hostes, cōiecti 2382 tridentī maxima aquarum inundatio exorta 2327 tridentini concilij decreta Germanis Catholicis oblatā 2298. 2346 tripolis comes Cōmissarij Cypri constituitur 2446 triremiolæ naues quæ dicantur. Hier. Alex. 2255 triticū in Silesia pluit 2480 trophæū Christianæ classis erectū, Maximiliano II. Imper. dedicatum 2504 tschacaturnū Serini comitis deserit. Sa. Bud. 2272 tschausch qd. Sa. Bu. 2262 tuarsium oppidū deditio- ne captum 2387 tuarsij Condæi copiarū hyberna agunt 2401 tubingæ ducum Vuirtenbergicorū sepultura 2290 Eberhardus dux Vuirtenbergensis sepelitur 2353 tunetanus Rex aduersus Christianos cū Turcarū Imperatore fœdus inire nolit. Hier. Alex. 2225 tulnia oppidū. Sa. Bu. 2272 tundorpi aquarum inundatio 2287
- tuneti Carolus Emanuel dux Sabaudie magna festiuitate sacro fonte ablutur 2318 turbo horribilis in Italia oritur 2371 turca à Venetis regnū Cyprū repetit 2445. se ad obsidionem Melitensem parat. Hier. Alex. 2222 cur Cyprum ad se pertinere cōtendat 2445 turcæ aduentū in Hungariā stella q̄dā portēdit 2297 suæ temeritatis pœnas luunt. Hi. Al. 2228. Sigethū oppidū obsident. Sam. Bud. 2264. barbarissimi Hi. Al. 2222. curniculos, in oppido S. Michaelis effodiunt. Hi. Al. 2246. castellū Gester cū dedecore relinquūt 2300. octoginta obruncati. Hier. Al. 2252. Sigethū arcem Erdeud recuperant 2288. Famagusta deditio- ne capiunt 2482. uarios aggeres erigunt. Hi. Al. 2241. capita Christi anorū hastis imposita, ad cōspiciēda erexerunt. Hi. Al. 2247. Palorā relinquūt 2298. quadraginta Christianos palis affigunt 2288. q̄t tormenta bellica in obsidione Melitensi habuerint. Hi. Alex. 2241. fugā arripit 2503 magna suorū clade ab oppido S. Michaelis repellunt. Hi. Al. 2253. ex impu- uiso à Cæsariensis inuali 2304. laborib. assueti. Hier. Al. 2250. Nicosiā urbē expugnant 2461. se- cundis uētis usi Melitam rursus nauigāt. Hi. Alex. 2240. quantā suppelle- ctile in Nicosiā urbe poti- ti sint 2461. triginta duo- bus Canonib. arcē S. Elmi diuerberant. Hier. Al. 2235. belluæ crude lisi- mæ. Hier. Alex. 2236 turcæ

T O M V M I I I I .

Arca sunt diligentissimi re-
 rū militariarū. Hie. Alex.
 2226. assiduū bellorū la-
 borē ferre nō possunt. Hi-
 er. Al. 2254. militiā Me-
 litenli infestissimi 2222
 turcarum strages 2226.
 2228. 2230. 2236. 2240.
 2246. 2306. 2304. 2308.
 2503. 2251. 2254. 2262.
 2268. 2299. feritas &
 crudelitas 2268. 2272.
 2303. 2304. 2307. tri-
 remes cōquassatā ac de-
 bitatē. Hi. Al. 2238. uires
 fractē & debilatē. Hi. Al.
 2249. apparatus belli-
 cus in obsidione Melitē-
 si 2221. perfidia 2302.
 2483. exercitus Fama-
 gustam obsidentū sum-
 ma 2483. Bassa edictū
 militibus proposuit. Hi.
 Al. 2240. acta & res ge-
 stae in insula Melita 2221
 quot millia in obsidione
 Melitenli cesa fuerint Hi-
 er. Al. 2255. Imperatoris
 oratio in conuentu pro-
 cerum regni Turcici. Hi.
 Ale. 2222. industria in
 re militari. Sa. Bud. 2266.
 summa qui in obsidione
 urbis Nicosiae interiēūt
 2461. Bassa mittit actu-
 ariolum Bizantium ad
 Imperatorē. Hi. Al. 2248.
 insolentia 2305. nume-
 rus in obsidione Meliten-
 se 2286. actuaria nauis
 demersa. Hier. Al. 2254.
 Bassa negligentiam suo-
 rum exploratorum incu-
 sat. Hier. Al. 2240. mos
 in eligendo Imperatore
 2305. centuriones & si-
 gniferi in arcis S. Elmi
 oppugnatione occisi. Hi-
 er. Al. 2235. nauigia ad
 duodecim infracta & ma-
 ri absorpta. Hi. Al. 2245.
 mos in sepeliendis mor-
 tuis 2306. excursio-
 nes in Dalmatiam 2497.
 immanis crudelitas in ar-
 ce S. Elmi. Hier. Al. 2237.

diligentia in re militari.
 Hi. Al. 2262. exercitus
 Quinqueecclesias perue-
 nit. Sam. Bud. 2263.
 obediētia erga p̄fectos
 Hier. Alex. 2250. nume-
 rus eorū, qui interfecti fu-
 erunt in Sigethana expu-
 gnatione 2273. Impe-
 ratori munera à Maxim-
 liano Cēsare missa 2322.
 uictoria contra Christia-
 nos obtenta 2308. ex-
 peditio in Melitā insulā.
 Hi. Al. 2224. irruptio in
 Stiriam 2305. naufragi-
 um nō p̄cul à Metkone.
 Hi. Al. 2224. octoginta
 millia in Famagustana
 obsidione occisa. 2484.
 p̄mia p̄ reb. fortiter ge-
 stis. Hie. Al. 2244. duo
 millia intra spacium triū
 horarum caesa. Hier. Ale-
 xand. 2245. castra pro-
 pe Albam regalem 2298.
 2304. Imperator conci-
 liū conuocat. Hi. Al. 2222
 in Turcarum perfidiam
 Hieronymi Vuollfij car-
 men 2483
 in Turcarum castris ingēs
 tempestas exoritur. Sam.
 Budina 2271
 turcis duae biremes à Meli-
 tensibus ereptae. Hie. Al.
 2233. à Melitensibus
 quinq; cadi pulueris tor-
 mentarij pleni erepti. Hi.
 Al. 2250. signum Mili-
 tare à Melitensibus ere-
 ptum. Hi. Al. 2226. one-
 raria nauis, à Toletano in-
 tercepta. Hi. Al. 2252.
 turcica classis Melitā insu-
 lā obsidione cingit 2286.
 aucta cū trirēmib. Alge-
 rij reguli. Hier. Al. 2244
 regia trirēmis supata 2502
 ex Turcica classe quot tri-
 remes captę & submersę
 fuerint 2503
 turcicę classis ordo & aci-
 es 2502. capitaneorum
 concilium de Christianis
 inuadendis 2500. nu-

merus in obsidione Meli-
 tensi 2286. trirēmes
 centum quinquaginta &
 una captę, submersę qua-
 draginta 2503. claisis
 copię in uniuersum ib.
 trirēmes regię congres-
 sus cum Christiana 2502
 inter Turcicam & Christia-
 nam classē pugna naua-
 lis commissa 2497. 2502
 turcicus legatus Venetias
 mittitur ad repetendum
 regnum Cypri 2444.
 legatus quomodo à Ve-
 netis exceptus & dimis-
 sus fuerit 2445. legat-
 se ex gratia per uia coo-
 pertam deduci postulat
 ibid. exercitus ad duo
 milliaria in lōgitudinem
 extendens. Sa. Bud. 2261
 turcicorum equitum quot
 millia in obsidione Sige-
 thana caesa fuerint 2273
 turones suos Hugonotos
 eijciunt 2325
 tiberis fluij exundatio fo-
 lio 2463

V

V Dalricus Princeps
 Megapolensis Ro-
 stochium urbem cum co-
 pijs instructissimis in-
 greditur 2291. Rech-
 bergius à Christophoro
 duce Vuirtenbergico pu-
 nitur 2405. dux Vuir-
 tenbergēsis Christopho-
 ri ducis pater 2401. du-
 catu exiuitur ibid. dux
 auita ditioni per Philip-
 pum Hassia Landgrauū
 restituit 2319. 2403.
 q̄ anno mortuus sit 2403
 udenarij tumultu exortus
 & imagines fractę 2301
 uagno p̄fectus cohorti-
 um Melitensium. Hieron-
 Alexan. 2224
 ualachi Rusiam inuadunt
 2308
 ualentia urbs à Noērcar-
 mio expugnata 2317.
 in Hannonia expugna-
 ta 2512
 Valens

I N D E X I N

- ualentie ad quinquaginta
 ciues p publicos carnifi-
 ces decollati 2401
 publicæ cōciones habitæ
 2346. conciones abro-
 gatae 2317
 ualētiani plū ineunt cum
 Noërcarmio 2316. ab
 Hispanis ex impuīso in-
 uasi 2312. se defendūt co-
 ram Gubernatrice Belgij
 2316. publica pclamatio
 ne rebelles regis Hispani
 arū declarāt ib. obsidio
 ne cingunt ib. ad dediti-
 onem a Noërcarmio coa-
 cti 2316. 2317
 ualentianorū tumultus, &
 quis eos maximē moue-
 rit 2364. regio 2316
 ualentianis quid scripserit
 Hornensis comes 2364.
 focij ipsorum auxiliares
 copias mittunt 2316
 ualentinus a Perling ualde
 ambustus 2442. 2443
 ualettanus Melitēnsis mi-
 litia magister. Hi. Al. 2222
 literas mittit ad Mesquie
 tē urbanis cohortib. Me-
 litæ pfectū. Hi. Al. 2236.
 iubet ut omnes Turcæ ca-
 ptiuī in posterū tanq̄ pe-
 cudes trucidarent. Hi. A-
 lex. 2237. qd Mostaphæ
 responderit. Hi. Al. 2237.
 de Turcarū cōsilijs certū
 or fit. Hi. Al. 2254. hor-
 tatur suos ad magnanimi-
 tatē inextremo periculo
 uitæ. Hi. Al. 2251. literas
 mittit ad Pontificē Piū 4.
 Hi. Al. 2242. primores
 suorū ad concionē cōuo-
 cat. Hi. Al. 2233. apud
 pōtifi. em instat de cogē-
 do cōcilio Hi. Al. 2243.
 certior fit de hostiū uirib.
 Hi. Al. 2253. firmiora p̄si-
 dia mittit in arcē S. Elmi.
 Hier. Alex. 2228
 ualettani acerbitas in Tur-
 cas. Hi. Al. 2237. prudē-
 tia. Hi. Al. 2246. oratio
 ad milites. Hi. Al. 2235.
 laus & uirtus. Hi. Al. 2228.
- ualettani animi magnitu-
 do. Hier. Alex. 2253
 ualettano Draguti uires
 patefactæ. Hi. Al. 2225.
 Philippus Lascaris hostiū
 concilia appetit. Hieron.
 Alexan. 2237
 ad Valettanū duæ triremes
 cū literis secretiorū a Lo-
 lerano missæ. Hi. Al. 2245
 a Valettano nullū idustriæ
 uel peritiæ genus præter-
 missum est. Hi. Al. 2242
 uandemontius dux q̄t eq-
 tib. ad nuptias Vuilh. du-
 cis Bauariæ uenerit 2337
 uandenesius Belgicus le-
 gatus incarceratur 2323
 uaradini Translyuanus a
 Tartaris obsessus 2307
 uasques eques Melitēsis in
 plio occisus. Hi. Al. 2247
 uayda a Maximiliano defi-
 cit. Sambucus 2258
 uegus pfectus Turcarū gra-
 uiter uulneratus. S. B. 2262
 ueiorum subactio 2463
 uenetis terræ motus factus
 2462. publicæ præcatio
 nes ob uictoriā institutæ
 2504. in gens gaudiū &
 lætitiū ob uictoriā exorūt
 ib. ob uictoriā carceres
 aperti & captiuī liberi di-
 missi ibid. maximum in-
 cendium eorum 2434
 ueneti de uictoria contra
 Turcas obtenta certiores
 redditi 2504. qd Turci-
 co legato respōderit 2445
 Constantinopolitanū re-
 gnū q̄modo occuparint,
 & q̄modo rursus camife-
 rint 2447. hæredes Cy-
 pri regni cōstituti 2446.
 q̄diu regnū Cōstantino-
 pol. possederint 2447.
 q̄modo Cyprū occupauit
 2446. duci Sabaudia
 gratulantur de filiolo na-
 to 2318. Margaritū oppi-
 dū deditiōne capitū 2507
 uenetorum ditioni Soppo-
 ta ciuitas subiecta ib.
 legati in nuptijs Caroli
 IX. regis Galliarū 2462
- uenetis Turcarum Impera-
 tor bellum indicit 2445
 uenetos esse uulpes 2501
 a Venetis Turcarum Impe-
 rator regnum Cypri repe-
 tit 2445
 uenetus Imperator uulne-
 ratus in pugna 2504.
 senatus Deo pro uictoria
 gratias agit ibid.
 uentorum mira tempestas
 in Phrysia exorta 2460
 uerdensis ager depopula-
 tur 2367
 ueronæ multa ædificia a-
 quarum in uadatione sub-
 mersa 2327
 uesprinium oppidū Casā-
 riani expugnant 2298
 uesprinensis Gubernator
 captus & Viennam able-
 gatus 2300
 uethaim locus munitus ex
 pugnatur ibid.
 uexilli Condzi inscriptio
 2418
 uexilla Turcica splendide
 facta a Sigethanis occu-
 pata. Sam. Bud. 2262
 uezela oppidum rursus a
 Sanzaco frustra obse-
 sum 2441
 uezelensium cōstantia ib.
 uezirius cum suis copijs
 lulam ciuitatem obsidet
 2299
 uiana cum omni iurisditio-
 ne Bredērodio cedit 2349.
 cur a Bredenrodio iussu
 Auraici munita fuerit ib.
 fluuius 2425
 uiclus insula 2408
 uiennensis conuentus ca-
 pita 2308
 uiennensibus mandatum
 a Casare p̄scriptum sol.
 2297
 uillierius iussus ut Torna-
 co discederet 2362. Ca-
 stelleraldi urbis præfe-
 ctus, urbe discedit 2426.
 capite plectitur 2354
 uinarix ducum Saxonix
 sepultura 2289
 uinarium agrum Conden-
 ses inuadunt 2447
 uincen-

T O M V M I I I I .

- Vincentius Caraffa in insu-
 lam Melitam proficiscit.
 Hier. Alex. 233. Vitel-
 lius in Melitā insulam p-
 ficiscitur. Hier. Al. 2251
 uisurgis fluuius nauigabi-
 lis frigore intenso constri-
 ctus 2285. 2510
 uistulae fluuij inundatio fo-
 lio 2503
 uites ob Hyemis asperita-
 tem ad solum usq; plane
 intereunt 2285
 S. Vitus pagus 2382
 uitus Schönerus legionis
 ductor, in Auraico expe-
 ditione 2378
 uitziræ apud Turcas qui
 sint 2322
 uuariatum ditionem Ger-
 mani equites depopulan-
 tur 2458
 uiuonam Condenses capi-
 unt 2431
 ultraiectina regio tumultū
 mouet 2348
 ultraiectinæ præfectus fit
 Auraicus 2333
 ultraiecti tumultus exor-
 tus & imagines fractæ fo-
 lio 2301. 2351
 ungarum auxilia Imperio Ro-
 mano denegant 2472.
 ad Exechiū miserè à Tur-
 cis trucidati 2308
 ungarorum prompta auxi-
 lia contra Turcas. 2297
 ungarici belli, inter Maxi-
 milianum, & Turcarum
 Imperatorem acti finis
 2307. belli initium &
 causa 2315
 uogersus mons 2382
 uoitlandiā Albertus Mar-
 chio cū exercitu inuadit
 2368
 uolones milites 2484
 uolradus Mäsfeldicus dux
 Magdeburgensiu 2367.
 Brunswicens. ducatum in-
 uadit, & Henricum ducē
 ducatu expellit 2367.
 comes ē Gallia Spirā ue-
 nit, & colloquium ibi cū
 Maximiliano II. Imperat.
 habet 2458
 upsaliae miserabilis cædes
 facta 2375
 urbinas Cardinalis Piū V.
 sacratyara coronat 2291
 urbinensis Dux Laurētio
 Medici opem fert 2433
 ursinus unus ex capitane-
 is Christianæ classis 2458
 urumalibeglerbeius quid.
 Sam. Budina 2263
 urmelibeglerbegus cum a-
 liquot militū milibus Si-
 gethum arcē obsidet. Sa-
 muel Budina 2265
 utica oppidum captū 2448
 utmachum Cochæus cum
 suis copijs cōtendit 2396
 VV
 Vadgessium mona-
 sterium à Lotharin-
 gio duce captū 2524
 uagnerorum dogmata et
 hæreses 2480
 uuailandus maior explorā-
 di causa emittitur 2298
 uualdenbergica arx eiusq;
 situs 2442
 uuardeburgum castrū ex-
 pugnatum 2396
 uuardienses inquisitionē
 reiiciunt 2345
 uuayuodæ Trāssyluanix li-
 terarum missarū ad pro-
 ceres Hungarię tenor fo-
 lio 2293
 uuegi, id est, capitanei 2273
 uuellerus capitaneus in ar-
 ce Erdeud interficit 2288
 uuelda locus, ubi Adol-
 phus Nassauiensis dux se-
 pultus iacet 2354
 uuenceslaus à Ioāneuuitz
 Vuolfgangō duci Bipō-
 tino militat 2314. Zu-
 legerus legatus à Palati-
 no in Galliam missus fo-
 lio 2329
 uuenerus de Bortfelt Io-
 anni Palatino militat fo-
 lio 2331
 uuestphalam Alban, cur
 inuaserit 2372
 in Vuesterricke comes ab
 Erico rege Suetiæ miserè
 necatus 2375
 uuestenburgius Gallix re-
 gi militat 2408
 uuicleuorum dogmata &
 hæreses 2479
 uuigerus à Sitzma nobilis
 Auraico militat 2517
 uuila oppidum Imperiale
 quot miliaribus distet à
 Tubinga 2458
 uuilhelmus Auraicus à re-
 ge Hispaniarum in Bel-
 gicum publico edicto ci-
 tatur 2333. generalis
 procuratoris citationi re-
 spondet 2340
 uuilhelmus dux Bauariæ,
 cum Renata Principissa
 Lotharingorum nuptias
 celebrat 2336
 uuilhelmus ab Heideck
 Vuolfgangō Bipontino
 stipendio meret 2413
 uuilhelmus filius Philippi
 Habsiæ Langdrauij pa-
 trem è captiuitate liberat
 2320
 uuilhelmo Lādgrauio Sa-
 bina ducis Vuittenbergi
 ci filia elocata 2406
 uuilhelmi Vualterthumij
 stratagema 2300
 uuinsois arx 2439
 uuinaem ad centum ho-
 mines aquarum inunda-
 tione perierunt 2460
 uuinsehlotte pagus apud
 quem pugna inter Nassa-
 uenses & Albanicos cō-
 missa fuit 2354
 uuirceburgū urbs à Grum-
 bachianis insidiosè capta
 atq; direpta 2277
 uuirceburgica arx incen-
 dio deualtata 2510
 uuirceburgensis Episcop.
 nomine Melchior Zo-
 bellus per insidias inter-
 ficitur 2275. Episco-
 pus qua die à latronibus
 interfectus fuerit 2284
 uuirceburgensem Episco-
 pum à Zebicio interse-
 ctum fuisse 2283
 uuirtenbergicus Dux no-
 mine Vdalricus pristinae
 ditioni restituitur 2319
 uuitæbergensium Theolo-
 gorum

I N D E X I N

gorum dissentiones 2505
 uuitenstein arx capta 2375
 uuolffenbytum arx munitissima 2369. arx restaurata ibid. propugnaculis munitur ib.
 uuolffenbyti Hēricus dux Brunsvicensis 2365
 uuolffgāgus princeps Anhalinus moritur 2294
 uuolffgangus Falckenrodius Mareschallus Campi, Ioanni Casimiro militat 2331. Prapruto-uitschius uir strenuus. Samuel Bud. 2262. Comes de Barbye dux mille quingentorum equitum 2331. dux Bipontinus ab Henrico II. Rege Galliae splendidis muneribus donatus 2487. comes Palat. Annam Philippippi Landgrauij Hassiae filiam, in uxorem ducit 2486. à Carolo V. Augustam uocatus 2486. tardius ad opem ferendā Condæo uenit 2414. Rheni Tabernis Montanis, cum signo Pratorio ex comitatu aulico constante discedit 2412. & Bipontinus princeps, Nauarræo, Condensi, eorum que socijs auxilia promittit 2409. Cartæam expugnat 2423. quot millia militū in Gallias duxerit 2496. Pal. pedestrium copiarū deletus habet 2420. cum suo exercitu ad Lemouices contendit 2423. equitū ledum habet 2412. Bipontinus, Maximiliano II. Imperatori supplicas cōtra Turcas suis sumptibus mittit 2490. cū suo exercitu Alfatiā transiit 2414. q̄s duces in expeditione habuerit 2413. q̄t machinas bellicas secū in Gallias duxerit 2421. Cephalalgia laborat 2423. Palat. testamentū condit 2490. moritur 2496. quot annos uixerit 2497
 uuolffgangi ducis Bipontini expeditio in Galliam 2414. Palatini Genealogia 2485. 2486. militaris fortitudo 2490. equites in Germaniam redeunt 2457. 2458. Palat. constantia in fide 2486. uita, mores, uirtutes, eiusq̄ precipue res gestæ 2485. 2486
 inter Vuolffgangi comitis Palatini Rheni, & Aumalij copias uarię uelitationes 2422
 uuolffgangi comitis Palatini oratio ante obitū ad suos tribunos 2423. cōfessio Christiana 2491. 2492. copię ferē omnes occisæ 2436. exercitus cum Condensib. iungitur 2424. Palatini pedatō ad internationem profligatus 2436. filij cur patris corpus tantis sumptibus è regno Galliae in Germaniā transfererint 2485. Palat. corpus exenteratum & Engolemium deductū 2424. intestina in templo Nefsunen condita 2497. Palat. cadauer quomodo p̄ industriam Ioan. Vuolffij in Germaniam translātū sit 2484. cadauer in Germaniam trāslatum Maisenheimij sepulchro auito infertur 2484. 2485. sepultura 2484. cadauer Rupellas deducitur ib. uaria epitaphia 2424
 uuolffij carmen in perfidiā Turcarum 2483
 uuoormatię conuentus indicitur 2277
 uuürstensium rusticorum tumultus 2369

X

X Antonarum ditio-
 nem Germani equites depopulantur 2458
 xenodochia quot Philip-
 pus Hassię Landgrauis constituerit 2320
 xylander notharius 2477

Z

Z Acharias Grüberg dux Caesariani exercitus 2297
 zaduuar arx munitissima à Lazaro Schuuedio expugnata 2315
 zaloehles Rays quale mādātum detulerit à Solymano. Hi. Alex. 2249
 zalius uir doctus 2287
 zathamarū castellū à Caesarianis expugnātū 2285
 direptum à Caesarianis. Sambuc. 2258. 2260
 zazynthi suburbium à Turcis incensum 2497
 zebicius ex urbe Gothaciam aufugit 2283
 zelandia regio tumultus mouet 2348
 in Zelandia maxima calamitas exorta 2461. mira tēpestas uentorum & Oceani exundatio exorta 2460
 zelandianis Auracis interdicat ne militem pergrinum recipiant 2350
 zerbis insula aliās Aeginus dicta. Hi. Al. 2256
 zerbis Syrię ciuitas. Hier. Alex. 2252
 zeruestę ad uiginti unum msigni nominis Theologij cōueniunt, & formulę concordia à Iacobo Andrea conscripta, subscribunt 2443
 zigethi situs & descriptio 2304. 2305
 zigethū toti christiani orbis ppugnaculū à Solymano Turcarum Imper. obsessum 2404
 zarzi Hostutotus ad Turcā de pace tractāda ab Imperatore mittit 2288
 zuuinglianissimum 2398
 zurphania ciuitas à Geusis expugnata 2513

Fini indicis huius Tomi IIII.

TOMVS IIII.

RERVM A

TVRCIS IN INSV-

LA MELITÆ GESTARVM HIERO-

NYMI COMITIS ALEXANDRINI,

Tractatio.

VI se in altissimum miseriarum, calamitatumq; humanarum pelagus incidisse sentit, neq; tamen imbecillitate naturæ, inopiæue ingenij circumstantium calamitatum, & infortuniorum magnitudine mergitur, hic unus uerè constans existimari potest, omnèq; salutis, & uitæ suæ spem in Dei uoluntate statuisse. Quis enim sapiens possit appellari, cuius uoluntas à Diuina prouidencia dissentiat? aut qui non omnia nostra diuinitus, nisi quantum nos resistere conamur, gubernari putet? At qui tamedsi Deus uiros bonos aliquândo uexari, molestiarumq; procellis agitari patitur, ut eorū fides & constantia ante oculos omnium elucescat, tamen eos non penitus deserit, sed cum magis opus est, & cum propius periculo accessisse uidentur, tum Deus omnibus conspicuum facit quanta diligentia nos, nostraq; omnia tueatur. Præclarum autem eius, quod dico, fuerunt argumentū res Melitensium gestæ. Nam cum potentissima Turcarum classis insulā Melitæ oblidione nuper cinxisset, Iehanus Valetanus equitibus religionis Sancti Iohannis præfectus, id sentiens, primū, uti par est, omnē bellorum euentum in diuina uoluntate situm ratus est, deinde se ad omnia quæ forent ad arcēdas hostium iniurias necessaria diligentissimè accinxit. Nam sacris prius ritè peractis, omnibusq; militibus in opportuna præsidia distributis, præclarum & religionis, & militaris peritiæ exemplum suis exhibuit. Hic, cum classis Turcica tantā haberet nauigiorum multitudinem, tot, tantaq; bellica tormenta, tantum rerum omnium apparatus, tantum lignorum numerū ad aggeres extruendos, ut quemuis Christianorum principē, ne dum Melitensium animos, metu posset facile consternare: intrepidus tamen aduersus tantā periculorum, laborūq; molem perstitit: atq; quod magis est admirabile, non solū fortiter se perpetuum hostium Christiani nominis impetum sustinere posse sperauit, sed certissima spe uictoriæ statim illius animus exarsit. Tum equites omnes Melitensis militiæ, ac stipendiarij milites ita animis confirmati sunt, ut uel sibi in pugna fortiter moriendum esse decreuerint, uel mœnia, & religionem, & Christianū nomen, & gloriam Italicæ laudis fortiter defendendam. Sed quoniam omnium bellorum, quæ unquam gesta fuerunt à Turcis ad hunc usq; diem, hoc atrocissimum & asperrimū esse iudico, cum neq; ulla oppida breuiore spacio temporis tam crebris oppugnationibus tentata, neq; tam assiduis laboribus infestata, neq; tantis apparatibus uexata unquam memorentur, neq; contra tantam oppidanorum animi magnitudine, uel tanta rei militaris peritiā, uel tanta diligentia defensa, me operæ præcium esse facturum censeo si res à principio, quomodo gesta sit, pertractauero. Iam primū omnium manifestū esse puto, pprias

Quis uerè
constans.

Quare Deus
permitat ut
boni & fide
les molestia-
rū procellis
agi entur.
Iehanus Va-
letanus equi-
tum religio-
nis S. Iohan-
nis præfe-
ctus.
Exemplum
religionis &
militaris pe-
ritiæ.

Equitum Me-
lit. fortitudo
& alacritas.

Bellum Meli-
tense omnium
bellorū quæ
Turca gestū
atrociss.

Obsidio Melitensis

inter Turcarum Imperatorem, & Melitensis militiæ Equites inimicitias intercedere, cum perpetuæ resideat in animis illorum iniuriæ memoria, quam à Philippo Laldamo militiæ Magistro acceperant. Nam absidentibus inter se Christianorum armis, principibusq; intestinis bellis occupatis, satis aptam gerendæ rei occasionem Turca ratus, Rhodum antiquam eorum equitum urbem ducentis armatorum millibus oppugnavit, tantis tamq; miserandis operibus, & cuniculis, ut desperatis auxilijs deniq; in deditiorem compulerit. Nam Turcæ satis aptam inimicitiae opportunitatem religionis simulationem arbitrantur, ubi rapinæ, & imperij dilatandi spes apparuerit. Tunc enim, ubi fortuna rei feliciter gerendæ illis arriserit, incredibili propagandæ religionis desiderio inflammantur. Eius acceptæ iniuriæ memores Equites nonnulla nauigia Turcarum mercemonijs onusta ceperunt, ut hostium, uel æquites contententium & minime Christianas vires formidantium, uel illata iniuriæ obliorum. Sed quoniam omnis iactura grauissima est illi, qui res alienas rapere tantum consuevit, suasq; diuitias perpetuis rapinis locupletare, has iacturas grauius ferebat Imperator, quare insulam Melitam occupare, aut funditus euertere omnino constituit. Fit igitur certior per literas militiæ Melitensis operis summa diligentia Imperatoris iussu nauigia omnia, quotquot comparari possunt, instruuntur, quodq; ingentem classem, maximeq; rebus omnibus instructam necessarijs esset ad Melitem expugnandam emitturus. Illud autem fiebat per exploratores, quos magnos sumptibus habebat Byzantij, ut indies de rebus omnibus, & de Imperatoris apparibus certior fieret: quoniam bona pars est uictori in hostium uiribus cognoscendis, quod per nullos, quæ per speculatores, sit commodius. His igitur acceptis nuntijs minime teritus magister Equitum, neque tantarum rerum nouitate turbatus ad ea comparanda animum adiecit, quæ forent tantis uiribus repellendis necessaria: ac primum suis ad concilium conuocatis ita locutus est. Nemini uestrum proceres obsecrum est quanta Turcarum Imperatoris sit arrogantia: qui omnes cæterorum principum vires leuissimas in se esse arbitratur. Neque profecto uestrum quempiam latet, quanto nos odio illi auarissimo, & crudelissimo tyranno esse conueniens sit, apud quem nulla sit illaturum, sed tantum acceptarum iniuriarum opinio, apud quem nullus est iustitiæ locus, cum amplissimus auaritiæ, & libidini pateat. Is igitur potentissimam classem ad insulam nostræ oppugnationem magnis apparibus iam propè instruxit, qui cum sibi uideatur princeps iustis inferendis iniurijs, quanto nos iustiores erimus illis propulandis: atqui omnis iustitiæ non solum auctor, sed etiam adiutor est Deus: quoduce nullas neque hostium minas, neque bellicorum tormentorum multitudinem, neque admirabiles apparatus, neque instructarum acierum impetum uereri debemus. Nam omnia mortalia facile superat scelerum omnium ultor Deus. Nobis igitur omnibus alacri animo upote æquitatis nostræ ducem Dominum Deum nostrum habentibus animus est ad cõparandas res tantis uiribus repellendis necessarias adijciendus, Deoq; immortales gratiæ habendæ sunt, qui tam præclaram ostentadi, quanta sit in nobis & prudentia, & fortitudo in celeberrimo terrarum orbis spectaculo, opportunitatem præbebit. His auditis tantus laudis ardor in animis singulorum exarsit, tanta lætitia, tantum eius opportunitatis desiderium, ut etiam nimis tardus aduentus hostium fore uideretur. At contra Turcarum Imperator ad concilium & ipse præstantiores proceres suorum conuocauit, ad quod ubi circiter sexaginta cõuenissent, quos Bassas ac Rays uocant, inter hos ita Turcarum Imperator locutus est. Equidem nullum munus, neq; magis Imperatoris, neque magis conferuanda regna accommodatum esse iudico, quam providere, ne ulli sub-

Aliena rapere iactura grauissima.

Bona pars uictorie in hostium uiribus cognoscendis, sita est.

Arrogantia Turcici imperatoris.

Turca concilium conuocat.

ditorum

ditorum fiat iniuria, & ne ab externis præcipue nationibus infestentur, cū tur-
 to, legitimeq; uiuendi ratio, non solum nostras ciuitates in officio retineat, sed
 etiam alias æquitatis, & quietis desiderio alliciat. Neque nostræ dignitatis sa-
 nè est, ut desides æquo animo feramus nostros à Christianis piratis nulla ha-
 bita nominis nostri reuerentia uexari, eorumq; facultates pro libidine cuiusq;
 diripi. Nihil igitur mihi uel iucundius, uel gloriosius uideri solet, quam assidu-
 as nostrorum lamentationes non negligere, & eorum præcipue qui ad Orien-
 tem Mauritaniamq; Melitam insulam uersus nauigant, qui assidue de cruci-
 geris illis Melitensibus Equitibus conqueruntur. Verùm cū uobis notum sit
 nullum damnum nos magis aliunde, nullumq; dedecus commouere, in hac
 re explicanda non ero lōgior. Illud tantū dicam, quod sicuti equites illos Rho-
 do capta procul à nobis esse uoluimus, & profugauimus, ita nunc ut piratas
 & maritimos latrones simulata specie religionis illos ex insula profligare, &
 eorum nomen pro uiribus penitus delere decreuimus. Nam quo pacto reli-
 gio illa, quæ leges nostras euertere conatur, à nobis quiescere relinquetur, si
 esse ij uolumus, qui esse debemus. At huc quotidianæ accedunt iniuriæ, qui-
 bus assidue irritantur: quare quantamcunq; potuimus classem studiosè com-
 parauimus, quam ad illam insulam expugnandam mittemus, eū primū uer-
 num tempus arripserit. Mandauimus idcirco, ut piraticæ omnes, prædatoriæq;
 naues eo tempore rebus omnibus instructæ ad hanc oppugnationem conue-
 niant. Concedet eo rex Algerij. Alexandria præsidia, instructa sunt omnia
 Draguti nauigia: neque aliud quidquam reliquum est, quam quomodo insu-
 la expugnanda sit, constituere. Atque ut melius sententiam ferre unusquis-
 que uestitum possitis, en adest forma & eius insulæ, & munitorum in ea loco
 rum, diligenter expressa, cum res ab illis proceribus diligenter considerata fu-
 isset, qui Melitensis insulæ situm cognouerant, omnia, quæ uiderentur expu-
 gnationi illi opportuna, explicarunt. His igitur cognitis deliberatur ut clas-
 sis quam citissimè discedat, quam primū per anni tempus liceret. Dum hæc
 geruntur Byzantij in Melitensem concilio antequam discederetur, decretum
 fuit quid, & per quos, & quo pacto agendum esset aduersus Turcicæ classis
 obsidionem. Atque Imperator Italus & Bornays Gallus ambo Equites reli-
 gionis, & commendator Aragonius muniendis locis præficiuntur. Hi statim
 ad destruenda & solo æquanda omnia ædificia animū conuertunt, & ad pro-
 sternendas arbores, & ad omnia euertenda extra loca munita, quæ poterant
 re. His ita peractis animum adijciunt ad illa quæ interitus spectant muniēda
 magnamq; comteatum copiam, & plumbi, & funiculorum, & pulueris tor-
 rarunt, cisternas omnes iusserunt dulci aqua repleri, nequid omninò diutur-
 nè obfessis posset deesse. Est autem Melite insula in mari Aphrico, quæ Sici-
 liam spectat in Septentrionem, at in Meridiem Aphricam: tantundemq; di-
 stat ferè à Lylibæo quam à Pachino Siciliæ promontorijs, uicinior tamen Pa-
 chino, nec sanè propinquior est multo Siciliæ quam Aphricæ. Hæc fertilis est,
 & à Carthaginensibus antequam Siciliæ imperium inuaderent, nobilissima
 ciuitas in ea ædificata, quam Melitam uocant. Nam illam opportunam ad
 classes capiendas fore Carthaginenses arbitrabantur, cū portus habeat du-
 os intra se capiendis classibus multis peraccommodatos: quorum alterum
 nunc Marsamusetum uocant, alterum Maiorem portum. Efficiunt hos por-
 tus sinus maris in ipsam insulam ingredientibus, qui angustias habent primū,
 deinde os ingressis dilatatur, atque nonnullas partes insulæ faciunt peninsu-
 las cū in mare protensa exiguo terræ spatio adhæreant insulæ. Inter hos
 portus incurrit spatium quoddā terræ ad mille passus latum, cuius in ea parte
 quæ

Alexandriæ
præsidia.

Quid in con-
cilio Byzan-
tij habito de-
cretum sit.

Cisterni dula-
ci aqua im-
plentur.
Situs & for-
ma Melite
insulæ.
Melite urbs
à Carthagi-
nensib. ædifi-
cata.

*Turcarū ani-
mus obscu-
rus.*

*Garzias To-
letanus.*

*Aga præfe-
ctus cohorti-
bus præfor-
tioris.*

*Caramussali
quid genus
navium.*

quæ mare Siculum Pachynumq; spectat, & mari ipsi exterius est contigua locus munitissimus fuit, hunc sanctum Elmum appellarunt. Interius uero in alio portu cum tres emineant peninsulæ, in illa quæ magis est utrinque à mari longinqua nullum situm fuit oppidum. At in mari Siculo uicino inexplorabile prope oppidum, quod sancti Angeli uocabant, exiguo spatio à uocato Burgo dilinctum. In media harum, oppidum munitissimum fuit, uocatum sancti Michaëlis, de quibus omnibus suis locis dicemus. Cum summa igitur diligentia Turcarum classis instructa fuisset, uela uentis explicarunt, & Melitam uersus iter arripuerunt, ut primum satis apta cœli tempestas uisa est. Sed quoniam nihil magis est obscurum quàm illorum animus, qui uniuersam felicitatem & equitatem & gloriam in multis possidendis, & undiq; diripiendis collocarunt, neque ulla magis est contra quæ animum excitet, suspicio, quàm quæ ad imperium pertineat, his auditis Garzias Toletanus uir rei militaris peritissimus & singulari ingenio, ueritus est, ne simulata Melitæ oblatione statim iter ad Galathen Turcica classis conuerteret, quare oppidum illud quàm munitissimum esse uoluit, & ad omnes fortunæ euentus paratissimum: est enim Catholicarum triremium omnium præfectus, hunc Philippus Prorege Siciliae creauerat. Id oppidum cum diligentissime recognouisset, ac muniuisset, reuertitur in Siciliam Toletanus, ut suam classem & ipse pro uiribus instrueret. Cum Peloponnesum uersus nauigans Turcarum classis Methonem applicuisset, Mostapha summus terrestrium dux copiarum omnium suarum cohortium numerum recensuit. Affuerunt illi ex Africa minores Spachium uocatorum septem millia, sunt autem Spaches dicti apud Turcas qui perpetua equis merentur stipendia, quibus dux erat quidam prorege, quæ illi uocant Sangiacum ex Africa minore: affuit & alius Carmaniae prorege cum quingentis militibus. Alius Mitylenæus cum quadringentis, affuerunt cum ab ipso Imperatore delectis ex ipsis ducibus duobus ad eam expeditionem, quatuor Ianizerorum millia & quingenti, (nam prætorianis cohortibus omnibus præfectus & dux summus, quem illi Agam uocant, nunquam discedit Byzantio) qui ordo omnium Turcarum fortissimus habetur, quippe cum à teneris ad militiæ munus sint delecti, semperq; in rerum militarium exercitatione educati. Affuit & magna illorum multitudo Turcarum, qui tanquam sacerdotes redditibus ad templa spectantibus potiuntur: qui se ultro Imperatori obtulerant, & religionis, & Imperij, & legum suarum causa Christianis arma illaturos professi, quorum erant in classe tredecim millia. Affuit & Peloponneso alius Prorege, cum mille & ducentis spachibus. Affuerunt & eorum qui spe prædæ è uarijs locis classem sequebantur, tria millia, & quingenti, qui in prædatorijs nauibus conuenerunt. At Pialis Bassa classi uniuersæ præfectus & ipse ante quàm Methone discederetur, suorum nauigiorum numerum recensere uoluit. Erant illi triremes munitissimæ centum & triginta, Mahonæ octo: sunt autem Mahonæ naues ampliores conuehendis comitatibus, & militarijs apparatus accommodatæ tria nauigia quæ uulgo appellantur caramussalos, minora sunt autem onerarijs nauibus, & figura prope ouali prora acutiore, quæ frumentaria nauigia antiquis appellata fuisse crediderim. Naues onerariæ duodecim Byzantio discesserant, at una earum non procul à Methone naufragium passa est, in qua sex cadorum millia pulueris Spaches de plenorum, tredecim globorum ferreorum millia, quadringenti Spaches demersi sunt. Aderant & triremes Rhodi præsidariæ decem cum illarum præfecto Aliportho. Duæ præterea quæ Mitylenæ conuenerant, his præerat Samareys frater Regis Algerij nuper defuncti. Aderant & Lyburnicæ naues, & Hemioliæ, & Scaphæ decem & septem. Sic igitur instructa potentissima Solymanni classis ita felici clementia cœli usa est, ut cum tertio idus Maij Methonem

thonem reliquerit idibus procul apparentem Melitæ insulam uidere cœpe-
 rit, atque die tertio in portum Marsafiroccum delata, quem primum occupa-
 uit, non sine magna maris molestia stationem habuerit. Sed cum ibi non sa-
 tis tuto triremes esse possent, ad locum quem Maiorū uocant, quæ alia est in-
 sula pars, se recipiunt. Eo tempore nondum Draguti uires Turcarum classi
 accesserant. At pridie eius diei Maurus quidam, quem Valetanus in Aphri-
 cam miserat, summa celeritate ex Aegimo Melitam nauigauit, qui significa-
 uit Dragutum ingentia nauigia instruxisse, inter quæ tres erant quinque-
 mes, ac triremes duodecim, neque aliud expectabat, quàm ut à præfecto clas-
 sis accersiretur. Idem significauit biremem ad Tunetis Regem missam fuisse
 à Draguto, quæ is Maurus ex Aegimo ad Galathen uectus fuerat. Vehabatur
 ea biremi quatuor bellica tormenta muralia ad ipsum Regem Tunetis unà
 cum multis alijs muneribus, qui cum eius belli societatem aduersus Christia-
 nos se nolle inire significasset, se aliquam partem annonæ Turcis cōcessurum
 dixit, quamuis & ipse aliqua penuria laboraret. Ex hoc cōiectare facile possu-
 mus Turcas prius habuisse in animo Galathen insulam expugnare, deinde
 cum hac accessione uirium, quæ è commoditate loci cōparabatur, ad reliqua
 penetrare. Non defuerunt tamen qui militarem calliditatem illam fuisse Tur-
 carum arbitrati sint, qui ut magis inopinatos Melitenses inuaderēt, rumorem
 dissiparunt, & in uulgus dederunt, quod Galathen essent inuasuri. Sed quan-
 ta est latronum astutia aggrediendis uiris bonis, tanta est prudentia plerunq;
 bonorum latronibus & repellendis & profligandis. Nam ad omnes fortu-
 nae euentus iam multò antea instructi erant ad eò Melitenses, ut nullus neque
 bellicus apparatus, neq; quod maximum est præcipuè præsidium obsessis ci-
 uitatibus, animi magnitudo, & incredibilis in tolerandis militaribus laborib.
 constantia deesset, quod facile erit unicuique ubi res gestæ Melitensium ex-
 plicata fuerint, diiudicare. Atque ut sciatur quibus uiribus freti Melitenses tan-
 tas, tam assiduas, tam crebras Turcarum oppugnationes sustinuerint, earum
 cohortium numerus.
 Cohortium numerus.
 Erant in præsijs Melitæ insulæ fuerunt collocatæ, bre-
 uiter recensebo. Erant ibi Neapolitani trecenti, Hispani, Galli, Etrusci, ad mil-
 le, è triremibus Melitensis religionis, ad mille, quingenti erant intra Burgum,
 eorum qui è finitimis uillis in urbem se receperāt, & ciuium insulam incolen-
 tum, sex millia, atqui omnes hi uiri omninò bellicosi & sclopettarij peritissi-
 mi aderant, & quingenti equites Melitensis militiae, & non inutilis huic mili-
 tiae sacerdotum numerus, quæ omnia præsidia, uel ante hostium aduentum
 in opportunas oppidorum, locorumq; munitorum stationes fuerunt diuisa.
 Erant in urbe Melita ducenti pedites, & quadringenti ex uniuersa insula le-
 ctissimi, ciuesq; complures, quibus erant equi trecenti cum satis magna pabu-
 carunt. His præfectus erat eques militiae Melitensis, quem Vagnonem uo-
 carunt. His tot defensoribus, & rebus uictui & pugnae necessarijs insula erat
 instructa, omnesq; quasi præclare gerendarum rerum gloriosam opportuni-
 tatem Turcarum aduentum expectabant. Deinde cum per nuncios acce-
 pissent uiginti & septem Turcarum triremes in portum Marsafiroccum appli-
 cuisse, è quibus exposita fuisset magna manus peditum, è uestigio Melitensi-
 um triremium præfectus Gyon cum sclopettarijs quinquaginta ad leue certa-
 men hostes prouocauit: sed Turcæ nullo disploto adhuc à nostris sclopetto
 ad portum se receperūt. At, ubi maior classis pars stationes habebat, leue cer-
 tamen inceptum fuit ducentorum Turcarum, qui è nauibus descenderant,
 quos nouem equites militiae prouocarāt, in quo unus è nostris cæsus, alius ca-
 ptius in castra hostium ductus, reliqui ad urbem profugerunt. Eodem die
 ex llyrica nauis nuntius ad nostros transfugit è portu Marsafirocco, qui uni-
 uersum cōsiliū hostium aperuit, decreuisse Mostapham scilicet terrestribus
 Melitenses ad omnes fortu-
 nae euentus instru-
 Cohortium numerus.
 Gyon hostes ad certamen prouocat.
 Melitenses de hostium consilijs certiores reddi-
 res reddi-
 A A a 3 copijs

copijs præfectum, ut cohortes è nauibus descenderent, & bellica tormenta extraherent. At Pialis quanto in periculo res Turcicæ uersarentur iam tum ab initio eius belli intelligebat, conquerebaturq; se in apertum periculum, ac certam rerum omnium iacturam missum fuisse, cum uix octo lanizerorum, decemq; Spacchiū millia in classe haberet, (erat enim, ut diximus, uniuersæ classis præfectus) cum reliqua multitudo non esset rebus militaribus idonea, quippe quæ neque ullum bellum ante illum diem audiisset, ne dum uidisset. Fururum enim prius, ut omnes in oppugnationibus periti caderentur, quam illi intrepido animo tormentorum strepitum perferre discerēt, quare Mostaphæ consilio minimè assentiebat, nolebat ante Draguti aduentum fortunam omnino experiri, cum is in horas præcipuè expectaretur, ad cuius aduentum deinceperant prius arcem sancti Elmi uocatam expugnare. Deinde cum uniuersa reliqua classis ad Marsasiroccū applicuisset, egressa sunt ad uiginti hominū millia, bellica tormenta leuiora campestria quinque extracta, fossæ militares inceptæ, tuguria, & tentoria erecta, & in parandis stationibus is dies, & sequens absumptus. Decimo Calendas Iunij, Pialis cum septem peditum milibus ad recognoscendum oppidum sancti Michaelis profectus, nō ualde loco propinquauit propter bellicorum tormentorum frequentiam: quo tempore satis acre initium est leue certamen, in quo eques militiæ Curselinus impetu facto in hostes Hispano quodam comitante, uexillum hostium extorsit lignifero, & in urbem reportauit. Cæsus est unus è Sanzacis in eo certamine, Sunt autem Sanzacii uiri ab ipso Imperatore propter prudentiæ existimationem prouincijs gubernandis præfecti: deinde alij nonnulli ex hostibus in eo prælio ceciderunt, atq; in castra reuersi hostes conuocatis primoribus ad consilium consultarunt an prius arcem sancti Elmi, uel Burgū obsidere conducerent, ut arcem illam diligenter intuerentur, leue certamē excitatum est, in quo multi ex hostibus, è nostris pauci desiderati. Exiuit interea per noctem treme mis è portu Melitæ, quæ Siciliam uersus iter arripuit, ut omnia fierent manifesta Toletano: atque hostes paruo temporis spacio interiecto aggerem facere adorti sunt non procul ab arce sancti Elmi, ut illam crebris ictibus concuterent, quam etiam infestabant nonnullæ triremes, quæ portus angustias seruabant. Sed agger ille tam crebris ab arce ictibus tormentorum deuastatus fuit, ut ob quotidianas cædes hostes deterriti fuerint, eorumq; audacia aliquantulum depressa uideretur. Dum hæc agerentur, præsidaria Alexandriæ triremes sex accesserunt, quibus pedites noningenti uehebantur, atq; his cohortibus Ochialys erat præfectus. Postridie eius diei uallum in editiore loco sublime hostes fecerunt super quo tria ingentia tormenta bellica statuerunt, quæ globos colubinarum, uel etiam maiores contorquebant, atque his non arcem solum, sed etiam naues, quæ stationem habebant in portu, infestabant: uerum tamen nullo graui damno res Melitensium uallum illud affecit, sed hostes breuitate inde deiectioni sunt. Sed quoniam Turci sunt diligentissimi rerum militarium, nullumq; laborem in rebus bellicis, non ad se pertinere arbitrantur, ageres facile transferunt, eò tormenta bellica traxerunt, unde arcem concutere decreuerant. Deinde cum per transfugas magister equitum consilia hostium cognouisset, ac de ijs omnibus, quæ Turcæ facturi erant, opportunè suauiter edoctus, duo uexilla cum quadringentis Hispanis Ioanne Cerda & Miranda ducibus in arcem emisit, qui præclara uirtutis suæ argumenta ediderunt sapius, cum initis leuioribus certaminibus multos ex hostibus nulla propè suorum iactura trucidarunt. Quarto deinde Nonas Iunij Dragutus cum trimibus tredecim auxiliis Turcarum uires, quibus sexcenti pedites uehebantur, uir sanè bellicosus, & rei militaris peritissimus, cuiusque fides & prudētis sapius

De arce S. Elmi inuadenda consilium initur.

Leue certamen initium.

Sanzaci quid?

Turcarū in re militari diligentia.

Dragutus auxiliis hostium uires.

fapius Imperatori Solymano perspecta fuerat in rebus bellicis gubernadis: idcirco iusserat Solymanus ne quid præter Draguti sententiam fieret in castris. Posthunc è Gero & Teuthrania accesserunt ad classem decem triremes, quibus uecti sunt octingenti pedites, atq; uires hostium indies conualescebant semper nouis auxilijs se adiungentibus. Interea certior fit Toletanus per Saluagum militiæ Melitenis equitem, uirum sanè ad omnia pericula inurepidum, & spectatæ uirtutis, qui per medios hostes elapsus Messanam applicuerat, quod si è nauibus fecisset, quod arcem obsidere, & uniuersam insulam iam cepissent. His auditis eum Toletanus maximis de rebus in insulam reuerti oportere dixit, quem celo cè ingressum tres triremes comitatae sunt, donec ad sex milia passuum, aut septem abesset ab insula. Tunc ille de salute, & utilitate suorum mirifice sollicitus, minimè hostium multitudine deterritus fortunæ benignitate, & clementia fretus, non sine magno periculo per noctem tertijs uigilijs nuper initis in insulâ egressus est. Deinde uerò cum reperisset Turcas priorem immutasse sententiam, qui arcem & oppidum sancti Michaelis concutere decreuerant, atq; ad aquam Marsæ castrametatos, diu inops consilij constituto ingressu diligentius ad magistrum equitum denique proficiscitur, omniaq; Toletani consilia illi aperuit, ad quem rursus eadem nocte in Siciliam remittitur, ut moneat sibi opus esse ualidioribus præsidijs, non enim paucas tantam hostium multitudinè posse sustinere, si bellum diu protraheretur, quare procuraret, ut mille, uel saltem quingenti ad se milites mitterentur. Tum hic ex insula proficiscitur, atq; cum iam dies quo celebrari sancti Elmi solennitas conuellerum, nullo militari consilio, cum uallum adhuc nõ deiecissent, quasi belluarum repentino furore cõcitarum more, ad terracei ualle oppugnationem accurrerunt, & in ea parte fossæ, quæ uicinior erat editiori uallo propugnaculi, scalas per multas breues admouerunt. Et quoniam fossa nullum habebat propugnaculum, nostri multis iam diebus propugnaculum quoddam è terra & fascibus lignorum cum camisia satis lati spacij extruxerant. Eò cum accessisset hostium multitudo, (nam multitudine potius uis Turcarum, quam singulorum uirtute nititur) quamuis ob frequentiam tardiores, tamè ab eo propugnaculo ui compulli sunt recedere, cum nostri plurimum illo adiuuarentur. His tamen propugnaculum deniq; concedere necesse fuit, atque spacium illud, quod erat intra propugnaculum, omnemq; partem quæ respicit portum Marsamusetum. Eo loco potiti hostes lignibus excauantes, ita fecerunt munimenta, ut ne à nostris offenderentur. Ad eam rem adiuuabantur bellicis tormentis, quibus infestabatur altera pars Marsamuseti, illa enim defensionem opprimebat, & ualli propugnaculum deuastabat, & editoris ualli frontem percutiebat, quod tormentis illis decem & nouem faciebant, ut institutum erat, quæ direxerant. Nam prosternere ipsum uallum editius uolebant, cuius altitudo erat illis molesta, sed nostris etiam magis, cum non haberet propugnacula quibus defenderetur. Ibi cum constitissent ad quinque hostium millia, & hora diei iam esset tardior, necesse fuit, uel potius optimum fuit consilium, se in arcem recipere, atque propugnaculum illud & spacium hostibus relinquere. Præstat enim quæ utiliter defendi non possunt, aliquando euertere, aut si angustia temporis id facere non patitur, hostibus concedere, quam obstinate defendendo in discrimen capitis, & rerum omnium uno tempore uenire. Tum uerò Turcæ noctis beneficio freti, qui ibi constiterant, saccis & terrâ, & rebus alijs plenè fossam illam replere statuerunt, quæ ducta fuerat è regione ualli editoris, ut quæ minus lata & profunda esset, & quæ facilius possent repleri

Saluagus in insulâ reuersus.

Saluagus explorans diligenter consilijs hostium ad Toletanum rediit.

Vis Turcarum multitudine potius quam singulorum uirtute nititur.

Turca sua repleti. Verum huiusce suae temeritatis satis dignas poenas luerunt, quoniam
temeritatis lanizerorum & Spacchium caesi sunt octingenti, atque hi caeteris omnibus
poenas luit. praestantiores, praeter innumeros propè uulneratos, quorum plurima pars in
 fossis mortui postea fuerunt. Nam fossae illa pars, quae fuerat ab ijs repleta,
 cum nullum haberet descensum, nisi in fronte ualli, efficiebat ne uel nostri, uel
 hostes, possent descendere, quare siqui fuissent in ipsa fossa, ibi mori omnino
 necesse fuit. E nostris primo impetu quadraginta, & quinque caesi sunt, in-
 ter quos Aluernias, Contilius, Lasamius, & Teutonicus quidam Melitensis
 militiae equites fuerunt, uulnerati sunt praeterea nonnulli. Cum suorum ca-
 dem cognouisset Valetanus, opus esse nouis praesidijs ad arcem tutandam ra-
 tus eadem nocte pedites ducentos cum nonnullis equitibus misit: atq; cum
 essent antea quadringenti, qui locum defendebant, satis firma praesidia accel-
 sionem hanc uirium fore credidit ad sustinendos conatus hostium, cum
 etiam angustia non pluribus uideretur indigere. Interea Saluagus fortuna sa-
 uenè benigna & placida usus Syracusas applicuit, ubi triremes duas Melitenses
 inuentas, sicut edixerat Valetanus, iubet Melitam cum quadringentis pediti-
 bus, septemq; tormentorum bellicorum ministris nauigare, docetq; quibus
 in locis hostes castra collocarint, ut possent tutius accedere. Nam & declinare
 ab Occidentis plaga oportere monuit, ne uiderentur ab hostibus, & Orientem
 uersus ad uocatae Militariae descensum esse nauigandum, ac transfretandum,
 quam Occidentem uersus relinquentes citò transcerent: ibi enim copias esse
 exponendas, quae ubi quatuor millia passuum confecissent, ciuitatem ingre-
 derentur, unde in Burgum facilis esset transitus. his ita Monitis ipse Mella-
 nam proficiscitur, praesidia à Toletano postulat, paucitatem suorum recusat,
 opus esse firmiorib. praesidijs, illum edocet quo bellum posset tam diu protra-
 hi, ut eius classis commodè instruatur: quae ut apparebat, multis indigebat re-
 bus necessarijs, neque has ita facile comparare poterat, eratq; multo triremi-
 um, caeterorumq; nauigiorum numero inferior. Nam Turcica classis, quae omnia
 bebat triremes, & naues onerarias & mahonas, & caramussalos, quae omnia
 nauigia ad 240 accedebant, cum Toletanus neque centum quidem triremes
 posset instruere. Melitenses interea, dum suppetias expectarent, se strenuè sa-
 nè tutabantur, nulla in re, uel animorum suorum nobilitati, uel Italici nominis
 gloriae deficientes: supra omnes uerò Valetanus, nullis neq; militibus la-
 boribus fatigabatur, neq; ullis terrebat periculis, id unum grauius ferebat,
 quòd tam diu suppetias desideraret, quòdq; tam segnes essent Christiani Prin-
 cipes, ut tam praeclearam, tamque opportunam omnes propè uires Turca-
 rum uno tempore labefactandi, & propè euertendi occasionem praetermit-
 terent. Videbat enim iam tum quassatam & afflictam, & propè inermem
 hostium classem ad extremam partem aetatis futuram. Ad triremes illae quae
 opem ferre obsessis iussae fuerant, longè aliter fecerunt, atque fuerant ad-
 monitae, cum Occidentem uersus, at non ad Orientem Solem nauigassent.
 Illud autem ita contigisse dixit Nauclerus, quia biremes quasdam ibi conspe-
 xisset hostium, aequè nonnulla catafropia. Hoc cum falso dixisset: ut suum
 errorem excusaret Nauclerus, tamen praeclearum subsidij opportunitatem Me-
 litenibus nihilominus eripuit. Id Toletano caeterisq; omnibus molestissi-
 mum accidit, & Saluago praecipuè, quia uidebant futurum ut hostes arce oc-
 cupata classem in portu Marsamusetto tutissimè haberent, (erat enim arx in
 maximo periculo, cum ob angustiam loci, tum etià quia nimis propinqui ho-
 stes fuissent castrametati) atque sancti Michaelis oppidum inde forent per-
 cussuri, atque omnium terrestrium subsidiorum spem illis ademissent. Cum
 res Melitenium, quanto in periculo essent constitutae, Pius Quartus eius no-
 minis Pontifex maximus per nuntios accepisset, iussit copiarum haberi dele-
 ctum,

Pius IIII.
 Pontifex Ro-
 manus.

sum, quæ subsidio mitterentur laborantibus Melitensibus, edixitq; certam pecuniam in illud bellum erogari Cambiano, & pulueris tormentarij nõ par uam copiam, & omnibus sublidiorum generibus rem Melitensium adiuuit: ut exemplo, at non oratione solùm, Christianos principes ad defendendum Christianum nomen, & ueram ac antiquam religionem, & omniũ decus uno tempore hortaretur. Nam si illam insulam in deditioem Solymanus cõpu- lisset, manifestum omnibus periculum breui imminēbat, cum transitus facilli- mus inde foret in Siciliam, qua potitus mox Italicos fines anniuersarijs incur- sionibus populatus deniq; uniuersam Italiã breui subegisset. Missi sunt igitur Pompeio Columna duce sexcenti pedites Neapolim, quem multi sanè ui- ri illustres sine stipendijs, solo gloriæ & nominis uirtutis suæ ad posteros trãs- mittendi desiderio sunt secuti, cum tam præclaram tamq; iustam belli oppor- tunitatem nacti sibi uiderentur. Habebant fortè stationes Neapoli eo tempo- re Andreae Auriaë tredecim triremes, Populoniaë principis nouẽ, erant & tres triemes Reguli Sabaudiaë, aliaq; tres priuatorum. eò cum Roma cohortes subsidiariaë accessissent omnes communi consilio decreuerũt & has, & quæ aliunde opem ferentes laborantibus Melitensium rebus aduentarent, omni- no esse trãciendas atq; in insulã deportandas. Hi igitur naues ingressi felici- tate benignitate usi Messanam breui deferuntur, ubi & instruebatur & con- iungebatur Christianorum classis. Ea dum fiunt à nostris, Turcæ nõ amitten- dam præsentis temporis occasionem ratĩ, quia classẽ nostrorum augescere per exploratores quotidie intelligebant, decernunt tam crebris oppugnatio- nibus, tantoq; conatu arcem adoriri, ut omnino illa potirentur, qua capta fa- cile sibi esse crediderant reliqua postea loca ad deditioem compellere. Nam si illam occupassent, uidebantur hanc etiã commoditatẽ consecuturi, quod in tutissimo loco classis stationes esset habitura in portu Marsamusetto, cum neque maris iniuria, neque nostrorum tormẽta ullo modo illam uexare pos- sent. Id autem non solùm ad præsentis belli opportunitatem conferre puta- batur, ut cognitum est è transfugis, sed etiam non medio cre commodum ad ferendum maiorum conatus: quare ibi etiam decreuerant esse in hybernis. Con- silis, ad impedienda subsidia nostrorum, ne terrestri itinere accederent, ad im- moditatibus compluribus consideratis, quas cum maxima nostrorum iactu- ra sibi consecuturi ex illa uictoria uidebantur, ita incredibili pugnandi desi- derio, & quasi furore incensi sunt, ut quanta ui tormentorum, quantaq; dili- gentia nullo temporis spacio propè intermisso mœnia concuterent, uix credi possit. Illud satis constat, triduum assiduis propè ictibus mœnia penè fuisse comminuta. Cessauit aliquantum die quarto uis tormentorum quo die le- ue prælium inicitur. Cum recentes Draguti Turcæ mira quadam animi magni- tudine, uel temeritate potius elati, sibi feroces esse cæteris uiderent, ac frequẽ- tes ad eam partem, ubi est Marsascala se contulissent. Eum cum nostri illorum arrogantiã uellent reprimere, ita strenuẽ pugnarunt, ut multis trucidatis ma- iore celeritate recedere coegerint, quã accesserant. Desiderati sunt è nostris septem aut octo ad summum. At sequenti nocte secundis nuper inicitis uigilijs ad arma conclamatur in arce: nam hostes summũ uirium suarum conatũ ex- perturi pluribus in locis scalas admoturi repente arcem adeunt, cum alijs super- ruinas quassatorum murorum incedere niterentur. Certatum est acriter utrin- que, & igne missili, & omni genere telorum: at tanta animi fortitudine nostri restituerunt, ut non modo illorum temeritatem in præsentĩ comminuerint, sed etiam in posterum, ne scalas tam faciliẽ aduouerent, retuderint. Ad ex- tremum enim cum pugnatum fuisset circiter tres horas insigni clade accepta

Cambianus
sacra Melitẽ
suum religio
nis Orator
Romæ.

Ad arma cõ
clamatum.
Arce certatim
men.

Turcæ per ruinas præcipites extrorsus deturbati sunt. Sequenti deinde die Monferratus Commendator, cohortibus arcis gubernator suffectus est, quia Brolias uir sanè præclarus propter assiduos labores tum animi, tum corporis in morbum incidèrat: nam neq; dormire, neq; unq; quiescere inter tantos, & tam crebros hostium tumultus cuiquam tutò licebat, sed imperatori, & cui summa rei cõmissa est, quàm minimũ. Hic sapius Valettano per literas significauit locum egregiè esse munitum, atq; uix ullo pacto fieri posse ut caperetur ab hostibus. Eius oratione & ingenio tantum cõstantiæ, & audacię auctũ est equitibus, & militibus arcem illam defendẽtibus, ut supra humanas uires feroces esse in omnibus certaminibus uiderentur. Hostes ea clade nuper accepta minimè perculsi cum pristinos conatus irritos fuisse grauius ferret, etiam ualidius murum bellicis tormentis concutiunt. Id cum per dies sex assidue fecissent, nullo propè spacio temporis interiecto cum omnibus copijs arcem quam undiq; obsidebãt, inuadunt. Sed cum timeret ne ut primis in oppugnationibus per ruinas murorum darentur præcipites, pontem quendã ex antennis triremium in decem cubitorum latitudinem adhuc deferendum curarunt, quatuor sclopettariorũ millia apud fossas collocarunt, omnemq; classẽ ad descensum sancti Georgij adduxerunt, atq; quod ridiculum fuit, omnia nauigia extraxerunt è Marsalirocco tanquam nullo impedimento mox in Marsamusetum ducturi. Ita uerò secum ratio cinabantur, conquassatos iam esse muros arcis, in quam ad tredecim millia globorum ferreorum contorta breui spacio fuissent, exiguum esse loci ambitum, quo magis collectæ futuræ erant inuadentium uires, omnia nauigia posse pugnantem infestare, magnam esse Turcarum aduersus paucos multitudinem, quare necesse est arcis defensores, uel ferro, uel labore diuturno omnino uinci. Sed quàm uaria sunt consiliorum, tam uaria sunt euentuum ac multo etiam plura defensionum genera, quippe cum pericula & labores & difficultates homines ingeniosos faciant, quibus haud ullus est ad informandos ad prudentiam animos peritior uiuendi magister. Quare cum omnia difficultatum genera, quæ obsessos circumuenirent, rectè secum perpendissent, fuit, quanta in ijs esset uirtus, & quantopere diuina manu protegerentur, considerandum. Verum, quia cæcutimus ad ea, quæ nimis cupimus, longè diuersos habente uentus sæpe nostra consilia. His consilijs permoti Turcæ tanto impetu nostros inuadunt, ut cum ei tormentorum ictibus aperte infestarentur, & tanto hostium numero undiq; circumueniretur, diu pugnae euentus anceps fuerit: at nostris repente diuinitus iarus laudis ardor, tantumq; ostentandæ uirtutis desiderium coortum est, ut non amplius pares se fore hostibus sperarent, sed gloriosam etiam uictoriam ex illa pugna reportaturos pro comperto haberent. Baraganus itaque spectata uirtute Nauariensis Melitensis militiæ eques, stricto longioris capuli ingenti gladio, quo ambabus manibus utebatur, tanta fortitudine in hostes, qui potẽtem conscenderant, irrupit, ut acrius circa illum, quàm alibi fuerit certamen, hostesq; ipsos & timore & admiratione uirtutis eodem tempore perculerit. Verum cum omnis propè conatus hostium eò conuersus fuisset multis è nostris illum postea adiuuantibus magnam impressionẽ in hostes fecerunt. Quare cum illos propè in fugam Baragani uirtus uertisset, his adiuuantibus multi ceciderunt ex hostibus. At cum recentiora Turcarum auxilia mortuis & fessis prioribus pugnantibus submitti Valettanus animaduertisset, ueritus ne nostri laboribus potius diuturno, quàm hostium uel uincerentur, laborantibus arcis defensoribus recentiores milites trecentos subsidio misit, qui & pontem illũ subiectis cadis tormetarij pulueris combusserunt, & ignibus missilibus inflammantibus, quare nemo postea ascendere poterat, & cum pons ipse cecidisset plures octingentis Turcis sunt oppressi, atq; sexcenti uulnerati. In nostrorum potestatem

*Brolias uir
præclarus in
morbum in-
cidit.*

*Arcis S. Elmi
murus con-
quassatur.*

*Labore diu-
turno multa
superantur.
Pericula &
labores ho-
mines inge-
niosos faciunt*

*Cæcutimus
ad ea quæ cu-
pimus.*

*Baragani
Nauariensis
equitis uir-
tus infracta.*

*Plures ostium
gentis Tur-
cis oppressi,
& sexcenti
uulnerati.*

statem uenerunt duo uexilla hostium, quæ fuerant arci affixa, alterum Mostaphæ, alterum Draguti. Ascenderunt eodem tempore Turcæ ad triginta ad altioris ualli acumẽ Lilybæum uersus, qui cum à præsidarijs militib. sancti Angli uisi fuissent tormenti bellici minister monetur, ut eos deijceret: is uerò septẽ nostris illo globo ferreo interemit. Sed cum uellet id propter errorem contigisse demonstrare, ac damnum restaurare nostrorum, magis quoddam tormẽtum diligẽtius direxit, atq; eos globus ferreus sublimes in aëra portauit. Nam illo ictu quatuor Rays, & ad duodecim ex præstantioribus exercitus Turcarum fuerunt crudeliter dilaniati. Dum hæc geruntur, magnus hostium numerus iam militares ac castrenses fossas ad frontem arcis, quæ oppidũ sancti Angli spectat, duxerunt, sed nostri missilis ignis fœcilia iaculãtes ab instituto opere illos deturbarunt. Turcæ omni spe potiũdã arcis frustrati turpiter in castra reuertuntur, ac naues eò agrè trahunt, unde deduxerant. In ea pugna ad duorum hostium millia sunt desiderata, & eorum sanè præstantiorum: alij tamen dixerunt copiarum præfectum numerum suorum recognouisse, atq; cognouisse in eo prælio cecidisse quatuor suorum millia: è nostris centum cæsi, & totidem sunt uulnerati. Eo tempore cum triremes nonnullæ relicte essent ad portum Marsamufettum, & ad descensum sancti Georgij, neq; portus esset, uelut antea, interclusus, iussit Valettanus nauiculam exploratoriã ad Marsascalam asportari, ut Toletanus de rebus omnibus certior fieret, atq; ad summum Põniticem literas dedit, quib. pro parta uictoria gratulabatur, quòd à diuina bonitate obfessi tam præclare fuissent defensi. Binarum autem literarum hic adscriptimus exempla. Et ad Pont. quidem hæc mittuntur.

4000. hostium in pugna S. Elmi cæsi, & è nostris centum cum totidem uulneratis.

BEATISSIME PATER.

Est ita periculo propinquum ne ueniãt ij in potestatem hostium, quibus do literas, ut mihi rarius scribere omnino necesse sit. Veruntamen id Sanctitati uestre significandum fuit, quòd Optimus Deus suũ hunc religionis oracitatem in Melitã oppugnationibus tueretur, quod in arce sancti Elmi defendẽda præcipue apparet. Nam cum intra uiginti dierum spacium arx illa trededecim millia ictuum globorum ferreorum sustinuerit, facile apparuit, quantum aduersus hostes Sanctum hoc crucis insigne. Iidem cum sub crepusculum arcem acerrimè inualissent, atque quater recetiores pugnatore renouassent, quod ad prælium quinque horas perdurauit, tanta cum suorũ clade repulsi sunt, ut plures sexcẽtis fuerint desiderati, uelut ex captiuis perceptum est, uulnerati multo etiam plures. Illud opus fuit sanè non humanarum uirium: sed diuinæ potentia, quæ nobis hanc tam insignem uictoriam comparauit, ut demonstraret quanti nostram religionem faceret, atq; ut hoc exemplo Christiani principes alacriores fierent mittendis auxilijs, quod Sanctitatem uestram præcipue pro sua singulari benignitate facturam esse non diffidimus. Nos inuino adiuuante auxilio non cessabimus, uitam etiam ipsam pro Christiana religione, si res ita tulerit, effundentes. Atq; hac una spe in tantis molestijs cõfirmamur, quod Sanctitatem uestram procuraturam certò scimus, non solum ut hic religionis ordo, sed etiam uniuersa regio Christiani nominis, ab his communibus omnium bonorum, omnisq; tranquillitatis hostibus, sit libera. Quod ut fiat Deum Optimum suppliciter rogamus & ut Sanctitati uestre ad hoc tantum negotium accommodatæ uires suppeditentur. Melitã 12. Calend. Quint. M. D. LXV.

Exemplar literarum ad Pontificẽ Roman. missarum.

Ad Toletanum literæ.

ILLVSTRIS

ILLVSTRISIME, ET EXCELLENTISISIME PRINCEPS.

Exemplar li-
terarum ad
Toletanum
missarum.

Cattascopiū
Marsascalā
mittitur à
Valettano.

Postea quam Saluagum nostrū cum literis misimus, binas ad Amplit. tu-
am dedi, atque cum iter per sacrum lunonis habuerit, utinam tuto reddi-
tae sint: Deinde cum nauiculam exploratoriam expediuissemus, tres noctes
exeundi opportunitatem obseruauit: quæ cum uix septima nocte exiisset,
insequentibus hostibus coacta est ad terram appellere, atque homines abiectis
in mare literis uix incolumes euaserunt. Nunc quia classis hostium portus
Marsalirocco, plurimi referre arbitratus ut id tibi notum sit, quoniam portus
non ita clauditur, statui procurare ut cattascopiū ad Marsascalam ferat, quod
non amplius ita impediretur, cum classis stationes habeat in altero latere in-
sulæ. Classis igitur hostium, quod plurimi referre ut sciatur censeo, ad 17. Cal.
Quintilis nobis prospectantibus è portu cum omnibus nauibus oneratis, &
Mahonis transfretauit, quod cum ob aduentantis noctis obscuritatem intue-
ri non possemus, intelleximus tamen per captiuos illas quassatas & penè iner-
mes triremes ægre remulco attractas fuisse. Habent stationes naues supra Mar-
samuffetum, atque maior pars triremium ad descensum sancti Georgij. Aquæ
penuria, & metus Christianorum classis, ut intelligo, eò illos compulsi, quam
sciunt esse Messanæ centum & quinquaginta nauigiorum actuariarum nauis
um, scilicet & triremium, idcirco minime se ad sancti Pauli descensum recepe-
runt, sed quanto magis possunt terrestribus copijs uicinæ stationes habent tri-
remes. Nemo conspicitur in ea parte Marsalirocci, ubi castrametati fuerunt, pri-
maque tabernacula, quæ erexerant, & uillarum ædificia ferro ignique uastarunt.
Nunc apud arcem sancti Elmi castrametati sunt, quam Deus apertissime tueri-
tur, cum nostri quatuor horas assiduū hostium prælium, quod totis aciebus
intulerunt, fortissimè sustinerint, quod diuersis in artibus eius arcis uno tem-
pore gestum est: & id præcipuè cum Orientem uersus, portumque Marsamu-
fetti pontem quendam supra muros iecerint, circa quem acerrimè quater re-
nouatis auxilijs ab hostibus pugnatum est. Deiecti quidem ad extremū sunt
hostes præcipites cum magna suorum clade, at non tamen sine aliqua nostro-
rum iactura, cum ad quinquaginta ceciderint: inter quos fuit Medranus, nō
sine magna animi mei molestia. Vulnerati sunt ad sexaginta. Hac uictoria ita
confirmati sunt nostrorum animi, ut facile in spem uenerim quod arx illa, &
omnia insulæ propugnacula, se usque aduentum Ampl. tuæ cum uniuersa clas-
se, tueri possint, illud autem me in hanc opinionem adduxit, quod repressa est
hostiū audacia, quia multo tardiores facti sunt concutiendis muris: cum neque
sit, neque esse possit maior diligentia, cum uel tredecim millia ictuum intra octo
dierum spacium numerata sint. Si mihi saltem supplementum, ut credideram,
per nostras duas triemes accessisset, nunquam me arcem illam amissurum es-
se putauerim: cum illa spe fretus quicquid habui clarorū uirorum, ac rerum pe-
nè amiserim: omnesque decreuimus ibidem mori, si ita oportuerit, pro dignita-
te & existimatione Christiani nominis: at quia Benignitati tuæ cōfidimus, spe-
ramus fore ut subsidijs adiuuemur. Omnibus autem manifestum est quāto in
periculo simus constituti, si supplementa diutius differantur, quippe cum nō
asperranda sit etiam ablata commoditas, quod hostes è Marsalirocco discesse-
rint, nam facile subsidia disensiones facere possunt ad Petram nigram. Te u-
num post Deum ipsum habemus, in quē oculos conuertamus, in te uno spes
omnis nostra collocata est, in manu tua nostra omnium sita est salus, quare
tibi perpetuam à Deo precantes felicitatem: te pro salute nostra suppliciter ro-
gamus. Melita 15. Cal. Quint. M. D. LXV.

His literis certior factus Toletanus quāto in periculo esset arx sancti Elmi
ob ictuū tormentorum bellicorum frequentiam, & crebras oppugnationes,
tasque horribilas, quibus arcem ipsam adoriebantur hostes, cūq; animaduertisset quan-

set quanti ponderis esset iactura eius loci futura postea illi insulæ, cum auxiliū
 tota classe non ita cito se ferre posse intelligeret, quod neque Hispanæ, neque
 Genuenses trirèmes adhuc accesserant: decrevit quatuor trirèmes cum præfe-
 cto Ioanne Cardoneo emittere, quæ cohortes ferrent subsidarias, missus est
 cum his & Robles Magister exercitus, ut appellatur, cum ducentis Hispanis,
 in rebus bellicis sanè exercitatissimis. Vnà uecti sunt equites Melitenis mili-
 tia, qui tunc erant Messanæ, ad octoginta, inter quos fuerunt Commendator
 Parisottus, Vincentius Caraffa, Maldonatus, & Boninsegna, Hispani. Aderāt
 enim cōplures è uarijs nationibus, qui & si tarde propter maris tempestatem,
 ut explicabitur postea appulerunt, tamē plurimum ad eius insulæ salutē con-
 tulerunt. Hi si ante arcis expugnationem in insulam applicuissent, arx fortasse
 nō uenisset in potestatem hostiū: nam pridie idus lunij trirèmes quatuor Mes-
 sanam reliquerunt. Sed ut ad Turcas redeamus, illi parui suorum iacturam fa-
 sanam reliquerunt. Sed ut ad Turcas redeamus, illi parui suorum iacturam fa-
 cientes, neq; tantam cladem curantes, quantam tot prælijs acceperant, cū etiā
 se meliore fortuna usos putarent, decernunt denuò fortunam eius belli expe-
 riti, & maioribus uiribus arcem, maioribusq; conatibus rursus adoriri, tū nul-
 lo tempore intermisso globis ferreis tormētorum frequentib. arcem diuerbe-
 rare, murorum siquid reliquum esset prosternere, propugnacula lacerare, cum
 cta comminuere, & in puluerem uertere. Deinde tantis uiribus tantoq; cona-
 tu locum aggredi, ut nostri penè deterriti fuerint, & in fugam uersi: quod etiā
 profecto fecissent, nisi sibi ante proposuissent, gloriosè & fortiter sibi omnib.
 esse moriendum, dimicatur igitur ad quinq; horas acri prælio, desiderati è no-
 stris ducenti, ex hostibus magnus numerus. Dragutus eodem die uulnere ca-
 pro in caput, ad naues deportatur, ex quo uulnere post biduū diem suū obiit,
 eius corpus à duabus trirēmbus Teuthraniam delatum, cum hostes ab illa
 oppugnatione se recepissent, nunquam sequenti nocte ab armis cessatum est,
 sed creberrimis tormentorum globis nostros infra muros recedere cogebāt,
 ita ut uix impedimento esse possent Turcis quo minus scalas pluribus in par-
 tibus muris admouerent. Nam tametsi nostri assiduis laboribus & præter con-
 suetudinem erant defessi, tamen egregiè cum admirabili quadam animorum
 magnitudine eos repellabant. Ad Bassæ, & primores exercitus hostium incre-
 dibili propè ira exarserunt, quia tanta ui nostrorum, tantaq; semper cum suo-
 rum clade recedere cogebantur, quare uniuersam classem breui in unum co-
 gunt, illā circa arcem collocant, decernunt totius exercitus fortunam, & om-
 nium copiarum uires uno tempore experiri, arcem terra maricq; oppugnare,
 semper noua subsidia fesis mittere, atq; his sæpius renouatis non prius ab in-
 cepto desistere, quàm uel totum exercitum amitterent, uel arce denicq; poti-
 rentur. Deinde omne illorum studium ad pontes & scalas faciendas ad futu-
 ram oppugnationem conuersum est: & ad omnia, quæ forent in illi negotio
 necessaria, cōparanda. Cum eos apparatus uidisset Valettanus, ueritus ne arx
 illa diutius defendi non posset, biduo ante illā oppugnationem primores suo
 rum ad concionem conuocauit, quibus ita locutus est. Quāto in periculo arx
 sancti Elmi constituta sit ob frequentes hostium oppugnationes commilito-
 nes, nemini uestrum obscurum esse censeo: cum ita muri undiq; sint cōminu-
 ti ut aperto Marte pugnare necesse sit: neq; amplius nostri murorū beneficio
 aduersos tam crebros tormentorū hostilium ictus protegantur, his accedit an-
 gustia loci, quod paucis multorum impetus uno tempore sustinere necesse sit,
 neque possunt propter h. itum frequentiam, quibus undiq; cinguntur recen-
 tibus subsidijs adiuuari. Ego sanè magis cōferre salutem existimationiq; nostræ
 crediderim, quæ tuto defendi non possunt, hostibus relinquere, quàm obsti-
 nate defendendo turpiter cum tanta uirorum bonorum cæde, & rerum iactu
 ra, uinci: quippe cum illa quæ inutilia sunt nobis, neque hostibus quidem
 magnum

Toletanus
 mittit cohortes
 subsidarias in insulā
 Melitam.

Hostes arcē
 S. Elmi rur-
 sus adoruntur.

Draguti obiit.

Valettani in
 cōcilio ad suos
 oratio.

Aperto Marte
 te pugnare.

magnum *sunt* adiumentum allatura. Idcirco, si uobis ita uideatur locum iudicio oportere hostibus. relinquere, clauos tormentis infigere, aquas lactiferas efficere, id enim praestiterit, quam tot uiros fortes, qui locum defendunt, apertissimis periculis, & certae propè hostium potestati aut caedi exponere. Atqui cum hostes se ad acerrimam oppugnationem accingant, nobis breui consilium utile capiendum est, uel relinquendae arcis, uel rebus omnibus necessarijs munientibus. His diligenter consideratis nihil decernitur in praesenti, nisi ut tres Melitensis militiae Equites, commedator Medinae Hispanus scilicet, Roccius Galus, Constantinus Castriotus Italus sequenti nocte, arcem diligentius intuentur, certioresque faciant milites arcis praesidarios, quid in concione propositum fuisset. Iussae sunt praeterea nauiculae ad illam noctem parari, ut si forte ita uideatur, possint citissime ex arce milites in Burgum transire. At eo transfretantes equites magnum periculum inuasit, cum hostes multos sclopettos in illos displosissent. cum e nauicula egressi essent ob uiciniam hostium, qui omnia iam poterant late intueri, prostratos ferè humi incedere necesse fuit, ubi tres illi arcem diligenter considerassent, quid in concione propositum fuerit, arcis praesidia commonefaciunt: quibus responsum est, locum ob angustiam quidem esse periculosum, si tam pertinaces praecipue haberent hostes, qui tam frequenter, tantoque cum impetu locum aggredierentur: ueruntamen, quo niam Deo ita propitio locum hactenus defendissent, quem ipsi defendendum petuerant, decreuisse pro uiribus, & in posterum fortissime tutari, cum nullam unquam aptiorem opportunitatem essent assecuturi uirtutis suae in omnium hominum conspectu demonstrandae. Hortarentur igitur Valettanum ut laeto esset animo, atque pro certo haberet illos acerrime pugnuros, & nulla in re uel Italicae gloriæ, uel suo ipsorum honori, uel proprio saluti defuturos: se scire in acie gladiatorum hæc omnia sita esse, omnemque fortunam non inclementia hostium, sed in animi magnitudine & firmitate corporis, & in ferro sitam esse, neque hostes ullam lætitiā, nisi quæ multo suorū sanguine sit perfusa, esse capturos. Hoc accepto responso, cognitaque illorum militum uoluntate, tres illi equites ad Valettanum redeunt, responsum fortitudinis & constantiae plenum referunt, quod cum summa omnium lætitiā & admiratione uel auditum est. Deinde uero, quia fossæ plurimum commodi nostris afferent, posse locum etiam defendi narrauit Castriotus, atque id munus se suscepturum esse profitebatur. Galus contra fieri non posse omnino censebat ut locus amplius defenderetur, quippe cum propugnacula, & defensionum loci omnes sint solo æquati, cum tot millibus hostium praesertim, & tam acrium circundaretur arx illa: neque esse dignitatis Melitensium sibi uideri, neque praesenti militiae conferre tot praclaros & tam fortes uiros tam aperto periculo exponere, & tanquam crudelissimis hostibus trucidandos obijcere. Cognoscendas esse uires hostium, assiduitatemque certandi: non posse paucos multis diutius resistere: posse hostibus subsidia recentia à suis mitti cum laborauerint, at nostris interclusam esse subsidiorum uiam, in aperto loco omnibus tormentorum ictibus denique tos oportere nostros dimicare, quare necesse est uel ferro, uel labore atque ab hostibus uinci. Consulendum esse omnino illorum militum saluti, atque ad meliorum locorum defensionem illos esse reseruandos, cum natura loci non amplius illos posset defendere. Contra Hispanus fossas castrenses ualde esse se utiles memorauit, animos praesidiariorum militum constantissimos esse & pugnandi cupidos, quare locum non sibi uideri tam cito deserendum. Sed quia pauciores sunt, qui recte in rebus singulis iudicare cognouerint, & deteriora consilia plerumque sequimur, idcirco cum hæc memorata fuissent in concione, decernitur denique locum esse nunc etiam per aliquot dies defendendum: quippe cum non sit eius ordinis consuetudo loca munita tam facile relinquere, sed singulari

Quid in concilio decretum sit.

Castrioti et Rocciae opinionones,

Pauci sunt qui in rebus singulis recte iudicari possunt.

gulari constantia & animi magnitudine superborum hostium temeritatem reprimere. Existimant quidam si relictus fuisset locus eo tempore, id fieri non potuisse sine summa eius ordinis infamia, atque hostis ea re nimis elatos & oblectis intolerabiles futuros. Ego contra sentio, nihil magis formidabile esse cuiquam, quam sapientiam & imprudentis hostis consilium: quod situm est non solum in utilium delectu, sed etiam in ijs relinquendis, quae non modo aliquod damnum, sed etiam nullum commodum sint allatura. at contra nihil magis hostium animos extollere ad spem rerum omnium potiendarum, quam si uideant quod loca inutilia, & quae nullo pacto defendi possint, tamen obstinate & imprudenter defendantur. Nam sicuti mendacibus, neque illa quidem, quae uera sunt, creduntur, ita loca omnia expugnabilia putantur, quae ab imprudentibus hostibus defenduntur. Verum ut ad hostes redeamus, illi tara diligentia, quod decreuerant, pararunt, tantaque celeritas accessit rebus omnibus, ut breui omnina nauigia circa arcem S. Elmi cum omni exercitu coacta sint. Coeptum est Arx terra undique bellica instrumenta reboabant, nam triginta & duo canones 32. canones arcem diuerberant. undique undique potes ad diu. 32. canones arcem diuerberant. exigua illam arcem diuerberabant, quae sola res poterat & locum, & defensores in puluerem comminueret. Nostri tamen neque tam acri murorum pulsatione, neque tot hostium millibus deterriti, fortissimè resistebant, atque cum optima illam opportunitatem essent rati se ipsos pro defensione religionis sacrificandi, tam strenue pugnarunt, ut non solum clarissimum uirtutis suae specimen dederint, sed etiam demonstrauerint summam in ijs esse fortitudinem, qui omni uitae spe abiecta tamen ne turpiter ac belluarum more morerentur, pro gloria, & perpetua uirtutis suae memoria decertarent. Hinc inde caedes igitur oriebantur frequentes, cum hi ascendere, illi detrudere niterentur: & iam a media nocte certatum erat ad tertiam diei horam cum hostes nulla re adhuc erant superiores. Sed tanta uis erat tormentorum arcem ubique uerberantium, ut moenia ad scopulum usque, super quo fundamenta locata erant, euersa & rasa fuerint. Ceciderunt enim nostris plures quadringentis, atque ferreo globo canonis iactati sunt uiri illustres praeter ceteros Monserratus, & Garas Euboicus. Neque tamen tot caedes, quae animos cuiusque facile consternare possent, nostrorum animos deterruerunt, sed nescio quo pacto ferociores etiam efficiebantur, nullisque cedebant difficultatibus, ita enim repente illos inualit gloriae stimulus, quae nusquam est, nisi in arduis & difficillimis rebus constituta, ut uix credi possit quanta uirtute, quaque intrepidis animis arrepta uirtutum signa, quae defixa iam fuerant lanauerint. Verum tamen cum iam succresceret meridies, & Sol non mediocriter incaluisse, nostris caedens tot hostibus fessis, diuturnaque pugna fatigati, cum iisdem cum illis summitterebantur) uincuntur denique: sed tanta cum hostium iactura, ut ne semper recentibus hostium copijs conflictassent, (nam semper noua subsidia mo ceciderit, non totus fere Turcarum sanguine perfusus. Nam tamen mille & trecenti nostris in ea pugna sunt desiderati, inter quos Equites 130. tamen cum omnibus statutum sit semel mori, id non leue solatium esse debet, quod uiri boni praeclearum uirtutis suae argumentum ediderunt, & perpetuam eximia fortitudinis memoriam transmiserunt ad posterum, ea clade tam insigni accepta. Valet tanus summum dolorem, quem est iactura tot insignium uirorum coeperat, simulauit, ut metu suorum animos consternare, omnesque laeto animo esse horum simulacris accusando, partim diuino consilio propter aliqua peccata illud accidisse criminando, atque nihil notum fuisse dicebat, cum res huiusmodi in bellis diuicurnis nonnunquam contingere soleant. Affirmabat multo infirmiores esse factas hostium uires tot uiris insignibus deploratis, tantamque stragem Turcas coepisse

animi constantia superborum hostium temeritas reprimenda.

Arx terra undique undique potes ad diu. 32. canones arcem diuerberant.

In arcis opatione 400. e nostris caesi. Glorie stimulus in arduis rebus constituta. Centuriones & signiferi occisi.

130. equites in arcis S. Elmi pugna desiderati.

cepisse, ut potius uicti fuisse, quam uicissim Melitenses iure uideri possent: atque, ut paucis complectar, nulla suorum iactura, nullaque rerum difficultate Vallettanus ab ea spe uictoriae deijci poterat, quam primus in animo conceperat, quam non in humanis uiribus, neque in fortitudine militum, neque in rerum bellicarum apparatus, sed in diuina bonitate sitam esse putauerat: quae quidem spes non, nisi in uirum bonum, & iustum, & temperantem fere cadere solet. atqui cum res ita successisset has literas ad Mesquietam urbanis cohortibus Melitae praefectum scripsit, quo Toletanum, omnesque Melitensis militiae equites, ac centuriones qui erant Messanae certiores faceret de fortuna arcis sancti Elmi. ita uero se habent literae.

RELIGIOSE, ET TANQVAM FRATRE CARISSIME.

Littere ad Mesquietam Melitensium militum praefectam.
Nuper infelix arcis S. Elmi iactura grauissima nobis accidit, quae & si a-
 nimus nostrum, ut debuit, dolore singulari affecit, tamen ut in mentem uenit haec omnia de manu Domini proficisci, a quo animo perferre conati sumus. Speramus enim fore, ut diuina clementia nos protegat in reliquis certaminibus, quae etiam diu defendit. Nam S. Elmi arx eo iam erat redacta, ut humanis uiribus non amplius defendi posset, cum nostri tot, tamque arcis hostium oppugnationes fortiter sustinuissemus, nullo nostrorum adiuti subsidio, quod & maxime mittere debebant, & facile in tanto temporis spatio, posuissemus. Sed pro rebus omnibus Deo gratias agere oportet, a quo solo, ut haec nobis beneficia accepimus, ita in posterum obtinebimus, neque humanis uiribus confidere opus est, nisi quae diuina ope excitantur: quando neque litterae nostrae, neque diligentia, neque admonitiones, neque mandata uel illos excitare potuerunt qui nobis parere debebant. Non patitur angustia temporis ut infortunij, calamitatisque nostrae magnitudinem Toletano explicemus, tu facile nostro nomine, ad illum perscribere poteris, omnesque amicos nostros certiores facere, quod si fecissent, quod per literas nostras monebantur, & si uel parua auxilia misissent, fortasse arcem illam non amisissemus. atque, quod etiam magis esset Italiae finibus calamitosum, uereor ne, nisi Toletanus decreuerit cito ab hac obsidione nos soluere, non opportunus, postea accedat: idque praesertim, si ante obsideamur, quam parua illa militum auxilia nobis accesserint, quae tantquam in somnis apparuerunt. Non diffidimus sane Domini Dei nostri bonitatem, quem nobis & auxilia breui missurum, & optimam Toletani mentem, omniumque Christianorum salutis cupidam cum summa felicitate incitaturum speramus, ut ad nos liberandos ueniat, cum totius uis negotij in celeritate collocata sit. Hostes cum totam classem in portu Marsamusetto collocarint expurgandis locis intenti sunt, quae tormentis infestabantur, ut nos etiam pro uiribus infestent. Continuo lectis his litteris mittito ad nos sanctae Catherinae, Belcalcarae, Belmesti, & Zorici centuriones cum suis cohortibus, ut eorum militum opera uti possimus: quoniam sine illis maxima sumus in rerum omniumperturbatione. Imperamus igitur illis per has literas, ut statim ad nos iter arripiant, quorum auxilia maxime sunt nobis necessaria. Suppliciter diuinam Clementiam rogamus, ut aliquem bonum nuntium ad nos mittatis, uosque & protegat Deus & fortunet. E' Burgo s. Cal. Quint.

Centuriones.
 Et si magnum est periculum ne litterae ueniant in manus hostium, tamen illas nolimus secretioribus notis conscribere, ut easdem ad nostros mittere posses, quoniam non mediocriter eius, qui illas affert, diligentiae confidimus. Verum ut ad belluas illas crudelissimas, omnisque crudelitatis genus in eos equi expertes reuertamur, singulare quoddam odij & crudelitatis genus in eos equites exercuerunt, quos semiuuos adhuc in arce inuenerunt, ut omnibus patentes at quantopere dignum est ut prorsus deleatur Turcicum illum nomen, non solum

Belluae crudeliss.

folium sempiternum uerae religionis aduersarium, sed etiam omnis benignita-
tis & clementiae. Arce igitur potiti, quotquot uiuos adhuc inuenerunt, primū
pectus singulis ferro aperuerunt, & cor ui euulserunt, at postea caput ampu-
tantes illos nudos apertis pectoribus, & amputatis capitibus ad triginta spe-
ctados nostris (unde facile prospici possent) exposuerunt. Hos deinde Mosta-
pha purpureis superindumentis cum candidis crucibus indutos in mare deij-
ci iubet, ad obsessorum ignominiam. Sed quoniam mare aliquantulū sequen-
ti die fluctauit, illorum cadauera in portū uentis delata fuerunt, quae cogni-
ta à nostris sepulturae sunt mandata. Tanta uero animi acerbitate incensus est
in illos Valettanus, ut neminem è Turcis captiuū fieri in posterū iusserit, sed
omnes tanq̄ pecudes trucidari, omnesq̄ qui captiui fuerant ad id usq̄ tēpus,
caeduntur: quorum capita extra mœnia, ubi castrametati sunt hostes, deiecta
fuerunt. Eodem die scripsit Valettanus ad praefectum urbis & equitatus ma-
gistrum, ut ubi captiui Turcae quae de hostibus nuntiarent, auditi fuissent, oc-
ciderentur. Sequenti deinde die, Mostapha Chiaurem ad Valettanum misit.
Est autem Chiaur, cursor, & madata ferēs principis appellatus apud Turcas,
qui percūctaretur à Valettano num aliquā cōditionē esset accepturus. Acces-
sit & senex quidem Hispanus, qui captiuus erat in castris, cui libertas promif-
sa est si nuntium ipsum ad Burgū usq̄ comitaretur. Hi cum peruenissent ad
mœnia, Chiaur foris permansit, at Hispanus quod iussus fuerat, Valettano si-
gnificauit, & an aliquam deditiōis cōditionem esset accepturus, percuncta-
tur. Hic audito pactionis nomine tanta ira exarsit, ut nisi Christianus & senex
fuisset nuntius, statim casus esset. Detulit tamē illi optionem cum ira aliquan-
tulum deseruissset, num secum in urbe esse mallet, an in castra reuerti, quod si
mallet castra repetere, à se quàm celerrimè discederet, ac nuntiaret Chiauri, q̄
nisi citò recessisset à mœnibus, ambo tormentorum globis laniati cecidissent.
Hi reuertunt in castra, omnia diligēter Bassae, quae audierat Hispanus, aperit,
quo uultu excepti sint, & quibus minis recedere iussi, & quod nisi citissimè re-
cessissent tormentorū globis fuissent caesi, quod uix incolumes in castra sunt
reuerſi. His auditis tanta indignatiōe inflāmatuſ est Bassae animus, ut rabidus
propè factus palam profiteretur se nullum crudelitatis genus non in Christia-
nos uelle exercere. Hoc cum sensisset unus è Spacchibus, Philippus Lascaris
nomine, quae nobilissima fuit in Graecia familia, (hic enim puer adhuc cum fu-
isset Christianorū captiuus, quo tempore Christiani potiti sunt Patris, & per-
humaniter ab illis tractatus, non mediocri beneuolētia Christianos proſeque-
batur) cum se plurimum prodesse Christianis intelligeret obsessis, quod esset
à consilijs Bassae, omniaq̄ cōsilia hostium cognosceret, decreuit secum in ani-
mo cum terra transfugere nullo pacto posset, maritimo itinere ad oppidū san-
cti Michaelis euadere. Id sapius cum expertus esset frustra, tādē incolumis
eualit: at non sine periculo, quia & sclopetti displosi, & sagittae missae complu-
res in illum fuerunt. Hic docuit Valettanum non solū quid decreuissent hostes
in posterum, sed etiam quae mox essent facturi obsessi in acutiore & eminen-
tiore parte oppidi ad repellēdos quosdam hostium conatus. Idem cum utilia
consilia nostris aperuisset, inuadentes etiam hostes fortissimè cum nostris pu-
gnādo repulit. Post solutam obsidionem Romam contēdit, & à summo Pon-
tif. per benignè acceptus, dignam mercedē suae beneficentiae reportauit: quip-
pe qui non solū de Melitenſi ordine equitum, sed de uniuersis Christianis es-
set benemeritus. Tum ad Philippum Hisp. Regem contendit, ut illi utiliter
consilia Turcarum Imperatoris aperiret. Verum ut ad Mesquiertā redeamus,
lectis Valettani literis, iussit actuariolum instrui, quod ingressus Coronellus
Melitenſis militiae eques in Siciliam quàm citissimè conuolaret, & ad eos lite-
ras dedit cum his: qui in Sicilia morabantur.

Immanis cru-
delitas Tur-
carum.

Cadauera mi-
litum nostro-
rum in por-
tum delata et
terra tradita

Chiaur quid
sit.

Philippus
Lascaris
Graecus apen-
dit Valetta-
no hostium
consilia.

Actuariolū
instituitur.

CLARISSIMI COMMENDAT. ET EQVITES

ordinis sancti Iohannis.

Post diem 34. ex quo Turcica classis omni maiorum nostrorū memoria numerosior, magisq; instructa ad insulam Melitā appulit, arcem S. Elmi decem hominū millibus obsidēs cinxit, & triginta ac duob. muralibus tormētis ita cōcussit, ut neq; uis mœniorū, neq; reparaciones interius, quæ fierent à nostris summa diligentia, protegerent. Fossæ impletæ sunt eius arcis, & pōres ex antennis facti, super quos iactos supra ruinas sine ulla molestia pertranstret. Veruntamē cum bis hostes totis cohortib. arcē fuissent adorti, cum nostri multa leuiora prælia excitassent, ita se intrepidè ac gloriosè in omnibus certaminibus defenderūt, ut hostes cum multa suorū cæde semper repulsi fuerint, signa erepta, duces obruncati, atq; ipse etiā Dragutus cecidit. Sed quamuis animus nō deest humanis uirib. aliquādo, solet corporis firmitudo animo aliquid quando deesse. Nono Cal. Quint. ante diluculū hora tertia hostes arcē sancti Elmi totis uirib. terra, mariq; inuasērunt, omnē classē à Narfasirocco circa arcem collocarūt, ut oppugnatio esset potentior, qui conatus & pugna ad meridiem usq; perdurauit. Cum nostri, qui arcē defendebant iam diuturno certamine, & multa cæde hostium, & calore solis & armorum defessi essent, cū nulla subsidia possent accipere, tot è partibus in arcē irruentes hostes nō amplius sustinere potuerunt, quare omnes crudelissimè trucidati sunt. Eo ipso tempore has literas cum summa crudelitate ad me dedit ordinis nostri præfectus, quas etiam ad uos mitto, ut intelligatis quantā iacturā fecerimus, & quo animo is tulerit, quod nulla subsidia illi missa sint, cum toties id à uobis petterit. Nam iacturā illam uestra propè causa factam fuisse uidetur existimare. Nam tametsi arx illa nō uidebatur tam diu posse defendi, tamen tāta erat illorū, qui locum defendebāt, animi magnitudo, ut quibusuis uel paruis subsidijs posse confirmari uiderentur usq; in aduentum Toletani cum uniuersis auxilijs. Sed quoniā per literas iubeor ad uos scribere, ut patet ex ipsis literis, uos rogo ut suppliciter à Toletano illi subsidia postuleris, cōmemoratis etiam beneficijs, quæ noster ordo in Maiestatem Catholici Regis pro ustris contulit: ac propositis incōmodis, quæ si hostes Christianorū omnium communes insula Philippo retinentur, essent consecutura. Neq; timendam esse monerent Turcarum multitudinem, quia ut è captiuis intelligitur, & è Christianis transfugis, hostiū triremes conquassatæ sunt ac debiles, quas centum triremes mediocriter instructæ possent profligare. Verū quoniā hoc uestri est muneris, & quoniā in celeritate totum pondus rei positum est, uobis eligendum relinquitur commodum ne an iacturam referre malitis, ut Coronellus nobis coram explanabit, qui etiam illa ipsa de causa ad uos ita iubente Valettano proficiscitur. Vos igitur obsecro ut quantum potestis diligentiam adhibeatis, quo & ordinis nostri honorem, & ordinis principem, & omnium Christianorū dignitatē, quæ in hoc uno certamine uidetur esse proposita, opportunè defendere possitis. ex hac urbe Melita. 7. Cal. Quint. M. D. LXV.

Cum Messanam igitur Coronellus aduentasset, animaduertisset classē Christianorū non ita celeriter posse comparari, ut opem ferret laborantib. obsessorum rebus: cū quia triremes Hispanæ nondum accesserant, tum quoniam Ioannes Andreas Aurius cum uiginti & octo triremib. erat reuersurus, quibus quatuor millia peditum asportaret, qui duce Chitapino Vitellio in Etruria cogebarunt. Vbi uerò animaduertissent Melitēsis ordinis Equites quantum detrimenti rebus omnib. tam diuturna mora afferre posset, statim ad cōcilium acceperunt, quod inter ipsos indictum fuerat, accedunt, atque propositis periculis quæ è tarditate auxiliorum consequi poterant, omnes decernunt Dñs fauentibus uel clam, uel ui, si aliter fieri non posset, opem ferre omnino obsessis. Principes

Arx S. Elmi
10. millibus
hominū cin-
ctæ & obses-
sa.

Arx sancti
Elmi quādo
expugnata,

Beneficia à
militibus re-
lig. S. Iohannis,
Philippo re-
gi collata.
Turcarū tri-
remes con-
quassatæ ac
debiles.

Melitēsis or-
dinis equites
ad indictum
concilium ac-
cedunt.

Principes illorum subsidiorum delecti fuerunt duo ex ijs. Hi propter negotium maturantes ad Toletanum ad eunt, illi pro magnitudine beneficiorum, quae non modo in Philippum Regem, sed in omnes Christianos contulerant, rogant, ut negotium adiuuet. Se magnos sumptus ostendunt anno praeterito sustinuisse, cum Pionias oppidum expugnasset, quae in re nullis neque sumptibus, neque laboribus pepercerunt, sed & comessu omnis generis, & munitionibus, & nauigijs illum iuuerunt, ac neque ipsis quidem Melitensis militiae equitibus pepercerunt, ut illud ad suam Maiestatis commodum, & ad omnium Christianorum quietem spectare cognouerunt. Esse enim aequum illis inter miserias operam ferre, quorum officio per felicitatem, & tranquillitatem rerum omnium usi fuissent. His praeterea addiderunt quod occupata ab hostibus communibus Melitae insula, neque Siciliae quidem ora pacata futura esset, quae tam ceteros contemnentem, & tam superbum hostem propinquum haberet. Quare non minus Toletani & Philippi Regis referre hostem illum a suis finibus arcere, quam ipsorum etiam Melitenisium. Videri enim nunc agi de insula Melitae, at re ipsa de totius Italiae salute, & Imperio uno praelio dimicari. His alijsque rationibus compluribus in meret, cum quibus omnes illius ordinis equites, & uiri illustres praesentes, alijque gloriariae cupidum nauigassent, auxilia Melitensibus allaturi. Sperabant enim fore ut eorum audacia: cum rebus interim non ita urgentibus, ualidiora auxilia possent comparari, quibus Turcica classis posset ex insula depelli, uel etiam profligari. Dum haec secum in animo cogitaret Toletanus, & quid sibi agendum esset expediret, eo forte tabellarius a Philippo Rege praesto fuit, qui illum in sententiam citissimum impulit. Respondit igitur illa, quae postulabatur, sibi esse periculosa, & ad totum negotium postea ualde fore incommoda, si fortuna aliqua contigisset, ut alia qua parte triremium priuaretur. Veruntamen si uellent tantopere in insula deponari, illud commode fieri posse, per duas triemes, quae aderant eius ordinis, quibus & ipse duas a suis erat concessurus, per has enim & equites & copias Romanae perfectas comportari posse. Id cum delecti ad comparanda subsidia percepissent, neque plus eo se obtinere posse uiderent. Eam auxilijs opportunitatem quantulatuncque esset non negligendam duxerunt. Binae igitur Melitensis militiae triemes, & totidem Toletani instruunt, cum octoginta equitibus. Melitensis ordinis, & sexcentis peditibus, qui iter Melitae uersus capiendes uiginti dies in mari fuerunt, quia propter multas maris tempestates descensiones facere, & in terram exire non poterunt. Elini a nostris adhuc teneretur. Hac de causa nauiculam exploratoriam miserunt, quam se dixerunt per totum diem crastinum expectaturos. Inde uero tanta maris perturbatio coorta est, tantaque tempestas, ut triremium praefecti quamuis fecerunt quod dixerant, tamen qui ad urbem accesserant, promissam celeritatem seruare non potuerunt. Cum igitur dubitarent ne catafropium uenisset in hostium potestatem Hieram se recipiunt, ut ibi aliquid intelligerent eorum profecti arcem non facerem praesidijs defendere cognouerunt, atque ad insulam redeuntes longinquam toriam nauicula uident. Quod illos in suspicionem induxit, quod capta exploratoriam nauicula hostes illos praestolarerentur. Veruntamen cum ignis in eodem loco non diutius persisteret, id fieri crediderunt, quia hostes in unum in tutiorem locum quodam eius militiae equite, qui a Melita exierat, cognouerunt, quod is tantumquam melioris, & tutioris itineris signum illum ignem accendisset: quare in ferendis subsidijs non aera solui, uel mare grauissimos aduersarios nacti sunt, sed is etiam ignis aliquantulum illos retardauit, & prope ex insula auertit. Veruntamen ut placuit diuinae bonitati, ad 3 Cal. Quint. milites per noctem descensionem faciunt ad

In bello Melitensi de Italiae totius salute etiam agitur.

Toletanus de suorum salute sollicitus, quid sibi agendum sit expendit.

Nauicula exploratoria. Maris tempestas.

unt ad Petras nigras, qui locus Lylibæum spectat. Discutiabatur Valettanus interea nulla sibi mitti auxilia, cum tam diu ad suos scripsisset, ac neq; per suas quidem triremes: sed nihil in mari repugnâtibus uentis, cum præcipue ibi sit uentorum Imperium, confici potest. Nam tam aduersa fortuna usi sunt nostri ferendis auxilijs, quam prospera hostes cum arma Melitensibus importarent. Hostes enim tam secundos uentos, tam facile & placidû mare, tam omnia felicia Melitam uersus nauigantes experti sunt, ut ipsi propè pro Neptunia mari imparare uiderentur: cum intra quinque dierum spaciû ad sexceta millia passuum nauigauerint, ita illis arridente & duce fortuna, ut neq; remû quidem fregerint. At contra nostris quid non aduersum in tam breui spaciû itinere contingit: dicunt enim ad sexaginta millia passuum abesse Melitam à Sicilia, in quo tam paruo maris tractu, & in cæteris difficultatibus, quæ obueniunt, multi dies sunt consumpti, quam fortunæ acerbiter non sunt experti: quæ non difficillima habuerunt: nam Iunio mense per uiginti dies circa Melitam insulam uagari coacti sunt, neq; mare tranquillum unius horæ spaciû inuenire potuerunt. At egressi tandem, quanto asperiorē fortunam in mari fuerant experti, tanto benigniorem in terra inueniunt: nam ciuitatē nullo negotio ingrediuntur, nemini ex hostibus non modo non impediēte, sed nec tenētē quidem. Enim uero dum nostri ui uentorum, marisq; perturbationē hostibus sunt indicati. Nam cum densissima nebula per eos dies aliquando contigisset, puer quidam è fenestra castelli despiciens, tanq; hominem quēdam per eam nebulam uidit, qui territus se Turcam conspexisse ratus exclamauit. Ad eius uocem exciti quatuor milites Græcum cōprehendunt, qui captus, (nam præfectorum iussu è ciuitate in Burgum accedentibus capitale fuit propositû supplicium) & tormentis addictus, se in castra hostium uelle proficisci confessus est, ut illos de auxilijs, quæ accesserāt, certiores faceret: ut illi in insidijs locati captiuos facerent, cum se magnum emolumentum ex eo nuntio relatum speraret. Hic in quatuor partes discinditur, ne postea occasionem nactus magno aliquo detrimento Rex Melitensium postea afficeret. Deinde uerò trimas ad Burgum se recipiūt, præter duos pueros, qui nō ita celeres esse potuerunt, quod essent armis, alijsq; impedimētis grauati. Horum subsidiorū aduentus incredibile est dictu quantā lætitiā obfessis attulerit, nihilq; magis optarent quàm quippe cum oēs alacri esse animo uirtutis & fortitudinis suæ testes hostes efficere. Cōtendūt igitur à Valettano subsidiarij trecētes milites ut oppidum sancti Michaëlis sibi defendendum cōcederet, cum eum locū primum Turcæ uiderētur esse aggressuri. Cum illos ita forti animo esse cōspiceret Valettanus facile quidē concessit, sed nullis remotis è primis loci defensoribus. Die aut̄ postero cum hi diutius pugnandi cum Turcis desideriū ferre nō possent, ex oppido frequētes exeunt, in eos impetū faciunt, qui è parte sanctæ Catharinæ erant propinqui, cæsisq; ad centum & sexaginta ex hostibus pluribus etiā uulneratis sine ulla suorū iactura oēs multo hostium sanguine perfusi in oppidum reuertuntur. Id cum cognouisset Bassa recētia auxilia, ut erant, esse credidit, quæ Burgum essent ingressa: atq; cōquestus est grauius de suorū negligentia exploratorum suorum incusat. Illorum postea fidē etiam in dubium reuocauit, quibus commissa fuerat illa prouincia, ut uiderent nequa subsidia obfessis in insulâ exponerentur. Hanc suspiciōem auxerunt etiam trium trirēmiū Regis Algerij fuga. Quæ cum ita essent, neq; primis custodibus, neq; illis, qui Christianam religionem abnegauerāt, cōfusus, cum multi eorum profugerent, edictum fieri iussit nequis horum extra trirēmes in posterum pernoctaret proposito uel graui-

Bassa negligentia exploratorum suorum incusat.

Edictum Bassæ militibus suis propositum.

grauissimo pali, uel ignis supplicio illis, qui non edicto paruissent. Mutatis igitur custodiibus insulæ dicrotis Rays, quib. maximè cōfidebat, illo munere obeundo usus est. Tantā deniq; uenit in suspicionem omnium suorum, ut triseremes multas cathenis simul uinctas in portu Marsamusetto detineret, ne qui fieri possent Christianorum conatus: atq; magis coniunctā, quā antea solebat, classē Turcicā habere statuit. Inualecebat eo tēpore in castris & in classē laborabat. Tria igitur loca laborantibus uarijs morborū generibus erant assignata: unus erat in insula aqua uicinus, ubi erāt ad duo uulnerorū Turcarum millia, alijs Turcis iam cōualescentib. ad puppes trirēmiū, alijs Christianis assignatus laborantib. aliquo morbo in ipsis trirēmibus, sic enim diu hostes inuasērant, obsessorū reb. opem ferebat. Eodem tempore Ochialis Teuthranix gubernator pro Draguto à Bassa instituitur, qui cum quinque trirēmibus ad suam diocēsin profectus, ministris institutis in classē reuertitur. Mittit deinde Bassa duas naues onerarias frumēto onustas Teuthranix, ut pennis nauticus ex eo fieret, quod illo opus erat magnopere classicæ multitudinis, cum antiquum insuauiissimū haberent. Deinde celocem ad Imperatorē Solymānum misit cum literis, quib. significabat se arce sancti Elmi potitos fuisse, & cum literis expressam diligentissimè Melitæ insulæ figurā, sicuti illam se habere repperit: quib. addidit se multo magis bellicosos & ualidos inuenisse homines eius insulæ, quā sperarat, & quā ab initio eius belli ab omnibus crederi fuerant. Quod si iuberet bellum diutius protrahi, opus esse maioribus copijs, & cōmeatibus, & munitionibus: quod futurum quidem erat ut oppidis insulæ munitis potirent, aut ui aut per deditiōnē, sed non tam citō: quod dum eius Maiestatis responsū rediret, non erat passurus ut dormire uideretur bellica tormenta. Sed neq; dormiebant profectō, quoniam septuaginta canonibus, inter quos tres erant maximi Basilisci, è quatuordecim partib. oppidi sancti Michaēlis & Burgi muros quassabāt ac perfringebāt, extractis sparsim aggeribus ab acumine turcarum ad arcem usq; sancti Elmi. Nam arcem nō muerunt quidē, sed purgarunt tantum, atq; ibi trecentos lanizeros in præsidijs collocarunt. His igitur tormētis bellicis ita erectis dies ac noctes nullo spacio intermissō & oppidum & Burgum diuerberantes domos deuastabant, & insulæ, quæ spectat oppidum & Burgum attraxissent, duos aggeres erigere adoriuntur, unde oppidum infestabant, quem locum aggerum Grottam uocant. Tertio deinde die perducendis tribus item aggeribus in opere fuerunt supra locum, quem nominant incolæ Courasim, unde etiam oppidum percuterent. Postea his nondum absolutis alium aggerē excitarunt, ubi uulgō Mandraciam uocant, ad infestandum oppidum. Deinde alium faciunt nō procul à sancta Maria dicta subsidij, qui agger & oppido & Burgo erat infestus. Potest die eius diei duos aggeres insignes perduxerunt apud sanctam Margaritam, qui & oppidum & Burgum grauiter diuerberabāt. Omnia horam nouē aggerum tormenta nullo, neq; diurno, neq; nocturno tempore cessabant: ita ut in Burgo uersari difficillimum & periculosum esset omnino. Erāt super singulis aggeribus sex bellica tormenta, quæ mulieres, si qua esset grauida, præcipuè infestabant, & pueros. Sed cognita ratione offensæ haud difficulter potest inuētum est remedium, quamuis domus protegi non potuerūt, cum editiores essent aggeres. Turcæ circa ipsos aggeres frequētes erant, parumq; per insulam uagabantur, quod si quando fieret, non sine magno numero audebāt, semperq; cum aliqua suorum clade redibant in castra. Illi enim, qui equos habebant in urbe, exeuntes semper ex extremis eorum multos trucidabant

Morbus in castris inualecens.

Ochialis in locum Draguti successus.

Bassa mittit celocem ad Turc. imperatorem.

Aggeres uarij à Turcis eriguntur.

Grauide mulieres à tormentis infestantur.

*Inexpertis.
Dulce bellū
Quis uerè sa-
piens.*

*Comendator
Valettanus
quod diligen-
tissimi Impe-
ratoris mu-
nus fecerit.*

*Littera ad
summum pō-
tificem Pium
4. misse.*

siue aliqua nostrorum calamitate. Dum hæc geruntur in insula, nostricq; inter assiduos labores, & inter grauissima pericula uersantur, nuntius Romæ peruenit quod hostes arcem per uim occuparint. Tum percussus sunt multorum animi. Eo nuncio accepto, nonnulli quod procul aberant ab ipso periculo, illud Valettani imperitia contigisse palam dicebant. Sic enim plerumq; fit, ut quæ asperrima & difficillima sunt factu, rerum gerendarum imperitis facilia uidentur, atq; ex euentu rerum uel sapientes, uel imperitos nominent Imperatores. At sapiens meo quidē iudicio is unus appellari potest, qui sapienter euenierint. Est enim fortuna imperitorum & inertium plerumq;, ut sapientia prudentium, mater & moderatrix. Verū si quis illa, quæ pertinentia ad id bellū, diligentius cōsideret, nullū neq; prudentis, neq; diligentissimi Imperatoris minus a Valettano prætermisum fuisse intelliget: quippe cū quasi ex altissima specula multo ante futura præuiderit, & omnib. pro uiribus cōsuluerit, & ante id bellum omnibus regibus, & Christianis principibus significauit q̄ formidabilem omnibus classē Turcarum Imperator ad euertēdam insulam Melitam instrueret: & sapius eadem per literas reperit, non solum ut comonesset Christianos principes, sed etiam ut excitaret tanti bellici apparatus magnitudine: Atq; istud ipsum fecit, cū Turcica classis iam inualisset Melitæ insulam, portusq; Melitensium occupasset. Quare uel nemo accusandus est in insula illa defendenda, uel omnium Christianorum desidia, qui nullis quidem intestinis, neq; externis bellis implicati, tamen æquo animo uexari impune ab hostibus & ueræ religionis, & quietis ac pacis, & omnis humanitatis infulam in intimis prope Italiae partibus ferebant. Nullum deniq; industriae genus uel peritiæ prætermisum est a Valettano, qui summa diligentia prius Melitam omnibus comœtuum generibus, & præsidij satis ualidis, & necessarijs munitionibus communiuit, & quæ extra mœnia forent, bello quamparatissima fecit. Verū diuturni apparatus bellorum ærariū & uitres ciuitatum, uel opulentissimarum exinanierunt. Vt autem patet inter quantas difficultates uersaretur Valettanus, huc ascribendas putatū literas, quas misit ad summum Pontificem Pium 1111. eius nominis ad 12. Calend. Maij.

BEATISSIME PATER.

Dum studeo cum omnibus Equitibus huius ordinibus pro uirili res illas præparare, quæ necessariae sunt ad resistendum Turcarum classi, tot mihi deesse animaduerto, quæ maximè sunt necessaria, ut nisi humanissime mihi per literas pollicitus esses te auxilia esse missurū, uel potius iā certissimū signum tuæ bonitatis numeratam pecuniam, & trecentos pedites tuis stipendijs misisses, iam prope nescirem quò me uererem, ob grauissimos sumptus, quos passus sum propter minas Turcarum annis superioribus, cum & æs alienum nouum assidue à me cōtraheretur, & uetus paulatim excreceret. Quòd uerò mihi molestissimū est, illud existit, quòd siue accesserint Turcæ, siue minime, intolerabiles hi & grauissimi sumptus omnino nō possunt à nobis præmitti: cum Turcarum Imperator per similes sumptus facere non cesset, atq; si classē emittendam instrueret. Est enim tam eleuato animo, ut Christianos præclare secū agi existimare arbitretur, si seipos defendere potuerint. Tantū abest ut se posse offendi ab ullo censeat, cum nulla ex parte sibi uideat quonq; obsistere. Præterea illi exploratum est, q̄ si uel soli piratæ occidentis in unum conueniant, magis & numerosam classē & potētem efficiant, quam illa fuit, quæ superiore anno cū summa omnium Christianorum difficultate coacta est, & tamē faxit Deus ut tāta hoc anno cogatur. Possent igitur uel minimis accitis orientis auxilijs nos multo magis infestare, ne dum si uniuersam classē coegerint: nisi diuino consilio refrangentur, atque expectarent, ut undique arma Christiana-

Christianorum conuenirent. Sed quoniā id diuinitus sibi oblatam rei præclara gerenda opportunitatem Christiani principes paruifaciunt, cum neq; tot suorum cladibus, tot damnis, tot publicis ac priuatis sumptibus, tot incurfionibus, cædibus, rapinis, populationibus suorum regnorum excitantur, uere or ne ira Dei rabiē illi crudelissimo tyrāno & immani belluæ immittat, cui potestea resistere nō ualeamus. Hæc omnia notissima esse sanctitati tuæ certò scio, & quòd animus tuus mirificè incensus est hoc sanctissimo desiderio auertende ita calamitatis ab uniuerso suo grege: quare mihi uitio dari posset fortasse, quòd ea consilia tibi percurrere uidear, quæ tu multò melius cognouisti. Sed tamē cum illa mihi magis ante oculos quotidie obseruentur, & propè asidue, ita cōmotus sum ut supplex pro tuo paterno in oēs uiros bonos amore, & huius ordinis equitum nostrorum nomine, qui se pro Christiana religione sacrificare offerunt, à Sanctitate tua peterem: & præterea pro Christianorum omnium pace & salutē, ut sicuti facto concilio celebrandò propter tranquillitatem Christianorum nullis neq; laboribus, neq; sumptibus pepercisti, ita nunc aliud non minus necessarium cogas, si non ad delēdos perpetuos hostes Christiani nominis, at saltē ad arcendas & propulsandas iniurias, quæ alsidua Christianis inferuntur: cum tot captiui quotannis abducantur, & ad hostes intra suos fines coercēdos. Nunc summa facultas est huius rei aggredienda, quoniam summa pax est inter Christianos principes: inter quos si fortuna aliqua bellum excitaret, hi nemine postea impediēte omnia ferro, flammisq; deuastarent. Sed quoniam hoc negotium & Deo acceptissimū omnium, & tibi in perpetuum honorificentissimum fore confido, spero me tantum felicitatis à Deo consecuturum, ut diem illum felicissimum uideam, antequā concedam naturæ. Quòd si longior fui scribendo, quàm tua grauissima negotia patiebantur, suppliciter à te ueniam peto, rogoq; pro singulari tua clementia, ne mihi in meis grauissimis molestijs desis. Melita; Id. Maij.

Nunc, ut ad triremes illas, quæ milites in insulam exposuerāt, redeamus, illa Messanam reuersa ibi denuo instruebantur, quib. parandis ita usi sunt diligentia, ut Non. Quint. sexcenti Hispani triremes ingressi sint, equites uerò Melitensis militiæ, & milites à Pont. Max. missi trecenti, Pompeio Columna omnib. his præfecto. Erāt triremes illæ tum uoluntarijs, tum etiam coactis remigibus in unita: atq; coactis promissa est libertas, si totis uirib. nixa fuissent remigare donec in portum perueniretur: tum postea futuri essent stipendiarij milites. Vehabatur præterea his triremibus magna frumētī copia, & pulueris tormentarij, & salnitri, & plumbi: quare non parū erant onere impeditæ. Sed, cum in portum ampliorē appellere statuisent, eorum cōatus difficillimus ab omnibus iudicabatur, & quid ad optatū finem ferè non posset perducī, cum Turcæ arce Sancti Elmi potirentur, omniaq; loca circum aggeribus, & oppidulis Terracæis, & bellicis tormentis occupassent, omnemq; classem haberēt in portu Marsamusetto. Veruntamen tanta erat desiderij magnitudo ferendū subsidij illis, qui obsidebantur, ut omnia tuta & expedita itinera sibi uiderentur, nullumq; timerēt periculū, cum spem omnem in diuina ope collocassent. Omnes igitur alacres uela uētis explicarunt, atq; ita læto uultu, ut nullas neq; tēpestatis minas, neq; fortunæ iniurias posse timere sibi uiderētur. Quare Melitam uersus proras obuenterunt. Cum uerò distaret adhuc ad decem millia passuum ab insula, cata scopium mittunt, ut sibi significaretur an possent tuto in portum peruenire. Cum deinde distaret nauicula exploratoria ad quatuor millia passuum, signum è castello sancti Angeli extollitur, quò minus uideretur recedendum. At uerò Turcæ ut id signum impedirent, quò minus uideretur à nostris, bellica tormenta & sclopettos eodem tempore in id signum diripserunt, ita ut totum cœlū fumo repente fuerit repletum. Quod tamen fru-

Opportunitas diuinitus oblata, Turcis scilicet bellū infredi à Christianis principibus negligitur.

Valettanus apud Pontificem in stat de cogendo concilio.

800. Hispani triremes ingressi. 300 milites à Pio missi.

Signum è castello. S. Angeli datum.

fra factum est, cum nostri iam recedendi signum percepissent. Sic igitur recedere iussi sunt, tum quia Valetanus nō magnopere opus habebat eo tempore illis subsidijs, tum etiam ne tot viri præclari, cum periculo plenus esset conatus, fortunæ arbitrio committerentur. Quippe cum statuissent hostes iam sex dies ut quædam triremes in faucibus portus Marsamuseti pernoctarent apud arenam, ne ulli ingressus pateret aut exitus. Quod hostium institutum cum è captiuis cognouisset Valetanus, noluit illa auxilia ad se venire. Cū leuius prælium, quod commissum fuerat à subsidiarijs recentibus militibus, audicim fuisset in ciuitate, ita erecti sunt militum urbanorum animi, ut hostes illis imbelles uiderentur, quare cum quædam armenta hostes abegissent, equestres tanto impetu in eos feruntur, ut cæsis nonnullis ex hostibus ab insectantibus reliquos, uel ad puppes classis peruentum sit. Turcæ cum suorum fugam uiderent, ad arma conclamant, atque omnes pulsationibus murorum, pulsatibus ad tabernaculum Bassæ se recipiebant. Id cum sensisset Valetanus, parauit hostes parari ut totis uiribus oppidum adorirentur. Quare statuit in insulam accedere, ut res oppidi magis confirmaret: cum uerò se frustra id agere sensisset, recessit. Illud sanè intrepidi & magni animi fuit iudicium: sed non tam corporis, quam animi firmitudo in principe requiritur, qui tam cæteris præstare prudentia & iudicio debet, quam potentia & auctoritate, cum omnis, quæ sub ipsius imperio est multitudo, ad recta à principe iudicata exequenda accingi debeat: est enim tanquam anima in castris, Imperator, cuius munus totum collocatum est in rectè iudicando & providendo & imperando: at reliqua militum multitudo manus est principis, unde rectè manus nuncupatur. Cum uerò anima maximè opus sit corpori, in cuius salute multorum salus continetur membrorum: minimè laudabilem principem illum duxerim, qui cum totius exercitus periculo, se ipsum periculis, nisi cum necesse sit exponat. Nam qui se non sine multorum cæde & ruina cadere posse intelligit, debet seipsum prudenter seruire. At contra cohortium præfectis nullus terror, nulla pericula, nulla uis hostium, sed gloria tantum, quam sua uirtute armis sibi comparabunt, & principis decus, & strenuorum uirorum officij ante oculos obseruari debet: quæ omnia priuatis etiam militibus sunt proponenda: quibus pro rebus præclare gestis omnibus digna præmia & honores concedi debent. Quare nullus stimulus acrior homines ad ardua quæq; impellit: uidentumq; ne priuatorum præclara facinora præfectorum cohortium inuidia obscurentur aut occultentur. Equidem cum rectè considero, nulla capior admiratione, cur Solymannus Imperij sui tam late fines propagauerit, cum apud illum loca honorificentissima uiri fortissimi & prudentissimi te neant, qui omnem nobilitatem in præstantia ingenij, & in animi dotibus sit tam esse arbitratur: apud quem, una excepta religione, multa laudabilia, multa iusta, multa præmia pro meritis cuiq; proposita sunt. Sed, ut ad propositum opus reuertamur, tertio Idus Quint. Regulus Algerij cum uiginti & septem triremibus, & nonnullis dicrotis ad classem accessit, quibus uehebantur duo millia & ducēti pedites. Is Regulus cū nuper accessisset, discreti haberi quod ab initio eius obsidionis non affuisset: & cum cupidus esset miris, alicuius præclari edendi facinoris, ut suorum animos etiam experiretur, petiuit à Bassa, ut sibi liceret primo oppidum maritimo prælio adoriri. Huic non solum concessum est libenter, ut suæ dementiae pœnas lueret, sed etiam recentium Turcarum duo millia addita, quò alacrior negotium capesseret. Summa igitur diligentia ad octoginta uel nonaginta nauigia è portu Marsamusetto, qua ex parte Regulus Algerij oppidum inuadere decreuerat, adportantur & scaphæ præterea, lintres, acutia, nauiculæ complures. Et ubi uidisset Valetanus, hostium consilio opportunè cognito, cum à transfugis monitus fuisset,

intrepidi & magni animi iudicium. Quid in principe requiratur. Imperator est tanquam anima in castris.

Militibus sunt honesta præmia pro reb. præclare et fortiter gestis proponenda. Qua ratione Solymannus Imperij sui fines tam late propaget. Regulus Algerij cum 27 triremibus ad classem accessit.

Dementiae pœnas luit

cum

cum quanti esset id negotium animaduertisset, è uestigio duos Melitenses nautas iubet accersiri, quibus cum essent spectatae fidei, & singularis ingenij, plurimum confidebat. His Turcarum consilium aperit, & quo pacto sint hodie oppidum inuasuri: aliquot remedium aduersus eorum consilia excogitandum esse inquit, ne possent hostium nauigia milites ad radices mœniorum oppidi exponere. Hi nauarum, re percepta, ambo in eam sententiam deueniunt, ut ex antennis triremium, paruisque trabibus, & ex alijs lignis, ad id accommodatis, cathena quadam fieret ferreis annulis annexis, quae ab acumine oppidi ad eum locum, ubi erant oppidum inuasuri, protenderetur: ita enim futurum, ut nullum reliquum esset periculum. Haec cathena Valettano ualde opportunum remedium fore uisa est: quare sequenti nocte perficitur, & in loco illo diligentissimè firmatur. Cum hostes mane impedimentum illud, quod à nostris obiectum fuerat, uidissent, diu consilij inopes constituerunt, quia nullo pacto, si cuti decreuerant, milites oppidum inuasuros poterant exponere. Dum haec seculum in animo considerant primores exercitus, quo pacto transigenda sint, quidam Regulum Algerij adit, profitetur se illam cathenam incisurum: atque multis pollicitationibus Reguli inuitatus, sumpta securi, se mari exponit, hunc sequuntur tres alij, eò profecti, super cathena sedentes eam incidere adorti sunt: at quinque è nostris, strictis gladijs, eò adnatant, atque duobus caesis, reliquos in fugam uertunt, quare nemo post eam caedem ad caedendam illam cathenam tam temerè accedere ausus est. Neque tamen illa de causa Regulus ille ab instituto opere desistit: summa diligentia omnia ad illud negotium necessaria comparat: quare Idibus postea die illucescente totis uiribus, oppidum terra marique adoruntur. Et quoniam tormenta bellica oppidi eò conuersa fuerant, quae uentura erant hostium nauigia, tanta uis illorum fuit, ut breuiore spatio trium horarum caesa sint & demersa ad duo Turcarum millia, & nauigia ad duodecim infracta, & mari absorpta. Magna pars illorum cum ad cathenam adissent, neque possent milites exponere, ad acumen oppidi deueniunt, sed nulla re gesta, in castra recedere frustra coacti sunt. Qui terrestri praelio oppidum adorti fuerant, ad quinque horas dimicarunt, in quo certamine multi caeciderunt, è nostris uero ducenti. Caesus est globo ferreo in illa oppugna Prorege filius, Gordes Gallus, Franciscus Sanoghera, & Ioannes eius nepos Hispani, Medinae Commendator. Cum animaduertisset Valettanus, quanto in periculo res Melitensium uersabantur, si diutius bellum id protraheretur propter assiduitatem laborum, cum nunquam ab armis recedere liceret, semperque foret cum recentibus hostibus dimicandum, cum nullum nuntium adhuc de subsidij accepisset, quamuis Christianorum classis singulari diligentia instruebatur: decernit nuntium ad ciuitatem mittere, qui è Burgo enatauit, & inter hostes, nemine sentiente, elapsus, incolumis in urbem peruenit, hic literas ad Toletanum ferebat, quibus à Valettano postulabatur, ut saltem suarum triremes cum equitibus Melitensis ordinis, qui erant Messanae, ad se mitterentur, & cum militibus quotquot conuehi possent, signumque dedit, quo uiso, in portum tuto intrare possent. Illo ipso tempore Hispanarum triremes Messanarum conuenerant cum omnibus equitibus Melitensis militiae, undique ex omnibus nationibus collectis. Cum uellet igitur Toletanus duas triremes suas ad illum mittere, duos celoces cum literis secretiorum notarunt ad Valettanum misit, quae de aduentu duarum triremium illum certiores facerent, & ut signa inteligerent quibus cognosceretur, an accedendum uel recedendum esset, cognitum fuit postea alterum celocem, quo multa pharmaca aegrotantibus conuehebantur, cui praererat Orladus Pilotus, in potestate hostium uenisse, alter celox & si incolumis euaserat, & ad Burgum peruenit, tamen nostri summa consilia in-

Cathena à nostris mira arte confecta.

Quidam è Turcis cathenam incisurum mari se exponit.

Nostris Turcas cathenas insidentes deturbant, & duos occidunt.

Regulus oppidum S. Michaelis temere adoritur. 2000. Turcarum caesa. Terrestre Praelium.

Signum datum.

opia tenebantur, quo pacto triremes illæ forent admittendæ, non per aliquot iam dies nulla esse poterat inter ciuitatis & Burgi homines commercia, quæ sustulerat è nostris trium captorum ab hostibus, & crudelissimè tractatorum exemplum, qui inter illud facere solebant: ad quam rem accesserat diligentia Turcarum ante portum custodia. His rerum difficultatibus, sed circumuenti, quo pacto essent triremes illæ admittendæ, considerabatur, sed tamen ne rerum omnium uno tempore iactura fieret, quia Valettanus illas triremes poposcisset, uisum est oportere hanc partem rerum fortunæ arbitrio esse committendam. Hoc igitur consilio expediuntur illæ triremes, sed tamè uisum fuit non oēs equites esse mittendos: quare quadraginta solum profecti sunt cum satis apto militum numero missus est cum ea manu Salazzarus Hispanus in quadam Haliade ampliore, ut tamdiu triremes remulco traheret, donec factum lunonis possent prospicere, atq; inde illam ad insulam præmissimus, non hostium exercitum exploraret. Nunc, ut eò redeamus, unde discessisset animus ultionis desiderio, ita studiosè mœnia tormentis diuerberabat, ut uix possent nostri reparaciones facere, quò minus sequenti die tormentorum impetu per aëra ferrentur. Dum mœnia ita pulsarentur, hostes pontem quandà extruxerunt, quem postea in fossis eius oppidi deposuerunt. Eum cum nostri uidissent, cognouissentq; quantum incommodi res illa esset allatura, continuo Nicolaus Parisottus Valettani nepos, & Algerias eques, multis comitantibus, militibus, pontem concrematuri ex oppido exeunt. Sed infecta re, ferè omnes ceciderunt: nam & Parisottus & Algerias plūbea pillula transfixi sunt. Cum uerò formidabilis hostilium tormentorum uerberatio nunq; cessaret, 4. Cal. post meridiem oppidum pluribus è partibus inuadunt, ter conatus renouat: erantq; adeò ualidi, ut oppido uideretur potituri. Sed nostros ita frequentes inuenerunt, ut cum ipsi fortissimè inuaderent, fortius etiam repellerentur, conatq; sunt, denique cum multorum suorum iactura in castra se recipere. Illa uictoria ita nostrorum elati sunt animi, ut hostiū uires omnino parulfacerent, & non minus essent strenui quàm fuerunt arcis sancti Elmi defensores. Sed quoniam nostri, nisi cum illos aggrediebantur hostes, nulla, neque magna, neq; parua tormenta bellica displodebant, & quoniam non exhibant amplius ad leuiora prælia: crediderunt hostes & militum præsidiorum, & munitio- num penuria iam nostros laborare: quare facile in spem potiundi oppidi ueniebant, sed res longè aliter sese habebat. efficiebat enim illud Valettani prudentia, qui & si satis habebat præsidiorum, nolebat tamen milites exire in leuiora certamina, quia nullum subsidiorum nuntium accepisset: atq; cum hostes quotidie magis essent infesti, nolebat suos intolerabili labore & assiduo defatigari, cum semper armatos esse oporteret. Cum uiderent Turcæ, se nulla re factos esse superiores, quod oppidum toties apertis præliis inuasissent, rem per cuniculos agendam rati, omnem industriam, omnemq; militum laborem ad effodiendos cuniculos uertunt. Ducunt igitur unum subter mœniorum fundamenta: sed neq; ita quidem res successisset illis felicissimè aperuerint. Interea duas triremes hostes præmiserant, quæ domos intra mœnia instarent frequentibus tormentorum globis ferreis, ut ancipites consilij oppidastodes: quare effectū fuisset, ut hostes comodius per cuniculos in oppidū clā ingrederentur, eo cuniculo deniq; potiti sunt nostri, atq; ante cæteros signifer magistri exercitus, multis fictilibus missilibus ignis coniectis, ipsum cuniculum ingressus omnes Turcas, qui fuerant ingressi, hastato telo sumpto in fugam uertit. Deinde ob rem præclare gestā torque aurea quinq; pondo à Valettano dona tur,

donatur, quam haberet perpetuum suae uirtutis, & fortitudinis monumentum. Miles à v. d. Calēdis deinde Sextilis nostris ex urbe egressi tum puluere tormentario, tum lettano tor- etiam fictilibus ignis missilis in pontē illum coniectis, quē hostes in fossa moe que aurea de- niorum fecerant, quō facilius possent ad muros ascendere, cōcremarunt. Pau- natur. cis de hinc diebus interiectis, hostes in eam partē, quae Caroli Ruffi custodiae commissa fuerat, oppidū inuadunt, quorum labor omnis fuit inanis, cū non so- lum à fortissimis praesidijs repulsi sint, sed etiā caeli eorum trecēti. Oppugna- tio illa duabus horis à meridie transactis cōcepit, atq; in quartā horam produ- cta est. Cecidit in eo praesidio ipse Ruffus, & eques Daresius, & duodecim è mi- litibus praesidiarijs. Ita uerō nostri eo tēpore ab hostibus in oppidum include- bantur, ut nō modo nulli exire liceret, sed neq; extra muros quidem aspicere, quin uel sclopettoriorū pillulis plūbeis, uel tormentorum globis ferreis ferire tur. Neq; tamen his periculis nostri terrebantur, quin omnia militaria munia fortissimē obirent: nam Calderonus Hispanus, uir sanē strenuus, cum opus esse intelligeret illam murorum percussione, quam fecerant hostiū tormen- ta recognoscere, in ea parte muri, quae Castiliae dicitur, nihil neq; uim tormen- torum, neq; hostium uires pertimuit. Veruntamen cum parum faustis auibus profectus esset, pillula plumbea transfixus interiit. Sed neq; res illa ulli nostro re studiosē conarentur, sequenti nocte exirent, & sibi potius fortiter morien- dum esse decernerent, quā in crudelissimorum hostium potestatem uenire. Hostes sua- dent Burgi fossas imple- re. Omnibus igitur uiribus hostem è fossa profugare cupiētes Equites & milites ad centum exeūt, leue praesidium inquitur, acriter utrinq; dimicatur: at Turcae de- niq; fossam relinquere, & terga uertere coguntur. Desiderati sunt ad octogin- ta ex hostib. in eo praesidio, è nostris Vasques & Macrinus Equites ordinis, mi- Capita nou- stroyū hastis- imposita Turcae con- spicienda ere- xerunt. cti Saluatoris, ut à nostris è Burgo conspicerentur, erexerunt. Plures ignes eo dem tempore uesperis accessi sunt in urbe, & magna facta salutatio multorum sclopettoriorum. Quare qui erant in oppido, sicut etiam Turcae, crediderūt fa- ctam fuisse illam salutationem, quia Christianorū classis iter iam cepisset, uel quia nouis aucta ciuitas fuisset auxilijs, quib. possent hostes profligare, cum nihil tamen horum contigisset. Illud autem factum fuit, ut intrepidus se esse urbani milites ostentarent, utq; aliquam suspicionem, & terrorem iniicerent animis hostium. Hostes deinde fossam murorum in parte Castiliae ita terra re- pleuerunt, ut sine ulla offensa domus terra plenae, siue lateris & propugnacu- li Aluerniae, facile possent ad illam percussione quam fecerant in parte Ca- Agger à dex- tris S. Salua- toris. stiliae, penetrare, locumq; adoriri. Ager praeterea, quem eminentiorem à dex- tero ictu fenestram tormentariam percussit Fracisci Castiliae, quo etiam die primo ictu Francis Hispanus, praesidiarius miles, cum filijs è potestate ho- stium ad lunonis Sacrum aufugit. Cum uidissent hostes sui tormētorum glo- bis adeo fractos esse muros & oppidi & Burgi, ut uel plaustra facile penetra- re possent, decernunt haec duo loca simul collatis signis cūcto praesidio adoriri, Burgum & S. Michaēlis oppidum eo- dem tempo- re Turcae in- frequenter à mœnibus repellere. Locum igitur utrinq; tanta Turcarū multi- tudine inuadit, ut his terra undiq; tegetur, tantoq; impetu, & tātis uiribus, ut uix credi possit. Tormētorum bellicorum bombus, & clamores utrinq; elati uadunt- rum, & instrumentorum bellicorum sonus, & arma, & clamores utrinq; elati tantum excitabant strepitum, ut insula, & omnia simul corruere uiderentur. Cum haec fierent è Turcis, urbani tantum strepitum audientes, cum aëra fu- mo plenum prospicerent, ueriti, ne id oppido accideret, quod contigerat arci prius, ne negocium scilicet non prius relinquerent, quā loco potiti fuissent opem

opem ferendam esse suis existimarunt. Exiuit igitur eodem tempore ex urbe
 omnis, qui aderat equitatus, tantoque impetu in hostes, in aquam seruabat, im-
 pressionem fecerunt, ut illi, terga uerere coacti, magnum & formidabilem stri-
 dorem extulerint. Qui oppidum inuadebant, coacti sunt negotium relinque-
 re, & suis, qui aquam custodiebant, laborantibus. opem ferre. Sic igitur magna
 cum clade utrinque repelluntur. Et nostris ad ceterum desiderati sunt, & totidem
 globis tormentorum uulnerati, quae frequentissimis ictibus nostros infesta-
 bant. Turcarum in eo praelio mille & quingenti caesi, praeter illos, qui fuerunt
 trucidati ab equitatu ante suorum auxilia. Oppugnatio illa in quintam ho-
 ram protracta est, semperque recentia auxilia fessis hostibus succedebant. Et quo-
 niam diuina bonitas uictoriam illam nostris comparauerat, cum uniuerso po-
 pulo & cum solenni pompa Valetanus gratias Deo, pro tanto beneficio actu-
 rus templum adiuit. Cum haec fierent in insula, nuntiat Toletano a quodam
 a Calabria praefecto quosdam caramussalos, militibus, & commeatu, & muni-
 tionibus onustas, Byzantio aduentare, quae subsidium classis Turcarum affe-
 rebant. Quare comitem Altemira, & Gildradam principem cum quinque trire-
 mibus illis obuiam misit. Cum ad loca, quae distabant quadraginta millia
 passuum a Melita, adissent, praedicta quidem nauigia non inuenerunt, sed pha-
 sellum & Liburnicam nauem tantum, qui etiam phasello portiti sunt, cum na-
 uis Liburnica ad insulam Melitae incolumis euasisset. Cum uellet eodem die
 Bassa experiri, an nostros per lassitudinem posset uincere, suis rursus imperat,
 ut oppidum adoriantur: sed denuo cum magna suorum clade repellitur. Et si-
 sciebat futurum esse is Bassa, ut illis locis nullo pacto potiretur: tamen, ne pos-
 set negligentiae apud Imperatorem Solymannum accusari, frequenter oppi-
 dum inuadebat. Idem postea Bassa, cum inuictos animos oppidanorum, suo
 rumque numerum indies recrescere uideret, actuariolum summa cum diligen-
 tia ad Imperatorem cum literis misit, quibus illum de rebus omnibus certior-
 rem faciebat, quo pacto classis esset instructa, quarum rerum penuria labora-
 ret exercitus, quam exigua spes esset insulae potiunda, quanti esse nuntiaren-
 tur Christianorum apparatus. Interea duae triremes ordinis equitum, quae Meli-
 sana discesserant, Syracusas applicuerunt, ubi & per illum diem, & sequentem
 noctem stationes habuerunt: tum ut catacopi Salazari carina inungeretur,
 tum etiam ut diurno tempore Pachinum praeternauiarent. Hi cum e portu
 soluissent, quendam Melitensem hominem in haliade siue piscaroria nauicula
 obuium habuerunt, qui a Turcis uulneratus fuerat, & a duobus Siculis capti-
 uis factis nuntiatum fuisse hostibus dixit duas triremes in illum portum appli-
 cuisse, equitibus ordinis Melitensis, & militibus onustas, quae Melitam essent
 aditurae. Quare cum suum aduentum notum esse hostibus, intelligerent existima-
 runt ingressum maiorem portum, quem intrare statuerant, esse difficillimum.
 Veruntamen cum ab instituto itinere non desisterent, cognouerunt haud pro-
 cul abesse duas triremes & dicrotum, quae ipsis uisis Melitam uersus nauiga-
 runt. Atqui triremes, Himeram usque profectae, Toletanum de omnibus, quae
 euenerant, certior faciunt: quae cum propter Austros & meridianos uentos
 ingredi nequirent, Syracusas reuertunt, ut quid Toletanus imperaret, exequere-
 rentur. Cum Syracusas igitur applicuissent, nuntius mittitur Mellana ad To-
 letanum, qui iussit non amplius esse recedendum, cum breui uniuersa auxilia
 esset missurus. At Salazarus minimè reuertit cum triremibus, sed iter institutum
 perficere omnino decreuit, quauis eo ipso die & pluuia frequentes, & uenti,
 & fulgura aduersarentur: qui tamen adeo prospera fortuna usus est, ut inco-
 lumis Melitam peruenerit. Hic Turcico postea mori indutus, comitem secum
 adducens, cum essent ambo Turcici idiomatis periti, ita prudenter egit, ut ca-
 stris hostium ingressus ad tredecim millia hominum, uel certe non multo plu-
 res, bel-

Valetanus
 acturus Deo
 gratias tem-
 plum adit.

Bassa mittit
 actuariolum
 ad Byzantiu
 imp.

2 Triremes
 Syracusas ap-
 plicant.

Toletanus de
 Turcarum
 rebus certior
 factus.

Salazarus
 hostiu castra
 ingreditur.

res, bellis gerēdis aptorum in castris esse cognouerit, quorum maior pars erat uulneratorum. Reliqua multitudo certaminibus planè erat inutilis, cum præsentibus etiam præstantiores multi in superioribus prælijs, & oppugnationibus tam frequentibus uel ferro, uel igni fuissent absumpti. Cognitis igitur diligenter hostium castris, mox in urbem redijt, deinde primis uigilijs cum Petro Pazo Hispano locum quendam custodijs Maliacis proximum adeunt. ibi Petrus permansit, ut pro signis uel urbis, uel sacri lunonis posset de rebus omnibus Toletanum certiorē facere, sicuti Salazarus illi significauerat: qui catastrophe ingressus in Siciliam nauigans Messanam incolumis peruenit. Tum certiorē facit Toletanum, quo in statu res essent Turcarum, quod agrè affecti sint. Turcæ, quod decem millia peditum uim non possent sustinere, quod facile esset hostes profligare: qui cum suæ sententiæ certas rationes adduceret, eiusq; oratio cum multis captiuis ex hostibus cōsentiret, facile fidē fecit. Nam non solum ad tredecim millia peditum esse ferebatur in castris, sed etiā ita dicebatur esse cōsternati præteritis calamitatibus, & frequentib. cladi-
 Bassa uix cogere uerberibus, ac nōnullos etiam sua manu interemisset, sed id frustra fiebat, quoniā malebāt hostes Turcico gladio interfici, quā horribili nostrorum tormētorum multitudine globorū prosterni. Huc accedebat, q̄ mi-
 stris, morerentur, quod assiduis bellorum laboribus erant defessi, cum fortif-
 sine obsesi resisterent quod ad illud bellum omnino accessisse pœnitebat.
 Quare si locus fugæ patuisset, pauci mansissent in castris: qua de causa impo-
 sita fuerunt ubiq; custodia, quia, ut dicere solebat Bassa, iusserat Solymanus
 uel insula potiri, uel omnibus esse in insula moriendum. Sic enim significau-
 rat Zalachles Rays, quem capta arce sancti Elmi, cum literis Byzantiū adijisse
 diximus. His rationibus cōmotus Toletanus statuit cum septuaginta triremi-
 bus Syracusas accedere, decem peditum millia Melitā cōuehere, atq; auxilia
 deniq; in insulam exponere. Dum is ita instruitur, Franciscus quidam Aguila
 randum inquit, sed oportere totis uirib. oppidū adoriri, quod illo sine dubio
 potirētur, cum non plures essent quadringētis peditibus intra mœnia, quod
 reliqui præteritis oppugnationibus cecidissent. Cognita huius fuga, id, quod
 euenit, nostri futurum rati, ut is hostes ad nouam oppugnationē excitaret,
 ad restauranda, quæ forent necessaria, animū adijciunt. Quare Franciscus Gi-
 nares, uir singularis ingenij, statuit, ut subitaria reparatio fieret exiguo inter-
 uallo à recto oppidi pariete, cum parietem ipsum magna ex parte tormēta ho-
 stium strauissent. Illa reparatio, & si erat amplissima, (nam ad quinquaginta ul-
 nas extendebatur, & sex erat lata) tamē duabus noctibus perficitur cum suis
 utriusq; propugnaculis. Eodem die ceperunt hostes ad fossæ propugnaculū
 cuniculum effodere, atque omnis labor, totaq; spes subruendi muri in hoc cu-
 niculo, quem occultissimè excauabant, posita erat. Cum in suspicionem eius
 rei uenissent oppidani, quia tam segnes hostes præter consuetudinē uideban-
 tur, eorum operum locum diligenter inuestigantes cōmotæ telluris pulsū, &
 latiorum peluuium aqua plenorum obseruatione, quæ leniter agitari uideba-
 tur, & tympanorum militarium instrumentis humi depositis lenem sonitum
 audientes, locum denique deprehendunt. Tum nostri pari cuniculo fiūt ob-
 uij. Dum his operibus nostri sunt intenti, nonnulli ex hostibus turrim oppidi
 conscendere conantur, atque aliq; alijs è locis sacculos pulueris tormētarij ple-
 nos intra mœnia conterserunt. Quæ cum fierēt à militib. duo Bassæ, aliq; insi-
 gniores classis cōcilium conuocandum statuunt, ut decerneretur, an diutius
 etiam morādum sit, uel ex insula recedendum. Decernit igitur maior eorum
 pars do-

Turcarum tu
miditas.

Cum 70 tri
remibus Sy-
racusas acce-
dendū putat
Valettanus.

Franciscus
Ginares uir
singularis
ingenij.

Concilium con-
uocatur ut
num abeun-
dem sit dece-
natur.

pars domum esse redeundum: sed tamen uisum est summo eius expeditionis duci, ut biremis expectaretur, quā ad Solymannum miserat Byzantium, atq; interim fortunæ inconstantiam rursus experiri. Nullum tempus inane ab illis prætermittabatur, sed quo tempore non uexabatur tormētis muralibus oppidani, uel pōtes, uel cuniculos faciebāt, uel implebāt fossas, neq; unq; à militariū operibus cessabatur. Quicquid enim decernebāt præfecti, cōtinuo perficiebatur. Cum nostri cuniculū igitur hostiū aperuissent, eō sub terrā ingressi complures ex hostib. in ea fouea trucidarunt, & quinq; cados pulueris equitarij plenos ceperūt. Cum triremes illæ & dicrotum, quæ, uisis triremib. equitum militiæ, profugerant, in castra reuertissent, classem Christianorum instruatam esse principes Turcicæ classis certiores faciūt: quare Pialis ad octoginta nauigia instrui iussit, quæ stationes habebāt in portu Marsamusetto inermes, lignisq; & hominib. spoliata: quippe cum ligna illarū ad pōtes faciendos exportassent: quæ nauigia partim triremes erāt, partim dicrota. Pialis igitur ita instructas ad qua triduū habuit nauigia, quæ per diē insulæ erāt propinqua, at per noctē in altum recedebant. Cum intra illud spatium neminē ē Christiano

30. cados
tormentarij
pulueris sin-
gule trire-
mes uexerunt.

Basilici tres
quorum glo-
bi 200. pon-
do.

Burgi muri
solo æquati.

Adolescēti te-
neri & mu-
lieres in ho-
stes impetum
fecerunt.
Viri insignes
in ipso oppi-
do cæsi.

Salus non in
muris, sed in
singulorum
fortitudine
potius sita
est.

rum classe uidisset, suos rursus in insulam exposuisset. Enimvero munitiones illis iam deesse ceperant, cum triginta cados pulueris tormentarij singulæ uexerunt. Veruntamen muros maiori impetu, quàm solebant, passare incipiunt, ac tribus Basilicis præcipue, quorū globi ad ducenta pondo accedebant: nam his incenia oppidi iam propè solo erant aquata. Eodem tempore Pialis ita Burgum globis ferreis diuerberauit Castiliam uersus, ut totum murum prorsus solo æquasset: quare in spem oppidi potiūdi faciliē hostes inducuntur. Videbant enim nullos esse muros obsessis, quibus protegerentur, sed omnibus in aperto esse dimicandum, sed haud amplius posse repelli credebāt quare innumerabiles propè undique totis uiribus oppidum inuadunt, atq; conatum ter cum magna suorum clade renouarunt. Veruntamen nostrorum uirtute & fortitudine deniq; sunt repulsi, neq; tantopere sanè ullo certamine uel multis iam temporibus obsessorum par uirtus enituit, neq; ullis ciuitatis tam communis omnium ciuium fortitudo, quàm eius populi claruit. Quippe cum uel teneri adolescentes strictis armis in hostes impetum facerent, & armatae mulieres intrepide ad incenia defendenda accedere non dubitauerint. Sic igitur hostes, insigni clade accepta, recedere coacti sunt à nostris. In eo prælio iexaginta è nostris interciderunt, quorum maior pars non ferro oppugnantium, sed tormentorum ictibus cæsi fuerunt. Ceciderunt igitur in oppido uiri illustres Scipio Pratus, Scoderinus, Bonipertus, Fagianus Ruffinus. Eo ipso tēpore alius cuniculus inuentus est, per quem hostes se ingressuros oppidum sperabant, sed quoniam in magna hominum multitudine uariæ sunt ad omnes euentus animorum mutationes, cum alij magis fiant feroces ob periculorum magnitudinem, alij cōtrā animo cōsternentur: ob frequētes oppugnationes, crebraq; hostium certamina, nonnulli innuebant Valettano, non inutile futurum fortasse, ut res preciosiores in castellum S. Angeli trāsferrentur, ut in locum magis munimentum & tutū: Eam orationē sanè agrè tulit Valettanus, cum uel unū hoc facinus maximè posset Melitēsium animos & militū tam præclare pugnātium, ac incenia defendentiū terrore percellere. Quare uel omnia esse armis conseruanda respondit, uel si de salute ciuiū actum esset, leuem esse putandam ceterorum omniū iacturā. Atq; ne spes militum, & omniū salutis in muris potius eius castelli, quàm in fortitudine pugnātium, & in uirtute singulorum inesse putaretur. His addidit se uelle, ut omnes præsidarij eius castelli ad Burgū secuti cæteri pugnaturi accederent, quòd solos esset ibi relicturus tormentorum bellicorum ministros, à quibus ipsa tormenta in hostes dirigerentur & dispo-

derentur. Nec multum sanè tempus intercessit, cum Turcæ denuo summis uiribus oppidum undiq; inuadunt, sed in parte castiliæ præcipuè maior fit conatus. Ad extremū hostes recedere coacti. In ea pugna cecidit Aluernias, uir insignis, & alij nonnulli uulnera ceperunt. Cum Turcæ magna clade accepta, in castra rediissent, tantus tormentorum strepitus repēte exoritur mœnia diuertentium ut omnia circū uiderētur contremiscere. Interea dum uires aliquantulum à recentibus semper laboribus Valettanus reficeret, ecce accurrit quidam qui exclamauit, omnes periurimus, iam enim tria signa Turcis à parte cū Castiliæ ingressa fuerant. Eo nuncio audito, sumpra galea & hasta Valettanus suos breuiter hortatus, hanc esse gloriosam opportunitatem ostendādi quantum armis præstarent hostibus, Turcas non esse timendos, ut imbelles, diuine bonitati esse confidendum, quæ semper illos in superioribus prælijs adiuuifert, in hostes impetum facit: quoniam armis potius & celeritate defendentium, quam uerbis res erat transigenda. Tum equites Melitensis militiæ, & adulescentes, & mulieres deniq; Valettanum secuti, hostes intra mœnia inuadunt, omnes ingressos cædunt, ingredi uolentes in fugam uertunt. Illud præliū ad occidentem usq; solem perdurauit, quod & nostris & hostibus sanè fuit calamitosum: nam plures ducentis è nostris ceciderunt in ea pugna, ex hostibus ad unum cœli sunt oppidum ingressi, & ingēs præterea trucidata multitudo: quare turpiter coguntur redire in castra. Cum magna fuisset hostium multitudo in fossa illa Burgi, quæ terræ coniungitur, permulti ibi manserunt, qui ne à tormentis oppidi infestarentur in parte Castiliæ, subitariam reparationem fecerunt è terra & lignorum fascibus, alijsq; lignis ad illud negotium accommodatis, quò & ibi tuto esse possent, & ad mœniorū radices excauare. Nam hoc ipso consilio præcipuè ad quindecim ulnas fossam occupauerant. Et si subitanea illa reparatio breui absoluta fuit, tamen non sine magno illorum detrimento illud euenit: quoniam & bellica tormenta, & ignis missilis fictilia complures eorum absumpserunt. Sed iam instructus ita erat Toletanus, ut Melitā faciliè posset accedere, neque aliud expectabat Messana Syracusas nauigaturus, quam Ioannem Cardoneum, qui Panormorum cum duodecim triremibus quatuor naues actuarias pane nautico, alijsq; commeatu onustus remulco attracturus appulerat. Verum cum tardior eius reditus esse uideretur, nuntium celerrimè misit Toletanus, ut si naues nō ita commodè trahi possent, ijs quantum panis nautici, & aliarum munitionum ad celeritatem sufficere, imponeretur, & quamprimum rediret. Cepit igitur iter Toletanus Syracusas uerpedicum uehebantur, & ducenti Equites Melitensis ordinis, & quadraginta Equites sancti Stephani. Illustres fuerunt uiri inter hæc auxilia Hānibal Estensis, Hercules Varannus, Ascanius Cornias, Aeneas Pius, Aluarus Sandes, Chiapinnus & Vincentius Vitellij, & alij complures. Cum hi appulissent Syracusas, Toletanus Andrea auriam cum triremi, & nauicula exploratoria Melitam misit, ut per exploratores, & per Petrum Paczum, qui loca maliacis custodijs finitima obseruabat, cognosceretur, quæ hostes agerēt. Ex ipso Petro perceptum est multos iam dies nullam neq; triremem, neque dicrotum fuisse uisum, præterquam unum uel dicrotum uel Hemioliā, quæ Sacrum Iunonis uersus nauigauit, quo etiam die è præsijs Maliacis audierat ad sexdecim uela uia fuisse, quæ ad salinas aquatum accesserant: quæ cum nox aduētasset, quo se receperint, ignotū fuit. Nostri interea ualidissimas reparationes à parte Castiliæ fecerant, multisq; in locis tormenta statuerant, quæ dispoderentur in inuadentes hostes, eosq; in latus ferirent, ac fossas militares deuastabant, quas illi ducebant ad ipsam percussionem Boninsegnæ. Id autem faciēbant eo consilio, ut illis perfectis scloppetarij totā areā eius partis oppidi infestarent.

Exclamatio
militis Meli-
tens.

Valettanus
hortatur suos
ad magna
nimiam.

Diuine boni-
tati confiden-
dum.

Valettanus
Syracusas
proficiscitur

Illustres uiri.

starent. Cum accingerentur eo die Turcæ, ut totis uiribus Burgū & oppidum adorirentur, primum è trabibus & asseribus opperimentum quoddam ad tabulati formam compactum attraxerunt, sub quod triginta Turcæ tegebantur, id iuxta oppidum sancti Michaëlis ad radices murorum collocarunt, atq; ita propinquum, ut nostri omninò intra oppidum includerentur. Id cum grauius oppidani tulissent, adeò forti animo exierunt, ut impressione hostes facientes, eosq; repellentes, ignibus missilibus opperimentum illud concremarent. Rursus & ij, qui Burgum inuaserant, consimili ratione repelluntur, concrematurq; illis aliud operimentum, quod ad radices contracti muri in parte Castiliæ parauerant. Sequenti deinde nocte nonnulli è præsidijs exeuntes ut militares fossas destruerent, quas hostes duxerāt, ad octoginta Turcas obrūcarunt, quibus illarum fossarum custodiam erat permissa, omnesq; oppidani incolumes ex illa prælia redierunt. Die uero sequenti Toletanus, relictis Syracusis, Pachinam uersus Melitam accessurus iter cepit, qui fortuna sanè prospera usus nauem onerariam obuam habuit, quæ maris tempestate eò impellebatur, ac Zerbis Syriæ ciuitate aduentabat cum magna nautici panis copia, sex millibus cadorum pulueris tormētarij, multisq; globis ferreis, quæ omnia ad reficiendas uires hostilis classis importabantur. Ea potitus Toletanus sexaginta è suis totidem Turcarum locum, quos exemit, a cæuaræ impositis. Eam misit Syracusas. Nostri interea, qui obsidebantur, ex oppido egressi, repulsi hostibus è fossis militaribus, quas duxerant, aliud tabulatum concrematur, quod ad radices murorum fuerat asportatum: neq; unquam uel à leuioribus prælijs, uel oppugnationibus, uel operibus concremandis, uel aperiendis cuniculis, uel reparationibus aduersus uim tormētorum, cessabatur. Tanta erat diligentia, quæ Turcæ in oppugnando illo oppido utebātur. Cum classis uero Christianorum Melitam uersus uelificaretur, tanta repente exorta est uis procellarum, ut eam ad Aegates insulas appulerit, quæ distant à Melita ducentis & uiginti millibus passuum. Sed quoniam singulari diligentia faciēdis reparationibus Turcæ utebantur nostrorum cuniculum ad radices muri Burgi inuenerunt, quem illi in proximam oppugnationem parauerant, atq; octo cadis pulueris tormentarij captis cuniculum deuastarunt. Paruo deinde spacio interiecto, Mostapha cum omnibus copijs oppidum. Erecto Regio uexillo, inuadit, cuius in apice pomum erat aureum, atq; tantis uiribus moenia adoriantur, ut oppido uiderentur omninò potituri, cum unusquisq; testem uirtutis suæ Bassam esset habiturus: sed tamen à nostris fortiter repelluntur, cū bis conatum frustra renouassent. Tum cohortium illarum præfectus uel intra milites fossas accessit, suorum singulos cohortatur, ut fortiter uires inualidas propè obsessorum ob diuturnos labores superent. Sed tamen nonnullis amissis, in castra, re infecta, redit. Postridie eius diei Mostapha, ut rursus oppidum die tertio inuadant, decernit: qui quoniam languidas propè suorum uires factas esse cognoscebat, animosq; Turcarum partim difficultate negotij deterritos, partim diuturnis laborib. defessos, ita suos spe uictoriæ erigere aliquantum ad futuram oppugnationem conatur. Quam debiles uires esse obsessorum rationi conueniens lit militū, nemini uestrum potest esse obscurum, si & belli diuturnitatem cōsiderare uolueritis, & quot uiri fortes ex hostib. in superioribus prælijs partim ferro à nobis cæsi, partim tormentorum globis laniati ceciderint. Nam quibus superiorum bellorum pepercit fortuna, cum eos semper armatos esse oporteat, cum tam diu inclusis neq; libero quidem distare puliceat, cum nunquam labores intermittere, quanto opere à mortuis distare poris: ut nihil est, quod non diuturnis laboribus infringatur. Nos contra cū tot simus, cum libero aëre, quid plurimum facit ad sanitatem & ad uires perfruemur,

Octoginta
Turcæ ob-
truncati.

Ad Aegates
insulas clas-
sis nostra re-
pulsæ est.

Mostaphæ
ad milites su-
os exhorta-
tio.

Nihil est,
quod nõ as-
duo labore
infringatur.

fruantur, cum semper recentia subsidia fessis in certamina sufficere possimus: quid est, cur inualidos, & semimortuos, & eosdem semper pugnantes hostes, & diuturna obsidione defatigatos, rerumque omnium difficultate circumuentos, opprimere dubitemus? atqui non esse inuictam illam gentem, tot a nobis caesa hostium corpora, quibus tota propere area arcis sancti Elmi operiebatur, fuerunt argumento. Nullae sunt inexpugnabiles milites, sed uirtuti nostrae cedant oportet ciuitates omnes, quae uim ferri ac ignis sentire possunt. quis enim unquam se impune inuictae nostrae gentis uires expertum esse gloriari potest? aut quod negotium maiores nostri frustra unquam conati sunt? semper de illarum ciuitatum salute actum esse putatum fuit, ad quas expugnandas uel non stri exercitus, uel classes appulissent. At nunc li tantos sumptus in comparanda classe frustra fecerimus, si tot, tamque assiduos labores tulerimus, ac re tamen infecta domum reuertamus, uereor, ne uniuersam gloriam, quam diuturnis laboribus, & singulari rerum militari peritia maiores nostri nobis comparauerunt, hoc tempore turpiter amittamus. quam famam apud Christianas nationes, aut quam existimationem relinquemus? quanto pere Imperatoris nostri tur maiorum nostrorum gloriam, omnem Turcici nominis dignitatem, omnem uestrum singulorum existimationem credite in huius oppidi expugnatione sitam & constitutam esse. nunc non amplius de insulae possessione, sed de gloria uniuersae gentis nostrae, de singulorum nostrum dignitate, de uoluntate Imperatoris, de Italiae denique, & totius Imperij amplitudine dimicatur. quare praestiterit gloriosè inter armatorum cohortes mori, quam postea ita turpiter uiuere, & cum summa infamia domum redire. His additae sunt ingentes pollicitationes honorum ac diuitiarum ijs, qui praclare se in sequenti praelio gessissent. Tum tantum laudis desiderium accessit animis Turcarum, ut bellum signum dari omnes conclamarent: sed, ut in diem posterum corpora curarent, & pararent arma, imperatur, postridie eius diei. quod fuit ad septimum Calend. Sept. summo conatu redintegrata est pugna usque adeo terribilis, ut hostes agminatim per ruinas murorum, quas tormenta fecerant ut frequentia, irrumperent ac progredierentur, & densatas nostrorum acies, hastisque praecutis horumque procellam, tanquam inter grandinis frequentiam certaretur. Pugnantur, pro maiorum suorum existimatione, & de suo ipsorum honore, deque omnibus ornamentis, inde de honore, de imperio, de gloria singulorum, & de salute dimicaretur. Ad extremum multis utrinque caelis Turcae in castra repelluntur: quoniam tanta firmitudo corporis, & animi magnitudo fuit nostris, ut omnem fidem superasse uideantur. e nostris centum & tredecim sunt desiderati, at ex hostibus plures mille & ducentis cecidere. Calendis autem Septembris nuntius Burgum ingreditur, quem Valetanus iam biduum miserat in urbem. hic Toletani literas attulit, quibus significabatur classem Christianorum breui in insula futuram, quo etiam die cognitum est per transfugam paucos esse hostes pugnae idoneos, cum fame quotidie multi perirent, & assiduis laboribus, & multis captis uulneribus: quod ad obsidendam urbem adire decreuerant, ad quod negotium iam quinque tormenta erant parata. Ea clade suorum accepta Mostapha non medio ceter discruciabatur, quod neque minis, neque promissis poterat suos ira excitare, ut superiores fierent. Interea cum cessauisset procella, factaque fuisset ingens maris tranquillitas, Toletanus cum uniuersa classe Drepano discessit, ac Melitam uersus, auxilia in insulam expositurus, nauigauit. quo in itinere triremes ordinis Equitum duabus biremibus hostium positae sunt. Nostri per id tempus cuniculum in parte Castiliae fecerunt quem

Premiorum pollicitationes militibus strenuis factae.

parabant aduersus primum hostium oppugnationem: sed, cum uererentur ne illum Turcæ inuenirent, qui subitarias reparationes excuabant, ignem intulerunt, & ad sexaginta Turcæ sublimes in aëra sunt sublatis. At nihilominus hostes tabulatum corio tectum, ne missilibus ignibus cremaretur, multo superioribus ualidius struunt, sub quo quadraginta sclopettarij tegebantur, qui maximam molestiam nostris afferebant. Id cum ad radices mœniorum collocassent, exigua fossa excuatur, duoq; semicannones ibi collocantur, qui tabulatum in latus illud percusserunt, atq; cum primo ictu illud conquassatum corruisset, omnes, qui erant sub illo, grauissimè oppressi. Sequenti deinde nocte nostri exeuntes omnes reparationes hostium deuastarunt, eosq; ex illa fossa, quam super aggeribus nostrorum duxerant, acerrimè repulerunt. Tum primum cognitum fuit à nostris Turcas assiduū bellorum laborem perferre non posse, cum illorum trecenti à uiginti quinque nostris sint in fugam uersi. Nonis Septemb. Christianorum classis ad Sacrum lunonis applicuit, quæ cum Melitæ signa non uidisset, ad Himeram se recepit: quo statim Andreas Aurias profectus eundem esse inquit, quia pro uisis signis possent tutissimè auxilia exponi. Sic igitur ad Sacrum lunonis reuersi tertia hora noctis, ibi stationes decreuisse runt. Confugerat, eodem die captiuus, qui significauit Valettano decreuisse Turcas sequenti die oppidum omnibus copijs adoriri, quo die nisi potirentur, erat omnino illud negotium relicturi. His addidit præterea ingentibus pollicitationibus singulos centuriones fuisse ad eam pugnam incitatos, edictum pronunciatum publicè per præconem tria nummorum aureorū millia illū esse captiuum, qui prior Turcicum signum supra muros oppidi fixisset, omnibus lanizeris proponebatur, ut Spacchium dignitatē obtinerent, si potirentur oppido: cæteris omnibus honores & opes ingentes. Tum gratias agit Deo Valettanus, quod eius clementia efficeretur, ut de omnibus hostiū consilijs certior fieret: deinde ad illa paranda animum adiecit, quæ pertinebant ad arcendas hostium furias. totus autem ille dies consumptus est domibus hostiū consilijs certior etiā ictibus auctuaria nauis demersa sit. Cum Toletanus eod postea appulisset, neminem per noctem descensionē facere uoluit: at illucescente die intra quinque horarum spatium sine ullo strepitu quinque Hispanorū millia & quingenti, nauis trecentiē triremibus, inuitis propè præfectis, expositi sunt. Equites milia Melitensis ducenti, reliqui pedites erant Itali, qui numerus octo millia & trecentos continebat. Erat inter hos Ascanius Cornias Magister exercitus, Aluarus Sandes, Hispanis cohortibus præfectus, Toletanus, dum triremes siccarentur, cum militum præfectis collocutus, iussit ut publica edicta Philippi regis nominare fierent, & ut res ab Ascanio pro sententia maioris partis concilij gubernarentur, donec peruentum esset ad Valettanum, cui parere omnes iubebantur. his igitur iter ingressis meridiano serè tempore, Toletanus triremem ingressus orientem uersus nauigans cum omnibus triremibus à Melitensibus discipulis magnam fecit salutationem: ac Toletanus item iussit sua omnia triremium tormenta bis displodi. Mox in Siciliam reuertitur, ut Vibiates copias, quæ erant Messanæ, & alios Hispanos, qui erant Syraculis, quam citissimè conueheret, ut tempestiuus ad prædam Turcicæ classis rediret. Hostes iam quatuor dies ante ceperant sua colligere impedimenta, quia iam discedere decreuerant: uerum cum oppidū extrema oppugnatione essent inuasuri omnibus copijs, Turca citato equo cōuolauit, qui significauit ingentia exposita esse Christianorū auxilia. ea re audita, statim totis castris ad arma conclamatum est, omnesq; Turcæ ad aggeres accurrentes sua impedimēta, quæ reliqua erant, collegerunt: tormenta in triremes attraxerunt, igni aggeres ipsos deuastarunt. Nec

Turcæ assiduū bellorum laborem ferre non possunt.

Auctuaria bo-stium nauis demersa.

Neq; ullum tormentum bellicum reliquum erat præter Regium quendam ca-
nonem, cuius globi ad centum & uiginti pondo accedebant, cum nostri ex op-
pido uel iniussu Valettani exeunt, atque impetum in quingentos Turcas, qui-
bus eius tormenti custodia erat permessa, facientes, illos pugnare nolentes faci-
le in fugam uertunt: quare tormentum in oppidum trahitur. Enim uero si no-
stri illo die impetum fecissent in extremam Turcarum partem, qui triremes a-
scendebant, magna parte tormentorum sanè positi fuissent: Sed quia incerti
sunt bellorum exitus, sæpiusq; repugnant rerum euentus, uel sapientissimis
consilijs mortalium, multò fuit prudentius consilium com meatum & muni-
tiones conseruare, quæ in loco erant difficili, neq; ita commodè in urbem ini-
portari poterant, quàm hostes tam citò inuadere. nam euenit aliquando, ut, qui
rerum suarum custodias reliquerunt, quò commodius hostium res occupa-
rent, ex altera parte hostilibus rebus non potiantur, at ex altera suas etiam amit-
tant: Turcæ igitur magno otio & bellica tormenta, & impedimenta, & magnã
copiarum partem maturè in triremes contraxerunt. Nuntiatur deinde Valetta
no, quòd classis, quæ exierat è Marsamusetto, decem millia Turcarum emisit,
qui cum recentibus auxilijs congregerentur, qui ciuitatem uersus iter cepèrãt.
Valettanus è uestigio magnam manum suorum militum emisit, & signum or-
dinis equitũ in arce S. Elmi erigi iussit: quare cum nostri ex urbe exissent, Tur-
cæ cum priore parte, qui erant Hispani, leuius prælium committunt. deinde
cum reliquæ copię accessissent, in fugam uertuntur: quos nostri ad puppes
usq; securi, plures mille & quingentis trucidarunt. Cum reliquæ omnes copię
aicendissent triremes ad descensum S. Pauli, totum diem posterum ibi statio-
nes habuerunt. deinde, tormento per noctem discolo, iter orientem uersus ca-
piunt, infulam ferro ac igni deuastatam, domos conquassatas, oppidorum mœ-
ra, & octo millia, quibus concussa sint loca insulæ, memorantur. Narrantur in
his prælijs ad quinque millia è nostris desiderata, inter quos Equites 240. mi-
lites ad 3060. reliqua bellis inutilis multitudo, è Turcis ceciderunt ad 23000. mi-
lites, & inter hos quos habebat Solymanus omnium præstantissimi. Qua-
re si quis difficultates nostrorum diligentius consideret, si perperuos labores
in tam diuturnis, tamq; crebris oppugnationibus & leuioribus prælijs, uix uul-
tam militarem uirtutè multis annis clarius enituisse intelliget, quæ possit cum
magnitudinè animi Valettani, aut eorum, qui oppida illa defendebant, eiusq;
insulæ incolis, comparari. Verùm, cum nihil fiat diu felix humana solùm pru-
dentia, uel uirtute armorum, semperq; uiros bonos Deus adiungere soleat, cre-
dibile est, non minùs probitate, quàm armis, Melitenses excellere: quippe cum
diuina prouidentia præcipuè res Melitensium defensas fuisse constet.

Hostes fugã ar-
ripietes cano-
nem Regium
reliquerunt.

Bellorum exitus
incerti.

5000. è Chri-
stianis militi-
bus desiderata.
23000. è Tur-
cis exciderunt.

EXPLICATIO NOMINVM EORVM, QVAE OB-

scuriora uidentur in obsidione Melitensium.

Cart. 2222. **P**ratice ac prædatorie naues, dicuntur partim hemiolie, quæ iustis
biremibus sunt inferiores magnitudine: sicut triremiolie amplio-
res quidem biremibus, at triremibus inferiores: partim celoces, quòd
his omnibus nauigijs piratæ & ad celeritatem, & ad uim inferendam
pro locorum opportunitate utuntur.
2223. Galathe, insula est perexigua in Mari mediterraneo nõ procul ab Aph-
rica, quæ ante Caroli v. Imperatoris ætatem obscura sanè fuit. Sed
cum Barbarossa Turcarum dux aduersus eius uires oppidum in ea
insula muniuisset, & id captum à Cæsare ipso postea factum fuisset
inexpugnabile, nomen celeberrimum obtinuit, nunc uulgò Golet-
tam uocant.

- ibid.** Peloponnesus, peninsula est cum prorsus a terra non disjungatur, sed Isthmi pertenui uinculo septentrionem uersus Attico solo adiungatur; habetque ad meridiem & occidentem uersus Adriaticum mare, ad orientem Creticum pelagus prospecta, quae peninsula subdita est imperio Turcarum, nunc uulgo Morea uocatur.
- ibid.** Africa minor, regio quae Mari mediterraneo alluitur, & imperio partur Turcarum, uulgo dicitur Barbaria.
- ibid.** Carmania, regio quae alluitur ex altera parte sinu Persici mars, paruoque spatio ab Arabia disjungitur, at ex altera parte Indico pelago, quae Parthos habet ad Septentrionem, uulgo etiam Carmania.
- ibid.** Mitylene, insula in mare Aegeo, quam etiam Lesbum uocant, quae dicitur uulgo Metelinum.
- ibid.** Methone, ciuitas Peloponnesi, quam uulgo dicunt Modonem.
- ibid.** Liburnicae, leuiiores sunt biremes, quae ob celeritate & leuitate non merodocriter ad praedandum sunt accommodatae, uulgo dicuntur Bergantini.
- ibid.** Hermiolicae, biremes sunt, ita dictae, quod a puppe ad malum binis remis agantur, a malo ad proram unico tantum: nunc fustae dictae sunt.
- ibid.** Scaphae, paruae nauiculae quadrata parte extrema puppis, quas naues onerariae secum trahunt, uulgo Batelli, sed uocantur Sciphi, etiam quaedam maiora nauigia, quae uulgo dicuntur Sciphi.
2225. Marsafiroccus, portus est quidam in insula Melitae exiguus, qui distat a munitis locis satis amplo interuallo: neque satis tutus est a mari, quia non multum in insulam ingreditur, neque coarctatur in principio.
- ibid.** Aegimus, insula in mari Africo inter Galathen & Apollinis templum, quam uulgo Zerbas nominant.
2227. Gerus, fluuius ingrediens in sinum Cimmericum, non procul ab Agaro promontorio, quem locum Leucopetram etiam uocant.
- ibid.** Theuthrania, ciuitas mari Syriaco alluitur, quae nunc Tripolis uocatur.
- ibid.** Celox, nauiculae genus, quae unico tantum remo per sedilia agitur, cum plures remiges habeat, qui cum celerrimus sit, eo tanquam tabellario utuntur classium praefecti mittendis nuntijs, uulgo dicitur Fregatina.
- ibid.** Marsa, proprium nomen loci insulae Melitae, sicut Militara.
2228. Cata scopium & exploratoria nauicula, idem sunt, haec ampliora quidem nauigia sunt celocibus, at eadem forma, quare celocem etiam exploratorium nonnulli uocarunt, uulgo dicitur Fregata.
2229. Populonia, ciuitas Ethruiae, mari Ligustico propinqua, uulgo Pionbinum.
2232. Actuariae naues, ita uocatae sunt, quia uelo potius, quam remis agantur. Et quae ampliores sunt praecipue ita uocatae sunt.
- ibid.** Descensus S. Pauli, uocatus est portus, quod in eum S. Paulus naufragus appulisset, ad insulam Melitae tempestate compulsum: quo tempore Romam nauigabat, cum ab Agrippae sententia ad Caesarem prouocasset. hic a uisera morsus, quae cum ligna super ignem faceret de manu pendit, tamen illaesus fuit: multaque alia admirabilia fecit, ut legitur cap. 28. Actuum Apostolorum.
- ibid.** Petra nigra, loci nomen in insula.
2239. Pionia, oppidum est Teuthaniae, quod uulgo Pignonem uocant.
- ibid.** Himera, fluuius est non longe ab Agrigento Siciliae ciuitate, qui, ubi nunc oppidum Terra noua dicitur, in mare exit. Locus exiguus inde parum distat a Sicilia, quem uulgo Pozzalum uocant, atque Himera pro loco illo capitur.
2241. Dicora, uocatae sunt biremes iuste magnitudinis a Graecis.

2241. Panis nauticus, panis qui uulgo piscotus uocatur.
2244. Acatia, sunt nauigia minora quidem liburnicis, & actuariolis maiora, quibus & uis est, & celeritas: his utuntur piratae, inter uocatarum fregatarum genera collocantur.
- ibid. Lintres, sunt nauigia conuehendis rebus necessarijs classibus accommodata, quae uulgo Burchi dicuntur, quae classes adducunt ne triremes tot impedimentis grauentur, his ligna ad aggeres faciendos comportantur, atque his utuntur pro pontibus superponentes tabularata.
2247. Saluatio militaris, fit ubi instrumenta bellica dispenduntur laetitiae causa, quod uulgo dicitur, Facere saluam.
2248. Phasellus, nauigij genus liburnicis maius, eius tamen generis, quod est nauis oneraria & longa triremi uideretur compositum, remisque & uetris aptum est, ad similitudinem uentis phaeoli fortasse olim dictum, nunc Bergantinum uocant.
- ibid. Carina inungitur, quod uulgo impalmare dicunt. nam iunguntur carinae ut ad celeritatem sint aptiores, sic enim facilius natat uncta carina.
- ibid. Pachinus, Siciliae promontorium Melitam propius at Syracusas propinquius spectans, & in eadem base quae habet pro angulo Lilybaeum, Caput passurum uulgo uocatur.
2249. Malia custodiae praesidia eius oppidi, quod Malecca uulgo uocatur.
2251. Panormus, urbs est Siciliae in eo latere insulae, quod spectat Mare mediterraneum, uulgo Palermum nominant.
2252. Contractus murus, uulgo scarpa muri, quia inferius latior, superius fit angustior.
2253. Drepanum, appellant aliam ciuitatem Siciliae iuxta Lilybaeum, uulgo Trapani.
2254. Sacrum Iunonis, insula est perexigua, quae partim distat a Melita, uulgo uocant Gozum.

AMBIVS ET AMPLITV- do Melitae Insulae.		Ab arce ad urbem intersunt milia-
Ambitus est Melitae millium pas-	60	ria 7
sum	22	Distat arx a portu descensus S. Pauli
Longitudo	12	miliaria 12
Latitudo		Ab arce ad descensum S. Georgij in-
		tersunt miliaria 4
SVNT IN EA OCTO LOCA		Oppidum S. Michaelis a Marfa di-
munita, & pagi 45.		stat miliarium 1
Arx S. Elmi extollitur a planitie cu-	54	Inter Marfam & urbem miliaria inter-
bitus	57	sunt 6
Sancti Angeli	36	Distat Melita a Sicilia miliaribus 60
Burgus	30	Ab Aphrica minore miliaribus ad 30
Oppidum S. Michaelis cubitus	45	
Collis sanctae Margaritae cubitus ex-		AD DISTANTIAM MEN-
tollitur		surarum uariarum.
		Quinq; millia passuum Italorum faci-
DISTANTIA SINGVLO-		unt miliarium Germanicum.
rum locorum.		Tria miliaria Italorum faciunt milia-
Distat arx sancti Elmi a sancto Ange-	50	re Gallicum.
lo passibus		Decem Italorum miliaria faciunt mil-
		liarium Heluetiorum.

EXPUGNATIO AR- CIS TOKAY, ANNO M. D. LXV.

PER LAZARVM A' SCHVENDE, &c.

Sambuco Authore.

QVVM Ioannis Regis filius Turcica cum Ferdinando pace com-
prehensus, in officio nonnulla etiam affinitatis specula perliste-
ret: uix eiusdē Pientissimi Caesaris morte audita, suo ne an male-
uolorum consilio, data (ut quidam aiunt) non minima per præfe-
ctum Zathmariensem Melchiorē Balatha, in festandis Vayde
p. gis, decimisq; uinearum præter morem & conuenta exigendis causa, dum
idem à custodia fuit absens, pacem uiolat: rebellesq; Zathamariense accito Ste-
phano Bathori, alienæ seditioni asserit. Vayde cum Bathorem quem ad hoc
nō impigrum est ratus, q̄ antea id oppidum eius fuisset, cū paucis opportunē
submitit: atq; ingentem Balasi thesaurū, quem ex Riuis cōfecerat, unā cum
coniuge eius quatuor libris capit: non leui ad futurā obsidionē præsidio, fir-
mat præsertim repertis istis munitionibus, ac tormentis nostrorum aptissimis.
Causam Vayadiani etiam non ueriti obtendere, factumq; excusare, nihil eos
perituri admisisse, perfugam Balasi cōsiliiorum suorum & arcanorū præsidem
à Ferdinando iniquē contraq; decorum pacis ac leges receptum, indeq; illum
temerarium esse odium ē uicinia effundere in suos solitum, ad frequētes ad Re-
gem querelas nihil remedij factum. Hinc non speratum ciuile incendium, hoc
diuortio inter optimū, & constantis. Imperatorem Maximilianū & Transyl-
uanum extitit: iusteq; ille motus, iam triennium ferē ulteriore sceptro regio &
iure iurando congruam, non absq; magnis & alio cōuertendis potius (ni causa
& maiestas cogerent) sumptibus, duce Lazaro à Schuende persequitur. Valde
insolens fuit Maximiliano, de capto Zathmar nuncius: nec id à Voyda potuit
fet unquam sperare, ut tot beneficijs affectus, patrocinio non leui apud Ferdi-
nandum parentem commendatus, & sæpè excusatus, hanc patrono gratiā re-
ferret. Luctus publicus erat, nōdum cadauer, benè à coloris reliquijs desertum,
ac refrigeratum fuit, curarū moles intolerabilis: de pecunia pacta, mittendaq;
Constantinopolim, uaria grauisq; deliberatio: de componendis imperij ne-
gotijs, comitijsq; ex more edicendis cogitatio: fratrum quoq; ex testamento
(quæ lenissimè & facillimè inter sancte educatos & dicto semper audientissi-
mos fuit) compositio: sororum nondum matrimonia conclusa, & alia incum-
bebant: cum ille iniuria publicè prouocare incepit, ac omnibus conatibus tan-
to Casari per occupationes aliquam notam labem aspergere. Sed non iner-
mem, nec imparatum inuenit: nec senatus eius quem iniquè nulloq; suo meri-
to irritarunt, bene expendit. Itaq; cum præfectus huic ulciscendæ iniuriæ, bel-
loq; ducendo idoneus præ cæteris Schuendius duceretur, hunc Casar consen-
su Regis Philippi euocat, negotij omnem molem imponit: & quò minus de
non uisis regionibus, nec de insuetis sibi Vngaris dubitaret, addit Andre Ba-
thorem, cuius laudes cunctis ueterum præconia superant: itemq; Melchio-
rem Balassa, gnarum, & in aduersariorum rebus diu uersatum, tertium Gabrie-
lem perennium, qui fidus in omnibus, & copiosus fuit comes. Exercitum sine
mora Lazarus Germanum, non mediocrem, in Scepusiensem agrum dedu-
cit, augetur is Vngarorum fortissimorum numero, è præsidijs quoq; euocato.
Et quia Tokay arx, natura, arte, & in Transsylvaniam aditu commodo, firmis-
sima pōtissimum obijciebatur, brumēq; uis urgebat celeritatem, neglectis alijs
leuioribus in itinere castellis, hanc ut Schuende aggrediatur, à Balassa & alijs
persuadet: cuius hic breuissimè subijcio auspiciā & subitā expugnationem.
Pridie

Expugnatio Arcis Tolay. 2259

Pridie igitur Calend. Febr. 1565. nomine Maximiliani secundi, praefectus rei summe Schuendius, mentis consiliorumq; Caesaris pellicorum intimè conscius, adeoq; summus in Vaydam iniuriæ ulciscendæ damniq; dati Imperator: Franciscum Pependorsium cum tormentis, alijsq; militiæ adminiculis necessarijs, quibus is præerat: addito illi in tutum peditum signo: Cassouia in oppidū Guncz præmittit: ubi ipsum cum uniuerso exercitu cōmodè opperiat. Itaq; Calend. Febr. Schuendius cum turmis equitum: peditibusq; diuina sese spe cōmouet: eodemq; die Gunczium peruenit: postero, ut expediores & coniuncti omnes ad obsidionem proficiscerentur, ibidem substitit. Tertio die uniuersæ copiæ Tokay uersus promouent: proximeq; sequenti: ad agrum & arcem ut sit, præmissis uelitibus Vngaris, & Germanis ad explorandum, ac malè habendam dimittit, ac ut pro arce oppidulum Kerestrer, ad commoditatem rei gerendæ, & acerrimum frigus à militibus ferè nudis arcendum præriperent, in mandatis omnia indagantibus & peruolitātibus Lazarus dedit. Quod nostrorum consilium etsi Tokayenses impedire suo præsidio aliquoties, & oppidulum pro arce flamma corrumpere fuerint adnisi: re tamen uix tentata, fortiter à nostris, & non sine illorum cæde, ad portas nostris usq; insequentibus fuere repulsi: eoq; oppidulo obtento facilius se ad expugnandi rationes instruxerunt. Notè propter fluuium Bodrog: aggere electo: tribus ad infestandas luto obductas sepes æneis aptè inductis: die quinto defensasacula & turres: ubi præcipua propugnandi suppellex hostium extabat, decutere nostri uehementer ceperunt, atq; oppositis propius nostris propugnaculis, ut illis apparerent, detecti fuere. Ea ipsa luce in colliculo ad Bodrog, duobus extructis è terra molibus, inuectisq; machinis quatuor ingentibus, in nudatorum stationes glandibus iteratis, turiori eos loco deturbant. Postero die, ad eundem fluuium omni operæ uallisq; se nostri præmunire pergunt: uerum ob uim hyemis terra ad opes importuna, fossorumq; pœnuria minimum proficiebatur: infraçto tamen & lassidjs promptum contra arcem fit munimentum. Sexta eiusdem mensis, nocte in tempesta, inter Tibiscum & Bodrog alius excitatur uallus, cui maximis tormentis cauetur: hocq; opere prior agger dilatatus ea ratione fuit, ut quinque munitibus mane sequenti arcem fatigare potuerint, illamq; substructionem & ad Bodrog molem productam: minacemq; qua præcipue spem impunitatis alebant hostes, nostri duobus è locis totum diem, cuniculisq; subiectis deiecerunt: eadem uia scalis & incursionibus aditus comunitus ita est, ut eadem fortassis: uel insequente die, modò niuium perpetua iniuria: uentoq; inimico non fuissent prohibiti, in ipsam arcem equalissent. Ultra Tibiscum seorsim Balassa egesto tumulo, sibi prospexerat: aditusq; omnes & uias equitibus Vngaricis, Vaydombusq; infederat, sed duabus tantum mediocribus serpentarijs obsidionem premere, iuuareq; potuit: nec uerò Gabriel Perenius commoditate riuuli, è Bodrog circum Tokay à Nemetibus circumfusi, cessauit uarijsq; inuentis fidelibus expeditamq; operam contulit. Nona & decima Febr. cum obsessi undiq; grauiter sollicitarentur, insignis illa & uasta, proruptaq; moles caruit, hianteq; magno loco, ad inuolandum, qui non putarant alteram esse in recessu arcem, nostris animus datus: remq; non sine cæde sua, paruo emolumento urserunt, dum cuius auspicio ante omnia debebant moliri: Schuendius arcano militem infossas tutumq; reuocauit: inq; stationes pristinas redegit: quod præ propera uelinatione peditum ea irruptio infausta: cruentaq; acciderit, dū aliter quàm dux præmeditatibus cum mora erat: iusseratq; mœnia inuasit. Decimo die, à meridie hora secunda, quia uniuersam. Fortassis oppugnationem, uimq; extremam adactum iri Nemetibus ueritus est, eam qui arcem alieno iure, tutelamq; nomine propriam usurparat, cumq; præsidio tenebat: ad Schuendium su

plex mittit: orat, à tanta deniq; ui furore q; desinat, spacium de deditioe com-
 positione q; cogitandi permittat, sed cōditionibus id nullis, nec temporis men-
 tione, quamdiu consultare uelit, efflagitabat. Cuius hora decursum delibera-
 tione impartitur: iterum, Christiani sanguinis & commiserationis memor, ad
 solis usque obitum spacium concedit, sed cum is dilato responso cœlesti: sum-
 non animo pacificandi, agere uideretur, nostri repetito auxilio fraudulenter
 mis conatibus impresionem fecerūt: maxime q; munitam, insanam q; struem
 illam terræ ingelsta molem unde acerbissimè resistebatur, unā cum tormenta-
 rio apparatu eripuit, in q; abditam arcem, quæ fossis aqua parietibus q; cinge-
 batur a quatis, superstites à strage depulerunt. Quem in receptum eadē propu-
 gnator eo consilio cum reliquis se corripuerat, ut nostris quomodo cœperat,
 negocium lethale faceretur: eius q; animi omnibus è fastigijs & foraminibus,
 palam, serio q; haud sine nostrorum sanguine ediderat indicium: considerata
 tamen uictoria successu q; nostrorum recenti, qui exteriorem arcem cum ma-
 chinis occupatam tenebant, eadem q; subsidia contra se obiecta composita q;
 uideret, præsertim eadem nocte muris sine interuallo uerberatis, cunctis in le-
 adminiculis conuersis, turri q; demoliendæ comparatis: deniq; hostes uocem
 precibus mixtam (quod propositum tenere nequirent) exiulere, cœpio super-
 federent, colloquium nostri admitterent, esse quod illis aperire uelint: nec in-
 gratum nuncium afferre. Quo illis à Schuendio dato: aliquot egressi, præfecti
 sui Nemethij mortem significant: sclopeti uulnere secundum tempus accepto
 pridie nunciant confectum, idcirco se diutius nec posse, nec uelle esse pertinā-
 ces & si pacis mediocribus possint, ab armis & defensione desisterent, deditio-
 ni q; locum relinquerent. Ibi Lazarus, ad summam qui cum suis confessorio-
 bus rem consulere potuit, cum illis transigit: licere hostibus solo gladio accin-
 ctis, alia q; omnia supellectile bonis q; relictis, excedere. Quam paulo ante
 adeo aduersi, acceperunt legem: insuper additum precibus licere illis heri suum,
 quò uellent: ad sepeliendum deportare. Excedunt igitur ad 350. sed per id bel-
 lum, aduersum Cæsarem ullo modo & prætextu stipendia facere ausint. Atq;
 ita Tokay tertio receptum, præsidio frequenti, necessarijs q; impositis, nūc Ma-
 ximilianus obtinet: ingenti omnium ad usum parandorum: ibidem copia re-
 perta, nullas trans Tibiscum minas horret: quòd firmissimum sit propugnacu-
 lum, expeditum q; in Transsylvaniæ fines com meatum præbens: eadē loci na-
 tura, ut aquarum inundatione, hoc est, Tibiscum Badrogij q; confluyente cir-
 cumplexa: facile uim insidias q; externas auertere omnes possit. Nec sane illa
 unquam antea ita instructa ad resistendum, nec tam ualida oppugnatione, sin-
 gulari Dei beneficio: primis q; Cæsaris huius belli auspicijs secundissimis, atq;
 nunc fuit recuperata. Siquidem Zathamarum hostis incursum sibi metuens
 deseruit: paulo post Ertod quoq; per Georgium Bathorem uix hostiliter ten-
 tatum, uis & aditu impedito receptum est: & progressus, nisi uana spe de pace
 à Vayda per Stephanum Bathorem legatione allata, dum ad maiores sese ap-
 paratus in nostros confirmarent, facillimi in Transsylvaniam pa-
 tuissent. Huius omnis uictoriæ aliorum q; honor, gra-
 tes q; Deo Opt. Max. debentur perpetuæ:
 quo sine euentus omnes sunt
 infelices.

HISTORIA

HISTORIA SIGETHI, TOTIVS SCLAVONIAE FOR-

TISSIMI PROPVGNACVLI, QVOD A SOLYMANNO TVR-
carum Imperatore, Anno 1566. captum, Christianis
nisq̄ ereptum est, ex Croatico sermone in
Latinum conuersa, per

M. SAMVELEM BVDINAM
Labacensem.

VO animi ardore & qua saevitia immanissimus Turca, in mi-
seros Christianos debachetur: & quam insatiabili non solum
furore, regnandiq̄ cupiditate, sed etiam uatiniano & immor-
tali odio motus ipsos affligat opprimatq̄: ex magnitudine
rerum ab ipso gestarum, neminem esse credo, qui non intelli-
gat. Huius rei documentum esse potest, Arcis Sigeth, & arte
& natura loci munitissima (unde quaq̄ enim paludibus cir-
cundata, & ueluti immersa in sinibus Sclauoniae sita est) expugnatio: quam
non ita pridem ipse Turcarum Imperator Solymanus ingenti cum exercitu
obsessam & grauiter afflictam, non tamen sine magno suorum clade, cepit, su-
amq̄ in potestatem redegit, quemadmodum ex praesenti historia uideri est.

Anno post Christum natum 1566. Comes Nicolaus Serinus, nobili & illu-
striloco natus, de his ex speculatore quodam certior factus, qui ad eum deci-
ma quinta Iunii uenit, ipsiq̄ omnium primo bona fide retulit, quomodo Tur-
cici Imperatoris exercitum, qui se ad duo miliaria in longitudinem extendat,
prop̄ Sarateuum uiderit, quem ipsemet quoq̄ a longinquo insecutus sit. Fa-
mam uero spargi, ipsum ad Sigeth uel Egar inuadendum profectioem hanc
& expeditionem suscepisse: ad eamq̄ rem se iam pontem apud petram Vradi-
nensem Danubio iungi curasse. Non multo post, alius quidam speculator ex
quinque ecclesiarum urbe uenit, literas ab alio quodam exploratore adferens,
in quibus perscribitur, Imperatorem re uera cum copijs egredi: Ignorare autē,
quō, uel ad cuius arcis oppugnationem. Hunc ē uestigio tertius speculator ab
Esseko, quod est ad Drauum flumen oppidum, subsecutus narrat: aduenisse
ueluti Prodomus, ut Drauum nauigijs traiciat: cum eo quoq̄ totam Bosnam
Carambeium, hoc est eius loci praesidem & belli ducem appulisse, atq̄ in Scla-
uoniae regione ex alia parte Draui infra Molslauiam consedisse. Quō uerō ten-
dere uelint, id se ignorare affirmat. Postea quartus etiam explorator accessit,
indicans, se prop̄ Essekum fuisse, ibiq̄ multa nauigia supra ad portum, qui Ot-
tonus appellatur, aduerso Drauo transuehi Siclouschum uersus uidisse. Eo e-
tiam in loco audiuisse Vegum, qui ex Imperatoris exercitu praemissus est, eius
esse animi, ut Drauum nauibus superare, apudq̄ Siclouschum conuiescere co-
gitet. Ibi etiam maiores ipsum copias praestolaturum se certo scire asseuerat.
Quō porro sese recipere uelit, omnes latere. Tandē alius speculator ex Turca-
rum castris aduenit, pro certo affirmans: exercitum apud Otouum conscensis
nauibus Drauum transire, eosq̄ Turcas, qui transuecti sunt ē uestigio Budam
contendere apudq̄ Siclouschum pernoctare.

His itaq̄ strenuus & celebris Comes Serinus 17. die Iunii cognitis, & quod
Turca absq̄ ulla interposita mora sese ultra Drauum recipiant, atq̄ foris sub
arce Siclouscho passim in agris nocturno tempore contineant, ibiq̄ requie-
scant:

Expugnatio

scant: consilium init, & mille pedites cum quingentis equitibus ut fortunam experiantur, ablegat. Quibus tamen antea Dominum Casparum Alapiarum, Nicolaum Cobacum, Petrum Bathschatitzia, Vuolfgangum Prutouitschium, unâ cum peditum ductoribus seu præfectis, quos Vaidas uocant, præmisit, mandans, ut fortunæ aleam tendent: Et si quos Turcos inuenerint, prælio decernât manusq; conserant. Si uero eos deprehendere, nequeant, ut tunc ciuitatem Siclouschum expugnatione inuadât aut incendant, omniaq; diripiant, præcipit. Cumq; nostri iam Siclouscho appropinquassent: præmittunt ad arcem ducentos pedites & equites centum, his saltem, si Turcæ fortassis sub pratis & planitie de equis descendissent, ut reliquos quamprimum significarent, omniaq; circumspicerent, & ad suos deferrent, iniunctum fuit. Et postea quàm infra Siclouschum uentum est, rectâ ad Turcarum castra feruntur: ubi Mechemetbegus uel præfectus belli ex Theari confedit, quem Imperator non multò antè ex aula sua ascituit, ipsiq; Theari Sanfakh, id est pomum aureum, quod uexillo apponi, & ab Imperatore Turcico, belliducibus, tanquam signum beneuolentiæ & summæ in milites potestatis dari solet, prope Byzantium contulit: utq; exercitum tanquam Prodromus præcederet, Drauumq; transieret, & in Quinqueecclesiarum tractu immotus confisteret, mandauit: Vbi omnes copiæ congregari, Drauumq; superare possent. Prætereâ, ne aliò inde se transferret, donec ea de re Cæsaris mandatum acciperet, sedulo præceptum fuit. Rebus ita constitutis, impetum nostri in ipsos faciunt, summoq; mane cædunt & disijciunt, magnumq; Turcarum numerum interficiunt quorum multi in ipsis paludibus, & loco salebroso arbusculisq; confito, nudipropemodum & interulis solum cooperti, fuga salutem sibi quaesierunt. Præfectus etiam belli, quem Vegum illi uocant, grauiter uulneratus & fugâ dilapsus, in eo lacu seu limoso agro periit. Ipsi porro filius, & cum eotres Turcæ, uiuus in potestatem & manus nostrorum peruenit. Auri deinde & argenti copiam, tentoria & equos nostri unâ cum optimis spolijs consecuti, incolumes læticq; arcem Sigeth maximo cum lucro repetebant: Turcis in superrebus præstantissimis & pecunia octo Camelos, sexaginta equos, & quinquaginta mulos, clitellarios unâ onustos adduxerunt: atq; sex plaustra omnis generis spolijs, quæ à Turcis adepti sunt, impleuerunt. Nobiles etiam Sigethanostro & auro contextis uestibus, & tunicis martyrum pellibus suffultis indutis, summoq; animi gaudio Sigethum reuertebantur. Eriperunt prætereâ hostibus duo rubei coloris ingentia, quæ secum attulerant, signa: in quorum extremitate seu cacumine, loco ferri, cuspis in pertica ex puro argento, latitudine unius manus & deaurata, affixa fuit. In ipsa quoq; hasta, cui uexillum apponi solet, equina colore tincta, unâ cum argenteo globo seu sphaera, pomi instar, quod Schansack nominant, pependit. Similem certè uictoriam & spolia eiusmodi, longo iam tempore, nostri de hostibus uix reportarunt.

Secunda die Iulij, ipse Mustafa Bosnensis Bassa, Bassa Sokolouitschius, unâ cum tora Bosna, & Bassa Carambeio, Drauum Ououum uersus traiecit, & apud Siclouschum infra Hardanaium consedit. Septima die Iulij aduolat Explorator ex Belgrado seu Alba græca, Turcarumq; castris perhibens: Casarem eò uenisse, & naues aduerso Drauo rectâ sursum duci, in eoque loco ipsum prope Siclouschum, pontem naualem, seu ex schaphis & lintribus confectum, Drauo superinsternere, atq; ad expugnandum Sigeth proficisci cogitare: curare quoque pontem illum, quem Danubio iunxerat, rumpere atq; dissicere. Deniq; ex Quinqueecclesiarum urbe alix mittuntur literæ, quibus ab ipso Narino prescribitur. Iam belli quondam inspectorem, seu qui militem cogit, & ducis ipsius copiarum uices aliquando gerit, Tschauisch ipsi uocant, eò aduentis se, ipsiq;

se, ipsiq; Hamsam Vuego ab Imperatore mandatum attulisse, ut se quamprimum ad Drauum recipiat, ibiq; pontem instruat: Quod nisi fecerit, curatum se, ut ante ipsius aedes palo affigatur: Innoxisse etiam, ut per pagos & passim palus sanguine aspersus circumferatur: Sic itaq; ille non procul ab Orto pontem fabricare cepit, quem quidem iam satis longè & commodè construxerat. Sed aqua cum impetu magnaq; ui nocturno tempore superueniens, omnia dirupit & abstulit: neq; in eo loco eum ulla penitus ratione figere poterat. Hinc ergò longius & infra Drauū aliò progressus, opus rursus profectur, quicquid autem bidui spacio parauerat, id omne aqua una nocte disiecit. Quo ex loco in tertium ulterius propè ad Essekum profectus, periculum de ponte fabricando fecit: Sed illic omnem lusit operam, nec propter aquarum vim efficere quicquam potuit. Hac igitur de causa Tschauschum ad Imperatorem ablegat, exponens quomodo inundatione & multitudine aquarum impeditus pontem Drauo super insternere nequeat: se quidem nec conqueuisse hactenus, nec ulli labori ea in re peperisse. Imperator hoc Hamsam Vuegl nuntio cognito. Tschauschum ipsi cum lintheo seu mantili Turcico, in cuius extremitate aureis literis scriptum erat:

SULTAN SOLYMAN REMITTIT, PER QVE IPSVM EDICIT, VT PONTEM QVOCVNQVE IN LOCO, ET QVACVNQVE RATIONE POSSIT, CONFESTIM SVpra DRAVVM IVNGAT, QVI NISI AD IPSIVS VSQVE ADVENTVM EXTRVCTVS, IPSVM EX VNA PARTE PONTIS IN RIPA, ILLO IPSO LINTHEO STRANGVLATVM ATQVE SVSPENSVM IRI.

Hoc ubi Hamsam Vuegus percepit: celerrimè ea ipsa hora ad Drauum denudò infra Essekum contendit, atq; omnia nauigia, ad eamq; rem opportunè ligna deduci curauit. Et mox infra Essekum opus strenuè inchoatur: quod ut eo commodius absolueret, omnes uectigales rusticos, qui Turcæ tributum pendunt, seu, qui se ipsi sua sponte subdidit, & reliquos omnes, neminè excepto, imò ipsos nobiles, & qui munus & officium aliquod sustinent (Spachias uocant) ad laborem cogit atq; compellit. Hamsam Vuegus etiam ipse nullam omninò necebat moram, nec interdiu, nec noctu conqueuerat unquam, donec effecto ponte Drauus constratus fuerit: quem per prata, palurum spacio effecit. Lintheum porò, quod Hamsam Vuegus ab Imperatore missum acceperat, Nasuf Aga seu Capitaneus, qui Hamsam Vuegl, dum ab erat, Quinqueecclesijs locum sustinuit, clam Domino Comiti Serino Sigethum transportari curauerat.

Vicesima die Iulij, Bosnensis & Carambeius Bassa, Siclouscho castra mouent, & Quinqueecclesias perueniunt: Inde Budensi Bassæ in subsidium profecti, Albam regalem ueniunt. Hos postea Hamsambegus stipatus, omnibus Spachijs seu Nobilibus comitatur, & Quinqueecclesijs summo cum incolarū, propter ipsius abitum, mœrore discedit. Eadem die Anatoliæ Vueglierbegus, id est, supremus in Oriente belli dux, primus omnium Draui pontem transit, quem dein Akai Bassa, hoc est, alius quidam militiæ præfectus, & Vrumeliberbegus, id est, summus belli Imperator, earumq; regionum præses, quæ ultra mare Aegeum ad nos spectant, insequuntur: inq; planitiem seu agrum Muhatsch confidunt, ibiq; Turcico Imperatori tentoria figunt. Post hæc ipse met Cesar Sultanus Solymanus superato Drauo illuc peruenit, eoq; in loco castrametatus, consilium de re aggrediunda capit, & aliquot ibi diebus, donec exercitus omnino transiret, lato animo commoratus est.

Prima Augusti die, Turcarum Imperator ex agro Muhatsch se commouit, & ad Sigethum contendit. Tertia autem die non procul infra Siclouschum appulit.

pulit. Ibi Oroslanum Budæ Bassam capite plecit. Quarta porro die Quinta
que ecclesias, & quinta ad D. Laurentium, non procul a Sigetho, peruenit, ibique
sua castra posuit.

Sub id ferè tempus, Dominus Nicolaus Comes Serinus, inter Nobiles, Equites, & pedites reliquosque milites & strenuos viros, ut omnia ordine fiant, dispicit & procurat. Cumque iam re uera certior esset factus, Turcicum Imperatorem conari Sigethum obsidione cingere, uidissetque ingentes illius copias appropinquare, in arcem interiore Capitanos, copiarum pedestrium ductores, seu Vaitodas, Nobiles, Equites & pedites, una cum urbis ciuibus cæterisque omnibus, qui tunc temporis in arce & ciuitate Sigetho fuerant, ad se conuocat, ipsisque exeuntibus, urbis portas ocludere iubet: qui, ubi omnes in interiori arcem conuenissent, ipsemet Dominus Nicolaus Serinus, medius inter ipsos in platea minoris arcis constitit, omnesque hac propemodum ratione allocutus est: Mei fratres, qui sub Cæs. Maiestatis stipendia meretis, uiri strenui, militesque fortissimi: iam certò uidemus singuli, Turcarum Imperatorem ceruicibus nostris imminere: Quapropter ipsa necessitas exigat, ut nos paremus, & intrepido animo nostrum totiusque Christiani orbis, nominisque hostem præstolemur: qui insolenti animo & temerario ausu, suis uiribus, incredulorumque hominum multitudini fidens, in nos arma sumpsit. Nos autem spem & auxiliū nostrum in Deo collocamus, qui nos nullo negotio defendere, ipsos uero ratione facilissima pessundare atque reprimere potest. Alacriter ergo ipsius aduentus a nobis est expectandus, nec deterrere nos debent uires aut ingentes ipsius copiarum. Nil enim dubitamus, Deū Opt. Max. si precibus ueris ipsum inuocauerimus, opem nobis ministraturum atque clementer affuturum. Danda autem in primis est opera, ut unanimes & fideles existamus, ne ulla inter nos similitas uideatur, ne inimicitia aut odia alantur, ne alius contra alium insurgat: sed omni studio enitendum, ut potius apud nos omnes, honestas locū habeat, & hic summa cum concordia & beneuolentia degamus, quam diu diuinæ id uisum fuerit uoluntati. Hac itaque de causa, mei fratres, nō abs re, sed summe necessarium esse arbitror, ut in primis & ante omnia iure iurando nos deuincimus. Et in initio Deo fidem demus, supremo etiam Magistratui nostro, & huic afflictæ Prouincie constantiam & integritatem sanctè promittamus. Primò ego iurabo, idem uos post me facturi, ne ego uobis, aut uos mihi, ullum diffidentie locum reliquisse uideamini. Iuramentum ergo nunc meum audite: Ego Nicolaus Comes Serinus promitto Deo Opt. Max. in primis, dein Cæs. Mai. Domino & Magistratui nostro summo, & huic miseræ Prouincie, postmodum etiam uobis militibus & strenuis uiris, iam hic congregatis, Ita me Deus Pater, Filius, & Spiritus sanctus, Sancta Trinitas & Unicus Deus, me uos nullo unquam tempore deserturum, imò uobiscum uicturum & moriturum, & omnia simul, quæcunque inciderint, seu bona seu mala passurum. Iam etiam ipsa ratio exigat: ut uos idem præstetis erectisque duobus digitis Deo interposito teste promittatis. Post unumquisque uestrum suo Capitano in ipsa porta suam iuramento fidem dabit. Quare, ut ex uobis quilibet hæc, præeunte scriba, clara uoce, elevatisque duobus digitis dicat, sedulo inspiciemus: atque in eum, qui fortè ista facere aut effari recusabit, grauissimè animaduertemus. Is enim nobiscum ad extremum usque perseverare minime cogitat, nec ueri hominis, sed proditoris nomine merito censendus est. Quem etiam hac de causa è uestigio comprehendi iubebitur. Esto itaque uestrum iuramentum hoc. Nos omnes Ciues, Equites & pedites, militesque stipendiarii Cæs. Mai. iuramus primum Deo Opt. Max. posthac Christiano nostro Magistratui, huicque Prouincie, & Domino nostro Nicolao Serino Comiti, sanctèque affirmamus: nos, ut fideles & obtemperantes, obedientiam omnem præstaturus: cum ipso etiam nos uicturos, mortemque oppeturos,

turos, constanter polliceamur. Audite præterea, quid uos scire uelim, si fortasse interea temporis mors ingrueret, meq; e medio tolleret, meo loco uobis hunc familiarem meum Dominum Casparum Alapianum constituo, uobisq; impetro, ut ipsi pateatis, summumq; honorem tanquã mihi ipsi exhibeatis, & si quæ uobis mandata dederit, ea diligenter optimaq; fide exequamini. Animaduertite porro in ista capita, si quis equitum aut peditum, Capitaneo suo aut Tribuno obedientiam recusauerit, aut imperium quacuncq; tandem ratione detrectauerit, ipsumq; ui aut stricto gladio adoriri conabitur, interficitor. Deinde si Epistolam quis Turcicam acceperit aut legerit, statim occiditor. Qui autem literas per sagittam immittas, aut alio in loco depositas inuenierit: ut Capitaneo suo confestim eas exhibeat, hic porro ut igni tradat, serio edico. Et quoniam stationes seu loca per Capitaneos, Vaiuodas, & Tribunos quibus quisq; manerentur, quicuncq; is fuerit, deprehendetur, qui absq; uenia & scitu Capitanei sui, Vaiuodæ, Tribuni uel Decurionis, loco suo discesserit, absensq; fuerit, is sine ullo habito iudicio repente strangulatur. Qui uxorem seu matrem habet huius cibi & potus reliquaq; necessaria, in locum suum ab ipsis transferri & præberi poterit, ipse autem in statione sua immotus maneat. Illi porro cui nec mater, nec uxor est, cibus in mea culina præparabitur: quem ille, ut per Tribunum suum accipiat, commodis & certis horis curabitur. Vini quoq; is qui pane, aceto, & sale dabitur. Istis uero qui uxorati sunt, & tamen panibus carent, suillam carnem atq; farinam, ut sibi panes ipsimet conficiant, suppediabitur. Deniq; si duo occulta quædam cõsilia tractare & mulitare inter se deprehensi fuerint, ambo recta suspenduntur. Et si talia quis forte uel audierit uel uiderit, nec familiaritatis causa indicare ea uoluerit, absq; mora eodem supplicij genere cum ipsis mulctator. Postremo qui alteri uel terentium furto abstulerit, subito strangulatur. Hanc itaq; ob rem maiorisq; obseruatix & timoris gratia, Dominus Comes Serinus, crucem in Sigethi arce maiori, propè portas, poni iussit. Dein militem quendam pedestrem, eo quod gladium in Vaiuodam strinxerit, eiq; uagina eduxerit, in platea magnæ ciuitatis capite mulctauit. Eo quoque in loco Comes Serinus Mahmet Agã, seu Capitaneum propter insignem eius perfidiam & enormia flagitia, quæ in uia Sigethum iter faciens perpetrauerat, poena capitis affecit. Idq; maioris reuerentiæ & timoris causa ab ipso factum esse, censendum est. His peractis, Comes Serinus omnibus nobilibus, militibusq; pedestribus, degentibus in maiori oppido, imperauit, ut suas ædes demoliantur & diruant, paleamq; exportent, comburantq;: In noua autem urbe habitantibus, ut stramen tectis eximant, inq; domos transferant: quo ciuitas, que lignis saltem & sepius cincta fuerat, eò melius cõflagrare posset, mandauit. Posteaquam Comes Serinus, hac ratione omnes authorasset, militiq; Sacramento obligasset: illic toto cum exercitu & militibus mansit, quorum, qui armis gestandis tractandisq; idonei erant, in uniuersum duo millia, trecenti & alij quidam plures, mulieribus tamen liberisq; exceptis, numerabantur.

Tricesima prima Iulij die, ipse Vrumelibeglerbegus & Akanski Bassa, nonaginta millibus Turcarum adueniunt, & prope D. Laurentium uno miliari à Sigetho consistunt: Eò se quoq; ex castris centena Turcarum millia conferunt, & euestigio ea ipsa adhuc luce cum nostris ab exortu diei usque ad meridiem intra septa, uelitario certamine dimicant, rursusq; in castra sub noctem quietis causa reuertuntur.

Prima die Augusti, Vueglerbegus & Akonski Bassa iunctis illis nonaginta millibus Turcarum, totoq; exercitu inde soluunt, seq; apud Simelehouum quarta parte unius miliaris ab arce in quodam colle seu monte, non procul à Sigetho

Sigethi vineis distante demittunt, ipsoq; diluculo ad septa cum nostris dimicatum ueniunt: Cumq; acriter à meridie ad uesperam usq; pugnant, ex Turcis plurimi tormentis manuarijs interfecti desiderabantur. Hunc ergo in modum singulis diebus ter Turcæ appropinquabant, donec eò ipse quoque Imperator aduenerit.

Quinta die Augusti, Vueglerbegus & Akanski Bassa unâ cum exercitu de colle illo, quem Cæsari delegerant, uacuumq; pro eo reliquerant, secedunt, & sua circa arcem castra locant. Eò ipso die Lunæ, in colle, ex quo se Vueglerbegus & Akanski Bassa Simelehouum uersus receperant, Cæsaris tentoria seu papiliones figuntur. Sequenti die Martis, qui fuit sexta Augusti, Cæsar ipse omnibus copijs & tota manu comitatus, subsequitur, ipsumq; collem qui Sigethanis vineis adiacet, occupat, ibiq; cum statua collo casset, suaq; castra metatus esset, quiescit. Reliquus autem exercitus & milites, arci ita denso agmine imminebant, eamq; circum sedebant, ut tentoria se mutuo attingerent, nec quicquam arcem ingrediens, propter immensam hostium multitudinem conspici poterat. Eadem quoq; die in omnibus septis & mœnibus usq; ad noctem grauius dimicatum est: Soleq; occidente, Imperator omnes machinas bellicas & bombardas, quas secum aduexerat, displodit atq; emittit: lanitschari etiam, id est *ωμολοφύλακες*, Turcici Cæsaris, quorum ipse, ut sibi præsto semper sint, aliam quorundam in aula sua alit, genus hominum bellicosum atq; sagittandi peritissimum, sua tormenta manuariâ ei aculantur: Vnde talis strepitus & fragor exaudiebat, ut tonitrua quis coelo descendere arbitraretur. Post hæc magna uoce ingenti clamore in omnibus Turcarum castris ceptum est ter Halla, id est *Deus*, acclamari, idq; in significationem prosperi ad Sigethum Cæsaris aduentus. Christiani è contra in arce Sigethi nomen *Iesus* exclamabant.

Septima Augusti die, Turcæ ex planitie, & agris, Gerras, seu Cophinos uirgultis contextos, terraq; impletos, ad nouam urbem præmittunt, aggerem inde iaciunt, & uallo fossisq; remuniunt, quibus mox tormenta & bombardas superinducunt occultantq;: Et nostros qui se intra septa iuxta portam nouæ ciuitatis extructa continebant assidue petunt. Eo tamen die, ipsi propter crebra nostrorum tormentorum fulmina efficere nihil poterant. Ibi etiam lanitschari, cum prius ad septa seu terminos accessissent, acriter cum nostris dimicant. Atq; ex nostris unus saltem, illorum autem multi in eo conflictu perierunt. Hac ipsa die Comes Serino omnia septa, hortos & arbores comburi atq; amputari, & utriusq; ciuitatis portas, quæ dein terra repletæ atq; munitæ sunt, secari iusserat. Vespere itaq; eius diei, louisq; mane & sero Turcæ aggerem iacere pergunt, lanitschari se fossis ingerunt, & terra, ut ab iniuria bombardarum tuti esse possunt, cooperiunt atq; occultant.

Octaua Augusti die Iouis, Turcæ summo mane nouam ciuitatem tribus in locis petere atq; concutere incipiunt. lanitschari etiam suis scloppetis rem tentant, & in utramque urbem sine intermissione iaculantur. Post hæc ipse Aliportuk aggerem facere munitionemq; nocturno tempore infra arcem interiori prope regium hortum, rectè in ipsa palude seu fossa arcis moliri, eoque maiora tormenta statuere pergit.

Nona Augusti die Veneris, ipse diluculo idem Aliportuk, qui Imperatoris terra maricq; bellicarum machinarum & munitionum Præfectus fuit, quinque maioribus tormentis, & aliquot bombardis fulminat, arcemq; Sigethi intorem petit, tantumq; ea die assiduis tormentorum ictibus profecit, ut iam in ea Turrim & areas campanas concusserit atq; fregerit. Incepit summo mane machinas displodere, nec ad uesperam usq; conqueuit. Et licet aliquantulum destitit tamè paulò post iterum perrexit, perq; totam noctem sine intermissione detonauit. Hæc ubi Comes Serinus eadem die Veneris sero uidisset, plurimosq;

mosq; ex suis interire tormentis cognouisset: nouam urbem sub ipso crepusculo incendere, eamq; penitus igne delere, ueterem porro seu maiorem ciuitatem occludere iussit.

Decima Augusti qui fuit dies Saturni, Turcæ uetus maiusq; oppidum, tribus ex locis maioribus tormentis petunt: lanitschari uerò aggerem iaciunt, & uallo terraq; effossa se munientes, propius ad id accedunt. Machinas quoq; in nouam ciuitatem, quæ incendio conflagrauit, deduci curant: Quibus deinde eo ex loco ueterem urbem uerberare atq; concutere pergunt. Eadem die Turcæ & ipsius Aliportuk aggere, lignis, ruderibus & terra cratem seu pontem, quod per palustria loca eò commodius transitum consequi possent, conficiunt. Ad hæc ipsi trabes & ligna præferbant, quibus tecti, uiam strauerunt, & de die in diem semper propius ad arcem accesserunt: Omnes autem Turcæ in hoc, ut quam citissimè cratem illam seu pontem, per loca paludibus referta, construerent, incumbabant, nec eorum ullus labore seu onere illo subleuatus erat, imò cuncti ad gestanda ligna & arbuta compellebantur, operiq; perficiendo occupabantur. Cameli quoq; equi clitellarij, & muli, nullo unquam tempore quietebant, sylua porro et agri omnes, Turcis, equis, camelis, & brutis animalibus, pleni refertiq; conspiciebantur. Erant itaq; ex duabus partibus Crates à ciuitate arcem uersus confectæ, in quibus utrisque magna lignorum copia deposita erat, cumq; pontes ruderibus & terra fabricatos strauissent, eosq; prope moenia deduxissent: castella quædam & lanitium tanquam munimen aliquod seu tecti operitiq; stabant, atq; inde arcis moenia ita petebant, ut in ijs propter alios duos tormentorum ictus, nemo in posterum ex nostris permanere potuerit.

Decima nona Augusti, die Lunæ, qui D. Bartholomæum præcedit, Turcæ magnam ciuitatem cœperunt, suamq; in potestatem redegerunt. Ibi multi ex nostris fortes uiri, qui intro in arcem aufugere, eiq; hostium manibus euadere nequieuerunt, desyderabantur. Turcæ enim ipsos usq; ad pontem arcis præcurrebant, atq; ut introitum prohiberent, summa ipsos uelocitate anteuertebant. Quapropter qui maturè se in arcem recipere non potuerunt foris omnes truci seu Vatuoda, aliq; complures strenui, & longo rerum usu industrij milites. In ponte etiam decrepitis ille Laurentius, Petrus Batha, Blasius Diak, Georgius Mathiasch, omnes Vatuodæ, uel copiarum pedestrium ductores, miserè interfecti perierunt. Ibi quoq; Mathias Sektschudi Vatuoda, globo percussus, postea ad frugem peruenire uel sanitatem recuperare potuit nunquam. Finie uodæ, aliq; magni nominis milites non pauci, quos omnes hîc scripto comprehendere & recensere non fuit integrum. Posteaquam ciuitas ingenti clade & summa cum iactura amissa est: Multi enim ueteres Vatuodæ & optimi peritissimiq; milites in ea interièrunt, maximo moerore & tristitia affecti, cæteri omnes in arcem sese contulerunt, in eamq; cum Comite Serino seipsos inclusebantur. Turcæ uerò urbem fortissimo præsidio tenebant, iamq; in ea morabantur.

Vicesima die Augusti, hostes quatuor in locis fulmina maioribus tormentis arci immittunt, ad eamq; binas uias ruderibus arbutis & terra præparant. Paludes enim & fossæ tunc aquis destitutæ atq; exsiccatae erant, nec ulla penitus aqua in ijs præter limum & lutum continebatur.

Vicesima sexta Augusti die Lunæ post D. Bartholomæum, Turcæ per Crates ex aggere ipsius Aliportuk primum impetum in arcem interiorem faciunt, expugnationemq; tentant: in qua plurimi Turcæ perièrunt, nostri autem duo si qua ab ipsis consecuti, intro in arcem abstulerunt, & unâ Miserskiùm Bassam bombardæ

bombardæ icu interfecere. Ex eo loco Turcæ summo cum dedecore & ignominia abire atq; secedere coacti sunt, quorū ingens numerus passim sub ipsis moenibus & muris, cum plurimis palis quibus ad direptionem arcis instructi uenerant, cæsus iacuit.

In hunc ergo modum, Turcæ post diem Lunæ singulis diebus, magis magisque tribus in locis ex Haserdia & duobus propugnaculis seu monumentis, uno propè portas existente alteri monti contiguo, interiorē arcem oppugnant & affligunt.

Secunda die Septemb. Ianitschari incursione facta in arcem intruere cogitabant, sed mutarunt consilium, & nocturno tempore magnum propugnaculum, quod monti conterminum erat, suffodere cœperunt, cumq; per tres totos dies strenuè laborarent, tantum inde terrestres materiae & rudera extraxerunt, ut Ianitscharus eo in loco pertransire, & ad interiorē sepem, ubi quendam ex nostris in ipso propugnaculo bombardæ traiecit, penetrare, nostrosq; sub terra contingere potuit. Eo postea magnam exsiccatorem lignorum copiam, asseres, paleam & puluerem nitratum comportarunt.

Quinta autem Septemb. die Iouis, qui D. Mariæ Virginis festum præcedit, Turcæ magnum propugnaculum seu munimen maioris arcis summo diluculo incendunt, quod & per se uehementer arderet, impulsu tamen & flatu Augusti, ignis magis magisque crescebat inque arcem usque deferebatur. Post hæc etiam traves & ligna, quæ illuc ad reparandos in propugnaculis circuitus & ruinas deposita erant, & incendio absumuntur, ex quo deinceps Domini stabula ceteraq; in maiori arce ædificia conflagrare cœperunt. In eo propugnaculo atq; incendio, omnia Cæsaris magna tormenta ita disposita erant, ut absq; respiratione ijs quatuor ex locis detonarent. Ad hæc Ianitschari suis tormentis manuarijs seu scloppetis arcem petunt, & crebris densisq; icibus instar pluuie in arcem globos displodunt, atq; propugnaculum quod portæ contiguum & uicinum erat, grauiter oppugnant. In eo uerò propugnaculo quod Nadaschgoui appellabatur, irruptionem Turcæ faciunt, maximoq; impetu in arcem feruntur. In ista propugnaculi defensione Comes ipse Serinus præsens aderat, & acriter cum Turcis decertauerat, ita, ut hostiles impetus fortissimè propulsaret, eosq; bis arce expelleret atq; eijceret. Hoc in conflictu & certamine Ioannes Nouakouitsch occubuit. Cum ergo Comes Serinus ignem in proximis uires sumere, & iam propè ad puluerem nitratum (cuius ingens copia in magna exteriori arce iuxta portas minoris arcis erat) procedere conspexisset, & quod propter ignis uehementiam Turcarumq; immensas copias, iam undiquaque irruentes, in maiori arce longius morari non posset, se una cum reliquis qui supererant militibus, quiq; elabi & aufugere inde poterant, in arcem interiorē contulit atq; recepit, eiusq; portas bonus ille Comes in tantas redactus angustias, claudere iussit. Foris autem complures egregij milites trucidati sunt, mulieres & infantes multi, de quibus inter ipsos Turcas maxima contentio & lis extitit, in Turcarum castra captiui abducebantur. Postea Comes Capitaneis & peditum præfectis seu ductoribus, quos Vaiuodas, ut loca quousq; stare, & excubias agere debeat, distribuunt, præcipit. Moenia namq; exterioris arcis, interiorē etiam cum suo muro complectebantur: hicq; contentiuus quasi & ab ipsis contentus conspiciebatur. Ita ut aliquis ex maiori arce in interiorē nullo negotio & absq; anfractu progredi potuerit. Interior quippe arx, tantummodo in una parte seu angulo magnæ arcis posita, nullum prope exteriorē seu magnam arcem, munimen uel propugnaculum habebat, nec aliud quidpiam, exceptis uno aut altero conclau, quod ipse Dominus Comes inhabitabat, & domibus aliquot, in quibus puluis nitratus, omnisq; generis bombardæ depositæ seruabantur. Cætera ædificia in quibus com-

meatus

meat us & saliginis farina, auena, hordeū, caro suilla, & fumo macerati pisces
 (quorum omnium propè ineffabilis aderat abundantia) seruabantur, in maiori
 arce singula contenta erant. Remanserunt ibi etiā quinquaginta dolia uino,
 trecenta aceto, & quinquaginta omnis generis leguminibus referta. Earū de-
 niq; rerum quæ ad uictum requiruntur necessaria, omnium insignis aderat co-
 pia: quæ omnia in maiori arce relicta & igne absumpta sunt, hæc de causa nec
 nostris, nec hostibus ea usui & bono esse potuerunt. Amissa sunt præterea in ar-
 ce maiori omnia tormenta, quæ Turcis cesserunt, & quibus deinceps nostros
 tam diu petierunt, donec interiorem quoq; arcem (sicuti postea dicitur) ademe-
 runt. In interiori autem arce præter duo magna tormenta, duo mortaria, quæ
 Cæteris impedimentis & rebus omnibus hostes foris in exteriori arce potiti
 sunt. De comineatu in interiori nihil propemodum aderat, præterquam mille
 modij Tschargoniani triticea farina referti, quos Comes Serinus ex suis præ-
 dijs Tschargouianis apportari mandauerat: Magna itaq; penuria, eo tempore,
 quoad panem & potum, erat, & talis, ut per hoc triduum mulieres & infantes
 fame sitiq; extinguerentur. In exteriori porrò arce, unusquisq; militum, tam pe-
 destes q; eques, uictum & cibaria assatim habuit: Nemo aut quicquam secū in
 arcem interiorem auferre, nec multū de auro uel argento asportando sollicitus
 esse potuit. Omnia enim, ut dixi, incendio foris absumpta sunt, tantoq; impetu
 & celeritate arx illa nostris erepta, & à Turcis expugnata est, ut uix in interiorē
 arcem elabi atq; aufugere potuerint. Quam posteaq; Turcæ occuparūt, multa
 uexilla in aggerē seu uallū arcis collocarūt, atq; per duos Iouis & Veneris dies,
 illic in maiori arce cōquieuerunt. Nostri uerò in parua seu interiori arce occlu-
 si & undiquaq; obfessi ac circumuenti hæserunt. Nec Turcæ ad nostros ad-
 huc in arcē interiorem aditus ulli, aut nostrorū inde foras ad eos exitus patuit.
 Septemb. die 7. hoc est uesperī D. Marię uirginis festo, & ipso mane circa ho-
 ram sextam Turcæ coniecto in arcem igne, ædificia, in quibus Comes Serinus
 habitabat, in interiori arce contenta, incendunt, & ad expugnationem arcis o-
 mnes Imperatoris pedestres copias, summa cum ui irruunt: Ad hæc, classicū ca-
 nere, tympanis perstrèpere, & tubis infinitis ingentem sonitū edere, incipiūt,
 signaq; innumera in arcem maiorem collocant. Itaq; tanta erat undiquaq; Tur-
 carū multitudo, ut nec prata cerni, nec aquæ, nec arbores ex arce conspici po-
 tuerint. Omnia enim plena Turcis & sub ipsis mœnibus referta erant. Interea
 arx uehementer & supra modum igne deuastabatur. Quod cū Dominus Co-
 mes Serinus uidisset, scq; diutius in ea continere non posse cōspexisset, per Cu-
 bicularium suum Franciscum Scherenkum uestem holosericam, aliamq; tuni-
 cam ex serico non latam (Menten ipsi uocāt) interulā & alia munda sibi adferri
 iussit, atq; ad omnes, qui tunc secū erant, milites, in hæc uerba locutus est: Nunc
 non opus habeo uestimentis grauibus, sed leuibus saltem, quibusq; absq; impe-
 dimento me cōmodè, & cum agilitate quadam defendere possim. Iniunxit sibi
 etiam dari galerū ex nigro serico uilloso, auro intextum & ornatū, quem in nu-
 cliare, in cuius pala prætiosus lapis adamas præstantissimæ pennæ ab Ardea
 desumptæ continebantur. Deinde centū aureos nummos seu ducatos Vnga-
 ricos, quibus tamen nullus ex Turcica moneta admixtus esse debeat, adferre
 iussit, quos ubi Cubicularius attulisset, holosericā tunicam scindi, eosq; inter
 gossipium, quò illa contexta erat, & sericum poni curauit, sic ad suos inquitēs:
 Hoc ideo me fecisse uos existimare omnino uelim, ne si quis fortè hostium aut
 latronum meis me uestibus exuet, dicat, se nihil prædæ aut lucri penitus apud
 me inuenisse. Præterea Cubiculario, ut sibi redderet arcis clauēs, quas ille sem-
 per, dum arx obfessa fuit, in manu sua & potestate habuerat, mādauit: eas cum

accepisset, statim tunicae in quam centum ducatos reposuerat ingerit, suos
 hunc in modum affatus: reuera mihi credite, quod dum manum hanc me-
 am mouere, & gladio hoc uitam defendere licebit, neminem mihi centum i-
 stos ducatos & clauas erepturum. Me autem mortuo, quicumque adeptus fue-
 rit, eos sibi habeto. Iuramentum siquidem iam Deo praestiti, uotumque nun-
 cupauit, me per Turcarum castra nequaquam ductum, nec liberis digito de-
 monstratum iri. Denique suo antedicto cubiculario praecipit, ut suos curuos
 & instar falcis enses (quos Sabluocant) auro & argento decoratos, sibi por-
 rigat, quos cum probasset, ex quatuor gladijs unum, qui adhuc ipsius parens
 tis erat, elegit, dicens: Hic unus est ex ueteribus meis gladijs, hoc gladio ego
 omnium primo gloriam & honorem promerui, omniaque quae habeo acqui-
 ui. Et hoc gladio ego nunc singula, quae Deus in me iudicio suo decreuerit,
 perferam. Sic gladium dextra manu accipiens, e conclauis suo se recipit, atque
 post se parmam seu peltam rotundam gestare iubet. Nullis praeterea armis,
 nec lorica, nec galea se munire uolebat, hoc addens, Deum protectorem de-
 fensoremque ipsius futurum, se etiam ex Sigetho elabi aut auferre nequaquam
 conaturum, sed omnia constanti animo, quicquid Deus uoluerit, subiturum
 atque passurum. Cumque e suo conclauis exisset, inque cauedium seu plateam in-
 terioris arcis uenisset, omnes iam ibi milites, equites & pedites in procinctu
 stabant, eumque lorice, galeis, & clypeis tecti, euaginati etiam gladijs, parato
 praesentique animo expectabant, & ubi arcem incendio, quod restingui ampli-
 us nulla ratione poterat, conflagrare penitus uidissent, nec longius in ea pro-
 pter uim ignis & fumum morari se posse animaduertissent, coepit ipse Domi-
 nus Comes in hanc prope sententiam, ut omnes eum exaudire & percipere fa-
 ciliter possent, in platea arcis loqui. Mei fratres & strenui milites, nunc re ipsa &
 ante oculos simul cernimus omnes: qua ratione nos Deus igne hodie puniat,
 igne nos hostes nostri superant & uincunt. Nec tantum eorum nobis poten-
 tia & copiae nocerent, quantum ignis & incendium damni dat, nosque pessun-
 dat. Nihilominus tamen hanc poenam a Deo Opt. Max. immittam, patienti-
 gratoque animo perferre nos decet: hac enim, non solum ob nostra nos pec-
 cata, sed etiam ob prouidentiae huius flagitia punire uoluit. Quapropter, igno-
 rare uos minime arbitror, quo pacto antea fidem meam uobis dederim, uosque
 mihi uicissim sancte & Deo interposito teste, per iusiurandum promiseritis:
 Nos hic una simul uicturos & morituros esse. Et quidem ad hoc usque tem-
 pus (Deo sint gratiae) nihil mali commissum, nec ulla inter nos proditio de-
 prehensa est: Quod & nunc nulla penitus ratione accidere debet. Iam cuncti
 in praesentia uidemus, quod hoc in loco longius moram protrahere & perse-
 uerare, etsi uellemus non possumus. Idque tribus de causis, quarum prima est,
 quod hic flammis & incendio consumimur: altera, quod nostrum admodum
 pauci sunt: tertia, quod comaeu caremus, uobisque infantes & mulieres fa-
 me sitique pereunt. Quapropter, quod igne hic conflagrare uolumus: Sinitote,
 exeamus foras in exteriorem arcem strenui milites, mediumque digitum hosti-
 bus ostendamus, & cum eo fortiter manus conferamus, ut post interitum &
 mortem quiscumque nostrum famam sibi & gloriam comparet sempiternam, qui
 occubuerit, auum cum Deo sine omni dubio aget: cui uero usura uitae longi-
 us concessa fuerit, in eaque superstes manserit, is summis laudibus nunquam
 non celebrabitur. Atque hac de causa, ego omnium primus esse uolo, uos pri-
 mo foras praecedere. Et quod ego facturus sum, hoc idem & uos facite. Certo
 mihi credite fratres dilecti, me uos ad rogam usque non esse derelicturum. Post
 haec ter IESVS exclamat, atque Caes. Mai. uexillum ipsi Laurentio iurans, ut id
 sibi praeferat, tradit, portasque arcis aperire iubet. In ipsa autem porta machina belli-
 lica, quae mortarium uulgo uocari consuevit, ferro in frustra dissecto referta facie-
 bat, quae

bat, quæ in Turcas paulo ante dislosa atq; emissa fuerat, unde sub ipso fumo Comes Serinus nudo gladio & exigua parma foras progreditur, ipsum Iuranisch cum signo præcedebat, reliqui porro milites equites & pedites quiq; ad huc supererant, omnes insequerantur, ibiq; in ipso ponte cum Turcis cõflixerant. Eo in loco Ianitschari D. Nicolaum Comitem Serinũ tribus in locis glorio percusserũt, ubi etiam ex eo ictu, quem capite excepit, prolapsus in terram concidit. Quo facto, Turcæ confestim ter Halla, id est Deus exclamabant, Nostri autem retro in arcem interiorem profugiebant, cumq; ipsos Turcæ uehementer insequerentur, ipsiq; ingenti furore incumberent, unã cum nostris in arcem summa ui & impetu irruunt atq; feruntur. Iam murus interior & ipsa moenia Turcis undiquaque plena existebant, unde nostros desuper ruderibus & lignis aduscq; internecionem ferunt, & acriter cum nostris militibus pugnant. Hos omnes exceptis his, quos aliqui galeris & pileis Turcicis tectos, aut ricis opertos, & ueluti personatos abducebant, interfecerunt. Infantes autem & mulieres omnes uiuas seruarunt; captiuasq; secum traxerunt. Hoc autem pleriq; omnes Ianitschari, eorumq; maior pars quã reliquarum Turcarum fecerunt, cumq; captiuum alicui eripere non potuissent, eum ipsi ui & ignominiose præ manibus diffecarunt. Eo arcis in loco, nostrorum Turcarumq; cadaveribus ita referta erant omnia, ut aliter quis, quã per funera mortuorum, eaq; calcare & premere arcem ingrediens, aut in ea ambulare uolens, non quauerit. Tanta etiam in ipsis moenibus interioris arcis casorum interfectionumq; hominũ copia passim iacebat, ut sanguinem quis ibi & cruorem haud difficilẽ haurire potuerit. Eductis igitur ex arce omnibus Christianis & Turcis, iam utraq; arces maiorem & minorem unã cum domibus, moenibus, platiscq; tenentibus, ignis seu incendium, ad puluerem nitratum, qui in quadam turri interioris arcis, fornici prope terram inclusus erat, peruenit, ueteresq; domos quæ interiorem arcem continebantur à fundamentis euertit atq; dissipat. Eo grassante incendio, quã plurimi Turcæ cemento & puluere interfecti desiderabantur. Et quemadmodum ipsi Turcæ asserunt, eo saltem in loco Turcarum plus minùs tria millia partim incendio absumpti, partim ruinis ædificiorum ac lapidibus & tegulis, perierunt. Nam huius cladis causa & calamitatis per totum exercitum summus clamor insignisq; lamentatio peruenit deplorabat, tertius ob fratris mortem uociferabatur. Ea die Ianitscharorum Capitaneus Domino Comiti Serino iam mortuo caput amputari, idq; ad Turcarum Casarem perferri iussit. Cæterum supremus Turcici Imperatoris Mechmet Bassa cum aliquot Visicis tanta calliditate usus est, ut neq; ex inferioribus Bassis aut Vvegis quisquam, neq; Ianitscharij alijsq; milites Solymanni Imperatoris sui mortem, quarta adhuc Septembris post prandium circa horam primam, in loco Siclihouo dicto, quarta parte miliaris à Sigetho distantis, prope uineas Sigethianas extincti: nisi ex pugnata iam arce Sigethi, & commonefacto hac de re prius per literas Selino Solymanni filio, cognoscere potuerint. Atque ne palãm omnino fieret, alijsq; innotesceret, idem Mechmet Bassa, Doctorem, qui Casaris curam egit, nocturno tempore, ne mortem ipsius diuulgaret, clam trucidauit. Interea etiam mortuo Casare per singulos dies clangere, tubis & alijs Musicis instrumentis personare, cibos coquere & apponere, tanquam si Casar in uiuis esset, iubebat. Post mortem autem Solymanni statim ingens malum euenit & uehemens tempestas ualidissimuscq; uentus exortus est, qui omnia Turcarum Imperatoris tectoria dissipat, & ea, quasi alio secum rapere uellet, euertit. Idem per reliqua omnia Turcarum castra & ad Machmet Bassæ Sokolouischij papileones stando progressus, omnem paleam & fenum quod in castris alicubi reperit, abstulit, secumq;

rapuit. Eodem ferè tempore mirum quiddam accidit. Nam Danubius inferius propè Tulniã ita turbidus, & arena lutoq; mixtus conspiciebatur, ut tridui spatium purgari, & lucidus reddi, nec (ut ipsi Turcæ & Tuliani ciues referunt) ullus eius usus uel ad coquendum, lauandum, aut bibendum esse potuerit.

Octaua Septemb. die Solis, Marię Virgini sacra, caput Comitis Serini inter alia Sigethanorum iam interfectorum militum capita, palo nõ tam longè à terra affigitur, & iactu unius lapidis ab Imperatoris tentorio collocatur. Circa eam undiquaq; signa seu uexilla Sigethana transversim cuspidibus in terram defixis stabant. Sic ea tota die caput Comitis Serini in illa platea palo affixum conspiciebatur. Nec enim Turcæ unquam conqueuerunt, sed sine intermissione caput illud sæpè dictum Comitis Serini, & reliqua Sigethanorum militum, quæ in unum aceruum comportata congestaq; erant capita, spectatũ contemplatumq; uenerunt. Singulis etiam Turcis, qui Sigethani militis caput ad Cæsaris uel illius loco Mechmet Bassæ tentorium attulissent, decẽ aurei nummi seu ducati numerabantur.

Septemb. die nona, Lunæ, summo mane Mechmet Bassa Sokolouitschius Cæsaris gener & supremus Consiliarius, Domini Comitis Serini caput Budã seu Salinũ fratri suo Mustafæ Sokolouitschio Budensi Bassæ mittit, quod cum accepisset serico statim inuoluit, subtiliq; lintheo tegit, & per duos rusticos Taurinum, quod ab aliquibus etiam Bregetum dicitur, in castra nostri Imperatoris ablegat. Inde porro per Balthasarum Batschani multis cũ lachrymis summoq; mœrore Tschakaturnum delatum, ibiq; monasterio D. Helenæ, in fornice seu Mausoleo, quo Catharina prima ipsius uxor de Frankenpanibus felicis memoria cum filia & duobus filiis inclusa quiescit tandem sepultum, terraq; mandatum est: Cuius animæ DEVS Opt. Max. in regno cœlorum æternam quietem largiri dignetur.

EPITAPHIUM ASSCRIPTVM SE
pulturæ in Tschakatur, eiusdem Illustris. Com
mitis Nicolai Zrinij, &c.

Illustrissimo Comiti NICOLAO ZKRINIO Torquati ex forore nepoti, à CAROLO v. post Viennam obsidione solutam, quod in ea adolescens adhuc & Tyro, multa & præclara confecisset, equo auroq; donato: ad Budam & Peshum pulchra per facinora summa cum laude probato: Croatia, Dalmatiz & Sclauoniz Bannato, Tauernicorumq; Regalium in Pannonia Margisterio singulari cum prudentia functo: copijs Cæsaris ad dextrum Danubij latus à FERDINANDO primo, & MAXIMILIANO secundo Imperatoribus Præfecto: Victis sæpissimè, fugatis, cœptis, exsistiq; hostibus: Inausitissima postremum funestissimaq; Sigethi expugnatione, cuius arcem contra innumerabilem Solymanni Turcarum Principis exercitum, facta eorum ingenti & memorabili strage, diutius quàm uiribus par fuerat defendit, defuncto ibidem Solymanno, totius orbis flagello, pulcherrimè absumpto, bellicæ gloriæ fortissimo, inuictissimoq; duci, de se publice: B. M. P. P.

Vixit annos quadraginta octo, occubuit septimo Septembris,
Anno Virginei partus 1566.

ALTD.

Hostibus ut uidit diuis et cadere fatis
 Credita uirtuti moenia celsa sua.
 Seruate à me olim, nunc me seruabit, inquit
 Artes, et pugnant ZRINIVS occubuit.
 Imo, se iacta quantumuis Roma: Lyburnis
 Et sunt quæ mortem pectora despiciunt.

IN EIVSDEM ILLUSTRIS. COMITIS Nicolai Zrini &c. Epicedion Pauli Fabricij Cæs. Mathem. Med. Doct. & ordinarij in Archigymnasio Viennensi Professoris.

Pro patria charam uirtus effundere uitam
 Tempore (cũ trucidus premeretur ab hostib.) ullo
 Si fuit (ut certe semper fuit) ullius unquam
 Inclita non poterit pietas, non inclita uirtus
 Preferri tibi ZERINIAE Comes inclyte gentes.
 Tantus amor patriæ, fidei tibi tanta Cupido
 Prestantæ, tibi tantus erat profligere Turcas
 Ardor, ut hunc sola satiaret inclyte uita.
 Nam neq; mouerunt te uisq; minæq; precesq;
 Vrgentis uariæ frangentisq; omnia Turcæ
 Nec promissa salus, nec desperata salutis
 Commoda mouerunt animum, cum cuncta teneret
 Eripere et uitam quæ sola superfuit hostis
 Debebat ferus ille tuo trux ille potiri
 Corpore si uellet tandem. Quæ gloria talem?
 Quantum honorq; tuâ sequitur Comes inclyte mor-
 Virutis solidæ studium, patriæq; salutis (tem-
 Cura tibi mortem, laudem simul illa perennem
 Et talem peperit, quali te uincere nullus
 Vilius historie uictor queat, aspice fastos
 Atq; Romani populi, tibi Curtius isthic
 Forsitan est similis factis, sed causa priores
 Fert tua, si sacros reputabimus ordine libros
 Fortè Machabeo laus est communis iudæ

Et simili facto tecum: sed quicquid hoc est
 Obticeo, dum quæ restat possessio uitæ
 In Christo æternæ tibi debita redditur, Ergo
 Hic tuâ fama tuo summam cum nomine laudem
 Promerita est, memoriq; etiã nunquã excidet æuo.
 Dicereis pius esse Comes, fortissimus Heros,
 Non tantum patriæ defensor, et inclytus armis
 Miles, magnanimus tutor sed totius orbis
 Christiadam. Cælo tandem fulgente receptus
 Heroas inter qui sanguine postritati
 Consulere suo, quibus est seruare decorum
 Sic patriam uisum, caperet ne moenia turpi
 Deditione ferox hostis, qui ruperet omne
 Fasq; piusq; bonis cum moribus omne fugaret,
 Heroas inter tales Comes inclyte uiuis.
 Funestas qui Turcæ acies atq; arma furentis
 Sæpè repressisti aut uicisti, sæpè fugasti.

EPITAPHIUM.

Zeriniæ gentis Comes hic iacet inclytus ille
 Pro patria uitam, qui dedit ipse suam.

ALIVD M. CASPARI SITNIR

Labacens. Ethices in eodem Archigymnasio Professoris ordinarij.

Qui Machometigenas pulsauit sæpius hostes,
 Sæpius et uictis hostibus ibat ouans:
 Pro templis, cultuq; pio, pro pace fideq;
 Arma ferens Scythicos depopulatus agros
 Insignem proprio peperit qui sanguine famam
 Fama sequuturis uix imitanda uiris:
 Hac nimis angusta ZRINVS tellure quiescit
 Qui pater armorum præsidiumq; fuit.
 Magnanimū merito monstrat tot ab hoste triumphū
 Testantur fidum mors, modus, urna, locus.
 Terra Lyburna gemit, dolet Austria, luget adema
 Ipsum Europeæ nobile clima plage. (ptum)

NUMERVS TURCARVM INTERFECTORVM.

Periere autem sub Sigetho (ut lanitscharorum Capitaneus Budensis ex cæ-
 stris Sigethanis Budam uersus iter faciens in urbe Tulnia retulit) Turcæ
 eorum equitum octodecim millia, lanitscharorum septena millia, quæ omnia
 computata uiginti quinque millia efficiunt. Hi saltem libris inscripti continentur
 exceptis reliquis leuibus & nullius momenti hominibus, & ijs quorum nume-
 rus scripto non est comprehensus. Ex primatibus autē & summi nominis Tur-
 cis occubuerunt Miserskius, Bassa Alportuk, Bassa Capitschius, id est, Cæsaris
 supremus cubicularius, & Bassa Hasnadar, hoc est, Cæsaris Camerarius, seu æ-
 rarij & rei nummarie præfectus. Ex Capitaneis autē, quos Vvegos nominant,
 plurimi interfecti sunt, quorum certus numerus ignoratur. Eos enim floccipen-
 dit uiliq; æstimant, dicentes, isti tantum sunt Cæsaris serui & captiui. Hoc ue-
 rò certò credendum est insignem ibi Turcarum copiam interisse: dici namq;
 uix potest, quàm multi assiduis ictibus Sigethanorum tormentorum cecide-

derint atque inexpugnatione trucidati sint. Adhæc infinita cadavera passim in
 iplis fossis occisa facebant, ut inde in arcem usque grauisimus fœtor tetertia
 musq; odor dimanauerit.

HIERONYMVS VVOLFVS COMI
 ti Serino atq; præsidio Siget-
 tio, Anno 1566.

Inacti heroes, memorandi laude perennis
 Ah ualuisse nihil uota precesq; meas?
 Scilicet hoc nostrum scelus & dementia fecit,
 Vestra quidem uirtus inuiolata manet.
 Corpora fessa iacent: sed fortia corda triumphant:
 Nullaq; de uobis Turca trophæa tuiit.
 Vestra fides non fracta minis, non fracta furore
 Hostis ad extremum perstitit usq; diem.
 Mortali de stirpe satos cecidisse dolemus,
 Sic tamen est ingens occubuisse decus.
 At nos Christicolæ uel mani tempora luxu
 Perdimus: & paucos, publica damna mouent:
 Vel malè ciuili maculam sanguine dextras
 Sanguine Threicio quas rubuisse decet.
 Fatalis stupor & furor impia pectora uersat:
 Vota licet maneant, spes tamen ægra fugit.
 Idem, Præsidio Iulæo.

Hei miseri, qui uos decepit perfidus hostis?
 Seruat cum libuit, quam dedit ille fidem.
 Bis miseri, quod degeneres cecidistis inulti
 More bouum: nec uos lausue decusue manent.
 Præstiterat seruasse fidem uitæq; profusa
 Sanguine Threicio triste rigasse solum.
 At uos Christicolæ memores ne fide Turcis
 Cedere certa salus, cedere nulla fides.
 Mors & in ignauos torquet sua spicula: sortes
 Pro patria & uera religione cadunt.
 Non obitus, fraudi, sed erit uictoria laudis.
 Non Deus hanc nobis, crimina nostra negant.

Idem, In Germaniæ stuporem.

Iam tua res agitur: paries tuus ardet: ab alto
 Cúlmine tota domus collabefacta ruit.
 Sigettum periit: non Iulia castra supersunt:
 Extremum metuit mæsta Vienna diem.
 Pannonias non esse uides tua mœnia? Turcus
 His ruptis, in te Marte furente ruet.
 Ardebunt uilla: succumbent oppida: ferro
 Turba cadet diris excruciatâ modis.
 Eripiuntur opes, libertas, iura: LIBIDO
 VICTORIS seui iura cruenta dabit.
 Corporis hæc mala sunt & in omnem posteritatè
 A semel exorto fonte perennè ruunt.
 Seua quidem, sed sine suo claudenda. Quid istud
 Captiuas mentes quodæ ferus hostis habet?

Dira salutifero dicit conuicia Christo:
 Hunc etiam pubes nescia sepe negat.
 Sepe senex & anus melioris mentis egentes,
 Proh scelus, hoc spreto, te Mahomete, colunt.
 Vulgus iners quid enim nisi quæ presentia, cu. a. s.
 Arbitrio Domini se putat esse pium.
 Non spectas coelos, nisi cum mors atra fenestras
 Intra: & in fouea sus lutulente iacet.
 Hæc tu non cernis: non curas plumbæas nummis
 Dum parcis, uitam prodis iniqua tuam?
 Indulges odijs in fratrem: negligis hostem:
 Quo nil terra magis, nil mare, triste iulit.
 Num tibi Religio curæ? quis credere posuit
 Quæ rixas nulla religione moues.
 Colatrix culicis, gibbosi terga Cameli
 Deglutis: rectum quodlibet, esse putas.
 Omnia præceptis facimus contraria Christi:
 Ignorant Christum pectora, lingua sonat.
 Sed non ignorat nostra impia pectora Christus
 ille dari toties non sibi uerba sinet.
 Quid dicam uates infelix? talia Musæ
 Carmina non dicant, fata sed atra cient.
 Imperij nam cum perituri terminus instat:
 Approperantiq; truci fata seuera gradit
 Immeritas ne forte putes excindere gentes
 Ardua uel frustra uertere regna iouem:
 Non Deus exilijs non diro fulmine gaudet:
 Incolumes potius quoslibet esse cupit.
 Namq; bonos firmo semper munimine cingit:
 Et uetat hostili clade perire pios.
 Ast ubi negligitur pietas, calcatur honorum:
 Crimine, cum uitium supplicioq; caret:
 Tum DEVS infesto disturbat perditâ uultu
 Regna, nec hæc patitur stare superba diu:
 Ille sed ex imo quaticus fundamine terre:
 Fulminea incendit precipitatq; manu.
 Integra staret adhuc (heu iam palus atra) Gomorra
 Ni foret incæstis mersa libidinibus.
 Staret adhuc Constantiniana regia: tantis
 Ni regnum discors dilacerasset opes.
 Et tu stare queas GERMANIA: cura salutis
 Si tibi tanta foret, quanta pericla uides.
 Si tibi priuatis potior sit publica rebus
 Cura, simul pereunt quos uehit una ratis:
 Seruanturq; simul qui sapit, anteferet.
 Publica priuatis qui sapit, anteferet.
 At si desipies GERMANIA. Plura uolentem
 Destituit calamus, scribere, lingua, loqui.

HISTO-

HISTORICA DE- SCRIPTIO SVSCEPTÆ A CÆSAREA

MAIESTATE EXECVTIONIS CONTRA S. ROM. IMPERII

rebelles, eorumq; Receptatorem: & captæ urbis Gothæ, soloq; æquati castri Grimmenstein,

Anno Domini 1567.

13. Aprilis.

ANNO salutis nostræ millesimo quingentesimo & sexagesimo septimo, Germania bellum habuit, susceptū decreto, & gestum sumptibus communibus omnium ordinum Imperij, aduersus Grumbachianæ coniurationis Duces, ac horum Receptatores, Duce Illustrissimo Principe Electore Saxonix Augusto. Huic enim sententiæ in proscriptos promulgatæ executio, ac tota belli summa ab Imperatore ac cæteris ordinibus uno consensu demandata fuit. Causæ belli & occasiones sic se habent: Guilhelmus Grumbachius, ex nobili quidem stirpe in Orientali Francia natus, sed à uera generosi animi nobilitate alienus, & factiosis consilijs ac molitionibus à prima ætate magis, quam uirtutum studijs deditus, atq; ab his celebris, Vasallus erat Antistitum Vvürceburgensium: Sed ab his, ad Albertum Marchionem Brandeburgensem sese contulit. Cui adolescenti incitatorum patrum optimum Principem Georgium Marchionem, consilio tandem, & familię pernitiōsa, magistrum & incitatorum sese præbuit. Aliquantum post eundem sumptibus impensis in bella Caroli V. Imperatoris & immodicis alijs profusionibus exhaustum, ac egestate per sese inhiantem uicinorum Antistitum terris & opibus, cum ad bellum illis inferendum impelleret, id quæ iam motum, ut Architectus arcanorum consiliorum præcipuus, magno studio & artibus ac technis mirabilibus instrueret, ac foueret, Vvürceburgensis Feudum illi ademit, quo tamen semetipsum spoliavit uiolatione fidei ac iurisiurantie erga Dominum Feudi. Hac de re Marchione Alberto tandem omni sua diuisione exuto, & in exilio mortuo, Antistiti Melchiori è gente Zobela litem ille audacter mouet, & tãquàm nil meritis tale, nec ullius culpæ reus, conatur euincere, sibi huius quicquid fecisset, id facere licuisse integro & in columi iuramento: propterea, quod quamprimum offensio nata inter Antistitem Frãcium & Marchionem Albertum, in dissidium primũ, mox in bellum erupisset, ex pacto inter hos conuenisset, Vasallis utrinq; militantibus fraudi nõ fore, si proijs, quibus seruirent Dominis, arma ferrent cõtra feudi dominos. Quod ipsum tamen per se quidem uerò minime consentaneum, nullis deinceps documentis comprobare Grumbachius potuit. Re igitur aliter comperta, cum non statim, nec ita ut uellet, sua reciperet, Antistitem per subornatos sicarios ex urbe Vvürceburgo in arcem per Mœni pontem ascensurum, aliquot sclopetorum ictibus insidiosè interficit. Sicarij euadunt, nec tunc agniti sunt, quòd parricidium uelatis faciebus perpetrassent. Non longo tamen temporis interuallo post, in Lotharingia capitur ex sicarijs unus Christophorus Kreckerus, qui seruitorem erga Grumbachium, cui multos annos seruiuerat: seu ex occultis alijs obligationibus erga Grumbachium, seu tribuens hoc beneficijs ab eo acceptis, se autorem parricidij professus, cum in itinere frequentibus suspirijs ac gemitibus dominum accusasset, uitam sibi ipsi noctu laqueo finiuit: Quòd, ut existima-

tum fuit, tormentorum cruciatus reformidaret & supplicium: uel quod antea uertere abrupta uita cuperet quaestiones in dominum, ad quas se uari ac duct se non ignorabat.

Succedit Zobelo alius ex Vvitzburgiorum familia: huic litem renouat Grumbachius. Res agitur uelitationibus scriptio-um. Antislites ex archiuis bellis tempore interceptis proferunt ac detegunt artes & machinationes Grumbachij. His, etsi Apologias opponit, refertas non tam refutationibus eorum quae obijciebantur, quam anticategorijs: tamen ut erat uir ingenio astuto ac uastro, timidoque & crudeli, his non confidens, sed alijs praesidijs opus fore cernens, animos Nobilitatis Germanicae occupat, quaerelis atrocibus ac speciose ad fallendos imperitos exaggeratis de iniuria, qua per uim innocens ipse afficitur ab Antistite Vvurceburgensi, a quo excluderetur auitis possessionibus, nullo suo merito, ut praese ferebat, per fas nefasque. Contra hanc si Antistitis Tyrannidem non defendatur, ostendit exemplum nociturum Nobilitati uniuersae. Impune enim deinceps Principes auferros esse quauis in subiectos ipsos homines: Nobiles, quocumque iuris praetextu, & hos in turpem seruitutem redactos, ceu mancipia rustica oppressuros. Simul autem latebras quaerit ac receptus, ubi tuto uerferet, constataque occulte coniuratione minime contemnenda, sese & armat munitque in praesens, & si foret opus, ad rem bello etiam deinceps decernendam instruit. Ex ordine equestri igitur, non exiguum sociorum numerum comparat. Inter hos fuere plerique qui Marchionem Albertum infelicibus latrocinijs Germaniam peruastantem secuti, ea occasione in noticiam & familiaritatem Grumbachij peruenerunt. Ac praecipui quidem, Guilhelmus Steinius, eiusdem apud Antistitem Vvurceburgensem criminis reus, ex eadem causa, Albertus Rosebergius, Ernestus Mandeslauus Saxo, Iodocus Zebicus, & plures alij.

Sed quoad intelligeret nobilitatem solam nec autoritate, nec uiribus, nec opibus tanta rei parem futuram, si potentiores Principes aduersarentur: nec protinus omnes ex hoc ordine haec consilia probaturos, atque a suis Principibus discessuros esse: Denique si quid a nonnullis, non uniuersis moueretur, conatus seditionis speciem esse habituros: Idcirco re deliberata dat operam ut ad praesidium Nobilitatis adiungat patrocinium Principum, gratia, autoritate, affinitatibus potentum. Praefert autem ceteris, Duces Saxoniae fratres, Ioannem Fridericum secundum, & Ioannem Guilhelmum, Ioannis Friderici Electoris olim filios, tanquam proximos uicinos, & suo iudicio huic telae, quam instituebat pertexenda accommodatissimos. Eos enim ex collectis adeptisque per parentem studijs hominum, norat gratia ualere apud promiscuam multitudinem, augente fauorem commiseratione ex memoria cladis perpeSSae in bello Germanico, titulo defensionis Religionis. Apud hos ita sese inlinuat, ut alterum natu maximum Ioannem Fridericum de suae causae bonitate persuasum, & maximis fidutijs implerum, gloriosoque titulo Parentis, Patroni, Protectoris ac Vindicis Nobilitatis Germanicae infatuatum, facile sibi deuinxerit: Alterum Ioannem Guilhelmum, quanquam saepe ac minifice tentatum, circumuenire tamen, atque in suas pertrahere partes nequiuert. Qua eum de causa Grumbachius cum non posset non odasse ac metuere, quin uicissim inflammaret fratrem odio illius, & ad minitanda ei ac struenda extrema omnia impelleret, continere se non potuit. Sed Ioannem Fridericum, ut postea res docuit, constat sua uoluntate deceptum esse, uel ijs potius persuasionibus delusum, quas ex promissis amplissimis Grumbachij conceperat immensas, fore scilicet, ut rebus motis restitueretur ipse in paternas & auitas hereditates uniuersas, Electore Saxoniae Augusto, uel per sicarios sublato, uel si hac non succederet, per concitatam tota Germania suae causae praetextu Nobilitatem, excusso.

Nactus igitur Grumbachius patronum, nō tam opibus, quā factiosorum magna ex parte hominum studijs potentem, nīdumq; oportunitate ad quāuis facinora patranda, & fractus Nobilitatis erga se affectione ac promissis, quod scriptioibus partis aduersæ ualde prægruari sese animaduerteret, ac uideret causæ suæ cognitionem uel lentius idcirco processuram esse, uel tandem exitum habituram alium, quā sperauerat, decurrit ad alia consilia, suo more fraudi, si finem suum consequeretur, uolentiam miscens. Semetipsum ergo suæ causæ iudicem facit, ac congregatis clam miro astu seditiosæ coniurationis socijs eirciter octingentis, solo in loco ea in parte Orientalis Franciæ, quam Eislefeldiū nominant, ad Vvürceburgum hoc comitatu nocte, maxima festinatione accedit, effractisq; sub horam tertiam matutinam portis, urbem nihil tale somniantem ingreditur: capit, diripit, Canonicis qui adfuerunt extorquet transactionem diu præmeditatam atq; quæstram, imponit iisdē cum iuramento *à multisq;* perpetuam parricidij perpetrati, adimens omnem inquirendi de authoribus potestatem: recipit sua uniuersa, & promissum exprimit singrapha sancitum, de grangi pecunia constitutis uicibus soluenda. Hoc peracto facinore, in nidum reuolat suum. Imperator Ferdinandus atrocitate facti grauer offendus, mandat ut in iudicio publico Cameræ, ob usurpatam seditioso conatu in priuara causa incompertam hactenus uolentiam, reus peragatur uiolatæ, nō tantum fidei erga dominum Feudi insidiosæ circumuentum, sed & pacis publicæ in Imperio contra leges, pessimo ac perniciosissimo ad omnem posteritatem exemplo. Reum cognitum ac declaratum condemnat ac proscibit, simulq; eos omnes, qui hæc perpetrantes adiuuarunt. Non magnifacunt proscruptionem coniurati, fiducia sui receptus: sed factum excusant, ita tamen, ut non in uindicta se peccasse, sed modum excessisse in uindicando agnoscant, ac culpam hac in parte deprecantur: Transactiones autem uel extortas, uelint ratas esse ac firmas. Fouet, tuetur & excusat eos multo magis ipse Ioannes Fridericus Saxonie Dux, ac ne quid huius à se in contemptum Imperatorie Maiestatis quicquam fieri suspicetur, pretextum comminiscitur minime probabilem, cur refugia eis præbeat: Nimirum ut plura conatuos reprimat atq; coerceat. Postulatur interea & ab Electore Saxonie, ne Grumbachianæ causæ deesse uelut: qui cum se parricidij & seditiosis latrocinijs nunquam patrocinatorū ostenderet, occasionem illis primam præbuit, odia iam olim concepta, sed pressa ac dissimulata hactenus, effundendi. Nec petium id fuit, quod tale aliquid ab eo expectaretur, sed quod pretextu insidijs quæreretur. Sapiens Imperator quò hæc spectent, minime ignorans, persistat in sententia, & indicto conuentu mandat Principibus Imperij, Anno quarto & sexagesimo, ut Vuormatiæ per le gatos consultant, cum de alijs Imperij negotijs, tum uero & de pace publica maiore cura firmanda ac munienda. In eo conuentu decretum fit, de alendo in Germania præsidio equitum mille quingentorum. Horum mille Duci Saxoniae Electori Augusto, quingenti Duci luliacensi attribuitur, ea lege atq; conditione, ut sint ceu custodes pacis publicæ in utraq; Germania, & si quid commoueat a Grumbachianæ conspirationis socijs, mox inter initia exortendi incendio ut occurrant, idq; priusquam sese diffundat, restringant. Moritur interea Ferdinandus: succedit filius Maximilianus. Huc causam commendat Vvürceburgensis, flagitans executionem publicatæ à parente sententiæ in hostes suos ac parricidas.

Ab eo tempore Grumbachiani nusquam satis tuti Gothæ apud Ducem Saxonie Ioannem Fridericum sese continent. Conueniunt ibidem crebrius & quidem magno numero socij coniurationis. Conferunt consilia, actunt odia in Electorem Saxonie multis incitationibus, tanquam is ille sit, qui solus obstat & prohibeat, ne impetret Grumbachius quæ postulat, neue quæ molitur perficiat.

perficiat: denique qui solus nobilitati, eiusque libertati aduersetur, & grauis sit ara que intollerabilis. Nullo enim alio speciosiore commento Nobilitas decipi, & his factionibus implicari poterat. Nec talia occulte sparguntur, sed palam uagantur per ora hominum. Inuitantur ad societatem plures alij: conciliantur Principi Ioanni Friderico quicumque rei bellicae periti, & a clientelis equitum ac peditum instructi habebantur: Conducitur horum opera magnis stipendijs: confluunt inter hos & alij latrocinijs assueti ac dediti: admittuntur, imo cupide excipiuntur, quibus propter res alienum, perpetrata latrocinia, & similia scelera, locus aut receptus sub Electore Saxoniae non conceditur: infestantur inde & terrae Electoris Saxoniae & uiae publicae latrocinijs, ab ijs, quos dulcedo praedae Vvürceburgensis inescarat, & ex quidem maxime, quae terras Electoris Saxoniae attingunt. Ostenditur multis in rebus animus erga hunc plane hostilis: molitiones tamen occultantur. Elector Saxoniae contra dissimulatis initione iniurijs, ignarus etiam insidiarum, quibus uitam suam & iugulum peti deinceps cognouit, hortatur, orat, obtestatur patruelem, Ducem factionis seditiosae cum satellitio uniuerso a se ut dimittat, & sibi ipsi suisque hac in re ut consulat: commemorat pericula, quae proposita sint: reuocat in memoriam haereditaria Ducum Saxoniae pacta, quibus diserte cautum sit, hostes publicos aut priuatos, & ab Imperio proscriptos ne pars alterutra hospitio excipiat, aut defendat. Idem faciunt & alij Principes, atque in primis sollicitè & accuratè Fridericus Palatinus Elector ad Rhenum, & Philippus Landgravius Habsie, socer uterque Palatinus & de euentu uaticinatur, ni pateat, praesagiens id quod accidit. Et Electorem Saxoniae Augustum cum Duce Ioanne Guilhelmo hac etiam de causa Lipsiae conuenit, ut si offensum a genero reperiat, placet. Venerat autem in Thuringiam Palatinus, ut compositis dissidijs, quae inter fratres Grumbachius alterius odio accenderat, & multos annos aluerat, sublataque diffidentia, quae nata ex minis Ioannis Friderici, & clam structis insidijs, fraternam beneuolentiam ualde languescerat, confirmata denique partitione haereditatis, quam diu Grumbachiana factio presso altero impediuerat, & nuper uix egre Ioannes Guilhelmus obtinuerat, fratres generos inter sese reconciliaret.

Hac dum hoc modo geruntur, appetit tempus primorum Comitiorum Maximiliani Imperatoris. In his, re in omnem partem accuratè pensitata, cunctis suffragijs renouatur sententia proscriptionis, extensaque in Receptatores & auxiliares, ad poenam parem condemnatos, solenniter publicatur, proclamante eam Heroldo Imperij ex praescripto, post datum tubis signum & tympanis. Duci Electori uero Saxoniae Augusto demandatur ab Imperatore ac ceteris Ordinibus decreta in proscriptos & Receptatores, ni pareant, executio, & imperantur auxilia quatuor Germaniae prouincijs, Thuringiae uicinijs, utriusque Saxoniae, superiori & inferiori, Franciae Orientali & Westphaliae. Fit & decretum, ut missa legatione iubeatur Ioannes Fridericus tradere proscriptos in manus Imperatoris, aut uinctos, ubi ille uelit, sistere. Id nisi faciat, in pari eum tanquam Receptatorem cum ipsis culpa & condemnatione indubitato futurum. Idque denunciari ei palam ac diserte proscriptionis formula, quae ex decreto Imperij antea promulgata fuit, contra proscriptos, & eorum Receptatores.

Priusquam ex Comitibus domum redijt Dux Elector Saxoniae, comprehenditur non procul a Dresda ob furtum quidam natus prope Fribergum Misniae Ioannes Boem. Hic Dresdam adductus ex sese sponte, non interrogatus, enunciat, conductum se esse a Grumbachio, ut Electorem incautius ac tere sine satellitio uagantem in syluis, aut feras insectantem, globo traiciat, & ad eam eadem se sclopeto instructum esse. Idem post tormentis examinatus repetit. Capitur & alius grassator insignis, Erphordiensium hostis, Philippus Plafs, qui inter alia confitetur, sibi quoque a Grumbachio, si insidias, quae parentur Ele-

ctori,

etor, adiuuare uelit, præmia proposita esse. Sed assentiri se noluisse. Nec dissimilia his testimonia alia deferuntur ad Electorē ab inclytis & nobilibus uiris, Guntero Comite Schuarizeburgico, & Christophoro Zebicio, ex ore Grumbachij excepta. De his Elector Saxoniz edocet patruelē Ioan. Fridericū amanter eum comonefaciens, & propinquæ necessitudinis & pactorum, conuentorūq; iureiurando non semel firmatorū, quibus expressē cauetur, ne refugia aut receptus ullus præbeat, aut ferat auxilia alterius hostibus, inimicis, obrectatoribus, publicis graffatoribus, transfugis: Se hortari eū, ne retineat secum, quos ex iniurijs cæterorū hominum didicerit, & suæ uitæ, & suorum subditorū, aliorūq; qui comerciorum causa regiones suas adire ac frequentare consueuerunt, fortunis & facultatibus insidiari. Ioannes Fridericus e diuerso, & Legatis ab Imperio missis corā ac scripto, & Electori Saxoniz literis insolentius in eam sententiā respondet, ut de autoritate Imperatoris & Senatusconsulto publico detrahendo iteratam proscriptionē non obscure damnet, tāquam in sui odium & oppressionē paucorum suorum inimicorū artibus extortā, & Grumbachij atq; cōplices auidacter excusando collaudandoq; & ab omni culpa uindican-do, suosq; fideles consiliarios uocando, Imperatorem inconstantiz arguat, ranquam contraria ijs decernerēt, quibus sibi per se & alios antea potestatem fecerat Grumbachianos retinendi: Electorem uerō Saxoniz non obscure amplius aut ambiguē, sed ex proposito, disertē & acerbē notet, & falsō atq; iniquē traducat. Intexuntur scripto Grumbachianæ epistolæ, obiectum de conductis & emissis sicarijs crimenes diluentes, excusatione prorsus inter se discrepāre. Quod enim initio inficiatur imprudenter, & deriuat à se in alios, id ad extremum ita confitetur, priora prodens: ut nisi Elector desinat oppugnare ipsum, non defuturos miniretur, qui eum quoquo modo tollant.

Esti autē Ioan. Fridericus simulatē tandē præ se fert, se proscriptos dimissurū, perseverat tamē in proposito, ac pertinaciter illis retentis, nihil nō conari pergit & moliri, cōfirmatus magis de ijs quas Grumbachius ostenderat pollicitationibus, belli Turcici apparatus, & secutis deinceps cladib. ex Sigethi & Lulix expugnatione. Quo nuncio nihil illis lætius, nihil optabilius accidit. Eam tam obstinatā pertinaciam Ducis Ioan. Friderici, & Grumbachianorū molitiones tam perniciosas, cum propinqui Principes in bellū certū erupturas, & Principi exitiū allaturas esse cernerent, redeunt ad priora consilia, instant & urgent apud Ioan. Fridericū monendo & obtestando, ut sententiæ Imperij pareat, nec sua sibi peruicacia temerē periculū creet & attrahat, quod sit multo maius sua opinione futurū. Non mouet his Ioan. Fridericus, sed bellū manifestius molitur, cōparare ad urbē muniendam necessaria sollicitare ad consurationis societatem Principes alios, & auxilia querere incipit, missoq; legato Schuwinfurum, quod in Francis oppidū est Imperij liberū, Octobri mense, Nobilitatē Francicam, quæ conuenerat deliberatura de suppetijs ferendis Imp. aduersus Turcas: Hanc ergo instigat ut se duce Grumbachianæ causæ atq; consurationis defensionē suscipiant, & cōmunis belli socij sint. Ea res & Imp. superbo atq; cōrumēlioso responso prius exacerbatum grauius irritauit, & propinquis Principibus metu ac sollicitudinē auxit. Nalli ergo opere, nullis sumptibus parcunt Elector Palatinus ad Rhenū, & Landgrauius Hassiæ, cūq; his Guilhelmus Iuliacensis auunculus. Iterū per legatos Duci Ioan. Friderico inculcāt, & obedientiā Imp. debitam, & pericula in ipsum redundatura si nō obtemperet. Offerunt se arbitros earū controuersiarū, quæ Electori Saxoniz & Ioanni Friderico intercesserant. Elector Saxoniz respōdet, nihil sibi pace grauius esse, nihil se quicquā armis ciuilibus peius abominari ac detestari, idq; se non obscure ostendisse ac docuisse haec tenus, demonstrat exēplis innumeris patientiæ penē nimiz. Idcirco, ac nunc quidē sese suo loco pace publicæ & cōcordiæ inter se & agnatū patruelē

lem defuturū. Posse se arbitros illos ac disceptatores ferre priuatarū controuersiarum & iniuriarū, quibus sit affectus multiplicibus à Ioanne Friderico, salua tamen sua dignitate. Causam uerò proscriptionis non suam esse priuatam, sed Imperij publicam. Alter & tractationes & conditiones omnes insolenter recusat. Imperator autem & quò tendant, & quorsum euasuræ sint hæ Ioannis Friderici ac proscriptorum machinationes, ni maturè reprimantur, prospiciens, nec cunctandū ratus, manifestè iam inclinatis animis multorū ex ordine Equestris ad seditionē, & res nouas ac motus nouos penè palam spirantibus, Electorem Saxonix mādari dudū ab Imperio accepti admonere, & impellere atq; urgere nō desinit, ut obsidionem Gothæ acceleret, festinatione & occultatione tanta, quāta omnino fieri possit. Ostēdit quantū in mora periculi sit futurū, si coactis, quæ cōcitare atq; excire nō desināt auxilijs, armati suas experiri molitiones incipiāt. Destinat Electori Saxonix legatos seu Cōmissarios, Comitem Otronē Ebersteiniū, Fabianum Schoneichiū, & Christophorū Carolouitiū, equites auratos, quorū consilio & auctoritate Elector uteretur. Hoc publici magis q̄ priuati periculi respectu Elector Saxonix permotus, quāquam abhorreret ab hoc bello propter patriā, propter cognati sanguinis iura, p̄pter familiæ nomē, & alias causas. Quod tamē detrectare auctoritatem Imperij nō liceret, serio in deliberationem de concludendis intra urbē & obsidendis cū Receptatore suo proscriptis incumbit. Ac rem omnē celeri arcanoq; cōsilio ad eum modū instituit: mediā & aspera hyeme, ut ante urbē proscripti prius armatas acies conspexerint, securi nimis Imp. Vngarico bello distenti occupationibus, et cōtempore non Electoris tantū Saxonix, sed & uniuersi Imperij Romani. Hac celeritate obfessis facultas tutō elabendi, colligendiq; auxilia idonea ac sufficientia, & alios cōcitandi, adempta fuit. Primæ in conspectū urbis equitū turmæ peditūq; cohortes educuntur pridie Natalis Domini. Præmittitur ab Imp. quidam per Caduceatorem denūciatio, qua subditi absoluti à iuramento Ioanni Friderico præstito, iubent illo deserto agnoscere & sequi Ioan. Guilhelmo. Ab Electore uerò Saxonix, tanq; designato belli Duce, cautio mandati officij rationē, & parandi necessitatem in iusta ac legitima causa exponens. Sed quod adhuc pauciores numero essent equites & milites, quā quot intercludendis itinerebus undiq; cōmeatūq; interuertendo, & auxiliarijs copijs arcendis satis essent: factū est, ut obfessi ex uicinis oppidis delectori ciuū multitudinem meridicrem, sed magna ex parte imbellem, intra urbem cōpulerint: ex direptis pagis uerò non exiguam rerū fruendarum copiā in arcem importarint. Crescente paulatim ad urbem exercitu, ex concursu militū & accessionibus sociorum auxiliorum, cū bellum minimè ex sentētia Ducis absentis administraretur, nec quicquam tātis dignum copijs gereretur, plerisq; in rapinas magis ac prædam quā obsidionem intentis, ipse eo proficiscitur Elector Saxonix, decima quarta ab obsidione die. Et quod belli leges postulant, cum patruale Duce Ioanne Guilhelmo, dispositis in ordinem, aciei forma, ac circumductis propinquo interuallo copijs uniuersis, deditio fieri flagitat, qua denegata, non multorū dierum spacio, mira arte ac festinatione, distributis operis, nocte dieq; infas & urgens, omnē circumcirca urbē & arcem fossis, aggeribus, & castellis circumdat, fossis atq; aggeribus tam propè ad urbē perductis, militeq; cōpletis, ut occasio esset & facultas militi utriq; obsidenti & obfesso inter se colloquēdi. Nec impediri hæc operē ullis quātumuis in solitis displotorū alsidue magno numero immaniū tormentorū fragoribus, emissorūq; globorū ceu procellis poterāt. Dum hæc opera ad urbē parantur, à nocturnis excubijs deijciuntur internuntij ex arce missi cum literis & auro signato ad Ernestū Mandeslauium, Aureorum erant quater mille pondere Rhenanis leuiores, auro pares, notati insignibus

bus Electoralibus decussatim secantium sese binorū gladiorum, & Inscriptio-
ne gesticante dignitatē Electoralem Ioanni Friderico à natalibus. Literæ cha-
racteribus exaratae erant inusitatis. Hi agniti & arcanas obsectorum machina-
tiones, & magistros equitum, militumq; tribunos, socios atq; complices cõiu-
rationis omnes patefaciunt, quorum multi sui purgandi causa, ad Electorē Sa-
xoniae & legatos Imperatoris literas scribunt. Nonnulli in castra deinceps ue-
niunt, aliqui male sibi conscij fugam salutem quærunt. Paulò post diuersis, di-
gnisq; fide indicibus planè cognoscitur, Receptoris & proscriptionis constitu-
tum fuisse sub initium Veris equitū cogere millia octo, peditū legiones qua-
tuor, duabus diuersis in partibus Germaniæ, in Vuestphalia ad Rhenum usq;,
& in Marchia ac finitima huic Pomerania.

Vuestphalicis id negocij datum esse, ut per Episcoporum ditiones ad Rhe-
num, impetu in Franconiã facto in hac quæ Antistitiũ sint, ac deinceps in Thu-
ringia quæ Electoris Saxoniae sint, ut subigeret ac depopularentur, urbes Mal-
hultum, Northusium & Erphordiam grandi pecunia ut mulctarent: Erphor-
dienses omnibus extra urbem fundis, prædijs, pagis & oppidis ut exuerent: Mar-
chicis uerò & Pomeranicis, ut oppresso Electore Saxoniae, occupataq; ac dire-
pta passim ditione, munitiores urbes, seu ui, seu deditone caperent. His perfe-
ctis crearetur Princeps Ioan. Fridericus ad Vuitebergam Elector Saxoniae, &
ubi coisissent exercitus ambo, idē salutareretur exemplo Romano ueteri ab uni-
uerso milite Romanus Imperator: Redigerentur in ordinē Principes cæteri: tol-
lerentur sese submittere recusantes: Equestris ordo subtractus Imperio Princi-
pum, adfereretur in libertatem, & soli subijceretur Imperatori: Noua institue-
retur forma Imperij. Comprobarunt hæc deinceps archiua à deditone in arce
repta, & indicijs atque confessionibus Principis Ioannis Friderici, Grumba-
chij, & cæterorum patefacta consilia. In literis uerò interceptis hæc uerba in-
erant: Imperatorem Maximilianum publicatione renouatae proscriptionis uo-
lasse fidem ac religionem iurisiurandi, atque hoc periurio semetipsum exutum
Maiestate Imperatoria de fastigio Imperij detecisse.

Fuit omnino coniuratio hæc in eum modū instructa, ut longè perniciosior
Imperio Romano q̄ Catilnaria olim urbi Romæ fuerit, futura si erupisset. Ac
planè dubium non est, nō industria humana patefactam, nec ulla humana po-
tentia repressam, sed diuinitus elisam esse. Præstat aut̄ sopiti seditiones atq; cru-
entia molitiones q̄ euulgari, Præsertim cum arcanorum consiliorū conscij fue-
rint non nisi antesignani, qui ad silentium & occultationem peculiari sese iura-
mento obstrinxerant. In hæc conspirationē ita consensus Dux Ioan. Fridericus,
ut de suo stipendia Ducibus decrederit, & uictoribus, si rem perficeret, præmia
proposuerit, ex præda parta & occupatis terris, liberalissima. Constitutum fuit
inter eos biennio antè de innouanda insigniũ Electoralium forma, deq; typis
peculiaribus monetæ imprimendis, cum arrogantis, minimeq; decentis tituli,
ubi ad arma deuentum esset, in inscriptione. Comparata iam & instructa fuerunt
prela ad excudenda publicæ fidei diplomata, quibus caueretur saluti eorum,
quos seruatos cuperet. De colligendis belli neruis rationes initæ: petita mutuo
à quibusdam Germaniæ Principibus ingens pecuniæ uis: foedus cū Rege Sue-
ciæ non solùm expetitur & tentatum est, sed & missis hinc inde legatis ini-
tum contractumque fuisset, nisi interceptus quidam in mari consilia omnia a-
peruisset. Quas minas, quæ opprobria in cognatos Principes, & machinatio-
nes quàm hostiles aduersus eosdem, mandata illa continuerint, id instructio-
nis, ut uocant, formulæ postea repertæ testari feruntur. Nulla ibi Imperato-
ris, nulla cognati sanguinis, iuratorumq; pactorum ratio habita est. Est inter
alios libellos repertus etiã, qui continet belli denunciationē directã ad Imperij
Ordines, multò antè compositam, & manu propria Ducis Ioan. Friderici præ-

risq; in locis correctam & auctam. Ita ut nihil illis ad classicum canendū euer-
 tendamq; patriam defuerit, quam loculi auro referti, & prætextus aliquis spe-
 ciosus. Eum sese accepturos arbitrati sunt, si Elector Saxonix, quem varijs ca-
 lumnijs apud Nobilitatem sibi addictā deformarant ac prægrauarant, decreto
 Imperij aut Cesaris iussu, executionis faciendæ causa, arma sumeret. Missæ sunt
 & ad Regem Gallix literæ, grauissimas aduersus Imperatorē & status Imperij,
 ob publicatum proscriptionis decretū, querelas continentes, & petita à Rege
 auxilia. Sed hoc maxime triste & deplorandum est, quod ad artes minime con-
 uenientes homini Christiano confugere ueriti non sint. Per puerū enim rustici
 filium uel magicis præceptis imbutum, uel ab incantatoribus fascinatum, uel à
 Grumbachio ad eas imposturas assuefactum: per hunc ergo Princeps in cœla
 ue suum, & arcanissimam consuetudinem receptum, responsa est angelis scisci-
 tari, & de futuris quid euenturū esset, explorare est solitus, nunc de successibus
 uictorijsq; ipsius Ducis: nunc de Cesaris & Electoris Saxonie interitu: nec nō
 de thesauris effodiendis, alijsq; id genus similibus euentibus. His cum à diuini
 uerbi præconibus uehementius contradiceretur, grauia illis supplicia, ni tace-
 rent, indicta sunt. Et suscepit magi patrocinium ipse Princeps tanto studio, tan-
 toq; seruore, ut Theologos hanc consulendi Diabolum cōsuetudinem acriter
 reprehendentes, mordacibus & contumeliosis scriptis, quæ extant, repelleret,
 nec ulla pia, rectaq; & salutaria monita admitteret. Porro miseræ plebeculæ,
 quæ ex oppido in urbem defensionis causa contracta erat, persuasum fuit ab
 ipso Duce Ioanne Friderico, concione ad populum habita, bellum Religionis
 extirpandæ causa, conspiratione Imperatoris, Electoris Saxonix, & Antistitum
 Germanix susceptū esse. Nam ad hanc magno silentio occultatū fuit, quid fie-
 ret & gereretur, & quæ causæ prætenderentur, quid uel ab Imp. atq; ijs, qui ad ur-
 bem cum exercitu erāt, postulareretur. Inuita igitur militabat, ignara operum &
 impatiens onerum militiæ, etsi à milite conductio non nihil animaretur, & pau-
 latim bellicis operis assuefieret. Præterea, crescebat in urbe difficultas omnium
 rerū. Fiscus Principis exhaustus erat. Priuatis ereptum erat quicquid reliquū
 fuerat pecuniæ numeratæ. Deficiebant comestus, nulla supererat uestibus ma-
 teria, extenuabatur paulatim & euanescebat spes omnis auxiliij externi. Cætera
 onera augebantur. Diruebantur ciuium domus, ut propugnaculis extruendis
 aut reficiendis, si cōciterentur, materia suppeteret, & fama percrebuerat, cōsul-
 tari de milite idoneo intra arcem recipiendo, deq; urbe incendenda. Sed omni
 imbelles multitudinem prius extrusa. Extra urbem aut absolutis aggeribus & ca-
 stellis ad oppugnationem seriam instructa omnia oculis obuersabantur, quæ iā
 ante de salute sua anxie plebi terrorem augebāt, quod aduersus ictus bombæ
 darum non tegerentur amplius altitudine ualli, tota interiore urbe hostiū con-
 spectui exposita, propter ea castella, quæ arte excitata aut tumultis imposita su-
 pra urbem eminebant. Hæc ubi concurrerent, & obsessi ex milite hoste inter
 quotidiana colloquia discernerent, bellū propter proscriptos & rebellionē Re-
 ceptoris eorū Ducis Ioan. Friderici motū esse, quos cōcordibus sententijs Im-
 perij cōdemnatos, atq; ad pœnā expetitos tueri ipsi atq; defendere non desine-
 rent, cōtra interdita seuerissima legitimi magistratus cum discrimine uitæ, for-
 tunarum, existimationis suæ, imō cum iactura uitæ & salutis æternæ, Cōsiliū
 capiunt, quo se & Principem suum ex bello tam difficili ac periculoso absq; in-
 signi rerum suarum detrimentō explicent. Coniungunt ergo se præcipui ex or-
 dine equestri, aulicis, senatu, militaribus copijs & plebe, ac rem ad Principem li-
 teris supplicibus deferunt (ad colloquium enim non admittebantur, arcētib; eos
 Grumbachianis) Orant ne se ipsum & subditos proscriptorum causa per-
 dat, sed communi cum ipsis deliberatione, se quomodo seruet ac liberet, consti-
 tuat. Cum non tantū non abtinerēt quicquam, sed acciperent minaciter, nec

minas has irritas fore animaduertent, si in proposito persisterent: cōmuni fa-
 mo nōnullis ex ijs, qui prācipui erant iam supplicio capitis destinatis, id agūt,
 ut de iisdē resciscat miles prāsidarius cui intra arcis claustra uelot carcerib. cō-
 cluso excubiārū ac defensionis causa, alioqui egredi inde & consilia cum oppi-
 dano prāsido cōmunicare non licebat. Auget ciuū & rusticorū in urbem coa-
 ctorū indignationē casus, qui prācessit pridie Paschatos. Prācipuus enim Ca-
 pitaneus ciuū, idemq; ciuis, ob fortitudinē & rei militaris usum omnib. carus
 Ioannes Hoffman, nō ex urbe, sed arce (contra militum inter se pacta, quæ erāt,
 ut arcē prāsidia istuc collocata, urbē uerō ciues defenderēt) ad oppugnandum
 hostiū castellum proximū, erumpere cogitur. Vbi pugnans fortiter, cū aliquot
 gregarijs militibus interficitur. Quod ergo seruari potuisset, si auxilia, uti cōue-
 nerat inter eos, submissa fuissent, incipit in urbe de tribunū militū Brandenstei-
 nij perfidia populis grauiter queri, q; non tantūm honestū fortemq; ciuē prā-
 senti periculo obiecisset, sed & uiriliter dimicantē turpiter deseruisset. Exoritur
 ergo fremitus & indignatio in urbe, cuius cūm prāsidiarius miles ē claustris in
 aream arcis 4. die Aprilis eductus, ad Sacramentū militiæ de nouo prāstādum
 non ignarus esset, iurare recusat: uel quōd desperaret de defensionē arcis, uel q;
 amplius militare nollet, causam improbās, uel q; pertæsus esset latebrarū, squa-
 loris & egestatis, quā pertulerat. Stipendia enim nulla nisi unius mēsis, & uictū
 tenuē ac fordidū per id tempus acceperat. Urgente prefecto Hieronymo Bran-
 densteinio & nil proficiente, nec obtestationibus nec minis, accurrit Princeps
 ipse. Sed & eo nihilo plus cōcitato militi persuadente, exauditur hic clamor in
 urbe. fit mox concursus ad arcem: portæ ui recluduntur: cōiungit se miles cum
 oppidano prāsido. Comprehenditur tribunus militū Brādensteinius: proscri-
 ptū deposcitur: qui cum metu sese abdidiissent, inquiruntur, per arcē referatis cō-
 clausibus inuenti capiuntur: uincti abripiuntur in urbē, atq; in curiā deducunt,
 ubi diuersis in locis custodiuntur. Comprehensi sunt hi: caput factiosæ coniu-
 rationis & proscriptorū princeps ipse Guilielmus Grūbachius cū socio Guil-
 helmo Steinio, Doctor Christianus Bruck cancellarius, Brandensteinus de
 quo dixi, & Ioan. Beierus, qui sub Elect. Saxonix quæstor præfecturæ Monta-
 næ in Schellenberg, cū soluendo non esset, deserta ac prodita fide erga domi-
 num, ad hostē transfugerat, & consilia de opprimendo et excutiendo Electore
 adiuuerat. Zebicius uerō cū nonnullis alijs ea uespera elapsus, postridie sum-
 mo mane per portā arcis emittitur, ubi deceptis excubijs fossam, qua angustis-
 sima erat, concitato equo transfiliens euadit. Is est aut Zebicius, qui suo se slo-
 peto Zobelū Antistitem Vvürceburgensem traiecisit profiteri fuit ausus cum
 Pictio Luneburgico. In urbe quid actū sit, mox una cōmuni Epistola signifi-
 catur Electori Saxonix Augusto, Duci Ioanni Guilhelmo, & legatis Imp. à no-
 bilibus, aulicis, centurionibus & senatu: petiturq; de consensu Ducis Ioan. Fri-
 derici, ut dies dicatur sub fide publica tractationibus de pace, se paratos dede-
 re proscriptos & urbē, si æquis conditionibus pacē impetrent. Adiungit suas li-
 teras Ioan. Fridericus, nō inscriptas Principibus, sed legatis Imp. Nec idē agit,
 sed quasi sese & suā causam seiungens, inducias cōcedi postulat dierū quatuor
 decim, quib. ad deliberationē de suis rebus & pacis cōditionibus accersat Prin-
 cipes hos: Palatinum Fridericum Electorē, Guilielmum Iuliacensem Ducē, et
 Philippū Landgrauium Hafsia, qui paulō antē ē uiuis excesserat. Aberat tunc
 ab exercitu Elector Saxonix, profectus Castellis, ut cohonestaret deductionē
 funeris Landgrauij. Legati Imperatoris interea respondent, bene pollicentur,
 tubent diligenter muniri captiuos usq; ad reditū Electoris Saxonix. Eo reuer-
 so, obsessi quod petunt impetrant, Ioan. Fridericus non impetrat. Dicitur dies
 congressui, cōuenitur, proponuntur cōditiones, de quibus, qui exierāt, referūt
 ad Principem suū & cæteros. Reuersi iisdem in castra, à Principe nulla, à cæteris
 mandata

mandata adferunt, ut simul pro Principe intercedāt ac laborent. Quo se suosq; negligente ac destitute, fastūne an alijs de causis, quōd inops esset consilij, nihil obtinetur. Tandem biduo ultra citraq; tractationibus his atq; consultationibus cōsumpto, in hac consentitur capitā ab utrisq; cōscio Duce Ioanne Friderico, ut Princeps sese, arcem & urbem cum apparatu bellico uniuerso, comitatu, cancellaria, fisco, dedat Imperatori sine ulla cōditione. Ut proscripti & horum socij atq; patroni, grāssatores itidē publici prædones, & præter hos uasalli, qui non renūciata obligatione sua contra Electorem militauerunt, tradant in manus Electoris. Ut militares homines omnes cuiuscūq; ordinis urbe excedant a mari sine tympanis intra quatuor horarū spacium, & uexilla cōuoluta tradantur subditi ex omni ordine, & ciuis in primis urbis Gothanæ, uitam, fortunas, iura, immunitates suas retineāt illæsas, ut portis patefactis, intra urbē & arcem recipiatur præsidium, clauēs exhibeantur Electori, captiui dimittantur sine lictis. Ciues Gothani per delectos octo ex toto numero fiant supplices Imperatori, uel ipsius loco Electori Saxonie. Vtriq; ciues & milites iurent, se nullis unquam bellis contra Imperium, Imperatorem & Electorē motis, inter futuros: ut Duci Ioanni Guilhelmo nouo sese homagio obstringant, excluso ab omni iure successione fratre, & natis ex illo filijs: his cōditionibus, ut si contingat absq; here de masculo Ioan. Guilhelmū decedere, succedat Elector Saxonie, atq; huius filij: si & hi, deuoluatur successio in Landgrauos Hasiæ. Literis de his capitibus cōfectis & obliuatis ultrō citroq; Elector Saxonie Augustus, comitantibus ducibus Ioanne Guilhelmo Saxonie, & Adolpho Holsato, ipse inter utroq; mediū urbē primum, deinde arcē ingreditur, præcedente maxima equitatus parte, & ante ipsum proximē magno numero Comitū. Factū id est die 13. Aprilis, hora circiter sexta uespertina. Incidit illa dies in Dominicā Misericordias Dni, hoc ex Ecclesiastico Calendario nomine notā, quā ante annos 20. a Carolo v. Imp. pater Ioan. Fridericus senior acie uictus & captus est, penē eadē hora, Discrepantibus tamen dieb. mensis politici, cum ante 20. annos eadem Dominica in 24. Aprilis incidit: sed 13. Aprilis quæ Antistiti Vürceburgensi Zobelofraude Grumbachij perempto, uitā: Eadem admittendo iustitiæ ac uindictæ diuina testimonio ipsi Grumbachio tūc primum redacto in hostiū potestatem, annis octo post spem uitæ eripuit. Principi Ioanni Friderico custodię ponunt: postridie tradit ipse se in manus & potestatem Imp. deditioe legatis facta, Ottoni Comiti in Eberstein: Fabiano Schoneichio, & Christophoro Carolouitio ex ordine equestri, uiribus nobilibus, & equitibus auratis, petēs ne abducatur in Austriā, sed relinquatur apud Elect. Saxonie. Tertio a deditioe die abducitur captiuus: proscripti & captiui tormentis subiiciuntur 16. Aprilis die, digressa inde coniuge Ioan. Friderici permissu Principū cum supellectile copiosa, sunt iudicia de captiuis: pronunciat de capitibus eorū ex singulorū confessione & archiuis repertis: die 18. supplicium de hisdem sumitur: pari cū Grumbachio supplicio afficitur cancellarius, dissectione corporis in partes quatuor, ob læsa manifestatis crimen commissum, in eo quod obiecit & intentauit Imp. falso periurū: elisit atq; profecit contumeliose sententiā proscriptionis: cōprobauit & excusauit ausus factionis Grumbachianæ, adiuuit cōsultationes de perturbanda seditionis motibus Germania, abrogando Cæsari Imperio, Principibus nobilitati exequandis: acerbē & ignominiosē exagitaui uoce & scriptis Imperatori, Duce Saxonie Electorē & Ioan. Guilhelmū dominos suos: reticuit et adiuuit insidias ac molitiones, quæ Electori & Ioanni Guilhelmo structę fuerunt, contra fidelitatis iuramentum utriq; præstitum. Grumbachij & Steinij crimina commemorata sunt: sed quod Steinium Grumbachius excusaret, tanquā a se seductū, mitius ille punitur, capite enim truncatur, postea truncus quadrisariā scinditur. Beierus suspendit. Capite truncat et Bradensteinus arcis præfectus qui nō tantum

tum sciens uolensq; proscriptis, sese contra Cæsareæ Maiestatis interdicta socium adiunxerat: sed & in diripienda urbe Vuirceburgensi opem illis gnauiter præstiterat, ciuesq; in urbe Gotha ita afflixerat, ut gladijs illis interfecuri fuerint, nisi iustum de eo supplicium magistratus sumpsisset. Plectitur & capite David Bomgartnerus liber Baro Sueuiæ, Augusta oriundus. Qui propter æs alienum patria profugus, Grumbachianæ se factioni adiunxit, & ad seditiosa consilia, quæ de nobilitate in libertatem uindicanâ, unicq; Imperatori afferenda, principibus excusis, Grumbachius cuderat ac descripserat, ministrum se præbuit. Cuius instituti formula nomine Bomgartneri circûfertur. Euadere hic potuisset, si lacero squalidoq; habitu inter gregarios milites cum egrederentur, latere, quam in ferociente & superbo equo plumatus conspici maluisset. His indicijs enim sciscitante Electore Saxonix agnitus regredi, & machinula equestri bene pulsatus deijci ex equo ac uinciri iubetur. Laqueo punitur & puer magus. His peractis diuiduntur machinæ bellicæ centum sexaginta. Nouem insigniores Elector Saxonix sibi uendicat: reliquas cum Duce Ioanne Guilhelmo ex æquo partitur: octo grandiores machinæ Cæsari dono mittuntur. Exercitus omnis dimittitur, munitio diruitur ac solo æquatur: Dux Ioannes Fridericus captiuus Viennam ducitur.

F I N I S.

DE REBUS IN ORBE GESTIS SVB IMPERATORE MAXIMILIANO SECVNDO, Anno M. D. LXV.

Oc ipso Anno ineunte, tâta fuit hyemis asperitas & sauitia, 1565.
ut multis locis, uites ad solum usq; planè interierint, & grandes quoq; arbores succo naturali radicum frigore extincto, exaruerint, nauigabilia quoq; & maxima Germanix flumina, Rhenus, Danubius, Albis, Visurgis, Mœnus, Neccarus, (quod rarissimè fieri cõsueuit) ita conglaciata fuerint, ut curus onusti ea equis transirent. Atq; eo frigore durante, tanta niuis copia ex aërea regione decidit, ut multis in locis profundissimæ ualles ea completæ ferè complanarentur. Ea ergo calore liquefacta, mira aquarum inundatio secuta est, quæ locis non paucis, præsertim Danubio & Rheño propinquis, incredibilem agris & ædificijs cladem intulit, omnesq; ferè pontes, quibus strati fuère, interrupit atq; disiecit.

Vndecima Februarij munitissima arx Tokay, octauo postq; à Cæsareis copijs duce Lazaro Schuwendio obsideri cœpta fuisset die, Nemethio præfecto arcis oppugnatione præcedentis diei sclopeti uulnere, secundum tempora, confecto, in Cæsaris Maximilianij potestatem redigitur: propugnatoribus, qui eius prælidio impositi fuerant, solo gladio accinctis, alijsq; bonis omnibus ibi relictis inde excedentibus. Eorum uerò circiter quinquaginta & trecentos fuère, sed magna parte uulnerati. Ac ita Maximilianus, nō solum firmissimum propugnaculum tertio recepit, sed & uiam sibi ad maiora acquirenda patefecit. Siquidem Zathamaram hostis sibi metuens deseruit, paulò post Ertod quoq; uix hostiliter tentatum uijs & aditu impedito receptū est, & progressus
E E e facillimè

Anno 1565 facillimè in Transsylvaniam patuere. Caterùm de hac expugnatione, bellique
moti causis Sambucus acuratiore conscripsit, quæ publicè extant.

Carneualibus festis huius anni Annibal Comes Altempsius, què Pontifex
Ecclesiasticæ militiæ magistrum creatur, patruelis sui Cardinalis Bonomei so-
rorem in uxorem ducit. In earum nuptiarum læticia, in theatro Vaticano ha-
stuludia facta, quibus nobilissimi quicq; Romanæ iuuentutis iuvenes concurre-
runt. Ei celebritati Pontifex, Cardinales, & Populus Romanus interfuere.

Aprilis die 30. apud Burdegalenses publicè Regis Galliæ edictum, quod à
Martio Martiale nominarunt de religione propositum est.

Mañ mensis die 18. Melita Insula à Turcica classe obsidione cingitur. Sul-
tanus etenim Solymanus, Christiani nominis, & præsertim ordinis Rhodij acer-
rimus hostis, nò còtentus, Rhodios clarissima Insula Rhodo, arceq; Tripolita-
na, fortunisque penè omnibus iam expulsi: nò aliud cogitans, nisi qua ratione
Rhodos ante alios penitus delere atq; extinguere posset, classem instructissi-
mam & numerosissimã aduersus Rhodios parari iussit: quæ Bizantio n. Cal-
das Aprilis soluens, 15. Calend. Iunij Melitã appulit. Còstabat ea classis ex tri-
remibus, biremibus, alijsq; nau: gijis fermè 250. Hostium numerus pugna-
tum, ueritatè propior fuit plus minusue quadraginta milliũ. Præfectus exerci-
tus terrestris, Mustapha Bassa: classis uerò, Pyali Bassa, qui paucis diebus trãsa-
ctis, in exonerandis in litus còmeatibus, & speculãdis iocis, figendis tẽtorijs,
alijsq; (ut fieri solet) ordinãdis, arcẽ sancti Elmi, quæ in faucibus portus sita est,
magno impetu, maximaq; tormentorũ ui in primis oppugnare cœperũt. Idq;
cũ plures labore dies non intermisso fecissent, ac magnã murorũ partẽ aperu-
issent, omnisq; missiliũ telorũ genere impugnassent: uirtute tamen & industria
Rhodij equitũ, aliorũq; militũ, 25. dies propugnata ac protecta est, magna cõ-
clade & eade hostiũ: licet arx ipsa, iudicio multorũ, ad paucos dies contra tan-
tam uim defendi posse uideretur. Tandem 8. Calẽd. Iulij, cum Rhodij multitu-
dinem & impetum inimicorum sustinere non possent, terra maricq; circumdata
ac interclusa, omniq; auxilio destituta, paucis Rhodijs qui supererant trucidatis,
à Turcis arx ipsa capta est. Qua uictoria elati, arcẽ & oppidum S. Michaelis,
& nouã ciuitatem, præsertim ad propugnaculum Castellæ & Lusitanix, oppu-
gnare inceperunt: pluribusq; locis magna diligentia, maioriq; machinarum &
tormentorum bellicorũ impetu, & numero more suo mœnia quatere & deince-
re aggressi sunt. Quã oppugnationem horrendam & stupendam eijecerunt in
primis, Turcarum exercitus terra maricq; apprimè tremendus: mox ingẽtia nul-
libiq; locorũ tam horrendæ molis furibũdiq; impetus tormẽta, globos ferreos
saxeosq; quinque septemq; palmorum rotunditatis interdũ noctuq; iacentia:
quib. non crassissima mœnia dirui, sed etiam mōtes subueri possent, quorum
ui mœnia ipsa plurimis in locis ad eò corruerunt, ut facilè plano pede ascendi
posset: quã cum barbari ipsi sepius magno impetu & clamore ingredi tenta-
rent, toties magna cum strage & ignominia, permultis eorum occis ac uulne-
ratis, repulsi & reiecti sunt. præfecti aut tam maris, quàm terre, postquam toto
frustra oppugnassent & maiorem partẽ suorũ ueteranorũ militum amisissent,
hyeme præsertim iam instante. quo omnia bella iure gentium conquiescere de-
bent, nihil aliud præter recessum, seu potius fugã meditati sunt, quã maturare
cœgit aduentus Garziæ à Toledo, Siciliae proregis, ac præfecti classis Regis
Hispaniarum, cum subsidio & auxilio decem milliũ militum & selectorum
uirorum, inter quos erant ad minus ducenti & quatuordecim equites Rhodij,
ac plures alijs nobiles ac generosi uiri: qui sola Christiana pietate cõmoti, uolũ-
tariè ex diuersis mundi partibus concurrerunt, opem & auxilium Rhodij alle-
turi. Hinc factum ut Turcæ ea Insula 30000. hominum amissis turpiter eieci-
sunt.

Imperatore Maximiliano II. 2287

ant, egregia praesertim Iohannis Valetae magistri & militum uirtute, qui pertinaci animo acerrima oblatione pertulere ad 250. equites & praecipui quique eo bello desiderati. Caeterum quia huius belli historia a duob. doctissimis uiris Hieronymo comite Alexandrino, & Celio secundo Curione accuratè descripta extat, nos hisce contenti, ad eos ulterioris belli huius cognitionis cupidum lectorem remittimus.

Vicesimo sexto die Maii, Georgius Sigismundus Seldius Augustanus, Imperatorum Romanorum Caroli v. & Ferdinandi fratrum Vicecancellarius, & Maximilianii II. intimus consiliarius, dum ex praedio, quo animi gratia secesserat, una cum Iohanne Vdalrico Zasio, Caes. Maiest. Vicecancellario, Viennam citio redire properat, eo dum Psalmis legendis uacaret, inter eundem excussus, capite ad saxum illiso, magno Caesaris Maximilianii dolore, omniumque bonorum luctu uitam miserabiliter finit: Zasio ex altera cisis parte desiliente saluo. Eius uenem adhuc excellentia ingenij, prudentia pro aetate maior, doctrinae uariae & admirabilis copia, ornamenta uirtutum, eloquentiae eximia facultas, linguarum plurimarum & omnis antiquitatis atque historiarum peritia: primo Henrico Palatino Episcopo Frisingensi, mox Ludouico Duci Bauariae ita commendant, ut hi eius consiliarium asciscerent. Deinde Carolus v. Iohanne Nauio Vicecancellario, anno 1546. eius in numerum consiliariorum cooptati industria & Vicecancellarij opera uteretur, eumque in honore ac praetio habitum ad gubernationis amplissimae atque occupatissime summa & difficillima negotia adhiberet. Adhuc cum accessisset aetas gradior, usus rerum atque exercitatio, maturitas exculti perpolitique iudicij, documenta industriae, solertiae, sapientiae, iustitiae, moderationis, integritatis, constantiae, fidei, candoris, humanitatis: in eam uenit ad Imperatorem Ferdinandum opinionem & admirationem ut de Seldij consilio atque sententia ille in Imperio susceperit atque administrarit pleraque ex his, quibus Germaniae post difficilia & longa bella ex perturbatissimo rerum statu reddita est atque restituta salutaris tranquillitas. Eius rebus uero humanis Ferdinando excepto cum non minori in autoritate ac existimatione apud Maximilianum Imperatorem, quam patrem Ferdinandum fuisset, sexto post mense, modo, quod diximus, extinctus Augustae anno 1521. patre Georgio Seldio, & matre Priscilla Schalterin, qua ad nuptias secundas transiens Iohannem Hegenmillerum secundo coniugi peperit, Iuris utriusque Doctorem, Ducis Bauariae Alberti consiliarium initio, deinde Assessorem Iudicij Camerae Imperialis, postea ob praeclearas animi dotes consiliarium Caesarem factum, inque eo officio adhuc cum singulari solertiae ac integritatis laude uersantem, uxorem Seldius habuit Bauaricam Cancellarij Landshutensis filiam, ex qua sobole nulla suscepta, fratrem uterinum quem diximus Hegenmillerum heredem habuit. Praeter alia post se relinquens historiam rerum a Carolo v. gestarum, & Genealogias Principum Germaniae, cum instructissima omnium librorum copia. Excitetur uero tanti uiri casu piorum mentes ad cogitationem rerum humanarum, quarum ea est incertitudo & fragilitas, ut nulla sit tanta calamitas, quae non cuiuslibet euenire posset.

Iulij die primo in pagis Thuringicis Tüdorpio, Neuuëdorpio, Meckelsfeldio & Klebacho, imber talogus effundit, ut quidam eam nubis fragmen fuisse existimarint. Nam non solum in his domus, impetu aquarum diruta, segetes in capis coruptae, sed & sepulchra mortuorum in caemiterijs deducta atque patefacta fuere: ita, ut cadauera e monumentis eruta, atque in agris natantia reperta, denuo recondenda fuerint. Ostendit hoc ipso Deus quam facile ac cito ira sua accensa, homines ea ratione punire possit, ut nulli poenam auertere uel effugere liceat, nisi solis credentibus per suas preces.

Iulij sequentis die 21. hora secunda pomeridiana in Annae mote eius uicinis

2565 pagis Vualtersdorpio, Sclera Bucholtio, Dorffelo, Hermersdorpio, Tanebergo, & Scönfeldio similiter tanta aquarum tempestas exorta est, ut diluuium par celeretur. Nam non solum eius uides ita diliecta, ut ne uestigia quidem earum conspiciantur, potes lapidei deturbati, aggeres interrupti, pecora submersa, horrea cum segete abrepta, sed & saxa ingentia, molis infixae, auulsa, asportataque fuerint.

Augusti die quarto, Turcae, arcem Erdeud, quam a Caesarianis recuperata, citius principium lunae diuturnissime obsederat, atque oppugnant, propugnatoribus fame atque labore confectis, in suam potestatem redigunt. Et capitaneis Vuelero & Philippo Huerstocker, in propugnatione caesis, Laubenbergerum qui supererat captum, Budam & inde Constantinopolim ablegant, qui tamen postea ob insignem fortitudinem, qua in arce defendenda usus fuerat, permutatione septem Turcarum, liberatus est.

Mense Septembri, Elector Saxoniae Augustus, cum Imperatorem bello premi intellexisset, ei ductore Henrico Glasenthaler 1026. equites selectissimos, suis imperialis ad quinque menses subsidio mittit, quibus trecenti & quinquaginta alii uoluntarii accesserunt, magna ex parte nobiles, quorum obediencia ac uirtus maximè laudata fuit.

Duodecimo Octobris Eccius comes Salmensis, ac supremus lauricensis capitaneus, machinatione cum Iudice Albæ regalis octo milliaribus à laurio distantis inita, inde cum suis rectè contendit, manè pecoribus ex urbe egredientibus, ac porta patefacta, Turcas nihil tale metuens oppressurus. At Caesar qui ad Turcam Zorzi Hossurorum de pace tractanda misisset, ac eo facto pacis sperare praescindi iudicaret, nuncio ad Salmensem celeriter misso, eum ab incepto delibere iussit. Paruit quidem ille, sed illibenter, quod uictoriam quasi è manibus sibi excuti doleret: Turcae uero hac machinatione detecta, quadraginta incolas palis affixere, Iudice Palotam, inde uero Viennam cum misera familia se recipiente, ac opem Imperatoris submisit implorante.

Decimonono Octobris Iohannes Albertus Megalopolensis, Rostochium ex improviso obsidet. Nam cum ea ciuitas à Iohanne Rege Daniae, fratre Erici, citius annum Domini 1325. Megalopolensibus principibus uendita, ac ab his successu temporis multis priuilegijs donata, denique deductione scholae publicae, anno 1419 ornata fuisset, & immunitatis concessione freta non solum maioribus, Iohannis Alberti fratrisque Vdalrici subinde plus quam par esset sese opposuisset, sed & fratrum ductorum iussa aspernaretur saepius de his perdomandis cogitationes susceptae fuere. Non tamen maiores principum Iohannis & Vdalrici quidem aduersus eam, memorabile attulerunt, nec uterque eorum aduersus ciuitatem uallo, fossa, murisque munitissimam, quidem tentare ausi fuissent, nisi omnium Rerum publicarum ac ciuitatum extrema pernicies, inter magistratum ac plebem dissensio incidisset, orta ex redditione rationum pecuniarum, tam ad ciuitatem, quam Ecclesias in ea sitas, pertinentium. Quarum administratio magistratui concessa, plebi suspecta uidebatur: Ob rationes autem plebi denegatas dissensione magis magisque gliscere, atque uires eundo acquirere, cum Duces pro sua prudentia, quod res tandem euasura esset, perspicerent: Ferdinandum Imperatorem de ea certiore reddidere. Is, qui nihil magis expeteret, quam pacem in Imperio conseruari, uiam exteris monarchis inuadenda Germaniae precludi, quorum Sueco Rostochienfes adherere dicebantur, Iohanni Alberto Duci Megalopolensi iniungit, ut hasce controversias per legitimas vias ac rationes componat. Hic ergo disceptationem causae suscepta, ac aliquoties ut dissensio componatur, partibus conuocatis, nulli diligentiae parcat. Caeterum, interea Ferdinando Imperatore uita defuncto, ac priore mandato per successorem Maximilianum 11. reuocato, cum Iohannes Albertus ex prioribus actionibus animaduertisset, parum aequitate profici, ubi obstinata locum occuparit, ad rebelles & dissidentes in ordinem redigendos, quo fieri potest silentio copias conscribit, atque ipsa ita conflu-

Imperatore Maximiliano II. 2289

confluentibus, ut quo tenderent, nemo sciret.

Decimonono Octobris Rostochienses ex improviso obruit. Erant illi non solum à rebus ad bellum necessarijs minimè instructi, sed ita quoque à peste, quæ aliquot millia absumperat, afflicti, & per discessum ciuium qui salutis causa, alio se contulissent, auxilijsq; denudati, ut ui hostis omnia uicina ciuitati loca diripientis ac deuastantis, minimè resistere possent, maximè portu Vuarnemunda occupato: Itaq; illi legatione ad Principem missa, post multos tractatus, cōsensere, ut is urbem ingrederetur, hic ciuibus supplicibus priuilegia concessa à maioribus inuiolata relinqueret, nullum professorum Aca demia, uel ciuium cōtra ius læderet, controuersia inter magistratū & ciues uigore Cæsarei mādati cōponeret. Verum enim uero princeps, quū multa in ciuibus desideraret, urbē ingressus, in iudicio clauis portarū à magistratu extortas, ad manus suas recipit, militē in urbē introducit, eum in aedes ciuiū distribuit, sexaginta millibus thalerorum mulctat, ac inter eos suspectis arma adimit & duos eorum seditionē molientes, capite plectit. Hoc exemplū omnes liberae ciuitates ob oculos sibi ponant, ne nimia libertate insolescant, ac quantum fieri potest concordiaē studeant, dissensione tanquam praesentissima libertatis peste, ex Repub. sua, omni studio profligata.

Ultimo Octobris die, Iohannes Fridericus, Iohannes Friderici Constantis Electoris filius, minimus, natus anno 1538, perpetua uale tudine aduersa infirmus, animi constantia, in uera religione defendēda patri similis, cum dogma Euangelij pristinae luci restitui, ac proscriptos à Cæsarea Maiestate, à fratre seniore e ducatu pellī cuperet, ac cōcordiam fraternā urgeret, lena, quò ad uale tudinem curandam sese contulerat, circiter decimam horā noctis in Christo Iesu piē & placidē obdormiuit. Nam cum legi sibi fecisset caput 11. Iohannis, in quo dulcissima historia de resuscitato Lazaro cōtinetur: eo capite absoluto, petijt addi quoq; lectionē capitis sequentis. Ac simulatq; dum lector, protulit uerba illa, Amen Amen dico uobis, nisi granum frumenti deiectum in terrā mortuum fuerit, ipsum solū manet, &c. eger Princeps extremo morbi impetu correptus est. Tendens itaq; in lecto uersus cœlū palmas, & suprema uoce Latine recitatis his uerbis, Domine IESU, in manibus tuas cōmendo spiritum meum, quia redemisti me: piē & placidē animam Redemptori suo reddidit, in meditatione dicti de grano tritici & gloriosae resurrectionis corporū. Cadauer inclytus frater Iohānes Vilhelmus inde ad monumentum patris Vinariam deduxit, idq; non sine luctu sepeliri curauit, animo praesagiens, eripi ac colligi iustos, ne uideant imminētia mala quæ & mox subsecuta fuere.

Octauo die Decembris, & ægritudinis eodē, hora noctis secūda. Pius III. pontifex sacramentis Ecclesiae, à sororis filio Carolo Cardinale Borromeo, (quod nulli Pōtificū cōtigisse existimatur) susceptis, in Paleoti & Syrlati Cardinalium praesentia, nullo de more patrū coetu cōgregato, hæc uerba proferēs: Nūc dimittis seruū tuum Domine, secundū uerbum tuum in pace, &c. rebus humanis eximitur, ætatis anno 66. mense 8, die 9. Pōtificatus uerò 5. mēse 11. die 15. Corpus basilicæ uaticanae illatum, lateritio ad tēptus extructo solio conditum est. Vacauit sedes Romana dies 29. Eo pōtifice Italia pax, urbi & prouincijs ecclesiasticis à bello quies, rerū quæ uictus humano necessariae sunt copia, publica incōmoda uel pauca, uel nulla fuere. Statura fuit iusta, frōte lata, oculis cæruleis, aspecto obliquo, uaso emineti & rubido, barba mediocri, habitudine corporis pinguiore, prospera uale tudine, manib. pedibusq; articulatū morbo debilitatis: sed non in facie, aut in incessu dignitas, in risum magis, q̄ tanti magistratus gradus exposceret, aliquādo pronus. Morū ei diuersa tēpora. Egregius uita fama q; fuit, quoad priuatus, uel in magistratib. prioribus sub pontificibus uixit. Pōtifex creatus dum Tridentinū Concilium uiguit, multa optimi, praecleariq; pōtificis documenta dedit. Concilio absoluto suo ingenio

1565 liberè utens in multa, quæ non ita ab omnibus probabatur, prorupit. Erat palam iracundus, occultè inuidus, ad audiendū impatiens & difficilis, in responsis aliquando acerb. cuiuslibet rei quæ ignorari sua intererat simulator, ac dissimulator. Patres, & eos præsertim, quorū opera pōtificatū, & alios honores obtinuerat, nō nihil neglexit. Pecuniæ ac auri studiosus, ad seruandū uero parum cautus. Nam quæ excepit, cuncta penè liberalissimè exposuit. Ferunt autem eo Pontifice H S bis millies haustū. Amicitias nō omnino ex re, sed etiā cōmodo æstimabat. In propinquorum amore uarius, nam sororū filijs minis indulgit: fratrē uerè Augustum Marchionē Menelenianī, cui ex priuatis odijs infensus erat, non admodum dilexit, ita ut eximias eius uirtutes non mediocres defectus obseruare uiderentur.

Duodecimo Decemb. Iohannes Ranzouius nobilis Holfatus moritur, qui post susceptū balthei militaris decus, & perlustratos remotissimarū gētium ac prouincias, quātum pacis belliq; artibus omnibusq; corporis atq; animi eximijs bonis eniti potuit, id omne secundū pietatē in Deū, uni patriæ, et usq; laudatissimis principibus, Friderico I. Christiano II. & Friderico III. Danorū ex ordine Regibus, huiusq; patruis, Iohāni & Adolpho Holfatiæ Ducib. impendit, felicissimo euētū, utpote summus cum iusto Imperio Dux, exortis subinde bellis destinatus, semper uictor, q; præter copias deditasq; urbes atq; arces, pfligatos eiectosq; procul Cymbricis & Holfaticis finib, hostes, in ordinem redactos sacrorū seditiosos antistites, rebelliumq; Thietmarforū contumam & fractam armis contumaciam, o ctiēs patētibus in campis, diuersis prælijs, superatas hostiles acies, uel ab ipsius indulgentia, uel à fœda fuga uitam cœgit impetrare, uixit annos 73. & mensem unum, obiit anno 1565. die supradictō mensis Decembris, omnibus animi sensibus integris ac in charissimæ cōiugis filiorum atq; nepotum cōplexu, æterno numini Spiritum, à quo acceperat, firma in Christum fide, & certa resurrectionis spe, confirmatus reddidit.

Eodem die duodecimo calamitoso ac uerè tragico exitu uitam finiuit Ioachimus à Neuhausen, Baro Bohemicus, regni eiusdem Cancellarius, ordinis aurei uelleris eques, ac Ferdinandi & Maximiliani Imperatorum intimus cōsiliarius. Cum enim uenia suos inuisendi ab Imperatore impetrata, manè cissium conscendisset, comitatus sex equitibus, atque in medio ferè Danubij ponte Viennæ esset, accidit, ut hoc incuruato ac rupto, ipse cum cissio & ijs, qui eò ueherentur, in Danubium præcipitatus, submergeretur, cissiaris uno enarrantante ac alijs equitibus præcedentibus saluis. Interitus hic tanto tristior Imperatori, alijsq; omnibus aulicis extitit, quanto uiri humanitate atq; prudentia clarissimi uirtus excellentior erat.

Vicesimo septimo huius mensis generosus Baro dominus Iohannes Vignadius à Sonneck, in arce sororij Ioachimi Schlickij Vuirtricia, ætate confectus, piè in Domino obdormiuit, ac cum in ducatu Vuirtenbergico se sepeliri iussisset, Christophoro Duce id ita uolente, Tubingā translatus, ibidē prope monumentū Ducis Vdalrici Vuirtenbergici 17 Iunij, anni subsequētis, magnificè humatur uir rebus gestis, ac syncerè religionis studio clarissimus. Nam cum sub Ferdinando Imperatore Styriæ, atq; Carinthiæ præfuisset, salutem animæ atq; honorem filij Dei mundanis opibus atq; honoribus præferens, patria relicta Vuitebergensem scholam adiit uicinasq; ecclesias, ut in religionis perceptæ doctrina, piorum Doctorum conseruatione, cōfirmaretur, inde uerò sibi hospitio à Duce Vuirtenbergensi Christophoro ob præclaras uirtutes oblato, Vraci per aliquot annos substitit, atq; magnis impensis in linguam Turcicam atq; Croaticam, Biblia sacra multaq; alia utilia recentiorum Theologorum scripta conuertit, & ad gentes earum linguarum peritas, ut uera religione imbuerentur, transferri curauit. Utinam hoc studium Christianæ religionis propagandæ, Reges ac principes maioribus opibus subnixi imitentur.

Imperatore Maximiliano II. 2291

rentur, Ecclesie Christi pomeria multo longius latiusq; prolata, ac ipsi æditio 1565
res in cœlis quàm terris conspicerentur.

Ultimo Decemb. Vdalricus princeps Megapolensis, frater Iohannis Alber-
ti, qui occupatione Rostochij intellecta, non minus iuris in ciuitatem Rosto-
chensem, quàm hic prætenderet, & ipse Rostochiũ cum legatis Electoris Sa-
xonie, & copijs instructis ingreditur. Res uerò tandem per legatos Cæsareos
qui eò quoq; uenerant, deducitur: ut fratres dissentientes reconcilientur, ac
utriq; eorum discessus ex urbe iniungatur. Assensit Vdalricus Cæsareis lega-
tis, ciuitate gratiã petente, & sexaginta millia florenorũ pro satisfactione offe-
rete. Cum uerò alia in sequentẽ annum acciderint, ea suo loco reseruabimus.

DE REBUS GESTIS ANNO M.D.LXVI.

Anuarij Iduum septimo, interregni die 29. Frater Michael Gillerus 1566
ex oppido Boschi, Alexandrinæ Diocesis Lombardus Insuber or-
dinis prædicatorum, Officij hæreticæ inquisitionis commissarius ex
Episcopo Sutriño & Nepesino præbyter Cardinalis tituli sanctæ
Mariæ super Mineruã, & summus inquisitor à Paulo III. Papa factus, postea
Episcopus Montis Regalis in subalpinis & tituli sanctæ Sabinæ, demum ite-
rum tituli S. Mariæ super Mineruam à Pio III. creatus, præter omnium expe-
ctationẽ, de repente conflato Cardinalium cõsensu Pontifex declaratur. Eius
suffragationis principes extiterẽ Farnesius & Bocromæus Cardinales ac hu-
ius & Columnæ Cardinalis precibus cõcedens, Pij v nomen accipit Festo Di-
ui Antonij ac natali suo die, hoc est 17. Ianuarij, annum iniens 62. ante uatica-
nam basilicam ab Urbinate Cardinale more maiorum sacratyrã coronatur.
Hic paulo post Carafios proximo põtifice eiectos, benignissimẽ reuocauit.

Ad decimum quartum huius Cæsar Maximilianus superiore anno primã
sua comitiã Augustam indixerat. Etsi uerò ordines ac status serio monuisset,
ut præfixo tempore certo cõparerent, tamen propter absentiam plerorumq;
usq; ad uicesimum primũ diem tractatio negotiorum dilata fuit.

Vicesimo Februarij huius anni, Iohãnes Albertus, qui superiore anno (ut di-
ximus) Rostochiũ occuparat, ad portum urbis, quẽ Vuarnatiũ uocant, arcẽ in-
tundo ciuium mira celeritate construere incipit, atq; ea ita exædificata, ut inde
ciues tumultuaturi, coherceri atq; repelli possent.

Mense Martio sequenti, tormẽta bellica ciuitatis cum necessario apparatu,
puluerẽ intrato, sulphurẽ, omnibusq; alijs in eam transfert, non citra summũ
ciuium dolorem, id contra immunitatẽ ciuitatis, ac transactionem cum eo fa-
ctam esse conquerentium.

Die tertio mensis Martij, in regno Scotiæ, nobilis Pedemontanus, Reginae
cubicularius, in præsentia Regis atq; Reginae prædentium occiditur: quæ cae-
des, quoniã maximã mutationi regni occasiõẽ præbuit, atq; ostendit, quam
ex uno delicto satanas longum horribilem telam scelerum & pœnarum texe-
re & accumulare soleat, eius narrationem ut ab alijs prodita est literis, breuiter
subijciemus. Nupserat Regina Maria post discessum Francisci secundi Regis
Galliarum, cuidam Comiti Scotico Henrico de Arli, filio comitis de Lines,
uiginti annorum iuueni, quod non solum animi corporisq; dotibus ornatissi-
mus, sed & sanguine regio prognatus esset, ex eoq; filium masculum, magno
cum gaudio totius regni sustulerat, in eius possessione haud dubiẽ mansura,
nisi furia infernalis quieti publicæ infestã, ueneno malignitatis siue sparsõ,
discordias excitassent. Habebat Regina in aula nobile Pedemontanũ, quem
diximus, nomine Dauidem, cuius ut cubicularij seruitio dum in Gallijs ad-
huc esset, usa fuerat: Is præterq; quod literis excultus esset, & forma adeo ue-
nusta erat, ut aspectu complures in amorẽ sui pelliceret, utebatur uerò consue-
tudi-

tudine plus quam familiari puellae in gynaeceo natae ex familia Doglea; co-
 gnatae regi. Re uero detecta, patres puellae cum filiae amasio, in praesentia Regis
 atque Reginae iurgatus eum, puellae promissum matrimonium, pro delicti emenda-
 tione auersantem, Regina intercedente, Rege uero dissimulante, multis uulne-
 ribus inflictis confodit. Neque uero haec Dauidis cubicularij libido solum eius
 caede punita est, sed & maximarum calamitatum atque malorum lernam, toti-
 usque regni mutationem secum traxit. Nam Regina quae caedem cubicularij in su-
 um contemptum factam interpretaretur, ea summopere commouebatur, ac su-
 spicabatur Regem ad eam coniuere, non tantum ob puellam uitiatam, sed quod
 Dauidem odisset, cognito, eum Reginae dissuasisse, ne maritum Regem inaugu-
 rari pateretur, id quod fieri ipse summopere desiderasset, & plarique regni pro-
 ceres optassent: Nihilominus tamen nullo inditio indignationis commo-
 strato, dolorem conceptum alto corde premit. Postea uero Rege non ob-
 scure se a Regina in negocijs religionis dissentire demonstrante: illa, Calu-
 nisimo profligato, religionem Catholicam restituere conante, res eo usque per-
 uenit, ut neuter alteri, fideret, sed omnis amor in odium conuerteretur. Auctus
 porro est Reginae rancor, tanto magis, quod circiter idem tempus Regi ex qua-
 dam puella nobili filiolus nasceretur, unde ipsa zelotypia accensa, omne con-
 sortium Regis respuit, priuatam uitam agens. Sed Rex, qui optime animum
 Reginae blandis uerbis demulcere atque lenire nosset, se aegrotum simulat,
 ut hac ratione ei occasio se inuisendi, mutuoque reconciliandi detur, ut & ac-
 cidit. Nam longinquitate temporis ardore indignationis restincto, uel illa,
 ut euentus ostendit, restinctum simulante, Rex cum illa, se accedente, ita huma-
 niter & suauiter sermones commutat, ut reconciliatae annulum daret, hoc pa-
 cto, ut illa se in lectum conjugalem infra duos dies admitteret. Erant in aula,
 quibus hac reconciliatio non admodum placeret, & qui haud dubie largitio-
 nibus corrupti, hanc offensionem placari minimè uellent, unde priusquam Rex
 uoti compos fieret, eum e medio tollere constituerunt, uel propter priuatam
 emolumentum, uel de causa quam diximus. Itaque ignibus artificiosè constru-
 ctis, ac puluere nitrato Regem e lecto eleuare, eiusque ui in aërem abreptum,
 necare tentant: fraude autem per puerum quendam detecta, eo momento,
 quo in effectum deduci debebat, Rex e lecto in camisia proilit, & tumultu
 in palatio cognito, cum puero per uiam occultam, quo saluus euaderet, in tectum
 scandulare confugit, ibique sese, quo ad tumultus cessaret, occultat: nihilominus
 uero coniuratis custodiam agentibus, ne Rex effugeret. Hic puerum mittit ui-
 dendum, num tutus sit exitus? Is ergo a coniuratis conspectus, comprehen-
 ditur, strepituque facto, cum Rex quid fieret desuper prospiceret, & ipse a con-
 iuratis capitur, & manicis propriae camisiae strangulatur, mortuusque illic una
 cum puero relinquitur. Ea rex Regis Henrici nobilibus regni summopere
 displicebat, maximè quod insidijs comitis Boduel, unius ex regni Baronibus,
 ei illata esset, cuius amore sese flagrare, Regina iam pridem ostenderat.
 qui quoque Reginae nuptijs potiretur, recens uxorem suam repudiarat. Re-
 ge itaque sic trucidato, proceres regni, inter hos maximè Dux Schiattelus
 de Roy, & Iacobus Stuardus frater naturalis Reginae, & Comes Morensis bel-
 li pacis que artibus clarus, filiolum Reginae atque regis necati, ad se recipiunt
 & quò melius educaretur, tutiusque custodiretur, eum Comiti Morensi com-
 mendant. Interiectis uero aliquot diebus, regina comitata quadraginta equi-
 tibus, eò se confert, filiolum uisum, inde secum abductura. Ceterum Morensis
 dicente, proceres pupillum custodituros, nec in eius manus tradituros: per-
 missuros tamen, ut quando uellet, remoto alio sodalicio duabus nobilibus
 mulieribus eum uideret. Ea, ad hoc responsum indignata, statim, nec uiso fi-
 liolo discedit, nec longè inde digressa, in comitem Boduel quadringentis equi-
 tibus ex composito ad ipsam uenientem incidit. eique associata, paulo post con-
 nubio

Imperatore Maximiliano II. 2293

nubio iungitur. Id uerò nō minns proceribus regni, quàm necem regis Hein-
 rici improbantibus, ipsi, qui hanc arte comitis Boduelij factam iam plenius
 cognouissent, sex mille peditum & mille equitum ad eum regno deſcien-
 dum conſcribunt, populo eorum inſtitutum approbante, qui lignum pedi-
 tum Edenburgum miſit, in quo ſub arbore depicta, Rex & puer mortui erāt,
 cum pupillo Rege in genu procumbente, atque in capite coronam porrigen-
 tem libellum ſupplicem, geſtante, quo peteret, patris necem uindicare. Regni
 ergo proceres uiſo, unumquemq; fremere ac uociferari, duobus legatis ad re-
 ginam miſſis, ei ſignificant, quod cum certiffimè cognouerint, Bodueliū Re-
 gis uitæ inſidias ſtruxiſſe, eiusq; iuſſu regem ſtrangulatum, nolle ſe, ut tantum
 facinus impunitum relinqueretur, ſed, ut ob id iſtis traderetur, una cum con-
 iurationis ſocijs ac complicibus. Boduelius eo cognito, ſtatim armis cor-
 reptis, ac congregatis tribus peditum millibus & trecentis equitibus, in cam-
 pum contra inimicos deſcendit. Verum ut numero, ſic & ratione hoſtibus
 inferior: manu conſerta uincitur ac proſtigatur, maxima ſuorum parte in
 hoſtium caſtra concedente. Quapropter cum ſe in manifeſto uitæ discrimi-
 ne conſtitutum uideret, in arcem Dombarenſem confugit, indeq; nauibus
 conſcendiſ, uentis, uelisq; ſe ſuaq; committit. Proceres deinde reginam ca-
 ptam atque adactam ut iuri ad regnum Scotiæ prætenſo renunciaret, id que
 pupillo ſolenniter coronato, cederet, in inſulam Lokliuin quadraginta mil-
 liaribus Edenburgo diſtantem relegant, eam que diligentiffima cuſtodia
 legatos aliquoties pupilli tutelam ſibi committi petière. Eo uerò non ſucce-
 dente, quod proceres regem, in ſuis manibus eſſe ſe uelle reſponderent, com-
 pellandæ captiuae reginæ facultate petita, idem, quod in priori, retulère. Et
 ſi uerò arctiffima cuſtodia Scotica cuſtodiretur, factum tamen eſt, ut fauo-
 re quorundam ex ea elapſa, Gallias repeteret. Cæterum fortuna aduerſante,
 ab Angliæ Regina intercepta, rursus cuſtodia in caſtello Ponfre uerſus Sco-
 tiam ſito, traditur, in qua adhuc hodierno die ſeruari dicitur: memorabili e-
 xemplo, ne reges atque potentes nimium ſuis cupiditatibus freti, ac man-
 datorum Dei obliſi inſoleſcant, ſed Deum ac leges reuerentur, cum, ut cer-
 nere licet Dei proprium ſit, ſæpius homines extollere eos que animis con-
 ceptis elatos, propria que libidine omnia agentes, deprimere, prout poſt ma-
 trem ſaluatoris etiam Ethnici dixère. Atque inter hos Aefopus interrogatus,
 quid Deus in cælo faceret, reſpondit eum alta deprimere, humilia è contra
 exaltare. Et hæc breuiter de Scotiſ rebus dixiſſe ſufficiat, quæ lectorem
 de multis rebus commonefacere poſſunt, maximè de uagis libidinibus ac in-
 iuſtis cædibus uitandis, quæ plerunq; regnorum ruinaſ attrahere conſueue-
 re, ut rectiffimè poëta dixerit.

— Nam cætera regna

Luxuries uitij, o dijsq; ſuperbia uerit.

Decimo die Martij dum Cæſar Maximilianus conuentum Auguſtæ agit,
 ad concilianda ſibi contra Turcam & Tranſyluaniam Vuayuodam auxilia,
 ne hic ſuo officio deeſt: nam literis publicatis, Thordā omnes proceres Hun-
 garia euocat, quò etiam tres nationes Tranſyluania ſint uenturæ: proceres
 dulciſſimis uerbis illectans, ut deliberationi concernenti omnium ſalutem
 atque commoda interſint, uel ad eam legatos prudentia & grauitate inſig-
 nes, cum ſufficiente mandato mittant, Turca cui deditus ſit, omnem bene-
 uolentiam iſtis promittente. Cæterum hiſ literis per Vngariam ſparſis,
 Schuwendius, qui ab Imperatore adminiſtrationi rerum Hungaricarū præfe-
 ctus eſſet, quarto Martij contrarium mandatum ad Hungaros dirigit, in quo
 ſignificat, ſibi ex multis partibus literas Tranſyluani reſectas falſis coloribus &
 manifeſtis dolis ac circumuentionibus tranſmiſſas eſſe, quibus Cæſ. Maieſt.

1566 fideles subditos, prætextu beneuolentiæ Turcicæ seducere conetur: quasi uerò Turca de Hungariæ salute & conseruatione sollicitus sit, qui centū & pluri-
bus annis nihil aliud quæsiuerit, quàm ruinam & interitum regni Hungarici,
tàm ciuilibus dissensionis cōcittatione, quàm armis atq; bellis illatis. Ac, etli nul-
latenus dubitet, ipsos, pro sua prudētia & imminētis periculi magnitudine,
clare ac manifeste perspicere, quib; artibus atq; dolis petentur, nihilominus ta-
mē sui putasse officij esse, eos literis cōmonestare, ijsq; significare, à Cæsarea
Mai; nihil maiori diligentia & desyderio quæsitum, quàm pacem cum Turca
& Transyluano: uerū eam calūnijs & stimulis Transyluani impedita. Ne
itaq; quidq; de fidelitate remittat, eos se adhortari, & cum bellū hoc iustū pro
libertate ac religione susceptū sit, eos non debere de auxilio Dei diffidēre. Ad
extremum uerò nomine Cæsareæ Maiest. expresse uerat, prohibet atq; inter-
dicit, ne quidq; negotij cum Transyluano habeat, uel legatos ad cōuentus ab
ipso indictos mittant, sub pœna rebellionis, ac pœnijs debiti transgressoribus
expectatione.

Vicesimo primo Martij, tandē per Albertū Bauarię ducē, nomine Imperato-
ris capita deliberationis futuræ Augustæ pponuntur, nimirū pacē religio-
datam seruandā, ac de rationib; quib; exortæ nonnullæ sectæ, ne pace religio-
nis cōprehensæ tollatur, cogitandū. Deinde quomodo cōstitutio de pace pu-
blica, iam ante multos annos promulgata, emendada, & uiolenta inualio ac oc-
cupatio ciuitatis Herbipolensis, cōtra eam superiorib; annis facta, cum debita
proscriptionis executione sit uindicada: Adhæc, quomodo lites in Imperio,
æquabili iuris administratione ac celeriori cursu sint dirimendæ. Præcipue ue-
rò & ante omnia, quā ratioe Turcæ hæreditario Christiani nominis hosti, ua-
lido ac firmo auxilio occurri possit. Ac statim quadraginta millia peditum &
octo millia equitū ad 8. menses: lis uerò exactis, dimidia pars ad 6. annos loco
durabilis subsidij, p defensione Christiani sanguinis ab Imperatore petuntur.

Martij die 23. hora noctis 11. Vuolffgāgus Princeps Anhaltinus, natus patre
Voldemaro, & Margarita Schtiuartzburgica, anno 1492. cum ditioē uitæ,
quam 54. annos rexerat, agnatis Anhaltinis gubernandam tradidisset, Serue-
stæ, febrin Christo placidē moritur, atque ibidem in æde D. Bartholomæi,
mensis eiusdem, die 27. hora decima sepelitur, nullis liberis ex se relictis, cum
toto uitæ tempore cœlebs mansisset: sorores uerò habuit duas, quarum Bar-
bara Heinrico Duci Plauenensi: Margarita Iohanni Electori Saxonie nupsit,
cuius affinitatis nomine etiam Saxonie ducibus gratissimus fuit.

Mensis Aprilis initio, toto Belgico introductionē inquisitionis Hispanicę
auerfante ac ad mutationē religionis respiciēte, pleriq; pceres ac nobiles, quos
ea res fœdere iūxerat, numero circiter 40. Bruxellas confluunt, ac audientia à
gubernatrice Margarita Parmense impetrata, in præsentia cōsiliij, præsidij pro-
uinciarum, & equitū aurei uelleris, quinto dicti mensis die, oratore Heinrico
Bredenrodio, duce ipsorum sese de diffamatione cōiurationis cū exteris Gal-
lis & Germanis principibus inita purgant, id unq; libi in mentē uenisse peri-
negātes, simulq; orātes, ut delatores & diffamatores honestissimæ societatis
nominentur & manifestentur, ac in exemplum aliorum & euitationem maio-
rietatis Ducissæ libellum supplicem exhibet, petens: eum in præsentia eorum
quos cōsilio adhibuisset, prælegi. Eius summa hæc erat: Fidelitatē & obedien-
tiam populi Belgici erga magistratū, semper & adhuc per totā Christianitatē
summopere celebratā: nobilitatē uerò primas semper in hoc tulisse partes, q̄
nec uitæ, nec bonis pepercerit, p cōsternatione & incremēto suorū domi-
norum, id quod & ipsi humillimi Regiæ Maiestatis seruitiores sint cōtinuaturi,
ita, ut die noctuq; parati sint ad omnia submississima seruitia ei præstanda.
Quare,

Quare, cum præsentem rerum statum considerarint, maluisse se offensus curam incurere, quam Ducissam celare, res quæ in posterum Regiæ Maiestati graui præiudicio cedere, & successu temporis tranquillitatē ac octum Belgici perturbare, bona spe euentū rerum ostēsurum, inter alia officia, quæ fecerint, uel in futurū Regiæ Maiestati præstare possint, hoc inter præcipua & notatu dignissima reputādum, nec à Ducissa in aliam, quam optimam partē accipiendū. Et si itaq; non dubitent, quin id quod Regia Maiestas ratione inquisitionis & arctissimæ obseruationis placitorum de religione præterito tempore constituerit, & iam renouarit, iusto titulo ac certis rationibus nitatur, maxime ad cōtinuanda ea, quæ in clytæ memoriæ Carolus v. bona intentione statuerit: tamen uideri, quod temporis diuersitas atq; mutatio, secū quoq; remedium uarietate adferat, & quot iam aliquot annis, placita non obstante eorum executione pluribus incommodis occasionem dederint. Sanè ultimum Maiestatis eius responsum, quo non solum uetet placitorum moderationem, sed expressè præcipiat inquisitionē, & seueram placitorum obseruationem, ipsis dare sufficientē & iustam causam metuendī, ne dicta incōmoda & mala solum augeantur, sed tandem etiam motus atq; seditio generalis exoriat, quæ in miserabilem ruinam atq; interitum totius Belgij tendat, prout manifesta indicia mutationis populī ubiq; apparentia, id ad oculos quasi demonstrant. Quare animaduersa magnitudine periculi imminētis, se hactenus bona spe fuisse, fore, ut aut proceres, aut status Ducissam commonefacerēt, quod ea mature hisce occurreret causa & origine mali sublata: uerū cum uiderint, id ob causas sibi incognitas prætermisissimum, & indes mala crescere ita, ut periculum seditionis & defectionis generalis pro foribus sit se suo officij putasse, cum ob iramentum fidelitatis & homagij tum propensionem erga Regiam Mai. & cōmunē patriā, non amplius cunctari, sed præ alijs debitum præstare, idq; tantò liberius, quod maiorē causam sperandī habeant, Regiam Maiest. hanc cōmonefactionem in optimam partem accepturam, attēto: quod hæc res nulum magis tægat, quā ipsos, qui calamitatibus, quæ ex huiusmodi motib. oriri cōsueuerunt, maiore parte suorum honorū ac domiciliorū in agris sitam, plus alij expositi sint. Hoc ergo ad animū reuocato, sibi necessitatē impositam dubitare uelit, & præsentibus hisce ei supplicent, quo malis remediū adhibere uelit, & rei magnitudine id exigēte, quam citissimē quendā ex interiorum ad Regiam Ma. ablegare, qui eam de hoc certiorē reddat, ac nomine ipso rum humilimē roget, ut nūc, & in futurū his incōmodis medeaf: id uerò fieri posse placitorū rigore remisso (qui radix atq; origo multorum malorū sit) & ratione instituta, de eorū abolitione, q̄ omnino sit necessaria, ad auertendā ruinam atq; interitū Belgio imminētē: & ne occasionem habeat cogitādī ipsos, qui nihil aliud quā submississimā obedientiā polliceantur, Regiæ Maiestati uel frenum inijcere, uel modū regendi præscribere uelle (ut non dubitent, aduersarios eorum id sinistrè interpretaturos) relinquere se Regiæ Maiestatis arbitrio, ut alias constitutiones consilio & consensu generalium statuum faciat, quo conuenientibus & periculo tam euidenti carētib. rationib. malis commemoratis cōsulatur: humilimē posthæc se Ducissam rogare, ut interea dum ipsorum petitio, ad Regiā Maiest. deferatur, eaq; quod iustum fuerit statuet, illa periculis relatis generali suspensione tam inquisitionis quā executionis placitorum occurrat, cum expressa protestatione, se hac præsentī commonefactione, officio suo defunctos, ita ut corā Deo & hominibus culpæ exempti esse uelint, & si ulla incōmoda, seditio, rebellio, atq; effusio sanguinis in posterū orientur, ob debitorū remediōrū defectū insimulari nolint, quasi incōmodū tam euidentē celarint. In testimoniū eius rei Deū, Regē, Ducissam & cōsiliarios eius, atq; propriā cōscientiā adhibētes, qd egerint, ut bonos seruitores, & fideles

1566 fideles uasallos deceat. Ducissa libello supplice accepto, ac re cum suis cōmunicata, respōdet, se cōtenta supplicatiōis intellexisse ac cōstituisse, eū ad Maiestatem Regiam trāsmittere, seque facturā omnia, quae cōducere existimet, ad persuadendā Regiam Maiestatem, quo petitioni supplicū annuat, qui interea nihil aliud sperare debeāt, quā res dignas atque cōformes solitae atque innatae Clementiae Regiae, se ante supplicatium aduentum de sententia Gubernatorum, puinationis placitorū, de religione, quā Regiae Maiestati offerret quā ipsa speret talem fore, ut quilibet ratione recte subducta, ei sit acquieturus. Et quandoquidem ipsius auctoritas, ut supplicantib. optimè cōstet, eō usque extēdat, ut inquisitionem & placita suspēdere aūsit, nec regionē, ratione religionis absque lege relinqui conueniat, se cōsiderē, supplicantes contentos fore eo, quod ad Regiam Maiestatem hoc negotium deferat, interea uerō dum responsum adferatur se prouisuram, ut tam inquisitores, quā Officiales in munere commissi, discretē atque modestē procedant, ita ne quisquam conquerendi causam habeat: similiter quoque se cōsiderē supplicantes ita sese in omnibus gesturos ne alia uia suscipiendae sint, ac sua diligenti intercessione apud Regiam Maiestatem se rem eō deducturam, ut alij, apud quos inquisitio introducta sit, ea liberentur, prout id ex eo animaduerti queat, quod ciuilibus ciuitatibus Brabantiae, id petentibus iam indultum sit: seque tanto maiore fiducia omnem diligentiam in hoc adhibituram apud Regiam Maiestatem, quod pro certissimo habeat, supplicantibus statutum ac fixum animo esse, nihil in antiqua religione hactenus in istis terris obseruata innouare, sed eam pro uirili defendere atque tueri uelle. Socij hoc Ducissae responso audito, quo minimè ipsorum uoluntati satisfiebat, rursus quidem acrius instabāt, sed semper simile ferē responsum referentes, ei acquiescunt, ac omni modestia in suis actionibus promissa, inde discedunt. Hoc ante discessum inter se constituto, ut omnes cōfoderati ad demonstrationē societatis inita portarēt nomisma, à collo depēdens, cui effigiē Regis ab altera parte cōtinenti, inscriptū erat literis Gallicis: FIDELIS REGIS: in altera uerō mendici perula duplex, sustētata à duab. manibus, haec uerba: VSQVE AD PORTANDVM BISACCIVM. Bisacciu nominantes lingua populari perā mendici, quae humeris imposita, à parte anteriori & posteriori dependet: Symbolo autem commonstrare uolentes, se Fideles Regis subditos esse & paratos, omnia impendere in eius seruitia, etiam ad medicitatem & extremam inopiam usque: habitum etiam coloris cinericei assumpsere, quae tamen ditiores atque honoratiores limbis aureis circumdederunt, & ut peregrinantes ad loca sacra, pileis cocleas appendere consueuerunt, ut hoc modo melius ipsi personam medicorum quos Gueusios uocāt, referret, uestib. suis scutellas accommodarunt. Haec ob id eō libentius faciebāt, quod cum primum palatium Bruxellae ingressi, atque à Barlamontio ipsorum religioni summopere contrario cōspecti fuissent, is sermone ad absidentem conuerso, lingua populari dixerit: Ecce egregios meos Gueusios. Hoc itaque ad nobiles delato, illi hac occasione nomen hoc uoluntariē retinuerunt: atque ut Hugonotti in Gallijs, sic in Belgico postea pontificiam religionem aueriantes Gueusi dicti fuerunt. Ea uerō uoce non saltem medicitas proprietate linguae Belgicae, sed & contemptus & ignominia quaedam exprimitur cum pro uerbio dicatur, uiginti quatuor furciferos unum Gueusiu constituere. Atque haec uera nominis Gueusiorum origo fuit, de Hugonotorum uerō superius à nobis dictum est.

Vndecimo die Aprilis in Hungaria, maxime Posonii, tempore meridiano per aliquot dies stella lucida cōspicit Solē sequēs, ac ab oriēte ad occidentē progressa tandē euanescit. Hanc, rerum naturalium periti, stellam Veneris esse existimant: eamque Georgius Purkirrher Posonii, medicinae Doctor, Turcae aduentū portendi

Imperatore Maximiliano II. 2297

portendi dixit, qui ab Oriente uersus Occidentem ueniret, ibiq; moriturus esset, non secus ac stella post solem occidisset. 1566

Aprilis die 23. durantib. Augustanis comitijs, Augustus Elector Saxoniae sub aperto dio Electoralis dignitatis & aliorū ducatum inuestiturā à nouo Imperatore in habitu Electorali maxima pōpa suscipit. Nam duodecim domitorum uexilla à duodecim comitibus equis insidentib. atq; serica ueste indutis ferebantur & Augusto sex principes, ad hunc actum peculiariter rogati, in seruebant, Vuolffgāgus Palatinus Rheni, Georgius Fridericus Marchio Brandenburgicus, Christophorus Wuirtembergicus, Ioānes iunior dux Holsatiae, Ioachimus Ernestus Anhaltinus, Henricus Lignicius Silesius. Inter hos aut Vuolffgāgus Palatinus, pro more, ad Caesare uerba faciens, Augustū praestito iuramento in fidē recipi, elegātī oratiōe petebat: Caesari in tabulato ad hoc peculiariter cōstructo, praeter Electores quatuor Albertus Bauariae Dux, Wilhelmus Iuliacensis, Electoris Palatini duo filij, Marchio Ioāne Georgius Brandenburgicus, & Iohannes Fridericus Pomeraniae dux cum multis alijs Comitibus atq; Baronibus, ministrabāt. Comitatus in Augustum praeter Principes ac comites sequebatur, circiter uiginti alis equitum constabat.

Eodem hoc die Maximilianus Caesar qui paulo ante Vngarorū prōpta auxilia in Possioniensi cōuentu obtinuisset, per Carolū fratrem, Viennae etiā Austriaeorum suorum in tāta belli imminētis necessitate agit, petens ē qualibet domo florenti solutionem à nobile centum florenorum reditus habente equi sustentationē. Ad haec ut fossores pro cōstructione propugnaculi Viennensis mitterentur, nullus ministrum. Vitae ante actae testimonio prioris Dñi, carentem reciperet, & ut ex qualibet domo, quintus, decimus, & tricesimus, militatum iret. Postremo ne quis alio in militiā proficisceretur, & de comeatu annuo quisq; sibi prospiceret, qui id non posset, abeundi licentiam esse, &c.

Maij nono D. Georgius illustris ordinis Theutonicī per Borussiae administrator generalis, eiusdemq; per Germaniā & Italiā supremus magister, p ordinis sui honore, & ipse sub aperto dio, inuestiturā regalīū Imperij, tāta pōpa suscipit, ut ea nō minus quam Augusti Saxoniae Electoris digna publica diuulgatione uisa fuerit.

Decimotertio deinde eiusdem mensis, Vuilhelmus à Grūbach cum socijs conspirationis, quos Herbipolim diripuisse ac pacem in Franconia anno 63. perturbasse diximus, noua proscriptione, omnium statuum consensu aggrauantur. Miserat eō Iohannes Fridericus Dux Saxoniae suos legatos inter hos praecipuum Henricum Husanum, Iuris utriusq; Doctorem, per quam facundum qui negotium ipsorum apud status ageret, & pro prioris proscriptionis annulatione sollicitaret: Sed, is partim alijs dissuadentibus, partim magnitudine negocij deterritus, principi, ut proscriptos dimitteret literis consuluit, eumq; Dei & hominum salutes admonitiones spernentem deferens, ad eos trāsiit, quorū admonitione ipsum à cōcepta pertinacia abduci posse censeret.

Mense Maio grauioribus rebus consultatis atq; duplici hostēditiarum Romanarum ut uocant, auxilio approbato duces belli ad conscribendas copias pedestres atq; equestres, easq; Viennam quam maturrimē deducendas ablegantur, Philippus Marchio Badensis, Guntherus Schuartzburgicus, Georgius Helfensteinius, Burchardus Barbiensis, Bernhardus Hardeckius, Ludouicus Vngnadius comites, alijsq; Duces nobiles, Nicolaus de Hatstatt Alsatius, Vilhelmus Vuallerthumb Treuirensis, sed Saxonicijs ciuitatibus militās, Iacobus Schulenburgicus Saxo, Christophorus Schellendorff, Georgius Praun, Christophorus Liechtenstein, Zacharias Grumberg, & Alphonsus Castaldus.

Neq; uerò tantū de negotijs, quae pposita ad deliberandū fuisse cōmemorauimus

1566 rauimus actum, sed & alijs. Nam preter principū inuestituras illic susceptas, legatione missa subditis Ducis Finariensis, qui ad arma cōsurrexerāt, cōtra dominum, obediētia iniuncta est. Et de pace, inter Reges Daniæ & Sueciæ belligerantes, cōstituenda, rationes susceptæ fuere. Electōri quoq; Palatino Friderico, qui religionē nō approbatā fouere, & Episcopi Vuormatiensis ditionis nō nulla occupasse accusaretur, negotium exhibitū, sed ita, ut quā aduersarij sperarant, ipse uictoriā retulerit, bona occupata cum religione retinēs. Porro præter Imperij Electores Moguntinū Danielelem, Iohānem Treuirensē, Fridericum Coloniensem, Fridericū Palatinum, Augustū Saxonē, aliosq; spirituales atq; seculares Principes cōplures etiā illic cum duobus Cardinalibus Germanis Marco Sittichio Cōstantiensi & Ottone Augustano Episcopis, pontificus legatus Cōmendonijs adfuit, cuius opera Cōcilij Tridentini decreta Catholicis Germanis oblata acceptataq; fuere. Ad finem uero Maij solutis comitijs Cæsar in insula Danubij, nauibus conscensis Ratisbonam pergit, ac ciuitus in fidem receptis, Viennam contendit.

Iunij die sexto, cum quarto antē Imperator ex comitijs Viennā appulisset, Bassa Budēsis Palotam octo Millibus peditum obsidet, eiusq; muros per Octiduum uiginti quinq; tormētis bellicis ita concutit, ut ad terrā collaberentur, & propugnatores in extremo periculo uersarētur. Præerat defensionī Georgius Thuuri eius loci Capitaneus Cæsareus, uir bellicosus, qui, dū inspiciendo partes muri collapsas, quantumuis lethaliter circa lilia uulneratus esset, officio tamen suo atq; fidei non defuit, ac Turcis arcem assilientibus, & ita tormētorum bellicorū fulmine ferientibus, ut in ea ultra sexcentæ pilæ tormētariæ inuenirentur, fortiter tamen eō usq; ipsis restitit, donec quod die decimotertio ex insperato duodecim signis peditum Germanicorum Georgius Helffensteinius aduenit. Eius itaq; aduentu Bassa Turcicus per exploratores cognito, obsidione soluta, atq; tentorijs cum aliquot uasis pulueris relictis, discessit, atq; prope Albam Regalem castra posuit. Interea uero aliq, quas cōscribere iussi erant pedestres legiones, quanta celeritate potuere, etiam adduxerunt, quarum primæ Romerus, secundæ Vallerthumus, tertiæ Harstatus, quartæ Helffensteinius, quintæ Poluilerus præfuit.

Iunij die ultimo, quod 29 eiusdē obsederāt Cæsariani Vesprinium oppidū cum arcē, expugnatione capiunt. Id uero ita accidit, cum Palotā obsidione liberassent, atq; resectā Præsidio & cōmeatu munissent. Eccius Salmēsis & Georgius Helffensteinius, copijs cōiunctis, quæ circiter uiginti duorū millium erant, ad obsidendum id ire inter se constituto, Maiorem Vuailandum, unum ex præfectis Georgij Thuuri cum aliquot leuis armaturæ equitibus præmittunt. Hic ergo Tatā, quæ Germanis Totis dicitur, iturus, in septē prædatores Turcas incidēs, quinq; eorum occisis, duos secum captiuos in castra abducit. Itaq; hi pro more militari examinati, confitentur se à Governatore Vesprinesi, quem illi Begum uocant, speculari gratia emissos, eum præcedēti die trecentis equitibus Turcicis leuis armaturæ in insulam quandam prope Albam Regalem Bassa Budensē pertinētem, ad carpēdos Cæsarianos secessisse Vesprini ultra trecentos non relictis, cum cōfessione sanctē asseuerantes, si Cæsariani ante reditum oppidum obsideant, hos illo potituros. Hoc itaq; cognito supremi duces eō cōtendunt, cum aliquot cursoribus speculari gratia, Eccio Salmēsi præcedēte. Eo ergo cōspecto, Turcæ qui præsidio Vesprini relictis fuissent, duo maiora tormēta bellica tāta uehemētia dispodunt, ut muri in quibus starent, ad terrā conciderent. Id Salmēsis pro sui ingenij acumine felicissimū ominis loco accipiens, ad exercitum mittit, & ut mox subsequatur admonet, Deo locum ad hostes inuadēdos aperiente. Eo circiter noctē appropinquate, nihil agi potuit, sed in diē sequētē res tota dilata fuit Turcæ uero noctis benefici-

Imperatore Maximiliano I I. 1299

Anno 1566

beneficio usi, nihil sibi ad reficiendos muros reliqui fecere. Nihilominus tamen Salmenfis, prima luce adueniente, scalis muro appositis suos ascendere iuber, ignem tectis ædium iniiciens, ac portis oppidi accensis, in oppidum irrumpens, obuios omnes trucidat. Turcarum præcipui, hoc coniter-nati in munitissimum locum conuolantes, ac extremam necessitatem ob oculos ponentes, deditiōni se offerebant, sed arce nihilominus occupata, omnes præter quinque occisi fuere. Tale exemplum idè in ipsos statutum, quod paulò antè captiuorum magnum numerum crudeliter necassent, uiuus illic cum quinque alijs captus est gubernator Albæ regalis, qui in custodia Possonium est ablegatus. Hac ergo uictoria obtenta, Salmenfis Vespri-nij præsidio relinquit, Georgium Thuuri, qui Palotæ defensionis præfectus fuisset, & ipse cum suis copijs Ciauarinum se recipit, Palotæ defensionem Germanis committens.

Secundo Iulij Bassa Pertauus, & Vezirius (id est, Turcici Imperatoris consiliarius) Iulam Ciuitatè quinq̃ millibus Turcarum obsidione cingit, mox se ipsi coniungente cum copijs Tartaricis & alijs, Bassa Temesuaris-eni, ita ut, obsidentium numerus ad triginta sex millia ascenderet. Præpo-situs erat Iulæ Ladislaus Keretschinus Hungarus, quòd longo tempore an-tea eam tenuisset. Cæterum hoc tam periculoso tempore præter alia neces-saria, duobus uexillis militum, quibus Gorgæus ex Austriaca, & Hoppen-radius à Marchitica nobilibus familijs nati, præfuere, firmiter præsidij gra-tia auctus. Is Turcis ciuitatè, quæ semper munitissima habita fuit, in-cessanter tormentorum dispo-sitione uerberantibus, ad quintum absque di-em resistit. Cum autem de eius defensione desperaret, ciuitate incensa, in anteriorem ar-cis partem quam Hungaricè Huzzaruuet uocant, se cum suis recipit.

Iulij duodecimo Iohannes Fridericus Dux Saxonie quem superius pro-scriptis in comitijs Augustanis fauisse diximus, admonitus per legatos Ele-ctorum, aliorumq̃ propinquorum Principum, qui ipsius commodis stude-rent, ut proscriptos, quos receptasset, dimitteret: Legatis prolixè respon-det, ac Grumbachij egregijs facinoribus à prima pueritia repetitis, quam be-nè non tantum de Marchionibus Brandenburgicis, sed & Carolo v. ac Duce Vuirzburgica meritis sit, commemorat, ipsius sociorumq̃ in diripienda urbe Herbitolensi factum excusans, quam plurimis exemplis al-legatis, ac inhumanitatem aduersariorum Grumbachij exaggerans, qui nulli iuri uel transactioni locum dare uoluerint. A Ferdinando Inclytæ memoria, & Maximiliano Imperatoribus, eorumq̃ Vicecancellarijs Sel-rent ostensam se itaq̃ pacis publicæ conseruandæ studio, & in honorem Imperatoris, eos in si-len suam recepisse, uerum spem conceptam de com-positiōne delationibus euer-sam. Verum enim uerò et si fidem proscriptis datam inuiolatam, ut Principem Germanum deceat, seruare cogitet, tamen se eos ulterius non detenturum, sed dimissionem ipsorum primo quoque tempore promoturum esse, modo, quàm ipse pacem coluerit, hac sibi quo-que gaudere liceat. Et hæc quidem legatis pro responso dabantur, interea uerò Grumbachius consiliarius fouetur. Idq̃ ipsum ita coloribus orna-tur, ut apud uulgus, incredibilem applausum mereretur. Verum pruden-tiores re diligentius ad trutinam reuocata, ac periculis Principi imminenti-bus consideratis, uicem eius deplorabant, qui unius atque a-terius proscri-
pti, maxime Grumbachij, maiorem quàm salutarium propinquorum ad-

monis

Anno 1566

monitionum rationem haberet, cum ab illo in bello Schmalcaldico, Carolo Quinto Imperatori militante, parentis Iohannis Friderici Electoris partibus grauissimum damnum illatum recordarentur, eius opera non saltem equitibus comiti Burano hinc inde conscriptis, sed & uia transeundi Rhenum, in confœderatorum exitium, commonstrata.

Vicesimo primo die Iulij Eccius Salmensis cum suis copijs, denuò Ciaurino egressus, Tatam inde quinque miliaribus Germanicis & Cumaro duobus distantem, contendit firmissimo proposito, se non prius inde discessurum quam eam expugnasset, quod ex ea stipendiarijs Cæsareis, in uicinis arcibus degentibus, plurimum detrimenti inferretur. Itaque eò ueniens, atque colloquio cum præsidarijs de deditioe habito, cum hi ad tempus præfinitum nihil responderent, ipse cum exercitu arci appropinquans, in loco comodo sex tormentis bellicis dispositis, tanto impetu muros ferit, ut pars muri prosterneretur, ac etiam præsidarij tanta promptitudine eam reficerent, ut locus irruptionis precluderetur: nihilominus tamen Vuilhelmo Vualerthumio Duci imperat, ut sua cum legione irruptionem tentet. Verum magnitudine negotij atque periculi conspecta, mox aliud consilium inuit. Nam ad sinistram partem arcis, mille sclopetarijs in fossam cum scalis dimissis, mille uerò alijs e regione muri diruti collocatis, ipse cum duobus millibus ad portam castelli progreditur, quò cum uenisset, omnibus signum oppugnationis præbuit. Turcis itaque ad defensionem muri collapsi, & ad repellendos hostes à parte sinistra murum conscensuros concurrentibus. Ipse cum suis duobus millibus tanto impetu portam castelli inuadit, ut ea perfracta, ui irrumperet. Itaque Turcæ omnes resistentes frustratim cõcisi sunt, præter quinquaginta, qui cum in turrim quandam se recipissent, certis conditionibus deinde se dedidèrunt: Inter hos fuit gubernator Tatenlis, & Vesprinensis, ac propinquus Bassæ Budensis, uiri apud suos maximæ dignitatis, qui Viennam ablegati fuèrunt. Imperator hoc nuncio expugnatae Tatae uicesimo secundo Iulij accepto, nec risum, nec alium lætitiæ signum edidit, sed Deo collaudato gratias egit. Duces uerò minime hac uictoria contenti, castellum G E S T E R petunt, Turcæ autem aduentantes conspicati, munitione relicta, inde aufugiunt: Porro incolæ Vethaim, Hschoki, & aliorum castellorum, Cæsarianos præda frustraturi, cùm eos appropinquare cognouissent, munitionibus crematis, fuga Strigonium euadunt. Duces his locis per quam commodis, ad inuadendum Strigonium occupatis, inter se de obsidendo eò conuenerant. Verum re ad Imperatoris deliberationem transmissa, minime consultum est uisum, ciuitatem tam potentem atque munitam, tam exiguo exercitu tentare. Quare, cum Tata procul à Danubio distet, ut eò cõmeatus facile apportari nequeat, Salmensi Comiti Imperator mandat, ut inde se ad Insulam Comari recipiat, ibique subsistat, donec quod uel se ipsi coniungat, uel aliud statuatur. Neque etenim Imperator quod copia uniuersæ nondum conuenissent, & de Solymanni Turcæ, (qui Belgiam appulisset.) instituto, quicquam certi ac explorati constaret. Vienna ad huc mouerat, sed aduentantes sollicitè in horam expectabat. Et quidem illæ quo poterant studio accelerantes, sub finem huius mensis atque initium sequentis uarijs ex partibus confluxèrunt. Nam non solum Germani conscripti, sed exteri complures sacrae militiæ studio, exciti, suis sumptibus comparuèrunt.

Inter hos Albertus à Lasko Baro quidam Polonus, attamen multorum castello rum in Ungaria dominus, duodecim cisis accurrit, paulò post tribus millibus Polonorum eum subsequèntibus, quos habitu Hungarico uestierat, ne Regi suo, qui pacem cùm Turca pactus fuerat, incõmodi quid generaret: Dux quoque Sabaudia

Imperatore Maximiliano II. 2501

Sabaudia Philibertus Emanuel, quadringentos equites sclopetarios, comite 2588.
Camerano duce misit. Fuere & ex Anglica nobilitate, qui suis sumptibus hæc
militiam sequerentur, inter hos Richardus Greyueile, Henricus Ciamberuo
nus, Philippus Budshall, Thomas Cotton, Guilielmus Georgius Capitaneus,
us, non contemnendi nominis cum suo comitatu.

Duo de cimo Augusti, maiore copiarum parte congregata, atq; rebus Vien
nae constitutis, officijsq; militaribus distributis, ita ut Dux totius exercitus Fer
dinandus frater Imperatoris, Guntherus Comes Schuartzburgicus eius lega
tus, Ioannes Fridericus Dux Pomeraniae aquilifer, Paulus de Zara munitionū
praefectus essent: imperator pro gloria Christi ac salute & libertate patriæ de
fendenda, cum suis Vienna mouet Altemburgum, uicium duobus miliaribus
Giuarino distantem, quo uniuersis copijs conuentio indicta fuerat. Pofonij
uerò, quod inde circiter tria miliaria distat, eius aduentum operiebantur Bohē
morum auxilia, septem signa equitum constituentia, cum alijs e Silesia, Mora
uia & finitimis regionibus euocatis atque conductis, à Comite Gunthero
Schuartzburgico & Teufelio equitum praefectis. Interea autem dum Alten
burgi exercitus hæret, eò quamplurimi uoluntariè militaturi ueniunt. Atq; ini
tio quidem ex Gallis Dux Guisus, Francisci Guisij filius, Brisacus & Lansacus
Comites, Philippus Strozza alijsq; nobiles quam plurimi, qui Melitensibus
opitulaturi, cum cognouissent, Turcas retrocedere, Italia perlustrata, in Hun
gariam contenderunt, ut huic bello interessent. Deinde quoque eodem appli
cavit Dux Ferrariensis, secum adducens circiter quadringentos nobiles & tre
centos bombardarios, perquam egregiè instructos. Similiter quoq; ibidem se
se exercitui coniungere Vvolfgangus & Richardus Palatini agnati, sexcentis
equitibus instructissimis, uoluntariam militiam secuti, cum secundo genito Ba
uaria filio, quadringentos equites adducente, alijsq; quam plurimis ex uarijs
locis eò confluentibus, Congregatis itaq; copijs, Imperator se cum Salmensi
bus coniungit, atq; Comarum usq; ad reprimendam hæreditarij Christiani no
minis hostis potentiam progreditur.

Decimo quarto & cæteris subsequentijs diebus, Hispani cum iam pridem
Belgij in ordinem redigendi, ac Pontificij suæ potentia amplificatione intenti,
nouis Episcopatibus erectis, Hispanicam inquisitionem, introducere satagis
sent, nobilitate & plebe, quo hæc machina tenderet, animaduertentibus, ac sup
pliciter deprecantibus, ne quid contra statuta ac priuilegia à prædecessoribus
indulta atq; concessa attentaretur, & nihil præter oppresiones obtinentibus,
patientia in furorem uersa, arma non quidem contra Magistratum, sed imagi
nes sumpta fuere, idq; non in uno loco, sed (ut in seditione fieri consuevit) mo
ru, totum ferè Belgium peruagante. Nam & imagines Bosleduci, Brédæ, &
Bergis, max quoq; Gandau, Iperi, Vdenarij, fractæ: deinde quoq; Ultraiecti,
Ambsterodami, Harlemi, Leideni, Delphi, eodem hoc mense delectæ fuere.
Requireret rerum quæ hanc icomachiam subsequente fuere magnitudo, & de in
quisitionis Hispanicæ origine, & nouorum Episcopatum in Belgio funda
tione, simulq; uarijs actionibus subditorum ad impedienda ea susceptis, prol
xorem commemorationem: uerum quia hæc ab alijs antea peculiaribus li
bris exposita, leui quasi brachio ea nobis attigisse sufficit. Porro hac icoma
chia Antuerpiæ patrata, mercatores grauissimè perculli, eam non nisi pro in
dulto atque initio maioris facinoris, quod homines nequam molirentur, inter
pretabatur, nimirum ut prima quoq; commoditate, tabernas ipsorum & alio
rum incolarum inuaderent atq; diriperent: metuentes, ne his minimè contenti,
ad cædes & effusionem sanguinis descenderent, licet id hæctenus minimè fa
ctum fuisset: unde generalis intermissio negotiationis exportatio mobilium
atq; emigratio multorum mercatorum subsecuta est.

2566. Viceſimo ſeptimo Auguſti Schuendius, qui cum ſuis copijs in ſuperioribus Hungariæ partibus, quæ uulgò Zipsium nominantur, eſſet, nec cum Cæſariſ ſe coniunxiſſet, Tartariſ congreſſus, eorū circiter decem millia fundit fugatq; Begorum Turcicorum altero interfecto, altero uerò lethaliter ſauciato. Deinde tres arces Georgij Bebeck à fide Imperatoriſ deficientiſ, Turciſq; ad hærentiſ expugnatas capit, quarum nomina Sobata, Gambazor & Poitorat.

Secundo Septembris arx Iula, quam ſecundo Iulij à Baſſa, Pertauo, Vezlario, obſidione cinctam diximus eidem ſe dedit. Cùm etenim anterioriſ arciſ munitiõnibus, uel tormentorum hoſtilium diſiectiſ, præſidiarij ex ea incenſa in interiorẽ arcem ponte intermedio rupto, confugiſſent, Turcæ ſtatim nocte ſequenti in anteriore arce tormentiſ collocatiſ tria arciſ propugnacula ac turrim pro ueteri aedificio Romanorum habitam, ſine intermiſſione tanto impetu concutiunt, ut nulluſ reſiſtendi ex ipſiſ propugnatoriſ locus eſſet. Mox quoque fonteſ ſoſſarum, mira arte per canaleſ aliõ deriuanteſ, aquarum uſum obſeſiſ adimunt, & tumuluſ propè portam arciſ excitant, tantæ altitudiniſ, ut uallo arciſ par eſſet, inq; eo ædificia lignea tam artiſicioſe cõſtruunt, ut ea ab omni igniſ iniuria tuta eſſent. Iſ ergo ita peractiſ, tertio Auguſti à prima luce uſque ad meridiẽ ualidiſſimo impetu arcem oppugnant, ſed fruſtro fortiter obſeſiſ, hoſteſ repellentibuſ, eorũq; quampluriſmoſ proſternentibuſ, inter hoſ Baſſa Temesuarienſi grauiſter uulnerato. Turcæ itaq; hoc conatu deſecti, cum obſeſiſ adhuc mediocri uallum deſenſioni aptum ſuper eſſet, id cuniculis actiſ euertere arcemq; totiſ uiribuſ oppugnare aggrediuntur. Eõ Keretſchinuſ anima duerſo, qui extrema experiri nollet, epiſtolam ſagittæ alligatam in hoſtiũ caſtra eiſaculatur. Quare literiſ manè reperiſ ſtatim Turca ad portam arciſ accedens, altiſſima uoce eum bono animo eſſe hortatur, hodierno die bonuſ reſponſum habituruſ. Hæc uox Germaniſ incognita erat. Duo uerò Capitanei Hungariſ ea intellecta, Keretſchinuſ accedenteſ, eum fidel Imperatoriſ datæ grauiſſimè admonent: Ille uerò nihil aliud ſe ſcripſiſſe reſpondet, q; ut quidam ſuorum affiniũ, gratia & autoritate apud Tranſyluanõſ pollentiſ (iſ uerò erat Georgiuſ Bebeck) ſecum in colloquiũ deſcendat, ac tandem eo ueniente, ac cum Keretſchinio colloquente, hic Baſſæ Turcico munera mittit, iſq; ab ipſo remuneratur. Aditu ergo ad amicitiam Baſſæ ſibi per affiniẽ conciliato, conuocatiſ præſidiarijſ, qua in neceſſitate reſ ſint conſtituta, exponit cum commemoratiõne Baſſam Pertauũ, uadibuſ dandiſ liberuſ ac ſaluũ diſceſſuũ, uniuerſiſ promiſſiſſe, hortari itaq; ſe eoſ, ut uita ſalua, deditiõnem faciãt, Begõſ uadeſ quõſ Baſſa daturuſ ſit nominãſ, ac literaſ ſigilliſ Begõũ demunitaſ oſtentãſ. Eſi uerò maxima pars Hungarõũ & Germanõũ deditiõnem in initio, detrectarent, aſſerenteſ promiſſiſ Turciciſ nõ eſſe fidenduũ, nec contra fidẽ Imperatoriſ datã, arcem, quæ etiam cum uitæ diſcrimine ſit defendenda, hoſtiſ turpiter tradendam, tamen tam coloratiſ ac ad perſuadenduũ appoſitiſ argumentiſ eſt uſuſ, ut non ſaltem deditiõniſ conſenſuũ, ſed & ab omniſ tam Hungariſ, quã Germaniſ, qui officiũ militariſ præſuiſſent, eiũdem qualiſ ſponte factæ, confeſſiõnem manu cuiuſq; ſubſcriptã extorqueret. Ceterũ antequã miſerrimè prodiſi militeſ ex arce egredierentur, Baſſa Pertauũ quendam ſuorum ad Keretſchinuſ mittit, ei ſignificãſ, ut pro maiori ſecuritate militũ exitũ parantiũ, Agæ, id eſt duci Ianitſcharorum menſtruũ ſtipendiũ mittat, quo eo ad pacta ſeruãda Ianitſchari promptiõreſ reddantur. Keretſchinuſ itaq; quatuor millia thalerõũ Agæ mittit, cum petitiõne ut Baſſa Pertauũ Ianitſcharõſ ex omniſ dereliſtiſ Iulæ ciuitatiſ lociſ extra ciuitatem abduci curet antequã militeſ arce excedant. At ille hoc ſe facturuũ denegat, præſtendẽſ id minimè ſibi conuenire, ut ſui domini machinaſ bellicaſ præſidio exercituſ deſtitutaſ relinquat. Hoc ergo Keretſchinuſ

Imperatore Maximiliano II. 2203

nus responso accepto, statim se ad fideiussorum dationem offert, nihil damni
 machinis bellicis tempore discessus metuendum. Eaq; conditione à Bassa Per
 tano acceptata, è lula discessus, non minori cum tristitia quàm ignominia, se-
 cundo Septembris suscipitur. Nam circiter meridiem, milites fame & morbo
 confecti, cum populo qui ex vicinis oppidis ac pagis eò confluxerat, primò ar-
 ce exière, ijsq; ita tardè progredientibus, ut Sol ad occasum uergeret, eos Ger-
 mani, hos deinde Hungari, postremò uerò Keretschinus cum duobus suis Be-
 gis, subsecuti fuèrè, Vvaiuodici cõsiliarijs ac ministris ductoribus. Postquàm
 uerò iam ad aliquot millia passuum progressi fuissent, tum duo Begi, qui ua-
 des dati fuerant Keretschinio, auctores sunt, ut is cum Bassa Pertano, cui eum cõ-
 monstrarant, notitiam ineat, eumq; unà cum Vvaiuodæ cõsiliarijs ad ipsum
 deducunt: Interea uerò dum Keretschinus excipitur, Turcæ itinere Christia-
 nis precluso, eos furioso impetù adoriantur: Etsi uerò initio hi fortiter sese per-
 fidis Mahometicis opponerent, tamè duobus millibus Ianitscharorum ex im-
 prouiso accurrentibus, ac Husarones in fugam compellentibus, maxima eo-
 rum pars multitudine hostium superata miserimè concisa fuit, paucis tenebris
 noctis ingruentibus, in arundineto uicino sese occultantibus, atq; noctis be-
 neficio hostium tyrannidem euadentibus. Inter hos erat Bernhardus Rosenau
 Capitaneus Germanus, qui ad Imperatorem confugiens, Keretschinum tan-
 quam perfidum & proditorem accusabat, conquerens, omnes ab ipso proditi-
 os, deditiõne citra consensum aliorum ab ipso facta. Verùm mox alio quoz
 dam Hungaro ueniente, cognitum fuit, Keretschinum de deditiõne cum Ger-
 manis contulisse, ac hos quidem initio eam recusasse, sed postea persuasione
 bus Capitanei, & promissis Turcicis uictos, ipsi consensisse. Keretschinus de-
 inde Constantinopõl'm abductus, finem uitæ miserimū sortitus est: etsi enim
 permutatione Sangiaci (de quo paulò post audiemus) se liberatum iri, fiducia
 optima esset, ijs maximè pro se intercedentibus, quorum in aula Cæsarea affi-
 nitatis spes ei facta fuerat, tamen fortunæ iniquitate ea excidit: Cum etenim
 multi apud Selimum ipsius iniurias ac crudelitatem contra Turcas exercitam
 exaggerarent, quod hos nasus, illos auribus, quosdam uerò labijs oris, alios ue-
 ruerent, accusatoribus permisit. Hi itaque uase undiq; acutissimis clausis perfo-
 rato, atq; in acumen montis porrato, eum incluserunt, & in præcipitum deuo-
 luto, ne Turcicis promissis fidem adhibeant. Milites deditiõnem lulae recusantes,
 similia illi exempla fidei uiolatae alijs in locis, ut Budæ Temesuari & Er-
 deudi allegarant: Verùm unius perfidi Pertani promissa plus quàm aliorum
 exempla apud dementatum ualuerant. Paucitacq; qui interitum eius deplora-
 rint, suere. Quo utnam alijs admonentur, ne temere contra iusurandum Do-
 minis datum, hostium promissis seducti, officium deserant, Deo et hominibus
 proditiõnes & perfidiam execrante.

Tertio Septembris, cum Icomachia Antuuerpiana omnium animi consterna-
 ti essent, ac negociationes & mercaturæ intermitterentur, quò omni sedi-
 tioni in posterum occurreretur, & negociationes conquiescentes rursus excita-
 rentur, simulq; harum exercitationem cum religionis confessione cuiuslibet li-
 beram esse constaret, Senatus Antuuerpiensis auctoritate Auraci, tanquam Re-
 ctoris à Maiestate Regia constituti, decretum promulgat. Initio, ne quisquàm,
 cuiuscunq; conditionis, ministerium Ecclesiarum, monasteriorum, antiquæ
 religionis turbare, molestare, uel quèquàm eius rei gratia, uel re, uel uerbis, &
 quocunq; alio modo iniuria afficere præsumat, sub pœnæ corporis ac uitæ, &
 multa arbitraria pro qualitate & conditione causæ, alijs in exemplum. Ecotti-
 trario ne quis impedimentum uel turbationem, religioni alteri, presentis tempore

1566. adhuc in urbe concessæ inferat, aut re siue uerbis, sub eadem poena ei cõuicetur: Vtcrius declarantes ac promulgâtes, quod omnes urbis incolas, nullo uel catholicæ, uel alterius religionis discrimine habito, ordine dicto, in protectionem Auraci receperent, ea tamen conditione, ut omnes in pace atq; tranquillitate uiuant, magistratui in omnibus rebus politicis obediant, nec alterutra pars religionis ergo alteram molestat. Insuper, ut omnes incolæ, cuiuscunq; religionis sint, ita res suas instruant, quò in casu necessitatis ac temerariæ uolentia etiam alterius religionis addicto adsint & opulentur, prout id, ad concordiam & tranquillitatem urbis, & securitatem incolarum, à magistratu sancitum, & à nouæ religionis sectatoribus eius obseruatio promissa fuerit. Auraco huic decreto hanc clausulam adijciente, omnia seruanda, secundum ordinationem prædictam, quoad à Regia Mai. consilio generalium statuum, aliud statuatur.

Quinto Septemb. die, cum Turcarum circiter uiginti millia prope Albam regalem castra metati, excursionses subinde in nostros facerent, horum quidam selecti, quid rerum in ipsorum castris ageretur, exploratum eunt: progressi itaq; in excubitores incidunt, eosq; satis benè armatos uident. Redeuntes ergo atq; ducibus uisa referentes, hi statim eò contendunt, hostibusq; in fugam compulsi, carrucarios Turcicos pabulantes, interficiunt. Quo in castris cognito Hungari & Austriaci erumpentes, Turcas fugientes insequuntur, eorumq; quosdam occidunt, quosdam uerò capiunt. Georgius autem Turci, cuius superius meminimus, uidens inter ipsos Sangiacum Albæ regalis, intimū Solymani consiliarium, quem, dū Palotæ præliet, optimè tanq; uicinum cognorat, sapiusq; ut eum comprehenderet insectatus fuerat, nunc denuo eo oblato, è medio omnium prouectus, tanto impetu in eum fertur, ut quantumuis ei ex equo destitibus interfecto, in alium conscendendū fuerit, non prius ab insequendo destiterit, quàm uiuū caperet, atq; Imperatori in castra adduceret, qui statim ipsam ob tam egregium & magnanimum facinus, catena aurea donatum equitè in auratum creauit. Erat in exercitu Imperatoris Hispanus, qui Constantinopoli ex hoc Sangiaco audierat, se solum uelle & posse uincere Regem Germaniæ: ferturq; Hispanum coram Imperatore hanc uocem illi in memoriã reuocasse, eum uerò respondisse, hanc belli fortunam esse, seq; iam seruum nihil præstare posse. Interrogatus deinde qua fretus audaciã, castra tam potentis Imperatoris inualisset: respondit, sibi obediendum iussis sui domini, ut quendam caperet, ex quo cõsilia hostium cognosceret, sed id sibi malè successisse: Habebatur honorificè, uiuens ex mensa Imperatoris, & ut perhibebat, ducenta & uiginti milia ducatorum pro redemptione offerebat, uerum Viennam postea transportatus atq; Harrachio aulae Cæsareæ magistro donatus, solutis quinquaginta ducatorum millibus, magno suorum gaudio atque applausu dimissus est, frustra Kerefschinio permutationem sui, cum eo sollicitante.

Septimo Septemb. Solymanus Turcarum Cæsar, Zigethum munitissimam non saltem Hungariæ, sed & totius Christiani orbis propugnaculum, interfecto fortissimo Heroë Nicolao Zerinio non absq; cruenta suorum caede expugnat, ac superstites propugnatores eius, partim in miserimã seruitutem cum uxoribus & liberis abducit, partim crudelissimè necat, ac die sequenti, quo Mariam Virginem, Christi Saluatoris matrem natã tradunt, Zerini inter multorum aliorum Christianorum, qui Zigethi occisi fuerant, caput palo affixum non citra stuporem per totum diem exercitui cõtemplandum relinquit. Verum cum huius rei narratio in peculiari libello ex idiomate Croatico conuerso remittimus, ne nos alijs, fucorum instar, laborum suorum laudem ac fructum præcipere uelle uideamur. Est uerò Zigethum situm in Hungaria ad fines Croatiæ in medio paludum & aquarum, quæ id ultra miliare circumdant, nec terrã nisi ab una

Imperatore Maximiliano I I. 2305

1566.

ab una parte respicit, quæ defenditur duobus propugnaculis ex aggere con-
gestis, & lignis concatenatis in modum munitioum Gallicarum. Locus ue-
rò in tres partes separatus est, arcem nimirum, quæ ædificata est forma quadra-
ta, & duo oppida, intra quæ sunt fossæ largæ, profundæ, plenæq; aqua profu-
ente. Duo uerò fortissimæ propugnacula eadem septimana perditæ, nimirum
Lulam & Zigelum dolendum, ac Deus rogandus erit, ut nostrorum peccato-
rum miseratus, nobis meliora consilia, ac fortia pectora suggerat, & Ecclesiam
Filij sui periclitantem respiciat.

Itaq; Zigelho expugnato Turcæ arcem Babotscham uiginti millibus obli-
dere, eamq; cum circumiacentibus castellis ac pagis Sacka & Schorgo in pote-
statem suam redigere parant. Et si uerò nostri de ditione flagitata, eam facere re-
nuerent, tamen cum arx tantæ potentæ sustinenda non sufficeret, ipsi eam in-
censam deserunt, eorumq; exemplum incolæ dictorum locorum imitantur.
Quo Turcæ cognito, omnibus uiribus Stiriam inuadere, eamq; depopulari con-
stituerunt. Ceterum cum Carolus Archidux Austria non contemnendis copijs
ad flumen Drauum confidisset, quo hostiles excursiones deprimeret, Stiriam
relinquunt, nihilominus tamen prædando, uastando, comburendo, ac in serui-
tutem homines abducendo omnia uicina loca infestantes, ita, ut Sabariam us-
que duobus miliaribus à castris Imperatoris dissitam grassarentur. Eæ uerò ex-
cursiones à Bafsis non solù ob penuriam qua laboratum fuit in obsidione Zi-
gelhi exercitui permittebantur, sed & quod Mahmet Bassa alijq; Viziri cum
morts Solymani ignarum dum præda occuparetur tanto commodius in of-
ficio retineri posse putarent, quoad Selimus regni possessionem adeptus ad-
ueniret. Nam haud dubie morte Solymani in exercitu, antè Zigelhi expu-
gnationem diuulgata, hæc maximo cum nostro commodo prætermittenda, & no-
stris ad clarissimam uictoriam contra Selimum obtinendam, seditione atq; tu-
multu castrensi, insignis occasio oblata fuisset. Verùm irato numine Turcarum
industria atq; solertia fauente, non solum tumultus occasiones præcise, sed &
mors Solymani ita nostros celata est, ut non nisi post sex hebdomadas de ea
Imperator Maximilianus per Venetos certior redditus esse tradatur.

Vigesimo tertio Septemb. Selimus, qui, nuncio de patris morte Chiestelli, lo-
co trium dierum itinere Constantinopoli distante, accepto, omnia ad Ingres-
sum regium necessaria per Scander Bassam gubernatorem & locum tenentem
Solymani, præparari iussisset, Constantinopolim ingreditur, atq; per Bostangi
Bassam, hortulanorum atq; palatii Regij præfectum, in cubiculum ab antiquo
Regibus Constantinopolitanis designatum, atq; preciosissimis gemmis orna-
tum, introducitur inq; solio regali, soli Ottomanorum sedi destinato, impo-
nitur. Eo facto, per totam urbem proclamationem (ut uocant) huius tenoris
publicat. Salutarem Paradisum teneat, & in perpetua gloria, anima Sultani So-
lymani quiescat, & multos annos uiuat, inq; continuo incremento prosperi
status maneat rex Sultanus Selimus. Ac nulla mora interposita eadem procla-
matio per totum Imperium Turcicum mittitur, ita ut nō prius mors Solyman-
ni, quam coronatio Selimi cognita fuerit.

Die insequenti, qui erat uicesimus quartus Septembris, ex palatio progres-
sus, per ciuitatem se ostentat populo, iter conferens ad sepulturam Giobi, qui
est locus moribus annexus, ubi Reges & magni proceres sacra immolatione
castratorum aliorumq; animalium facere consueuere, quæ postea pauperibus
in remuneratione gratiæ à Deo collata, distribuuntur ac magna pecuniæ sum-
ma data, precibusq; factis ingenti pompa & plausu in palatium reuertitur. An-
tequam autem hæc peragerentur gubernator Scander Bassa, gener Selimi
quo solet tanto tutius, quietius atq; tranquillius throni Solymani patris pos-
sionem adipisceretur, omnes lanitscharos quotquot ibi in præsidijs fuerant,

1566. in oppidum duobus miliaribus Constantinopoli disitum, sub hoc prætextu educit, quasi decem millibus Ianitscharorū, in expugnatione Zigethi amissis, ipsos stipendio soluto, illuc missurus sit. Qua spe illis suspensis ac promissioni factæ acquiescentibus, interim Scander Bassa, Solymani morte Constantinopoli publicata, socerum in thronum patris collocari curat. Atq; deinde statim ad Ianitscharos proficiscens, ipsis Solymani morte indicata, militiam Hungaricam renunciat, cum significatione, quandoquidem Selimus eius filius tanq̃ legitimus Imperij successor, Constantinopolim appulsus, possessionem regni occuparit se habere in mandatis, ut ipsis centum millia ducatorum pro uisitata thesauri regij in obitu Imp. Ottomanni direptione soluat, eosq; auctoratos nouo stipendio condeat. Is itaq; oblata acceptantibus, hac tamē inter cætera conditione, ut militantibus stipendij accessio fieret, & equitandi usu Constantinopoli Christianis interdiceretur. Scander Bassa re bene gesta ad socerum reuertitur. Is ergo Ianitscharis sibi sacramento obligatis, uicesimo septimo Constantinopoli discedens, magnis itineribus, ita ut nullibi morā traheret, Belgradum contendit. Omnia uerō ita clam atq; celeriter fiebant, ut populus admiraretur illum uidens, nec sciens causam ipsius aduentus priusquam abiret, id qd ualde tumultus in omnibus locis impedit. Itinere duorū dierū Belgrado profectus, ad literas Machmet Bassæ, eum, ut incommoditates itineris uitaret, illicq; subsisteret, admonentis, eò redit, maximè cū exercitus adhuc quietus esset. Belgradi itaq; exercitū cadauer parentis in curru bene cooperto, deducentē expectat, omnibus putantibus eum adhuc uiuere, quod in ætate senili, cum podagra laboraret, hac ratione iter facere soleret. Die quo cadauer Belgrado inferri debebat, Selimus capiti pileolo, quem ipsi turbantem uocant, imposito, ac decenti habitu uestitus cū cappa pulla, eques cadaueri usq; ad portam obuiā procedit, uexillis explicatis & tubicinibus, ac ingenti pompa, instar triumphantis comitatus: ibiq; leuato currus operculo, Selimus equo descendens mortuum patrem luget, & cum ipso statim omnes Bassæ & Cadilischieri, id est Iudices, seu Iustitiæ administratores, aliq; proceres, pileolis capiti impositis. Inde in signū moestitiæ, uexilla omnia inuersa cuspide in terram defiguntur ad quartam horę partem, omnibus altum silentium agentibus. Quo facto regis capiti turbantē, id est pileum candidissimum, multis pretiosis gemmis ornatū imposuere, eiq; splendidissimo habitu ornato alium equum tribuunt. Deinde curru quo cadauer uehebat, rursus tecto, alta uexilla noui Regis erigunt, ac nomine eius inclamato, magna pompa in palatium ipsum deducunt, quo regni legati secundum cuiusq; dignitatis gradum ei manus osculatum uenere. Posthæc Iudices Constantinopoli in Mausoleum (quod ipse uiuus longè splendidissimum sibi construxerat) deduci ordinat, mandans Haamet Bassæ, qui neptem eius in uxorem habebat, & Feraat Capi Agæ, ut id satis ualida Ianitscharorum custodia, & alijs dignitate conspicuis uiris atq; uexillo regio comitentur, ipse cum reliquo exercitu Belgradi remanens, commodum abeundi tempus expectans.

Circiter finem Septemb. anni huius Sigismundus Archiepisc. Magdeburgensis, primas Germaniæ, cum ad nouemdecim hebdomadas grauissimo morbo luctatus fuisset, relicta hac terrena atq; caduca uita, ad cœlestē melioremq; migrat: Princeps bonus, humanus, literatorū amans, ac uerę religionis studiosus. Nā errores religionis huc usq; in Salinis Saxonici relictos, iustulit, Ecclesias diœceseos suæ per uiros pios uisitari curauit, ac fidei suę confessionē a consiliarijs ad comitiā Augustana hoc anno missis, edi postulauit: reformationem insignem, si uita superfuisset longior, aggressurus. Verum anteq; quæ cōstituisset, efficeret, Deo id ita uolente, rebus humanis eximitur. Natus fuit patre loachimo i. Electore Brandenburgico, matre Heduuige Regis Poloniæ filia, anno

Imperatore Maximiliano II. 2307

1566.

anno 1538. die 2. Decemb. septima uespertina: In Archiepiscopatu fratri Friderico successit, morienti anno 1552. Octob. die 3. Ab Electione diocesi ita praefuit, ut subditis gratus, ac uicinis honoratus fuerit: Successorem uero habuit Ioachimum Fridericum, ex fratre Ioanne Georgio nepotem, qui coniuge legitima ducta Archiepiscopatus administrationi etiamnum praest:

Ultimo die Septemb. Gauarinum, cum illic uniuersus exercitus Imp. esset, ex incendio magnam iacturam patitur. Nam cum incendium in diuersorio cuiusdam Hungari, negligentia cocci exortum esset, id paulatim serpens, aquilone uehementer sufflante, ita creuit, ut, cum aedificia illic pro usu incolarum, ex materia cremabili constructa sint, nulla domus ab incendio tuta fuerit, excepto parua atq; templo, quae sola cum octodecim casulis & lapidibus constabant. Dei uero beneficio singulari fiebat, ne incendium ad templum in quo ferè uniuersus apparatus bellicus erat, penetraret: Veruntamen id quod ab incendio saluum intactumq; manebat, praedae auaritis atq; insatiabilis militibus cedebat, qui, quo occasione diripiendi haberent, multis domibus ipsi ignes iniiciebant. Hac iactura dolore incredibili non tantum Imperatorem, sed alios multos affectit, cum, quod hunc locum tanq; receptaculum sui exercitus sibi reseruasset, tum quod eo finitimis ex locis, preciosissima quaeq; tanq; tutissimam custodiam conseruata essent. Quamobrem Imp. Maximilianus postea oppidum magno sumptu refici curat. Cumq; hyberno tempore appropinquante, Turcas discedere cognouisset, praesidio ualido Gauarini relicto, exercitum dimittit, gratias principibus actis, qui tanta promptitudine sibi in auxilium uenissent, atq; Viennam rediens, illuc conuentum suorum indicit, quo in tempore, de rebus ad bellum futuro anno necessarijs, consultaret.

Octobr. die 28. qui Apostolis Simoni & Iudae sacer est, in Borussiae Regione, tres concionatores eruditione & autoritate excellentes, Ioannes Funckius, Matthias Horstius, & Ioannes Schnellius, qd ob Osiandrisini abrogatione, contra Principem Albertum optime de ipsis meritum, conspirationem iniissent, capite truncantur, dies & annus supplicij de ipsis sumpti, hoc continetur uersu:

Simonis Iudae, Snel, Funck, Horst interiere.

Hoc eodem mense ut & insequenti, Tartari adiuncto Turcarum ualidissimo munitissimoq; exercitu, non saltem Hungariam, sed & Transyuaniam miserimè depopulantur. Nam etsi Turca Hungaria discessisset, Ioannes tamen Transyuanus in cuius auxiliu Bassa Pertanus cum innumeris Tartaris relictus erat, bellum continuabat. Ac hi ut multitudinem sic crudelitate alios superantes, nulli neq; sexui, neq; aetati parcebant, pueros dissectos, assantes, atq; ad satiamdam infandam ingluuiem contra humanum morem deuorantes. Cum itaq; Transyuanus Tokaium, cum magna munitionum copia, sibi superiore anno eripsum doleret, id recuperaturus Turcis & Tartaris circumuenit: Verum cum per octiduum id obsidisset, ac Iacobus Ramingerus arcis capitaneus, uir militari disciplina atq; fide conspicuus inuicta animi fortitudine defenderet, nuntius Transyuanus affertur, diuisionem suam decem millibus Tartarorum ab exercitu separatis igne ferroq; deuastari: Vnde ipse obsidione relicta, primo eos admonet, ut quieti & sine maleficio abeant, uerum cum more suo pergerent, ipse indignatione motus, ex improviso eos adoritur, & circiter sex millia eorum trucidat. Tartari itaq; comitati non exiguo Turcarum numero hac cladem uultu, ipsum Varadini loco non satis firmo obsident, haud dubie in potestatem redacturi, si aliquot machinis bellicis instructi fuissent. Verum Transyuanus consilijs eorum elusis, clam Varadino egreditur, secq; in loca munitione sua ditiori recipit, ibiq; satis ualido exercitu contracto eos rursus maxima clade affectit ultra lauciatos, quorum magnus numerus fuit circiter uiginti millibus eorum interfectis, multisq; captiuis, quos secum abducebant, ex miserabili seruitute ere-

1586. ptis. Post hanc stragem reliqui cum Turcis atq; Valachis, primò in Russiâ, inde in Podoliam regiones iuris Polonici excurrentes, ac omni crudelitatis genere grassantes, cum Palatinum Russiâ in arce obsidere molirentur, ab ipso ualidis copijs erumpente, ad unum omnes duodecim tormentis bellicis amissis, inter necione occisi fuere. Notatu digna Principibus hæc Tartarorû perfidia atq; crudelitas est, qui in auxilium à Transyluano uocati, plus ei quàm hostes incòmodarunt, ne temerè externa auxilia accersant, quæ plerumq; nò saltem suspecta, sed & exitiosa esse consueuerunt, ut innumerabiles historiæ testantur.

Notemb. die 22. Solymani cadauer tandem Constantinopolim defertur, obuiam ei ante omnes progrediente Mofu, qui princeps est sacerdotum Mahumetanorum, cuiusq; originem à Mahumeto deducit, cum omnibus alijs legis Mahumetanæ peritis, in urbe Constantinopolitana degentibus: Hos subsequente Scander Bassa gubernatore, cum omnibus thesaurarijs & alijs proceribus à Selimo Constantinopoli relictis, cum innumera populi multitudine: omnes uerò uestibus nigris induti erant, atq; cooperti pileolis, quos illi turbâtes uocant, in signum mœstitiæ atq; doloris. Cadauer ex curru translatus, præcipui proceres uicibus permutatis palmis manuum impositum, tam sublimè quam possent, per ciuitatem portabant, legis peritis quos diximus præcedentibus, & alta uoce dogmatis Mahumetani nenas, usq; ad sepulturæ locû obmurmurantibus. In eo cadaueri solennibus ceremonijs recondito, pannum undulatum subtilissimum cum Solymani acinace, ad denotandû eum uitam in bello profudisse, capiti aut turbantem ut uocant, quem in uita portare solitus fuerat, imponunt. Vixit annos 76. Imperij administratione post patris Selimi obitum suscepta, anno 1519. Cumq; mitis agnus rabido leoni multorum opinione successisse putaretur, diuino numine Christianorû peccatis offenso, ipse insatiabilis dominandi libidine insanens, Christiano orbi plus calamitatis ac damni, quam quibus maiorum intulit, testantur id initio Belgradum Pannoniæ propugnaculum, cum ignominia Christiani nominis expugnatû, Rhodus manu capta, trucidatus in acie Rex Hungarus Ludouicus, Buda urbs regia bis occupata, Austriacus exercitus ad Exechiû miserè in fuga cæsus atq; deletus, Rocandulphi ingentes copix ad Budam expugnatâ castris superatæ, contemptusq; demum atq; repulsus ad Pestum Germanorum exercitus & expugnatû in oculis, Strigontium, & Alba regalis cum alijs eo uictoriæ cursu in potestatem redacta, & paulò antea Hispani in Dalmatia ad Castrum nouum expugnatâ, cæsiq; Temesuarum dein de cum Lippa occupatum, mox rursus exercitus regius duce Ordego Matthia ad internecionem concisus, Agria exinde arctissima obsidione circumuicta, & pax prece & precio redempta, & quod tristissimû Christiano nomini accidit, classes quæ insuperabiles uiderentur initio ad Leucadem in fugam coniectæ, postea ad Gyrben insulam oppressæ & expugnatæ. Nec silentio prætereundus ætatis suæ decrepitè nouissimus conatus in repetenda armis Hungaria, quæ nisi Deus miserî sui populi misertus (terminis tyranno constitutis quos non transgrederetur) compressisset, ne ipse còtinuis uictoriarum successibus elatus, ac imperij Ottomannici proferendi cupiditate æstuans, ea suscepturus fuisset, quæ aut nos dissensionibus sublatis ad còcordiam redegerent, aut nobis intestina discordia laborantibus, ei q; indies nouam materiâ iuggerentibus, extremo exitio constitissent. Celebretur itaq; Deus in omni æternitate, qui sanguine Filij sui redemptum populum benignè respiciens, tyrannum chamo iniecto extinxit, ac per Filium mediatorem ardentibus uocis rogetur, ut deinceps nutantes Christianorum res sustentet, ac Turcicam immanitatem reprimat, nosq; ab ea tueatur, atq; defendat.

Vicesimo quarto Nouemb. proceres ac status Austriaci ad mandatum Imp. Viennæ conueniunt, ab ijs ergo Imp. subsidium anni præteriti pro stipendio nongent.

Imperatore Maximiliano I I. 2309

non genitorum equitum quod summā ferē trecentorum millium florenorū con-
scenderet, exigit. Ac ut hi, qui centum florenorū annuos redditus habeant, equi-
tis sustentationē soluant, qui exuberet de centenis unum cōtribuat. Si ipsemet
in bellum proficiscatur, militiæ immunitatem nobilitati cōcedit, mille equites
& quinque signa peditū sibi dari postulās. Adhæc ut quilibet per sexenniū senis
diebus ad Viennā muniendam laboratū veniat. Prouinciales his postulatis co-
gatis, ad ea per aliquot dies respondere tergiversantur, religionis in cōfessione
Augustana cōprehensę usum sibi permitti petentes. At Imp. subijciente, nō de
negotio religionis hic agi, id eoq; clarū responsum urgente, illi re dēliberata cō-
cludunt, se daturōs centū triginta octo millia florenorū & pro refectione Gia-
uarini incēdio deuastati. Qui centū florenorum redditus annuos habeat, eum
equum per tres menses Imperatori sustentaturum, qui ditior sit, plus etiā tri-
buturum, si ipsemet in militiam eat, ad fines defendendos, decimum quintum
quinq; exire unā debere, si extra fines progrediatur tricesimum illi euocare li-
cere. Causa religionis ulterius instantes ita dimittantur, ut in Austria manere
nolentibus libera discedendi facultas concedatur.

Duodecimo Decemb. die Turcico bello quidē finito, Ioan. uerō Fridericō,
immensa obstinatio Grumbachij, aliorumq; cōplicum proscriptorū receptā-
tione inestini belli materiā prebente, Imp. Maximilianus pro salute Germanię
conseruanda, Augusto Electori Saxonie tanq; superioris circuli Saxonici Du-
ci mandat, ut decreta, mandataq; Imperatoris, & Imperij recessus incessanter
omniq; diligentia exequatur. Quia uerō in ijs literis siue mandatis inobediē-
tia, contumacia, atq; rebellio, cum contra Imperatorem, tum Imperium, super-
bissimē exercita, deniq; belli huius necessaria causa, luculentissimē exponun-
tur, breuibus tenorem eorum (quo lectori ueritas constet) subijciemus.

Sine dubio Augustum, solita salute præmissa, recordari (inquit) quid in no-
uissimis comitijs Augustanis, inter alia deliberationis necessarię capita, circa
secundum, de uetita ac grauissima pœna plectenda pacis publicę uiolatione,
superioribus annis in inuasiōe ac direptione urbis Herbiopolensis commissa,
propositū fuerit, & qua ratione, ultra proscriptionis mandatum, à Ferdinando
in clytæ memorię contra autores eius, (utpote qui uigore constitutionū Impe-
rij in pœnam banni inciderint) publicatum, & ultra Vvormatiensē deputatorū
ordinum decretum, pro conuenienti statutorum executione suscipiendum ef-
fet, Electorum Principum atq; statuum consulta postulata esse, similiterq; me-
moria eum tenere, quo modo, qua uehementia, quo deniq; coactu, Fridericus
Herbiopolensis Episcopus sapienter apud Cæs. suam Maiestatem, actualis execu-
tionis promotionem uiserit, & quod id ipsum ante comitia & ijs durantibus
apud Electores & Principes qui ijs interfuerint diligentissimē sollicitarit, cum
expressa declaratione, se nulli amicabili compositioni locum dare posse, sed di-
uinx iustitię executionem seriō implorare. Et quæ deniq; cōcors sententiā sta-
tuum fuerit, quam sua Mai. sibi in scriptis sexto Maij oblatam approbarit, atq;
idcirco quā status suasissent proscriptionem, nō solū contra principales fractæ
pacis autores (qui, præterq; quod ipso facto in pœnam banni inciderint, & per
publica mā data Cæs. per duelles declarati essent) sed & in specie eadem cōtra
receptatores eorū renouarit, eaq; solēnter ac publicē per Mareschallū Imperij
de Pappenheim pmulgata, in omnib. locis Imperij per Camera Imperialis Spi-
ritus nuncios, publicari atq; affigi curauit. Et quomodo adhæc pro meliori execu-
tione, cōmunis Imperij decreti, Ioanni Friderico Duci Saxonie medio, utpote
qui longo tempore antea, contra parentis Ferdinandi Imp. inclytæ memorię,
ac suæ deinceps Mai. mandata, grauissimis cōminationibus roborata proscri-
ptos ac principales autores ruptæ pacis, Guilhelmū Grumbachij, Guilhelmū
Steinij & Ernestum Mandesloum palam receptatos, fouent, eorū facinora

15683

nota de constitutione
hujus Imperii

Nota de religione
causis uultu a duntaxat

1566. excusanti ac defendenti, eosque liberalissimis beneficiis obruenti, primo suae Ma-
 iestatis poenale mandatum, deinde commune Imperij decretum 12. Maij per
 iuratum aulae Caesareae nuncium sit redditum, & ad eius pretensam replicatio-
 nem altera uice repetitum, cum hac adiectione, ut sub iuramento ac fide qua suae
 Caes. Mai. ac Sacro Imperio obstrictus sit, ac poenis prioribus mandatis inseritis,
 ipsidem omnimodo pareat. Posthac etiam trina uice prioribus duobus seue-
 rissimis mandatis, 5. Iulij eidem Ioan. Friderico debitam obedientiam sub poe-
 nis prioribus iniunxerit ac futilibus defensionibus, quibus in sua replicatione
 ad iustificationem contumaciae usus fuisset, pro rei necessitate solide confuta-
 tis, ei denuo summum contumaciae delictum ob oculos posuerit, eius exemplari-
 bus non saltem Augusto Electori, sed & alijs Electoribus ac Principibus haereditario
 foedere iunctis, singulorumque circularum ducibus, eodem die trans-
 missis, eos comonesaciendo, si in contumacia perseveret, ut commemoratum
 nouissimum decretum in memoriam redigant, & in nomine Domine id susci-
 piant, quo id, quod communi consensu ac uoluntate Imperij decretum, statutum
 atque conclusum sit executioni mandetur, & necessitate postulante, tres circuli
 quibus executio commissa sit, aliorum debito modo euocatori, auxilio & ope-
 ra utantur. Quandoquidem autem omnia ista apud Ioan. Fridericum non plus
 profecerint uel effecerint, quam quod contemptis communis Imperij decretis,
 uigore eorum promulgatis, generalibus ac tribus specialibus mandatis, prosci-
 ptorum deditioe denegata, eos contumaciter receperit, & adhuc receperit, sed
 nec factae receptionis eum peniteat, legatis Imperij tam contumax, prolixum,
 atque nullius roboris uel momenti responsum inscriptis dederit, quod non solum
 commemoratis Imperij decretis, atque mandatis Caesareis, partim dissimile, partim
 contrarium, partim quoque cauillatorium sit, sed & eorum auctoritatem cum
 suggillatione Caes. Mai. eleuet, ac toties prohibitam receptionem milliter de-
 fendere conetur. Adhuc in contemptum suae Mai. & auctoritatis totius Imperij,
 secunda uice proscriptos, & per communia decreta atque mandata Imperij ex se-
 curitate in omnia uitae discrimina proleptos, & rebelles Imperio declaratos, in
 omnibus suis scriptis honestos uiros & consiliarios atque ministros nuncupet, &
 hoc modo contra Caes. Mai. totiusque Imperij in hoc & similibus casibus, decreta,
 constitutiones, pacem publicam & executionis formam, ac uetita receptionis
 mandatum contumaciter atque ex proposito ita deliquerit, ut hominum memo-
 ria in Imperio Romano simile peruicaciae exemplum conspectum non fuerit.
 His ita a Ioanne Friderico perpetratis, ac ultima necessitate urgente, Caes. suam
 Mai. compulsam, contra dictum Ioan. Fridericum ultimum remedium intue-
 niente praecipiti Caesarei grauitate experiri, & publicum poenale mandatum, quod
 se ad priora referret, 12. Augusti emissum, ad ipsum per aulae Caesareae nuncium
 rursus perferri curare. Quamuis uero hic in mandatis habuerit, ut id publicum
 atque patens mandatum ipsi Ioanni Friderico insinuaret, & se ad executionem
 eius admitti aliquoties petierit, hunc tamen non solum nulla insidandi importu-
 nitate attentata ad Principis conspectum admissum, sed nec initio ei in ciuitatem
 Gothanam introitum concessum, quamuis Caesareum insigne nunciorum Ca-
 meralium habuerit. Ac etsi Ioan. Fridericus paucis uerbis tunc laetenter inue-
 rit, se Caes. Maiestati, sufficiens atque prolixum responsum transmissurum, tamen
 ad eum usque diem nihil eius allatum esse, sed eum insigni ac insperata conta-
 macia, superbia, ac inobedientia minime contentum, eo exacerbata atque in-
 solentis contumaciae prolapsum, ut paucis diebus post acceptum poena-
 le mandatum, ad conuentum nobilitatis Franconicae Schuueinfurti propter
 subsidium contra haereditarium Christiani nominis hostem, ex consilio sta-
 tum indictum, legatum Georgium Talschium peculiaribus mandatis quo-
 rum copiam habeat, ablegarit, per quae non solum de nouo, proscriptorum fa-
 ctiora

Imperatore Maximiliano II. 2311

eindra magis, quam unquam antea summo perere excusarit, atque defenderit, sed
 & Cæs. suæ Maiestati contra declarationem ab ea factam, ac rei ueritatem, im-
 putarit, reprobationis proscriptorum approbationem, cum tamen ea sibi nun-
 quam in mentem uenerit. Nec his satiarum, ad commonefaciendam nobilita-
 tem descendisse, ut proscriptorum tanquam honestorum & innocetium uiro-
 rum, & propter nobilia atque equestria facinora ingratitude deploranda exor-
 torum, patrociniū suscipiant, & ad recuperationem ablatorum, ac extortæ
 transactionis Vvitzburgicæ ijs auxilientur. Quinetiam addita his & alia uer-
 ba intellectu non difficilia, quorum inculcatione, honestatis studiosa nobilitas
 cum contra Cæs. suam Maiestatem, tum alios Principes ac Electores publicæ
 tranquillitatis studiosos concitarentur, cum repetita admonitione ut proscri-
 ptis (quos afflictos atque oppressos eorum amicos uocari) officiosè, amice ac
 propter succurrerent, in fine prolixis uerbis nobilitati uniuersè, ac singulis ope,
 auxilio, præsidio, ac non tantum consilio, sed uirum omnium ac facultatum com-
 municatione promissis. Hisce uerò honestam nobilitatem Franconicam parum
 uel nihil fidei adhibuisse, uerum tali responso, ut Cæs. suæ Maiestas intellexerit,
 occurrisse, quale obedienter atque fideles Imperatori ac Sacro Imperio nobiles
 Franconicos, ac nullum, nisi Cæs. suam Maiestatem, eiusque successores dominum
 pro capite agnoscentes, decuerit. Quandoquidem ergo Ioan. Fridericus, suæ
 Maiestatis atque Imperij grauissima consulta atque decreta spreuerit, omnia Fer-
 dinandi Imperatoris ac suæ Maiestatis seuerissima mandata, partim leuiter æsti-
 marit, partim in alienum atque absurdum sensum detorserit, nullique eorum parue-
 rit, sed ijs contumaciter despectis, & suæ Maiestati & Imperio reluctatus fuerit,
 non attentis, uel ad animum reuocatis quatuor distinctorum mandatorum uer-
 bis, semper necessario repetitis, atque ita edocæptis, ut sub iureiurando, quo Cæs.
 Maiestati & Sacro Imperio obstrictus esset, & sub pacis publicæ, præcipue ue-
 rò, sub Imperialis proscriptionis poena, à duobus Imperatoribus initio, deinde
 consilio & approbatione omnium statuum, bis bannitos, Guilhelmum Grum-
 bachium eiusque socios, adiutores & complices, quotquot eorum aut in aula sua,
 aut ditione ac terris degerent, mandatis conspectis, & absque ulla mora compie-
 henderet, & quoad aliud de ipsis à sua Cæs. Maiestate statueretur, tam arcta ac
 diligenti custodia concluderet, ut nullus inde euadere posset. Sin secus uerò fa-
 ceret, Grumbachium eiusque socios liberos dimittendo, Cæs. suam Mai. iuxta
 decreti Augustani formulam compulsus iri ad seueriores rationes ac uias (à
 quibus tamen temperare mallet) aggrediendas. Quia ergo hæc similiaque despi-
 carui duxerit, ideo suam Maiestatem, Augusto tanquam superioris circuli Saxo-
 nici Duci, tribuere potestatem executionis, prout ea ab Electoribus Principi-
 bus & Ordinibus uigore decreti Augustani suæ Mai. permessa fuerit, eis in-
 iungere sub fide qua & Cæs. suæ Mai. & Imperio obligetur, ut in nomine Domi-
 ni, nulla mora interposita, hisce mandatis acceptis, contra Ioan. Fridericum tan-
 quam proscriptorum manifestum receptatorem, & contra proscriptos quot-
 quot ipsorum deprehendantur, executioni initium afferat, eos hostilibus copiis
 inuadat, ipsorum personas, corpora, facultates atque bona, ciuitates, arcès, muni-
 tiones ac terras prosequatur & occupet, & subditos Ioan. Friderici, quotquot
 in fidem atque clientelam Cæs. Mai. sese dediderint, in eam recipiat, ac contra in-
 procedat. Et quò hoc negotium executionis, eò commodius atque citius perfici-
 atur, suam Maiestatem tres alios circulos ab ea & statibus ad id constitutos,
 statim grauissimis mandatis euocaturam, ijsque iniuncturam, ut ad Augusti po-
 stulatum uigore decreti Augustani nouissimi, citra uilam cunctationem atque
 exceptionem auxilio succurrant, actam necessariæ executioni pro uirili dex-
 tram porrigant. Similiter quoque si trium deputatorum circulo-
 rum auxi-
 lia,

2566. lia, executioni non sufficerent, aliorum circularum ducibus in mandatis le-
 daturum, ut euocati auxilijs suis instructi sint, indubitata spe atque fiducia, ne-
 cessitate exigente, nec illic subsidium defuturum, præsertim cum ipse una cum
 alijs Electoribus Principibus atque Ordinibus, memoria teneat, ea quæ iam à
 Cæsarea sua Maiestate ordinentur, statuantur ac suscipiantur, communi ipso-
 rum decreto è re Imperij uisa fuisse, ac tam ipse Augustus, quàm cæteri omnes
 huic decreto adfuerit atq; subscripserit: Vnde etiam ante hoc tempus sufficien-
 tes causas suæ Maiestati fuisse, hoc inchoandi negocium, nisi ex innata Cæsæ-
 rea clementia & mansuetudine leniora remedia, quæ tamen irrita ac ineffica-
 cia fuerint experiri maluisset, maximè ut celeberrimæ Electorali domui atq; sa-
 milæ Saxonicæ parceret ac deputatos alios q; circulos sumptibus subleuaret,
 modo id absq; imminutione honoris, exultationis ac eminentiæ suæ Maie-
 statis, Sacriq; Imperij fieri potuisset. Quare suam Maiestatem cum de ipso, cum
 de alijs Electoribus atq; Ordinibus superioris circuli, in quo uetita atq; illicita
 receptatio proscriptorum, & aliæ non ferendæ aduersationes commissæ sint,
 celeris ac concitate executionis iniuncti mandati fiduciam concepisse, atq; spe-
 rare, ipsum nec cognationis iura, nec alia obstacula respecturum, sed ea confi-
 deraturum ac promoturum, quæ fides Maiestati suæ ac Sacro Imperio præsti-
 ta, & decretum Augustanum nouissimum exigant, ac ipsi alijsq; omnibus Ele-
 ctoribus ac præcipue circularum ducibus iniungant. Et hæc quidem Saxonie
 Electori Augusto scribebantur, ut uerò Imperator nihil prætermitteret, quod
 ad reducendum in officium Ioannem Fridericum pertineret, eodem die cadu-
 ceatore ad ipsum misso, breuissimis, sed grauissimis uerbis, ei inauditam in Im-
 perio Germanico in uiris Principibus contumaciam, rebellionem ac insolentiam
 exprobrat, quàm, cum uetita atq; illicita proscriptorum receptatione, tum
 despicientia decretorum Imperij, ac mandatorum suæ Maiestatis cauillatione,
 & nobilitatis Franconicæ seditiosa sollicitatione exercuerit, eiq; denunciat,
 quod cum in poenas pacis publicæ constitutionum atq; decretorum Imperij,
 maximè nouissimi Augustani ac mandatorum, suæ Maiestati duodecimo Maij,
 secundo Iulij, quinto Iulij, & duodecimo Augusti, ad ipsum transmissorum, i-
 pso facto inciderit, suam Maiestatem non solum potestatem sibi à statibus tri-
 butam, in Augustum Electorem Saxonie &c. contulisse, sed & ei tanquam su-
 perioris Saxonici circuli Duci, serio sub fide, quæ is suæ Maiestati atq; Imperio
 obstrictus sit, iniunxisse, ut iustissimam executionem, tam contra ipsum, tan-
 quàm manifestum, publicum atq; pernicacem proscriptorum receptatorem,
 inobedientem transgressorem, ac contumacem Cæsæreorum mandatorum Im-
 perij, constitutionum refractarium, quàm contra ipsos prosriptos tanta dilige-
 gentia, contentione ac celeritate, quantam uires humanæ ferant, in nomine o-
 mnipotentis Dei exordiat, ac cætera ad eam necessaria, una cum Cæsæreæ
 suæ Maiestatis legatis ad hoc destinatis curet atq; promoueat.

Augustus Saxonie Elector, etsi à bello propter patriam, propter cognatio-
 nis iura, propter familiæ nomen, propter subditorum deniq; qui Gothæ uici-
 nitatē detrectare non posset, nec Imperij decretis quibus interfuisset & subscri-
 pisset, refragari liceret, belli gerendi partes suscipit. Ac paulo post, id literis pa-
 tentibus, quibus dictū Pauli ad Romanos scribentis, Dei ordinationi resistere
 eū, qui potestati resistat, præmissum erat, in hæc ferè sententiā denūciat. se Ioan-
 nem Friderico, alijsq; quib. ex literis ad manus ueniat, notū facere: minimè ei igno-
 rum esse, quomodo Imp. Ferdinandus inclytæ memoriæ Guilhelmū Grumba-
 chū, eiusq; adherentes, propter uolentā direptionē urbis Herbipolensis pro-
 scripserit, eaq; proscriptio in nouissimis Comitibus Augustanis, per Cæs. Mai-
 estatem rerum potentem, consensu Electorum Principum ac statuum Imperij re-
 nouata

Imperatore Maximiliano II. 2513

2513

1565

nouata ac publicata, similiterq; concordibus suffragijs decretum atq; conclusum fuerit, quid ratione executionis cōtra proscriptos eorumq; receptatores faciendum esset: quodq; Cæsarea Maiestas pro executione publici decreti dicto Ioanni Friderico tribus aut pluribus distinctis mandatis sub pœna proscriptionis eiusq; aggrauationis, seuerissimè deditiōem proscriptorū, eorumq; ad pœnas dimissionem iniunxerit, atq; quod idem à Principibus hæreditario fœdere deuinctis, cum per legatos, tum per literas sæpius ab eo postulatum sit. Præterea quod ordines Imperij honorifica legatione eum amice commonefecerint, atq; diligentissimè rogarint, ut Imperatori, tãquam à Deo supremo Magistratui constituto, submississimam obedientiam præstaret, atque pœnalibus mandatis, absq; ulteriori rebellionem, pareret. Qua ratione uerò, hisce non attentis, non solum Cæsareæ Maiestati sese opposuerit, atque in sua rebellionem perseuerarit, sed & Imperij legatos, responso contemptus atq; ignominia plenissimo (in quo nec Cæsaris nec Imperij existimationi parsum sit) dimiserit, atque id scripto comprehensum, postea in lucem ditulgarit, id Electoribus Principibus ac uniuersis notorium & manifestum esse: Præcipue uerò ex ipso responso alijsq; eius scriptis liquere, quam odiosè se insimularit, ac nulla data causa contra iuratum fœdus atrocissimis iniurijs, falso onerari, quarum persecutionem ac refutationem, in commodum sibi tempus reseruet. Etsi uerò per hoc non solum contra ius, ac Imperij constitutiones, sed & contra communem hæreditarium fœdus (ad cuius obseruationem corporali iuramento sese obstrinxerit) Imperij proscriptis, homicidis, prædonibus atq; hostis, qui suæ uitæ, saluti, ac terris insidiarentur, receptatis, sufficientes causæ sibi datæ fuerint, ne molestias atq; iniurias illatas, inultas dimitteret, tamen se propter gloriam Dellectias, tranquillitatis commodum animum uicisse, & tam multiplices motiones, se de falsis insimulationibus apud omnes æquitatis honestatisq; amantes facile excusatum fore: ac nuper ad amicam legationem Friderici Palatini Electoris, Guilhelmi Ducis Iuliacensis, & Philippi Landtgrauij Hesiæ priuatas offensiones atq; iniurias eò retulisse, ut ipsorum aliorumq; suorum amicorum tractationi amicabili de his (saluo tamen honore suo, ac præcedente Cæsareæ Maiestatis consilio) assentiretur, cum expressa declaratione, se propter priuatas causas nullum bellum, uel sanguinis effusionem, uel subditorum excidium concitaturum esse, sed alijs conuenientibus rationibus usurum, nisi causa ab ipso sibi data atq; defensione extorta, prout & adhuc ita affectus sit, nequicquam de terris Ioannis Friderici concupiscat, nec ex hoc executionis negotio, quicquam speret. Quandoquidem autem Cæsarea Maiestas sibi clementissimè significarit, quod obstinatam atq; intolerandam ipsius contumaciam superbiam atq; rebellionem ulterius dissimulare ac impunitam dimittere nequeat, atq; propterea sibi seriò præceperit, ut uigore decreti Imperij atq; ratione officij, quod tanquam superioris Saxonici circuli Dux gereret, executionem contra proscriptos atq; ipsum, utpote eorum receptatorem ac defensorum rem contra tribus alijs circulis euocatis, aggrederetur promoueretq;, cumq; ad obedientiam Cæsareæ Maiestati præstandam, conscientia constrictus teneatur: Ideò sibi commune negotium executionis in nomine Omnipotentis inchoando, Cæsareis mandatis parendum fuisse, prout id ex Cæs. Mai. denunciatione ipsemet cogniturus sit. Etsi uerò hoc executionis onere se subleuatum cupiat, ac ipsi eam mentem optet, ne Cæsareæ Maiestati atq; Imperio ad tantæ seueritatis, miseris, ignaris, & innocentibus subditis maximarum ærumnarum ac difficultatum occasionem dedisset, aut adhuc accelerata traditione proscriptorum eorumq; adherentium, deditiōem arcis, & noxæ apud Cæsaream Maiestatem humili ac supplice deprecatione ea uitaret atq; auerteret, in quibus

1566. illi, licet minimè id merito, bonam operam sit nauaturus, tamen sibi iniunctum officium, ut alijs circularum Imperij Ducibus obedienter adimplendum, re- ditione rationis harum misteriarum apud Deum & magistratū auroribus ea- rum relicta: Hisce uerò denunciationibus tantum abest, ut Ioannes Fridericus commoueretur ad rationes de auertendis malis impendentibus quærendas, ac saluti subditorum cōsulendum, ut etiam animo obfirmato in receptatione proscriptorum & eorum defensione perseueraret, miseris ac imbellibus subdi- tis, quos iam pridem in hunc euentum armarat, euocatis, ut ijs ciuitatem atq; arcem cōtra obsessuros defenderet, donec auxilia in quorum spem maximam, sed uanissimam, cum Grumbachus exererat, aduenirent. Quare ipso nihil de cōtumacia remittente, sed singulari indignatione improvise oppressiois, ma- gna spirante, Augustus Elector ne officio defuisse uideretur, ultimo Decemb. per suos, qui partim ex Hungaria dimissi, partim ex alijs locis conducti essent, Gothanis more militari obsequitatione & circumfessione equestri, belli futuri signa commonstrat. Veruntamen plarisq; horum magis in rapinas atq; præ- dam intentis, quàm intercludendis itineribus ac comœatui hostibus interuer- tendo, non pauci dulcedine rerum nouarum ac prædæ optimæ spe capti Go- tham ingressi rerum fruendarum copiam insignem arci deinceps intulêre.

DE REBUS GESTIS ANNO M. D. LXVII.

1567.

VINTO Ianuarij Georgius Hozzutotus nobilitate generis & a- nimi excellentia uir clarissimus, Cæsareæ Maest. Camerae Hun- garicæ consiliarius, orator à sua Maest. superiore anno ad Soly- mannum pro pacificatione missus, sparsa fama mortis Solyman- ni Viennam reuertitur in reditu obuius nouo Imperatori Seltimo Constantinopolim reuertenti, factus facultatem eius uidendi, sed non compel- landi obtinuerat, Mahomet Bassa dicente eum ablegatum ad defunctum Im- peratorem, cuius morte mandato extincto, nihil cum successore agi posse, nisi uel ipso, uel alio nouis mandatis iterum misso.

Circiter hoc idem tempus subditi Ioannis Friderici tam nobiles, quàm ple- bei literis euocati Saluedie conueniunt, & ibi à iuramento & fidelitate, qua Io- anni Friderico obligati fuissent, autoritate Imperiali per Heraldum, ut uocant, absoluti, Ioanni Guilhelmo fratri, Ioanni Friderico relicto, omnem fidelitatem præstare iubentur. Nam cum ambo fratres iure simultaneæ inuestituræ & pro- indiuiso, eò usq; ditionem administrassent, atq; Ioannes Guilhelmus cum alias fratris actiones, tùm uerò proscriptorū receptationem improbasset, debitam etiam obedientiam Cæs. Mai. atq; Imperio præstasset, æquitate ac clemētia Im- peratoris obtinuerat, ut executio ita institueretur, quo pars ditionis, quā frater pro indiuiso tenuisset, sibi soli præstita cautione circulis, de sumptibus belli ex- medietate ditionis fraternæ soluendis (exclusis Ioannis Friderici filijs) remane- ret. Cum itaq; trium præfecturarum cum pagis atq; oppidis ad eas pertinenti- bus oppignoratione Augusto Electori agnato cauisset, Vasalli, ciues ac subdi- ti fide soluti, ad eius clientelam ac patrociniū singulari Cæsaris mandato re- mittuntur, & hac iurandi formula obligantur, quod in posterum Ioan. Fri- dericum pro domino non agnoscere, nec ei fidem, iuramentū ac obedientiam, sed Ioanni Guilhelmo eiusq; hæredibus iuxta Cæsarei mandati tenorem, fide- les, obsequētes, morigeriq; esse, eius atq; hæredum damna auertere, commoda promouere, & omnia, quæ uel Dei mandato, uel iuris autoritate, uel consuetu- dinis ratione fideles subditos erga hæreditarium atq; legitimū Principem decent, facere uelint. Et si quod Deus auertat, Ioan. Guilhelmum, eiusq; hære- des feudorum capaces, mori contigerit, quod ulgore fraternitatis ac fidelitatis hæreditariæ, in familia Saxonie constitutis, Augusto Electori Saxonico eiusq; hæredibus.

Imperatore Maximiliano I I.

215

heredibus. His uero quoque deficientibus Landtgrauis Hassia, eorumque ueris, naturalibus, atque legitimis ex corpore ipsorum descendentibus heredibus adhaerere atque parere, nec contra id facere uel per alios quid fieri permittere uelint.

Antequam haec fierent Imperator 23. Decemb. ad Ioannem Guilhelmum literis missis, ei uoluntatem executionis contra fratrem Ioan. Fridericum rebellem ac proscriptorum receptorem faciendae indicarat, cum mandato, ut executioni interesset, ac plura communis patriae salutem, ac mandatorum Caesaris, Imperijque decretorum auctoritatem, quam fraternam conjunctionem & affectionem faceret, seque in omnibus tanquam obsequentem Imperij Principem exhiberet, in sine adiectis ijs, quae, quae grauius de causis hoc tempore, ad hanc seueritatem processisset luculenter testarentur. Pro certissimo eum statuere debere scribens, quod sua Maiestas hanc executionem multo libentius in aliud tempus differre, imo penitus praetermittere maluisset, cum, quod bello contra potentissimum ac hereditarium totius Christianitatis hostem Turcam, satis occupata esset, tum ut laudatissimae familiae ac domui Saxonicae parceret, nisi Ioan. Fridericus sua obstinata, perulcace, ac indies magis magisque accrescente inobedientia ac rebellionem, huic tam necessario remedio causam praebuisset, & Turcici belli mole, qua sua Maiestas grauissimè premeretur haud dubie fretus, antiquis Imperij sanctionibus extremo & non ferendo fastu reiecisset. Quare Caesarem suam Maiestatem, & status Sacri Imperij non potuisse ratione officij, hunc contemptum, factum ac imminutionem existimationis, honoris, auctoritatis, & eminentiae suae Maiestatis & totius Imperij dissimulando ferre, si non in futurum in similibus ac minoribus causis, eadem sentire ac tolerare uelint. Quae uero inde incommoda, mala, & quam perniciosae machinationes, praesertim hoc tam periculoso & turbulento tempore, & tam irrequietis hominum animis inde exoriturae essent, id eum, & omnes pacis ac honestatis amantes, facile perspicerent. Ita ex summa necessitate, post longam patientiam atque mansuetudinem, ipsi ad quam iusto Imperatori ad defendendam sacrosanctam iustitiam, ad tuendam cum suae Maiestatis incommoditate, descendendum fuerit: Eoque Ioan. Guilhelmum tanto grauius causas habere, ut is pro sua parte hoc necessarium executionis opus iuuet, eoque non solum ut praecipuum membrum superioris Saxonicae circuli, sed & ut ratione communionis in deficiente parte ditionis fraternae successurus, inter sit, ac debitam Caesarem Maiestati atque Imperio in hoc obedientiam & conuenientia officia liberè atque intrepidè praestet.

Decimo huius, Ioannes Guilhelmus subditis totius ditionis fraternae, auctoritate Imperiali, praeter Gothanos, in fidem receptis, & hos iurisiurandi, quo sibi deuincti sint admonet, & uigore eius, atque absolutionis & immisionis Caesarem omnes ex ciuitate & arce Gothana euocat, serio mandans, ut arcem cum ciuitate ac semetipsis in Caesarem Maiestatis Electoris Saxoniae tanquam supremi Ducis belli, & in suam obedientiam ac potestatem tradant, nec post hanc ditionis flagitationem, in arce uel urbe maneant, sub amissione uitae ac corporis, facultatum atque honorum, quolibet contrarium faciente, poenam proscriptorum parem, uigore decreti Imperij, idque subsecutorum mandatorum atque inchoatae executionis subituro. Verum id frustra metu magis quam uoluntate subditis euocatis in fide Ioanni Friderico persistentibus.

Decimo quarto Ianuarij, Zactu arx munitissima Georgij Bebeck, qui a fide Imperatoria deficiens, belli inter Caesarem & Vaiuodam funesta fax fuerat, in Schuendij Ducis Caesarei potestatem concedit. Arx quidem rebus omnibus praeterquam praesidio instructissima erat. Quare, cum Bebeckius, ea relicta, clam suffugisset, praesidij paucitate diffisi, uitam & suppellectilem

lectilem pacti, eam dedidere: Vxor profugi illic deprehensa, cum suo mundo muliebri benignè dimittitur, munitiones uerò bellicæ Imperatori seruantur. Viceſimoquinto Ianuarij Elector Augustus qui copijs ex cõkursu militum & sociorum auxiliorum aduentu auctis, iam Gotham ipsemet uenisset, una cum adiunctis Cæsareis legatis, nomine Imperatoris omnes nobiles, ciues atque rusticos Gothæ militantes, à fide & obedientia Ioannis Friderici auocat, eosq; à iureiurando uigore mandati Cæsarei atq; officij commissi soluit, ijsq; serio iniungit, ut statim Ioannem Fridericum deserant, ei nullam obedientiam præstent, arcem Cæsareæ Maestati atq; Imperio tradant, ea excedant, proscriptos ad supplicium dedant, sub priuatione honoris, uitæ atque bonorum contrarium facientibus denunciatis: Cæsarem, ordines Imperij, atq; se, ut constitutum Imperij ducem, de rationibus cogitatuos, quibus arcem ac ciuitatem diuini numinis auxilio in potestatem redigant. Quo facto, ipsos ut obstinatos ac inobedientes proscriptos, contumaces rebelles, ac publicæ pacis uiolatores, quorum honos, uita atq; bona in commissum ceciderint, ferri ignisq; sequitam, omni gratiæ ac misericordiæ expectatione præclusa sensuros. Adhæc Elector suos Vasallos, qui in arce uel ciuitate Gothana sint, peculiariter auocat, ijsq; mandat, ut statim in castra sua transeant, sub prænominatis pœnis. Cæterum obsessis non pluris Electoris Augusti, quàm Ioannis Guilhelmi euocationem facientibus, is fossis aggeribusq; iactis, castellisq; excitatis, tam propè ad muros urbis copias admouet, ut ab obsessis obsidentium uoces exaudirentur. Nunc ergo obsessos relinquentes, ad alia progrediemur, cum, quæ in obsidione acciderint, aliorum narratione luculenta exposita sint.

Circiter finem huius mensis, crescente in Belgico tumultu, ob impedimenta religioni illata, Valentianani in finibus Galliæ & Belgici positi, iussu Gubernatricis obsidione cinguntur, quod Noërcarmium uiceſimo Nouemb. cum equitatu & præsidijs contra Gallos ciuitati imponendis excluderint, concionatoribus in loca consecrata introductis. Nihil quidem horum à Valentiananis negabatur, sed singula cum oblatione obedientiæ excusabantur. Noërcarmium enim Senatu Ecclesiastico ad eius libitum extra portas non accurrente, omnium opinione celerius indignandum discessisse, quo mali Valentiananis conciliandi occasionem haberet, & præsidiorum impositione nihil aliud quæsitum, quàm ut religio impediretur, ciuitate machinis bellicis, sub prætextu metus belli Gallici nudata. Verùm hac excusatione non attenda, Noërcarmius ad eos puniendos quadraginta duobus signis peditum, & quingentis equitibus mittitur, & Valentianani publica proclamatione rebelles Regis declarantur, omnibusq; conuersatione atq; commercio eorum interdicuntur. His copijs loca Valentianæ finitima circumquaq; incolæ nihilominus prædatum excurrentes, comæatum ciuitati importabant, cuius uix ad trimestre spacium, copiam habere ferebantur, & tormentis bellicis maioribus atq; minoribus, citè centum in muro dispositis, obsidentibus, incommodare non prætermittēbant. Socij cognita Valentianarum obsidione, ijs statim undecim signa peditum auxilio mittunt, sed Noërcarmius de hoc certior factus, atq; ipsis relicta obsidione obuiam progressus, eorum circiter duo millia concidit, reliquos uerò in fugam conijcit. Cumq; comperisset, Tornacenses uacillare, atq; ad arma respicere, eò contendit, atque in tempore intromissus, arma ciuibus adimit, eorumq; multis in crucem actis, atque præsidio illic relicto, Valentianam reuertitur. In reditu leui prælio cum Valentianis habito, eorum circiter centum & sexaginta interficit, ac aggeres fossaq; agit, quibus à tormentis bellicis obsessorum sese defendat, ac interea dum sibi machinæ bellicæ à Gubernatrice mitterentur, quibus muros quateret, compositionis sit uerum simulat, gratiam regiâ obsessis in uiam reduntibus promittens. Cæterum ijs in suo propo-

Imperatore Maximiliano II. 2317

1567

fito perseverantibus, ipse machinis bellicis adductis, tanto impetu atque fragore mœnia concutit, ut incolæ se amplius defendere non sustinentes, hostis misericordiæ permiserint. Noercarnius itaq; cum exercitu ciuitatem ingressus, eiq; præsidio imposito, conciones abrogat, omnibus concionatoribus & primoribus populi in carcerem coniectis.

None Februarij Confluentiæ obit Iohannes de Leya, Archiepiscopus Treuirenſis, circiter secundam & tertiam horam noctis: Princeps prudentia ac uaria rerum experientia clarus. Hic Treuirenſes mutationem religionis molientes, pullis inuouationis autoribus contudit, ac Confluentinos libertatem nîmiam usurpantes sub iugum redegit.

Decimoquinto Februarij huius anni, populo Belgico concionum usum ubiq; flagitante, Henricus Bredenrodus, qui inter proceres non minima auctoritatis esset, ducissæ Parmensi, ac gubernatrici Belgici, nomine suo sociorumq; libellum supplicem exhibet, in cuius initio conqueruntur, prædicationem Euangelij, sacramentorum administrationem, nouis mandatis hinc inde eius iussu publicatis, impediri, & quibus possit modis abrogari. Deinde non solum Doctores atque ministros, sed & auditores ac concionatores ab ea in carceres detrudi, non attento, quod longè aliud per status & proceres aurei Velleris uicesimo quinto Augusti proxime elapso, statutum atque decretum fuerit. Tertio neq; sibi, neque alijs socijs, qui anno millesimo quingentesimo sexagesimo sexto, in mense Aprili, contra Hispanicam inquisitionem supplicando protestati fuissent, credi, atq; solitam amicitiam exhiberi, ijsq; absq; ulla causæ declaratione ex quibusdam ciuitatibus exclusis, sub dîo uiuendum, & in agris maximo cum periculo degendum esse nõ secus quàm si hostes Regis & patriæ sint in quo tamen ipsis qui semper in uocatione atque officio manserint, iniuria inferatur, idq; etiam contra transactionem à proceribus aurei Velleris comprobata fieri. Postremo delectus copiarum in Belgio & extra Belgium haberi: Quandoquidem autem neque ab intestinis, nec exteris bellis periculum sit, non aliter socios statuere posse, quàm hoc consilio copias conscribi, ut ijs Margarita contra eos utatur, per easq; religionis exercitium, & sacramentorum administrationem opprimat. Quare se petere, ne gubernatrix, concessa & à semetipsa approbatæ religioni, impedimentum inferat, mandata atque edicta, usum religionis prohibentia, reuocet atque aboleat, copias conscriptas dimittat, atque transactionem à proceribus & statibus initam, seruet, nec quid contra eam tentet. Ad hæc postulata, Margarita Parmensis respondet, sibi nobiles confœderatos ignotos esse, neque scire, à quibus supplicatio exhibita fuerit, iactitans, plerisque eorum, qui anno superiore contra inquisitionem supplicarint, animo mutato ad se uenisse, cum significatione quod declarationi Regiæ acquiesceret, omnemq; obedientiam ab ipsis præstari, ducissa asserit. Ita hoc ipso, inueniens, confœderatos partim diuisos, partim in suo instituto inconstantes, ea intentione ut Bredenrodus, animo abiecto à proposito desistat, ac ceremoniæ abrogatæ, conciones introducantur, eiq; adherentes, tanquam hæretici oppressi puniantur. Ad hæc se summo opere mirari scribit, confœderatos in supplicatione affirmare, ab ipsa generalibus statibus atq; proceribus aurei Velleris exercitiū præsentis religionis permissum esse, id se diffiteri, neq; unq; sibi id in mentem uenisse, imò se summo cum dolore eas actiones inspexisse præsertim cum cognouerit, à quibusdam conciones armata manu frequentari, id confœderatis tanq; maximum scandalū exprobrans, nec se eius permissionis recordari asserens, nulla ratione habita, mensem & diem à confœderatis expressum, in quib. ea transactio facta fuerit & q; Auraci edicta de libertate religioni cõcessa, non solū Antuerpiæ publicata, sed & per totum mundū sparsa fuerint. Vtèrius cõmemorans, nonnulla quæ à cõfœde

1567 ratis nouæ religionis patrata fuerint, nimirum imaginum fractionē, altarium euerſionem, cōcionēs non ſolū in ciuitatibus, ſed & in agris, & in monaſterijs habitas. Id peccatum maximū eſſe & per prædicationē loca ſacrata, prophana ta eſſe: Nec enim confœderatorum confeſionē Euāgelium, ſed hæreſin, imaginum cultū idololatriā, & multitudinē altarium repræhendendā, nondū conuictum eſſe. Addit hiſce quosdam ex Geuſijs uel confœderatis (Valencianos taxans) in aperto cāpo, atq; uexillis erectis, Regia tormēta bellica ad ſe trāſtuliffe: In manib. etiam ſuis eſſe literas quibus docere queat, quosdā è cōfœderatis Valentianis uoluiffe auxilia ſubmittere, hæc ſeditionem redolere cum Valātianam obſidētes Catholicæ religionis ac autoritatis regiæ defenſores ſint. Tandem in fine Bredenrodium & ſocios admonet, ut populū ſeductū in uia reducant, nec aduentātis indignatione onerēt, cum ipſius aduētus immineat.

Nono Martij cū Emanuēli Philiberto duci Sabaudix anno 61. filiulus natus fuiſſet, is tandē Turini magna ſolēnitare ſacro fonti ab Archiepiſc. Taurinenſi tingitur, nomenq; Caroli Emanuēlis accipit, præſentib. nomine Pōtificis Cardinalis Criuello: Regis Fræciæ, Marchione uillario equite ordinis diui Michælis Regiæ Hiſpaniæ, Maria Sabaudica: Venetæ Reipub. & ordinis Melitēſis legatis, qui uniuerſi magna munera obtulerunt, alijs quoq; multis tam Eccleſiaſticis, quàm ſecularibus, illic cōparentibus, ac uarijs modis animi læticiam ob ſucceſſorem ducatus Sabaudix natum, commonſtrantibus: Nec literatis uiris deficientibus, qui hanc ſolemniffimam pompam deſcriberēt, inter quos fuit Iohannes Giralduſ Ferrarienſis, nobilitate ac eruditione clarus, quōdam Ducis Herculis Ferrarienſis Secretariuſ.

Decimotertio Martij motibus in Belgico de religione nō remittentib. ſed indies aggraueſcētib. quidā Ioānes de Greue, præfectus militaris, nomine gubernatricis 500. equitib. & 400. peditibus ex improuiſo prope Antuuerpiam appellens, Geuſiorū copias quæ Auſtrelij cōgregabantur diſſipat, ijs partim conciſis, partim aqua ſuffocatis: Eo uerò Geuſij, ut nominantur, Antuuerpiæ cognito cum prodicionem metuerēt, porta quæ Auſtrelium itur, eo tēpore aperta, cū antea ſemper occluſa fuiſſet, ſtatim armis correptis gregatim ad portem Marinum cōcurrunt ac magna multitudine eorū cōgregata, in auxilium fuorum ſociorū porta erumpere moliūtur. Auraicus, qui nomine Regis Antuuerpię adhuc præſet, de hoc certior factus, ſtatim eo ſe cōfert, ijsq; monitis, ne porta egrediantur, oſtendit, quod ſocijs ab equitatu foris oppreſſis ac diſſipatis ſuccurrere nequeant: ſi uerò id tentent, eandē calamitatē ſubituros quā alij ſenſiſſent, nec equitatu eos reſiſtere poſſe, obtemperantibus, uitæ atq; bonorum ſecuritatē promittēs. Itaq; Antuuerpiani eius autoritatē atq; fidē ſecuti in urbe remanent: id uerò dum fit, ſeditio magis magisq; creſcit, quibusdam equitibus aduolātibus, qui unā cū peditibus ex noua ciuitate ad pontē marinum ducēte, occupato, uſq; ad tēpus pomeridianū in armis manſere. Interea uerò Senatus Antuuerpienſis cum Auraico ita cōuenit, ut tres cohortes militum, quas pro ſecuritate urbis cōſcriptas, in forū diſpoſuiſſent, inde domū redire, ac machinæ bellicæ ex armamētarijs eductæ, ijs recludi ſuberētur, Geuſijs interea excubias agētibus. Eſſi uerò diligēti interciffione Auraici motu ſeditato, omnia pacata ſperarētur, tamen repente denuò alius exortus eſt, in quo Itali atq; Hiſpani Kipdorpiū, Germani pōtificij, cū cōſociatis Lutheranis, forū equeſtre occuparūt: Ex alia parte Geuſijs qui Caluiniftæ appellabant, coadunatis. Hoc motu ad biduū durante, oēs in magna cōſternatiōe erant, quolibet extrema metuente: Cum em̄ ab utraq; parte omnia ad cōſlictum reſpicerent, magnus metus erat, ne horrenda cædē factā, uictrix pars in deuicta ædes irruens, omnia trucidaret atq; diriperet, unde oēs ædes lamentis atq; eiulatu mulierum & puerorū perſonabāt: utraq; ergo parte hoſtili acie oppoſita, Au-
raicus

raicus atq; consules inter utrâq; equitabât quantum poterât, prohibêtes, ne ar
ma stringeretur, attenta periculi utrinq; imminētis magnitudine, cum utraq;
pars maiorib. bellicis tormētis instructa esset, ac tādē diligēti tractatione ef-
fectum, ut utrasq; partes conditionibus sequentibus cōponerent. Primò oēs
ciues atq; incolas urbis utriusq; religionis Auraico iuramentū praeſtarent, se si
deles Regiæ Mai. propter publicā tranquillitatē urbis fore, & hāc pro uirili
defensuros cōseruatosq;. Nec rectores, nec magistratus, ullas copias uel ar-
matos citra cōsensum atq; cōsiliū omnīū ordinū, se posita religionis cōsidera-
tione in urbē introducturos: Quēlibet operā daturū, ut immunitates atq; pri-
uilegia urbis, præcipuē uerò quæ à lato introitu nominātur p uirili seruet. Itē,
ut ppter publicā tranquillitatē & p̄speritatē urbis, & cōseruationē negotia-
tionis, transactio in negotio religionis proximo mense Septēbri inita, citra ul-
lam contradictionē in suo robore maneat, quoad Regiā Mai. cum generalib.
statibus diuersum statuatur. Religioni utriq; adhærētes atq; Ecclesiasticos sub
mutua fide pmissuros, quod alter alterū nullatenus lædere, sed si cui uis infe-
ratur, pro uirili eum iuuare atq; defendere uelit: Pro maiori securitatē portarū
clauēs in manus Principis tradēdas, penes quē aperiendi recludendiq; pote-
stas sit. Numerosas excubias in posterū agēdas, cōstantes ex ciuib. & stipēdia
rijs, nullo discrimine religiōis habito, p̄t rectores de his disposuerint sub pœ-
na ab ipsis cōstituēda. Obluione oēs actiones p̄teritas obliterādas. Quēlibet
q non sit excubijs agēdis destinatus, ad lares cōcessurū rebusq; suis uacaturū.

Pro maiori securitate ciuitatis, cōsensu ordinū seu membrorū, ut uocēt, 400
equites cōducēdos, flumina nauigabilia nauib. armatis seruāda, quotiescūq;
Rectores id ē re esse duxerint, idq; ducib. ijs qui cōmuni cōsensu electi fue-
rint. Omnes incolas urbis nemine excepto contributuros ad sumptus qui in
hunc finē ac defensionē ciuitatis necessario sunt cōferēdi. Machinas bellicas
in propugnaculis tradēdas custodiæ rectorū. Rebelliōne sub prætextu reli-
gionis aut alio motu ad perturbandā publicā pacem ac trāquillitatē cōcito,
quēlibet id impediturū, ac fastidiosorū capturā adiuturū. Pro maiori securita-
te & obseruatione horū capitū Rectores, magistratus atq; membra urbis nec
non religioni adhærētes, sub iureiurādō promissuros, se ea inuiolabiliter pro
uirili seruaturus, nec quidq; contra se fieri admissuros. Capitaneos ac milites;
qui iam recepit & in posterum conducēdi sint, ad huius transactionis obser-
uationem adigēdos. Ad extremum religioni adhærētes Auraicum rogāt,
ut propensionem erga ciuitatem seruet atq; cōtinuet, eiusq; in seruitium Re-
giæ Maiestatis & publicum commodum defensionem suscipiat.

His itaq; ab utraq; parte comprobatis initio Hispani ac Itali, deinde Geusijs,
postremo Papistæ cum confessionistis, ut uocāt, locis suis relictis, quilibet dō-
mum rediēre.

Martij die ultimo, Philippus Hafsia Landgrauius, Princeps natalib. rerum
gestarum magnitudine, pietate, prudētia, rerūq; experientia ac omnib. heroi-
cis uirtutib. illustris, ac de Ecclesijs, Scholis & Repub. optimē meritis, terrenā
uirtutem cum cœlesti Casselij cōmutat, natus anno 1504. decimotertio die No-
uemb. patre Guilielmo Hafsia principe, quem medium dixere, matre Anna
Magni ducis Megalopolensis filia. Cum adoleuisset, Francisci Sickingiaci in
arce Nansal, Treueri & Palatini Electorum auxilio, conatus repressit, rusti-
cos per Germaniā tumultuātes cōtudit, Moguntinū, Vuirzburgicū & Bam-
bergicum Episcopos, suspectos ob inītū fœdus cōtra Euāgelicos multauit:
Vdalricum Vuirtembergicū cognatum, ad 15 annos exulantem, ditioni auitæ
restituit: Anabaptistas Monasteriensis obsessos, ad deditiōnē compulit: Hein-
ricum Brunsuicensem unā cum cōfœderatis ducatu exiit, deinde ualidis co-
pijs pro eius recuperatione redeuntē, cœpit. Bello à Carolo v. Schmalcaldicis
illato, cum quāplurima egregia uoluntatis documenta edidisset, præter spē &
GGgg 2 multo:

1567 multorū opinionē captus, fortunæ iniquitatem constanter pertulit, ac generi Mauritiū Electoris Saxoniae, filijq; Vuilhelmi, aliorumq; Principū, cōtra Carolum insurgentiū, uirtute liberatus, ita terris suis praefuit, ut & Dei gloriam atq; religionis puritatē propagaret, suorum subditorū saluti cōsuleret, ac patriæ periclitanti subinde salutaribus cōsilijs succurreret, quo inter Germaniæ Principes, pax & cōcordia firma stabilisq; retineretur. Amoris erga literas monumētum insigne reliquit Marpurgēsem Academiā, quā erectā liberalib; stipendijs ac immunitatib; ornauit, undiq; accersitis Doctorib; & Magistris omnium ac facultatū. Iustitiæ studiū in eo tale, quale per paucis sui ordinis hominibus cōspectum, cum nullus eo in sceleratis latronib; atq; praedonibus puniendis seuerior extiterit. Beneficentiā erga pauperes testatur Xenodochia uarijs in locis cōstituta, Heyne, Merchshusij, Brubachij & Hocheym. Veniā itidem hostib; datae exemplū tam illustre, ut omni posteritati sit notandum, reliquit: Nā cū Henricū Ducē Brunswicēsem ducatu, ut diximus, pepulisset, iterū deinde cum Carolo uictore cōpisset, cum eo deinceps ita fuit animo beneuolentiāq; cōiunctus, ut ipse fateretur, se illi uni maximā omnium rerum fidē habere. Verum singulas eius uirtutes prosequi, nostri non est instituti. Uxorem legitimam habuit Christinā, Georgij Ducis Saxoniae filia, ex qua filios sustulit, Vuilhelmum, Ludouicū, Philippum, Georgiū: Filias Agnetem, primo Mauricio, deinde Iohāni Friderico Ducibus Saxoniae nuptā. Annam Comiti Palatino Vuolffgango elocatam, Barbaram Georgio Comiti Mompelgardico traditam, Christinam, quam, cum Ericus Rex Sueciae ambiisset, tandē Adolphus Holsatiæ Dux coniugem accepit.

Aprilis die 2. Ernestus dux Brunswicensis, sed à loco domicilij Grubenhagicus dictus, in castro Hertzbergk, Lädtgrauium qui cum in hac miseriarum ualle coniunctissimè uixisset, in aeternae uitae sedes subsequitur, ac die ueneris sequenti sepelitur in oppido Osterrodo, magno cum luctu suorum, Princeps bonus, pius, fortis & constans.

Nam cum in bello Schmalcaldico castra Iohānis Friderici Electoris Saxoniae secutus, unā cum ipso captus fuisset, maiori ratione fidei Electori datae, q̄ suae liberationis habita, cōstanter ei adhaesit quoad ab Imperatore dimitteret, ac postea Philippi Regis Hispaniarū partes cōtra Gallos secutus, talē sese praestitit, ut & Regi gratus, & omnib; Germaniæ Principib; ob insignes uirtutes charissimus esset. Patrē habuit Albertū Brunswicensem, matrem Elizabethā comitissam in Vualdeck, uxorem uerò duxit Margaritam Pomeranicam, Philippi Pomeranici sororem, ex qua filiam sustulit Elizabethā matrimonio iunctam Iohanni Holsato Friderici Regis Danici fratri.

Quarto Aprilis die, praesidiarij Gothani, finito trimestri iuramēto, quo fidē suam Iohāni Friderico obstrinxerāt, de nouo id efflagitatū praestare recusant, uel quod causae bonitati ac aduētui auxiliorū diffiderent, uel rerum omnium administrationē iniquissimā improbarēt, unde inter sese cum oppidanis cōiuncti, proscriptos comprehensos ex arce cum Cancellario Christiano Bruck abreptos, in Curiam ciuitatis deducūt, ac mox quid in urbe factum sit, Electori, qui tunc temporis ab exercitu profectus Casellas fuerat, ut deductionē suā Landtgrauij cohonestaret, significant. Eo ergo aduentante ac rem cum Casareis Legatis cōmunicante, res eò deducta est, ut 3 die Aprilis, hora circiter sexta uespertina, Iohānes Fridericus in Arce Gothana custodiae traditus, postridie in manus & potestatem Imperatoris se dederet, deditioe legatis facta, Ottoni Comiti in Eberstein, Fabiano Schoneichio, & Christophoro Carolonicio ex ordine equestri, uiris nobilibus & equitibus auratis petēs, ne abduceretur in Austria, sed ut relinqueretur apud Electorem Saxoniae. Incidit haec Iohānis Friderici captiuitas in Dominicā, Misericordias Dñi, ita ritu Ecclesiae nominatā, qua ante annos 20 à Carolo V, Imperatore, pater Iohannes Frideri-

Imperatore Maximiliano II. 2231

Fridericus senior, prodicione suorum, ut uulgò perhibetur, ad Mulbergū acie uictus & captus est. Iohānes itaq; Fridericus filius, hunc diem sibi nō minus, quam patri fatalē fuisse cōquerens, (ut etiam exteri scribunt) huius fati cōsideratione, sese Deo cōmendat, dicēs: sibi malignitate astrorum, cōmunem cum parente fortunā esse. Quærela quidem tēporis atq; diei ratione iustissima, si diuine uolūtati refragari, uel ea astris ascribere licet: Sed causæ parietate, à patris actionibus dissimillima, hoc nō proscriptos ob facinora receptante, nec Imperatori Carolo in negocijs politicis resistēte, uel illicitis arriolorū oraculis cōfidente, sed ijs quæ uerbo Dei cōgruerent, insistēte, ac in omnib. actionibus eorum cōsilia sequente, quæ patriæ salutī, & Reipub. cōmodo essent. Non itaq; mirum, si quam exercuit Rebellionē ac inobedentiā contra Imperiū ac Cæsareā Mai. ipse senserit, cum per quæ quis peccat, ea etiam puniatur, omnibus historijs id attestantibus. De alijs quæ captiuitatem principis subsequuta fuere, dici à nobis nihil necesse est, cum ea luculēter ab alijs descripta extent, proscriptis ita punitis, ut eorum supplicio, obedientiæ erga magistratū & leges, & abductione Principis, arcisq; Gothanæ demolitiōe uetitarum machinationū exemplum sit editum. Hac uerò tam præclara uictoria obtenta in memoriā eius Elector Saxonix thaleros ut uocant, cudi facit, quib. hoc hemistichiū inscriptum erat, TANDEM BONA CAUSA TRIUMPHAT.

Septimo Aprilis dissidentibus capitulo & ciuitate Treuirensi, Cōfluentiæ in locum Iohānis Archiepiscopi Treuirensis defuncti, eligitur Iacob. ab Eltz, princeps bonus ac placidus, religioniq; suæ addictissimus.

Vndecimo Aprilis cum cōtributione Augustana ad expēsas belli Hūgari- cino sufficēte, Imperator comitiā Ratisponā indixisset, quo de alijs uijs cogitaretur, cōmodis ad persolutionē stipendiorū debitorū, & in futurum, hoste Christiani nominis nōdum cōquiescente, persoluendorū, & sua Maiest. quæ alijs conuentibus in terris hæreditarijs agendis, occupata esset, Albertū Bauaricum sibi delegasset, is plerisq; Principū legatis, Ratisponæ præsentibus, cōsultationis futuræ capita pponit, nimirum ut initio triennale subsidium promissum in biennale cōuertatur: & de executionis Gothanæ hæctenus factarum expensarum solutione consultetur.

Mense Maio Dux Albanus à Rege Philippo ad cōpescēdos motus in Belgico ob religionē exortos, ablegatus, cum Barcellonaæ naues cum suis copijs cōscendisset, Genuam secundo uento appellit, ibiq; in febrim incidit, nihilominus tamen diligentiam adhibens, ut præsidia Hispanica hinc inde ex ciuitatibus euocata, in æstiuā locentur, partim in comitatu Astensi, partim in ducatu Montisferrateni.

Maij die 12. comitiā Ratisponensia, de quibus diximus, finiūtur, hoc decreto, ut contributionū Imperatoris in comitijs Augustanis, loco perpetui subsidij, promissarum triennalis solutio in biennialē iuxta suæ Cæs. Maiest. petitionem conuertatur. Cumq; de arcis & ciuitatis Gothanæ deditiōe nūcium 19 Aprilis allatum fuisset, eius tanq; seditiosorum receptaculi demolitiō, Cæsaream urgente, à statibus cōprobatur. Expensarum uerò in obsidione ab Imperio factarū ratione, nouus cōuentus Erphurdix ad primum Augusti celebrā- dus, indicitur, legatis nihil de his in mandatis quid agerent, habentibus.

Circiter hoc idem tēpus Philibertus Sabaudix Dux repetēbat à Bernatib magnā agrī partē, quam illi è sua ditione bello olim cōperant: resq; apud Solennem Heluetiorū conuentum frequenter fuerat inter illos agitata: affirmā- tibus Bernatibus regionē illam sibi iure belli, quod legitime ipsi susceperant, celsisse. Eo tamen tempore, cum Hispanicæ illæ Albani copix expectarētur, cum Duce cōueniunt Bernates, paciscunturq; certis cōditionibus: tresq; Præfecturas Geneuæ uiciniores ei condonāt, cæteræ regiōis iure illis ita cedēte:

1567 Religionis reformatæ illis in Præfecturis administratiōe, per illa pacta relicta atq; confirmata, eodem planè modo quo à Bernatibus constituta fuerat.

Circiter principiū Iulij Albanus ualetudine recuperata, ac Alexandria de lectu copiarū habito, hinc cum octo millibus Hispanorū & septē millib. Sabaudorum, ac mille equitib. leuis armaturæ, Turinū inde uerò Geneuā uersus, mouet, multis suspicātibus, ipsum, hanc Sabaudo rebellem, ac quasi nidū & receptaculum hæreticorum, obsessurum: uerū incolis ciuitatis armatis, ac Helueticorum confœderatorum auxiliij expectatiōe suffultis, ipse ea ad septem milliaria relicta, iter ad Burgundiā conuertit: ea q; peragrata in ducatu Lucelburgense, sese cum Alberico Lodionio, qui circiter 3000. peditū, & 300. equites pro Philippo Rege cōscripserat, coniungit, atq; Bruxellas in Brabantiam contendit, quo cum intra paucos dies uenisset, copias hinc inde per Gandauum, Louanium, Bruxellas, loca q; uicina distribuit.

Distributis igitur Hispanorum præsijs promulgat Regiū edictum de Inquisitione stabiliēda, ex cuius arbitrio uelit iubeatq; de Religione cōstitui. Tum nouū 12 uirū senatum instituit (Consiliū sanguinis uocatur) qui de rebus capitalibus summo iudicio decernerēt Magistratus uarijs in locis abrogat, nouosq; summittit: rerumq; motum tempore actarū quæstionē ita habet: & præter magnā hominū multitudinē, quos in uinculis à Parmensi, dum Italiam peteret, sibi relictos repererat, multos etiam capita absentibus diem dicit, uixq; expectato uadimonij die, bona eorum fisco adiudicat: supplicij tamen initio dissimulatis, insectaq; spe, fore, ut Regis benignitate rerū omnium ante hac religionis causa actarū memoria noxaq; Edicto cōdonaretur, ita inducti in ipsius coetum Egmondanus atq; Hornanus. Inquisitionis legib. statutis, tum uerò inquisitorū diligentia efferuescere, cō plurimis in uinculis cōiectis: infantes qui in reformatis Ecclesijs fuissent baptizati, denuo baptizari: mulieres, quarum mariti hac de causa exularent nouis maritis copulari, atq; Albani Imperio multæ ita militib. suis nubunt. At cum pauci ita ad redeundū illiceretur: postq; Senatus ille sanguinis multas sentētijs dictasset, cœpit multorum sanguine commaculari: Multi capita truncati: ad patibula cō plurimi suffocati: Calamitates illæ ob populi oculos quotidie plerisq; urbibus, Bruxellis maximè atq; Antuuerpiæ reponēbantur.

Circiter ultimum Iulij, Antonius Verantius Episcopus Agriensis & Tiefenbachius consiliarij Maximilianī Imperatoris, uiri literati & uariarū linguarum periti, cum ad legationē Turcicā destinati fuissent Vienna discedētes, 22. Augusti Cōstantinopoli appellunt, ac primorib. aulae, quos Vitziras uocant, salutatis, atq; splēdidissimis munerib. donatis, pacem nomine Imperatoris expetunt. Licet uerò mūnera amplissima cū Selinio, tū Balsis offerrent, ac ab his cōuiuio humanissimè exciperētur, tamē ad annū ferè integrum, anteq; responsum acciperent, initio Cōstantinopoli, postea uerò Adrianopoli detinentur.

Mense Augusto, legati Imperatoris Electorum, ac circulatorum Imperij Ephordix uigore decreti Ratisponensis conueniunt, atq; de impēsis executionis Gothanæ, Electori Saxonix Augusto, alijsq; trib. circulis refarciendis cōsultant, quod in comitijs Ratisponensib. certa ac liquida earum ratio haberi non potuisset, ea diligenter ad calculum reuocata, & resectis superfluis, summa earum constituitur nongenties quinquagesies ter mille, sexcenti triginta quatuor floreni cum aliquot grossis atq; nummis. Impensarum uerò in demolitionem arcis factarum cōputatio quinquaginta quinq; mille, quingenti & quinquaginta nouem floreni, cum aliquot grossis & nummis itidem. Quorum solutio pro rata contributionis statibus Imperij imponitur.

Vtinam omnes Principes, huius arcis demolitionē ad animū reuocarēt, minus subditos in munitionib. & arcib. magno sumptu cōstruendis oneraturi, sed fixati

sed freti nomine domini, quæ turris altissima est, ut Salomon inquit, & benevolentia subditorum, uicinarumq; amicitia, quæ firmissima regni præsidia à prudentissimis semper sunt habita, ita cõsilia sua instituturi essent, ne quæ magnis sumptibus propugnacula subinde construunt, multo minoribus deinde diruerentur. Vt fertur Gothanæ arcis & ad eam pertinentium constructio, septuagesies centum millibus florenis constitit, quam facili uerò momento ea capta, diruta atq; euersa fuit. Vt merito prudentissimi Electoris Saxonie Friderici, Sapientis, patruus magni Iohannis Friderici captiui cõsilium laudandum sit, munitiones suo tempore extruere nolentis, ne in earum potentia fiducia reposita, uicinarum arma attraheret. Nec diuersæ sententiæ Georgium agnatum fuisse constat, qui ita subditis præfuit, ut in eorum gremio se caput repositurum ac quieturum affirmarit. Cæterum hæc attigisse sufficit, plura commemorare noceret.

Septembris initio Albanus iuxta mandati generalis auctoritatem, Gandauenlibus clauis portæ atq; palatii adimit, easq; Alphonso Villoæ Hispano, magistro exercitus tradit. Hoc ergo factò à Gandauenlibus qui eo summo pere offenderentur, ad Egmondanum tanquam Flandriæ gubernatorem delato, hic cum Gandauenlibus Albanum accedit, eiq; negocium proponit, is eo cognito, hoc responso utrosq; dimittit: se cogitaturũ de ijs, quæ è re Maiestatis Regiæ futura sint. Atq; indignè quærelam Gandauensium de se, ac Egmondani intercessionem ferens: paulò post consilio statuum Bruxellis in palatio conuocato eiq; mandato Regio osteso, Egmondanum præter omnem expectationem cum Comite de Horne, palatio exire uolentem per filium cõprehendit. Et si communi fama feratur, utrosq; ad prandium ab Albano uocatos, atq; domum redire uolentes, mandato eius per filium captos. Vt cunq; uerò sese res habeat, hoc constat, cum Albani filius gladium, quo Egmondanus palatio exiturus, cinctus erat, tradi ab hoc, eumq; Regis captiuũ esse, iussisset, hunc freudentem atq; frementem dixisse. Ecquid ne gladium quo Belgicum defendisset, ita deponere deberet, eoq; cum indignatione proiecto, grauissimè de iniuria sibi facta conquestum: deinde tamen ad arcis Gandauenlis præfectum scripsisse, ut eam in manus Hispanorum traderet, id quod & factum est. Paulò uerò post Secretario Hornij cum omnibus literis domini, & consiliario Egmondani Bacherselio compræhensis, domini unà cū ministris in castellum Gandauense Bruxellis abducuntur, ibiq; à tribus millibus Hispanorum asseruatur. Deinde paucis interiectis diebus noctu inter Bruxellis & Antuuerpiam, thesaurarius generalis statuum, Straelius, uir ualde locuples, compræhenditur atq; mox in præsentia comitis Lodronij aliorumq; omnia ipsius bona annotantur. Eo ergo uiso, multi non solum in Belgico, sed & finitimis prouincijs uitæ ac facultatibus metuentes, partim in Angliam, partim in alias atq; regiones profugiunt: inter hos non minimus Carolus Mansfeldicus, legionis Germaniæ dux, cum alijs ducibus ac præfectis militaribus. Paulo ante quoq; Legati Belgici nimirum Montengnius frater Hornij, & legati Renardus & Vandensius, quos supra mense Aprilis anno sexagesimo sexto ablegatos in Hispaniam ad regem diximus, ibidem capti incarcerantur. Circiter hoc idem tempus uulnus intestinæ dissensionis, quod nondum consanuerat, in Gallijs quoq; refricuit. Nam cum Philippus Hispanus in Flandriam ad motus ob religionem excitatos, sedandos ducem Albanum cum ualido exercitu misisset & simul regẽ Gallia hortatus esset, ut quemadmodũ ipse suos Geulios rebelles facile retudisset, ita quoq; suos Hugonotos ille in ordinẽ redigeret: Gallus uirib. & occasionib. ex Hispania oblatis, Heluetiorũ millia sex, conscribit. Quæ copiæ cū in Galliam aduentarent, & Condao, eiusq; populatibus, ne id quod res erat, Rex hisce opibus uim Hugonotis intentaret, me-

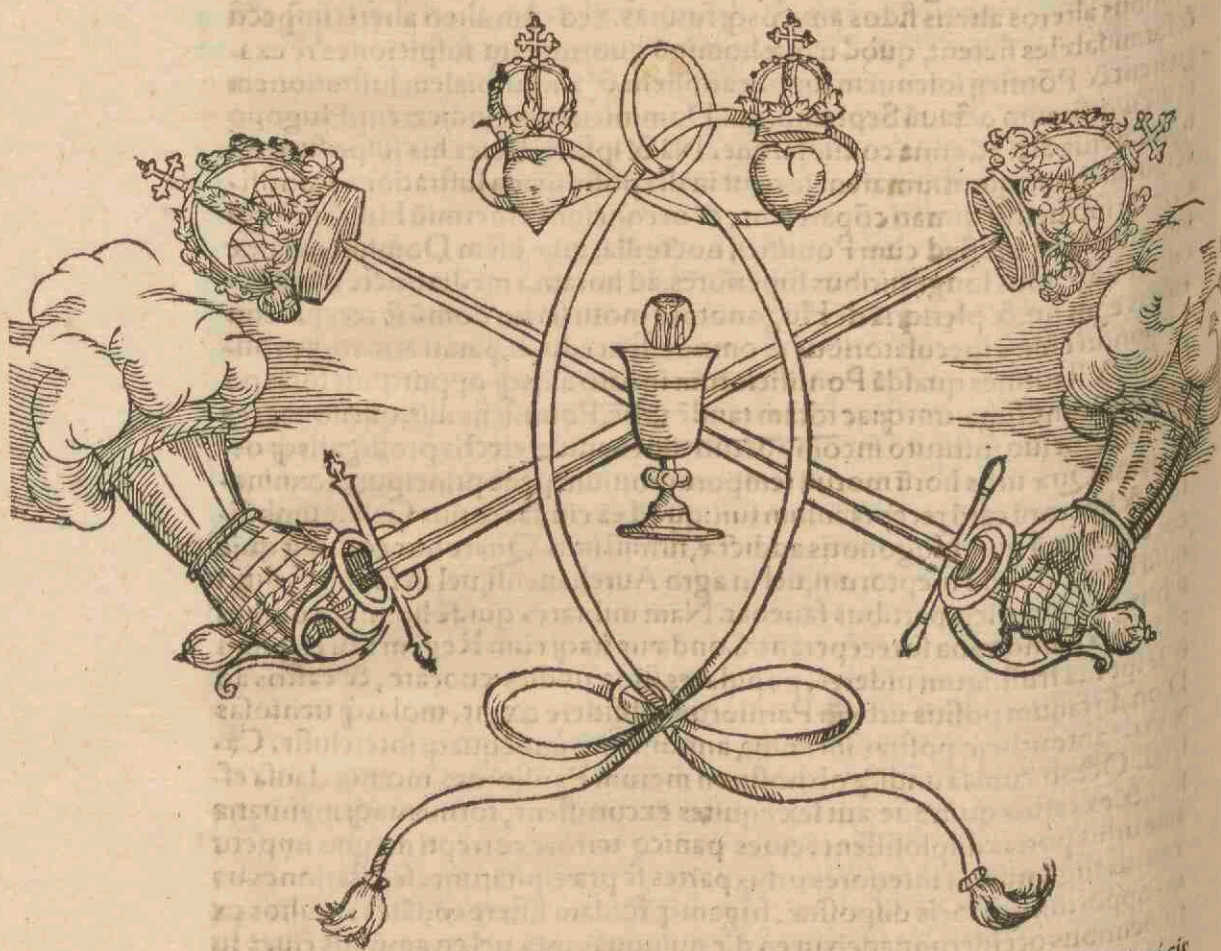
57 timentibus, non paruum timorem inijcerent: Rex ea de causa Heluetios se exo-
 casse dixit, ut eo praesidio contra Hispanorum exercitum iam aduentantem:
 si is fortassis oppidula quaedam controuersa extorquere obiter conaretur, re-
 gni fines munitiores tutioresque redderet. Sed Condaus, contra utrum Hispano-
 rum, si opus esset, sexaginta millia armatorum in actem ducere, & sub signa
 cogere posse praedicaret, idque in aula de ipso rescitum esset, a Rege, Regiaque ma-
 tre eo est euocatus. Quo postquam peruenisset, ac cum Duce Andegauensi,
 regis fratre in colloquium, peracto prandio incidisset, tum Andegauensis, co-
 gnate, inquit, rumor est te ad bellum sexaginta hominum millia armare: ac te
 illud muneris, quod ad me solum pertinere non ignoras, supremum scilicet rei
 militaris imperium, tibi desumere. Quod si ita est, idque tentare uideberis, adeo
 id arcum tuas res redigam, ut omnium totius Galliae principum sis futurus mi-
 nimus. Condaus, quamquam haec per callidam interpretationem dici intelli-
 geret, quod sexaginta illa millia hominum non tanquam Imperator belli, suo
 imperio cogere uellet, sed tantum suo ductu tot euocare posset: tamen manu
 armatorum nobilium sese septum animaduertens, blandissimè pro tempore lo-
 cutus, se ut ex illis angustiis extricauit. Nec multo post ad uicisimum octauum
 Septemb. Hugonoti circa Moncalem ad arma consternati, coitioneque facta,
 urbes quascunque poterant occuparant, molasque aliquas, quae uentis circumas-
 guntur, iniecto igne uastarant, combusserantque. Huius consternationis uarias
 causas multiplicisque afferebant: sed hanc precipue, quod pro certo comperis-
 sent, Guisianos a priuato regis consilio mandatum accepisse, ut quicunque sine
 strere de Pont. religione sentirent, aut noui aliquid contra uetera ecclesiae insti-
 tuta moliti conati que essent: eos omnes quacunque ratione possent, e medio tol-
 lerent. Ad eam rem Heluetiorum sex millia iam esse conscripta: omnes undique
 urbes & oppida municipiaque muniri, praesidijs firmari. Lugdunum quoque ur-
 bem totius Galliae facile potentissimam, Italorum potestati creditam commis-
 samque esse. Vt hoc modo maximè se Hugonothis stomachum facere certe ar-
 bitrarentur. Quid illa intolerabilia tributa & exactiones capitum atque ostio-
 rum, quae nunc illis imponerentur, cui non bilem mouerent? His igitur rebus
 circumspectis omnibus, rationibusque subductis, summam se suarum cogita-
 tionum omnium fecisse: & semel in acie repete morte potius cadere, quam in per-
 petuo metu uiuere decreuisse. Contraeitis itaque quam maximis copijs, Conde-
 us cum regem in ciuitate Meldensi esse, & una cum illo ibi Heluetiorum ex-
 ercitus hærere, intelligeret, cum equitatu ualido illuc perrexit, ut si regem uel
 ad uenationem, uel alioqui Parisios proficisci contingeret, ex improviso eum
 adortum interciperet, ut quae hactenus ob Guisianorum autoritatem ab aula
 exclusus, non potuerat, deinde remotis aduersarijs, libere de regni tranquill-
 itate procuranda, tollendoque multarum rerum abusu externorum ingenijs ex-
 cogitato, regem moneret, doceretque. Sed nec Rex ipse Meldae erat, sicut falso
 Condao referebatur, nam is in castellum non procul a ciuitate Meldensium
 cum regina & magna aulae parte secesserat: Et iam Rex comode submonitus
 periculo se subduxerat. Intempestiua enim nocte clam ad arcem ubi Rex dor-
 miebat, pagi curio celerrimè accurrens, castellanis nunciat copias Hugonoti-
 cas propinquas esse & proculdubio quiddam hostile moliri, Regem itaque exci-
 tare, ceterosque quos saluos uellent. Hoc nuncio omnes consternati festinare
 parare, rerumque suarum satagere: Rex Heluetiorum agmen ad se a Meldensi
 ciuitate aduocare: quo stipatus hora post mediam noctem tertia, equos cum matre,
 fratribus, reliquisque aulicis conscendere. Condaus interim cum plures eque-
 stres copias expectans, regem longiusculè iam processisse cognosceret: quanta
 potuit celeritate abeuntem insecutus, sed ab Helueticis copijs constanter exce-
 ptus est, donec Rex in tutum se receperit. In ea fuga Rex ex equo nunquam disce-
 disse

Imperatore Maximiliano II. 2325

esse & inedia usq; ad horā eiusdē diei à meridie quartam sustinuisse dicitur. 1567
 Quare simul atq; primā urbis Parisiorū portā est ingressus, cibo potuq; refici
 coactus est. Nā ex inedia, totiusq; diei iactatione ita confectus erat, ut ad arcē
 suā Lupiparā, in altera urbis parte sitam, nisi alimento restitutus, uix peruerū-
 te potuisse crederetur. Sub idē tēpus in alijs quibusdā ciuitatib. tumultuatum
 quoq; fuit. Nam Turones, Ambosiani, Andegauenses, Bituricenses, Lugdu-
 nenses, & multarū aliarū ciuitatū suos Hugonotos profligabant. Econtra Ru-
 pellani, Montalbani, Aurelianenses, & nonnullis aliarū urbū Hugonoti suos
 uicissim Pontificios eiciebant. Aurelianenses ciues paulō ante illā regis fugā
 inter se fœdus percusserant, & iureiurando inuicē Hugonoti Pōtificijs, & hi
 illis se astrinxerāt, sexagenis utrinq; procerib. pro toto ciuium corpore fidem
 dantibus alteros alteris fidos amicosq; futuras. Sed cū alteri alteris suspecti
 & formidabiles fierent, quōd uanæ hominū quorūdam suspiciones rē exa-
 gitarent & Pōtificij solennem supplicationem & amburbialem lustrationem
 in diē uicesimum octauū Septemb. quī Dominicus erat, indicerent; Hugono-
 ti pridie eius diei ad arma conuolarunt. Nā & ipsa rei facies his suspecta erat:
 & inueniebant, qui affirmarent fore, ut in illa postridiana lustratione Pontifi-
 cij recte sub uestib. armati cōparerent, & in conciones inermiū Hugonotorū
 impetum facerent. Sed cū Pontificij nocte illa, quæ diem Dominicum præ-
 celsit, Hugonotis longē uiribus superiores, ad horam à media nocte tertiā ex-
 cubias egissent, & pleriq; iā de Hugonotorū motu securi domū se recepissent;
 Hugonoti cum à speculatoribus rē omnē essent edocti, parati armatiq; prosi-
 litas, fuderunt, fugaruntq; ac totam tandē urbē, Pontificijs illis, qui nouas res
 molituri, aut suo instituto incōmodaturi uidebantur, eiectis profligatisq; oc-
 cuparūt. Quæ urbs horū motū tempore omnium penē principum scēmina-
 rum & liberorū earū receptaculum fuit: quod ea ciuitas totius Gallix umbili-
 cus est, & earū quæ Hugonotis addictæ, firmissima. Quare huc cōfluxit quie
 quid hominū bello ineptorum, uel in agro Aurelianensi, uel in finitimis ditio-
 ribus, Hugonoticis partibus fauebat. Nam militares quidē homines omnes
 ad Castra Condæana se receperant. Condæus itaq; cū Regem sibi elapsū
 & se spe sua frustratum uideret, populares suos undiq; euocare, & castris ad
 Dionysij sanum positis urbem Parisiorum obsidere cœpit, molasq; uentosas
 xviij. ante urbem positas incendit, annonamq; unde quaq; interclusit. Ca-
 lend. Octob. cum iā undiq; ob hostium metum Parisiorum mœnia clausa es-
 sent, & ex castris quinque aut sex equites excurrissent, tormentaq; manuaris
 ante urbis portas displosissent: ciues panico terrore correpti magno impetu
 à portis fugiendo, in interiores urbis partes se præcipitarunt: sed stationes ua-
 rijs opportunisq; locis dispositæ, fugamq; fœdam sistere cōpātes: multos ex
 fugientibus occiderunt: ad eō ut eo diē quinquaginta, uel eo amplius ciues fu-
 gientes, à suis cæsi occumberent. Omnes sane Parisienses apertē ingenueq; fa-
 tebantur, quōd si initio Condæus felicib. successibus usus, uictoriæ suæ non
 de fuisset, & fortunam secutus esset, Parisijs facile fuisset potiturus. Tantus e-
 rat ob repentinam obsidionem metus ac omnium cōsternatio. Sed ciues mo-
 ra confirmatiōres, ac ad defendendum paratiōres paulō post facti sunt.

Vicelimo quarto Octobris Albanus qui quamprimū in Belgicum uenit,
 Antuuerpiæ castellum, magna ædificantium turba coacta, excitari iusse-
 rat opere, cui Pacciotum præfecerat, eō usq; iam perducto, ut presidio capien-
 do, ac defensionis sufficeret. Bruxellis illuc quadringentis equitibus proficisci
 tur, peditatu Bruxellis relicto. Cū uerō Antuuerpiam ingressus fuisset, ma-
 ximum incendium in munitione Mechliuensi exortum est. Verum eo ipse ni-
 hil deterritus, quinq; propugnacula circa castellū fieri imperat, cuiuslibet eorū
 domine proprio indito, primo ducis, secūdo Toleti, tertio Ferdinādī, quarto

familię Toletanę, quęto Pacciotti, à nomine Architecti quę diximus. Cumq; interea legati Gallici ad eum aliquotiens uenissent, nomine regi Christianissimi auxilium contra Condensem, Parisios iam obsidentem, petentes, comitem Artembergium inde cum mille pedibus Hispanis, alijsq; manipularibus dimittit. Qui tempore necessario Parisios aduolantes, regis Periclitantis partibus non parum præsidij attulere. Inter hos equites, qui nobiles erant, solum militare tale gestabant: duas manus gladijs transuersis in nube cærulea armatas, quorū cuiusq; cuspidi corona cruce ornata, affixa erat, circulo per medios gladios transuersos trāsente, in cuius summitate duo corda coronas cū cruce gestantia, atq; in nube funiculis colligata depicta erant, in medio uerò

circuli atq; gladiorū transuersorum. Calix cū imagine crucifixi ab inferiori circuli parte duobus funiculis dependentibus, cuius interpretatio erat: ut nubes diuinitatem, duo corda confederationem & amicitiam duorum regum, manus armatae eorū potentiam, calix religionem Ecclesię Catholice, quam in utroq; regno defenderent significaret. Porro Albanus fabrica castelli ita instituta, ut ex hoc tota ciuitas in officio contineri posset, statibus collectam quadringentorum millium coronatorū imponit, dimidia ad fabricę constructionem altera uerò parte ad solutionem stipendiariorū destinata; eoq; facto Bruxellas redit.

Tricesimo, & Tricesimo primo Octobris, Veronę Athesis tāta inundatione, tātoq; impetu effundit, ut diluuiū fore putaret, flumine ita crescente, ut ad ædes ciuitatis tabulata summa penetraret, omnia cellaria aquis adimpleret, domos tremore concuteret atq; deiceret, integra ædificia ueheret, omnia ligna, trabes

trabes, afferesq; & pontes abriperet, molas conuelleret, partem muri castelli
 altissimi disijceret, tantamq; stragem ederet, ut uerbis uix exprimi queat, nec
 similis in historijs fore inueniatur, præter eam quæ anno millesimo quingen-
 tesimo duodecimo, itidem Veronæ accidit, hac tamen longè minor. Nume-
 rus hominum submersorum ad ducentos conscendit: Veltimentorum, uini
 frumenti, altarumq; rerum submersarum & corruptarum infinitus. Nec loca
 uicina ab hac calamitate immunita fuere, maximè Patauij atq; Tridenti ubi ad
 stuporem hæc inundatio magno multorum damno fauijt. Peccatis itaq; no-
 stris agnitis. Deus Opt. Max. rogetur, ne instar torrentis iram suam effundat,
 sed misericordiæ suæ propter filium unicum memor, benignis oculis nos re-
 spiciat, & ab omnibus malis tueatur atq; defendat.

Tricesimo primo Octobris, qui Vuolffgango sacer est, Heidelbergæ
 uitam terrenam cum cœlesti commutat Maria Illustrissimæ Electoris Pala-
 tini Friderici coniunx, filia Casimiri Marchionis Brandenburgici bellis Pan-
 nonicis indyti, & Susannæ Bauaricæ: soror Alberti Marchionis Branden-
 burgici, Princeps natalibus illustris, ueræ religionis amantissima, erga pau-
 peres munifica, erga suos humana, omniq; uirtutum genere ornata. Con-
 iugi Friderico filios peperit undecim masculos septem, Albertum qui o-
 bijt infans: Ludouicum, cuius uxor est Elizabetha, Philippi Landgrauij
 Hesiæ filia: Hermannum Ludouicum qui anno millesimo quingentesi-
 mo quinquagesimo sexto, primo Iulij die post horam sextam pomeridianam
 in traiectu Auarici fluuij Biturigum inuersa nauicula cum præceptore, alijsq;
 duobus, & nauta, submersus est: Iohannem Casimirum, cuius uxor Elizabe-
 tha filia Augusti Electoris Saxonæ: Albertum rursus, qui & ipse infans mor-
 tuus est: Christophorum adhuc uiuentem & studio literarum clarum: Caro-
 lum qui infans decessit: Filias porro quatuor quarum Elizabetha nupta est
 Iohanni Friderico secundo, quem medium uocant: Susanna Dorothea Iohā
 ni Vuilhelmo duci 69. Saxonæ fratribus: Anna Elizabetha, Philippo Ladē
 grauo Hesiæ iuniori, Philippi senioris filio elocata: Kunigundis Iacobē
 modestissima atque pulcherrima principissa, in uirginitate adhuc degit.

Ad decimum Nouembris qui dies D. Martini festum præcedit, pugna in-
 ter Condæanos & Regios, inter Lutetiam & Dionysij sanum orta est. Cum
 enim Parisini, uel ab exploratoribus, uel ab eo, qui excubias agebat in tur-
 re templi, in edito monte, quem Montmartyrium uocant, extra urbem siti,
 ex qua turre in Condæana usque castra aspectus patebat. Cum igitur Pa-
 risini, exiguitate Condæani exercitus cognouissent (nam comes Rupefucal-
 tus ad Stempas aderat: Andelotus uero cum Mouynio cum magna exerci-
 milite satis copioso animosiores facile erant copias suas per duas tresq; di-
 uersas partes sub horam à meridie secundam cœlo satis nubilo & obscuro,
 paulatim per denos & uicenos educunt, ut non tam ad prælium, quam ad
 Velitationem inuitare hostes uelle uiderentur. Sed cum numerus in horas
 cresceret, Ammiralijq; nunciaretur incredibilem Regionum exercitum è por-
 tis in patentem campum, quem Parisienses Landeiū uocant effundi: tum Am-
 miralis, ne uos numerus horreat, inquit, sed occidamus prius, postea numera-
 bimus. Statimq; Ammiralis & Condæus copias suas contra hostem edu-
 cunt, præliumq; committunt, in quo Ammiralis & Odetus præcipuam ope-
 ram nauarunt: à regionum uero parte Annas dux Mommorantius, Galliæ
 Conestabilis septem uulneribus à ductore copiarum Stuardo Scoto confe-
 ctus, occubuit. Cum enim Conestabilis homo senex octuaginta annos na-
 tus, expugna lassus, in Stuardū robustæ ætatis & ualidum uirum incidisset,
 ab eodem, fide ultro citroq; data, manus dare coactus est. Huc cum Stuardus
 captum

1567 captum ad copias populares deduceret, & quidam nobilis Conestabili suppetias allaturus adesset, animaduerso auxilio Conestabilis de improviso capulum breuis, sed ponderosi ensis, quem Galli caute lassum uocant, Stuardo in aduersum os totis uiribus impexit, illicq; tres dentes excussit. Interea nobilis tormentum in Stuardum displodendum intentat. Sed cum ictus irritus esset Stuardusq; ipse hostem a fortuna delusum glande plumbea traiecisset, ad Conestabilem sanguinolento ore conuersus. Et tu, inquit, perfide senex impune hoc flagitium feres? Et simul cum dicto illu, altera qua habebat bombardam traiecit, & nutantem iam & lapsabundum, gladio punctum & caesum feriens concidit, atq; se ad suos recepit. Mommorantius equo delapsus & suo hostiumq; sanguine foedatus, uix a Sanzaeo cognato in isto turbine repertus est: que heros fortis, in extremo penes spiritu, ut socios animaret ad hostem urgendum, hortatus est: & ne suorum alicui pauorem suo casu incrueret, amictu iniecto uelari se, donec ipse a sociorum cohortatione ad se subleuandum rediret, mandauit. Sanzaeo itaq; reuerso, & ab humo subleuanti, inquit, gaudere se & sibi beatum uideri, cui pro Regis patriaeq; salute, honesto uulnere occubere liceret. Haec elocutus & e pugna elatus biduo post in fata concessit. Ita memorabilissimus haeros Annas Mommorantius, Mommorantium dux clarissimus Fraciae paret Conestabilis, cum quinque Regibus potentissimis, Ludouico duodecimo, Francisco I. Henrico II, Francisco II. & huic Carolo IX. fidelissimè inseruisset, regni antiquum decus retinisset: nouum suapte uirtute addidisset, rerum summam semper administrasset: a periculis saepe seruasset, octo grauissima praelia, plerumq; felicissimè, semper fortissimè depugnasset. Eorum in extremo ad extremum usq; discrimen strenuissimè in prima acie imperans atq; praelians, septem uulneribus acceptis, constantissimo animo pro patriae aris & focis mortem oppetit: & Regi, patriaeq; salutem, uictoriam, gloriam, sua morte partam reliquit, aeternum sibi posterisque suis omnibus Mommorantiae pietatis erga Deum, Regem & patriam monumentum. Cuius talis ac tantae uirtutis ergo, Carolus Rex Christianissimus Regisq; mater serenissima, concordissimi Regis fratres, illustrissimi Principes, nobilitas omnis, clerus, senatus, populusq; uniuersus, publico funere atq; luctu publicum mœrorè, desideriumq; testati sunt plurimiq; ex doctis diuersis linguis, Hebraica, Graeca, Latina & Gallica, eius elogium condiderunt.

Cæterum hoc praelio confecto, ad Condensem Sedanum harentem litera a Rege missa sunt per Combautium, quibus edictum Aureliae superioribus annis de pacificatione propositum ratum & firmum se habiturum promittebat, & in eandem sententiam litera a Regis fratre scripta erant. Iis ergo Condensis ac ceptis, statim die sequenti in ciuitate Esperno, proceres ac nobiles, qui in castris erant conuocati, ijsq; proponit, se postquam pro defensione religionis ac ei adhaerentium, arma cepisset summopere stituisse paci, ac pro ea obtinenda apud Regem summopere instituisse, quo tandem miseris ac calamitatibus finis imponeretur: Tandem itaque post multiplices colloquutiones, ac mutuas literarum missitationes, Regem ablegasse Combautium sequentibus articulis: Regem concedere Condensi, & omnibus praetensae reformatae religioni adhaerentibus, ut edicto pacificationis Aurelianensi pure atq; simpliciter utantur, ac tollere omnes restrictiones, modificationes, declarationes atq; interpretationes, factas super eo a septimo Martij usque ad hodiernum diem. Ac ad nobiles eius conditionis ac qualitatis, ut cõditiones ipsis in domibus suis habere liceat, quod attinet, sperare Regiam Mai. eos ob concessionem istam nihil officio debito contrarium facturos, pro maiori fide horum regem ipsis literas sub sigillo suo traditurum, & curaturum haec publicari & proclamari in omnibus Parliamentis, quae omnium maxima securitas sit, quam Rex suis subditis praestare & hi uicissim a suo domino exigere possint.

Ea uero

Imperatore Maximiliano II. 2329

Ea uerò proclamatione Parisijs facta, Regem uelle, ut Condensis atq; socij ar 1567
 mis depositis intra uiginti quatuor horas, ad lares suos concedant: Ciuitates
 omnes occupatas Regiæ potestati tradant atq; restituât: uelle etiam Regem,
 ut hisce conditionibus acceptatis, Condenses omnes externos in auxilium uo-
 catos, primo quoq; tēpore dimittant, quò afflictio populi Gallicani euitetur.
 Si hisce conditionibus acquiescere nolint, nulli ampliori tractationi locū esse.
 Condenses ex hisce conditionibus non parua spe pacis concepta, quo me-
 lius Regis sententiã cognoscerent, Combautium mādata exponentem au-
 dite cupiebant. Is ergo significat Regem summo desyderio compositionem
 motuum ac reconciliationem subditorum expetere: Ac quò Regia sua Ma-
 iestas declarat propensionem, quam erga subditos suos, maxime erga nobi-
 litatem Gallicanam geret, se huic sine discrimine ac ulla restrictione exerci-
 tum religionis liberum permissuram: Quod si literæ allatæ ad declarationē
 supradictorum non sufficiant, eam tam prolixè fieri debere, ut meritò ei sint
 acquieturi. Re consultata, uisum est sub generalitate articulorum, multa acci-
 dere posse, quæ in diuersum intellectum detorqueri queant, ut in edicto paci-
 ficationis Aurelianensi perspectum fuerit: quæ res etiam occasionem præ-
 buerit tot uarijs declarationibus contrarijs sententiæ eorum quorum con-
 sensu factum sit. Quo itaque hisce in posterum occurratur, ac res ad expedi-
 tiorem finem deducatur (id quod uix scriptis fieri possit) è re uideri, ut omnia
 per homines utrinq; ad id deputatos declarētur, ac Rex suppliciter rogetur,
 ut loco certo ad colloquium designato in id cōsentiat. Adhæc quo ocysus res
 perficiatur, statim Cardinalis Castillionæus, Comes Rochefucaudus & Bu-
 chananes eliguntur, ad significandum regi supra scripta, cum Thellignio, cui
 mandabatur, ut Regi gratias, pro clementia subditis exhibita ageret, cum pe-
 titione, ut certissime Regia Maiestas statueret, Condensem & socios nulla
 alia re ad arma sumenda commotos, quã iustissimo metu, ne quid contra re-
 ligionem ac ipsos susciperetur, id quod citra detrimentum Regiæ suæ Maie-
 statis peragi non posse uiderint, ad cuius conseruationem maiorem respe-
 ctum, quam propriè salutis atque uitæ habuerint: adhæc Thellignio iniun-
 ctum, ut Regis fratrem accederet, quo tantò celerius ad finem tractationis
 perueniri posset, quem eo loci Princeps expectare, nec amplius quid aggre-
 di constituerat, sperans Thellignium intra quatrimum reuerti posse. Verum
 in ea cogitatione cum Condensis totus cum amicis esset, ei significatur Re-
 rum fratrem cum copijs aduentare, ac opportunitate se offerente de summa
 rerum experiti uelle, omnibus qui Condensi aderant idem sentientibus: ac
 propterea Capitano Pluuiauto, in prima acie Condensis exercitus ad ex-
 cursiones faciendas, præcedente, fit, ut filius Lansaci cum Electoris Palati-
 ni Friderici legato Vuenceslao Zulegero, & alio quodam Hauthoyo inter-
 ciperetur, ex quorum confessione uerissime cognoscebatur, Lansacum ad
 Electorem Palatinum aliosq; Germaniæ Principes deterrendos ablegatum,
 ne Condensi auxilia submitterent, ac quò facilius id efficeret, eum præten-
 disse, arma non esse capta ob reformatam religionem, quam æquè libe-
 ram atque Catholicam, Rex suis permisit, sed ut Condensis se ad gu-
 bernaculi regni intruderet, cuius rei argumentum apertum esset, quod se
 Ludouicum decimum tertium appellari sustineret, & præter alia regni usur-
 pata insignia, monetæ cudendæ ius ad se raperet. Miserat quidem Rex i-
 nitio motus ex orientis primo Lignerolum, deinde Episcopum Rennē-
 sem, cum ad alios, tum ad Electorem prædictum, cuius filius Iohannes Ca-
 simirus militaris indolis Princeps operam militiæ Condensi addixerat, quo
 eum ab instituto auerteret: Verum istis nihil ex animi sententiã efficien-
 bus, ita, ut Rennensis responsum sibi ad Regem perferendum datum, ex
 itinere

1567 itinere Iohāni Casimiri remitteret. Lansacus eos subsecutus superius commemo-
 rata, insigni constantia asseuerabat: ceterum cum nullis alijs mandatis,
 quā solis literis credentiā, ut uocāt, instructus esset, Elector, cui ea suspecta
 essent, ut quæ uerbis Lansacus exposuisset, literis consignata traderet, pete-
 bat: Id ergo eo faciente, ac non solum ea manu propria uicesimosexto No-
 uembris exarante, sed & petente, ut elector pro pleniori indignatione, uolun-
 tatis Regiæ in concedendo libero religionis exercitio, quondam ex interiori-
 bus secum in Gallias mitteret, cum oblatione & obligatione huic eunti & re-
 deunti de securitate cautum esse debere. Elector, quo rem omnē certo cogno-
 sceret, cōsiliarium suum Vuenceslaū Zulegerum, quem diximus comitatum
 Lansaco, eò ablegat, nimirū, ut Regis mente uoluntateq; cognita, Cōdensem
 accēdat, atq; ex eo cognoscat, num à Lansaco alijsq; relata, ueritati congrue-
 rent. Postq; uerò Zulegerus Regi locutus, ad Cōdensis castra se iuxta Princī-
 pis sui mandatum deduci peteret: Lansacus eum non ad castra Condēsis, sed
 Chalonem deducit, ut inde in Germaniam proficiscatur, & ita insularato Cō-
 densi, ac causis belli moti incognitis, ad Princīpem suum reuertatur. Lansaco
 itaq; captō, talia minime diffidente ac Zulegero ea affirmante, Cōdensis,
 alijsq; proceres & nobiles ad ea obstupescētes, impudentiam Lansaco expro-
 brant, qui ea exteris princīpibus referre non erubuerit, quæ longē aliter sese
 habere sciuerit: Eo uerò nihil aliud respondente quam id sibi iniunctum ac
 legationi suæ accommodum fuisse, quo equitatus Germanici aduentum im-
 pediret, statim Zulegero omnes supplicationes Regi à princīpio motus exhibi-
 tæ, cum literis hinc inde scriptis proferuntur, ac multæ aliæ interceptæ lite-
 ræ præleguntur, ex quibus luculenter apparebat, dimicationem de sola reli-
 gione esse, & tantum abesse, quod Rex religionem in regno liberam permise-
 rit, ut Condenses etiā contenti fuissent, solius edicti Aurelianensis observa-
 tione. Hæc in præsentia plus quā centum nobilium agebantur, quos nulla
 alia res prohibebat, quo minus Lansaco qui tam honestam societate diffamase-
 set, uim inferret, quā legati exteri præsentia, cui deducendo destinatus erat.
 Cum igitur legatus Condensi audito domum properaret, & hic inter spem
 metumq; dubius hæreret, Guisiani Troia egredientes, in Lotharingiam, ut il-
 lic Germanos equites ab ingressu prohiberent, armati pergebant, & ex altera
 parte Ambarrus cum Italicis & Heluetijs copijs aduentebat. Quo cognito,
 Condæus cum non admodum magnifice de pacificatione sibi polliceri pos-
 set, in Lotharingiam & ipse pergit: cui ad Aspræmontium subsistenti rursus
 literæ à Rege de pace constituenda redditæ sunt.

Octauo Decembris Iohannes Casimirus copijs ad loco constituta conflu-
 entibus, & ipse Heidelbergam cum uexillo prætorio discedit. Militiā hanc Rex
 cum non solum per suos legatos, ad Electorem Palatinum missos, sed & Cæ-
 sareæ Maiestatis auctoritatem, omni contentione impedire laborabat: per Ca-
 merarium Lauersium de subditorum rebellionē grauissimē conquerens, qui
 armis in profecto Diui Michaëlis ob causas prophanas ac religionem mini-
 mē concernentes correptis, Regiam suam Maiestatem ex improviso cum ma-
 tre Regina, fratribus atq; sororibus opprimere conati fuissent. Eisi itaq; Cæsa-
 rea Maiestas hisce cognitis non solum circulos Imperij, constitutionum Im-
 perialium pacis publicæ ac ordinationum executionis, ac perniciosissimi
 exempli commonefecisset, sed & speciatim Casimiro hanc expeditionem mul-
 tis de causis dissuasisset, tamen cum notum haberet, ob quas causas seu ratio-
 nes hoc bellum inceptum esset, duxit inhonestè esse, & alienum à Christia-
 na pietate. socios religionis, quibus militiæ operam addidisset, tam necessario
 tēpore deserui, suo pposito insistens, hōc die iter militiæ susceptæ Deo propitio
 ingreditur: ita, ut extremo Decēbri, cōtra naturā hybernū temporis celo tum
 maxime

Imperatore Maximiliano II. 2331

maximè sereno minimeq; rigenti ad Pontamuffonē cum 7500. equitibus & 1567
 3000 peditibus appelleret, seq; illie Condēsi eiusq; copijs cōiungeret. Porro
 duces atq; præfecti, qui Iohāni Casimiro militabant, erant Iohannes Bleichar
 tus Landtschadius Principis legatus: Volfgangus Falkenrodus Marschal
 lus campi: Christophorus de Vuolffensdorff præfectus equitatus pratorij:
 Dieterichus de Vosenbuch sex alarum equitum legatus. Præfecti Iohānes de
 Vallenstein, Fridericus de Vuerden, Conradus de Schönstett, Iohannes de
 Brendel. Vuolffgāgus comes de Barbye dux mille quingentorum equitum:
 Præfecti Georgius comes de Barby, Iohannes de Kesleben, Iustus de Meyse
 bugk, Ernestus de Vallefels. Christophorus de Malspergk dux itidem mille
 & quingentorum equitum: Præfecti, Vuernerus de Bortfelt, Hartmannus
 Volf, Iustus de Münchausen, Dieterichus de Gaulen, Hermannus Riedesfel.
 Dieterichus de Schonbergk dux itidem mille quingentorum equitum: Præfe
 ctī, Iohānes Vnsett, Christophorus Flantz, Henricus de Sundershausen &
 Iohānes de Boluueritz. Peditatui præerat Iohannes Sebaldus Siglingerus,
 capitaneos sub se octo habēs, Iohānem Luderum, Iohānem Dalb, Emericum
 Vucis, Iohānem de Simmern, Casparū de Villefels, Iohānem de Basel, Georgi
 um de Simmern, Burchardum Annuu. Porro Iohāne Casimiro Pōtamuffone
 cum Cōdenli hærente, Rex literis ad eum Vicesimo quinto Decembris per tu
 bicinē missis, inītio, quo animo ueniat, sibi declarari, deinde Lansacū quem
 pessimè tractari cognouerit, liberari petit, id nisi fiat, Regiam suam Maiesta
 tem nemini captiuitatem eius, nisi Friderico parenti suoq; Legato Zulege
 ro imputaturam esse.

Vicesimotertio Decemb. anni huius Salētinus natus ex illustri Comitum
 Isenburgicorum familia Moguntinensis & Coloniensis Ecclesiarum Cano
 nicus Coloniae Archiepiscopus unanimi cleri ac populi consensu eligitur, Fri
 derico antecessore qui propter extremam ætatem, sensum aurium debilem, a
 liasq; causas Archiepiscopatu iam antè renunciaisset, eodem die atq; hora, ut
 fertur, è uita recedente. Successerat uerò hic Iohanni Eberhardo Archiepisco
 po anno millesimo quingentesimo sexagesimo secundo, decimonono No
 uemb. successori uita moribusq; dissimilimus: cum ille magnificus, splendi
 dus ac liberalis, hic parcus, frugalis, atq; ad rem attentissimus esset.

DE REBUS HINC INDE IN ORBE

GESTIS ANNO M. D. LXVIII.

Ntequam ad rerum hoc anno gestarum expositionem proceda- 1568
 mus, præmittere placet prognosticon antiquū M. Arnoldi de Pa
 lude, quod, super desolatione futura, pro annis octo, incipientib.
 ab anno nimirū 1564. usq; ad 1572. scriptum circūfertur: Nam
 si ulla eorum, quæ illo continentur quouis anno acciderunt, certè
 quasi in hunc annum pleraq; exundasse uidentur, tristissimis calamitatibus
 omnes ferè regiones peruagantibus, ut lector ex sequentibus uidebit. Cæte
 rum prognosticon ita habet.

Prælia Magnatum cernes, & sanguinis undam

Et terras populis uacuas, contusaq; regna.

Phana, domusq; cadent, & erunt sine ciuibus urbes

Inq; locis multis tellus inarata manebit.

Strages nobilium fiet, procerumq; ruina.

Fraus

1568 Fraus erit inter eos, confusio magna sequetur.
 Membra caput spernent, & leuam dextra timebit,
 Turbabit terras aquilo, quia ualdior Austro.
 Mutabitq; fidem, Regem, cum sceptrā tenebit
 Rex nouus, & gens, lex, mutabitur ordine miro.
 Sic plebs, lex, clerus, deinceps diuersa sequetur.
 Plurima per loca nascetur dissentio magna.
 Nascuntur sectæ multis in partibus orbis,
 Teutonicusq; furor gladios fabricabit in illas.
 Gaudebit proprias effundere sanguinis undas.

Quarto Ianuarij, Iohannes Casimirus, literis regijs, de quib. diximus, acceptis, ac re cum Condensi, alijsq; socijs communicata ad horum petitionem in hanc sententiam respondet: Non esse ijs propositum, ut Regiæ Maiestati in uia re sese opponant, sed si religionis exercitium ipsis æquè liberum ut alijs cōcedatur, ac religionem amplectentium securitati prospiciatur, ipsos paratissimos ad præstandam Regiæ Maiestati in rebus pollicitis omnem obedientiam. Quandoquidem ergo submississimam hanc ipsorum petitionem minimè rebellem, sed Christianam, ac talem esse animaduernerit, quæ propter Dei gloriam à Regiæ Maiestate sit admittenda: se hanc ex bono atq; propenso animo rogare, ut cū Castilionæus Cardinalis ad eam pacificationis ergo ablegatus sit, Regiæ suæ Maiestas talem pacificationem inire ac cōfirmare dignetur, quæ auctoritati Regiæ Maiestatis utilitati ac incremento regni Gallicani, & saluti subditorum Regiæ Maiestati suæ diuinitus commissorum, seruire possit: id quod si fiat, se curaturum, ut Condensis eiusq; socij armis depositis, loca occupata Regiæ suæ Maiestati restituant: ac si ipsi aliud quàm liberum religionis exercitium quærant, uel quid huic negotio contrarium attentare uelint, se non solum ipsis minimè opitulaturum, sed & ad defensionem Regiæ suæ Maiestatis, cuius in iuuentute propensionem singularem erga se senserit, copias con ductas conuersurum. Ad captiuitatē Lansaci quod attineat, se ex Legato Zulgero cognoscere, quod is ipsum, quò ab illo duceretur, secutus fuerit, nec uel las literas à se scriptas aliò miserit, sed fortè fortuna captiuitatem accidisse: à Condensi Lansacum honestè haberi, uerùm cum eum sociosq; tanquam rebelles hinc inde traduxerit, eorumq; famam ac existimationē grauissimè denigrarit ac læserit, cum tamen secus rem se habere fassus fuerit, se eius liberationem hæcenus à Principe impetrare non potuisse.

Sexto Ianuarij qui tribus Regibus sacer est, immensa equitum multitudinē exteris militatum eunte, Imperatoris Maximiliani & Electorum legati Fulde conueniunt, à Daniele Electore & Archiepiscopo Moguntino ad postulata Imperatoris illuc conuentu indicto, quò tot millibus Germanorum in exteramilitiam proficiscentibus, ac finitimis regnis tumultuantibus, de uijs ac rationibus consultetur, quib. in Germania pax publica tam in religione, quàm ciuilibus, & constitutiones ordinationesq; super utraq; publicata obseruètur, atque periculum & incendium, ex motibus uicinis, communi patriæ imminens, arceatur, & statuum atque ordinum subditi à trãseuntis militis direptione ac molestatione liberi, bonis atq; facultatibus suis tranquillè gaudeant.

Die decimoquarto Ianuarij, cum Aurelianum à Pontificijs duce militari comite Martinengo Italò obsidione premeretur, uir fortissimus & Imperator belli gerēdi longè peritissimus Mouuantius cum exercitu 10000. hominum, ex Prouincia Gallica, Lemouicibus, Lãguedocia, & finitimis locis cōtracto, Aurelianum

Imperatore Maximiliano II. 2335

Aurelianum uenit, urbemq; obsidione liberauit: suasq; cum Iohannis Boucarti Aurelianensis Reip. praefecti & Imperatoris, hominis ut bellicis ita & pacis artibus, ornatissimi, literarum que peritissimi, copijs cōiungens, Blasam oppugnatam perrexit, quam tormentis ualide cōcussam deditōne cepit, indeq; ad Condæana castra contendit. Erat Mouuantius omnibus suis hostibus maximè formidabilis: Nam antequam copias Aurelianum ex provincia perduxisset, ter cum hoste praelio decernauit, ac uias ab hostibus interclusas, ut atque ferro aperuit. Praelium autem quod cum maximis hostium copijs ad Coignacum iniit, memorabile est. Cum enim hostes ingenti exercituum copias circumuenissent, & incredibilem agrestium turbam ad exitus uia rum circumquaque disposuissent: mandatum rusticis dederūt, ut si quos praelio inuito in fugam se dare uiderent, hos ad unum omnes sine delectu trucidarent, nec uociferaturis, & Pontificios se simulaturis, aut cruces albas (hæc enim Reginum tessera erat) ostensuris fidem haberent. Talia enim ipsos præ se laturos, ut periculum perumpant, incolumesq; è fuga se recipiant. His satis calide ut putabatur administratis, utrinq; infestis signis ita concursum est: ut uictoria à Mouuantianis steterit: fugientesq; Pontificij & passim in suos rusticos incidentes, nullo discrimine ab iisdem trucidati sint.

Decimosexto Ianuarij Iohannes Vuilhelmus Dux Saxoniae cum pro Rege Galliarum quatuor millia equitum conscripsisset diuersis hominum iudicijs de hoc cognitis, quod Regi, oppressionem religionis eiq; adhaerentium quaerenti, militaret, & Iohanne Calimiro cognato, castra Condensis sequente, fratres cum fratribus quasi committi, non uereretur, scripto publicè ad subditos edito, militiæ Regiæ rationes exponit, ac paulo post, per Ducatum Bipontinum Metim cōtendens inde ad Regem in Gallias cum suis copijs pergit, Regis periclitantis beneficia potius, quam aliorum diuersa iudicia respiciens.

Decimooctauo Ianuarij Philippus Rex Hispaniarum, Carolum filium uenicum, omnium regnorum hæredem futurum, cubiculo certo includit, eoq; exire uetat. Causæ huius captiuitatis uariæ referuntur: Belgæ in suo libello supplice, Casaræ Maiestati atque ordinibus Imperij Spiræ anno septuagesimo oblato, affirmare non ferentur, carcere, consilio inquisitorum clausum, quod & Ducem Albanum auersaretur, & ab institutione inquisitionis, abhorreret, & Germanos inferiores beneuolentia singulari complectaretur. Hæc ut affirmare, sic nec refellere libet, quod nobis ea occulta, recondita atque abstrusa sint, & tempus omnia in lucem proferens, ea aliquando sit uerè propalatum: Veritas enim temporis filia.

Decimonono Ianuarij, Philippus Hispaniæ Rex per procuratorem generalem Brabantiae, ut uocant, Vuilhelmum Auraicum, qui Belgico relicto in Germaniam superiorè ad ditionem auitam secesserat, publico edicto citat, cuius tenor sic erat: Sibi expositam per procuratorem generalè, quibus quantisq; honoribus Vuilhelmus Auraicus, à Carolo Quinto inclytæ memoriæ, & deinceps à sua Regiæ Maiestate affectus, dum & eques aurei uelleris electus, consiliarius cōsiliij statuum constitutus, multisq; præclaris officijs, nimirum gubernationi Burgundiae, Hollandiae, Selandiae, & Ultraiectinae præfectus fuerit. Ex quibus fiducia atq; existimatio, quam sua Maiestas de ipso cōceperit, & summa in gratitudo eius si aliter se gesserit, quam fidelem Vasallum deceat, colligi possit: tamen Auraicum parum suo honore, iuramento atq; fidei delitate suæ Maiestatis præstita, consideratis, factum caput, autorem, promotorem, fautorem & receptorem rebellium, conspirantium, coniuratorum, seditioniosorum, machinatorum & perturbatorum publicæ tranquillitatis: Nam statim post Regiæ suæ Maiestatis ex Belgico discessum, eius aliorumq; quorundam machinationem fuisse, ut in se plenâ ac integrâ Belgici administratione

1568 & gubernationem transferrent. Deinde post multas variasq; secretas ac perniciosas machinationes agitatae, ita fidei oblatum, ut constituerit, arma contra suam Maiestatem capere, eamq; Belgico excludere, idq; non alia de causa amissum, nisi propter inopiam atq; defectum uirium: ac nihilominus secreta apud subditos suae Maiestatis eum egisse, ut a fidelitate & propensione quam ei atq; praedecessoribus exhibuissent, abducerentur: imò quod magis detestabile & abominandum sit, eum praetextu religionis & fallis persuasionebus quasi sua Maiestas Hispanicam inquisitionem in Belgicum introducere cogiter, ita plerosq; subditorum suae Maiestatis demerente, ut ad arma confugerint, praesertim uero eum maximam nobilitatis partem ita corrupisse, ac incitasse, ut foedera, conspirationes, & coniurationes inierit, ac iurisiurandi religione sese obstrinxerit, quod se Regiae suae Maiestati, eiusq; constitutionibus quolibet tempore in Belgico obseruatis, opponere uelit. Conuenticulis in eius proprijs aedibus, cum Breda, tum Bruxellis habitis & rebellibus in suam protectionem & securitatem, cum promissione auxilij receptis, qui etiam arma contra Regiam suam Maiestatem diuersis in locis sumpserint. Auraicum adhuc consilio & re, Bredenrodio rebellium capiti & duci, ad muniendam Vianam contra suam Maiestatem adfuisse: permisisse etiam copias conscribi in suae Maiestatis urbe Antuuerpiensi, omnibus scientibus atque uidentibus, contra constitutiones tunc recens publicatas, easq; nauigijs Vianam euntibus, cum omni munitione belgica impositas, ac Bredenrodio à Principe aliquot machinas bellicas subministratas. Praeter haec ipsum in quibusdam locis uetuisse, ne Regia praesidia reciperentur, & hac ratione Regiam suam Maiestatem ipsum ab ingressu maritimo excludere uoluisset, Principem Antuuerpiam ad sedandos & componendos motus populares missum, propria autoritate, & contra demandatum officium, permisisset, Antuuerpia liberum exercitium omnium sectarum absque ullo discrimine, & erectionem templorum ac consistoriorum à sectarijs fieri, unde mala atque incommoda nemini non nota secuta fuerint: tolerasse eum etiam contributiones & collectas pecuniarum quae sustentationi ac solutioni militum impensa fuerint: multa etiam alia ab ipso facta, quae Procurator suae Maiestatis, amplius atque uberius, suo loco ac tempore re exigente, sit deducturus, eò tendentia, ut Belgicum, quod solum suae Maiestati pertineat, occupet, ac quae crimen laesae Maiestatis non dissimulandum praeseferant, sed debitas poenas mereantur, cum petitione, ut suae Maiestati placeat, conuenientem citationem criminalem, contra Auraicum sibi cum clausula authorizationis, ut uocant, decernere.

Ideo suam Maiestatem his omnibus attentis mandare atque praecipere singulis, ut ad requisitionem dicti Procuratoris generalis auxilio & subsidio conuenienti, quocumque in loco Regiae suae Maiestatis possint, Auraicum capiant ac comprehendant, & sub secura ac bona custodia Bruxellas ad Albanum, suae Maiestatis charissimum & fidelissimum cognatum & commissarium, ad hoc specialiter deputatum, deducant, quò dignas poenas criminum & conspirationum, pro qualitate facti, ferat: si uero eum comprehendere nequeat, ut tunc per edicta citent atque euocent, sub poena proscriptionis & publicationis omnium bonorum, ut intra dies quadragintaquinque proximos, quorum priores quindecim pro primo, secundi pro altero, residui pro ultimo & peremptorio termino praefigantur, compareat, coram duce Albano Bruxellis, aut alio loco ubi fuerit in inferiori Germania ad respondendum articulis, quos suae Maiestatis Procurator generalis contra eum sit propositurus: si uero die praefixo non comparuerit, Albanus contra eum leuato uelo, simpliciter ac sine strepitu iudicij procedat: & quia ut sua Maiestas intellexerit, Auraicum ex infe-

Imperatore Maximiliano II. 2335

ex inferiori Germania secesserit, eam uelle, ut citatio ac executio, per edictum & uocem præconiam Bruxellis facta, ad Valuas curiæ affigatur. Adhæc similiter insinuetur loco domicilij Auaici, quod in Belgico habeat, & Valuis Ecclesiæ ibidem affigatur, ne ignorantiam prætere queat. His eum ualorem atq; effectum habituris, ac si in præsentia Auaici facta essent, in fine clausula authorizationis adiecta.

Eodem die, pariq; modo, Antonius de Lalaing Comes de Hochstraten ad dicendam sententiam coram Albano uocatur: ceterum generali procuratore diuersa ab Auaici factis, eius delicta commemorante, nimirum quod etiam maximis honoribus, à prima iuuetute, à Regia sua Maiestate uarijs modis atq; ornatus fuisset, utpote dignitate ordinis aurei uelleris, & præfectura turmæ Regiæ equestris, præter multas splendidas legationes ad Imperatorem & alios, quibus obeundis præfectus fuisset, unde facile, singularem bene uolentiam, qua erga eum Regia sua Maiestas affecta esset, perspicere potuerit, & hanc ea mente esse, ut succedente tempore eum ad munera ampliora eueheret, tamen ipsum horum oblitum, ac à maiorum suorum (qui semper erga suos naturales dominos ut fideles & boni Vasalli se gesserint) uestigijs deflentem penitus adhæsisse & obsecundasse Principi Auaico in suis ambitionis consilijs ad promouendam rebellionem, quæ duobus abhinc annis in suæ Maiestatis terris Belgicis uisa fuerit. Primo uerò eum in arce sua Hochstraten cum Auaico eiusq; adherentibus, suspecta ac molitionum plena consilia cõtulisse, quibus Regiæ suæ Maiestatis fideles subditi, grauius offensi fuerint, maligni auribus ad ea arrectis, occasionem ad res innouandas ceperint, quæ aucta sit per oblationem cuiusdam libelli supplicis multorum coniuratum, factam tanta cum arrogantia ac insolentia, ut toti mundo conspicua fuerit. Quos Hochstratus non solum non ab incepto dehortatus fuerit, sciens, ea esse contra Regiæ suæ Maiestatis uoluntatem, sed & confirmari, atque in publicis conuiujs comitatus fuerit, publicè in omnibus actionibus declarans se eorum factionis esse, id quod & paulo post re ipsa demonstrari, ipsis cõnarijs (quæ unicum remedium ad continendum in officio Belgium essent) sublati, ipsi tantò liberius ad finem suarum machinationum peruenire possent. Postea etiam cum gubernarit in urbe Antuuerpiensi una cum Auaico, ubi ea fiducia de utroque fuerit, fore, ut populum in Regiæ suæ Maiestatis fide ac obedientia continerent, eum tolerasse multa enormia ac abominabilia. Inter alia uerò ut publicæ copiæ pro Bradenrodio contra Regiam suam Maiestatem, eo sciens, conscriberentur, & nauigijs imponerentur cum omni gentium munitionis Vianã uersus, oppidum in Regiæ Maiestatis ditione Hollandiã situm. Tacendo fauorem quo usus fuerit erga uulgus, quod coniuratum Regiam & Ducissam Parmensem sororem dilectissimam suæ Maiestatis tunc temporis Belgij Gubernatricem, erga quam semper se inciuiliter gesserit, parum eam reuerens. Ita elatum fuisse, ut in ciuitate Regiæ suæ Maiestatis Mechlinensi edictum sine mandato & uoluntate Gubernatricis sororis Regiæ Maiestatis, ex quo pars populi magis efferata, licentiam sumpserit faciendi quicquid ei liberet. Incitasse ipsum populum ad inobedientiam contra Magistratus, maximè uerò Lierēses, ne prælidia Regia reciperent, literis ad ipsos scriptis & nobilibus in hunc finem missis.

Ad extremum in Regiæ suæ Maiestatis ciuitate Teremondana cum Auaico alijsq; eius complicitibus ipsum tractasse de capiendis armis, quibus Regia sua Maiestas, aut is, quem ea, loco suo in Belgium mitteret, excluderetur: id

1568 quod iam longo tempore ante inter se concluderint, executione nulla alia de causa omiſſa, quàm ob defectum facultatis. Hæc omnia cum alijs suo tempore & loco producendis contra Hochſtratum, eſſe actiones Vaſalli inobediens atq; rebellis, ob quas in crimen læſæ Maieſtatis inciderit, ac pœna in exemplum aliorum dignus ſit, &c. Cum petitione, ut Regia ſua Maieſtas proceſſus criminales contra dictum Hochſtratum ſibi decernere uelit.

Februarij die tertio, conuentus Fuldenſis, de quo ſuprà diximus, ſoluitur, in eo inter alia decretum, ut equitibus ex Gallia & Belgico in Germaniam redituris, non ſolum Cæſarea Maieſtas, ſed & Electores atq; Principes, quibus illi ſubditi ſint, mandent, ut priuſquam fines Imperij attingant, ſe ſeparant, ac diuiſim non gregatim Germaniam ingrediantur, ac ſe ad ſuos ſine maleficio conferant, ſub grauiffima pœna conſiſcationis bonorum quæ uel ab Imperio, uel ſuis Principibus habeant. Cætera uel prioribus conſtitutionibus Imperij conformia, uel talia fuere, ut hic ea referri minimè necelle ſit.

Decimo octauo Februarij, Elector Palatinus cognito ſub inuolucro mercimoniorum magnam monetæ uetitæ ſummam à mercatoribus Italicis, Germaniæ Rheno ſecundo importari Manheimij, loco uectigali ſoluendo deſtinato, nauis, cui prædicta impoſita intellexiſſet, præter nauigantis curſum per ſuos inhihet, ac omnibus mercimonijs Heidelbergam tranſlatis, ac mercatoribus qui ijs adfuiffent, initio Manheimij diſtinctis cubiculis incluſis, mox uerò in Heidelbergam traductis, in eorum notarij, aliorum que teſtium præſentia, ſarcinas ac uafa recludit, in quibus nihil aliud quàm uetita moneta contineretur: eam itaque uigore decreti Imperij anno quinquageſimo nono de moneta promulgati, aliarum que conſtitutionum ſubſequentium tanquam commiſſam, in pœnam defraudati uectigalis uendicat, mercatoribus ac nauicis cum teſtimonio rei geſtæ liberè dimiſſis. Hac re ad Albanum, ab hoc ad Imperatorem & Regem Hispaniæ delata, uarijs actionibus atque literis occaſio data fuit. At Palatino Imperij decreta urgente, & multiplices diuerſasq; mercatorum fraudes detegente, res tandem eò deducta fuit ut hi controuerſiam amicabili cõpoſitione potius, quàm iure decidi maluerint. Initio enim interrogati, cuius pecunia eſſet, eam ad nullam Regum uel Principum ſpectare affirmarunt: Mox quidem Iohannes, & Iohannes Antonius Grimaldi, nulla ſumma pecunia declarata, eam ſibi reſtitui petierunt, deinde tertius Chriſtophorus Centurio Genuenſis, nomine fratris Luciani & Auguſtini Spinulæ, & Thomæ Fiaſci cum literis commẽdaticijs, Ducis Sabaudia & Genuenſis uenere itidem, nullo uerò eorum ſufficienti mandato inſtructo, quin etiã iſtis ſe Electori pecuniam mutuatturos, uel ſi commiſſa eſſet partem eius remiſſuros eſſe ſe offerentibus. Elector uarijs calliditatibus ipſorum perſpectis, nec quod quidam prætenderent probato, pecuniam Regis Hispanorum eſſe, ad quod tanquam ſacram anchoram confugerant, imperij conſtitutiones tamdiu urget, ut mercatores tranſigentes ſe culpa minimè caruiſſe oſtenderent: Porro ut Hispani ſcripſere pecuniæ ſumma fuit centum millium, & quinquaginta ducatorum.

Viceſimo ſecundo Februarij Vuilhelmus Dux Bauriæ iunior, Alberti Baurici, & Annæ filia Ferdinandi Romanorum Regis, filius, Vuilhelmi ſenioris nepos, cum Renata Principiſſa Lotharingorum, Franciſci primi Ducis Lotharingiæ, & Chriſtinæ Danicæ filia, nuptias Monachi inſigni uere que Regia pompa celebrat: quibus interfuere Ferdinandus Archidux Auriæ equitibus ſeptingentis: Carolus, Ferdinandi frater, octingentis, Archiepiſcopus Salisburgenſis octoginta: Cardinalis Auguſtanus Otto Truceſſius, centum: Chriſtina ſponſæ mater, centum: Dorothea uidua Friderici

Imperatore Maximiliano II. 2337

Friderici Electoris ac matertera sexaginta duobus: Eberhardus Vuirtenbergicus trecentis: Vandemontius sponsæ Dux, centum septuaginta quatuor: Legatus Cæsareus, ordinis Teutonici Magister centum equitibus: Hispanicus, Carolus de Zollern: Polonica Regina Dietolffus de Losenstein: Palatinus, Fridericus Limpurgicus: Saxonici Electoris Guntherus Schuartzburgicus cum Gleiffenthalio: Iuliæensis, Otto Vualbadius: Badensis, Langemantelius: Florentinus Troilus Vrsinus: Ciuitatum, Augustæ, Chrysolthomus Peutingerus, Hieronymus Inhofius, Georgius Tradelius Doctor: Norinbergensis, Georgius Volckomerus, Thomas Lesselholzcius, interiores Senatores.

Sexto Martij mensis die, Condæus & Iohannes Casimirus Palatinus, iunioris copijs Carnutensium urbem opulentissimam & sacrificorum ditissimorum pinguisimorumque multitudine frequentissimam obsederunt: ac undecim diebus furiosa tormentorum tempestate ita concusserunt, ut delecta moenium parte magna, ad irruptionem separarent. Cum itaque milites in prociactu iam starent, signumque expectarent, ut impetu facto in urbis muros concoulerent, illo ipso quali temporis momento Rex Fecialem submittit, qui certissimam pacis spem optimis conditionibus, si modo ab expugnatione temptarent, promitteret. Condæo itaque, Ammirali & Dandeloto, militem ad irruptionem intentum & totis animis prædæ inhiantem, uix minis precibusque ab expugnatione distinere ualentibus: induciæ datae sunt spe optatae pacis, quæ aliquot diebus post confecta, & ad tricesimum Martij in castris Condæa nis proclamata est ex Regis edicto, cuius formula post longam disceptationem hæc erat. Regem ut sui regni, quod hactenus grauissimis turbis concussum sit, atque etiamnum concutiatur (unde nimirum infinitæ calamitates proficisci possint) pauci tranquillitati que consulat prouideatque, de suæ matris, fratrumque & sui consilij priuati uirum sententijs rebus omnibus prudenter perpenlis atque consideratis hæc statuisset, atque iubere, ut ab omnibus obseruentur. Primum ut ratum fixumque sit superius suum edictum pacificationis conditum anno millesimo quingentesimo sexagesimo octauo eius beneficio ref. quæ uocatur Religionis homines puræ ac simpliciter utantur, fruantur: omnibus ad illud additis interpretationibus plane sublatis: & discretè uti illa exceptio, quæ Nobiles arctabat in Religionis administrandæ facultate, omnino dematur, nec cuiquam porro sit fraudi. Nobiles quoque qui sunt ad Prouinciam regionem, eo beneficio fruantur: reseruato præterea uti iam constitutum sit, Merindolo tantum uniuersæ præfecturæ. Omnibus ut reformatæ illius religionis hominibus domum liberè redeundi fas esto: & illi suarum facultatum dignitatum que plenè possessioni restituantur. Ne sumptorum armorum aut cuiuscunque rei quæ sumpta arma comitata sit aut consecuta, omnium uie ad eò rerum, quæ Principis Condæi consanguinei sui mandata atque auctoritate fuerint gesta atque administrata nomine, quicquam postuletur. Abrogatis omnibus edictis, arrestis, sententijs aduersus illos, qui eas res gesserint, latis: ut nec ipsæ sententiæ, nec ipsarum executiones, esse fraudi. Profiteri, se principem Condæum pro charo consanguineo ac fido famulo ac subiecto, habere ac ducere: omnesque eos uniuersim ac particulatim qui illius auspiciis in hoc bello fuerint secuti, pro fide subiectis ac famulario, uel ex Ecclesiasticis facultatibus sumpta sit, ut nec ipsi, nec ijs qui ipsius mandato illas pecunias administrarint, possit quicquam à quoquam in posterum postulare. Item & monetæ fabricationem, bellicarum que omnium

1568 rerum effectiōnem, tormentorum, tormētarij pulueris, munitiōnum &c. Ne
 ut possint ea quæ ab illius belli initio ad istius Edicti promulgati diem usque
 fuerint è redditibus sumpta prædiorum rusticorum urbanorumque euēdicari.
 Qui quidem designandus sit, post hunc diem quo conditur triduo quidem
 in Senatu Parisino: octo uero diebus in alijs Parliamentis. Mandare uero se om-
 nibus præsidibus prout confestim current Edictum istud promulgandū sin-
 gulis in locis, ne quis ignorationem prætexere possit: eo elapso die, quæ fue-
 rint sumpta ex utrauis parte, uelle euēdicationi condictionique esse obnoxia.
 Mandare se item singulis Parliamentis, ut istius Edicti promulgationē quam-
 primum edant, nulla mora interposita, & in publicos Commentarios referant
 se tamen uelle ut Lutetia & ipsius præfectura ab omni Religionis illius re-
 formatae quæ dicitur, exercitio sint immunes, ex superioris nimirum illius
 Edicti præscripto: Post Edicti istius promulgationem, uelle se ac iubere, ut
 ref. Relig. homines actutum arma deponant, urbes reddant atque restitua-
 ant, omnesque bellicos comæatus quos penes se habuerint: captiuosque seu bel-
 lo seu Religionis causa, ab istius Edicti promulgati tempore confestim libe-
 rentur. Atque ut omnium perturbationum occasiones tollantur, iubere ac man-
 dare, omnium uti rerum religionis bellorumque istorum causa gestarum me-
 moria, sempiterna obliuione sepe liatur, nec cuique fas sit quemquam uerbo sa-
 ctione propter istas res laceffere: (reo capitis pœnam minatur) aut unâ dispu-
 tare, nec contendere: at omnes unâ, quemadmodum ciues, amicos fratresque
 decet, pacatè uiuere. Et illius religionis hominibus iubere se ac mandare ut
 omnibus fœderibus, quæ fecerint extra aut intra regni fines, continuò disce-
 dant: nec in posterum eis liceat facere, nec pecuniarum tributâ collectasue
 actitare: nec alios cœtus agere, quàm qui sint à superiori illo Edicto permisi,
 & omnes quidem sine armis: ne Ecclesiasticos homines ullo modo, nec ser-
 mone, nec re ipsa inturbent, at illos in suarum facultatum rerumque usu pa-
 catos relinquunt. Velle denique ac iubere, ut hæc omnia ab omnibus suis per-
 æque subiectis præstentur atque obseruentur: qui secius fecerit se illius pœnam
 ex facti existimatione minari: seque mandare, ut ubique pro more solenniter hoc
 Edictum promulgetur. Id fuit ad uicesimum tertium mensis Martij isto an-
 no M. D. LXVIII.

Hic fuit secundi istius belli exitus, quod minus semestri spacio durauit: ab
 Octobri nimirum ad Martium mensē. In quo bello haudquicquam est memo-
 rabile actum, nisi ipsum illud pacis Edictum, quod modo cōmemorauimus.
 Singularem nimirum fuisse dolum à quibusdam appositè excogitatum, ad ar-
 mia Condæo fidelibusque demenda, amandandasque auxiliares copias, quarum
 recuperandarum pecuniæ penuria quæ ad istos conatus exhausta fuisset, sum-
 mam difficultatem Condæo postea futuram perspiciebat. Hæc uero facile &
 peropportunam opprimendorū fidelium rationem ita ab Regis usurpatam,
 norit posteritas. Per lato uero ad Condæi castra Edictum, atque ibi solenniter pro-
 mulgato, magna animos omnium lætitia tenebat, coniuges, liberos, domos in-
 uisere percipientium: & maxime quod religionis libertas aliqua per Edictum
 tribueretur. Condæus continuò dimittit exercitum: Ducemque Casimirum cum
 Germanicis copijs domum repetentē, actis de tam opportuno beneficio gra-
 tias, honorificè curat deducendum. Ibi paucis comitatus domum proficiscitur
 in Picardiam: Literisque uariè ad fideles datis mandat ut ex Edicti formula pa-
 ctisque conuentis, urbibus quas tenerent, continuò cedant, & ferè mādatis ob-
 temperetur. Rex dimissis Germanis, & aliquot è suis Gallicis cohortibus, reli-
 quas copias in armis iubet esse: Equitibusque diem ad stipendia dicit.

Martij die uicesimo, qui Cutberto sacer est, Albertus Marchio Brādenbur-
 gensis,

Imperatore Maximiliano II. 2339

gensis, Friderici Marchionis & Sophiæ Reginæ Poloniæ filius, quondam or-
 dinis Teutonici magister, sed postea dux Borussia à Rege Poloniæ constitu-
 tus, anno ætatis septuagesimo octavo, multis laboribus atq; ærumnis, cum in
 Ecclesia, tum in Repub exaltatis diem extremum claudens, ad æterna gaudia
 transit: Princeps generis nobilitatis, uirtute, studio religionis, amore litera-
 rum, ac ordinis sui iurium propugnatione, quæ multis annis contra auuncu-
 lum Sigisfrandum Poloniæ Regem fortiter defendisset, clarissimus. Cate-
 ricum cum inferior uiribus, sapius implorata Cæsaris Caroli, qui tum Hispani-
 cis ac Italicis motibus distineretur, ope, nihil impetrasset: tandē ui maiore coa-
 ctus Sigismūdo Regi Poloniæ anno uicesimo quinto post millesimū & quin-
 gentesimum sese submisit, ita, ut hic detractis ei aliquot ciuitatibus Gedano,
 Torona, Mariæburgo & Elbinga, reliquam ditionem, abolito equitum Teu-
 tonicorum in ijs locis collegio, beneficiario iure patriæ concederet, hac cō-
 ditione, ut ijs tum ipse, tum nati ex eo hæredes masculi, & hæredibus mascu-
 lis deficientibus, proximi è Brandenburgicorum Principum gente agnati, frue-
 rentur si Poloniæ Regum se clientes non Imperatoris Romani Borussia no-
 mine profiterentur. Sic itaque in Ducatu confirmatus uxorem duxit Doro-
 theam Regis Danici Friderici & Annæ Iohannis Marchionis Electoris Bran-
 deburgici filiam: ac religionē puriore receptā, anno Christi millesimo quin-
 gentesimo quadragesimo quarto, Regiomontanam scholam amplis stipen-
 dijs dotatam, eò Doctoribus atque Magistris ex Vuitebergensi & Franco-
 fordeni Academijs accersitis, & solenni ritu introductis, instituit.

Paucis deinde annis interiectis, cum Academia falso Andreae Osiandri do-
 gmate de essentiali hominis iustitia collapsa fuisset, eandem, confessione Au-
 gustana restituta, doctissimis uiris hinc inde conuocatis restaurauit, ut insi-
 gne studium religionis conseruandæ posteris reliquerit. Vxores habuit du-
 as, Dorotheam de qua diximus, ex qua proles quam plurimas sustulit: An-
 nam Sophiam elocatam illustrissimo Megalopolensium Principi Iohan-
 ni Alberto anno millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto, sub exi-
 tum Februarij: Catharinam, Fridericum Albertum, Luciam, Dorotheam, Lu-
 ciam Albertum, Elizabetham omnes hac uita ereptas. Alteram uerò uxo-
 rem Mariam Eri senioris ducis Brunswicensis & Elizabethæ Marchionissæ
 Brandenburgicæ filia Ioachimi primi Marchionis Brandenburgici Electoris
 natam, quæ ei Albertum Fridericum peperit, Principem totius familiae Bran-
 denburgicæ columen: natus in oppido Franciæ Onolsbach anno millesi-
 mo quadragesimo nonagesimo, hora decima antemeridiana, seu dua-
 bus horis ante meridiem. Obijt Tapiaui, cum rebus Borussiae annos quin-
 quaginta quinque præfuisset, eodem die uxore Anna Maria Brunswicensi,
 quam nominauimus, Deo spiritum, quem ab eo acceperat reddente, ita ut
 quod ille apud poëtam exoptat:

— Quoniam concordēs egerit annos
 Auferat hora duos eandem, nec coniugis unquam
 Busta suæ, uideat nec sit tumulandus ab illa.

Id Principi optimo, fortissimo, ac pietissimo Alberto acciderit: tempus au-
 tem obitus hoc disticho comprehensum fuit:

Lux Alberte tulit te cum sorte Guberti
 Heu heu, lux fato non caritura suo.

Pupillo deinde Alberto Friderico annorum quindecim, tutores, qui admini-
 strationi Ducatus præessent, à Rege Poloniæ Sigismundo dati fuere. Mox
 uerò eo maiorenni declarato, accersitis à Sigismundo Alberto Friderico, Ge-
 orgio Friderico, & Ioachimo Septemuiro, Marchionibus Brandenburgicis
 agnatis, illi præsentī, & horum legatis publica ceremoniā beneficium succes-
 sionis

1568 sionis Borussiacæ cōcedit, ne qua in posterum cōtentio exoriri possit, eodem etiam tempore Moldauorum Principem, in clientelā suam recipiens, cum an- nis aliquot ante Petrus, mox quoq; filius Elias ad Turcam defecissent.

Tertio Aprilis tres feciales magna solennitate pacis fœdera in foro Aurelia- no post ternum quaternarum tubarum editum clāgorem promulgantes, bel- li finem ac pacis exoptatæ initium cōstituerunt. Sed popularis lætitiæ breuis usura fuit.

Nam 21 Aprilis Rex Principem Dophinum Borbonium iuuenē, Aurelia- num cum quindecim cohortib; præsidarijs submisit, non sine uehemēti Cō- densium omnia sinistra præfagientium luctu. Pridie autem eius diei, quam ur- bem Dophinus ingressus est, circiter decem ingentes bellicas machinas in fo- ro collocatas, nobilis quidā clauis, pinnisq; chalybæis, per foramina quibus puluis incenditur, malleo adactis, ita corruerat, ne ullum belli usum possea præberent, neue ciues his freti, præsidium Regium cum Principe Dophino missum, urbe arcerēt. Hoc pacto præsidarij milites in urbem intronissi, mox ab ingressu portas forumq; occuparunt: & paulo post easdem machinas igni uehementissimo circumstructo, partim instrumentis, limisq; chalybæis peru- perunt: fragmentaq; Parisios transmiserunt. Quare etsi Rex incredibilem ia- cturam tot tormentis uastatis sensit, affirmauit tamen se illas machinas, quæ glandes & globos contra se suosq; euomissent, superesse nolle.

Cumq; pacis constitutæ Edicto, plærasq; ciuitates à Condæanis antea oc- cupatas, mox recepisset, & suspecta oppida ualido præsidio muniuisset: pau- lo altius Hugenothos tractare, ac indices causas belli redintegrandi querere cœpit. Nam Regij prouinciarum præfecti oppidis, portibus atq; itineribus occupatis, magna præsidia ciuitatibus ex animi arbitrio imponebāt, ac secta- tores religionis reformatæ, uarijs modis sollicitabant, præsidarijs quos domi- alere cogebantur ipsarum facultates dissipantibus & abligurientibus. Ac etsi Regia Maiestas, ipsis per literas atq; nuncios mandaret, ut exules in urbes re- ciperent, atq; eos tam exercitio religionis, quam bonis atq; honoribus frui pa- terentur: hæc tamen non curabantur, sed solum hi recipiebantur, quos repti- dios in religione reformatæ amplectenda norant, ijs arma sub ingressum op- pidorum adimenes, ac etsi ijs usi non fuissent eos ad ipsa comparada atq; tra- denda cogentes, id enim nisi fiebat, ciuitatibus excludebātur. Ac cum armo- rum usus, qui Condæanos ademptus erat, Regijs cōcederetur, hi eo insolē- tiores facti, maximis molestijs illis afficiebant, ita, ut uarijs in locis cædes fie- rent, atq; nouissima deteriora prioribus essent. Nec uerò tantum hæc in ciui- tatibus fiebant, sed & Condensi ac Admiralio nullibi subsistendi tutus locus concedebatur: domicilijs eorum partim præsidijs firmatis, partim undique circumseptis, ita ut Condensis Noyerum in Burgundiā & Admyralius Tan- layum domiciliū fratris Andeloti se recipere cogentur, cognito consilio, quod Albanus Regiæ suæ Maiestati dedisset, ut, quo uoti compos fieret, Du- ces religionis reformatæ comprehenderet, prouerbio Hispanico allegato, Plus Valere Caput Vnius Salmonis, quā quinquaginta Ranarum, Regi hoc ipso subiiciens, quod ipse in Belgico exequi constituerat.

Pacis uerò Gallicanæ nuncio Albanus cognito, ac fama, de Germanis qui Condensi militassent, in Flandriam irrupturis, sparsa, à Regis Hispaniæ lega- to in Gallijs confirmata: Albanus equitatum Hispanicum & Italicum ad par- tes Leodienses dimittit, & filium Barlamontij ad duo millia Vallonum con- trahendo, & duos equitum præfectos, ad conducendum equitatum Italicum, quo Rex Galliæ usus fuisset ablegat.

Vicesimo quinto Aprilis Vuilhelmus Auraicus & Antonius de Lalingo mes Hochstratensis, generalis Procuratoris citationi quam supra retulimus, ita re-

Imperatore Maximiliano II. 2341

ita respondent, ut motuum concitatorum culpa, à se in Inquisitionis Hispani-
cae promotores & complices deriuata, apud iudices sese de criminibus obie-
ctis, & maximè de ambitione ac crimine læsa Maiestatis purgarint. At Alba
num, quem tyrannidis accusarant ita offenderint, ut is utriusq; bonà tãquam
rebellium publicarit: filiumq; Auraisi, comitem Burensem, Louania literis
operam nauantem cepit, atque in Hispanias ablegarit, cuius Apologiæ te-
nor hic erat.

Initio quidem Auraisius, ut nō se, sed alios autores motuū qui in Belgico ac-
ciderint fuisse cōmonstret, illud consyderandum Lectori relinquit, atq; ut id si
at necessariū existimat, statum Belgij, qualis ille fuerit ante, & post motus Bel-
gicos, & post bella, quæ tam Carolus Quintus Imperator inclytæ memo-
riæ, quàm Rex Hispaniæ Philippus Principes Belgij, quali per totum decen-
nium contra Galliæ Regem sustinuerint; nimirum talis, ut non obstantibus
bellis populo grauamina illata fuerint per inquisitionem, & placita, quæ in
negocio religionis seruarentur in quam plurimis terris, & de die in diem ac-
cumularentur, ob incrementum religionis, ad eò enormem, ut aliquis mirare
tur, eum tam longo tempore sufferti potuisse. Nihilominus tamen clarè per-
spectum fuisse, subditos dictarum terrarum, paratos non solum ad omnem
debitam obedientiam præstandam, sed & ad corpora sua pro Regia Maiesta-
te exponenda. Cum & nobilitas suo munere, uirtute, & promptitudine insi-
gni perfuncta fuerit, & status liberaliter ad sumptus belli incredibilem pecu-
niæ summam, contribuerint, tanta alacritate, ne unquam ulla alienationis an-
morum significatio conspecta fuerit: sed uersimiliter præsumi potuerit, di-
ctas terras ita erga Regiam Maiestatem affectas fuisse, ut nihil eorum, quæ ad
conservationem honorum & amplificationem eius pertinerent, prætermis-
suræ essent, ac Regia sua Maiestas in tuto cōtra omnes extraneos locata fue-
rit. Cumq; natura ita comparatum sit, ut præclara seruitia & benemerita fi-
duciam pariant, aliter fieri non potuisse, quàm ut dictæ prouinciæ, maximè
uero nobiles existimantes suis periculis, sanguine atque uirtute tam memo-
rabiles uictorias partas, & subsidijs auxilijs, & contributionibus publicis,
tam longo & difficili bello finem impositum, certo statuerent, Regiam Ma-
iestatem, occasione se offerente attenturam ad tam insignia seruitia, quò di-
ctæ terræ à periculo motuum intestinorum securæ redderentur. Subditis
enim nihil aliud à suo Principe expectantibus, quàm omne bonum: conti-
nuatam in ijs obedientiam ac fidem: Ita ut statu Belgij consyderato, floren-
tis omni genere negotiationis & mercaturæ aliarum que rerum ab ijs de-
pendentium, etsi id præcedentibus bellis afflictum, oneratum contributione
ab extraneis tutum, & domi cum Principe conciliatum & alleuatum placitis
& ordinationibus temporis congruis, non saltem omnibus debitis exonera-
tum iri, sed & intra paucos annos ad summum humanæ felicitatis fastigium
peruenturum. Vnde cum Regia sua Maiestas eò conscendisset, ut illam ex-
teri formidarent, subditi colerent, & reuererētur, illam potuisse se omnium
sux ætatis Regum maximum ducere, in tantum, ut necessario fatendum sit,
qui impedimentum huic bono & felicitati obiecerint, coniunctionem hanc
dissoluerint, & mutuam propensionem diremerint, tam graue delictum com-
miserint in detrimentum suæ Maiestatis & Reipub. ut in exemplum alio-
rum puniri mereantur se que credere, omnes conspicientes Belgicum in hæc
extremas calamitates, misérias, atq; seruitutem coniectum, idem secum sen-
suros esse. Cumq; ipse à Procuratore generali in citatione emissa, mutatio-
nis quæ in Belgico acciderit, author habeatur, se pœnas in ea contentas
minimè defugere, si uera sint quæ ille prætendat. Hunc allegare suam

1568 ambitionem & dominandi studium, ex quo sequatur, causam finalem suarum
 actionum & consiliorum fuisse, honores, alterius uocationis usurpationes,
 & auctoritatem. Ad subuertendum uero hoc obiectum, super quo hic accusatio-
 nem extruere praetendat, satis esse apud hos, qui se norint, ingenium suum al-
 legare neuiquam ad tales cupiditates propensum, apud alios uero faculta-
 tes ac bona, quibus diuina gratia donatus sit, interueniente bona rerum om-
 nium administratione & constitutione, è quibus excellentia & auctoritas ma-
 ior speranda sit, quam ex alijs quibuscumq; machinationibus. Omnes fateri
 oportere si se domum ad curam rerum suarum recepisset, multò maiores me-
 lioresq; congerendi diuitias, & per has acquirendi, conseruandi, tuendiq; au-
 toritatem, commoditates habiturum, quam in aula largiter & liberaliter ex-
 pendendo, auctoritatem sperare ex rebus alienarum, ex quibus nihil emolu-
 menti à se quaesitum, omnibus, quibus actiones suae notae sint, conserui. Nec
 absurdius quicquam, quam omnibus terris propensissimis animis erga Re-
 giam Maiestatem affectis sibi imputari, quali quid contra, & supra eam usur-
 pare uoluerit. Cum semper eius sententiae fuerit, ut Regia sua Maiestas sub-
 ditos, potius in ea animorum inclinatione ac uoluntate, moderatione plac-
 torum retineret, quam in nouationibus, atque rigore alienaret. Hanc solam
 esse uiam, qua dici possit, uoluisse peruenire, ad finem suarum cogitationum.
 Neque enim negari posse humanitatem & beneuolentiam uerissimos mo-
 dos esse, quibus Principes auctoritatem & regna conseruent. Et necesse
 est fatendum, quod hac ratione contenderit ad conseruandam, non usurpan-
 dam auctoritatem Regiae Maiestatis, quam si alij conducibilius putarint a-
 speritate conseruari, consequi quidem de ratione conseruationis se in diuer-
 sa atque contraria sententia fuisse: nullatenus uero de conseruatione ipsa,
 quam experientia monstrat rigore non posse fieri, Belgio in felicitate qua
 esset permanente, in qua & ipso sub auctoritate Regiae Maiestatis id con-
 seruari desyderarit. Hanc solam causam post gloriam Dei fuisse, quod rigo-
 rem dictae inquisitionis improbarit. Cui etiam reliquae suae actiones testi-
 monium sint daturae omni ambitioni contrariae: Nam se multò ante renun-
 ciasse officio, quod in consilio statuum habuerit, simul quoq; praefecturae fi-
 sci regij, muneris accommodatissimo ad conciliandos animos statuum, ac
 quali summam rerum omnium sibi tribuenti, si id acceptare uoluisset, alijs
 porro egregie eo cum emolumento fungi scientibus: sed gratia Dei tam se ab
 arrogantia fuisse alienum, ut utrunque istorum officiorum Regiae suae Ma-
 iestati resignarit, in ijs parum Reipub. consulere se posse uidentem, negocia-
 tionibus aliorum obstantibus, Nihilominus tamen Regia Maiestate se deli-
 berationib. adhibente, pro uirili in id incubuisse ut ea consuleret, quae sui offi-
 cij essent, & Reip. commodarent, licet magno animi dolore uiderit artibus
 tuius atq; alterius Regiae suae Maiestatis animum aliò transuersum abripi. Ve-
 rum cum omni tempore Regia Maiestas integritate actionum suarum &
 promptitudine officiorum animaduersa, ex Zelandia in Hispanias disces-
 sura, se summopere uris- se, ut munus consiliarij reciperet, post longam excusa-
 tionem uoluntati eius secessisse, sed uiso omnia more solito geri, & secus quam
 sibi Regia Maiestas spem fecisset, biennio exacto rursus se dimissionem pe-
 tris- se. Ac animaduerso, omni contentione id agi, ut Belgicum in integram o-
 bedientiam redigeretur, ne occasio esset, de hoc controuertendi, cum id in grauif-
 simum detrimentum suae Maiestatis & Reip. tenderet, ampliori contestatione se
 exonerationem omnium officiorum flagitasse, quò sibi rei priuatae uacare, ac
 culpam effugere liceret incommodorum, quae quasi pra oculis uiderit.
 Ob id sepius se instituisse tam apud Regiam Maiestatem, quam Gubernatricem,
 & pluries quidem quam semel, post oblatum libellum supplicem à confeder-
 tis,

Imperatore Maximiliano II. 2343

ris de quo aduersarij uaria clamitāt: Certē, si ambitio sua tātopere aspecta fuisset, uerisimile non esse Regiā Mai. sibi abeundi facultatē denegaturam: multo uerò minus toties expresse mādaturā ac institurā, ut munera cōtinuaret. Iuris enim notorij remouendos esse à gubernatione, quorū ambitio metuenda sit, ita ut dum Regia Maiestas officia sibi perpetuarit, directo cōtrarium ei quod Procurator generalis causetur, declararit, se nec ante, nec post discessum suae Maiestatis, de ambitione suspectum, uoluisse autoritatē supra Regem uel Belgium sibi arrogare, cum liquido ex his appareat, quod nihil aliud quāsiuerit, quā omni administratione atq; officijs liberari. Et diuersum sensurum eum qui considerarit, post discessum Regiā Maiestatis summam rerum in manib. Cardinalis Granuellani fuisse. Quod uarijs testimonijs & exemplis quidem demonstrari possim, tamen propter multas rationes hic omittam. Hoc unicū addā, quod post discessum dicti Cardinalis, Principissa Parmensis facta fuerit, se intra perpaucos menses post discessum Cardinalis, plus de negocijs Belgij cognouisse, quā toto tēpore quo Cardinalis adfuisse. Ea postea in nouissimis moribus uolēte relinquere Bruxellas, & se recipere ultra Alpes, & hoc ipso locum dare his, qui autoritatē eminentiorem illa desyderassent, se unā cum alijs importunissimē postulasse ac supplicasse, ne illa sibi metipsi hanc iniuriam, & contumeliam Regiā Maiest. inferret: Id quod luculenter demonstrat, quā suae actiones & cogitationes ab omni ambitione remotae fuerint, cuius iam insimuletur. Si uoluisset arrogare sibi soli omnem autoritatē, non potuisset offerri commodiorem melioremq; occasionem, quā uidere Gubernatrici propositum perficere: sed cum sua mens penitus alia fuerit, pro uiribus id se impedisse. Cumq; Regiā Maiestati suatum fuisset, ē re uideri consilium statuum nobilibus ac literatis alijsq; uiris autoritate predictis augeri, quō cōfusione & dissensionē occurreretur, & tantō melius negocia tractarentur, praesertim uerò ut decreta atq; statuta consilij seruarentur, & executioni maiori autoritate mandarentur: deniq; ut occasio tolleretur cuiilibet usurpandi sibi omnem administrationem aut quærendi priuatum emolumentum, expensis publicis. Se à Gubernatrice requisitum, ut quosdā idoneos nominaret, qui ad hoc promoueri potuissent, ne in suspicionē ueniret, quasi consilijs & actionibus suis cōmodis proponeret, id totum arbitrio Regiē Maiest. reliquisse, ita ut nuncq; studij priuatorum cōmodorum signum ediderit. Inde consequi potest, quod res longē aliter sese habeant, quā quod accusetur, ambitionis & cupiditatis honorum ac regni.

Cumq; proprium sit ambitiosorum, solum exclusis alijs uelle dominari, se ē contrario non tantum proposuisse, ut consilium augetur, & autoritas cum compluribus communicaretur, sed & obtulisse, quod domum se recipere uellet, quō locus alijs daretur, prout Gubernatrix alijsq; consiliarij huius rei testes futuri sint.

Necesse ergo esse quæri alias euidentiores certioresq; motuum causas, atq; in hoc considerari, Belgas flagrantē ingenti studio cōseruandæ libertatis ac immunitatis, qua tam uel conuentionum cum Principibus initarū, quā priuilegiorum ab hisce & ab Imperatoribus ab antiquo concessorū uterentur, summo opere metuisse, ne introductione exterorum, ijs priuarentur.

Inde ergo omnes inuolutiones tāto magis suspectas ac odiosas fuisse, hoc quoq; accedēte, quod nouissimis bellis summa potestas inquisitionis tēperata atq; remissa, & introductione militis Germanici, cuius opera atq; auxilijs utē dum fuerit, concionibus publicis libertas data fuisset, tam in ciuitatib. quā in castris, & clām inter quosdam plurimis in locis praeterq; quod in omnibus finitimis regionibus religio Catholicae Ecclesiae contraria iam recepta fuisset.

Hinc

1568 Hinc itaque in terra tam populosa & undique frequentata, negocium religionis paulatim tot annorum spacio ita succreuisse, ut tandem nomen inquisitionis odiosum factum sit: per quæ multitudo populi innumerabilis, imò ultra quinquaginta millia hominum in tota Europa uita priuati fuerint, nec minor compulsa relinquere bona, parentes, amicos atque cognatos, & uiuere in perpetuo exilio. Id causam dedisse non tantum mutationibus, sed & offensionibus contra inquisitionem, ut plurimis in locis, officijs publicis præsertim ea executioni mandare ausi non fuerint, nisi noctu & clam, neque id sine periculo ac metu seditionis: Præfectis attestaturis, se sapius summo cum discrimine ereptos è furore populi. Inde qui rerum experientiam habeant, præuidisse has commemoratas causas motibus, occasionem præbituras, nisi prudenter & in tempore occurreretur.

Mariam Reginam Gubernatricem Belgij suo tempore hæc mala metuentem, anno quinquagesimo, Augustam profectam, ad fratrem Carolum (sanctæ memoriæ) ut moderaretur & mitigaret potestatem placitorum tunc conceptorum: & ut immunes ac liberos ab inquisitione Antuerpienses aliosque populos Belgicos, qui ei subiecti non essent relinqueret: id quod & obtinuerit.

Pace ergo & tranquillitate in Belgio aliquandiu conseruata, quasi res auctoritate Gubernatricis & è sententia concilij statuum administrarentur. Procurator Generalis statim post Regiæ Maiestatis discessum solus uel cum paucis incipit negocia magni momenti tractare, rationem in commodorum quæ euenissent, æque ut Regia Mai. administrare. Id quod ad eum multis displicuit, ut Regiam suam Maiestatem de hoc certiore reddiderint. Atque simul petebant ut Regia sua Maiestas beneficia & merita in præcedentibus bellis præstita ad animam reduceret, seque accommodaret consilijs temporis congruis, & ut secundum obligationes & priuilegia ipsorum, omnes innouationes maxime progressum Episcopatum, inquisitionis, impediretque, aliquorum obscurorum hominum innouationes, contra temporis rationem, contra priuilegia prouinciæ, contra proprias promissiones aboleret: præsertim inspectis tumultibus Gallicis eodem tempore occasionem inquisitorum, ad similem effectum tendentium suscitatis. Et si id regnum non usque adeo frequenter & ab omnibus partibus circumcingatur populis à Romana religione alienis, ut Belgij. Idque tanto magis quod erectiones nouorum Episcopatum, etiam in detrimentum extraneorum Archiepiscoporum & Episcoporum impetij redundarent, ad quorum Iurisdictiones & Dioceses ea res pertineret.

Hic itaque de causis & alijs, quæ quisque pro ingenij sui modulo sibi proposuerit & maxime ob fiduciam, quam prouinciæ tam in genere quam in specie de Regis bonitate cõceperint, & memoria præteritæ gubernationis iustæ, & æquæ atque secundum leges terrarum institutæ, ita, ut in quo se grauatas sentirent exponere suis principibus auderent, uoluisse eas eidem uia insistere, & Regiam Maiestatem de dictis innouationibus & incommodis inde exorturis, nisi in tempore remedium adhiberetur, commonefacere. Ideo à Gubernatrice & primoribus concilij statuum per dispositos equos Baronem de Montigni equitem aurei uelleris, ad Regiam Maiestatem ablegatum, cum mandatis ut ei exponeret statum & conditionem Belgici, ac generalem offensionem contractam ex innouationibus. Eo factum, ut & nobiles Belgici occasione oblata imminentes speciatim sua postulata exposuerint, spe fore, ut Regia sua Maiestas desiderio ipsorum acquiesceret, aut ad minus onera quibus grauaretur alleuaret: præsertim cum ad impediendam incorporationem præsulatum & abbatiarum, tunc temporis in Brabantia uacantium, præsules alijque status suos deputatos antea ad Regem misissent, ut & Antuerpienses ad im-

Imperatore Maximiliano II. 2345

ad impediendam inquisitionem & introductionem noui ipsorum Episcopi. Quæ legatio ad tempus terras istas, suspensas & à motibus liberas tenuerit, quolibet sperante se per suos deputatos bonum remedium & tale decretum habiturum, quale rerum status requireret: Licet negotium religionis ubique processerit, ita ut in quibusdam locis conciones haberentur, non saltem secreto, sed & publice, præsertim Valentianæ, Tornaci, & alijs quibusdam in locis. Cui rei occasionem si non dederit, saltem eam auxerit, libertas religionis in Gallijs concessa, Belgis arbitrantibus, se non minus benè meritos de suo Rege ac Principe, quàm Gallos, ad quorum exemplum cum pluribus in locis haberentur & tractarentur, ipsis æquè libertatem conscientiarum quoque concedendam esse.

Visum ad oculos fuisse in dictis terris, quæ circumcinctæ sint populis aliam religionem sectantibus, & quæ se subsidio negotiationis & cōsuetudinis vicinorum sustentare cogantur, impossibilem esse obseruationem antiquarum constitutionum & placitorum in negotio religionis: Quam cum aduersarij conati fuerint extinguere & eradicare, compertum fuisse eam in maxima asperitate creuisse & augmentum sumpsisse.

Hoc tamen non obstante, Cardinalem perrexisse introducere atq; in possessionem mittere dictos Episcopos, postquam Archiepiscopatum Mechlinensem obtinisset, (uirtute cuius etiam cogitarit manere Metropolitanus & primas seruare præter Abbatiam Affligensem) & alios, hominibus quibusdam in eruditis distribuisset. Ac et si introductiones in aliquibus ciuitatibus citra expectationē factæ fuerint, tamen quemlibet facile animaduertisse odia complurium eos receptantium, & quosdam etiam se opposuisse speciatim Antuerpienses, Groningenses, Vuardienses, Dauētrienses & Ruremundanos. Præterea ad fauorem conciliandum, facultatem habuerit distribuendi & conferendi omnia officia, beneficia, & solaria Regis, & Gubernatricis: & quod ipsemet per se, & Episcopos plurimum potuerit, ut ita uia ipsi ad acquirendam & conseruendam auctoritatem supra Regis terras strata fuerit.

Vt quæ de rebus quæ hinc inde gerentur certior fieret, ac Regum & Principum vicinorum gratiam conseruaret, in sua quasi potestate eum habuisse omnes legatos & ministros Regis, interq; alios proprium fratrem, qui res Gallias in eum statum coniecerit, ut propter publicam tranquillitatē regni, Regina Regiam suam Maiestatem diligentissimè rogarit eum inde reuocari.

Ad quæ, qui respicere uelit, eum facillimè iudicaturum, qui nam auctoritatem Regia maiorem sibi arrogarit: Ipse ne, qui nec ullam istarum commoditatum habuerit, & nihil aliud est in nouationibus quàm animi molestias perceperit, & non semel, sed sæpius muneri concilij statuum, & præfecturæ rerum Regij renūciarit, & nihil aliud expectauerit quàm eo munere liberari: deniq; à Gubernatione & concilio demitti.

Cæterum cum personæ Cardinalis perrexerint in in nouationibus, & res in Cardinalis absentia eo modo tractarint, ita ut mox easdem perturbatiōes resuscitatas, cum impossibile esset ijs mederi, propter dissensiones quæ fuerint inter tria Principalia consilia, nimirum statuum, concilium priuatum & quæstorium, quæ per Cardinalem & suos Principes regerentur, sed ita, ne inter ea conuenire posset. Hisce itaq; & pluribus alijs sollicitationibus per actis, uisum fuisse (ne alia mala multa iam impendentia orirentur) mittere ad Regiam Maiestatem Principem Gaultij Comitem Egmondanum, qui in reditu magnam spem & indicia præclara emendationis & restitutionis rerum, mitigationis placitorum, abolitionisq; inquisitionis ostenderit. Ex quibus perspicuè atq; re ipsa uisa fuerit, pendere aut concitatio, aut pacificatio populi.

Atq;

1560 Atque quo mitigatio institueretur anno sexagesimo quinto, congregatos fuisse tres Episcopos, tres Theologos, totidem Doctores iuris ciuili, tres quoque Canonistas, quorum sententia de mitigatione Inquisitionis, ad Regiam Maiestatem missa, sed non admissa sit.

Rege in fine anni sexagesimi quinti expressè mandante, ut absque ulteriori replicatione ad introductionem nouorum Episcoporum, qui nondum in possessione essent, & publicationem decretorum Concilij Tridentini procederetur, Et Inquisitoribus potestas de iure ciuili & Canonico debita, traderetur, & placita cum omni rigore in ipso articulo executioni mandarentur.

Huius itaque mandati exempla & breuiaria statim omnibus ciuitatibus transmissa, ijsq; iniunctum, ut se declarationi & mandato suae Maiestatis conformarent. Hanc secundam & principalem causam mutationum, & incommodorum quae subsecuta fuerint, extitisse.

Cum itaque inquisitio speciatim expressa & declarata literis suae Maiestatis fuerit causa offensionis & motus, sequi ei & non alijs accepta ferenda quae subsecuta sint. Denique ueritati minimè consentaneum esse suo consilio ac instigatione complures subditos inductos ad rebellionem contra suam Maiestatem, & quod primus seduxerit, corruerit & concitarit maximam nobilitatis partem, ita, ut foedera, conspirationes, & coniurationes fecerint, ac iurauerint se contra Regiam suam Maiestatem eiusque ordinationes quolibet tempore obseruatas defendere atque munire uelle, ijsq; conuenticulis in suis domicilijs tam Bredae quam Bruxellis factis, se caput, authorem, promotorem, fautorem & receptorem rebellium, conspiratorum, coniuratorum, machinatorum & perturbatorum publicae tranquillitatis fuisse.

Neque enim apparere ullam rebellionem uel seditionem, quae contra Regiam suam Maiestatem facta fuerit, & de qua respondere teneatur: Nec dictam confederationem factam suo intuitu, sed ratione difficultatum ex dicta Inquisitione ac placitis ortarum, & quod contra promissiones factas annis quinquagesimo, quinquagesimo quinto, sexagesimo secundo & sexagesimo quinto alijsq; temporibus actum fuerit, ut antea demonstratum sit.

Ideo se dicere per dictam confederationem atque quærimonias, aliaque quae ea secuta fuerit re ipsa accidisse, quod in pleno consilio Gubernatricis praedixerit se metuere euenturum, nimirum quod declaratio suae Maiestatis occasionem datura esset magnae mutationi, maximè propter spem, quam complures conceperint ex relatione Comitum Egmondani. Cumq; idem in effectu Gubernatrici postea scripserit, eam confessam in suo responso, seclare perspicere, istam declarationem esse causam omnium mutationum, cui etiam ut dictum, tribuenda sit causa confederationis factae, citra suam scientiam & comprobationem. De qua cum paucos dies ante, uidelicet circiter quindecim intellexerit, antequam confederati in curiam uenissent, aperte contestatus sit, eam sibi non probari, neque uideri uiam esse publicae pacis ac tranquillitatis conseruandae.

Se quidem non habuisse pro rebellionem, conspirationem, uel coniurationem actiones confederatorum, ipsis firmiter huic assertioni innixis, quod nihil contra Regiam suam Maiestatis & patriae bonum facere aut suscipere cogitarent, & quod communis opinio confirmata experientia testaretur, ex inquisitione mutationem provenire, & per exempla quae antea uiderit in Germania, Gallia, Anglia, & Scotia coactus fuerit fateri, declarationem suae Maiestatis hac in parte nihil aliud effecturam, quam magnam ruinam Belgici.

Imperatore Maximiliano II. 2347

E' contrario uerò uiderit prouincias in quibus libertas religionis, uel ad minus conscientiarum concessa sit, & ubi inquisitio non obseruetur, contineri in pace ac tranquillitate: Id quod euidenter doceat, quod uiuere sine inquisitione in libertate conscientiae longè aliud sit, quàm uiuere in omni dissolutione, & sine lege ac regula. Nec Principes Germaniae, alios que, quibus tranquillitas atque salus suarum terrarum aequè ac Regiae suae Maiestati cura sit, id ulla ratione tolleratos esse, maximè si metuenda inde esset inobedientia.

Sequens eo magis in ea sententia confirmatum quod confederati se minimè obstinatos declararint, uel ui suas preces obtinere cogitarint, sed solum requisierint, ut sua Maiestas dignaretur, audientiam dare ipsorum querelae & petitioni, & super his sententiam statuum audire, offerentes se iuxta ea, quae per ipsam rectè informatam in negotio religionis constituta essent uicturos esse, ita ut si in hoc rebellio, conspiratio aut coniuratio fuerit, necesse sit eam fuisse in hoc, quod confederati petierint rationè haberi precum suarum, aut in hoc quod requisierint, dictos status audiri.

Cumq; hæc causa in Belgio acciderit, ubi res magni momenti, tam uniuersales quàm particulares ad status deferri solitæ fuerint, qui ad hunc finem quolibet tempore iuxta ipsorum priuilegia, & quidem per Carolum Quintum Imperatorem felicissimæ memoriæ, ob controuersiam religionis conuocati fuerint, atque ex ipsorum sententia anno tricesimo primo constitutiones & placita publicarint, ut appareat ex textu & narratione eorum se cogitasse, non esse uetitum id petere, quod peti usitatum fuerit in simili facti specie. Plures etiam confederationes bonas & sanctas inueniri, ut Machabæorum, quæ adhuc pro honore Dei, & prosperitate Principis, ac salute patriæ fieri queant: Ita ut suo iudicio ex dictis nulla rebellio inferri queat. Nam quantum attineat ad hoc, quod confederati promiserint & iurarint inter se mutuum auxilium ac defensionem, contra inquisitionem ac placita: præterquam quod talis promissio, modo quo dictum sit, tolli potuerit, atque apparuerit, inquisitionem contra pacem suæ Maiestatis uergere, eos etiam obtulisse se desituros à suis desyderijs, & parituros ijs, quæ communi statuum sententia constituerentur.

Hiscæ, quæ dicta sint, Gubernatricem etiam se conformasse, quæ ante confederatorum aduentum dixerit, se de moderatione placitorum cogitasse, & aperte nomine suæ Maiestatis declararit, se Brabantiam Inquisitione exempturam, & nec ab initio, nec postea, usque ad abitum ipsius speciem præbutione habere. Hæc se uoluisse exponere, non quidem ad formalem conuentionem ratione dictæ confederationis, quæ nulla ratione se concernat, sed ut demonstraret, sibi non fuisse causas, ut confederatos pro rebellionibus haberet, & talibus, quos excluderet à solita consuetudine & frequentatione ædium suarum, in quibus se sciente nulla conuenticula facta sint contra commodum, honorem, & salutem suæ Maiestatis.

Cumq; Gubernatrix ex mandato Regis, & ex sententia omnium consiliariorum confederatorum uoluntati conscenderit, in tantum, ut literis propria manu, & sigillo eius obsignatis, promiserit, ipsos propter confederationem, & ea, quæ illam subsequuta fuissent, minimè culpatum iri, nullam sibi causam fuisse, cur de ijs sinistram suspicionem conciperet, ac diceret Gubernatricem alia intentione id fecisse, quàm ut sedaret eos, qui fines officij excessissent fractione imaginum, nec aliud quid contra ipsius uoluntatem deliquissent.

1568 Ac et si dici posset suam sententiam diuersam ab opinione Regis, tamen eam concurrere cum ea & Gubernatricis in hoc, quod confœderatorum confucudo & familiaritas conseruata fuerit, atq; ita ipse magis promouerit, quam impederit aut remoratus sit commoda suae Maiestatis, aut ad minus per declarationem suae Maiestatis & Ducissae deductus fuerit, id quod sufficit, ad purgandum se de omni prætensa receptatione & promotione: postq; confœderati aut omnino non fuerint rebelles, aut ad minus à Regia Maiestate, & Gubernatrice, ac populo, pro talibus habiti.

Atque in hanc sententiam Regiam Maiestatem propria manu sibi scripsisse, mense Augusto, ac quidem etiam postea, quam dicta confœderatio & exhibitio libelli supplicis, ad eius notitiam uenerit, ipsam optimè cõtentam suo ministerio, æquo animo ferre præterita, & ne pateretur sibi contrarium persuaderi, ipsam de sua synceritate bonam fiduciam habere, nec fidem tribuere criminationibus maleuolorum, quos male agere scripserit.

Omni specie atque colore carere, quod dicatur caput, autor, fautor, promotor & receptator rebellium, cum non appareat, quod tales receperit, fuerit, uel protexerit: Nec doceri posse, quod quosdam confœderatos aut alios, in priuatam protectionem receperit, de quo tamen accusetur.

Accusari se quoq; quod quidam confœderati arma ceperint in uarijs atque compluribus locis, non habita ratione, se minimè teneri respondere de facto aliorum, nec posse grauari eo, quod quidem ex confœderatis, postea rebelles fortè euaserint, cum non fuerint tales, uel pro talibus habiti, tempore, quo frequentarint ædes suas, & quod omnia quæ hac in parte facta sint, acciderint, non solum citra suam autoritatem, sed & immenso suo dolore. Deniq; se in Hollandia absente, ubi & non alibi copias conscripserit, aduersarijs dictantibus quasi uoluerit, sibi autoritatem supra Regiam Maiestatem arrogare, oppidis ac arcibus in sua potestate habitis. Cæterum cum nihil aliud cogitationem, quam ut secundum mandatum sibi à Gubernatrice iniunctum eam ditionem simulq; Zeladiam & Ultraiectinam prouinciam suae gubernationi commissam pacaret, atq; in fide Regiae suae Maiestatis contineret, se omnibus uiribus annexum esse, quo munere iniuncto bene fideliterq; defungeretur. Cuius rei insignis testimonium sibi præsides, consiliarij, status, officiales, & magistratus ciuitatum istarum prouinciarum dare possint, & quod nullos alios sermones cum ipsis habuerit, quam ut eos in obedientia, fidelitate & obsequio Maiestatis suae animarit, ut & apud alios fecerit, ubi, uel administrationem, uel autoritatem habuerit, id demonstrari euidenter inde, quod non obstaculis tumultibus (gratia Dei) præcauerit, ne uel ciuitas, uel castellum suae gubernationi commissa destructa, uel uastata, uel ab obedientia Regis aut gubernatricis auersa fuerint.

Ex eodem modo procedere id, quod insertum sit citatione comitis Hochstratensis, quasi fauerit ambitioso proposito ipsius, quod Hochstrati habuerint quamplurima suspecta consilia, & Teremondæ cum Egmondano, comite Hornensi, & dicto Hochstratio decreuerit, arma contra suam Maiestatem capere, & aduentum eius in Belgium per uim impedire: se enim prouocare ad testationem dominorum, qui Hochstrati fuerint, an alia res ibi acta fuerit, quam ut se inuiserent & mutuo exhilararent, exciperentq; quosdam extraneos amicos & cognatos, nec unquam probari posse, ibi quidquam conclusum, quod suspectum, aut in detrimentum suae Maiestatis agitatum uideri possit. Nec probari posse, quod aut Teremondæ, aut alibi tractarit de prohibendo aduentu Maiestatis suae, ut aut alia ratione. Nam et si commonefactus fuerit, omnes suas actiones apud Regiam Maiestatem sinistrè interpretatas, ad alienandam propensionem quam erga se gesserit, & ad manus suas uenerit, exem

Imperatore Maximiliano II. 2349

exemplar literarum scriptarum à Francisco de Alauà legato suæ Maiestatis in Gallia ad Gubernatricem, inter alia continens, tres in ijs designatos (nimirum Egmondanum, Hornensem, & se) tempore & loco congruo meritis supplicij afficiendos. Interèa uerò facta simulata humanitate eos tractandos, ipsis in ijs literis omnium malorum, quæ in Belgio acciderint, culpa tributa.

Hanc fuisse principalem causam ipsorum conuentus Termondæ: Veruntamen se qui innocentia suæ confisi fuissent, nihil aliud decreuisse, quam contenta literarum Gubernatrici cõmunicatæ quid rei sit, ea querere.

Tractatum quidem illic fuisse, de alijs capitibus concernentibus eos, qui illic fuerint, eorumq; actiones, quæ à captiuis proceribus sufficienter exposita fuisse existimet. Quæ cum huc non pertineant, nec de istis conuentibus facta fuerit ulla mentio in literis patentibus Citationis contra se emissæ, non se prolixiorẽ fermonem de istis habiturum.

Porro ad alia capitã Citationis quod attineat, ac nominatim hoc quod contuluerit Bredenrodio, ut ciuitatem Vianam contra Regiam suam Maiestatem munitet se non inficiari, quod cum aliquot annis ante hosce motus Vianam uenerit, sibiq; Bredenrodio significarit, ipsi ultima uoluntate parentis iniunctum atq; mandatũ, ut continuaret inceptam munitionem Vianæ, cum petitione, ut consilium suum ipsi de munitione impartiretur, se id fecisse: Inde posse colligi quod consilium dederit dicto Bredenrodio, ut exqueretur ultimam uoluntatem parentis defuncti, sed nullatenus quod operam consiliumq; præbuerit capiti rebellium, ut ciuitatẽ emuniret contra suam Maiestatem: Idq; tantõ magis, quod in Belgio omnibus proceribus atque nobilibus, commoda loca habitibus, quolibet tempore permissum fuerit, ea munire atq; uallare, ut in hũc diem multa uideantur ab antiquo, uigore huius libertatis communita, tam in Bredenrodio permissam, quod Viennam possederit cum omnimoda iurisdictione: Et quamuis ipsius maiores longo tempore de hoc litigarint atq; condẽ iurisdictionis mansisse.

Et si consilium datum penitus inspiciatur futurum, ut magna absurditas inueniatur, quod ex eo crimen læsæ Maiestatis extruatur. Neq; enim consilium datum super principali articulo, nimirum, an munitio esset faciendã uel non? de quo Bredenrodio nihil omnino dubitarit, sed solum super qualitate & forma munitionis, quæ non potuerit consequi, nisi prius altero articulo disceptato atq; finito: de quo solus Bredenrodio respondere teneatur. Nec quicquam ad rem facere quod dicta fortificatio inchoata fuerit post motus excitatos: nam cum consilium datum fuerit antè, rationem habendam eius temporis.

Quod prætendatur tulisse, ut Bredenrodio copias Antuuerpiæ conscriberet, quolibet uidente atq; sciente, contra expressas constitutiones tunc recens factas & publicatas, easq; conscendere naues uersus Vianam cum omni munitione bellica: ad hoc responderi, quod etsi Antuuerpiam solum uenerit ad continendam ciuitatem in pace & obedientia suæ Maiestatis, ut appareat ex literis Gubernatricis duodecimo Iulij, anno sexagesimo sexto, sibi & magistratui Antuuerpiensi missis, & ex confessione Procuratoris generalis contenta in citatione: tamen cum cognouerit copias conscribi, et ubi id fieret, se id significasse magistratui, & Marchioni principali ciuitatis, cuius officij fuerit, hæc & similia præcauere, & præcepisse iuxta mandatũ sibi à Gubernatrice missum, comprehendendi id facientes. Marchionem itaq; ad hoc exequendum, contulisse se ad locum designatum, atq; in mensa deprahendisse, qui copias colligere dicentur, sed retulisse, nullam conscriptionem uisam, qua opportunitate illi clam euaserint.

Verum quidem esse quod longo tempore ante hosce motus Bredenrodio tres machinas bellicas dono dederit, quas in ciuitate sua Maiestatis Ultraiecto fundi curarit, in conspectu omnium, sed longo tempore ante factam conscriptionem: & cum adhuc Bredenrodio inferuitio Regiae sua Maiestatis fuerit cohorti equestri praefectus. Ita ut non minus alienum sit, sibi attribui donum dictarum machinarum, ac si culparentur hi, qui Bredenrodium ad praefecturam promouissent, maxime cum Bredenrodio a Gubernatrice fiducia data quae a Regia sua Maiestate comprobata esset, praeteritas actiones ipsi minime fraudi futuras, causa non fuerit se contra illam muniendi, nec sibi color ullus denegandi doni antea facti, & quod sciuerit destinatum ipsi, Ultraiecto tam propinquo Viana.

Ceterum perueniendo ad caput Citationis continens, quod uetuerit quibusdam locis ac ciuitatibus sua Maiestatis ne reciperent praesidia eius, & inter alia in Zelandia, quo expressè dicatur misisse copias ad eam occupandam, & Regiam Maiestatem ab accessu maritimo excludendam.

Quod igitur praesidia concernat, non uenire sibi in mentem, unquam se egisse quicquam, quod huic accusationi causam dederit, & dato esse eius indicia sufficientia, in specie tempus & locum exprimentia esse, cum ad id omnes accusatores de iure teneantur: nihilominus cum inter alia sit nominata Zelandia, se quidem fateri, quod certior factus, agi de insula ista intercipienda, sepius in consilio ostenderit, quantum momenti in ea situm esset: ideoque se commisisse dominum de Bouxtel ne citra suum mandatū milites illic reciperentur, ut consuetudine receptum in prouincijs Belgij, ne citra iussum Gubernatorum talia fiant. Cumque cognouerit ex praefecto Seeburgi (quae sit arx in insula Vvalcherensi parte Zelandiae sua gubernationi subiectae) ducentos stipendarios illuc a Gubernatrice missos, ut arcem ingrederentur nec ipsum eos intromisisse, cum quod motum suorum militum metuerit, qui nondum acceptis stipendijs minime sustinissent ingredi fortiores ipsis, tum ob angustiam loci ac comeatibus, si qui approbarit rationes ipsius, illi iniunxisse, ne reciperet istos stipendarios, si ne ulteriori Gubernatricis mandato, & suo. Gubernatrice uero commonefactam de istis difficultatibus ac idem ferè sentientem, curasse illi mitti stipendia praesidijs debita, & ex ducentis saltem, recipi quinquaginta, qui ingressi sint, se id literis praefecto mandante. Vnde cum ad Gubernatricem delatum fuisset, se per dominum Bouxtel mandasse, ne in tota insula praesidia reciperentur etiam a Gubernatrice missa, se de hoc apud ipsam excusasse, licet isto tempore huiusmodi mandatum non fuisset intempestiuū, quod ipse Antuerpia & Gubernatrix Bruxellis fuerit, hac alias minime solita, se inscio implicare negotijs sua gubernationi commissis, & quod certo statuerit, illam in dictam insulam minime praesidia missura, nisi re sibi significata, cum id citra morā fieri potuerit. Econtrario sub praetextu huiusmodi praesidij dictam arcem intercipi potuisse (ut plus quam semel acciderit) de quo ipse postea rationē reddere coactus fuisset per multo speciosiora argumenta quam quibus iam accusetur: ita ut rationibus eius terrae de arce praesertim arce sufficienter ac commodè munita, & una cum augmento praesidiorum penuria comeatibus inualitura. Ob hanc ergo causam, & quod aliae ciuitates eius ditionis semper uitam & bona Regiae sua Maiestati impensuras se obtulerint ac praesidijs minime indigere significauerint ad hoc deputatis suis speciatim ad Gubernatricem missis, non apparere ullā speciem, quod per hoc uoluerit ditionem istam occupare, ac impedire ingressum sua Maiestatis per mare, cum contrarium conspectum fuerit. Nam cum quaedam naues hominibus quos Antuerpia propter quietem ciuitatis publico edicto excedere iussisset, oneratae, ad insulam comparuissent incolas huius gubernationem

rationem earum concurrisse, & impedisse ne in terram descenderent, ita ut ob penuriam commeatus, armorum, aliarumque rerum necessariarum Antuerpiana n uersus sese recipere coacti, ac non obstante, quod famam sparsisset se Breden- rodio in auxilium profecturos postea concisi fuerint. Quae res deinde An- tuerpiam magnos motus excitavit, in quibus Hochstratius & ipse sapius de ut- ra periclitati fuerint, Magistratu qui rupta pacificatione constituta causam tu- mulus dederit non auso in publicum prodire, populoque putante, per se factum, quo minus ipsis oppidani auxilio succurrerent, ut quidam facere constitui- sent, atque represserit insolentiam, quam aduersarii exercere uoluissent, licet tan- dem Dei gratia citra sanguinis effusionem tumultum istum sedarit. Id uero lon- ge aliam formam habere, quam quod dictos homines ad occupandam Zelan- diam miserit, actionibus suis penitus contrarium attestantibus. Nam si eius a- nimi fuisset non oportuisse mandari Capitaneo, & incolis, ne milites recipe- rent, sed contrarium, ut eos reciperent atque admitterent: Idque tanto magis quod Antuerpianis obtulerit se cum copijs e ciuitate egressurum, atque eos qui con- fluxissent profligaturum. Id uero minime esse uisum fuisse, propter motum, qui post stragem editam, exortus sit. Et cum aduentus suae Maiestatis per mare in expectatione fuerit, nullo modo niti, quod per interceptionem Zelandiae, eam, ab ingressu eius arcere uoluerit, nec id se facere potuisse (ciuitatibus & muni- tionibus in obsequio ac fide suae Maiestatis manentibus) per amandationem hominum Duce, ac expresso suo mandato carentium, imo quos absque eo reci- pi uerit. Verum necesse fuisse, ut ipsemet eum se contulisset, probabili conie- ctura fore, ut sibi gubernatori omnes portae aperirent, & solita obedientia exhi- beretur: Idemque in omnibus alijs ciuitatibus ac munitiombus suae gubernatio- ni commissis, futurum, & multo quidem commodiore ratione, quam eum mili- tes collectos sine armis, ordine & imperio mittere, quibus eos in tali casu faci- le instruere potuerit, subsidio Antuerpiensium, ut cuius constet, & quod po- stea fusi fuerint, nullo ipsorum sese defendente. Adhaec si ea sua intentio fuis- set, non se in negotio tam arduo hominibus in exercitatis confisurum fuisse, multo meliorum opera ad retinendam prouinciam obuia. Quare se mirari ho- mines scientia rerum atque consilio praeditos uti huiusmodi criminationibus, quarum non saltem probatione destituantur, sed & quae nullam probabilem rationem habeant.

Accedendo posthaec ad caput Citationis continens, quod Antuerpianam missus ad sedandos motus atque tumultus populares in ciuitate permiserit atque concesserit liberum exercitum omnium sectarum sine ullo discrimine, consy- derandum ait, quod antequam istas partes susciperet, aperte declararit, in ple- no consilio statuum, id non esse suae facultatis, & quod non cogitaret abroga- re conciones, & se oneri iniuncto, postquam id acceptarit, immenso labore, cura, ac sollicitudine satisfacisse: ut & magistratus & membra ciuitatis, & merca- tores omnium nationum fassi fuerint, ciuitatem suis consilijs & ordinationi- bus in tranquillum collocatam, sibi ob id gratijs actis: Id etiam re ipsa Guber- natricem confirmasse, quae se absente ad sedandos motus, in Hollandia, Zelan- dia & Ultraiecto: Comiti Hochstrateni literis quinto & octauo Octobris in- iunxerit atque mandarit expresse, ut insisteret ijsdem uijs quas ipse tenuisset. Se- etenim non constituisse in dicta ciuitate ullam religionem, sed solum inharen- tem declarationi suae tolerasse eos, qui ante suum aduentum publice concio- nari coeperint. Etsi enim Gubernatrix satis ostenderit se religiones non consen- tientes Romanae, maxime uero Anabaptisticam, in eodem precio habuerit, se- tamen omnes, qui post suum aduentum uoluerint conciones promouere, im- pedisse: Nec conciones extra ciuitatem a se in ea conclusa receptas, sed uoca- to in curiam, ita, ut non potuerit summis precibus obtinere sibi alium substitui

2568 qui curam publicæ tranquillitatis interea ageret. Hoc uerò interim spacio stantias & imagines destructas, fractas ac ruptas omnibus in locis, & eos qui antea extra ciuitatem docuissent, aliquot templa occupasse, & quidem aliquot auctoritate magistratus. Quæ cum post transactionem factam, inter Gubernatricem, & à Rege approbatam, confederatosq; hi sponte reliquerint, ac conciones in locis solitis continuarint, magistratui uerò magis consultum uisum fuerit ipsis concedere & assignare loca in ciuitate. In quod partes consenserint, se non potuisse uirtute sui mandati aliud facere, quàm placitum utrorumq; sequi. Nam cum missus fuerit ad continendam ciuitatem in fide Regis, officij satisfactiones requisuisse, ut se conformaret ijs, quibus partes ad tranquillitatem redcerentur, momento rationum accedente, quæ magistratum ciuitatis exouissent ad assentiendum permissis, se itaq; de hisce certiozem reddidisse, tam Regiam Maiestatem, quàm Gubernatricem, nec potuisse fieri, ut pax conseruaretur, nisi cum concionibus, exercitium religionis toleraretur, singulis ferè horis ob multitudinem conciones frequentantium, eueniente necessitate exercitij religionis, quod etiam ubiq; toleratū fuerit, & habitum publicè in Ecclesijs. Hanc etiam causam fuisse, quod magistratus non saltem bonum & necessarium duxerit tolerare exercitium, sed & erectionem templorum, idq; præcipue hyeme appropinquante ob quam alia inuasio & occupatio templorum metuenda fuerit. Hinc itaq; magistratum non solum permississe, sed & promouisse aedificia templorum. Cumq; cognouerit alios eiusdem uoluntatis atq; sententia, non sibi consultum uisum, impedire id, quod ad demandati muneris partes implendas expedire uiderit.

Id etiam conferre ad purgationem de erectis consistorijs, ea etenim fuisse ante suum aduentum, imò antequàm conciones publicè haberentur: Nam religioni reformatæ adhaerentibus quolibet tempore ac loco consistoria sua fuisse, nec eorum intuitu ullos motus excitatos se uidisse. Veruntamen non inficiari se, quod ad impediendum uulgi congregationem ex qualibet leui causa, consultum existimari, quosdam deputari ad huiusmodi res nomine aliorum tractandas, non animaduersa alia uia mandati iniuncti complendi, & conseruandæ tranquillitatis, omnisq; confusionis euitandæ.

Non se posse animo complecti incommoda & pericula quæ pretenduntur, subsecuta erectionem dictorum templorum, maxime cum templum non possit dare occasionem maioris mali, quàm alia quæuis domus aut locus, & quod magis sibi qui missus fuerit ad conseruandam pacem & tranquillitatem Antuerpiæ, & præcauenda mala conuenerit, eorum occasiones tollere, quàm prohibitione erectionis unius templi, aut alterius rei minoris momenti, irritare partes, & hoc ipso occasionem dare alijs motibus, quibus impossibile fuerit obuiare citra uniuersalem rerum confusionem.

Id etiam facere ad refutationem ultimi capituli Citationis continentis, quod tulerit collectiones & contributiones pecuniarum, quæ postea fuerint impensæ atq; collatæ in sustentationem militum. Nec etenim se de alijs rationem reddere posse, quàm factis ante suum aduentum ad commodum pauperum, sustentationem ministrorum, & deniq; exaedificationem templorum: Nec probari posse ullam collectam factam ad sui utilitatem, aut impensam, ad conseruationem, uel retentionem militum pro se, quorum causa eas sufferre debuerit. Cumq; aspernatus fuerit quinquaginta millia florenorum, quos in numerato sibi obrulerint status Hollandiæ, ob officia tempore motuum præstita Regi ac dictis terris motibus omnibus pacatis, se abundè ostendisse, non se esse eius animi, ut sufferret huiusmodi collectas, impositiones ac contributiones, quas tamen aliàs præcauere impossibile sit in ciuitatibus Impericis, ut sit Antuerpia in quibus ferè nihil aliud fiat, quàm collectarum impositio ad uarios multiplesq;

Imperatore Maximiliano I I. 2353

2353

triplicesq; fines. Ad extremum cum opinione sua euidenter ostenderit, suam ambitionem à qua omnes actiones suæ remotissimæ sint, non fuisse causam ul-
 lus mutationis, uel innovationis, quæ populum concitare potuerit.

Et hæc quidem Auralci defensio erat, cuius longas periodos non sine causa
 retinere uolumus, ut Authentici sermonis sensum fideliter exprimeremus, ut
 & ante sæpius fecimus. Cum ea uerò in omnibus congruebat Hochstratensis,
 nisi quod ea magis ad defensionem ipsius actionum & refutationem crimina-
 tionum priuatarum scripta esset, quàm ad expositionem causarum mutationis
 status Belgici, cum ipse Pontificæ religioni adhærens, de introducenda alia,
 nunquam quicquàm cogitasset, sed in ea quam à parentibus accepisset, & toto
 uitæ tempore approbasset, ad extremum usque spiritum perseverarit, ingenuè
 cõsistens, octauo capite suæ defensionis, multa ab Auralco Antuuerpiæ in nego-
 cio religionis permilla, quæ prius approbare noluerit quàm ratihabitione &
 declaratione Gubernatricis subsequente, ut & subsecuta fuerit. Eius itaq; in-
 nocentiæ cognoscendæ cupidus, apologiam ab ipso editam legere potuerit,
 nos Auralci sententia utcunq; compendiosè exposita, ad miserimum Belgici
 statum commonstrandum, ad alia transibimus.

Maij secundo die, Eberhardus Dux Vvritenbergensis, Christophori Ducis
 Vvritenbergici & Annæ Mariæ Marchionissæ Brandenburgicæ filius primo-
 genitus, cum à tempore nuptiarum Bauaricarum, quibus eum interfuisse di-
 ximus, morbo Göppingæ conflictatus fuisset, huius uitæ fabula peracta, ad
 aliam transiit, & Göppinga trās latus, octauo eiusdem honorificè magno cum
 Illustrissimi parentis luctu atq; dolore Tubingæ sepelitur, anno ætatis suæ 23.

Hoc mense hi qui ex Belgio pulsi, bonisquæ priuati fuissent, tandem animo
 sumpto, uarijs in locis confluunt, ut amissa bona recuperent. Eo uerò Alba-
 nus cognito, suo officio minime deest, sed copijs suis eductis, hos qui propè
 Mosam initio congregati, deinde ad Dalen oppidulum luliacensis iurisdic-
 tionis, in finibus Geldriæ situm confederant, aduentum Hochstrati alio-
 rumq; expectantes dissipat, eorumq; circiter mille & sexcentos concidit, mi-
 nime attento, id sibi in terris Imperij propria autoritate non licere: In quo acci-
 dit, quod nec luliacensis Vicario Hinsbergeni eiusq; præfecto, ad castra exu-
 lum Dalam missis, ut eos de discessu monerent, parcitum fuerit, sed hi unà
 cum suis non secus ac hostes interfecti fuerint: Non tamen reliqui hæc clade
 deterriti, propositum abijciendum esse statuerunt. Nam Ludouicus Nassauie-
 nsis, Guilhelmi Auralci frater, collectis decem signis peditum, in uicinis Fri-
 siæ locis, eam inuadens Vveldam & Thamum oppidulum maritimum cele-
 bre, interitu Henrici Brunswicensis & expugnatione Georgij Saxoniz Du-
 cum, occupat. Interea uerò Comite Arembergico quem superius Galliz Re-
 gi auxilio missum fuisse diximus, pace in Gallijs facta cum suis copijs reuerso,
 Albanus eum illuc ut Frisiz Gubernatorem, copijs pedestribus atq; equestri-
 bus, Germanicis & Hispanicis numero septem millium dimittit, ut pulso Nas-
 sauensibus, loca occupata recuperet, Frisiamq; à populationibus liberet. Arem-
 bergicus ergo eò summa celeritate profectus atque Eritemuormin perueni-
 ens, cum selopetarijs Nassauiensis uelitationes incipit, horum mille, Albani-
 cos excipientibus. Cæterum sub noctis aduentum, quolibet in castra se reclu-
 tur. Luce ergo exorta, Albanici hostes fugere existimantes, eos magno ardo-
 re insequuntur: illi itaque Albanicis, absque equitatu, qui duce Curtio Marti-
 nengo subsequebatur, conspectis, trecentis equitibus bombardarijs tanto fer-
 uore in eos inuehuntur, ut Albanicorum, Hispanicæ cohortes decem, Germā-
 norum quinque ordinibus dissipatis, fusæ fugatæque sint, multis Præfectis ac
 Capitaneis illustribus cum Comite Arembergico Ioanne de Ligne cassis, ac

1568 nonnullis Albanicorum in monasterium vicinum quod *Heiliger Lehe* vocatur, confugientibus, sequē in eo saluos fore arbitrantibus, id expugnator, in qua expugnatione Adolphus Nassauiensis Ludouici frater, cum huius Cancellario occubuit. Accidit hæc pugna die uicelimo tertio mensis Maij, inter dictum monasterium & pagum *Vvinsclotte*. *Arembergicus* postea monasterio illatus, ibi in templo humatus est: Adolphus uerò in loco qui *Vvelde* dicitur. In hac pugna Albano erepta fuere, sex tormenta bellica, cum rebus ad ea pertinentibus, pecunia, qua milites soluendi erant: *Arembergico* omni argentea suppellex ac sarcinæ, quæ Nassauensi prædæ celsere.

Circiter hoc idem tempus copijs, quas Ioannes Casimirus Palatinus, & Ioannes Guilielmus Saxonie Dux, in Gallias duxissent, patriam repetentibus, Fecialis, & legati Cæsaris & Electorum, antequam fines Germaniæ contingerent, obuiam mittuntur, ijs sub grauisimis pœnis mandantes, ut signis conuulptis, de quibus paulò post referetur.

Vicelimo nono Maij, Albanus ne in tantis motibus animum remittere uideretur, sed magnanimitatem dignam sua persona ostenderet, edictum contra exules, qui patria excessissent, *Bruxellis* publicat, mandās, ut omnes Regi subditi, qui ratione religionis patriam reliquissent, reuertantur, magistratui loci unde secessissent, se listant, sub pœna proscriptionis & publicationis omnium bonorū, quosdam etiam eorum proprijs nominibus citans. Ceterū qui comparerent pauci uisi sunt, plarisque meliora aliquando tempora futura sperantes.

Sub finem mensis huius, legati Cæsarei quos ad inducias petendas Constantinopolim superiori anno ablegatos diximus, unā cum *Ebraimo* legato Turcico certis de causis ad Imperatorem misso, *Viennam* redeunt: pacem ferentes his conditionibus, ut literis proditæ fuere: ut quisque bello proximo occupata atq; subacta retineat. Inducijs Veneti & Ioannes Translyuanus intrudantur. Ruricolæ in confinibus habitantes, qui hactenus utriq; tam Imperatori, quam Turci censum dependerint, eum soli *Selimo* præstare atq; seruire teneantur. De causis, quæ *Selimum* ad pacificationem hanc cum *Maximiliano* no ineundam mouerint, uariæ coniecturæ fuere: hæc tamen potissima fuisse creditur, ut se in imperio tanto melius stabiliret, attento, quod multas naues copijs atq; munitionibus bellicis onustas ad *Arabiam* quæ rebellasset, in ditio-

Primo Iunij *Bruxellis* octo decim nobiles captiui, qui confœderationi subscripserant, capitali supplicio afficiuntur, inter quos præcipui erant *Gisbertus* & *Dietrichus* Barones *Battenburgici* Imperio subiecti, *Petrus* *Andalotus*, & *Maximilianus* de *Voiz*.

Secundo uerò Iunij die, eodem in loco *Villerius* & *Dhuius*, capti cum concionatore ad oppidulum *Dale* capite plectuntur.

Tertio Iunij die *Amurathes* Princeps *Gaueriorum*, Comes *Egmondanus*, & *Frenesiorum* *Armentiriorum*q; Dynasta, cum Comite *Hornensi*, *Philippo* à *Montmorancio* appellato *Gandauo*, quo eos supra in custodiam ablegatos, meminimus, curribus impositi, ac decem *Hispanorum* peditum signis & alae equitum comitati, *Bruxellas* uehuntur: Quò cum quarto die deducti fuissent, atq; antea in uinculis accusationi intentatæ, omnibus exceptionibus reiectis respondissent, sententia capitalis in eos fertur, cuius in *Egmondanum* tenor hic erat. Viso, per Excellentiam Ducis Albani Marchionis *Caurenensis* & *Vicarij*, *Gubernatoris* & *Capitanei* generalis nomine Regis Domini nostri *haru* ipsius inferiorum ditionū processu criminali, in quo *Procurator* generalis *Ma* testatis ipsius Actor est, aduersus *Comitem* *Egmondanum*, *Principem* *Gau* ræ, captiuum, reum, & uisus præterea informationibus, factis per generalē *Pro* curatorem

Imperatore Maximiliano I I. 2355

Curatorem memoratum, titulisq; & scripturis & instrumentis per ipsum exhibitis, & confessionibus dicti captiui, cum defensionibus & scripturis ex eius parte productis ad ipsius exonerationem. Visa etiam culpa, quæ resultat ex dicto processu, quod commiserit dictus Comes Crimen læsæ Maiestatis & rebellionis, quippe qui fauerit, & unus fuerit ex complicibus foederis, & abominabilis consurationis Aursici Principis, & quorundam aliorum Procerum prædictarum ditionum: Quicq; præterea in tutelam & Saluagardiam suscepit Notabiles Compromissi cõfoederatos. Animaduersis itidem mala factis per ipsum patratæ in præfecturis Flandriæ circa conseruationem sanctæ nostræ fidei Catholicæ, & eius defensionem, & erga sectarios seditiosos & rebelles sanctæ Ecclesiæ Catholicæ Romanæ & ipsius Regiæ Maiestatis. Consideratis porro omnibus quæ ex processu supradicto resultat: Excellentia ipsius post maturam deliberationem quorumcunq; cum consiliarijs apud ipsum residentibus, pronunciat probatas, per dictum Procuratorem generalem conclusiones ipsius. Et proinde declarat dictum Comitem admisisse Crimen læsæ Mai. & rebellionis, & tanq; huius criminis Reum, pœnas gladio luere debere, & caput ipsius collocandum publico loco, & edito, ut ab omnibus conspiciatur, utq; ibi relinq; uatur donec aliud constitutum fuerit, per exemplum ipsius. Idq; ut sit, exemplare inditium delictorum & criminum perpetratorum per dictum Comitem Egmondanũ, præcipiendo, ne quisquàm audeat caput ipsius ex eo loco amouere sub pœna mortis. Et iudicat confiscata Regiæ Camera omnia & qualiacunq; mobilia & immobilia, iura, actiones, feuda, & fundos cuiuscunq; modi, & qualitatis quocunq; loco sita & inuenta fuerint. Id quod pronunciatum fuit Bruxellæ quarto Iunii anno 1568. sic subsignatum, Dux Albæ Registratum posteaquam lectum fuit in Concilio ipso præsentate per Secretarium Pratz.

Sententię in Hornensem tenor ferè idem erat paucis admodum demptis, nimirum clausula de receptatione cõfoederatorum nobilium, & commissis contra fidem antiquã & Catholicam. Lata uerò sententiã deinde in scriptis, utriq; in edibus à Panibus denominatis, atq; è regione curiæ sitis separatim prælecta fuit, cõ hac significatione, ut uita ante acta excussa de pertinentibus ad animæ salutem cogitarent. Egmondanus hac sententiã audita, nihil aliud respondisse fertur, nisi seuerissimã esse, nec credere adeò Regiam Mai. à se offensam, ut tantam pœnam commeruerit: Nam quicquid egerit id in eius seruitio factum. Si quid uerò deliquerit id sibi morte abundè expiandum, non tantã ignominiam sibi posterisq; suis illatũ iri, sperasse, maxime quod uxori suæ, filijsq; pœnæ sint sustinendæ, confiscationis uitæ atq; honorum paternorum. Adhæc præclaris suis seruitijs Regiæ Mai. præstitis, aliquam gratiam, ac pœnæ mitigationẽ debeatam esse: Verum cum ita Deo & Regi placeat, se mortem patienter ferre. Vespere deinde præcedente supplicij diem, Episcopo Hiperio eos circiter horam undecimam noctis iussu Albani accedente, quò pro ritu Ecclesiæ eos, confessione admissorum cognita, absolueret ac consolaretur. Egmondanus oratione ad Deum facta, literas ad Regem his uerbis scribit: Se sententiã, quæ Regiæ Mai. placuerit, cognouisse, & cum nunq; eius propositi, mentis, uel uoluntatis fuerit, quicq; contra personam uel seruitium suæ Maiestatis, uel antiquam atq; Catholicam religionem tractare aut facere, se omnia patienter ferre, quæ Deo placeant, ac si durantibus Belgicis motibus consuluerit, aut permiserit fieri quicq;, quod alijs, minime sibi conuenisse uideat, id semper fideli ac bona mente, in Dei honorem, suæ Maiestatis seruitium, ac pro necessitate temporis, factum. Quapropter se rogare Regiam Maiestatem, ut uenia erratis data, misericordia erga uxorem miseram, liberos atq; ministros suos utatur, consideratis præteritis officijs, ea spe fretum Dei misericordia soli sese committere, cum subscriptione: Ad moriendum paratus Amurathes Egmondanus, die 5. Iunii.

Has obliuatas, Hiperio confessori tradit, qui sanctè se eas ad Regem curaturum pròmittit: ac deinde, ut literis publicis proditum est, magna animi deuotione ac contritione delicta in sinum confessoris effundit. Hornensi initio confessionem renuente, quod iam se Deo confessum diceret, tandem tamen cum nullam uitæ spem reliquam esse uideret, id quod exigere, faciente.

Deinde die sequenti, qui profectus erat Pentecostes luce orta, Egmondanus qui conscientiam confessione delictorum exonerasset, supplicium maturari petiit, dicens, morti cõdemnatum, tamdiu in cruciatu & anxietate detinendum non esse, ac hoc, mortem se minimè exhorrescere animo excelso cõmonstrans. Circiter horam ergo decimam ad locum supplicij præparatum educitur, Egmondano præcedente eumq; Episcopo Hiperio cum aliquot sacrificis, & signis Hispanorũ nouemdecim comitantibus. His ita stipatus ipse chlamyde damascena rubea, et epitogio nigro aureis limbis circumdato, uestitus: pileum ex serico nigro plumis albis ac nigris ornatũ gestans, manuq; linteolum tenēs, manibus liberis, nulloq; lictore subsequente (quod sub fide equestri, nullum se impedimentũ, ei sententiam executuro, illarurũ promississet) theatrũ nocte præcedente, cum duabus hastis erectis constructũ, atq; nigro panno undiq; coopertum, lictore inferius se occultante conscendit, in puluinar pro cumbit, ac paucissima uerba cũ Episcopo confessore cõmutat. Hoc uerò abeunt relictor prostratus, ueniam deprecans Comitum oculis uelamine nocturno obductis gladio districto eius iugulũ ferit, truncoq; in conditorium in teatro collocatũ reposito, locum sanguine aspersum panno nigro cooperit. Hoc factò, mox Hornensis adducitur, uestitus amiculo sericio nigro, capite uerò pileum è panno factũ gestans, tabulato cõscenso, ac à populo salutato, ueniam petita, amiculũ abiiciens, atq; pileum oculis obducēs, & ipse animo intrepido ictum carnificis excipit. Ita ergo utroq; obtruncato, Hispanicæ cohortes exceptis duabus domum discedũt, ac capita utriusq; hastis imposita ad tertiã pomeridianam horã sub custodia duarũ Hispanicarum cohortiũ relinquuntur: deinde uerò capita hastis refixa, & ad truncos collocata, ad templa deducuntur: Egmondani ad diuã Clarã, Hornensis in Ecclesiã maioris, populo ad illius tumbam nõ secus atq; sancti cuiusdam concurrente, eamq; exosculante. Deinde uerò cadauera utriusq; sepulchris maiorum illata, ac bona confiscata fuere. Atq; hunc finem Egmondanus & Hornensis habuere: quorum illius uirtuti, uictoriz illustrissimè ad sanũ S. Quintini à Philippo Hispaniarũ Rege cõtra Gallos obtentæ, ac mox profligati atq; deleti Gallici exercitus, ad Grauelingã laus omnis cõmuni uulgi testimonio tributa fuit. Hornensis uerò in utraq; pugna quod strenuum Tribunum deceret obeuntis, operam Regi cõprobatam, ac salutarẽ fuisse constat. Aliquoties Aurateus Hispanorũ aduentu cognito, Egmondanum regijs seruitijs nimis ferè si dente, cõmonefecisse fertur, ne nimis ijs tribueret, eũ extruere pontẽ, quem Hispani transeuntes, sint interrupturi. Nunquã uerò quantumuis sepius admonitus adduci potuit, ut recta monētibus obsequeretur: sed semper diceret se ab omni crimine adeo purũ, ut si ducentis militibus abesset, ad defendendũ se, & contradicendũ aduersarijs, uenturus esset, quali plus in innocentia accusati, q̃ integritate iudicis subinde repositũ sit. Ne uerò lictor causatũ, ob quas uterq; ad mortẽ condemnatus fuerit, ignarus relinquit, licet eã obiter in sententia cõtineantur, luculentius tamẽ eas exponere libet. Initio ergo cõtra Egmondanũ & Hornensem captos, accusatione criminali Gandau i . i . Ianuarij à Procureatore generali Ioanne de Boës instituta, cũ hi, tanq; Aurei uellicis equites, in q̃s nulli, nisi ordinis duci atq; auctori pro more & secundũ leges, etiam in crimine læsa Mai. iurisdictione cõpeteret, fori præscriptionẽ cõtra Albanũ, ut incõpetentem & illegitimũ iudicem obiecissent, eiq; cõstanter inharerent. Isq; ea exclusa, ad ulteriora processisset, ipsoũq; defensione cũ probatonibus & documē

Imperatore Maximiliano II. 2317

us ad eam pertinentibus, deinde examinata: tandē sententiā cōtra Egmondā- 1568
 num ferendā, subsequentiā pro sufficienti causā habitā fuēre. Et primo depre-
 hensum, dictū Comitem Egmondanum cum Principe Orangiā, Comite Hor-
 nensi, & alijs suis cōplicibus, iam pridē liberam harū prouinciarum administra-
 tionē & supremā potestatem affectasse, & Regis summā auctoritatem & Mai-
 iminuere & auferre conatos fuisse, ut ditiones has ab obedientia, quā illi de-
 bent, paulatim eximerent, ac ipsi tanq̄ absoluti Domini remaneret: idēq̄ mul-
 torū non solū testimonijs qui ex eorū quotidianis actibus & sermonibus hoc
 reulerint, sed multo etiā magis ex rebus postea sequutis cōprobatum. Porro,
 ut idem Comes, cū suis cōplicibus, facilius quo tenderent, peruenirent, statuū
 generalium conuocationē maximē sollicitasse, ut de tota administratione harū
 prouinciarum, cū ijs consultaretur, & ob id quoq̄ passim & publicē professos
 esse, Regē nihil decernere aut instituere in suis ditionibus posse, quod à statib.
 generalibus approbatū non esset: Idemq̄ cū Ducissa Parmā, quæ tunc Guber-
 natrix harū prouinciarū esset, toties tam uehemēter egisse, ut & terrore, & per-
 turbatione rerū illam eō adigere uellent. Ipsorū uerō statuū ministros sibi omni-
 genere officiorū addictos habuisse, ut per eosdē, quicquid in cōgregationibus
 itatum fieri placuisset, perficerent. Atq̄ ita se tanq̄ Reges facerent, & Regem
 ipsum omni auctoritate & potestate spoliātū, solo titulo ornatum relinquere.
 Ad idem pertinere eundē Comitem, & cōplices suos, introducere conatos fu-
 isse mutationē & abolitionem cōsistorum, quæ ad latus Principis semper ad-
 se solent, ut de iustitiā & harū prouinciarum recta administratione ac de Prin-
 cipis arario prouideant, atq̄ aliud consilium pro arbitrio constituere molitos
 fuisse, ubi ipsi & sui cōplices omnia pro libidine sua regerent. Atq̄ cum statuū
 generalium conuocationem & consistorū mutationem, neq̄ satis ex uoto, neq̄
 tam citō q̄ uellent succedere uidissent, rem quoq̄ alia aggressos esse uia, & reli-
 gionē in occasionē perficiendi quod machinati essent, traxisse, licentiāq̄ quan-
 dā utuendi, populo rerū nonarum cupidō, ostendere cōpisse: & autores fuisse
 ut in uulgus spargeretur. Regē inquisitionem nouā introducere uelle: nihilq̄
 contra priuilegia Maiorum admittēdum, atq̄ ipsum ad eō Comitem passim di-
 xisse, se potius diuenditis bonis suis, cū uxore & liberis aliō migraturum. Com-
 ipse tamen confessus sit, pro certo semper habuisse, & ab ipso Rege intellexisse,
 nunq̄ Mat. suæ in mentē uenisse, ut aliquid tale introduceret. Et his modis popu-
 los pluresq̄ à Principe suo abalienari & deficere paulatim ab obedientia quā
 illi debeāt cōpisse, ac in rebellionē postremā euasisse. Ex eadē causā securā po-
 stea esse nobiliū quorundam detestabilē illam coniurationem, quam illi cōpro-
 missum uocent, cōtra iustitię administrationē & aduersus securitatē trāquillita-
 tēq̄ Reip, qua nimirū inter se obligātes uirā & bona, iurauerint sibi mutuo assiste-
 re cōtra Regē, quē ueluti barbarū tyrannū & oppressorē libertatis accusassent,
 & cōtra omnes qui causa rebellionis ijs resistere uellent. Et de hac quidē cōiura-
 tione inueniri primū Hochstrate, quō idē Comes cū suis cōplicibus cōuenisset,
 ipso præsente actū, ac de milite pro cōiuratis cōscribendo, conclusum, & præs-
 ctos militū designatos fuisse. De libello etiā, qui omnis seditionis et rebellionis
 insecure tanquā prima causa fuerit, offerendo, Ducissę Parmę ibidē tractatum
 fuisse, cōstitutumq̄ ut denunciaret cōiuratis nobilibus, ut ad centū diē, quo di-
 ctus libellus offereret. Bruxellā cōuenirent. Postea cū illi ipsi cōiurati, dicto diē
 Bruxellā cōuenissēt, Comitē & cōplices suos portas ciuitatis illis noluisse clau-
 di, sed liberū cuiuslibet accessum dari. Cū tamē plures q̄ 40. equites, & plariq̄ ar-
 mati cū magna trepidatione ciuitatis tumultuosē eam ingrederentur. Eundē li-
 bellū à Comite & cōplicibus suis pridie q̄ offereret, domi suæ correctū fuisse,
 & hsdē postea presentibus, spectantibus, nec cōtradicerent b. Ducissę Parmæ ob-
 latū esse à cōiuratis nobilibus, paulō plus minus ducētis, & ex eo factō, omnes

1568 malos qui in tota hac puincia sparsi fuissent, tanq̄ fenestra ad omnē licentiam
 aperta, res novas tentare cœpisse, & per conspirationes, tumultus, seditionē &
 rebellionem machinatos. Accurrisse etiam ex eo tempore omnes exules, pro-
 fugos & seditiosos, ex circumuicinis prouincijs, ac mala iam præparata magis
 magisq̄ promouisse. Eodem eitam die ad domum Comit̄ de Culenberg, ubi
 tum iſdem coniuſati pransi fuissent, ipsum Comit̄ cum Principe Orangiæ &
 Comit̄ Hornensi se contulisse, ac eorum dictis factisq̄ contra Regem applau-
 disse. Præterea eundem Comit̄ dictos coniuſatos sua domo & mensa sæpe
 accepisse, & alioqui familiares habuisse. Ex quibus actibus fauere cōiurationi
 eorum omnibus apertē uisum esse, ac proinde quotidie impudentiam & auda-
 ciam eorum magis magisq̄ creuisse. Sed & clarissimē postea ipsum Comit̄
 ostendisse coniuſationem illam se planē approbare, eius deniq̄ se esse locū &
 protectorem. Nam cum ad S. Trudonem dicti coniuſati conuenissent, & inter
 cætera quæ ibi acta fuissent, uniuersos seditiosos & rebelles, qui in prouincijs
 fuissent, in protectionem coniuſatorum receptos, & de pecunia cōficienda, &
 militibus colligendis, contra Regem & Reip. tranquillitatem cōclusum fuisset,
 ac deputatos ex eorū numero duodecim uiros, qui in quacq̄ prouincia sibi as-
 gnata homines ad defectionem ab obedientia Principis sui incitaret: & ubiq̄
 alia præterea multa malorū, quæ postea insecuta fundamenta iacta fuisset. Eun-
 dem Comit̄ per Backarzelium cōsiliarium suum coniuſatis ibidem cōgre-
 gatis, suo nomine dici iussisse, se eos in tutelam contra omnes recipere, & cum
 ipsis in equo (ut uerba eius sonent) moriturum. Idem postea coniuſatorum le-
 gatis à S. Trudone Dufflam missis, promissum cōfirmasse. Cum Valentiarum
 ciuitas hostiliter rebellasset, eundem Comit̄ equitum suorum turmam, que
 stipendijs Regijs aleretur, & ad tuendam prouinciam illi cōmissa fuisset, ad ex-
 pugnamdam dictam ciuitatem mittere noluisse. Iuramentum quoq̄ fidelitatis,
 quod mandatū Regis Gubernatrix ab eo exegerit, præstare recasasse. Ducissa
 Parmensi ipsum Comit̄ & cōplices suos sæpe timorem magnum incutere co-
 natos esse, ut uel abiret ex his prouincijs, uel cōsenseret ijs, quæ ipsi uellent: adeo,
 ut ipsa multis alijs præsentibus, se proditam esse ab ijsdem aliquando exclama-
 uerit: Idemq̄ literis ad Regem missis, testificata fuerit, in quibus hoc etiam ad-
 diderit, quod quicquid pro seruitio Regis & tranquillitate harum prouincia-
 rum aggredieretur, ab illis ipsis interuersum, atq̄ adeo ad contrariam partē ap-
 plicatum fuisset. Eundem Comit̄ in Flandriã, cuius fuerit Gubernator, à Du-
 cissa missum, ut seditiosorū insolentiam cōprimeret, & imminetia mala auer-
 teret, sed multo deteriora per eius præsentiam, coniuſentiam & indulgentiam
 erga malos secuta fuisset. Nam seditiosos multo audaciores factos, sacrilegia, di-
 reptiones, euerſiones, incendia & uastationes exercuisse: & e contra eos qui si-
 deles Regi fuissent, multo timidiore redditos, utpote quos deterruerit, ne ar-
 ma contra seditiosos caperent, & cum auxiliū & præsentiam suam requirerēt,
 deseruerit. Et cum per idem tempus Ducissa Magistratibus ciuitatum omnium,
 & oppidorum scribi iussisset, ut seditiosorum insolentiã cōtinerent, ipsum Co-
 mit̄ contra scripsisset, quod mandatis suis potius, q̄ mulieris Gubernatrix
 obtemperare deberent. Postremò probatum, etiã ipsius Comit̄ confessione,
 eum cum Principe Orangiæ, Comitibus de Horn, & Hochstrat Teuremonde
 conuenisse, & consilium cœpisse, de milite cōscribendo, & armis capiendis ad
 profligandum & prohibendum ingredi præfectum exercitus à Rege missum,
 & ipsum Comit̄ quidem dixisse, se omnium primum cōtra eos equū conscen-
 surum, & ex eo tempore octo millia equitum, usq̄ in Februariū mensē huius
 anni in stipendio per eos retenta fuisset. Et hæc quidem quæ diximus, causæ sen-
 tentiæ capitalis contra Egmondanum fuere. In Hornensem uerò subsequenti:
 Eum fidei Regi datæ oblitum, cum Auraico, Egmondano, Hochstratenſi, Lu-
 douico

Imperatore Maximiliano II. 2359

Houico Nassauensi, Marchione Bergensi, Montignio, Bredenrodio, alijsque quibusdam, ante hac desyderasse mutationem Principis, proprio ac naturali Rege deiecto, quò, ut uerisimile sit, et eorum actiones demonstrent, ipsi terras, Belgicas occupatas inter se diuiderent: utq; fundamenta detestabilis propositi iacerent eum, & complices, qui Belgici primores fuerint, conatos euertere & exterminare omnes qui ipsorum conspirationi impedimento esse potuerint, ita, ut inter alia rebus ipsorū expedire uisum sit, expellere, Belgico præcipuum consilij statuum Regij, qui optimè ipsorum actiones & machinationes intellexerit. Eum, aliosq; complices, conspirasse in ipsius uitam ac bona: utq; ad extinctionem eiusdem peruenirent, Hornensem, Auraicum, & Egmondanum scripsisse, ad Regem literas undecimo Martij anno sexagesimo secundo, dicentes, expedire Regiæ Maiestati, commodo publico Belgij, ne ipse ad negotia huius in posterum admitteretur, & nisi sua Maiestas, remedium huic rei adhiberet, ruina terris Belgicis imminere. Ad quas literas sua Maiestas sexto Junij anno sexagesimo tertio responderit: Quandoquidem particulatim nihil expresserint, in quo malè persona delata se gesserit, placere Regiæ suæ Maiestati, ut unus ex ipsis tribus ad eam ueniat, ac crimina ipsius particulatim commoret. Neq; etenim Regiæ suæ Maiestatis morem esse, ut sine causa quenquam suorum grauet. Caterùm eos hæc noluisse animaduertere, sed proposito insisterent, quo eam singularem atq; illustrem personam gradu atq; honore deinceps, in quo semper officia Regi grata præstiterit. Cumq; Hornensis cum Auraico & Egmondano intellexerit, uoluntatem Regiam, ipsorū intentioni non esse conformem, eos compluribus modis maleuolentiam erga dictam personam ostendisse, quo ex Belgico discederet. Eos in opprobrium atque contemptum eius curasse fieri, insigne rubeum cum capite morionis, quod per Gubernatricem Parmensem ipsis interdictum fuerit. Mox uerò ipsos eorumq; complices, quò magis odium erga dictam personam proderent, curasse publice Bruggellis alijsq; in locis circumgestari insigne, plurimis sagittis ornatū. Porro Regiam Maiestatem de maximis difficultatibus dictæ personæ illatis, atq; periculis illi structis & conspirationibus contra eam factis, commonestam, ne fructu operæ fidelis eius priuaretur, iussisse eam in Burgundiam secedere, ita, ut rectè cōsideratis inuentionibus & actionibus Hornensis, aliorumq; eius complicum, eæ magis contra Regem quàm dictam personam directæ fuerint. Idq; inde ostendi, quòd cum res Belgij quo ad per dictam personam administrarentur, tranquilla fuerint, statim ea in Burgundiam secedente, per Hornensem eiusq; complices, illius præsentia liberatos, non in meliorem statum reductæ, id quod tam prolixè promiserint, sed penitus confusæ ac perturbatæ fuerint. Statim etenim post discessum eius personæ proposuisse eos consilio statuum, res ærarium concernentes in hoc tractandas, quo ipsi pecunias in manu ac potestate habentes, ijs ad uoluntatem suam uterentur, Rege interim indigente. Eos proposuisse, ut consilium priuatum, quod ultra hominum memoriam sustentatum fuisset abrogaretur, & negotia quæ ibi tractata fuissent, ad consilium statuum reuocarentur: Id consilium ut ueritas euidenter commonstret, eò terentisse, ut Hornensis, aliorumq; complicum eius, potestas adaugeretur, ac Regia imminuta, ipsi facilius ad finem conspirationis peruenire possent. Hornensem, Auraicum, Egmondanum, Hochstratensem, Marchionem Bergensem, aliosq; quosdam, mense Martio anno sexagesimo quinto Bredæ conuenisse, inde Hochstratam abiisse, ubi etiam multi proceres fuerint. In quolibet eorum conuentu, maximè Hochstratæ, quamplurima contra Regem, eius ordinationes & constitutiones, edicta & placita Caroli quinti Imperatoris agitata, ita ut Bredenrodus alijsq; nobiles confœderati, Hochstratam uenientes, ibi libellum supplicem commonstrarint, quem postea quinto Aprilis

1568 to Aprilis exhibuerint, ex quo mala, ruina, atq; destructio omnibus nota profluxerit, confœderatis tunc & postea declarantibus, quod Hornensis, Auracii, & Egmondani fauore niterentur. Bredenrodium aliosq; nobiles, qui fœdus fecerint, quod compromissum dixerint, multa tunc effurisse, per quæ gloria Dei uiolata, & Regiæ Maiestatis honos grauiter lœsus fuerit, nimirum quod Inquisitio tyrannidem in se contineat, omnem barbariem superantem, quæ sine uerba iniuriosa, infamia, & nō tantum scriptu, sed & cogitatu indigna, in subdito contra suum superiorem, maxime cum Inquisitio instituta à Rege in Belgio non sit noua (ut ad circumueniendum populum confœderati postea sperauerint) sed ea, quæ retroactis temporibus obseruata in Belgio fuerit, ut eius publicatio ostendat iuri communi conformis. Adhæc dicto compromisso in esse conpirationem & rebellionem cōtra Regiam suam Maiestatem, cum ad eius obseruationem confœderati, duces, capitaneos & milites ad numerum uiginti aut triginta millium aluerint, ut Hornensis & alij dicto mense Martio significarent, se de eo certiores esse redditos.

Quinto Aprilis, anno millesimo quingentesimo sexagesimo sexto, Ludouicum Comitem Nassauensem, Culeburgensem, Bergensem, & Bredenrodium aliosq; nobiles, confœderatos compromisso subsignato, Bruxellas introisse, & libellum supplicem obtulisse Gubernatrici: Quo die libellus exhibitus fuerit & aliquot ante diebus, Hornensem multa Ducissæ, ad hanc terendam, inculcasse, quò facilius eam ad assentiendum petitioni confœderatorum adduceret: Tanta etiam arte Auracum & Egmondanum collulisse, ut cum Bruxellis in pleno consilio statuum, de libello supplice & compromisso, sermones in præsentia Gubernatricis fierent, Hornensis & Auracicus dixerint, se ad sua redituros, & quidem Auracicus, se Belgio excessurum: Egmondanus uerò remediorum ad turbas sedandas pertinentium inuestigationem declinans, se ualitudinis recuperandæ gratiæ in thermas Aquisgranenses concessurum, licet nullum signum morbi in facie ipsius apparuerit. Omnia uerò hæc facta, ut Gubernatricem consilio, auxilio & ope destituerent quibus eam contra temeritatem & conpirationem confœderatorum subleuare officij ratione obstructi fuerint. Tantum absuisse ut uel uerbo uel facto ante exhibitum supplicem libellum, Hornensis confœderatis resisterit, ut nec die quinto Aprilis consuluerit copias conscribi in curia Ducissæ & ciuitate Bruxellensi magna ac populosa, Regiæq; Maiestati deuota, uel in alijs locis, quod facile fieri potuisset, nec eius sententiæ fuisse, ut portæ ciuitatis confœderatis occluderentur. Sed nec famæ suæ, nec reuerentiæ Regiæ Maiestati debitæ, nec obseruantia sanctæ Catholicæ fidei, nec edictorum Reginum ratione habita, conuiuendo declarasse, maiorem confœderatorum partem sibi uel cognatione uel officijs deuinctam, atque permisisse ut Auracicus & Egmondanus incendium excitarent & confœderati, horribili impetu atq; furore grassarentur. Utq; eò melius suam uoluntatem declararet conformem esse confœderatorum, die sequenti post libellum exhibitum supplicem cum uoluptate inspexisse Auracum & Egmondanum, ingredienti domum Culebergici Bruxellis, in quam quidam confœderatorum diuertissent, ac illic Comiti Ludouico & Bredenrodio conuiuantibus in mensa assedisse, ac cum ipsis bibisse, quo tempore immensa insolentia ac impudentia uociferatum fuerit, ut Geusij uiuerent, nimirum confœderati, qui se ita uocitarint. Notoria uerò iuris dispositione crimen læsæ Maiestatis committi, non solum factis, sed & dissimulatione, ac cadere in crimen læsæ Maiestatis, qui bibat & conuersetur cum inimicis aut conspirantibus contra Principem, quales confœderatos fuisse manifestum sit. Vterius, cum die ipso quo libellus supplex exhibitus fuerit Bruxellis, in domo Auracii Bredenrodium, ubi in mensa Auracii ederet ac biberit, cum comite Ludouico & Bredenrodio,

Imperatore Maximiliano II. 2351

rodio, alijsq̄ confœderatis, ubi itidem uita Geufijs uociferando optata fuerit. 1568
Die Lunæ Trinitatis sacro anno 1566. Abbatem S. Bernhadi, nunc fugiti-
uum, & publicè de hæresi accusatum, conuiuium in claustris abbatiæ Hornen-
si, Auraico, Egmondano, Hochstrato alijsq̄ nobilibus adornasse, in eo conui-
uas Geufios poculis salutasse, atque alta uoce ipsis uitam precatos: Ita ut Hor-
nensis hanc rem toties in sua præsentia repetitam, tolerando, gratamq̄ habendo
declarat, se deuotum confœderatis.

In conuentu Dufflensi, qui mense Iulio dicto anno 1566. fuerit, conuenisse
Hornensem, Auraicum, Egmondanum aliosq̄ quàm plurimos. Eo tempore
& ante, ab ipsis in protectionem atq̄ tutelam receptos confœderatos consisto-
riales & mercatores, hoc ipso uerò non solum cõfœderationem approbatam,
sed & auctoritatem Regiæ Maiestatis uiolatam ac imminutam, attento quod in
protectionem & defensionem recipere Regij iuris sit, quod minimè competat
superiorem agnoscentibus, quales omnino fuerint Auraicus, Egmondanus et
Hornensis, qui tanto plus in hoc deliquerint, quod securitas publica concessa
fuerit conspiratoribus, ac rebellibus suæ Maiestatis. Hornensem non commo-
necuisse neq̄ Regiam Maiestatem, neq̄ Ducissæ excellentiam, de hac conspi-
ratione idè in crimen læsæ Maiestatis incidisse. Præter receptionē in tutelam,
Hornensem & complices Dufflæ promississe confœderatis, nullam ipsis mole-
stiam, neque in præsentem, neq̄ in futurum illatum iri causam religionis: uerùm si
quid enorme accideret, id nobilibus curæ futurum. Hoc ipso Hornensem cum
Auraico & Egmondano arrogasse sibi auctoritatem superioris, à quo fluant &
deriuentur omnes iurisdictiones, ita ne cuiquàm uel suprema, uel media, uel
inferior iurisdicção competat, sed si quis eam sibi uendicet, crimini læsæ Maie-
statis subiciatur, atq̄ obnoxius fiat.

Post oblatum libellum supplicem, sub finem Decembris anno 1566. Hor-
nensem cum Auraico, Egmondano, & Hochstratensi Teuremonde conuenisse,
& ibi circiter Ianuarium tractasse de conscribendo milite, et armis capiendis
Rege in hæc terras cum armis uenturo: de hac uerò conspuratione ab Hor-
nensi, nec Regiam Maiestatem, nec Excellentiam Ducissæ certiore redditam.
Quapropter rursus crimen læsæ Maiestatis eum commisisse. Ducissam præmo-
nitam, quod confœderati Bruxellas uenturi essent, ad exhibendum libellum
supplicem, quinque literas Hornensi scripsisse, ac petiisse, ut ad se ueniret cum
alijs quos uocasset, ad deliberandum de rebus maximi momenti, concernenti-
bus seruitium Regiæ Maiestatis, & salutem harum terrarum. Cæterùm eum, ut
ipsemet confessus fuerit recusasse uenire prætendentem, quod constituisset do-
mo minimè exire, quod ad responsum acciperet ad literas, quas dixisset, se ad Re-
gem in Hispaniam misisse: Responsum tam alienum ab officio, ut inde nihil
aliud, nisi maleuolentia ipsius, contra Regem suum superiorem & Principem
naturalem colligi potuerit, pro quo omni alacritate & promptitudine, uita ac
bona profuturanda illi fuerint: Eum Secretario suo primo Maij anno 1566.
scripsisse, quod cum uideat, nulli remedio locum esse, & quod sua Maiestas in
conuentum generalium statuum consentire nolle, se constituisse curia disce-
dere, nec amplius uel Regi uel Imperatori seruire, ac refraxisse studium suum
erga Principem. Eum mense Septembri Tornaci à fratre cuiusdam conciona-
toris hæretici recepisse scriptum, cõtinentem in primo articulo, uerum & unicum
remedium ad occurrendū motibus exortis: Esse conuocationē statuum gene-
ralium, deq̄ eo Ducissam cõmonefacendam. Id scriptū tantopere ei placuisse,
ut Tornaci expressè dixerit, quod si Excellentia Ducissæ pergeret denegare
conuentum, proceres suis muneribus renunciaturos: cum tamen res in eo sta-
tu non fuerint, ut congregatio generalium statuum necessaria esset. Eum
complicesq̄ idè tantopere conuentum generalem expetiisse, ut Rex
ad necess

1568 ad necessitatē redigeretur, consentiendū negotium religionis consilio statuum componi, ipsis ut uerisimile sit, existimantibus, postquam dicti motus ferē per uniuersam hanc prouinciam permagni essent, se status cū populo commoturos, ut in omnibus sequerentur amicos ipsorum ac confederatos: ac ita Vassalli atq; subiecti per obliquas machinationes, leges suo Regi imponerent, ac caput membris subijcerent: Id quod absurdum, monstruosum, & omnibus diuinis atq; humanis legibus contrarium sit. Cogitasse eum cum Auaico, Egmondano, eorumq; adherentibus se uoti compotes futuros, nimirum abolitionis, inquisitionis, placitorum, ac usurpationis eminentiæ & autoritatis supra Regiam Maiestatem, & hasce teras: præcipue uerò unicuiq; permissam, in quantum ad negotium religionis attineret. Libertatem uiuendi ex arbitrio, nulla lege, uel ratione obstante, id quod confederati falso libertatem conscientię appellarint.

Penultimo Augusti anno 1566. Hornensem cum commissione Gubernatricis uenisse Tornacum, præcedentibus nobilibus ac mercatoribus, alijsq; eo introeunte populū uociferatum, ut Geusij uiuerent, testificantem hoc uisum, quam opinionem de eo haberet, eum uerò nullam significationem præbuisse talem clamorem Deo, æquitati & Regiæ Maiestati, commodoq; publico repugnantem sibi displicere, nec inquisisse de hisce clamoribus, quamuis id facere potuerit. Similiter dicto penultimo die, Gubernatrice per legatos Beauuoium & Mulbayum & Eplechinum missos, petente, ut Querdus & Villierius tunc temporis Tornaci degentes statim inde discederent, atq; legati quæ in mandatis haberent, exequerentur: Eum ira indignatum, ut incontinenti magistratum in curiam conuocaret, atq; interea Beauuoium cum sua turma militari, quæ stipendio Regio aleretur ex arcē eduxerit, ut rursus hac ratione declararet satis, quod noluerit Gubernatricis uoluntatem ualere contra confederatos, sed ipse ipsos faueret eorumq; respectu expelleret præsidium, quo facilius ipse & complices perficerent peruersas & abominabiles machinationes, quibus & Querdus & Villierius adhaerent, cum tamen ipse satis scierit Villierium nouæ religioni addictum esse.

Primo Septembris anno 1566. eum magistratum Tornacensi significasse, sibi expressè iniunctum à Gubernatrice, ut conciones confederatorum & sectariorum remoueret: Verum antequam quicquam cōstitueret, expernisse sententiam magistratus, quid illi è re esse uideretur: hoc ergo facto eum noluisse Gubernatrici obedire concionatores expellere uolenti, sed ex quodam contemptu & inobedientia fouisse, promouisse, et augmentasse motus, atq; conciones continuasse.

Tertio eiusdem mensis Septemb. anno 1566. eum prohibuisse Catholicis ac confederatis & sectarijs, ne alter alterutri impedimentum in religionis exercitio inferret, sub pœna confiscationis uitæ atq; bonorum, quo ipso multis diebus Tornaci atq; in finitimis locis uigore edicti publicati sub sonitu tubæ, conciones publicæ habitæ fuerint: In hoc eum dupliciter peccasse: primò, quod permiserit rem in sua potestate non sitam, & uiam aperuerit malignis procedendi ulterius ad suæ conspirationis execrabilis facta, præterquam quod non potuerit mandata promulgare, sub pœna confiscationis uitæ atq; bonorum, cum hæc reserua sit superioris, aut mandatum ab illo sufficiens habenti, quod Hornensi minimè datum fuerit. Hornensem hac in parte tanto magis culpandum, quod ante talem concessionem, pleriq; è senatu Tornacensi ei ob oculos posuerint euidentissimas rationes ut eam prætermitteret, sed cæcum ac ardens desyderium, quo ipse ad has res prosequendas flagrat, omnibus rationibus uiam præclusisse: Adhæc sub discessu è Tornaco, ut ipsemet confusus fuerit, ipsum indulgisse, ut quatuor conciones in loco Halla haberentur. Quando

Quamdiu Tornaci manserit, eum permisisse sectarijs, ut ex singulis ciuitatis domibus tam Catholicis quam alijs collectas corrogarent, ad ædificanda iria 1568
 templa usui sectariorum accommodata, plures etiam nobiles ab eo rogatos ut idem facerent, ac ligna pro constructione largirentur: id à se factum, confossum & per hoc testatum, se iniquissima et turpissima sectarijs permisisse, collectam lignorum sectarijs pro concedenda structione ædificiorum improbatum, quæ nulla ratione excusari queat. Interea temporis eum sepius magistratum significasse, ne Iconomachie in Ecclesijs factæ, intenderet. Eodem tempore ad preces sectariorum, eum petiisse à Mulbayo ne præsidia reciperentur in arce Tornacensi, ac hoc respondente, sibi obedientiam Ducissæ præstandam, ipsum eum gradum euexerit. Præterea etiam multos sermones cum Mulbayo contulisse, ad terrorem huic incutiendum, maximè dicto, se uiginti millia hominum adducturum, & si machinæ bellicæ deessent, se non quieturum quo ad conficerentur. Eum cum alijs admonuisse Bredentodiam ut iret Antuuerpiam ad offerendum libellum supplicè Gubernatrici, motibus illic durantibus, ut omnia præsidia extraordinaria abrogaret, & unicuique exercitium religionis liberum relinqueret: si uerò id denegaretur, res aliter constituendas præcipuè ratione Valentianorum: Hanc commonestationem fuisse conpirationem contra Regiam Maiestatem, nec aliter interpretari posse. Sectarios statim post eius aduentum in urbem Tornacensem desyderio crudelitatis in corpora Catholicorum hic humata atq; sepulta exercendæ flagrantis, rogasse, ut ipsis in Ecclesia maioris Diuæ Virginis thesaurum quærere liceret: Id eum licet secularem, nec eius rei concedendæ facultatem habentem, indulisise, eos ergo pluribus locis perfoisis, in humanitate plus quàm barbarica uiolasse monumenta mortuorum, quibus cuiusdam Episcopi, qui illic ante centum annos ecclesiæ præfuerit, ut maxime sensus humanitatis inlit, ac tam crudele facinus uiderint, ad id etiam sepulchrorum, laudasse agilitatem & diligentiã operariorum, in tam factio abominabili, qui tamen nihil aliud inuenerint quàm thesaurum cadauerum. Flagrantium tumultu in dicta ciuitate Tornacensi cum sermones habiti fuissent in hospitio Hornensis, quendam nobilem in Hispania causa Inquisitionis detentum, eum dixisse, suum fratrem Montignium tampridem illuc ablegatum fuisse, si uerò detineretur, sibi eum quæsituro quinquaginta hominum millia obligata esse, declarando hoc ipso, ante detentionem fratris, se iturum contra Regem, atq; fratrem ex carcere erepturum: Quæ uerba tam temeraria fuerint, ut à maligno spiritu profecta fuisse uideantur, & ut ob ea in crimen læsæ Maiestatis inciderit. Eum deputatis quibusdam ciuitatis Tornacensis scite cupientibus, quid ratione concionum & aliarum congregationum gerere deberent, respondisse, ne literis quibuscumq; à Gubernatrice aut alijs missis, quæ à se, Auraico, Egmondano, & Hochstratensi, aut alterutro ipsorum subsignatæ non essent, obedirent, ac per hoc dissuasisse obedientiam Regi & Gubernatrici debitam, sed arrogasse sibi supremam autoritatem, quæ Regiæ Maiestati in Tornacenses comperat. Eodem tempore & antea eum compluribus loci eius incolis significasse, eos uiuere posse secundum suæ conscientiæ tranquillitatem atq; arbitrium, quasi leges diuinæ & humanæ mortuæ & extinctæ fuissent, sed homines ut bruta animantia absq; legibus & ratione utxissent. Accersisse eum eodem tempore quendam monachum cordigerum apostatam nomine Ioannem Callesium, dixerit in multorum præsentia, Regis uoluntatem esse, ut utriusque religioni dediti, in pace uiuant: exercitium autem religionis utriusque, in certis capitibus concessum, hoc adiecto ad apostatam, si compromissum seruaret, se eum contra quemlibet defensurum: unde sequi, eum contra

1568 contra officium id permisisse, & ita de nouo compromissum approbasse, ac securitatis dictæ conspirationi promissione in crimen læsæ Maiestatis incidisse. Quendam Hermannum Martinum eodem tempore captum, quod caput & dux fuerit Icomachorum, ac qui antea anno millesimo quingentesimo sexagesimo tertio comprehensus ob causam religionis fuisset, ita ut morte adiudicatus fuerit, carcere dimissum ab eo, quantumuis id ei sufficientissimè significatum fuerit, quod potestatem id faciendi minimè haberet, ut & in hoc se crimine læsæ Maiestatis obstrinxerit. Eadem de causa rursus criminis læsæ Maiestatis reum, quod eodem tempore Tornaci è carcere in libertatem restituerit Guilhelmum Vallensem & Gilbertum Blannueit Icomachos ac Ecclesiarum destructores. Referuasse eum sibi pœnam cuiusdam malefici Horieci, quo ad compromissum confœderatorum à Gubernatrice ratificaretur, etsi cognitio dimissionis incarceratorum ad magistratum loci spectet: Et hanc causam fuisse quod Icomachi impunitatem delictorum sibi promittentes, ad ulteriora maleficia processerint: Confessum eum, se scripsisse literas, in quibus mentio facta fuerit, duodecim aut quatuordecim millium hominum, qui durantibus motibus extra portam Antuuerpiæ conuenerint, licet talis congregatio minimè facta fuerit: Sed uerisimiliter id factum ad terrorem bonis incutiendum, & animandum sceleratos. Eum etiam ita honoris sui atq; officij Regiæ suæ Maiestati debiti oblitum, ut dum flagrante motu Valentiana rebellio esset, deputatos sectariorum Valentianæ commonescerit, ne se ad Nocarmentem Cambrai tunc causa sedandorum motuum hærentem, sese conferrent, atq; hoc ipso factis ostendisse, se partium Valentianarum esse, nec expetisse finem rebellionis, sed eius progressum ac incrementum: Idq; eum & alijs modis testatum nam dicto tempore Antoini uersantem, Iacobo Geleo Valentianorum deputato dixisse, quod si hi ciuitatem per tres septimanas adhuc defenderent, id sufficere hoc inueniendo obsessis auxilia non defutura. Eo ergo Valentianos intellecto, incitatos ut portas ciuitatis occluderent, nec regia præsidia intromitterent. Plurimis sectarijs Valentianis eum requirentibus, quid super transactione libelli supplicis confœderatorum nobilium agere deberent, respondisse: libertatem religionis generalem esse, ut quisq; in tranquillitate conscientiæ uiueret, quo ad per status generaliter congregatos aliter statutum fuerit & ad id publicandum, Tornacum ipsum uenisse. Et hæc ferendæ in Hornensem capitalis sententiæ causæ fuere.

Decimo Iunij Iacobus Elector Treuirensis, cū in profesto Pentecostes complures machinas bellicas maiores atque minores ex arce sua Embreitstein in cellam Palatinam: dimidio militari ab urbe Treuirensi sitam, per Mosellā transuehi curasset: Treuirensibus uaccas, oues, capros, aliāq; pecora in agris pascentia, per suos egregiè armatos, eripit, quosdam ciuium in campis comprehensos eodem abducens, ac mox per Antonium ab Elitz ducem equitum, quos Rheingrauius pro Rege in Galliam duxisset, eiusq; equitum, Treuirenses nihil tale metuentes ex improuiso circumcingit, ijsq; omnem comineatum intercludit: Deinde subditorum aliquot millibus ad obsidionem urbem præpropere euocatis, atq; militum cohortibus aliquot conscriptis, Treuerim obsidet, ac duodecimo Iunij fontes aquam ciuitati suggerentes, effusionibus aliò deriuat. Causa obsidionis erat, quod oppidani non solum Iacobi Archiepiscopi, sed & eius antecessoris Ioannis de Layen iurisdictioni, in ciuitate Treuirensi, multas uariasq; turbationes minimè Archiepiscopi ferendas, intulisse censerentur. His, ciuitatem sibi immediatè subiectam esse, ac proinde ab absoluta & omnimoda iurisdictione, dependentia, inter hæc iuramentum subiectionis, collectarum impositionem, Senatorum ciuitatis constitutionem, custodiam clauium ciuitatis, executionem sententiarum, causarū criminalium, & ijs conexarum

Imperatore Maximiliano II. 2365

nexarum dijudicationem, competere affirmantibus. Oppidanis uero omnia hec, similiaque, consuetudine uel prescriptione per possessionem, uel quasi, temporis: cuius initij memoria non extet, sibi uendicantibus, ac Archiepiscopo limitato modo se subiectos contendentibus. Cum itaque Archiepiscopi interclusionem comitatus, & sequestratione bonorum ciuium, in dioecesi Treuirensi sitorum, similibusque uis nihil efficere potuissent, tandem Iacobus Elector, quo oppidanos ad obedientiam compelleret, statuit, eos armis subigere: Ideoque opera agnati Antonij aliorumque usus, ciuitatem hoc die, ut diximus, obsidione cingit. At si oppidani, mandata de obsidione soluenda, in Camera Imperiali impetrassent, eaque dicto Elzio insinuata fuissent, tamen obsidio sine intermissione, usque ad nonum Augusti continuata fuit.

Idem die undecimo Henricus Dux Brunswicensis & Lungeburgensis intra septimam & octauam horam uespertinam, in presentia multorum nobilitate atque uirtute praestantissimorum uirorum, nimirum Georgij ab Hollen, Dietrichi a Quitzau, Adriani a Steinberg, Christophori de Streithorst, Burchardi de Steinberg, Doctoris Casparis Neuj, & Georgij Frederici, aliorumque in arce sua Vvolffenbyto, post uarios uite labores placide in Christo obdormit: Princeps bellicosus, consilio pollens, ac rerum experientia clarus, uariisque utriusque fortunae casibus agitatus. In adolescentia siquidem patri Henrico aduersus Frisios, una cum Duce Saxoniae Georgio aliisque Principibus grauissimum bellum gerenti, atque ad arcem Lihurtum pila bombardae, anno 1514. uicesimo tertij lunij, in profesto Ioannis Baptistae concidenti adfuit, sub eorum prima militiae tyrannia deposuit. Deinde post mortem Maximiliani Imperatoris, bello inter Ioannem Episcopum Hildensheimensem & Ericum Brunswicensem Henrici agnati supplicas implorantem exorto, ei una cum fratre Guilhelmo non contentendis copiis auxilio uenit: fratremque Guilhelmo in praesidio ad Soltauiam oppidulum ducatus Lungeburgensis, una cum Erico agnato ab aduersariis capto, atque hoc Cellas Saxonum, illo Hildensheimium abducto, fratrem captiuum cum agnato uel liberare constituit. Caterum Alberto Moguntino, Friderico Saxonae, & Ioachimo Brandenburgico, Electoribus intercedentibus, ad praecauendam maiorem sanguinis effusionem ab instituto destitit. Mox uero cum Episcopus Hildensheimensis a Carolo quinto Imperatore tanquam uiolator pacis publicae declaratus atque proscripius, in contumacia, maximo sententiae Caesareae contemptu, peristeret, Henricus una cum Erico agnato iam solutione duodecim millium aureorum, triumque Castellorum traditione liberato, ipsum in eiusmodi angustias redegit, ut praecipuis partisque oppidis & arcibus dioeceseos occupatis, ac nobilibus sese Brunswicensium Ducibus dederentibus, ex Episcopatu profugere cogereretur, sola urbe Hildensheimensi, & arce Peina longemunitissima, ita se contra Brunswicenses defendentibus, ut obsidio earum tentata, re infecta ipsis dimittenda atque soluenda fuerit. Postea rusticis per totam fere Germaniam tumultuantibus, ad furorem Thuringicorum, quos Thomas Muntzerus, nouo quodam doctrinae genere ad se ex agris perduxerat, repraesendum, cum Saxoniae Principibus Ioanne Electore, eiusque patruo Georgio, & Hassiae Landgrauio Philippo insurrexit, ac non solum fidelem operam in rusticis profligandis, sed & Muntzero in uiam pieratis reducendo, nauauit. Cum etenim is extremo supplicio afficiendus, admodum perturbato atque delecto animo esset, neque fidei suae rationem explicare posset, ut in eo temporis articulo fieri solet, ipsius confirmandi causa, Henricus uoce illi praenit. Caeteris uero rusticis Ducis Heiligenstadium oppida, eo quod rusticis fauissent, septingentis equitibus & septem signis pedum occupauit, ciuium unoquoque sex aureis militato. Altero post anno, nimirum 27. Carolo v. Imp. contra Lotrechum Regis Galliae Francisci ducem, Venetos, ac Sfortiam Mediolanensem, ac bellum gerente,

1568 rente, suarumque partium fortuna nutante, ita ut nouis copiarum viribus confu-
 manda esset is, Henricum ætate florentem & bellicè auidum laudis, oblati-
 pendijs, propositisque uberioribus præmijs, e media Germania Saxo-
 numque finibus in Italiam euocauit. Hic ergo paruo temporis spatio ualidissimis pecu-
 tum legionibus duabus, ductore Marco Sittichio, ac instructissimis equiti-
 bus mille, qui ferè omnes cataphracti essent, coactis, per Tridentinas alpes ef-
 fuso tormentorum apparatu profectus, ac Brixianum & Bergomatem agros ef-
 fuso populatus, & sæuis etiam incendijs bellum gerens ab Antonio de Læua
 Casartano duce ad Laudem Pompeiam, quæ prima omnium ea bello à Casa-
 re ad Sfortiam defecisset oppugnandam deducitur. Verùm Sfortianis crebra
 glandium procella appropinquantes & subeuntes perfundentibus, occisisque
 aliquot signiferis, eos qui intrare per ruinas ausi fuerant, cruento impetu in for-
 sam turbantibus, Henricus, qui Læuam iniquissimo loco pugnam ciuilem
 animaduertent, & se eo consilio in Italiam uenisse recordaretur, ut ad ferendam
 obsessis opem Neapolim contenderet circa Mediolanum astitiare, nouaque belli
 ratione Casari operam præstare cogitauit, quod eadem à Mediolanensibus, quæ
 Antonius imperare atque exigere consuecisset gratuita alimenta atque stipendia, se
 consecuturum confideret. Id autem Læua ueritus, nec collegam prepotentem
 sibi aliscere uolens, Italica simulatione Henrico eiusmodi artibus minime af-
 sueto, facile persuasit, ut id consilium abiiceret, & in Germaniam redeundum ut
 bitaretur, maximè pestilentis morbi lue (qua tertiam ferè mortalium partem
 in Italia absumptam ferebatur) in legionibus Germanicis atrocissimè sauien-
 te, & passim annona deficiente: denique Antonio itinera, quibus Neapolis pe-
 tendenda erat, hinc à Florentinis, illinc à Ferrariensibus, ita obsessa referente ut tuto
 isthuc proficisci non posse censeretur. Itaque peruersis Antonij consilijs dece-
 ptus, atque ab instituto pericula Neapolis retractus, per Rheticas alpes, Larium
 lacum & Grisonum fines in Germaniam redijt, magna parte bellici apparatus
 quem attulerat, relicta: & equis paruo pretio diuenditis, quod plerique eorum
 prægrandium & grauium attritis unguis, intumescensibusque talis, debilitati
 claudicarent: nonnulli uero ob uitæ asperitatem, laborisque diuturnitatem peni-
 tus conciderent, ita ut ferè omnibus equitibus, quibus longo tempore instru-
 ctiores uisi non fuerant, amissis: uix sedecim saluos secum reduxerit. Reuersus
 ergo domum aliquandiu in pace & ocio uixit, quoad uiribus recollectis, in gra-
 uissimas ac perniciosissimas non saltem ipsi, sed & toti Germaniæ contentio-
 nes, cum ciuitatibus Goslaria & Brunswico incidit. Nam dum eas foederis Schmal-
 caldici socios grauissimè affligeret, nec ab instituto Casaris mandatis, quæ so-
 cii Principes à Carolo v. impetrarant abduci posset: sed fretus potentia foede-
 ris Norici atque quorundam consilijs incitatus, in Electore Saxonie Ioanne Fri-
 derico, & Philippo Landtgrauio Hafsie deformandis, nullum ferè genus con-
 tumeliæ præmitteret, res tandem eò deuenit, ut Saxonie Elector, & Landt-
 grauius Hafsie angustijs, & grauisima persecutione sociorum commoti, atque
 iniurijs sibi illatis irritati ipsi bellum inferrent, cuius exitus is fuit: Ut Henricus
 anno 1542. ducatu toto exutus, hinc inde cum filijs Heroicæ indolis non solus
 oberrare, uariorumque auxilia implorare, sed & dum ducatum amissum pecunijs
 Regis Gallie Francisci adiutus, post occupatam Hadeliæ recuperare studet,
 Landtgrauio copias confœderatorum ducenti anno 45. Octobr. die 21. cum
 Carolo Victore filio natu maximo captiuum se dedere coactus fuerit. Dedu-
 ctus itaque unâ cum filio Carolo Cassellas in Hafsiam, atque custodijs adhibitis
 afferuatus. Biblia diligentissime perlegit, ac captiuitatem animo excelso tulit,
 ita ut eam minime diuturnam futuram sapius præfagiret: nec sua spe decedit.
 Nam cum Imp. Carolo anno proximo nimirum 46. bellum Schmalcaldicis in-
 ferenti ita fortuna arrisisset, ut capto ad Albim Ioanne Friderico Electore Sa-
 xoniae

Imperatore Maximiliano II. 2367

Anno 1568.

xonia, Philippus Ladtgravius persuasus à Mauritio genero & Electore Bran-
 denburgico Ioachimo, ut Casari supplicet fieret, à Landtgrauio liberatus capti-
 uitas eius à nemine mortaliū sperata, cum filijs Carolo atq; Philippo specta-
 tor exiit. Restitutus itaq; in ducatum à Schmalchaldici fœderis socijs dereli-
 ctū, munitiones partim dirutas, partim collapsas, reficere, & quasi tabulas nau-
 fragio dispersas, colligere, ac ducatum lacerum in unū corpus redigere cœpit.
 Ceterum antequam institutum perficeret quorundam intempestiuū consilijs
 (quæ semper Principibus nocuere, & perpetuo quo ad ea sequentur, incōmo-
 dabunt) inductus: adq; contra Brunswicensem ciuitatē concepti, anno 1550.
 rursus contra eam eiusq; pagos manifestum bellum suscepit, ac agris Brunswi-
 censium deuastatis ciuitatem frustra obsedit. Nam illa nobilibus quorū Henri-
 cus quam plurimos ob uarias causas bonis priuarat, in ciuitatem longè muni-
 tissimam populosissimamq; receptis, non tantum obsidionem nihili fecit, sed
 & crebris eruptionibus in castra obsidentis factis multum ei damni intulit, ut
 interuentu quorundam Casar commotus, utrisq; mandaret, ut ab armis disce-
 derent, & apud se causam dicerent. Vix uerò hoc bello liberatus, rursus alij in-
 uoluitur. Nam Magdeburgicis à Georgio Megalopolensi Duce (qui in castris
 eius militans, copias utriusq; dimissas, in agrum Magdeburgicum longè ditis-
 simum cleri exulantis pollicitationibus deduxerat) uicesimo secundo septem-
 bris cæsis, & re bene gesta, uicinis Principibus iussu Casaris ad ciuitatis obsi-
 dionem se cōparantibus, Henricus quoq; sua ipsis consociauit auxilia & Mau-
 ritio Electori Saxonie ad dissipandas copias in agro Verdenſi apud uicinas
 ciuitates à Volrado Mansfeldico, & à Ioanne Hedecco cōscriptas, proficiscen-
 ti adfuit. Soluta autem anno post Magdeburgensi obsidione, ac Alberto Mar-
 chione, unā cum alijs quibusdam Principibus Regi Gallie militante, Henri-
 cus iterum ducatus amittendi discrimen maximum subiit. Nā Volradus Mans-
 feldicus, qui auspicijs Alberti copias conscripserat, adiutus aliquot nobilibus
 ab Henrico eiectis, ducatum, eius inuasit, & plærâsq; arces, agris finitimis igni
 ferroq; deuastatis, occupauit, Henricumq; in tantas angustias redegit, ut is ad
 Casarem tūc Metim obsidentem confugerit, deq; sua fortuna conquestus, o-
 pem eius alieno tempore implorarit. Non tamen hæc fortunæ iniquitate ani-
 mum abiicit, sed Volrado Mansfeldico debita stipēdia copijs soluere neque-
 uate, ipsi maxima earum parte ad se traducta, bellū Monasteriensi & Minden-
 si Episcopis, ac Erico agnato, à quibus superioribus annis offensus fuisset per
 Philippum Magnum filium militaris indolis Principem intulit, & ab ijs ui pe-
 cuniæ per magna extorta, eum Episcopis Franconicis & Norimbergensibus
 contra Albertū Marchionē, ipsorū fines, incendijs ac direptionibus, Schuui-
 furto Imperij oppido occupato præsidioq; munito depopulatē subsidio mi-
 sit. Belli uerò intestini grauissimū periculo imminente, inter Electorem Saxo-
 nie Mauritium, qui Casaris mandato Episcopis & Norimbergensibus opem
 promississet, & Marchionem Albertum eiusq; socios, Henricus sui muniendi
 causa cōmodissimo tempore fœdus cum Mauritio iniit. Nam non longè post,
 Albertus relicto Schuuiinfurto, & alijs in locis præsidio, cum passim extorlisset
 pecuniam, & octoginta sex è Norimbergica ditione simul & Bambergâ secū
 abductis captiuis obsidibus, in Saxoniam tanta celeritate contendit, atq; in e-
 am belli molem transtulit adiutus ab Erico & nobilitate Brunswicensi bellicō-
 sissima, ut copijs, quas & Mauritius in Franconiam miserat, & Philippus Hen-
 rici filius eò duxerat, frustra tentato Schuuiinfurto, Saxoniam repetenda, eaq; san-
 guine ipsarum effuso defendēda fuerit. Vix etenim ijs domum reuersis, atq; ex-
 itinere per aliquot dies refectis, Iulij die nona tā acre prælium commissum est,
 ut in eo Henricus duos filios Carolum Victorem, ac Philippum Magnum He-
 roicæ indolis Principes fortiter pugnantes, amiserit: Mauritius uero Elector

Anno 1568

tormento manuario traiectus ad illa à multa dimicatione Victor biduo post uitam finierit, in pugna desyderatis 250. nobilibus, & aliquot comitibus non exigui nominis. Etsi uero Alberti uiribus in hoc praelio admodum debilitatis, Henrico domi pacis spes affulgere uisa sit, tamen ipso ob cladem acceptam minimè animum abijciente, sed falsè dictitante, loco carri euerli, currum erigendum esse, ac nobilitatis Brunswicensis opera copias equestres in munitissima ciuitate Brunswicensi restaurante, Henrico etiam pro se pecuniam Episcopis & Norimbergensibus subministrantibus copiarum conducendarum fuere, quas Alberti conatibus opponeret. Iis ergo usque ad mensis Septemb. diē 10. retentus, cum nummi tardius adferrentur, maximo in discrimine res fuit. Nā Albertus cognito militem, moram hanc impatientissimè ferre, nec usque ad eò ad militiam Episcoporum propensum esse, ad defectionem illum sollicitauit, in Marchionis castra haud dubiè concessurum, ni per opportunè in ipso articulo, cum æstus ille atque fremitus iam propè exundaret, decima uidelicet Septembr. die remedium allatum fuisset. Quare cum Albertus solutionis ignarus, postridie quē 12. Septemb. dies erat, equestres suas copias Brūswico eduxisset, manum cum Henrico conferturus: hic, qui ad uiginti peditum signa haberet (Marchione uero quidem instructo, sed uirtuti nobilitatis Brunswicensis, cuius ductor esset Nicolaus Berner inter equites celebratissimus) illi uiriliter totis uiribus occurreret, eumque multis equitum cum Bernero occisis, in ciuitatem compulit, Bernerique hostis sui iurati, (fide atque uirtute eis laudata) cadauer repertum in monasterio à Vuolffenbyto ad miliarie disito honorificè sepeliit: erga deuictum humanitate, quā sœuitia uti gloriosius Principi esse existimās. Marchione uero mox Brunswico per Thuringiam in Voilandiam cōtendente: & occupatum ab Henrico Plauio Hofum oppidum recipiente, præsidarijs id incautiùs asseruantibus, trucidatis, Henricus, qui Alberti uires amplius minimè metueret, & eum à ciuitate Brunswicensi receptum adiutumque ægerrimè ferret, illā se de ea ultor obsedit. Verum cum copiarum stipendijs Episcoporum & Norimbergensium, ut diximus alerentur: hi reditu Alberti in ditionem propriam, multis præsidia munitam, cognito. Henricum cum ipsis in Franconia sibi præsto esse renunciarunt. Relicta ergo obsidione Brunswicensi, is rectā eò contendit, ac in transitu Mansfeldicis, qui eius ducatum grauissimè afflixerant, ad intercessionē Augusti Electoris tūc admissi ueniam dedit. Et Ioannis Friderici, qui cum eo nondum in gratiā redisset Cancellarij Minquicij oratione mitigatus, parte mulctæ, quā admodum magnā postulasset, accepta sine maleficio, per Thuringiā ad Liechtelsum oppidum ditionis Bambergicæ (in quo tenerentur inclusi milites Alberti ad nouem signa peditum) transit, idque antea à Plauio sociorumque auxilijs obsessum, maioribusque tormentis, quæ Norimberga uenissent, concussum, die 10. Nouemb. capit, ac re ibi perfecta, inde cum socijs Colembachum petiit, Alberti ditionis oppidum. Ciuibus uero eo incenso in arcem, præcipuum Alberti propugnaculum magnoque præsidio munitum cum bonis confugientibus, Henricus ad Blasseburgi oppugnationem Henrico Plauio relicto, 6. die Decemb. cum suis copijs contendit Schuuinfurtum, quod oppidum in ripa Mœni positum, Albertus ualido præsidio tenebat. Verum cum quicquid esset alimonie uicinis in locis Albertus in oppidum inuexisset, & post omnia circum ædificia incendisset, ut obsidendi eo anni tempore facultatē hosti adimeret, simulque eruptione facta dimicasset, Henricus nonnullis desyderatis, per agrum Ioan. Friderici profectus, non magno cum comitatu maxima copiarum parte in Franconia relicta domum rediit, ac dum res per socios, suasque copias ad Schuuinfurtum ita administratur, ut Schuuinfurto capto, Albertus profligaretur, ipse per inferiorē Saxoniam, plerisque tam Principes quam ciuitates, & ex nobilitate complures, partim ob id, quod ex fœderis Schmalcaldici formula Saxonē & Landgrauium in se pellen-

do iur

Imperatore Maximiliano I. 2369

do iurissent, partim Marchioni fauissent, pecuniã poposcit, & imperata facere 1568
 coëgit Ioannem Megelburgium, Franciscũ inferioris Saxoniz Duce-
 cem, Lunæburgenses, Anhaltinos, Mansfeldicos, aliosq;. Nec in superiori Ger-
 mania ad Schuuinfurtum re feliciter succedente, uindictæ sumendæ occasione
 defuit: Rotenburgo oppido Imperij, alijsq;, atq; inter hos Hennebergicis Co-
 mitibus seuerè ob eadẽ causas mulctatis. Vltione itaq; de aduersarijs sumpta,
 gazaq; ex tota Germania Vvolffenbytum conuecta, cũ multis annis coniuge
 priore Maria Vvirtembergica amissa, cœlebs uixisset, Sophiã Sigismundi Re-
 gis Poloniae sororem anno 56. mense Februario duxit, cumq; ea in summa cõ-
 cordia cõiugalem uitam degit. Anno uerò deinceps 57. bello inter Henricum
 Galliz & Philippum Hispaniarum Reges ardente, cum Christophorus Vvri-
 bergius copias equestres atq; pedestres Romersloĩ in finibus ducatus Lunæ-
 burgensis, & dioceseos Bremensis, coëgisset, quibus post subactos Vvürsteno-
 ses inobedientes rusticos Archiep. Bremensis Christophori, Galliarũ Regi mi-
 litaturus diceretur, Henricus tanq; Saxonici circuli Dux, unã cum agnato Erl-
 co ad illas dissipandas contendit, ac Vvrisbergij ad octo milliaria à castris suis
 copias dimittentis conatum repressit. His itaq; tantisq; rebus confectis, cũ pro
 sua prudentia intelligeret in uiris Principibus, tam legum atq; iustitię studium,
 pacisq; artes, q; armorum scientiam desiderari, animũ ad Politiaz & Oeconõ-
 miæ emendationẽ conuertit: atq; iudicia superiorib. bellis & mutatione guber-
 nationis, cum magno subditorum damno collapsa, cõmunicato cum doctissi-
 mis Iureconsultis consilio restaurauit, atq; ad eam formam redegit, quã omni-
 bus Iuris peritis probari constat. Rei quoq; familiaris (cuius negligentia plero-
 rumq; Principũ facultates imminuuntur, & æraria inutilibus expensis exhau-
 riuntur) administrandæ rationes huiusmodi inijt, ut res ad alimoniam & susten-
 tationem suorum necessarias ex re pecuaria plena manu cõficeret, alijs prouen-
 tibus atq; redditibus ad necessarios usus reseruatis. Ac etsi natura quasi ad bellũ
 factus esse uideretur, tamen eius incõmoda ac mala expertus, postea pacẽ cum
 uicinis depositis simultatibus diligentissimè coluit, & reconciliatus his à quib.
 offensus fuerat, publicę tranquillitatis magis quã priuatarum iniuriarũ rationẽ
 habuit. Ac si quẽ inter Principes dissidia exoriri cognouisset, ea interuentu ami-
 corũ potius q; armis dirimi studuit. Testatus id est, bello inter Fredericũ Daniz
 & Ericũ Suetiz Reges moto: quod cum perniciosissimũ non saltẽ ipsis, sed &
 finitimis futurũ perspiceret, ut id cõponeretur summopere annisus est. Atq; ut
 hoc studio uicinorũ Principum fauorẽ, & amicitiam sibi deuinxit: sic non tan-
 tum cõmodis subditorũ assiduus bellis ac deuastationib. exhaustorũ, sed & re-
 bus proprijs optimè cõsuluir: Nam interea & Vvolffenbytum propugnaculis
 alijsq; rebus necessarijs ita munijt, ut uix ulla arx aut ciuitas in tota Germania
 firmior, rerũq; omnĩu apparatu instructior inueniatur. Ne quid interim dicaẽ
 de thesauro, quẽ omnium maximũ ab ipso tempore pacis collectũ fertur. Cum
 itaq; post innumeros belli labores, euẽtusq; uarios, autoritate & felicitate flo-
 rens, aliquot annos uixisset, tandem senio confectus, præter opinionem suã in-
 lecto placidè die quo diximus, uitam finijt, cum sæpius aut in acie, aut in memo-
 rabili quopiã conflictu se mori exoptasset. Cadauer eius tumba reconditũ atq;
 asseruatũ sepultura traditũ est 12. Julij, loco quo ante annos 15. ipse duos filios
 Carolũ & Philippũ humerat: funus ei faciente Illustris. Principe Iulio filio ma-
 gnificẽtia, amplitudine religione, & pietate insigni, mirifico cũ applausu popu-
 li ac priorũ omnium, ut eius descriptio publicè edita attestatur. Natus fuit patre
 Henrico seniore, quẽ ad Lihurtũ occubuisse diximus, & matre Margarita filia
 Erici Ducis Pomeraniz sorore Buslai. Vxores legitimas habuit duas, priorem
 Mariam Henrici Vvirtembergici Ducis & Mompelgardici Comitiss. filia, soro-
 rem Vdalrici Ducis; ex qua filios sustulit Carolũ Victorem & Philippum Ma-
Kkk 3 gnum,

1568 gnum, quos ambos in conflictu inter Maurittum Electorem & Albertū Brandenburgicum propē Siuershusium cōmissō interīsse meminimus, & Iulium Filias Catharinam elocata Ioanni Marchioni Brādenburgico, Margaretam & Claram, quarum altera nuptui tradita est Philippo Duci Brunsvicensi & Lunaburgensi, Philippi senioris & Catharinæ Comitissæ Mansfeldicæ filio, alia Henrico Duci Münsterbergensi: Secundam uerō duxit Sophiam Sigismundi Regis Poloniæ & Bonæ Mediolanensis filiam, ex qua liberos nullos suscepit. Obijt grādexus, & quidem Alberti Borusiaci, quem superius mense Martio ē uita decessisse diximus, coaraneus uita ut hoc anno duo inter Principes Germaniæ omnium ætate maximi, consilio & bellica laude illustres, extremo uitæ die confecto, non longo tēporis spacio intercedente, ad æterna gaudia migrarint. Sepulturam eius mutatio religionis comitata est, Petro Abbate in monte propē Magdeburgum Evangelicæ religionis professore cōcionem funebrem habente. Ac mox Illustris Princeps Iulius exemplum Iosæ imitatus, abrogatis cultibus Papisticis Euangelij doctrinam, quā iam diu ante patre inuito amplexus fuerat, in tota ditione spargi, atq; Ecclesias iuxta normam confessionis Augustanæ reformari curauit: conuocatis ad hoc doctissimis Theologis, inter hos Iacobo Andream Præposito & Cancellario Tubingensi, atq; Doctore Martino Chemnicio Superintendente Brunsvicensi. CHRISTVS IESVS conseruator atq; defensor Ecclesiæ suæ, Iulij in suo proposito cōfirmet, ac Henricum fructus sanguinis sui, p̄ redēptione humani generis effusi, participē reddat, eiq; delicta benignè cōdonet. Epitaphijs uarijs memoria eius ornata fuit, quorum alterū uiuenti disticho, alterū uerō defuncto octasticho scriptū, subiicere libet:

Quam mihi dum uixi requiem fortuna negauit,

Hac ego nunc saltem post mea fata fruor.

A L I V D.

Hic Dux Henricus propē corpora chara duorum

Natorum, Mauors quos truculente necas,

Conditur, ac letus cœlesti pace quiescit:

Ridet q̄ erumnas impie munde tuas.

Que mala non uidit, quos non tulit ipse labores

Aurate chlamydis non minus atq; togæ?

Tertius at, patriæ spes unica stirpis Iulus

(Humanos casus aspice) regna tenet.

Circiter hoc idem tempus Ludouicus Nassauensis, post uictoriam contra Hispanos habitā, exercitu in duas p̄tes diuiso, Groningam Frisiæ ciuitatem in duobus locis obsidet, non citra multorum admirationem, quod munitione bellica destitueretur, & ciuitatem natura, & arte munitissimam, cōmeatuq; instructissimam. Carolus Comes Megensis, cum octo signis Germanorum, & mille Hispanis: Curtiusq; Martinengus cum trecentis equitibus tenerēt hisq; sæpius eruptiones facientibus, ac cum obsidentib. leuia prælia cōmittentibus, 22. Iulij die, cum obsidentes aggeris, quem obsessi supra fossas quasdam pro equitatu transmittendo iacerent, constructionem impedire molirentur, tanto ardore uelitate committitur, ut circiter ducenti ex Nassauensibus occumberent, totidemq; uulnerarentur, ac ex Albanicis non pauci caderent: Martinengo periclitante, dum equus in limo hæreret, ne in hostium potestatem ueniret.

Vigesimo nono Iulij circiter meridiem Mantuæ, quod est Sabaudia oppidum duodecim miliaribus Italicis Lugduno distans, tā horribilis turbo, ex improviso oritur, ut omnia æ dium tecta cum caminis auulsa abduceret, tantiq; impetu fundamenta cōcuteret, ut incolæ omnes in loca subterranea cōfugientes, extremum diem instare arbitrarētur: In aëre, crassissimæ arbores uolitantes conspicerentur, multi quoq; homines ac pueri, quod maximè miserandū erat, tempestate

Imperatore Maximiliano II. 2371

tempestate uenti in aëre abrepti, nunquam postea rursus uisi fuerint. Durauit 1568
is turbo ad quartam horæ partem: eo cessante plures quam ducentæ arbores
nuceæ stirpitus euulsæ, inuentæ fuere.

Sexto Iulij die Ioannes Oporinus, Typographus & Ciuis Basiliensis, Vir
eruditione, pietate, integritate ac humanitate præstans, ob merita præclara, in re
literaria ornanda & amplificanda, doctisq; uiris iuuandis omnium bonorum
celebratione dignissimus: cum post immensos in re typographica, labores su-
peratos, per dies uiginti ex catarrho & cephalalgia decubuisset, Basileæ circa
horam nonam antemeridianam ex hac uita miseriarum plena sexagenario ma-
ior, placidè discedit, ea patientia, quæ uitæ ante actæ consentanea, innocentia,
pietatem erga Deum ac sensum futuræ beatitudinis restarerur. Elatus est hume-
ris Academiæ, comitatu omnium ordinum honorificentissimo, sepultus in
summo templo in societate clarissimorum uirorū, Simonis Grynæi, Oecolam-
padij, Munsteri & aliorum, qui uiuacibus ingenij monumentis nominis sibi
perpetuitatem pepererunt. Concionem funebrem de ipso habuit, reuerendus
uit D. Simon Sultzerus Theologus ac concionator doctissimus memoriamq;
eius, uiri docti omnium ferè nationum, eulogijs suis lectu dignissimis profe-
cuti fuere: ex quibus Georgij Fabricij, breue quidem, sed perelegans, in opti-
mi uiri memoriam ascribere libet:

*Immortale decus tibi donat Oporine uirtus
Famaq; stellifero, quæ uolat alta, polo,
Nam per te Latij libri Graijq; leguntur
Doctrinæq; noua laude reuixit, honor
Clauderis exigua, magno sub nomine, terra
Sed claudi tumulo, gloria tanta nequit.
Nam quot habent apices, tua quot monumenta figuræ
Tot meritis par est, reddere grata tuis.*

Decimo quarto Iulij, Albanus, qui Ludouici Nassauensis arma per Frisiam
circumferentis, grauationes retundere, ac Hispanicarum cohortium stragem
ulcisci statuisset, de captiuis in Belgio supplicio sumpto, & præsidijs Hispani-
cis undiq; euocatis, machinisq; bellicis Mechlinia nauigio Groningam tradu-
ctis, cum præsidiarijs Groningensibus sese coniungit, ac hostes, qui nocte in-
sequenti sarcinis præmissis, pontibusq; ruptis, Embdam contendissent, (quo
ab Embdenibus tanto facilius commeatu rebusq; necessarijs subleuantur)
infectatus, eorum mille interficit, nec ab insequendo desistens, sed Amisum ui-
cesimo primo Iulij circiter horam octauam transiens, initio mille ac quingentis
sclopetaijs, Nassauensis pedites à pontium transitu hostem arcituros fugat, ac
mox ad castra Nassauensis prope lemingam ad Amisum locata, contendit. Pe-
ditatus ergo Nassauensis Albanos aduentantes conspiciens, intempestiuo
tempore, cum res armis gerēda esset, barbaro clamore pecuntiam efflagitat, pu-
gnamq; detrectat, quasi non nisi pecunia habita, honestis uiris pro religione et
patria uitæ pericula subeunda essent. Hoc ergo Albanus animaduerso, circa
horam decimam antemeridianam, mox in castra Nassauensis irruit, ac statio-
ne relicta fugientes, ad quatuor millia infectatur, eorumq; aliquot millibus
in fuga caesis, merita stipendia persoluit, ac Comite Ludouico Amisum tranſci-
ente, captoq; legato eius, Henrico de Sigen, signis eius militaribus uiginti, ac
sedecim bellicis machinis potitur: Numerum caſorum quidam septem milliū
fuisse scripsere, sed minorem extitisse, stragemq; exaggeratam constat, cum uix
uniuersus exercitus, ex quo quamplurimi euasere, eum numerum conscende-

1568 tit. Perire uero exulum nobilium non pauci, quorum pecunia & ipsa Albanopraedae cecidit. Hochstratensis, qui in castris quoque fuerat, biduo ante confectum abierat: Iustus uero Comes Schaumburgicus, peditatus auaritia confecta, statim initio pugnae euasit. Hac ergo uictoria obtenta, Albanus uicesimo octauo totius rei gestae seriem Ioanni Episcopo Monasteriensi, ac circuli Vvestphalici Duci, literis Groningae datis significat: de Ludouico Nassauensi, qui pacem auerteretur, ac Casarea mandata contemnat, grauissime conquerens, seque purgans, quod cum exercitu comitatum Embdensem Imperii statum, ac Vvestphalici circuli membrum inuasit, omnem facti culpam in Comites Embdeneses transferens, qui contra Imperii constitutiones, Nassauensem commearu fableuarint, receptatione hostium Regis Hispaniarum, hostes eiusdem declararint, ac in arcem Narthiam non solum pecora abacta à Nassauensibus receperint, sed & pugna durante, ex nauibus, Hispanicis copias tormentis bellicis infestarint.

Pridie eius diei nimirum uicesimo Iulij, Guilhelmus Aurateus, qui fratre Ludouico in Frisia bellum gerente, in Germania copijs contra Albanum confectis occuparetur, scripto lingua Germanica publice edito, suscepti bellis causas exponit, cuius tenorem breuiter commemorari à nostro instituto minime alienum erit. Initio itaque breuiter pro more praefatus, de innocentia sua omnibus notorium atque manifestum dicit. Cum res eò deducta fuerit, ut non obstante suo aliorumque Aurei uelleris equitum consilio, ex optimo propensissimoque animo profecto, ad euitandas miseras praesentes atque futuras, Inquisitionis atque mandatorum executio in Belgicum praeterito tempore introducta atque instituta. Atque inde factum fuerit, ut per aliquot annos Inquisitores, contra multos homines, confiscatione bonorum, quaestionibus, torturis, igne, aqua, laqueo, exilijs, alijsque modis processerint. Eam persecutionem hoc tempore non mitigatam, sed & post Albani aduentum in Belgium indies magis auctam esse. Silentio praeteritis facinoribus, quae à milite Albano indies perpetrentur, uiro bono conspectu grauiata atque molesta. Cumque Albani eiusque factionis actiones, contractibus, obligationibus, conventionibus & promissionibus, inter Regiam Maiestatem & prouincias Germaniae inferioris initis, subscriptis, ac sigillatis, iuramento contrariae sint. Satis inde atque manifeste demonstrari, Albanum, mandato sibi à Regia Maiestate concessio, uarijs in rebus abuteri. Et posteaquam liber aditus ad Regiam Maiestatem auxilio aduersariorum septus ac interclusus sit, tam intollerabiles actiones nullis alijs uis ac rationibus, nisi legitima atque à iure approbata defensione coherceri, reprimi atque repelli posse. Et si enim antehac Ducissa Parmensis tunc temporis Belgij Gubernatrix, conciones Euangelicas quo extrema pericula atque incommoda eo tempore Belgio imminencia auerterentur, permiserit, cum ea pollicitatione nullum periculum his qui conciones audissent, uel audituri essent, metuendum esse: Id quod & ipse iussu dictae Gubernatricis, hinc inde per suae gubernationis fines publicarit, cum obligatione erga subditos, id inuolabiliter ipsis seruatum iri. Eo tamen non attento, Albanum eiusque adherentes, primo aliquot uasallos Regiae suae Maiestatis, in exilium pepulisse: ac mox ad confiscationem bonorum ipsorum processisse, multosque etiam uita priuasse. Ac et si ipse toto tempore gubernationis sibi commissae, imò ab adolescentia sua nihil antiquius habuerit, quam ut Regiae suae Maiestatis amplitudo, autoritas, potentia, ac uires indies propagarentur, & adaugerentur, eius terrae ac prouinciae, in pace, tranquillitate, ac incremento conseruarentur, omniaque imminencia incommoda, damna ac detrimenta, quoad eius fieri posset, propellerentur, prout id longo iam tempore, non solum profusione bonorum ac facultatum, sed & sum-

1568
 mls uitæ periculis aditis, re ipsa comprobarit atq; ostenderit: Tamen ñs mini-
 me ponderatis sibi, ad citationem ac ignominiosam proclamationem, quasi su-
 perioritatem ac eminentiam Regiæ Maiestatis affectarit, ac crimen rebellio-
 nis commiserit, nulla sufficiente atq; legitima cognitione præcedente, terras,
 ditiones ac facultates publicatas & occupatas, easq; in hodiernum usque di-
 em detentas esse. Mirandum quod aduersarij sui prædant, quod Regiæ Ma-
 iestatis amplitudinem ac eminentiam affectarit, seq; inferiorum terrarum do-
 minum constituere conatus fuerit, cum contrarium citra ullam suam excusa-
 tionem inde facile perspicui queat, quod ad uitandas omnes iniustas suspicio-
 nes & coniecturas, commissas sibi, Hollandiæ, Zelandiæ, & Ultraiectionis diocæ-
 celeos gubernationes, sponte resignarit, dimiserit, ac pro derelicto habuerit, ac
 præcipuis ciuitatibus & munitionibus, quas in sua potestate habuerit, uolun-
 tariè cesserit, nec clam, uerùm publicè ac manifestè in Germaniam, quo omni
 suspicione eximeretur, sese contulerit.

Id uerò se minimè facturum fuisse, si animus suus ad rebellionem spectasset,
 prout ab aduersarijs suis, ad obducendum causæ colorem, sibi imputeretur: Se-
 solum non pati, sed & rogare, ut ad rei ueritatem indagandam, præcipui præ-
 secti, capitanei, & officiales munitionum atque arcium suæ gubernationi
 commissarum, summa diligentia examinati audiantur: an unquam à se in pri-
 uatam commodum sollicitati fuerint ad traditionem, & ditionem ullius ci-
 uitatis, munitionis uel arcis, prout non solum de hoc articulo, sed & de alijs
 Belgicis negotijs in sua apologia edita extat.

Quandoquidem itaque pro uarijs ac submississimis seruitijs, profusione bo-
 norum ac uitæ, Regiæ suæ Maiestati præstitis (ad quæ etiam in posterum ei
 præstanda paratissimus sit) tam intollerandis criminationibus, quarum co-
 ram Deo & hominibus se innocentem sciat, oneretur, & tam miris artibus ab
 aduersariorū partibus petatur, id sibi, ut quilibet uirtutis ac honestatis amans,
 facile conijcere queat, longè grauissimum molestissimumq; accidere. Nec ue-
 rò aduersarios suos hisce alijsq; actionibus satiatos, sed ante paucas hebdo-
 madas, pro ampliori declaratione animi ipsorum hostilis, Comitem Buren-
 sem filium suum, nulla teneræ ætatis ac manifestæ innocentæ eius ratione ha-
 bita, Louanio, quò eum studiorum gratia miserit, abduxisse, atque in Hispani-
 as ablegasse. Præterea intra perpaucos dies circiter sexaginta nobilibus,
 alijsq; personis, ac ciuibus Bruxellis, ac ducentis, in alijs ciuitatibus, eorum
 bonis ac facultatibus publicatis, uitam eripuisse. Et duos Comites & ordinis
 Aurei uelleris equites, piæ memoriæ Egmondanū & Hornensem, non attento,
 quod Carolo Quinto Imperatori, in tam multis bellis, ac præsentis Regiæ Ma-
 iestati, tam multos annos, maximis sumptibus, & summo uitæ periculo pro us-
 rili, ut notorium sit, fideliter & benè seruiissent, quinto lunij præterito, capita
 supplicio affici curasse, & post executionē, capita hastis affixisse. Deinde, post
 hanc executionē, circiter ducentos rursus incarceratione. Hisce peractis subditi ita
 consternati, ut perpaucis ante diebus, aliquot millia hominum, terris inferiori-
 bus excesserint: Albanum gloriatum, se non solum Auracum, sed & alios, qui
 effugerint, quæsiturum, & extrema diligentia clam & publicè, persecuturum.

Quandoquidem itaque ex hisce satis animaduerti atque intelligi queat, quo
 Albani eiusq; factionis intentio atque propositum spectent: nimirum, ut
 non solum se (Auracum) suosq; confederatos, aliosq; nobiles atque ignobi-
 les, sine discrimine, bonis mundanis, honore ac uita, priuet, atque exigua spes
 sese ostendat, Regiam Maiestatem pro innata naturæ bonitate atque clemen-
 tia malis præsentibus remedium hoc rerum statu adhibituram esse. Ideo se hi-
 sce consideratis unà cum socijs atque amicis compulsus, pro defensione sui
 ipsius

1568 ipsius ac Belgici afflictæ salute, Casareæq; Maiestatis, eiusq; filiorum emolumento denique totius Imperij bono, contra Albani eiusq; adhærentium hostilitatem ad preces multorum Regiæ Maiestatis subditorum, hanc defensionem, tanquam extremum remedium alijs lenioribus nihil proficientibus, in nomine Domini suscipere, etsi eam multo libentius prætermittere maluerit. In ea uerò Deo id attestaturo nihil aliud prætendi uel quærì, quàm ut Dei gloria promoueatur, Regiæ Maiestatis subditi, in pristinae felicitatis statum reponantur, ac in posterum sub debita obedientia Maiestatis suæ eiusq; successorum conseruentur, Albani eiusq; adhærentium persecutio propulsetur, prouinciae inferiores præsidijs exteris liberatæ, pristina priuilegia atque statuta à Regia Maiestate corroborata, & iuramento firmata, recuperent, exules, proscripti atque captiui, patriæ, liberis, uxoribus, ac bonis ablati restituantur. Denique ut suæ existimationi ac securitati, cui clam & publicè insidiæ struantur ac bonis & facultatibus debito modo restituti caveatur: Cum ea oblatione atque expressa declaratione, si talia cum sufficienti atque idonea securitate obtinere queat, se non solum præsentì defensionì penitus renunciaturum, sed & cuiuslibet re ipsa comprobaturum suam mentem non aliam fuisse, quàm ut gloria Dei promoueretur, Regiæ Maiestatis eiusq; terrarum salus commoda ac incrementa de die in diem auerentur, crescerent, & dilatarentur. Et hic quidem Araici scripti tenor erat, Epilogo ea conuiente, quæ in fine pro more adijci consueuere.

Vicesimo tertio huius mensis, qui dies erat Veneris circiter horam primam noctis, Carolus Hispaniarum Princeps, Philippi Regis & Mariæ Ioannis Regis Portugalliae natæ, filius, quem mense Ianuario certo Palatii loco in clausum diximus, in eodem placio moritur. De mortis genere, non minus quàm causis custodiæ, uaria sparsa fuere. Cæterum si secretiorum negotiorum aulicæ conscientis fides est tribuenda, in medicabili frigiditate uentriculi, qua decimo nono eiuidem correptus fuisset, die post quinto obiit. Magnum hic obitus Regi Philippo dolorem attulit, magis uerò Belgas, qui maximam de eius, ut terrarum istarum unici hæredis humanitate atque clementia spem conceperunt, in tam tristi rerum statu, turbauit. Fertur autem inter cætera eum statim in initio morbi cum errata uitæ, pro more Ecclesiae, sacerdoti exposuisset, dixisse, in professo Iacobi eiuuis semigraturum. Vixit annos uiginti tres; natus anno millesimo quingentesimo quadragesimo quinto, mense Iunio, matre Maria, mense Iulio deinceps uitam dimittente. Itaque, ut Carolo quinto Imperatori circiter id tempus in Germania conuentus Vvormatiae agenti, nuncius, de Carolo nepota nato, ex Hispanijs allatus lætissimus fuit, sic paulò post eam læticiam nonnihil perturbauit obitus nurus. Vt nihil est in rebus hominum omni ex parte beatum. Porro post aliquot obitus Caroli tempus nunciatur mors Elizabethæ Hispaniarum Regis Philippi uxoris: Caroli Galliarum Regis sororis.

Vicesimo octauo Iulij, Ioannes Finlandiæ Dux, Erici Suetici Regis frater, quæ incarcerationum ab hoc initio belli Danici diximus: Erico fratre iusto Dei iudicio, conscientia scelerum in rabiem uerso, ipse cum coniuge & filio carceribus educus, fratre sana consilia admittente ac procerum & populi uoluntate, in urbe Stockholmensi obfesso, sui facti causas, scripto publicè edito, exponit. Quæ cum tales sint, ut Reges atq; Principes, ab iniustis actionibus & tyrannicis consilijs reuocare debeant, obiter eas commemorabimus. Initio itaque notorium esse scribit, qua ratione Ericus statim regni initio, usq; ad hoc tempus, senioribus regni consiliarijs spretis perimperitos ac iuuenes consiliarios, regnum Sueticum omnium uicinarum Regum grauissimo odio atq; offensionibus obiecerit, ita, ut multorum Regum

Regum ac statuum uicinarum, qui antea uiciniæ iura optimè coluerint: armis concitatis regnum eiusq; incolæ in damnū irrecuperabile inciderint. Eas uerò calamitates atq; miseras non aliunde, quàm ex sequētibus causis profluxisse.

Primò, quod Ericus ex odio quodam concepto, se Ioannem Finlandiæ Ducem, ex consilio & instinctu malorum hominum, præter omnem spem ac expectationem in arce sua Abonensi oppresserit, ac captum unâ cum dilecta sua cōiuge, ad quadriennium, grauisimo carceri incluserit: Simulq; Sigismundi Regis Poloniae affinis sui dilecti arces Vvittenstein, Parnau & Karks, absq; ulla legitima causa ui occuparit, atq; præsidijs munerit: Ex quibus difficillimū miserisq; necessarium bellum octennale, magna ex parte initiū cœperit, atq; fecerit inter Regem Daniæ atq; Poloniæ occasio data fuerit. Ac etsi apud Ericum Cæsarea Maiestas, & alij quidam Christiani Principes, atq; nouissimè ciuitates Emporiæ seu maritimæ, de pace intercesserint: tamen intercessioni hæcenus, ob infestam atq; uesaniam hominis, nō tantum nihil loci relictum fuisse, sed & legatos ciuitatum maritimarum de industria ad annū detentos, nec adhuc certo responso dimissos, ita ut regnum per hoc, apud quoslibet magis magisq; inuidia oneretur. Ericum etiam non tantum finitimis Regibus, Principibus atq; ciuitatibus, absq; causa iniquissimis depredationibus ac latrocinijs damna intulisse, sed & contra remotissimos, utpote Regis Hispaniæ, subditos, piraticam instituisse, hisce cum nauibus atq; mercimonijs summam multorū thalorum conscendentibus Stockholmam abductis, spe quidem ad multorū instantiam facta, se omnia soluturum, sed nullo hæcenus quicq; obtinente. Quæ res haud dubiè ulteriori exacerbationi contra Sueticum regnum occasionem datura sit.

Secundò, etsi Ericus Rex, se unâ cum coniuge, absq; ulla legitima causa longo tempore captiuum detinuerit, suorumq; ducatuū reditus perceperit, ac sibi proprijs sumptibus in carcere uiuendum fuerit, non tamen fratrem Ericū hoc latari potuisse, sed eo tempore, quo miserabilis cædes Vpsaliæ facta fuerit, Georgium Persam in mandatis habuisse, ut aliquot manipulares subornaret, qui ipsum in carcere ex improviso obrutum, unâ cum filiolo crudeliter trucidarēt: ac coniugem interfecti, hæreditario Christiani nominis hosti Moscouitæ legatis, qui propterea in Suecia ad totum annum expectassent, traderet. Id quod & factum, nisi diuinitus impeditum fuisset.

Tertiò posteaquàm hoc impium Regis Erici propositum, diuina Dei prouidentia non successerit, eum ad alias technas confugisse. Nam cum statim ab initio regni constituisset, sibi, ducatus dispositione paterna relictos, minimè tradere, sed omnia paterna atq; materna hæreditaria bona denegata extorquere: cum sub prætextu amiscibilis transactionis conatum, se oblatione particulæ uasatae, ac nullo titulo occupatae Liuoniæ pro utroque ducatu & communi iure bonorum hæreditariorum, non tantum circumuenire, sed & contra omnem fraternam dilectionem in extremam paupertatem conijcere.

Quartò, Erici Regis intentionem fuisse, non solum se Ioannē, suosq; cognatos, sed & antiquam nobilitatē funditus delere, ut præterito anno Vpsaliæ eius rei rudimentum luculentum ediderit, ex uanis & falsis suspitionibus, & solius Georgij Persæ confictis literis, præcipuis nobilibus captis & incarceratis. Postea ex diabolico & sanguinario instinctu Schuuante Stürone, Comite in Vveffericke & Barone Hertingsholmensi, cognato utriusq;, cum duobus filijs Nicolao & Erico (hoc proprijs manibus interfecto) cum alijs tribus equitibus, in carcere terribissimo necatis: Georgio Persa coram iudicio ac Regni consiliarijs confesso, eos innocentes per suas artes interemptos, atque propterea pro sceleratissimo homicida & perfidissimo nebulone declarato. Se statim post liberationem, ex ore Erici fratris audijisse, quod post hæc patrata facta nota, cruciatu conscientiæ constituisset, ex Regno Suetico in Rusiam profugere,

1568 profugere, atq; patriam, quam in extremum exitium confecisse, relinquere.

Quinto, etsi multi Reges, Principes, ac exteræ nationes, Erico amicè obtulerint, se ad regni Suetici conseruationē, cōmodum, atq; auxiliū, ipsorū sumptibus, copias collecturas, quibus Dania inuaderet, eū nihilominus eiusmodi oblationes non tantū noluisse acceptare, sed & in graue regni præiudiciū repudiasse.

Sexto, se communi consilio Regni consiliariorū à Sigismundo Rege Poloniae per legatos, pacem diligentissimè petiisse, quo Polonicis atq; Borusiacis commercijs liberis, Suetico regno necessaria, tantò melius importari, atq; auxilia contra Danum subministrari possent, eo à Sigismundo affine responso accepto, se nō solum pacem cum Suecis in futurum, sed & de rationibus cogitaturū, quibus Dani cum Suecis reconciliantur: hæc & alia Regno salutaria cōsilia, ab Erico cōtempta iactitante, sed cū Polono & Dano, alijsq; tā diu belligeraturū, quoad unus ex Suecis residuus sit. Ex q̄ colligi facile queat, eius insitiā tantam esse, ut minimè spectet ea, quæ ad regni cōmodum & incrementum pertineat.

Septimo Ericum Regem, ex leuitate atq; imprudentia in opprobrium, ignominiam & dedecus regni atq; familiæ Regiæ, cōcubinam suam, filiam licetoris, in uxorem duxisse, eamq; ad Regiam dignitatem, contra omnem honestatem atq; humanum captum euexisse, repudiatis affinitatibus aliorumq; Regum et Principum, quæ ei obtingere potuissent: cum tamen exteræ matrimonia petita, patriæ aliquot tonnis auri constiterint, ac per ea, apud Cæsarem, Reges ac Principes in extremum contemptum deueniret.

Octauo, etsi Ericus eo tempore quò tyrannica cedes Vpsaliæ fieret, reliquis Regni consiliarijs promiserit, Georgium Persam ut autorem talis cædis puni- tum iri, atq; pro confirmatione eius sacrosanctum Sacramentū sumpsisset, eum tamen id unā cum alijs quæ simili solennitate in die coronationis pollicitus fuerit, non tantum non seruasse, sed & Persam in pristinum dignitatis locum repositum, alijs consiliarijs exclusis, prætulisse.

Nono, Ericum Regem contra suos fideles ministros ac subditos multa ini- qua egisse, nimirū, quod eos falsis criminationibus delatos in ius uocari & ac- curari curarit, ac legitimis defensionibus instructos, inaudita causa ex sua libidine & arbitrio Georgij Persæ, contra omnia iura ac æquitatē, imò contra pro- priam conscientiam ad mortem condemnarit, ac condemnatorum bona hære- dibus erepta, Georgio Persæ applicarit, prout & recens duarum cohortiū Ger- manicarum præfectos, nihil tale merentes, ad metalla cōdemnarit. Eum etiam constituisse quendam latrunculatorem Odolum Argfesonem, perditissimum nebulonem, qui ea tam contra rusticos Gothicos, quàm alios exteros egerit, ut decantatissima sint. Eum enim id quod probari possit, ultra mille atq; ducentos homines, exiguā ob causam uita priuasse, quo eorū bonis potiretur, atq; in- mādatis habuisse, ut quaternos ditiores rusticos, ex parochijs Schmalandie oc- cideret, quo sibi & Georgio Persæ ipsorū bona prædæ cederent, id quod & factum fuisset, nisi latronem istum Deus singulari misericordia extinxisset.

Decimo, Ericum Regem multas novas & inauditas torture formas excogitasse, quibus exteros atq; incolas regni inhumaniter ac miserabiliter uino adu- sto, ardentibus peluibus, & alijs modis ita excarnificarit, ut præ doloris magni- tudine ea cōfessi fuerint, quæ nunquàm facta sint, uel fieri queant: quodq; mul- tos alios manib. ac pedibus uinctis crudeliter in profluentē proiectos submer- serit, quosdē etiam in carceribus ueneno necarit, atq; ad manus sibi metipsis ex desperatione inferendas, contra Dei præcepta ac omnem æquitatem adegerit.

Vndecimo, Ericum non solum politicos regni, contra ueteres cōsuetudines grauisimis contributionibus & exactionibus penitus exhaustis, sed & Eccle- siasticos enormiter onerasse, sacerdotū antiquis redditibus imminutis, scholarū ac xenodochiorum prouentibus attenuatis, ac iuuentute regni, quæ Ecclesijs ac Reipub

Imperatore Maximiliano II. 2377

ac Reipub. usui esse potuisset, in album barbarorum militum relata, atque ad officium licitorum destinata. A 1110 I 561

Duo decimo, etsi ex præcedentibus quilibet abundè intelligere queat, Erici Regis intentionem ab initio regni, usque ad hoc tempus, eò directam fuisse, ut se cum fratribus, antiqua regni nobilitate, & regni incolis, in extremas calamitates coniceret, atque in exterorum ditionem redigeret: nihilominus tamen adhuc ut antea, pacem eum respicere, omnia bona consilia contemnere, & eò respicere, quomodo se & nobilitatem regni funditus deleat atque extirpet: eum propterea, ad instituti executionem ministros aureis catenis donasse, quo se & regni nobiles in nuptijs ipsius uel clam, uel manifestè occiderent. Hoc uerò consilium à Deo Opt. Max. euersum, & promissionem Moscouiticis legatis factam, uxorem Ioannis fratris Moscouitæ transmissum iri. Quæquam, æqua, atq; fraterna sint, iudicio bonorum sese committere.

Hisce itaque æquis de causis, & præcipuè propter sira & sociorum, atque totius nobilitatis uitæ defensionem, & propulsationem iniuriæ Erici, pacis, tranquillitatis, ac Christianæ politix in Regno Suetico restitutionem, ad preces populi se compulsum, eius onera, miserias, ac calamitatas respicere, ac eum ab ipsius iugo liberare, cum illa fiducia, bonos omnes huic conati promptissimo animo adfuturos, & pollicitatione, se præter debitorum stipendiorum solutionem, omnia officia singulari gratitudine, remuneratum esse.

Hoc uerò scripto publicato, ac populo, insolentiæ Erici pertaxo, ab hoc deficiente, Iohannes Stockholmia dedita, Ericum fratrem capit, atque carceribus, in quibus antea se detinuerat, includit, ita ut quanta regulæ iustitiæ ueritas, quenquam si patiatur id, quod alijs fecerit, æquitati congruere, dictantis, & quanta rerum humanarum uicissitudo atque inconstantia sit, Ericus commonstrat, atque exemplo alijs Regibus atque Principibus merito proponatur, ne potentia elati, ac cupiditate dominationis impulsus, bella minime necessaria contra finitimos moueant, ac iniuste & uiolenter subditos opprimant, sibi ruinam, ac regnis publicas calamitates accersant. De alijs eius actibus, quæ in scripto fratris expositæ fuere, nihil à nobis dici necesse est. Ceterum quod de nuptijs Moscouitis commemoratur, id omnium teterrimum est: Non etenim sufficiebat Erico, fratrem cum coniuge & filiolo, tot annis dura captiuitate ex falsis suspicionibus premere: sed & neci eum iam unà cum filiolo bimulo destinaret, ut proposito hoc patrato, Moscho barbaro crudelissimo, illustrissimam eius conjugem cõtra fas & equum tandem traderet, re cū Moscho ita conuenta, ut is promissis Erici fretus capiendæ, & ad se deducendæ Finlandici uxoris gratia, non exiguum comitatum uirorum & mulierum in Suetiam miserit. Verum cernens Deus omnia uindex, dum tanta Ericus molitur, anno præcedente iusta pœna eum afficit. Paulo enim post, quàm consilium cum Moscho iniisset, fratremque suum è uita tollere statuisset, ipse furore correptus, terrore uniuersum regnum impleuit. Atqui cum nihilominus frater rerum omnium ignatus, ad eum deduceretur, iamquæ è nauis egrederetur, in conspectum eius uenturus, omnibus intentis animis rei euentum expectantibus, furor ille, uel quo Ericus exagitabatur, in admirabilem misericordiam conuertitur, ita, ut in fratris conspectu amplexum rueret, atque ante ipsius pedes abiectus, ueniam admissorum precaretur, eumq; lachrymis uberatim fulis liberum esse iuberet: Deo uitam Ioanni diuinitus conseruante, ac quæ ad regni pacem pertinere possent, suggerente. Verum cum illa nihil apud furentem ualerent, ea, quæ diximus tandem subsequuta fuere, alijs sapientioribus cogitaturis.

Anno 1568.

Ne quocunq; trahunt adfectus, prona sequantur
 Pectora, sed iustas legum pariantur habenas.
 Et vires hominum discant longe esse minores
 Diuinis, metuantq; DEVM, qui vindice dextra,
 Haud dubie humanos properat punire furores.

Prout Phineus apud Apollonium in Argonautico prudentissimè dixit. Et eruditè Stefichorus scripsit, Cicadas in campis sonare tyrannorum scelera, & petere uindictam à Deo: idq; ut sensit Ericus, ita haud dubie & alij ira Dei exardescente experientur.

Circiter hoc idem ferè tempus, nauis Regis Poloniæ, primæ Rosæ nomen ferens, munitionibus, commeatu, ac socijs naualibus instructissima: cū unà cum alijs nauibus nauam petitura esset, atq; prope Dagerortum, sex milliariibus à Riualia Liouoniæ distitum, in triremem Sueticā incideret, eamq; iactu pilarum bombardicarum peteret, propria munitione nitrati pulueris incensa, cum omnibus nautis naui impositis miserè submergitur. Nauis ea Regina Angliæ cum altera Maijlore dicta erepta fuerat: Ita ut iniquiorem Poloni, quam Angli in ea fortunā senserint, Deo uolente, ut quod quis in alio culpet, id ipsemet quoq; præstet, nec se debitas pœnas effugiturum speret.

Octauo die huius mēsis copiæ tam pedestres quàm equestres, quas superius à Guilhelmo Principe Auaico conscriptas diximus, circa monasterium Rommersdorff, iurisdictionis Treuirensis cōfluunt, atq; magno finitimorū damno illic & in uicinis locis, usq; ad finem ferè mēsis commorantur. Equitatus præcipui duces atq; tribuni erant Fridericus de Rolshausem, Mareschallus Helsingus nobilis expeditione Gallicana anni 62. quem Auaicus in hoc bello sibi legarat, Theodoricus de Schönberg equitum magister, Iustus Comes Schaumburgicus, Albertus Comes Nassauiensis de Vueylburg, Burchardus Comes de Barbye, Otto de Malsperg, Hermannus Riedesel, & Adamus Vuesius &c. Duces copiarum pedestrium Germanicarum erant Nicolaus de Hartstat Alsatius, genere nobilis, ac belli peritia clarus, qui quod contra uoluntatem Ferdinandi Archiducis Austriæ Auaico contra Albanum militaret, honorū in Alsatia sitorum discrimen subiit: præter hunc Vitus Schönerus legionis ductor, ut & Balthasar de Vuolffen Gallorum, quorum non parua manus ei auxilio uenit ductores fuere, Genlius, Mouius, & Lanfacus iunior, qui tamen anteq; ad exercitum Principis ueniret in itinera mortuus est.

Nono die Augusti, hora s. pomeridiana, & aliquot minutis elapsis, idq; post Solis occasum, nocte iā obrepente: uerū tamen cœlo liquido & sereno, Cyprianus Leouuitius Astrologus clarissimus, Laugingæ uidit & obseruauit tres Lunas, spacijs inter se æqualibus, atq; satis amplis distantes: quarū illa, quæ in medio cōsistebat, uera Luna fuit, plena ferè lumine (bīduō enim ante opposito luminarium præcesserat) & natiuū geminumq; colorē obtinuit. Reliquæ duæ Lunæ, quæ ab utroq; latere euidenter apparebant, in gyrum similiter ducebantur, ut uera Luna: sed colores diuersos, inusitados, ac prorsus deformes habuerunt. Quæ luna à dextro latere ponebatur, & uersus plagā mundi orientalem inclinabat, rubicunda non nihil & quasi sanguine tincta fuit: Quæ uerò à sinistro latere uersabatur, & uersus plagam mundi occidentalem tendebat, terno colore micuit, ac circulo albescente claudebatur. Prior eius triens, qui scilicet uerā Lunam respiciebat, fuit omnino rubicūdus, ac repletus quasi humano cruore. Alter triens, qui nimirum in medio corporis existebat, ceruleū colorē habuit, permixtum aliqua ex parte colore atro. Posterior triens, qui uidelicet à uera Luna se auertebat, spectās uersus plagam mundi occidentalē, flauum colorem, cum quadā albedine & luminositate obtinuit. Atq; hæc ipsa Luna, quæ ita à sinistro latere ueræ Lunæ uersabatur, tribusq; colorib. depingebatur, radios prolixos, attamen

1568
 hramē renes, eosq; flavos, albos, ac rubicūdos sparsit à parte sui corporis, quæ
 exactè inter Meridiem & Occidentē constituebatur. Deinde etiā diffudit alios
 radios, eosq; ceruleos, flavos ac rubicūdos à parte corporis sui, quæ inter Oc-
 casum & Septentrionem ponebatur. Hiq; radij initiò se in latū extendebāt, po-
 stea in acutum desinebant, ad formam Pyramidis. Illud tātum notandū, quod
 quemadmodum uera Luna incedebat, & supra Horizontem magis ac magis
 excollebat: ita reliquæ quoq; duæ Lunæ collaterales, eodem modo progre-
 diebantur, altera antecedendo, altera subsequendo ueram Lunam. Sed litus
 Lunæ ueræ fuit in duodecima cœli domo, unā cum ea Luna, quæ à dextro la-
 tere collocabatur: illa autem Luna quæ à sinistro latere decurrebat, in undeci-
 mam cœli domum incidit. Ac durauit hoc prodigium ad tres quadrantes ho-
 ræ, ubi deinde duæ Lunæ collaterales sensim dissoluebantur, & penitus eua-
 nuerunt. Neq; uerò Cyprianus solus singula ista uidit ac diligenter obseruauit:
 Verū a derañt alij quoq; huius rei tetra spectatores, qui omnes simul in hsdē
 adibus fuere, atq; è sublimi loco hoc prodigium spectauere, sicut & alij plures
 ciues Lauingani id animaduertent. Quod cū ita se habeat, haud dubiè Deus
 Opt. Max. re tam portentosa, aliquid mirabile significare uoluit, ut de magni-
 tudine iræ ipsius aduersus nostra peccata, admoniti, securitatem excutiamus,
 ac poenitentiam ex contrito & humiliato corde, agamus.

Hoc eodem die nimirum nono, cum Imperator ac Electores Rhenani, ma-
 gnitudine malorum & incōmodorum, quæ Imperio ex obsidione Treuirensi,
 in tanta uicinatorum regnorum perturbatione accidere possent, perpensa, rem
 eò deduxissent: ut Elector Treuirensis obsidionem se certis conditionibus solu-
 turum promississet, oppidani ea re diu multumq; agitata, tandem acceptant.
 Earum præcipuæ erant: Ne Elector ciuium corpori uel bonis molestias infer-
 ret, ciuibus de hoc sufficienter caueret. Illi eum cum duobus signis peditum,
 ac equitibus in ciuitatem intromitterent, & muneribus militaribus fungentes
 in ades reciperent, equitibus qui non essent curiales uel aulici, mox è ciuitate
 dimittendis: peditibus uerò in certa loca ciuitatis destinandis. Adhæc ut Capit-
 tanei eorumq; adiuncti Commissario Casareo atq; legati Electorum fident-
 obedientiæ præstare tenerentur. Ciues sub ingressu Electoris ita se gerent,
 ut ei occasio primo quoq; tempore discedendi daretur: Ad iurium controuer-
 siorum, quæ belli occasionem præbuisent, compositionem quod attineret. Iu-
 ridici processus formula utriusq; partis ex legatorum iudicio atq; cōsensu con-
 ciperetur, eaq; pro controuersiarum diiudicatione obseruaretur: Atq; ita hoc
 bellum Treuirensis, quod maioribus motibus facillimè occasionem præbere
 potuisset, tandem compositum est. In totius uerò rei tractatione uirtus atq; in-
 dustria Hartmanni ab Eppingen legati Electoris Palatini ita emicuit, ut & pri-
 dentia atq; integritas eius alijs collegis probata, & oppidanis grata & saluta-
 ris fuerit.

Hoc eodem mense Imperator Maximilianus post longa Austriacorū Euangeli-
 gelij doctrinam expetētiū desideria, duobus ordinibus, Dynastis nimirum
 & nobilitati Archiducatus Austria, liberam Euangelij doctrinæ in Augustana
 confessione expositæ prædicationem, in eorum arcibus, oppidis & pagis per-
 mittit: hac tamen conditione, si de ordine rituum, seu agendorū in templis, cum
 uetustissimarū Augustanæ confessioni adiunctarū Ecclesiarum exemplo con-
 gruente antea conueniant. In hoc uerò quid factum fuerit suo loco dicetur.
 Vicefimo tertio huius mensis Princeps Condensis, quæ ad declinandas in-
 dias sibi structas Nucetum se recepisse diximus, cum altitudinem murorū eius
 loci ab aduersarijs descriptam, a que militem in uicina loca confluere intellex-
 isset, ut ex improviso obsessus illi caperetur. Nuceto unā cū cōiuge grauida, li-
 beris, Admiralio, & uxore Andelotij ipsorūq; comitatu discedit, Angulmesiu
 domicilium

*Euangelij in
 Austria gemitio*

2568 domicilium Rupefucaldî, non absq̃ periculo petens. Nam cum omnes portus ac pontes Ligeris ab aduersarijs occupati essent, cum eo comitatu fluvium uado transire, atque cum se in domicilio Rupefucaldî, minimè tutum esse animaduertent, inde Rupellas proficisci coactus est. Circiter hoc idem tempus & Cardinale Castillionæo Admirali fratri insidiæ struebantur, dum in agro Bellouaco cominoraretur, quarum certior factus fugam cepisset, cum usq̃ ad mare eum persequuntur succenturiali milites: ut quidem ille relicta maiore suppellectilis suæ parte, coactus fuerit nauem conscendere, & in Angliam continuo transire. Cæterum Condensis antiquâ Nucero discederet literas ad Carololum nonum Gallix Regem mittebat, quibus eius fidem implorabat, & inimicis toti regno ob uiolatas pacis conditiones periculum ei denunciabat, quas de uerbo ad uerbum huc subijcere placet, ut lector ex ijs perspiciat, penes quos culpa pacis ruptæ fuerit.

Aegerrime (inquit) equidem fero, Rex, quod in omnibus quæ ad Maiestatem tuam scripsi literis, ex quo promulgata pax fuit, aliud tibi ante oculos non posuerim, quam quærimonias lamentationesq̃ undiq̃ à ditionis tuæ hominibus profectas, & me etiamnum iustissimæ causæ ad scribendas, eodem argumento literas impellant. Si quis enim unquam meritò conqueri, uicemq̃ suam deplorare apud Regem suum potuit, utpote summum suum Principem dominiumq̃ quem ab ipsis iam natalibus sortitus est (qui secundum ei à Deo permissum aduersus quamlibet uolentiam iniuriamq̃ esse debet) me sanè in præsentia, aliosq̃ pariter omnes regno tuo subiectos, quotquot religionem puritatem profitentur, id facere apud te longè æquissimum est. Iam pridem enim modis omnibus uexari, omnique contumeliarum & iniuriarum genere opprimere cœperunt. Quæ mala illi eo maiore cum patientia perferunt, quod semper sperarunt fore, ut aliquando tandem ab ijs respirare daretur: interimq̃ omnes sibi oblatas propulsandarum iniuriarum occasiones (hæ enim illis Dei beneficio minimè defuere) ultrò dimiserunt, ne pristinos illos tumultus renouarent. Nequaquam autem, Rex, imputandas tibi iniurias illas esse, nemo nostrum ignorat aut unquam tale quicquam de te uel suspicatus est: quum id non solum ab instituto tuo, sed & à præclara tua indole sit prorsus alienum. Atque ita rem se habere cum illæ omnes literæ, quæ ad me mittere dignatus es, aperie sunt testatæ, tum uerò is, qui nuper à te cum Regina est habitus sermo, quo quanto perire tumultuum renouationem exhorresceres, declarabas: ideoq̃ illam ut tuas omnes componeret, & cunctas renouandi belli ciuilibus ansas præcideret, etiam atq̃ etiam rogabas: quippe quod nō aliud quam uastationem exitiumq̃ Gallix esset allaturum. Cui nam igitur tot iniurias illas, totq̃ mala imputamus? Nimitum hosti aduersus principatum tuum coniurato, alijsq̃ eiusdem conuersionis socijs: quorum coitione & arcanis consilijs factum est, ut sextum iam annum perpetua sint in regno tuo dissidia, quæ illi fouent aluntq̃ perficarios quos ad patrandas cædes in omnibus huius regni partibus conductos habent: cædes, inquam, eorum qui factionem illorum sequi recusant. Hæc autem in re manifestam Maiestati tuæ iniuriam inferunt, quam uelut captiuam detinent, ut te ipso ad euertendum regnum tuum abutantur, tuamq̃ ipse existimationem in suum discrimen adducas: atque adeo, dum fidem publice datam frangeret & uiolare cogunt, non ditionis tuæ hominibus duntaxat, sed peregrinis quoque hoc facto nullam uerbis tuis habendam esse fidem ueluti denunties, quo tibi periculosius & perniciosius esse ijs Principibus potest, qui statum suum illabefactum manere cupiunt. Quid enim, quæso, dicturi sunt, & quidem merito, quicūq̃ intellexerint quàm prompti ad morem tibi gerendum fuerimus, arma exuendo, copiasq̃ nostras amandando quum primum fieri potuit, domos nostras repetendo, nuda pectora gladijs hostium exponendo, id quæ sola tua

Imperatore Maximiliano II. 2381

Anno 1568.

tua sollicitatione freti? Quid? committes ne ut dici possit fidem à te datam, ^{Anno 1568.} falsum instar fuisse in quas delapsi, qui prompto & alacri animo tibi parent, fideliterq; seruiunt, à malis hominibus trucidarentur? tantum abest ut illorum obedientia & fidelitatis gratia relata sit. Quousq; cogi te fines exercitum ale- re ad tuendos occultos hostes, & eos quos in tua ditione ad tibi seruiendum omnium promptissimos habes? Age uerò, quid dicturi sunt quicumque au- dient, nos, ex quo pax inita fuit in domibus nostris securè somnum capere non potuisse: imo uerò, quòd uitam nostram certis periculis expositam uide- remus, uxoribus, comitatos, ipsosq; inter manus liberos circumgestantes, se- des & domos subinde commutare coactos? Quid amplius? ex quo etiam in hunc locum non longè ab extremis Gallie finibus dissitum confugimus, mis- sidentidem fuerunt exploratores, qui murorum altitudinem metirentur, & quibus artibus imprudentes opprimi possemus circumspicerent. Quinetiam hoc ipso tempore, ne tam insolens consilium frustra captum esset, hunc ipsum locum uersus summissa fuit magna pars earum copiarum quas in hunc demum usum, circumueniendis uidelicet nobis comparatas tam diu aliterant, ad eò ut nos nunc quoque migrare & ab omnibus rebus imparatos uagari necessitas cogat, donec dederit Deus ut locum aliquem nanciscamur, in quo aduersus consilia eorum qui unà aduersus Gallicam coronam iam pridem conspirarunt, tutum aliquod periculum inueniamus. An uerò ullis historiarum monu- mentis tale leuitatis genus proditum legimus? Ita ne committes ut fidem à te datam, irritam illi reddidisse, qui autem fideliter tibi seruiunt, oppressi fuisse di- ci queant? committes ne ut dici possit unius hominis auctoritatem cum suæ factionis hominibus, tibi alijsq; omnibus Principibus, proceribus alijsq; no- bilibus uiribus, quotquot in hoc regno sedes habent, iugum imposuisse, eòq; te redigisse ut reme ipse conficias? Quousque liberum illis erit, patientia tua, nomine & auctoritate sic abuti, ut suis ipsius manibus, florentissimum hoc re- gnum tuum euertatur? Quousque tandem fideliter tibi seruire credentur qui nunquam non tuam istam coronam non ambierunt, ut eam deinde cum ex- traneis partirentur? Quousque tandem rebelles esse tuæ Maiestati dicentur, qui ultro & alacri animo sese tuo Imperio subiiciunt, cuius arctissimo uincu- lo iam inde à cunabilis adstricti sunt, & quibus nihil antiquius est, quam ut ti- bi obsequantur, ac pacificè sub legum tuarum auctoritate uiuant? Nìmia ti- bi prolixitate molestus, Rex, si quæcunque huc pertinent sigillatim persequi uellem. Ideoque cum etiam eadem fusiùs tractentur in supplici quodam libel- lo, quem tibi ab hoc nuntio offerri iussi, illis quæ ibi dicuntur contentus ero: Maiestatem que tuam supplex orabo, ut eum in manus sumere, perpendere, & attentè considerare dignetur, tanquam ab eo profectum, qui maximè am- plificandæ Regiæ tuæ dignitatis cupidus est, ab eo, inquam, cui nihil magis cordi est, quam & uiuere, & mori sub arcto illo iugo & obedientia, quam tibi iam inde ab ipsis natalibus debet. Rex, Deum Optimum Maximum precor, ut te sancto suo præsidio assiduè protegat & cum prospera ualetudine quam longissimam, & quam felicissimam uitam tibi largiatur. Et hæc literæ Condæ- nis ad Regem Carolum erant, quibus Regi datis ab eo, qui ipsas perferebat, hic statim capitur, Equitibus ordinis in custodiam datur, nec quicquam literis illis respondetur. Porro uerò Condæus cum Rupellas uenisset, tantas copias cogit, quantæ aduersariorum uiribus sustinendis sufficerent, euocato ex Bri- tannia Andelotio alijsq; nobilibus atque proceribus, reformatæ religioni ad- hærentibus, maximè Pictauis, Sanctonibus, Engolismensibus, alijsq; finiti- mis & copijs pedestribus per Acierum, Baudinum, Mouuantium, alios que

Anno 1568. in Languedoco Prouincia, & Delphinatu quotquot conflari poterant mira celeritate conscriptis. Regis mandato omnes dimissæ copię reuocantur, nouarum delectus habentur: mandatumq; , uti ad decimum Septembris omnes adfint Stapulis. Belli administrandi cura Duci Andegauenli Alexandro Regis fratri adolescenti demandatur, aderant ei tamen peritissimi duces militares. Regioq; nomine promulgatur rescriptum à Prouinciarum præsidibus, Regem iubere omnes reformatæ religionis uiros, peræque ac alios suos subiectos, esse in sua tutela: facultatem eis esse exposulandi de iniurijs: uti ex æquo & bõno ad illorum defensionem, remedia expediantur illis uerò defendendis Præsides inuigilent.

Circiter initium Septembris Auracicus copiarum quas Rommersdorfi confluxisse diximus delectu habito, tandem inde mouens, Rhenum traiecit, & ad S. Vitum suæ ditionis pagum contendit. In exercitu habebat pedum Germanorum decem millia, Gallorum & Vualonum ut uocantur, millia quatuor, equitum selectissimorum millia septem. Ductoribus atque Tribunis quos diximus. In uexillis gestans Pellicanum, cum symbolo, PRO LEGE, GREGE, ET REGE. Machinas bellicas secum ducens decem, sex ut uocantur campestres: quatuor uerò maiores exiguo apparatu necessario atque nitrato puluere instructas. His autumnno appropinquante & tempore admodum pluuioso atque iniquo contra peritissimum, & cum ab alijs rebus necessarijs, tum copijs longè paratissimum, hostem contedit. Continebat se is, quo Auracicum Mosæ transitus arceret Mastrichi, atque in finitimis locis ualidissimis copijs Germanorum legionibus quatuor, quarum Duces erant Landronius, Philippus Ebersteinus, Schaumburgius, Hispanorum signis quadraginta, Vualorum totidem, & equitum Germanis, Belgis, Italis, & Burgundionibus constantium millibus octo.

Nec uerò solum robore uirium, sed & arte hostem aduentantem transitu prohibere satagebat. Nam & pontem super Mosam ex nauigijs constructum erat, quo loca per quæ hosti ueniendum erat depopularētur, eiq; comœatum præriperet, & suis prædatum excurrentibus succurrere posset tribulosq; ferreos in loca uadosa Mosæ, per quæ Auracicum nauibus & pantonibus destitutum, transire posse putarat, coniecerat, quibus tam equi quam pedes læderentur.

Cæterum Auracicus Aremburgo, uel expugnato, Eppeno inter Coloniam & Duram, & Hormesone castellis Regis Hispaniarum captis, præsidijq; firmatis, ne hostem qui comœatum illi interciperet, post se relinqueret, cum exercitu progressus, Albano minimè conijcere nequeunte: an uel in Gallias ad Condensem, uel in Belgicum tenderet, ad Mosam tandem peruenit, & sursum atque deorsum circa eum uagatus: quo in loco latissimus erat, sed minimè profundus, ipsum cum uniuersis copijs Albani consilijs elusis, suisq; illæsis propè Stockheimium traiecit, rapiditate fluminis, muticibus in Oceanum abductis. Mosæ siquidem ex monte Vogeso, non longe ab ortu Matronæ & Araris fluitiorum profluens, & per Eburonum, Menapiorum & Sicambrorum agrum labens, tandem in finibus Batauorum parte quadam circa Nouimagium ex Rheno recepta, quæ Vualis appellatur. Oceanum influit, sicq; in Celtis oriens Belgis immergitur.

Decimo sexto Septembris Iohanna Nauarræ Regina, quæ cognita uiolatione pacis in Gallijs in auxiliũ Condensis quadraginta duo signa Vasconũ, & octo alas equitum conscripserat, Bergeracum perueniens, Regi, Reginæ matri, Regisq; fratri, literis per Legatum Regium ad ipsam missum, causas, cur unã

Imperatore Maximiliano II. 2383

1568

unà cum filio & filia Catharina sese Condensi coniunxerit, significat. Quia ue-
rò ea grauissimè scriptæ fuere nec tantum causas redintegrati belli explicant,
sed & illustrissimæ heroinæ constantiam, animiq; magnitudinē omnib. secu-
lis laudandā commonstrant, tenorem earum subiiciemus. Ad Regē itaq; scri-
ptarum tenor hic erat.

Quum literas tuas accepi magnam iam itineris partē confecerā, ea quæ con-
tigit mutatione percussa. Neq; tamen prorsus inopinata accidit, utpote hostiū
nostrorū animis ab aliquo iam tēpore eō insolentiæ & modo non furoris pro-
rumpentibus, ut his illa tranquillitatis spes quam tuum pacificationis Edictū
attulerat, extincta omnino fuerit. Huius enim tui Edicti non solum parū ualu-
it auctoritas, sed Cardinalis Lotharingi instigationibus abrogatum planē fu-
it. Repugnans enim ijs quæ tibi subiectis, qui reformatæ religioni nomē de-
derunt, es identidē pollicitus, tantū suis effecit literis, partim ad supremas curi-
as, partim ad quosdā priuatim scriptis, ut nullus Edicto illi locus relictus sit,
sed quæcunq; illo imperabas, irrita fuerint, omniq; effectu caruerint, cuius rei
uel ipsa sum locuples testis, quantum quidē certē ad Aquitaniam attinet. Inte-
rim uerò dū suspensos oēs tenuit, resq; in dubio reliquit, non cōtentus stragi-
bus ijs fuit, q̄ passim editæ fuerūt, sed, usq; ad sanguinis tui Principes progre-
di nō dubitauit. Cuius rei exemplū uel in fratre meo Principe Cōdeō, ædidit
quæ adeo persecutus est, ut eādem propinquorū auxiliū implorare necesse ha-
berit. Quum autē & filio meo genere & mihi affinitate tam cōiunctus sit, san-
guinis pariter & amicitia rationē habentes, illi deesse non potuimus, sed quæ
cunq; illi à nobis præstari hæc imperant obtulimus. Animum tuum profectō
perspectum exploratumq; habemus, quum & literis, & coram etiam uerbis
eum satis superq; testatum feceris: scimusq; alia te à nobis officia non desyde-
rare, quam quæ cum omni fidelitate, obedientia, obseruantiaq; præstare tibi
debemus: quæ quidem huiusmodi sunt, ut ijs deesse ne cum certo quidem ui-
tæ periculo uelimus. Sed hoc quoque non ignoramus, te pro tua in nos pro-
pena uoluntate, salutis nostræ, non exitij, cupidum est. Suppliciter igitur te
oro, Rex, ut in bonam partem meam hanc migrationem interpreteris, quum
eo animo unà cum filio meo migrauerim, ut Deo meo tibiq; summo meo Re-
gi, ac meo sanguini seruirem: atq; ut uitam omnesq; fortunas meas impen-
derem ad repellendam uim, quam quidam illis inferre conantur, satis aperto
iam Marte grassantes. Suppliciter, inquam, te oro, ut tibi persuadeas, tria illa
esse demum propter quæ arma sumplimus: ad obliuendum ijs qui in ruina
nostram coniurarunt, & ad seruiendum tibi, tutandosq; sanguinis tui Princi-
pes. Ad me quidem certē quod attinet, in eo me læsit Cardinalis, quod autho-
ritatem potentiaq; tuam in uiolentiam mutare uolens efficere conatus est,
ut filius meus mihi ē manibus ereptus ad te perduceretur: perinde ac si sim-
plex & nudum tuum mādatum non satis in illum pariter & me potestatis ha-
beret: quum contra tam promptum illum, tamq; promptam me ad tibi serui-
endum habeas, ut afsiduitatem nostram cum Cardinalis incuria comparans,
ausim tibi polliceri: ut etiam quidam nobilis quem ad tuam & ad Reginae pa-
riter Maiestatem mitto, declarabit: nec non Dominus à Motta, qui plenē de
instituto meo edoctus à me discedit: quod certē nunquam aliud erit, Rex,
quam ut uitam ac fortunas conseruationi dignitatis tuæ & regni impen-
dam. Hoc autē ut Deus suis donis beneficijsq; magis ac magis cumulet illū
supplex oro, atq; ut tibi diuturnissimam largiatur uitā. Porro quas ad matrē
Reginam scripserat, ea & prolixiores & uehementiores erant, ita sonantes.
Initio mearum literarum, Regina, coram Deo pariter & hominibus te-
stabor nihil apud me magis syncerum manere, quam summum desyderi-
um, quod me hæctenus tenuit, tenet, ac tenebit, seruiendū Deo meo, Re-
gicq;

1568 gicq; patriæ item meæ ac sanguini. Quum autem his me deuouerim, non potui mihi temperare, quin relicta domo, ad offerendum illi quicquid in me opis est, ac uitam quoq; ipsam proficiscerer, quod iter mihi iam ingressæ D. à Motta occurrit. Verum te suppliciter oro, Regina, ut si fortè longior in literis meis fuero, id tu temporum necessitati tribuas, quæ me tot summis difficultatibus implicauerunt, ut non possim non consilium meum tibi exponere, animiq; mei penetralia tibi referare, ut in illis ueluti legas omnino contraria illis, quæ (ut mihi persuadeo) confingere & comminisci apud te conabuntur: iterum te etiam atq; etiam oro, Regina, ut excusatam me habeas, si, antequam sermone de statu rerum mearum instituam, ab eo tempore ordiar, quo Guyffani ea perpetrarunt. Quum nimirum defunctum Regem maritum meum ad se pellexerunt, recuperandi nostri regni spe proposita. Satis superq; nosti quali tunc hominum generi se permitteret, totumq; traderet, me quidem certe ægerrimè id ferente, ausim uerò dicere & te, tanto enim me honore tunc temporis dignaberis, ut tuo ipsius id mihi testareris. Memineris quæso quam me fidelem experta fueris, quæ, quum uerè de huius regni periclitantis conseruatione ageretur, ei meum erga maritum amorem postposui, adeo ut meos liberos certo periculo exposuerim. De bonis fortunisque meis taceo, quæ illis quæ multo potiora sunt non pepercerim. Recorderis, obsecro, sermonum quos apud me habuisti, quum ex Belloaquensi fonte discederes, & fiducia quam in me tunc collatam habueris: cui certè nihil ob ullam rerum mutationem decessit. Recorderis etiam, si libet, me, quum in Vindocinorum fines peruenissem, literas tuas unà cum mandatis accepisse, quibus fideliter obtemperauerim. Veniant deniq; tibi in mentem quæ meo in Aquitaniam aduentu egi, & quidem ita, ut in omnibus uoluntati tuæ satis fecerim: quemadmodum tuis mihi uerbis œconomus meus Rochus affirmauit. Interea uerò, Regina, accidit ut marito meo orbarer, & calamitatum quibus uiduæ obnoxia sunt, particeps fierem. Absit tamen ut nunc, quum de generali rerum statu agatur, commemorem quam uarijs modis priuatim ipsa tractata fuerim. Iterum enim coram Deo & hominibus testor, desyderium quo tenor seruiendi Deo meo, meoq; Regi, & amorem quo patriam prosequor, eosq; potissimum qui sanguine mihi iuncti sunt, ita mihi omnes pectoris partes occupare, ut nullus in eo locus priuatæ commotioni relinquatur. Ad ultimos igitur tumultus ueniam, qui tunc initium habuerunt quum Cardinalis Lotharingus unà cum suæ factionis hominibus in eas, quas omnes norunt angustias nos redegit. Per id tempus in mea ditione cõmemorata sum, nullaque in re ullam Regis tuæ uere Maiestati operã præstare mihi licuit, quod profectò nunc quoque obstacula, si potuissent obiecturi mihi erant. Ceterum eorum quæ toto illo tempore egerim quum rationem abundè tibi iam reddidisse existimem D. à Motta (quem semel atque iterum ad me misisti) ea certè rursus commemorare nihil attinet. Potius igitur quid animum meum angat & obfirmatū reddat, exponã. Regis Edicta cerno nò solum ita infringi, ut cum prætextu aliquo id fieri uideri possit, sed prorsus cõuelli, auctoritatem eius prostratam iacere, promissaq; quibus Regiam suam fidem interposuit, irrita & uana reddi: atque horum omnium Cardinalē Lotharingum autorem extitisse. Quem certè hominem tibi melius depingere haud quæam quam tibi notum esse scio. Perspiciendum, inquam, præbent, & ij qui cum ex pacificationis edicto quietem sibi tandem tranquillitatemq; intra suos lates pollicerentur, contra profugi per Galliam uagari coguntur, à sua patria ueluti nutrice intempestiue ablactati, dum præsidiarij milites eorum facultates compellant atque exhauriunt. Quod que his grauius est Cardinalis ille Lotharingus &

Imperatore Maximiliano II. 2385

1563
 gus, & quotquot eius partes sequuntur audaciores ea patientia facti, eò pro-
 gressi sunt, ut etiam aduersus ipsius Regij sanguinis Principes grassentur, qui
 cerè rami sunt ex ea stirpe prodeuntes, quam radicitus euellere statuerunt, po-
 stea quam suis eam ramis spoliauerint. Gallicus igitur stirpis Regiæ sanguis,
 is est profectò, qui eos tantopere urit: ut etiam ostenderunt in ijs quæ aduer-
 sus Principem Condæum fratrem meum, & paruos eius liberos moliti sunt,
 & adhuc moliantur, quibus auxilium ferre, ut sanguis filium meum meq; iu-
 bet, ita minimè illis deesse certum est. Sed & mandata Losisio aduersus fili-
 um meum data nolim hoc loco præterire. Hoc autem sicut & cætera, Cardi-
 nalis & sociorum eius consilij acceptum ferri debet. Cæterum non ignoro
 fore, ut ad aliarum exemplum, quas accipere undique de his rebus soles, po-
 citabuntur. Sed (mihi crede) quum nos, quotquot religioni reformatæ no-
 men dedimus ad eundem omnes scopum tendamus, fieri non potest quin-
 eadem ex omnibus quarimonix audiantur: nec est quod quisquam à stirpe
 tam illustri quam Borbonica (quæ Liliorum Gallicorum ramus est) aliud
 quam fidelitatem proficisci posse existimet. En tibi, Regina, tria illa quæ me
 huc perduxerunt. Primum est, seruiendi desyderium Deo meo: quum ui-
 deam omnibus ijs, qui religioni reformatæ sunt addicti multas insidias esse
 paratas. Alterum, ut Regi meo seruiam, & nec bonis, nec uitæ ipsi par-
 cens, perficiam ut eius de pacificatione Edictum integrum seruetur, quemad-
 modum illius fert uoluntas: atque ut Gallia, patria nostra, mater nutrix que
 tot tantaq; uirtute præditorum hominum, minimè ita exhauriatur, ut ultro
 derelictos suos alumnos mori sinat. Tertium autem est sanguis ipse (ut di-
 xi) qui nos ad ferendas modis omnibus suppetias, Principi Condæo fratri
 meo uocat, quem profugum quidem adeò persequuntur: minimè profectò
 ex Regis uoluntate, sed eorum impulsu qui nimium iam diu eum quem mi-
 nime promerentur gradum, apud eum, sicut & apud te, obtinuerunt: qui que
 uobis oculos claudunt, ne sua facta conspiciatis, & aures obturant, ne qua-
 rimonas nostras audiat. Quod utinam, Regina, Deus sanctam suam gra-
 tiam tibi largiatur, qua oculos aperiens, & aures referans, intueri audire que
 ad conferuandam Maiestatis uestris sitam amplitudinem pertinet. Quum
 porrò ex ijs quas ad me per Dominum à Motta mittere dignata es literis mani-
 feste, perspexerim quosdam animum tuum in nos exacerbasse, ex meis nobi-
 libus quandam ad te unà cum illo mitto, ut omnia quæ ad te scribo, ita se ha-
 bere tibi confirmet: utpote cui fusè omnia exposuerim, & cui hoc nomina-
 tim mandauerim, ut te commonefaciat quam tibi necesse sit cum alijs de cau-
 sis, tum ad auctoritatem tuam dignitatem que conferuandam, ut ab ijs desci-
 scas qui illam imminuere conantur, ideoq; euertere illos nituntur qui contra
 saluam tibi illam manere cupiunt. Explora nos diligenter, discrimenq; in-
 ter probos & improbos statue. Deme quidem certè peculiariter hoc tibi per-
 suade, me incredibili pacis desyderio teneri, sed adeò firmæ, ut & impijssimi
 homines concutere illam non possint. Quod si tanto me beneficio digna-
 retur Deus ut aliquid opis ad eam conferre possem, tam me beatam existi-
 marem, quam lubenter & uitam, & reliqua omnia huic rei impenderem.
 Quod superest Deum precor, Regina, ut tuam Maiestatem tureatur, tibiq; diu
 turnam ac prosperam uitam largiatur. Porro literarum ad Regis fratrem
 scriptarum, uerba hæc erant, perbreuia quidem, sed ponderosa & admo-
 dum aculeata.

Scio te, quod ad potestatem attinet, ita secundum à Rege obtinere locum,
 LLII 3 ut me-

1568 ritò omnes quos sibi subiectos habet, illiq; pariter ac tibi seruire parati sunt, meritò in te oculos conuertant: ut omni ope miseram Galliam à tempestate, quam toties in eam incumbere uidemus, defendere uelis. Eam autem inuehit quorundam audacia, quibus illam pessundare unicum semper studium fuit, ut auctoritatē potentiamq; sibi ædificarent, lapidibus ex eorum ruina comparatis, quibus illa tanquam columnis inicitur. Sed uix mihi tantum bonum polliceri audeo, ut aliquod apud te pondus mea uerba habeant: utpote cuius animum aduersarij ab ijs alienaturi sint. Illis enim nihil aliud propositum est, quàm efficere ut Regis Edicta infringantur & quicumq; ea salua manere cupiunt, trucidentur. Potissimum autem exitio principum tui sanguinis imminet, ut uel ex ijs patet, quæ nouissimè ad intercipiendum fratrem meum Principem Condæum molitus est. Qui tamen ne primus pacem obrumperet, uena cum uxore paruisq; liberis recessum aliquem petere maluit. Quæ causa filium meum meq; pariter ad hoc iter suscipiendum impulit, ut ijs omnibus quæ Deus nobis suppeditat adminiculis usi, sicut à nobis consanguinitas flagitat auxilium feramus. Te autem suppliciter oro, ne dubites quin, ubicunq; terrarum filius meus & ipsa uersabimur nobis hoc propositum sit, ut Deo & Regi seruiamus, totoq; uitæ nostræ tempore omne illud obsequium persolutum esse cupio. Quod illi debemus, atq; tibi: cui me cum humili salutatione commendatum esse cupio. Quoniam autem Dominus à Motta singula tibi fusius commemorabit, finem hic literis meis imponam, supplex Deum orans, ut tibi felicissimā longissimam uitā largiatur. Nec uerò hisce literis ad Regem, Reginā matrem, Regisq; fratrem scriptis contenta, etiam Cardinalis Bourbonio mariti sui, atq; Bondensis fratri iugum Lotharingi Cardinalis non secus, ac si suffraganeus eius esset ferenti scribit, eumq; hisce uerbis compellat.

Regiæ utriq; Maiest. exponent Dñs à Motta, & is nobilis quē unā cum eo missi (quod & ex meis ad illas literis potes intelligere) quibus & quàm iustis de causis huc me contulerim, ubi Dominus à Motta me nactus est, de persequendo itinere cogitantem, quod à me ad seruiendum, utriq; illarum institutum est: quas certè tempus est ut liberius quàm antea cōmonefacias de extremis, in quas Gallia nostra delapsa est, calamitatib. Nā si quotquot sub Regis ditione sunt, id facere tenentur, quanto magis tu, cui hic etiam honor contigit, ut earum sis consanguineus. Itane uerò aduersarij nostri te semper uelut suffraganei loco habebunt: te ne contumelijs atq; iniurijs in persona Germani fratris, sororum & nepotum, impune afficient: Quod si te non tangit consanguinitas, prohibetq; religione illorum patrociniū suscipias, saltem conspirationis illius recordare, quam nuper ægotante Regina moliti sunt unus noctis spatio ea te commouit, & ita quidem ut in somnem illam egeris: sed omnis de illa cogitatio repente tibi euanuit illorum uerbis plecto: Quid: si te religio diuersa separat à nobis, ideone sanguis etiam persequatur: amor ne ille à natura insitus, & quæ ab eo proficiscuntur officia, ideo cessare debent. Non equidem, mi frater, imò te oro atq; obtestor, ut uindicē te pro uiribus præbeas iniuriarū quæ fratri nostro illata fuerūt. Filius certè meus, ut ego, (ille, ut ostendat iniurias illi factas in se redundare: ego, ut quo debeo honore prosequar familiam in quā nuptum data sum, & quā pro mea agnoscere cupio) ad illū pergamus, eo animo ut omnia illi quemadmodū par est, officia offeramus: ea in re cum omni debita obedientia & fidelitate Regi nostro seruiētes. Quoniam uerò mulierū est, eorumq; qui arma nō tractant (in quorū numero es) totis uiribus anniti ut pax ineat, fac obsecro ut firmā illam stabilemq; habere possimus: ad me certè quod attinet, me meaq; omnia huic rei impendā. Hoc præterea persuasum habe, tria esse quæ me filiūq; meum huc perduxerint: nimirum Deum

Deum, Regem & sanguinē nostrū: quibus seruire cupimus, sed quum Dñs à 1583
Motta certiorē te de singulis facturū sit nihil superest nisi ut tibi à Deo san-
ctam suam gratiam uitamq; felicissimam & longissimam precer. Et hæc qui-
dem à Navarra scribebantur. Rumore uerò copiarum eius continuo se de-
dit Santanum Angelicum oppidum munitum & copiosum in agro Santoni-
co itidem arx Blaia maximi momenti. Accedunt & Condæo aliæ urbes Fon-
tenæum, Sanmaxentum in Pictauino agro.

Circiter hoc idem tempus Andeloto copijs quas in Britānia summa celeri-
tate pro Condæo coëgerat. Salmuriū oppidū ad Ligerim occupare cogitate,
ut & tunc sibi & in posterum socijs esset opportunus traiectus. Martinēgius
Britanniæ præfectus, uir rei militaris peritissimus Regis nomine exercitum
contra eum educit, & nocturno impetu ex Andeloti militibus circiter septin-
gentos in pago quodam ignobili, in quo tum fortē pernoctabant occidit, ma-
ioremq; partem dissipatam, & inopinato casu perterritam in fugam cōiicit, re-
ceptis quinq; signis militarijs, quæ ad Regem Parisios transmissa tanq; læ-
ta spolia triumphantium more in templo D. Mariæ statim suspensa sunt.

In eo improviso tumultu Andelotus qui tum forte fortuna in uicino pago
pernoctabat, periculis sese subduxit, felici sibi Martinēgij errore usus, quē for-
tuna in auersum ab hoste locū deduxerat, ac relictis copijs Martinēgium
citato cursu Salmurum contendente, quod iam Regio præsidio tenebatur, ita
persequitur, ut impedimēta relinqueret, quæ ab Andelotianis capta & dire-
pta fuerunt obruticatis ad quadraginta custodib. armatis. Obstructa uerò per-
potes uia trans Ligerim Andelotius aliud consiliū suū trāseundi inicit, cūq;
uado bis per tētato fluuius imperuū comperiretur, aquis autumnalibus tur-
midior, mox tamē una ex parte uadum adeo facile repertū est, ut totus exerci-
tus continuo illac, sublati signis transiret: & pedites armati tormentarij q; in-
structi, omniaq; iumēta & currus, quib. impedimēta ferebātur, ad ulteriorem
ripam sine ullo periculo peruenirent summo haud dubiē rei nunq; hactenus
audita miraculo. Inde actis Deo Liberatori gratijs, toto exercitu Psalmo
73. cantato: Notus in Iudæa Deus, & magnum in Israël nomen eius, ita, dum
se itinere accingūt, conspiciuntur aliquot equitū turmæ ad eam partē: quibus
cōfestim missæ aliquot turmæ Andelotij mādato eas in fugā uertūt, nonnullis
interfectis, urbe ad tutū perugiū hostibus fugientibus commodē tributa.

Inde libero itinere Pictauinam regionem ingressi Tuarsum oppidum de-
ditione capiunt: cumq; obuiō Amiralio coniungunt se Andelotiani: indeq;
coniunctis uiribus Partenæum nobilem urbem capiunt, oppidanis sese ultro
dedentibus: at sacrificulis cōpluribus, cum temerario ductore (dum se ad ar-
cem obstinatius defendere instituunt) ab exercitu obruticatis. Capitur, Orio
ne, Dux Roarius & Rupellam mittitur.

Ad finem huius mensis, copijs ab Andio Aurelijs collectis fulmina regio-
rum Edictorum repetuntur: quorum uno, omnis relig. ref. usus atq; admini-
stratio prohibebatur.

Et norunt omnes, ait, Maiores nostros Reges felicissimæ memoriæ, a-
uum & Patrem ut se Christianissimos & Ecclesiæ propugnatores demonstra-
rēt, omnes legitimas rationes adhibuisse, quibus & illa cōseruaretur & religio
nis diuisiones per conciones secretas & reprobatorum librorum dissemina-
tiones, natae tolerantur. Et post infelicē obitum patris nostri Henrici, Optima
tum nonnullos, à nouæ opinionis ministris concitatos, sese alienasse atq; con-
trouersias mouisse, nullo quidem religionis zelo, sed ambitione regni istius
gubernandi sub Rege Francisco fratre nostro, quamuis è legum præscripto
maior esset, & præterea maritus, atque auctoritate, ingenio, uoluntateq; ad
rectè gubernandum ualeret, cum sapienti cōsilio Reginae matris nostræ alio-

1568 rumq; optimorum lectissimorumq; uirorū, qui demortuo Regi patri nostro semper adfuerant, & ab illo fratre nostro uestigiorum paternorū studio retinebantur. Quod perspicuè demonstrauit, ille quandiu regnauit: regnumq; haud dubiè in eam formam restituisset, qua illud repererat si uitam diutiorē Deus illi concessisset, tunc tamē Regni statu perturbato à nonnullis Optimatum, qui cum non auderent manifeste suam de Regno occupando uoluntatem patefacere, ministrorum illorum nouæ opinionis opera, tumultum Ambolianum exuscitarunt, per speciem libelli supplicis, cum fidei confessione offerendi Regi fratri nostro: qui quamuis mali illius auctores nosset, maxima tamen clementia atque illi naturali, Patris cœlestis exemplo, cum speraret illius Dei Optimi Maximi beneficio, se plus utilitatis relaturum, misericordix uia, quàm suppliciorum rigore, Edicto ueniam dedit omnibus suis subiectis à fide de uis, qui uiam uellent repetere.

Et alio Edicto eos qui nolent uisā repetere, reliquit in potestate iustitiæ Ecclesiasticæ, quæ nō est sanguinolēta, dum modo publica trāquillitatē minimè interturbarent. Nihilominus tamē Rex à sua spe decidit, per secretas optimatum illorum obstinatorū coitiones molientium armis, Regnum adhuc perturbare. Et cum rem certò ille rescīssset, coactus fuit armata manu Aureliam petere, ut rebus prouideret, conuocatis in hunc finem Regni uniuersis ordinibus. Quo in loco Deus ad se illum uocauit, nosq; infirmiore ætate ad duodecim annos natum minus aptum ad maximum istud Regnum administrandum. At commodius auxiliū quod reliquisset nobis Dominus, matris nimirum Reginae consiliū in rerum nostrarum administratione, fuit ualde impeditum atque retardatum, minoris nostræ atque infirmæ ætatis contemptu, ab Optimatibus illis, & post fratres nostros, nobis proximis, & illis quidem ab eadem matre nostra dissentientibus, eiq; repugnantibus, & quò se munirent patrociniū nouæ illius opinionis susceperunt, quæ illorum fauore & conatibus mirum in modum propagata est atq; amplificata. Cui rei ut prouideremus ubi primum inaugurati sumus, Sangermanum Principes nostros & priuati consilij nostri uiros, & omnes quidem Senatus Parisini consiliarios adesse iussimus, & illorum sententijs Edictum fecimus, quæ prohibita omni religionis administrationem aliam ab ea, quæ in Ecclesia Catholica, post receptam fidem Christianam, ab maioribus nostris Regibus fuisse recepta & ab Religionis Christianæ Antistitibus edocta atque confirmata. Quod uerò animaduertenter nouæ illius opinionis fautores, ambitiosa sua consilia hoc Edicto maximè impediti, noluerunt pati illud obseruari: at omnibus in locis nouam illam opinionem amplectentes, homines exuscitarunt, à quibus Edicti illius nostri effectio impediretur, & per speciem turbarum quæ illorum opera per uniuersum regnum quotidie excitabantur, prætexebant nullo modo fieri posse, ut illud Edictum obseruaretur: & auctores erāt, ut quò esset solennius & augustius ex omnibus Parliamentis exquisitorum hominum fieret conuentus, qui de componenda religionis re sententias suas dicerent, eiq; illarum præscripto Edictum cōderetur: & quidem eo modo, dum potentiores sunt in consilio nostro constato ad suum arbitratum conuentu, quod instituerant consequuntur, uti nimirum duarum religionum exercendarum facultas tribueretur. Edicto illo Ianuarij mense factio, quod Edictum, Regina mater, præter sententiam suam, quæ semper pia & Christiana fuit, passa est obtinere, quemadmodum & cognatus noster Cardinalis Borbonius, Turonius, Dux Mommorencius Connestabilis, Marecallus Santandreaus primarij & antiquiores è nostris ministris, quos Pater & frater nobis reliquerant: qui Regina matri tunc demonstrarunt, minus illud ma-

Imperatore Maximiliano II. 2389

1568

lum esse, cum illius religionis administratio extra urbes Edicto designaretur, & quod sperandum esset fore, ut cum ad maiorem aetatem peruenissemus, & nostra auctoritate & potentia illud emendaremus atque restitueremus. Itaque Regina mater singulari fide atque constantia perrexit nos, fratresque nostros, & sororem, in Catholica, Apostolica atque Romana doctrina, quam maiores nostri abhinc mille annos & amplius susceperunt & retinuerunt, & illius ui preclare rem gesserunt, ueritate retinere, cuius rei nomine & nos, & omnes nostri subiecti per plurimum Regina matri profecto debent. Et quamuis Edicto illo Ianuarij satis superque nouae opinionis hominibus satisfactum esse deberet, nisi aliud consilium aliamue uoluntatem habuissent quam conscientiarum suarum libertatem: tamen illa indulgentia nostra minime contenti paulo post promulgatum illud Edictum peruersas suas uoluntates manifeste demonstrarunt, priuata auctoritate armis aduersum nos sumptis, nostris urbibus occupatis, peregrinis in hoc nostrum regnum intromissis, & omnibus hostilibus uis uisurpatis, pugna etiam ad Druydarum agrum in nos commissa, in qua Deus nobis uictoriam dedit, populi sui nobis, subditi misertus. Ut etiam rebelles nostros subiectos clementia uinceremus & ad nostram obedientiam reuocaremus. Sperantes fore, ut Deus aliquando, cum ad maiorem aetatem progressi essemus, ad Ecclesiae suae obedientiam concordiamque restitueret, condonauimus eis aliud Edictum, quo suae religionis facultatem aliquam tribuebamus. Et quamuis ex eo tempore ut omnem illis metum, suspicionemque adimeremus, ipsorum etiam sententia multa decreta de pace publica fecimus: tamen uarie & licentiose illa uiolarunt: quamuis & nos, ut eorum, patri bonoque consuleremus, nostrum illud Edictum, quod ut temporarium, ex nostra uoluntatis arbitratu poteramus reuocare, sancte obseruauerimus, nec ullam unquam illis occasionem dedimus resumendorum armorum. Quod tamen nihil ominus fecerunt nuper, & ad nos, matrem, fratresque & sororem aggressionis conseruationem nobis offerrent. Nobis tamen manifeste bellum indixerunt, & quidem eò usque, ut Lutetiam primariam nostram urbem quantum poterint, obsederint, multasque nostras urbes occuparint, peregrinosque in Regnum nostrum introduxerint, & nos ad pugnam in ipsis propè Lutetiae portis elicerint, ut obsidionem solueremus, in nos denique omnes hostiles uias usurparint. Dum tamè uolumus parcere sanguini nobilitatis nostrae, aliorumque nostrorum subiectorum, miserti populi nostri à duobus exercitibus uiolati, & conantes eos clementia nostra peruincere, illis pacem à nobis petentibus, idem illud Edictum condonauimus, pollicentibus certo, se illud obseruatum. Qui tamen praeter illam suam promissionem, cum nullatenus nos in Ebanum, Castra & complurimas alias urbes in Oseitana, & conuentus armatorum hominum uarijs in Regni locis habuerunt, multos Catholicos subiectos interfecerunt, cum peregrinis belli consilia agitarunt, bellum denique ad Rupellam uicinasque regiones manifestum excitarunt, eo praetextu, quod nonnulli à suis dicunt fuisse interfectos: quarum rerum ut haberentur quaestiones & legitime supplicia statuerentur, mandaueramus.

Cum uero uideamus illos tam sepe nostra abuti bonitate & clementia, nec possimus de prauo illorum consilio amplius dubitare, uti nimirum constituent suum premium alium Principatum, nostro, qui à Deo institutus est, ablato delectoque: isti quoque artibus subiectos nostros à nobis diuellant atque disiungant. Praetextu etiam condonatae illius Religionis & conuentuum, quos agitant specie suarum Concionum atque Coenarum, in quibus fiunt pecuniarum collectae, hominum delectus, societates, coniurationes, consilia, & intra, & extra Regnum

1568 arreptis armis, & quidē ita nobiscum agant ut vicini, non ut subiecti: hostesq; se & uerbis & scriptis, omnibus deniq; modis, demonstrant: ut non possimus illos ullis beneficijs retinere: at omnino conentur nostram dignitatē, nostrāq; religionem abolere: quam à maioribus nostris susceptam parati sumus omnino retinere: agnoscentes hoc summum Dei beneficium, qui huc usq; nobis illam cōseruauit, aduersus tot tantasq; malarum artium machinationes, & nobis hoc tempore tribuerit opportunē ætatem, ingenium & facultatē regni nostri administrandi: & adiutorē fratrem ducem Andegauensem, summū nostrū legatum, nostræ dignitatis studiosum & religionis unitate cōcordē atq; unanīmē, ut est quoq; Dux Alenconius frater. His de causis & alijs quā plurimis grauisimis, de matris nostræ, fratru, Principū, consiliūq; nostri uirū sententijs & iudicijs, Edicto irreuocabili & perpetuo inhiuimus, atq; inhiuemus omnibus cuiusuis cōditionis per uniuersum regnū subiectis nostris, statuo capitis, fortunarūq; omniū supplicio, aliā religionē quā Catholicā & Romanam, quā maiores nostri tenuerunt, & nos illorū exemplo etiam nū tenemus. In hunc uerō finem decernimus. Ut omnes illius religionis ministri, intra 15 dies ab Edicti istius promulgationē ex omnibus regni nostri finibus discedant. Nolumus tamen illos homines religionis, quæ uocatur, reformatæ, in conscientijs suis uexari dūmodo ne aliæ religiōis, præterquam Catholicæ & Romanæ, ullā agant ullibi administrationē. Hac nimirum spē illud cōdonantes fore ut aliquādo instinctu diuino & Ecclesiæ antistitū diligentia omnes nostri subiecti in unam religionē reuocētur. Omnibus uerō qui uigesimo ab literarum istarum promulgationis die, arma deposuerint, & pacatē, ut fideles subiectos decet, uixerint, omnē culpam noxāq; earū rerum omniū cōdonamus, quæ ab illis aduersum nos familiāq; nostram fuerint agitata: quos oēs si nobis oblectantur in nostrā tutelam patrociniūq; sumimus: nostrisq; ministris omnē erga illos rigorem seuerē inhiuemus. Et omnes dissensiones inter quoscunq; tandem extiterint, communes seu priuatas perpetuo silētio sepeliri uolumus: omnesq; adeo iniurias seu uerbo, seu re ipsa, inhiuemus. Qui secus fecerint, re bellium pœnas ijs cōminamur. Viginti uerō diebus præteritis aduersus obsequiosos omnium legitimarum rationum summo rigore agemus: nec illis ullo modo parcemus. Hoc Edictum uolumus ubiq; promulgari & seuerē obseruari, nosq; rerum singularum indies diligenter admoneri. Quas res nostri administrari industriē curent.

Aliud Edictum omnibus publicis munerib; seu fori seu ararij, interdicebat ijs qui reformatam religionem professi essent. Eos qui arma non sumpserint, at pacatē domi uiuere instituerent abdicabat quidem planē Magistratu: ita tamen ut præter commune illud beneficium ab superiori Edicto tributum pacatē domi uiuendi, promitterentur etiam certi aliquot annui redditus ad ararium Parisini Prytanæi, qui & ipsis perpetuō deponderentur.

Hæc Edicta summo studio ab Parisino primū senatu, deinde ab omnib; alijs summis Regni curijs recepta maiori etiā alacritate atq; celeritate promulgata fuerūt eodē die, omnibus solennibus ritib; diligēter obseruatis, quasi Regno post diuturni belli uexationes diuulso profligatoq; iucūde pacis nūcius affligeret. Latuerant domi ista edicta ab Regijs consiliarijs iam pridē quasi Regio mandato descripta, Hispaniarum tamen Regi, Pontificiq; ostētata ad spem fœderis efficiendi at tunc demum promulgata fuerunt, & apte quædam, temporis rerumq; habita ratione, accommodata. Et præter fœderis illius præstationem erant aliæ causæ quæ Ecclesiasticos homines aliosq; omnes Pontifices, & quidem maioris notæ ad arma alacrius sumenda, pecuniamq; ad bellū liberaliter contribuendam, uehementer incitarent: nimirum maximarum facultatum proscriptiones, quibus per illa Edicta patefiebat aditus.

Allatum

Imperatore Maximiliano II. 2391

1568

Allatum etiam erat Pōtificis Romani diploma, quo cōcedebatur Regi, ut ex Ecclesiasticis facultatibus ad pecuniā immā quæ annuos redditus quinquaginta millium aureorū aquaret, distraheret diuideretq; causa addita, ad bellum hæreticis inferendū, illosq; aut planè delendos, aut ad Romanæ Ecclesię obedientiam reuocandos: multa prius locutus de immani hæreticorū audacia, deq; illorum nefandis cōsilijs, quæ cum Germanis Anglisq; agitant. Sed quod Edictū superius Regis tempore antecederit, & expresiores illa de hæreticis delendis causæ adiungerētur, Cancellario Hospitalio sententiæ illius principe nonnullis consiliarijs Regis uisum est minimè opportunum: quod ita uideretur bellum à longo tempore apparatus, fœderisq; illius facti, quod tam studiosè celatum fuisset, perspicua indicatio. Itaq; statuitur aliud diploma à Pontifice curandum: interea istius usus esset, propter præsentis necessitates. Hospitalius propter illam subtiliorem monitionem, odium matius: & ut ad ea tempora parum utilis, domum est continuo amandatus.

Decimoquintō Octobris Nauarraa quam superius Rupellā concessisse diximus, rem illic grauer gerebat, nauibusq; aliquot instructis quo orā illam maris tutaretur, & faciliior esset aditus in Angliam quam amicam esse maxime causæ intererat, ad Angliæ Reginam literas dat per Castellerium nobilem uirum quem classi illi præfecerat: iusceptiq; belli rationibus explicatis, sese et causamq; commendat. Et præter, ait, uoluntatem Sereniss. Regina quā maximam semper habui, ut in tua beneuolētia perseverarem, offertur hodie occasio, quæ profectō me grauer accusaret, nisi tibi per literas significarē causas, quæ me huc cum liberis quos mihi commodatō tribuit Deus, adduxerunt, & tantō grauior esset mea culpa, quantō ille pro sua maxima bonitate tot tātaq; tibi contulit beneficia, talemq; zelum dedit ad propagationem gloriæ suæ, tibi nimirū Regina, quam ille elegit singularē Ecclesiæ suæ nutricem. Iure igitur optimo ad te referuntur, quæ ad istam ueritatis & Ecclesiæ Dei defensionem spectant. Atque equidem, ut norim te generalem rerum nostrarum statum rescisse, oro te etiā atque etiam Illustrissima Regina, tibi persuadeas, tres esse causas (quarum uel minima satis uirium debet habere) quæ me, ut è ditio hac nostra Gallia optimatum quorūdam multis artibus opprimeretur, ut me mei proculdubio puduisset, meum nomen inter fideles censerī, nisi, quō me huic errori atq; horrori opponerem, ad istius causæ defensionem oēs facultates rationesq; quas mihi tribuit Dominus, cōportassem, & nisi filius meus & ego cum hoc tam illustri Principum Optimatumq; cætu nos cōiunxissemus, qui omnes quemadmodum ego, & ego quemadmodum illi cōstituumus Maximam illius exercituum Dei auspicijs & nutu, nec sanguini, nec uitæ, nec facultatibus ullo modo ad hanc rem parcere. Secunda causa, quam prima nimirum secum trahit est nostri Regis Obsequium: quando quidem religionis ruina, sit Regis & Regni ruina: quorum conseruandorum eo uinculo obligamur atq; obstringimur. Et quoniam filius meus, & ego hunc locū honorēq; a Deo consecuti sumus, ut Regem sanguine proximè attingamus, hæc res nimirum, Serenissima Regina, compulit nos ut festinarem, & nos ipsi opponeremus, qui Regis nomine & facilitate abutentes, cum ipsum efficiunt suorum detrimētum suę fidei suarumq; promissionū uiolatorē per eas artes ac uias, quas ad pacificationis Edictū perfringēdum cōmentisunt. Quod quippe Edictū, ut, dum integrè obseruaret pacē inter Regem fidelesq; suos subiectos cōtinebat fouebatq;: ita, uiolatum, eorundem subiectorū fidelitatem inuitat ad luctuosum bellū, & ita coactū ut nemo sit nostrū, qui nō ad illud uolēter pertrahebatur. Tertia causa Sereniss. Regina, filio mihiq; peculiaris est: nimirum, quod a-

nimad-

1568 nimaduertimus antiquos capitalesq; Dei nostræq; familiæ hostes impudētī exitiofacq; malitia constituisse genus nostrum omnino abolere, cum & Princeps Condæus frater meus, ut cōsilia aduersum ipsum familiamq; inita euitaret, coactus fuerit cum uxore & liberis locum perfugij securitatisq; perquirere. Præterquam quod etiam certo cognoram delegatos fuisse certos homines qui mihi per insidias filium abriperent meum. His nimirum argumentis ratio nibusq; concitati, non potuimus non in unum conuenire, ut unâ cōiuncti uiueremus & moreremur: quemadmodum sanguinis uinculum quo sumus mutuo cōiuncti, huic rei nos obligat, atq; adeo ut id faciamus, imperat. Hæc sunt, Regina, tres causæ quæ me ad ista arma compulerunt: Haudquaquam cœlo per illa bellum gerimus, nec Regi nostro: Maiestatis, nec diuinæ, nehu manæ sumus Dei beneficio, rei at & Deo nostro & Regi nostro fideles sumus. Quod oro etiam atq; etiam tibi persuadeas, & nos tuo auxilio & fauore iuues: matrēq; & liberos, tuæ dignitatis tuiq; obsequij per studiosos, habebas commendatos.

Nimirum fidelibus Angliæ maximè fauit secunda hac in grauissimis tēporibus beneuolentiæ demonstratione, Gallos sibi necessarijs beneficijs in perpetuum obstringens atq; obligans, exulibus etiā tuto ad perfugiū loco liberā liter tributo & tenuiorū inopiā munificē subleuata in istis bellorū tumultib.

Decimosexto Octobris Cæsarea Maiestas legatum Gallicū qui ad ipsam & alios quosdā Germaniæ Principes à Rege ablegatus erat, ut de insolētia subditorum, qui rursus arma cœpissent conqueretur, & ab ea peteret, ut sua auctoritate oblisteret ac inhiberet, ne Condianis è Germania suppetiæ siue equestres, siue pedestres subministrarētur, Vienna dimittit, respōso huiusmodi, ut se calamitate regni florētissimi ex animo affici: petitioni uerò Regiæ minime annuere posse ostenderet: quod quidem cum & humanitate, & prudentia plenissimum, multorumq; notitia dignum sit eodem tenore quo hinc inde diuulgatum fuit subiiciemus. Post præfationem itaq; solitam. Quod (ait) Orator de insolentia quorundam subditorum Serenissimi & Christianissimi Regis retulerit, qui neglexerint Serenitati eius debitam obedientiam præstare, posthabitis etiam & contemptis uiolatisq; tam pactis cōuentis, quàm Regijs Edictis, in Regno isto æditis, & præsertim Principis Cōdæi, ut qui huc usq; apud Seren. eius nuncq; comparuerit, nec debitæ submissionis & humiliationis officium, prout tenebatur, Serenitati eius exhibuerit: sed potius cum suis præcipuis sectatoribus & complicibus sinistra consilia agitauerit, nouisq; motibus excitandis studuerit. Et quod Sereniss. eius istiusmodi illorum contumacia & temeritate coacta fuerit, contra eundem Principem ac eiusdem sectatores & socios, & quoscunque alios eius religionis complices arma capere qua illos omnes regno Fraciæ expellat, & in eo unius tantum religionis, nempe Catholicæ, usum ac exercitium instauret, &c. Maiestatem suam Cæs. diffiditeri non posse, quin his intellectis non parum perturbata fuerit. Neq; enim cōmiseratione & dolore indignū esse, quod florentissimus regni istius status, nunc rursus in eandem ex qua nuper primum uix ægerrimè emerferat calamitatem reciderit, quoniam manifestum sit, non solum ex antiquissimis prætorum seculorum exemplis, sed & ijs, quæ nostra primum ætate, multis in locis acciderint, quantum damni semper dederint Reipub. Regum, Principum, ac subditorum discordiæ & intestina bella. Ideoq; Maiest. suam Cæsareā ut Imperatorem Christianum pacisq; & tranquillitatis cōmunis semper cupidissimum, non abs re, singulari cura & sollicitudine affici, propter istud tam præclarum Christianitatis regnum, in eo que perinde ac in alijs omnibus regnis & prouincijs Christiani orbis, nihil magis cupere & optare, quàm communem concordiam & quietem seruari atq; custodiri, & à fundendo sanguine Christiano

Imperatore Maximiliano II.

2393

1558

Christiano abstinere. Cum iam satis superque infidelium armis & continuis incursionibus atque inesa potentia Christianorum vires sint attrita, nec opus sit eas etiam domesticis motibus magis affligere.

Equidem Maiestatem suam Casaream existimare, Serenissimum & Christianissimum Regem, ad hoc nouum bellum contra subditos suos susceptendum, non nisi urgentissimis causis fuisse impulsum, & priusquam rem tantam aggrediretur, accuratissimam adhibuisse deliberationem, adeo ut fortasse sutureuacaneum esset, Maiestatem suam Casaream de eiusmodi consilio & instituto aliquid in medium afferre, ne quis putet Maiestatem suam Casaream, quid ipse agat, in regno suo modum uel legem praescribere. Non posse tamen Maiestatem suam Cas. quid ipsa sentiet & optet, plane reticere: Maiestatem nimirum suam Casaream consultissimum censere, eas rationes & vias iniri, quibus Christiano sanguini parceretur, & inter Regem ipsum Christianissimum, eiusque subditos mutua concordia ac firma & bona pax sanciretur, adeoque amplissimo illi regno pristina tranquillitas restitueretur, eaque occasione Serenitati illius istae tam graues cura atque molestiae minuerentur adimerenturque. In quo siquid possit Maiestas sua Casarea boni praestare & promouere, in eo se promptam & beneuolam exhibituram.

Nam ne enumerentur pericula & incommoda publica, quae uideantur ex istis motibus Gallicis toti Reipub. impendere, quorum utique rationem haberi conueniat, Maiestatem suam Casaream, magnopere uereri, ne bellum hoc, quod alij interpretentur moueri contra Edicta nouissima, quae primum per Serenissimi Regis, & postea etiam per Serenitatem eius de religione fuerunt edita atque promulgata, Serenitatem eius passim in grauissimam inuidiam adducat. Si quidem iam etiam late per Germaniam (ubi res ista dudum percrebuerit.) de Serenitate illius ac potioribus consiliarijs eius ob id ualde incommodi & odiosi circumferantur sermones, ex quibus non obscure liceat colligere, praeter Seren. Regnam Angliae, de cuius animo iam Regi Christianissimo ex orationis eius declaratione bene constat, non defuturos etiam alios haud paruae conditionis Principes, qui non solum fauore & quadam animorum propensione in partes subditorum illorum sint inclinaturi. Verum illis etiam re ipsa propter communitatem causae quicquid possunt auxiliij laturi.

In qua quidem animorum exasperatione Maiestatem Casaream non uideat, quid utilitatis Serenissimus & Christianissimus Francia Rex sperare & percipere possit ex illo, quod Serenitas eius requirat a Maiestate sua Casarea, auxilio & promotione, pro conscribendo si opus sit in Germania milite, uel quantopere etiam Serenitas eius hoc rerum & temporum statu auxilijs Germanicis niti queat.

Longe maiores autem difficultates habere quod secundo loco a Maiestate sua Casarea ex parte Serenissimi & Christianissimi Francia Regis postuletur, ut scilicet Maiestas Casarea oblistat, inhibeat, & autoritate sua impediat, ne Serenitatis eius subditis aduersarijs e Germania suppetae siue equestres, siue pedestres subministrentur. Si namque anno praeterito cum belli causa esset plausibilior, Rege Christianissimo autoritatem suam contra inobedientes subditos uendicante & tutante, Casarea eius Maiestas summa adhibita diligentia non potuerit impedire ne admodum numerosae copiae equitum & peditum Germanorum in subsidium illorum, qui tum contra Serenitatem eius arma coeperant proficiscerentur. Quid iam faceret Cas. sua Maiest. cum longe alia quam antea, adeoque odiosissima belli causa, quam multi sibi cum illadem Serenitas eius subditis communem esse statuunt, expressis uerbis proponatur & publicetur? Quin imo periculum subesse uideatur, si Maiestas sua

Cas.

1568 Cæs. sese illis qui partibus dictorū Serenit. eius subditorum faueant opone-
re, & interdictis à ducendis, in Galliā copijs, illas retrahere conetur, ne argua-
tur facere contra libertatem Germaniæ. Et sic Christianissimo Regi nihil pro-
desse, Verum etiam semetipsam in odium grauissimum & suspicionem conij-
cere, quod ipsa quoq; sese istiusmodi belli participē reddat, postpositis ijs, quæ
in hac parte Maiestati suæ Cæsareæ pro Cæsarei sui muneris ratione incum-
bant. Cum tamen Maiestas sua Cæs. omnibus modis sibi cauendum ducat,
necubi Imperatorio officio suo defuisse uideatur.

Ita existimasse Maiestatem suam Cæsareā sese facturā rem sua integritate di-
gnam ac fraternæ, qua complectatur ipsum Christianissimū Regem, beneuo-
lentia ualde congruam, si hæc quæ Maiestati suæ Cæsar. in hoc tam arduo ne-
gotio occurrerent, & quid Maiestati suæ Cæs. de ijs omnibus uideatur, Sereni-
tati illius ingenuè & cādide proferret. Quæ ut ex animo proficiscantur inte-
gerrimo, ipsiusq; Christianissimi Regis amantissimo, & pacis deniq; & utilita-
tis publicæ studiosissimo: ita quoq; sperare Cæsar. Maiest. Seren. illius ea in
optimam partem accepturam esse, cui Mai. sua Cæs. iterum atq; iterū pacatū
& tranquillū Regni guberniū & optatā in rebus omnib. fœlicitatē præcetur.

Vicesimo Octobris conuentus Theologorum Electoris Augusti & Iohan-
nis Vuilhelmi ducum Saxonie tandem Aldenburgi inchoatur. Cum enim
longo tempore inter Scholarū atq; Ecclesiarum utriusq; dictorum Ducū do-
ctores de quibusdā Christianæ religionis articulis tanta certamina atq; dissi-
dia fuissent, ut utrinq; se corruptelarum, errorum, & defectiois à confesio-
ne Augustana insimularent, ac scriptis hinc inde æditis ac sparsis arguerent. Il-
lustriissimi Principes Elector Augustus & Iohānes Vuilhelmus Saxonie Du-
ces, perspicientes eiusmodi certamina minimè ad ædificationem facere, sed
summam necessitatem efflagitare, ut ad propagationem uerbi Dei, & con-
fessionis Augustanæ, inter Scholas, Ecclesias, Concionatores atq; Theolo-
gos ditionis utriusq; Christiana concordia foueretur, & mutuis consensus in
doctrina ad posteros transmitteretur, è re fore statuerunt, aliquot præcipuos,
doctos atq; pacis studiosos Theologos cum aliquot politicis cōuocare, ijsq;
iniungere, ut de controuersis articulis amicè, placidè, atq; Christianè ex uer-
bo Dei colloquerentur, atq; quo ad id fieri posset, conciliarentur.

Forma uerò colloquiū utrisq; approbantibus esset, ut duodecim Theologi,
& sex Politici absq; ullo mandato, quod iam instructionē uocant primo Man-
Ceitzam mitterentur: nimirum à parte Electoris Augusti sex Theologi, Po-
litici tres cum uno Notario: nomine uerò Iohānis Vuilhelmi totidem. Vterq;
quos Theologos atq; Politicos missurus & ad hoc negotium deputaturus es-
set, alteri mēse antè significaret. Theologi in præsentia Politicorū de articulis
controuersis remotis omnibus affectibus, pro inuestigatione ueritatis, amicè,
placidè, Christianè citra ullum præiudicium colloquerentur & conferrent: ni-
mirum de articulo iustificatiōis, & quomodo in eo de necessitate operum lo-
quendum: Secūdo de libero arbitrio & articulis ab eo dependētibus. Tertio
de Adiaphoritis. Politici, quò hæc rectè & ritè perficerētur, attenderēt, & re, &
necessitate exigēte colloquētes cōmonerēt, quò colloquium ordinatè ac
placide administraretur. Si Theologis necessarium uideret. Scripta quædā de
articulis cōtrouersis edita inspici, ea pponi, & examinari, ac Theologos inter
se inuicè amicè cōferre debere. Facta collatione, & disputatione finita, ac The-
ologis consentientibus hi formulā inscriptis cōprehenderent, quomodo de
uerbi Dei & cōfessionis Augustanæ ad euitandam sententiā diuersitatem
doceri, prædicari ac scribi deberet. Placito & cōuentioni Theologorū utrorūq;
relinqueretur, quomodo Antitheses doctrinarum in dictis tribus articulis cō-
cipien-

Anno 1558. 1568

cipienda, & quæ locutiones ac propositiones, ut falsæ ac dubiæ in Scholis & Ecclesijs fugienda essent. Omnia uerò solùm ad doctrinas & res ipsas dirigen-
da, nec ullam condemnationem personarum instituendam esse.

Si diuina gratia affulgente Christiana concordia inter Theologos coiret, & eius formula ab ipsis in scriptis redacta esset, Politici consiliarij quoad Princi-
palis inter se de publicatione eius & alijs necessarijs, pro conseruatione Christi-
anæ concordia conuenirent, de formula recessus statuerent. Cæterùm concili-
atione Theologorum in uno uel pluribus articulis hac uice non procedente,
& nihilominus articuli, de quibus conuentum esset, scripto comprehenderentur,
& Principibus unâ cum necessarijs, ac luculenta relatione de controuersis ad-
huc mitterentur, eorumq; sententiæ consilio ac placito relinqueretur, quid in
his pro Christiana concordia agendum & suscipiendum esset.

Ad hæc Politici consiliarij Theologos diligenter admonerent hisq; nomine
Principum iniungerent, ut interea temporis quoad Elector cum agnato alijs
legitimis ac Christianis medijs dissensionem de articulis controuersis tollerent
(ad quod ut maturè id fieret haud dubiè uterq; ipsorum propensissimus esset)
omnibus insectationibus, conuictijs & diffamationibus personarũ scriptis atq;
ueralibus utriusq; abstinere. Et hæc quidem leges colloquij utriusq; in die tri-
um Regum anni huius Vinarie approbatæ erant. Cæterùm ob uaria negotia
incidentia re dilata, ac loco mutato die tandem quò diximus Aldenburgij con-
uenitur. Porrò uerò Politici & Theologi utriusque partis hi erant, Iohannes
Vuilhelmus Dux Saxonie, &c. Ipsemet præsens, Inspector & gubernator col-
loquij: Electoris Saxonie Politici, Iohannes de Bernstein, Iohannes de Zer-
scha, Laurentius Lindemannus Iuris Doctor, Theologi Paulus Eberus, Hen-
ricus Salmuth, Andreas Freihub, Petrus Prætorius, Theologiae Doctores Ca-
sparus Cruciger Junior, Christianus Schutz, Hæricus Mollerus Notarius, Ma-
gis tri, Iohannes Vuilhelmi Politici, Eberhardus de Thanna, Petrus Premus Iu-
ris Doctor, Henricus ab Erphat Theologi Iohannes Vuigandus, Iohannes Fri-
dericus Celestinus Doctores. Christophorus Irenæus, Bartholomæus Rosi-
tarius, Magistri, Timotheus Kirchnerus, Martinus Burggrauus No-

Circiter hoc idem tēpus nimirũ die 20. Auracus, quẽ Mosâ traiecto in Bel-
gica ditionis agrũ uenisse diximus, auxilijs Gallicis secum coniunctis, omnes
uias præclare quidq; agendi tentat, atq; ut hostẽ ad præliũ eliciat, fluuium qui
Diocesium Leodiensem à Brabantia determinat, Tilmonte oppido, ad dextrã
relicto, transit, ac cum hoste minimè de summa rerum decertare uolente, quod
hic fortune inconstantiã uereretur, multas leues pugnas uario successu usque
ad uicesimum septimum eiusdem mensis committit.

Vicesimo quinto Octobris, cũ Acierius nobilis Occitanus pro Condæo co-
pijs conscriptis ac Rhodano traiecto ad Perigordiu peruenisset, ductorib. Pe-
trogordio ac Mouuantio cõsiliu eius negligentib. horum copiæ in agro Pi-
ctauino à Regio exercitu ualidissimo, quẽ Montpenserius & Bisacus ducta-
bant, fugantur, qui septēdecim signa equestria à Mouuantianis recepta, Ducis
Andegauensii Regis fratri, summoq; militiæ Imperatori per prouinciales ad Se-
nonũ urbẽ transmiserunt: occubere itidẽ Mouuatius Petrogordiusq; at Ace-
rius omnib. collectis copijs & Mouentianis reliquijs: Postridie uenit Albeter-
ram uicũ Montpenserius uerò nihil aliud molitus Perigordiu urbẽ regredif.

Primo Nouemb. die, Acierij copijs residuis cum Condæo coniunctis, conti-
nuò de Montgenferio persequẽdo consiliũ inicitur: & ad eã rẽ copijs equestrib.
primæ aciei assumptis, & Occitanorũ tormētariorũ maxima parte, Amiralius
Bertiziu uicũ contēdit, ubi substituisse hostẽ nuntiabatur: at re explorata, com-
pertum est illum maxima celeritate discessisse; itaque re infecta ad Condæum
redit

ANNO 1568.

redit Amiralius, Albeterram. Ipso reduce, constituitur, omnes pugnae occasio-
nes querendas esse: & continuo Montpensierum persequendum: qui magnis
itineribus ad Andium contendebat. Erat nimirum Andius cum reliquo exerci-
tū ad Castellaldum in agro Pictauino: etiam cum maiorum tormentorum
maximo numero. Cum prima igitur acie Amiralius Montpensierum persequi-
tur, non longè ab Andio: ita quidem ut tanta celeritate commotus Andius, ca-
stra propius ad urbem promoueret, castrisq; studiosius munitis suos continue-
rit: Amiralio ne quicquam illum ad pugnam prouocante explicata acie expli-
catisq; signis, eo tamè die nihil plane actum. Postridie propius aciem instruit,
admonito prius Condæo qui præmissis peditarij cum secundæ aciei equestri-
bus copijs ad illum accedebat: cum reuertenti occurrit, quod ad pugnam non
potuisset elicere Andium, munitissimis uallis intra castra sua continentem, &
propter summam nebularum caliginem, ut ne proximi quidem dignoscere-
tur. Itaq; nihil præter tormentorum tonitrua eo die actum.

Circiter nonas Nouembres bello Danico, adhuc flagrante, Fridericus Rex
Daniae castrum Vuardeburgum positum in rupibus maritimis Suetiae conter-
minis deditione capit, sed amissis præcipuis duobus ducibus sui exercitus
Francisco à Brogkhausen, qui morbo correptus obiit, ac Daniele Ranzouio,
uiro non saltem strenuo ac forti, sed & literato, qui paulo antè deditiōem in-
aggere quodam adhortatus magistros tormentorū, quibus obsessum castrum
quateretur, ut diligentem in oppugnando castro ponerent operam, impro-
so globo à Suecis ictus, occubuit optimè meritis de Rege Danico, eoq; iudi-
cio multorum post se relicto, si superuixisset ipsum diuina gratia, uirtute eius
aspirante, bellum grauissimum feliciter confecturum fuisse. Fridericus uerò
Vuardeburgo recepto cum ualido exercitu in regnum Suetiae cum progressus,
idq; cæsis obujs hostibus, qui ingressum circumuallare conati erant, popula-
tur ac uastat.

Duodecimo Nouemb. Aumalius qui cum Regio exercitu in Lotharingiam
profectus fuerat, ut & Germanos, qui ad Pontificiorum auxilia expectabatur,
exciperet, & eos qui Hugonotorum causa apparabantur transitu prohiberet,
cognito, nonnullas aduersariorum turmas esse in agro Argentoratensi, eas ma-
nè inuadit ac dissipat: Præerat illis Cochæus Delphinus uir militaris, erantq;
mille & quingenti tam pedites quàm equites, quos conflat è Lugdunen-
Delphinatium, Burgundorumq; reliquis, illudq; inter susceperat, quod ex o-
mnibus alijs locis præclusa erat ad Condæum uia. Quare nauibus in Alsatiam
appellens, atq; in terrâ descendens, aliquot pagos & monasteria ut Hessem &
S. Quirinum diripit, & fama aduentantis Aumalij cognita, Vtmachū contem-
dit, ibiq; cibarijs ab Argentinensi Episcopo Erasmo in die Martini impetratis,
inde Schurmeggum pagum Salmensis ditionis mouet, ac ibidem templū diri-
pit, ac pagum depopulatur, duabus casis incensis. Aumalius itaq; exercitu qui
circiter octo millibus constabat, ex episcopatu Verdunensi, Haslam ducto hoc
die prima luce peditū equitumq; copias expedit, ac in tumultuariè ductarum
Cochæi agmen, dum uariè turmæ dispartitæ essent, incidit. Aderat illo in loco
Cochæus: suisq; instructis prout loci & temporis difficultas ferebat, uiriliter se
cum suis defendit: Aumaliani tamen post longam dimicationem, & suo qui-
dem graui incommodo, superiores tamen euadunt: captoq; Cochæo & ali-
quot Centurionibus & Tribunis, ad centum uiginti cadunt, turmæ, quæ præ-
gressæ fuerant, nec conspecto hoste euaserunt incolumes. Cochæus Meras de-
ducitur: & post aliquot dies eductus ex urbe, quasi cū alijs qui à Condæo tene-
rentur permutandus, extra urbem confoditur.

Decimoseptimo die Nouembris Hugonoti cum toto exercitu, ex uiginti
mille peditum equitumq; constante, ad urbem Lusinanā fabulosis Meluline
narra-

Imperatore Maximiliano II. 2397

narrationibus celebrem ut totis uiribus belli aleam tentarent, periclitarentur¹⁵⁶⁸, contra Heluetiorum agmen duxerunt. Sed Heluetijs in æquiore locum sese recipientibus, sclopettarij regij rem gesserunt, ita ut post quatuor horarum ferè uelitationes, sub noctem Hugenoti receptui canentes, spacio militarij Gallici recederent. Sed postridie Hugenotis in aciem rursus prodeuntibus, uterq; exercitus sub signis totum diem constitit neutris æquiore loco cedere, pugnamq; tentare uolentibus. Ita tandem Hugenoti conuulsis signis castra mouerunt.

Vicesimo tertio huius mensis tres naues Hispanicæ preciosissimis mercimonijs & summa pecuniæ octingentorum millium coronatorum onerata, cum ad euitandas insidias Condensium in Angliæ portum appulissent, publica autoritate detinentur, ac, ut uulgò dicitur arrestatur, de quo latius suo loco dicitur.

Vicesimo septimo Iohannes Vilhelmus dux Saxonix, quem superius ad conuētum Theologorum, Aldenburgium uenisse diximus, Antonium Furmatum legatum Gallicum, qui eò ad sollicitanda auxilia pro rege uenerat, responso uerè Christiano, dignoq; maioribus suis dimittit: nimirum se magno animi marore percepisse contra conuentiones in proximo bello initas, nouos tumultus in Gallijs ortos, & iterum ad arma uentum esse. Celsitudinem enim suam, ut & illustrissimos maiores suos singulari amicitia & beneuolentia erga Reges & Regnum Gallix affectam esse. Intestina autem bella omnium esse perniciosissima, & plerunq; semina diuturnarum dissensionum relinquere constare, ut & in Italia inter Guelphos & Gibellinos acciderit. Hocq; bellum Gallicum eò esse periculosius, quòd altera pars causam eius in reigionē, altera in rebellionem transferat. Esse autem expresso mandato filij Dei diuina ab humanis discernenda: & licet Magistratus & possint, & debeant inquietos & inobedientes subditos legitima pœna compescere, tamen non solum nullū ius habere in res diuinas, sed & uerbo diuino subiectos ac ministros Dei esse, ad Christianam doctrinam per iusta media Synodorum, Colloquiorum & similia promouendam. Vim etenim arma postulare, religionem uerò doctrinam flagitare. Hoc discrimen olim Christianissimos Imperatores obseruasse, Constantinum, Theodosium, Martianum, Iustinianum, Carolum Magnum, Ludouicū Pium, & plures alios, quos imitati sint. Illustris Principis Iohan. Guilhelmi maiores Fridericus, Iohannes, & Iohannes Fridericus, sanctæ & honorificentissimæ memoriæ Principes & Electores Imperij. Exortis enim dissensionibus in Ecclesijs de indulgentijs prudentissimè cauissè, ne inde noui motus & tumultus excitarentur, & religionis controuersias uiris, eruditione, pietate & uirtutibus præstantibus pie commisissè, qui omnia certamina ad fontes sacrarum literarum reuocarent, & diligenter inspicerent primitiua Ecclesiæ doctrinam & disciplinam. Ex qua pia & sancta diligentia plurimas Ecclesias in Germania, sine omni periculo & detrimento Reipub. in doctrina & ritibus reformatas esse. Ac postquam potentissimus Imperator Carolus Quintus (sanctæ memoriæ) quibusdam Germanicis Principibus & statibus Imperij confœderatis bellum inferret, & conaretur confessionem sibi anno tricesimo Augustæ exhibitam auferre, haud felicè habuisse exitum, atq; tantum Illustris. Electoris Iohan. nis Friderici senioris intellectu & constantia in religione commotus, ut & liberè eum benignè dimiserit & publicis literis confirmarit, Maiestatem suam ipsum, posterosq; suos, religionis ergò nunquam molestaturam esse. Et hanc illustri laude celebrati Principis piam fortitudinem non minimam cau

1568 sam fuisse constitutionis illius, quæ de pace Religionis inter Casarem & ordines Imperij facta sit. Quamuis autem ipse Zuuinglianam seu Calvinisticam religionem (ut uulgò nominantur) actionesq; eorum omnes nō probet, tamen non dubitare suam Celsitudinem, inter ipsos & præsertim simplices auditores complures esse, qui syncerioris religionis & tranquillitatis cupidi & amantes sint, quorū uita & bonis non solum parcendum, sed & conscientijs consulendum esse, pietatem & humanitatem suadere: neq; expellendos doctores fore, si puram Euangelij doctrinam amplecterentur, & confiterentur, publicamq; disciplinam non perturbarent, ne Magistratus (ut Gamaliel dicebat) uideatur Deo resistere uelle, neue contra Christi doctrinam triticū cum Zizania euellatur. Quare Illustrem Celsitud. suam optare, Regem clementiss. piè discernere causam Religionis à negotijs Politicis, & in reformanda religione sequi Christianissimorum Imperatorum, sub quibus Christiana religio floruerit, exempla: Id Celsitudinē suam à Deo Opt. Max. precari, & ut in politicis, sic quoq; hac in re, suam operam pio & officioso studio polliceri. De fœdere cum Pontifice Romano & Hispanorum Rege inito famam non solum ad aulas Principum peruenisse, sed & totam peruolasse Europam. Et Illustrem Principem, Regiam Maiestatem celare nolle, in proxima expeditione Gallica, cum Fuldam transiret, quosdam legatos electorum sibi retulisse, Casareos commissarios in mandatis habuisse à legatis electorum Politicorum petere, postquam sua Maiestas percepisset, Pontificem Romanum, Regem Hispaniarum & Galliarum fœdus contra Ultramontanos inisse, ut hæc dominis suis indicent, ne sua Maiestas in suspicionem ueniat, eam quoq; eius fœderis sociam esse. Tum legati Gallici cuiusdam mandatum, quod Germani Instructionem appellant, ad Ducem Bavarie Albertum per totam Germaniam euulgatum esse, in quo non obscure suaderi etiam alijs Principibus fœdus ad tuendam & restituendam Catholicam religionem. Ad quod negocium conficiendum etiam omnes uires & opes regias promitti & deferri. Deinde notum esse Hispanos in Belgicis hostiliter seuire non solum in eos, qui arma arripuerint, sed & eos qui bono Zelo adprobarint confessionem, quam Augustanam uocent. Et non solum non fuisse seditiosos, sed & tumultuantibus restitisse. Quod certissimum argumentum sit, hoc Belgicum bellum cum fœderatis, contra omnes, & præcipue Germanos, hanc religionem profitentes, susceptū esse ac geri. Velle autem Illustrem Principem de Rege, titulo Christianissimi ornato, & sua natura clementissimo, optima quæq; sperare, nec dubitare suam Maiestatem perpensuram, si tale fœdus reuelatum fuerit, hoc ansam & causam daturum subitis tumultibus, seditionibus, ciuilibus bellis, & maximis deuastationibus, non solum in Gallia & Germania, sed & in uniuersa Europa. Nam non solum exacerbari Calvinistas, sed etiam status Augustanæ confessionis compelli querere salutaria remedia. Nec etiam eos ordines Imperij qui etsi adhuc consentiant cum Ecclesia Catholica, tamen pietatis tranquillitatisq; amantes sint, conatum hūc probare. Minus quidem curare has rationes Ecclesiasticas, quam Politicas, eo quoq; nomine, quod illi non tantam curam habeant posteritatis, quantam hi ex quorum progenie familie conseruentur, & regna & principatus gubernentur. Inde haud dubie etiam clementissimum & prudentissimum Imperatorem Maximilianum secundum commotum esse, suis subditis in Austria emendationem Ecclesiarum iuxta Augustanam confessionem concedere. Veram enim religionem non esse causam seditionum, sed potius neruum omnis discipline & obedientiæ, modo

Imperatore Maximiliano II. 2399

modò Dei obedientia iuxta regulam Apostolicam præferatur mandatis hu-¹⁵⁶⁸manis. Causarum autem omnium eam, quæ propriè sit Christi & sponsæ suæ grauissimam esse quis dubitet? In qua tamen summos Monarchas, Reges & Principes, ut Biblicæ, Ecclesiasticæ & aliæ Historiæ testentur, nõ absq; singularibus pœnis Dei peccasse. Qui enim in his delinquit, eũ pupillam oculi Dei tetigisse putari. Quapropter Illustrem ducem Iohannem Guilhelum ex Christiana pietate & singulari amore erga Maiestatem regiam & totum regnum Galliæ omittere nequiuisset, quin harum rerum Regiam Maiestatem officiosè & amicè commonefaceret, & officij Regij admoneret, ne forsitan, ut multis quoq; acciderit potentissimis gubernatoribus, quædam ignorantè agerentur, quarum postea pœniteat. Nam detrimentum Ecclesiæ & Reipub. non facile reparari. Quod autem attineat ad Regiæ Maiestatis petitionem, Illustrem & Generosissimum Principem, non minus quam maiores suos nobilissimo Regno Galliæ ex animo fauere, semperq; amicitiam & necessitudinem, natura, cognatione & beneuolentia multis non solùm annis, sed & seculis consistentem & confirmatam suis officijs & studijs augere & ad posteros propagare. Et hanc ipsam ob causam initio susceptæ gubernationis, quamuis religionis, politiæ, & subditorum cura & necessitates aliud exposcerent, tamen in honorem Clementissimi Regis & tutelam Regni se ipsum ducè equitatu iuxta conventiones conducti præbuisse, ac præterea tria millia conscripsisse. Nec unquam Regiæ Maiestati officia & obsequia sua, quantum salua Religione & conscientia fieri possit, defutura, præcariq; à Deo Regiæ suæ Maiestati, Veram uerbi diuini cognitionem, felicem successum in gubernatione, bonam ualitudinem corporis atq; salutarem & firmam concordiam & pacem in regno.

Hoc eodem die nimirum uicesimonono Nouemb. Erasmus Episcopus Argentinensis, cum ab obitu Guilhelmi prædecessoris è uita euocati anno millesimo quingentesimo quadagesimo primo, Episcopatu magna laude præfuisset, ex hac mortali uita ad æuum perpetuum & ad cœlestes sedes ab hoc ingrato seculo migrat. Natus patre Christophoro Limpurgensi Barchonensi, cui familiæ perpetuus Pincernatus Imperij est à maioribus tributus, & matre Agnetè Comitissa Vuerdenbergensi, anno millesimo quingentesimo septimo cum domi rudimenta litèrarum unà cum fratre Alberto sub Ludouico Kielio Lucernate didicisset, ac Thubingæ à Iohanne Stofflero in Mathematicis, à Cunrado uerò Bruno & Iohanne Marquardo Iureconsultis in Iuris prudentia instructus fuisset, in Gallias Lutetiam se contulit, ac cum aliorum doctorum, tum uerò Iohannis Sturmij uiri doctrina & prudentia clarissimè familiaritate usus, tanta & tali morum, iuuenis cum esset, suauitate uixit, ut hæc ipsa suauitas tantũ ei pararet autoritatis inter æquales propter prudentiam quantum uoluptatis propter humanitatem. Deinde hæc uirtutes sibi à natura inchoatas, officijs uitæ confirmatas, in Germaniam secum profectas, ita retinuit, & ita coluit, ut Episcopatus honorem neq; optatum, neq; petitum, collegæ, qui tum Argentiæ erant, ei cum summa gratulatione & lætissimis uotis detulerint: Episcopus factus, magnarum uirtutum magna documenta dedit, ut humanitatis in familiaritate, lenitatis in errore, clementiæ in uenia, misericordiæ in pœnis, iustitiæ in sceleribus, æquitatis in ratione, patientiæ in iniuria, frugalitatis in re domestica, moderationis in liberalitate, ita, ut quas uirtutes Xenophon in suo Cyro prædicat, in hoc principe, si magna maximis cõparare licet, apparuisse fatendum sit. Constat enim ex familiaribus neminem offensum ulla unquam seueritate, neminem in erratis ueniam petisse cui non ignouerit, etiam in delictis, in multis, atq; suppli-

1568 cius ita se gessit, ut in seueritate refugium haberet homines miseri, humanitatis, & in uitis, & criminibus Respub. grauitate non desideraret, atque ambas hasce res ratione bona atque moderatione recta allequebatur. Iniurias & priuatas, & publicas ita dissimulauit, ut nulla unquam extiterit ulciscendi cupiditas: frugalitatis & parsimoniae testem habuit successorem, percipientem quae ille post se reliquerat in cellis uinarijs atque frumentarijs & in facultatibus annuis. Et tamen in hac ipsa frugalitate nemo extitit, qui de ipso cõquereretur, uel qui non praeter mercedem beneficium acciperet. Praeter has uirtutes tam pacis publicae amans, tam cupidus cõcordiae inter omnes ordines, tam auidus literarum fuit, ut solus uel cum principibus uiris dignus atque pernecessarius uisus sit, qui duplicatam aetatem uiueret. Pacem siquidem ita amauit, ut belli rumorem etiam saepe extimesceret: Neque unquam Imperij dissidium approbavit: & pacem etiam iniquam armis anteponebam putabat, neque bellum fuit ullum, cuius exitum non prouideret: Pacis ad haec studium demonstrant multae controuersiae a se cum alijs tum Reipub. Argentinensi uel remissa, uel dissimulatae, quas a maioribus acceperat. Porro in hac religionis dissensione omnem moderationem cautionemque adhibuit, ut ne dissentientibus sententijs animi dissiderent, & pertubaretur ocius publicum. In Pontificibus multa requirebat, multa improbat: Pontificatum tamen ita improbat, non qualis esset, sed ut autoritate patrum, quorum erat studiosissimus, constitutum credidit, quae in re quod fieri debebat, poterat prouidere, quod uero fieri per homines non poterat, ferre potuit, non potuit corrigere. In diiudicatione uero controuersiarum Ecclesiasticarum plerumque autoritate Lactantij, Cypriani, & Hieronymi in Epistolis Theologis a quamplurimis conferretur. Literarum amorem luculentissime declarauit, quod, ad dignitatem Episcopalem euectus, Iacobo Surmio & Martino Bucero autor extitit, uocandi e Gallijs Iohannis Sturmij ad scholam Argentinensem constituendam, quae ad annos triginta haecenus ita floruit, ut nulli dubium sit, quin se sit ipsa posthac superatura & profutura fructus longe meliores atque uberiores, quam usque ad hoc tempus mortales senserint, si uiam a Sturmio ingressam prosequatur. His ergo uirtutibus ornatus cum esset, ac difficilima tempora Germaniae imminerent anno aetatis sexagesimo primo dominica prima aduentus anni huius placidissime nullius doloris aut aegritudinis significatione, ulliue corporis motu aut perturbatione, moritur, cum adhuc uerbis ei praerent quidam sententijs & intelligenti usque ad extremam animam, astante Sebaldio Rutzio doctore medico Argentinensi successorem habuit Iohannem Comitem de Manderscheidt & Blankenheim, de quo in Ianuario anni subsequenti dicetur.

Circiter finem Nouembris Atracicus cum nullae rei praeclearae gerendae occasiones praebentur, quod Albanus rem fortunae committere nolle, & ipsius copiae oppidis praesidio ab Albano firmatis, omni que comiteu intercepto, tempore hyberno summa rerum penuria conflictarentur, per Eburonum agrum ad Picardiam contendit: adque Sanremiacum & Ribemontem uenit cum uniuerso exercitu, Condeum aduendi (ut constantissima ferebat fama) consilio uidebatur praecleara occasio rei bene gerendae: Et, si ulterius fuisset progressa, maximum ad luculentiore pacem momentum habitura. Omnes iam uicinae urbes consternatae, & Lutetia quidem ipsa trepidabat: nec aderant militarium auxiliorum rationes. Audio ad Pictauinam regionem, Aumalio ad Lotharingiam satis occupatis. Itaque Oregianus, dum ulterius in Galliam ducere instituit, Germanorum copiae id negant, iam elapsi temporis

Imperatore Maximiliano II. 2401

temporis stipēdia petēdo, infensioribus animis. Tribuni excusabāt, nec se ad bellum in Gallia gerendū militiam Oregiano pollicitos, nec id se facere posse quod Regi essent beneficiarij. Dissipatis ita ducū militumq; animis, & dissipatur exercitus: Germanis dicitantibus, se post tot inutiles labores in patriam uelle redire: Gallorum etiam cō plurimis inter istas distr. ctiones quoti die diffluentib. Et quoniā per illā partē præclusus erat in Galliā aditus, Oregianus cū nōnullis Gallorū ducibus, Germaniā cum exercitus reliquis re- petere instituit, ut cum Duce Bipontino, qui auxilia adiuuandos Principes religionis apparabat, sese cōiungeret. Hic fuit exitus militiæ Oregianæ.

Tertia Decemb. die, Heluetij, quod Auraicus Princeps ex Belgio re in- fta rediens, circa id tēporis in Galliam peruenisset, Regiꝝ impetrādi per te- gnum trāsitus gratia, quatuordecim currulia tormēta donasset: & quod Dau- malæus Hugenos qui circa Neoburgum & Montē Belligardi mille quin- gentorum numero coierant, non procul à Mediomaticum uibe cecidisset profligassetq; latitiæ publicæ & gratulationis causa omnia maiora tormen- ta emiserunt.

Circiter duodecimum Decemb. diem Regij Mirabellū in Pictonibus ca- piunt, eiꝝ Comitem Ludium præficiunt ad arcis obsidionem continuandā, eamq; decimo sexto subsequente per speciem colloqui intromissis militib. capiunt, ac mox persequente iniquissima hyeme, ut hostiles exercitus sub di- caltramentari nō possent, uterq; exercitus in hyberna deducitur Andij, Picta- uium Salmurtum, Chinonem: Condeci, Tuartium & Montreuilbelkeum.

Vicesimo Decemb. Albanus felici successu rerū contra Auraicū inflama- tor, cognita arrestatione nauū Hispanicarū in Anglia facta, omniū Anglo- rum Antuerpię & alibi in Belgico negociantiū ades firmissimis custodijs se- rant, bona arreat, & mercatoribus ne hæc sub grauissimā pœna alio transfe- rant, interdicit. Mox quoq; Geusiorum reliquias per uniuersum Belgiū per- quirat, atq; nouis uectigalium oneribus in populum iniectis ob impietas bel- li factas. Tornaci autem & Valencenis, ad quinquaginta ciues, per publicos carnifices decollari iubet.

Decembris die uicesimo octauo, qui erat dies innocentium puerorum, ue- sperī circiter octauā & nonam Illustris. Princeps uere Christoꝝ horus Dux Wuirtenbergensis ac Teccensis comes Montis Pelicardi à puero uarijs casti- bus iactatus, literis excultus, exteris expertus, linguarū peritus, experientia clarus, periculis infractus, bello strenuus, imperio iustus, cōsilijs prudens, & pacificus, Ecclesiæ nutritus, studiorū Mœcenas; exulū asylum, uirtutis the- atrum, pietatis exemplū, pater patriæ, infinitis laborib. exhaustus, placide in Domino Stutgardie obdormit. Exigit autē optimi ac laudatissimi Principis uirtus, eiusq; erga Ecclesiam, literas atq; Remp. merita postulāt, ut nonnulla de eius uita. moꝝ. ac rebus gestis breuiter attingamus. Natus est ergo insi- gnis Heros in amœnissima arce, quæ est ad oppidū Vracense, anno post recu- peratam humano generi salutē millesimo quingentesimo decimo quinto . . . Id. Maij post secundā horā matutinā, patre Vdalrico Duce Wuirtenbergico, cu- ius tantum animi robur fuit, ut nullis reb. aduersis frangi potuerit, tāta in re militari industria, ut à cōfœderatis Sueuis ditione sua pulsus, eā profligatis disiectisq; omnibus recuperarit. Mater ei fuit Sabina Illustris. Principis Al- berti Ducis Bauarię filia de cuius uirtutibus & obitu diximus superius in- ter alia, quæ acciderunt anno sexagesimo quarto in mense Septemb. Admo- dum uerò puerū mox iniqua fortuna excepit ut rectissimē nomē Christo- phori accepisse uideretur. Nam cū pater à Sueuici fœderis socijs anno mil- lesimo quingentesimo dicimonono tota prouincia sua exueretur, quod

1568 Reutlingam ciuitatem Imperialem obsidione cinctam occupasset, Dux
 Christophorus uix dum quatuor annos natus in Boioaria ad Guilhelmum
 & Ludouicum duces auunculos deportatur, à quibus per aliquot annos su-
 stenatus fuit. Etsi autem per aetatem tum fortassis non satis intelligeret qui-
 bus praesidijs & commoditatibus careret, tamen cum naturae quodam ductu
 omnes amore parentum & patriae teneamur, fieri non potuit, ut Christo-
 phoro admodum tenerae aetatis Principi illa non & molestiam & triste desyderi-
 um crearent. Hinc à Senerissimo Rege Ferdinãdo, cui iam de Prouincia ac
 agro Vuirtenbergico cesserant confederati, Oenipontum translatus, inde
 Neapolim Austriae, atq; Lomum Stiriae oppidum missus. Et cum in puero
 iam ad liberales disciplinas praecleara indoles & eximia uoluntas ad uirtutem
 eluceret, non quid sibi isto rerum statu maxime expedire uideretur, specta-
 uit Rex Ferdinandus, sed quid & se Regem, & tot regibus progenitum, &
 Principem Austriacum maxime deceret de Duce Christophoro consulere
 atq; statuere cepit. Quare cum ea tempestate Michaël Tiffernus celebris
 Philosophiae professor Viennae, (quem infantem fascijs inuolutum, Turcis
 pro suo more praedam & caedes per Pannonicos Germaniae fines agentibus
 extortum & educatum fuisse constat) nobilium atq; illustrium adolescenti-
 um institutioe clarus haberetur, ideoq; magno in honore apud omnes esset,
 eum Rex Duci Christophoro praefecit, & mandauit ut. nō solum ijs artibus
 adolescentulum imbueret, quibus iuuentus uulgò ad humanitatem atq; uir-
 tutem informari solet, sed illis etiam disciplinis erudiret, quae maxime uirum
 Principem decerent. Quod ille tanta diligentia, studio ac fide perfecit, ut cer-
 te nulla unquam Ducis Christophori in literis mentio fieri queat, cum qua
 non coniungatur immortalis Tifferni laus & praedicatio. Cum uero iam ado-
 leuisset prima tyronica aulica apud Imperatorem Carolum Quintum fecit,
 itaq; se gessit, ut optimo Imperatori propter praeclearam ingenij indolem, &
 femina uirtutis ac bonitatis, quae se luculenter in eo ostenderent charissimus
 esset, ipseq; anno tricesimo secundo à bello Turcico per Noricum & Italiam
 domum reuertens, eum secum in Hispaniam adducere cōstituerit. Sed cum
 Christophorus certior factus à suis hoc agi, ut unicus haeres in ordinem Ec-
 clesiasticum redigeretur, è comitatu Caesaris diuertens, cum Tifferno (disci-
 puli adeò studioso, ut nullis suis incommodis nullis periculis adduci potue-
 rit, ut ab eo, quoad uixit, unquam discederet) fugam capessit, & per Alpes
 Carnicas, perito quodam itinerum & claustrorum duce ad suos in Baioaria
 euasit. In qua fuga cum insequētib; Hispanis ipsius equus labore fractus,
 grauiter claudicare cepisset, Tiffernus celeriter equorum facta cum eo com-
 mutatione, cursum per ambages tenere iubet, ipse eū quo dux uectus erat,
 equum in lacum qui fortē aderat impellens, submergit, ibiq; inter arundines
 ac salices per illam noctem atq; diem sequentem delitescens insequentium
 conatus frustratur, ac se praesenti periculo liberat, quod ex itinere retracto ei
 potissimum imminere uidebatur. Hinc paulò post patris, qui armis ducatum
 recuperare cōstituisset, suasu atq; consilio in Francisci Regis Galliarum cliē-
 telam se contulit, ibiq; non solum Gallicam linguam ita didicit, ut eleganter
 & scitē ea uteretur, sed & cū magnis uiris prudentibusq; quotidie uersare-
 tur, & à Rege perhumaniter & liberaliter haberetur. Cumq; Rex in armorū
 tractatione periculisq; adeundis animi quandam celsitudinem dignam illa
 familia, dignam Germano Principe, cum heroica corporis statura & robore
 coniunctam animadu erteret, & eo tempore expeditio in Pedemontium pa-
 raretur, Rex ei uix annos uiginti duos nato tria & uiginti signa militum cō-
 misit, quae ita duxit, ut multa industriae, uirtutis, fortitudinisq; documenta
 ederet.

Imperatore Maximiliano II. 2403

ederet. Expeditione autem ista cōfecta grauisissima eum pericula excepere. 1568
Nam dira lues & pestilentia, exercitum quem ducebat, inuasit, & ipsi eodē
tempore secunda mensa infecta apposita, qua usus fuisset, in morbum & do-
lores totius corporis grauisimos incidit, ita, ut de eius incolumitate propē
fuerit desperatum. Sed ex eo morbo, mense exacto, Domini benignitate re-
creatus, cum in aulam rediisset, ac nocte quadam Regi opera data, unā cum
comitibus duodecim in oppido Chastellere aut domū se recepturus esset,
sexaginta armatos insidiatores obuios habuit, qui ita eum inuasere, ut in
manu uulnere accepto, nō citra periculū sibi suisq; uim patefecerit. Deinde
cum anno tricesimo octauo Imperator Carolus & Franciscus Galliarū Rex
ad Aquas (ut uocant) mortuas Paulō tertio Pontifice arbitro, de pace age-
re uellent, & in itinere Niceę Franciscus & Papa fuissent congressi, Rex (ut
moris est) Pontifici dextrum pedē sedenti pronus osculatur, subsecuti sunt
reliqui Principes & magnates, Dux Christophorus autem, etiam monente
& suo exēplo etiam Germanos Proceres permouit, ut tale obsequiū Pon-
tifici negarēt. Quę res apud Gallos tunc Pontifici addictissimos admiratio-
nem habuit maximā. Sed cū interea pater Vdalricus auxilio propinqui
Philippi Cattorū Tencterorumq; Principis, cuius tunc per Germaniā pri-
ma in re militari gloria, & non cōtemnendę equestres pedestresq; copię e-
rant, auitam ditionē anno millesimo quingētelimo tricesimo recuperasset,
ipse qui persecutiones nonnullorū, quando homines, propter cōfessionem
Augustinā, nouis suppliciorū generibus cōficiabantur, ferre non posset,
in Germaniā reuertitur, ut in expeditione Turcica, quę tunc ab imperij or-
dinibus suscipiebatur, noua uirtutis documenta ederet, sed patre ita uolente
mutato cōsilio in aulam cognati Ducis Bauarici se confert, ac postea suasu
parentis atq; cognatorum cōsilio Annam Mariā Georgij Marchionis Bran-
denburgici plentifulissimi & generosissimi Principis filiā in matrimoniū duxit,
ac nuptijs nulla pompa celebratis, quod Sponsę pater in ipso nuptiarum ap-
paratu, mortuus esset, Mompelgardū cōcessit, ac ibi lectioni Bibliorū & scri-
ptorū sacrorū totū se dedit, & fundamētis antea in religione fideliter positis,
preclarum edificiū solidę cōfirmatęq; assensionis superstruxit, ita ut postea
ingenti ac periculoso bello Germanico moto, in quo Carolus uictor multa
nouaret, ipse quantumuis patre de ditione periclitante religionem ac fidem
suam palam profiteri, ac Basileam cōcedere, quā formulā religionis à Ca-
rolo Quinto præscriptam recipere maluerit. Patre uerō anno Domini mille-
simo quingentesimo die sexto Nouemb. naturę cōcedente: Quo tempore
Tridentinū conciliū habitum fuit, ad restaurandā antiquam & catholicā
Ecclesiam, ipse summiā subditorū uoluntate, & expectatione ducatus admi-
nistratione inita, statim in eam curam totus incubuit, ut compositis rebus,
& pulcherrimo ordine distributis officijs domesticis, Ecclesię, scholę, atq;
iudicia rectē cōstituerentur. Quare primum clarissimū, & diuinarū humana-
rumq; rerum peritissimum uirum D. Iohan. B. aliosq; Theologos, do-
ctrinę Ecclesiasticę genus, ad sacrę scripturę normā, ueluti ad lapidē Ly-
dium exegit, ac uiros doctos & docēdi facultate præditos passim Ecclesijs
præfecit. Librū quoq; in quo capita doctrinę Euangelicę, paucis illis quidē,
sed fortissimis scripturę & patrū testimonijs edidit, per legatos ad Episcopos
tum Tridenti agētes, misit, ac ne patrociniū libro deesset, etiā Theologos ho-
mines doctos ablegauit, ut coram agerent atq; docerent, uictis etiam in tam
bona causa animū nō deesse. Mox uerō cōcilio absoluto, Ecclesięq; Halcyo-
nijs datis, Ecclesias restituit: uiros doctos superstites, mira liberalitate colle-

1568 giti: certā & scripturę cōsentaneam formulā cæremoniarū tradidit: Cōciliū
 Ecclesiasticū ex doctis & prudentib. uiris cōstituit, q̄ & matrimoniorū causę
 discerparētur, & quedā sacri ordinis emēdārētur, cuius seuerus cecor, quo
 ad uixit, fuit, parochiarū prouentu sustentationi pastorū non sufficiente, ex
 annuis redditibus horū inopiā subleuauit. Cæteras Ecclesiasticas opes quę
 in illa prouincia permagnę sunt sic tueri solitus, ut nihil earum in profanū
 usum cōuertī, nihil omnino distrahi pateret: Si autē redditus per quæstores
 colligere, ut corū causas nihil faceret deteriores. In ipsis porro cœnobijs, to-
 tius prouincię iuuentutem ad Ecclesię munera & ad omnes Reip. functiones
 institui præparari, & expoliri uoluit. Compositis ad hunc modū rebus
 Ecclesiasticis Academię Tubingensis renouandę studiū suscepit, numerum
 professorū à patre Vdalrico conitutorū augens, ac ne quid cōmoditati be-
 neficiorum, qui Principis stipendio ac liberalitate, numero centū & quinquā-
 quaginta, fouerētur, deesset, collegiū ipsorum nouis & sumptuosis a disti-
 ctijs amplificauit, suppellectile librorū instructissima exornauit, quo qui in
 cœnobijs cognitione linguarū, atq̄ artium dicendi imbuti, Theologię studiū
 inchoassent, tanto rectius feliciusq̄ in maiorib. disciplinis cursum suū confi-
 cerent. Huic tam insigni Academię ut nulli Germanicarū Scholarū nec stu-
 diosorū, nec doctorū frequentia per multos annos cesserit, aliud ornamentū
 adiciens pedagogiū Sturgardianū, in quo pueri & adolefcetes ad literas
 Latinas & Græcas discendas missi, se maioribus studijs præpararēt. Hac cu-
 ra generosissimus Princeps defunctus, iudicia cōstituit, & cū animaduertisset
 subdidis per prouinciā ualdē detrimentosam & penē inexplicabilem liti-
 um materiā ex eo nasci, quod ppter superiorū temporū iuris Cæsarei igno-
 rantiam, aliud de plerisq̄ negotijs in parum iustā consuetudinem uenisset,
 quod tunc ex Cæsareo iure oppugnaretur à doctis, expeditam iuris formā
 de cōmercijs, de successiōibus, delictis, cæterisq̄ politicis negotijs, popu-
 lari lingua promulgauit, etiam ea definiēs, quæ iam diu in iure Cæsareo cō-
 trouersa, & penē æquis rationū momētis in utramq̄ partem distracta essent.
 Huic affine & illud, quod cum in prouincia sua ponderum ac mēsurarum
 magna uarietas esset, quæ subinde & magistratibus labores magnos, & con-
 trahentibus inter se magnas contentiones pareret, ipse eorum ratione habi-
 ta, ea ad æqualitatem & æquitatē redegerit, egregiē dicens, se in ducatu suo,
 ut religionē unam, ita & pondera mēsurasq̄ similes habere uelle.

Exin restituta disciplina, satisq̄ moribus publicis, edicta salutaria, de fera-
 rum securitate, seuerius à patre proposita, ita constitutis gradatim sæpius
 delinquentibus pœnis, rem temperauit, ut neminem nisi petulantissi-
 mum, & quem ipsa contra magistratū peccandi pertinacia delectaret, duri-
 us tractari uoluerit, iudicans pro sua pietate & sapientia optimus & præstā-
 tissimus Princeps, nō esse illa acerbius exigenda, quæ parens & distributrix
 rerum omnium natura in promiscuo hominum usu reliquisset, licet à maiori-
 bus iam diu usurpata, ac possessa. Cæterum ut in religione cōseruanda, pius,
 scholis sustentandis liberalis, ac iustitia administranda sedulus fuit, sic & cæ-
 teræ eius actiones splendidissimis uirtutum radijs eluxere. Nam in subdito-
 rum querelis audiendis ita benignus fuit, ut nulli quantum uis pauperi adi-
 tum denegarit, sed libellos eorū supplices ipse receperit ac legerit, hoc nō so-
 lum sibi mirabilem amorē populī cōciliās, sed & calumniatorib. uiam præ-
 cludēs cum ex eorū relatione nec error, nec fraus ei obijci posset. In onerib. à
 populo exigēdis mitis, quē nulla alia de causa in rem suā onerauit, quam ut
 ingens æs alienū, sumptib. bellicis à patre conflatū, atq̄ in hæreditate reper-
 tum, dissolueret, reliquū sumptum ita faciēns, ut luxū uitaret, ac rei familia-
 ritu-

Imperatore Maximiliano II. 2405

rituendæ studeret, subditorū opes dubijs temporibus suam potentiā ac præsidium interpretans, cōtraq; tenuitatē eorū suam infirmitatē & inopiam quā crebras exactiones, necessariō cōsecuturam uidebat. Licet autē ipse temperantia ac frugalitai operā daret, tamen cum hospites honesti aduenissent, munificentissimus fuit, nullis omnino sumptibus parcēs, eos nō uno loco (quod ab alijs fieri solet) sed per totā ditionē suam hospitio magnificē excipiēs, & per suos legatos & honoris causa deducēs. Similiter ministris uerbi honesta stipendia dedit, doctorū lucubrationes sibi dedicatas liberalissimē est remuneratus, ac eos qui in ipsius seruitijs cōsueuissent, rude donatos ad annos uitæ munificentissimē sustērauit: uiduis & pupillis ex publico alimentā cōstituit: pauperes tanto fauore est profecutus, ut nō modō eos iuuaret, sed & statuta publicē ederet, quomodo ipsi accipiēdi & eleemosina recreādi essent. Ac ut erga suos benignus, moderatus & liberalis extitit, sic beneficiā eius multi exules & homines docti, Germani, Itali, Galli, Allobroges & Belgæ sensere, quib. salaria annua decreuit, ut aula ipsius officina liberalitatis, & portus miserorū fuerit, pacis uerē & cōcordiæ studiū, quantum in ipso fuerit, nō ex eo solū liquet, quod ipse semper ab omnib. turbulentis cōsilijs absuit, ac quō pacē illibatā cōseruaret, nec uicinos offenderet sepē lacessitus de iure suo celsit, sed & qd ne alijs per Germaniā principes ad arma decurrerēt, semper quantū in se fuit, obtulit, magnōq; suo cū incōmodo & detrimento aut missis legationib. aut ipse profectus, intercessor & pacificator grauissimas dissensiones sustulit, multorūq; animos planē exacerbatos, sua sanauit prudētia & bonitate: Ita ut propter hāc unicā uirtutē, laudatiss. Imp. cōsilio ei legatio in Galliā pro Meti repetēda in Comitijs Augustanis decreta, & negociū grauis. & periculosissimū inter Albertū Marchionē Brandenburgicū, ac ipsius aduersarios Episcop. Vuirzburgicū & Bābergensem cōmissū fuerit. Hoc ergō animo cū esset, per 18. annos, quib. puinciā rexit, ab armis quieuit, & bellū nō necessariū gerētes, nō à iustitia solū discedere, sed etiā aureo hamo piscari cū Augusto Casare sapiētissimē iudicauit. Veruntamē ei nec animū, nec uires, ad tutandū suos cōtra uim atq; iniuriā, defuisse, Eluangana ppugnatio contra Teutonicos suscepta & uindicta, de Vdalrico Rechbergio præpotēte nobile, sumpta, satis testatur. Imperatori, ac inter exteros, Regi Galliæ, & Electoribus qui superiore gradu erāt, sua studia, ac uicinis principib. præclarā uoluntatē ita approbauit, ut illis sumōpere acceptus, his uerō charissimus esset. In negocijs omniū suscipiēdis atq; tractandis adeō sedulus ac indefessus, ut multitudinē laborū mortē sibi alienissimo Reip. & Eccles. tempore accelerasse à plerisq; putetur. Etenim cū nondū annū quinquagesimū egressus esset, magnā imbecillitatē omniū uirū um sensit, ac ad finem usq; uitæ ualitudine haud cōmoda usus est, sed ea tamen, quæ ipsum à Reip. & rerū priuatarū cura non auocaret. Nam & statuta & ordinationes emendauit & auxit, & omnia ita cōstituit, ut & Reip. & Eccles. statū tranquillū post se relinqueret, caterū imbecillitate ob mortē ex morte filij Eberharti cōceptum inualescēte, migrationē ex hac uita nō solū meditatā habuit, sed etiā quasi satur dietū cū patrib. eam maiorē in modū expetiit. Quare cœna Dominica in ipso Natiuitatis Dñi die accepta, ac sumō beneficio incarnationis Dominicę totis istis ferijs ad animū reuocata, tandem in uera agnitione filij Dei in die Innocentiū inter horā 8. & nonā ita placidē obdormiuit, ut circūastātes dubitarent, nū dulci quietē frueret, an uerō animam ageret. Cū regnasset annos 13. mensem unum, dies 22. uixisset annos quinquaginta tres, menses 7. dies sedecim. Vxorē habuit eā quā diximus. Annā Mariam Brandenburgicā, ex qua pulcherrimos duodecim

1568 liberos partim Mompelgardī, partim Stutgardiaē suscepit, Eberhardum primogenitum, eum de quo antē sepē diximus, Maximilianum, Huldericum, qui omnes immatura morte, patre superstite, erepti fuere, Ducem Ludouicum, unicum ducatus hæredem natū Stutgardiaē, anno 54. i. Ianuarij quem Deus quam diutissimè superstitem seruet, ac efficiat non solum hæredē & successorem ditionis auitæ, sed & pietatis, uirtutum, & ornamentorū patris. Filias autē Heduiſgim: nuptam Ludouico Landtgrauio Hesiæ, Philippi filio secūdo genito 10. Maij anno sexagesimo tertio Elizabetham: elocatam Georgio Ernesto Hennenbergenſi Principi, primo Iunij anno 68. Sabinam Vuilhelmo Landtgrauio Hesiæ Ludouici prænominati fratri. anno 1566. 12. Februarij, Eleonoram Principi Anhaltino, Ioachimo Ernesto anno 71. octauo Ianuarij in matrimonium traditam. Aemiliam, Dorotheam Mariam, Annam, Sophiam, adhuc hoc tēpore innuptas, Sepultus est Tubingæ, magno suorum mœrore & luctu, & positus ad sepulchra maiorum suorum. Funus ipsius omnibus doctis & orationibus & Epicedijs cohonestantibus.

Circiter finem Decembris Germanicæ copiæ quæ Regiæ pecuniæ merebant propè Moguntiam Rhenum transmittunt. Erant ad quinque millia & sexcenti equites: primarij erant duces, Philibertus Marchio Badensis, duo Dietzj nati ex sanguine Hesiaco, Vuestenburgius, Leiningius, Comes Ringrauij & Bassompierrius. Hoc nuncio accepto Aumalius minabatur Bipontino, & ipsius regioni: res tamen à Bipontino ita prouisa est, ut Aumalius nulla mala ei intulerit.

DE REBUS IN ORBE GESTIS

ANNO M. D. L. X. IX.

1569

Exto Ianuarij Elizabetha Regina Angliæ, cognito, mercimonijs Anglorum in Belgico negociantium ab Albano manus iniectas esse, scripto publicè lingua Anglica edito, arrestationis nauium Hispanicarum causas explicat, & de iniuriâ Albani conqueritur. Quia uerò totius rei historiam id continet, sententiam ipsius breuiter subiiciemus. Atque initio quidem commemorat, se cognouisse, qua ratione ex iussu Ducis Albani Gubernatoris Belgij, nomine Seniorissimi Hispaniarum Regis Philippi, in ditione eius, omnia mercimonia Anglica arrestata, atque subditis suis mercatoribus Antuerpiæ, & alibi, militares custodiæ uicesimonono Decembris adhibitæ fuerint: factò sanè nouo, nec inter regnū Angliæ & domum Burgundiacā antea audito. Quare Regiam suam Maiest. uniuersos & singulos suos subditos in regionibus dicti regis, quæcunq; eæ sint, negociantes, cōmonefacere, ut in posterū se continerent, nec amplius ullas negociationes illuc exerceant, donec sua Maiestas certior de regis fratris sui animo reddatur, quo cognito, se eum uniuersis suis subditis citra moram publicè manifestaturā esse: Proinde Maiest. suam mandare atque iubere omnibus magistratibus & administris ciuitatū, castellorum, portuū, aliorūq; locorum, ut omnes personas, cuiuscūq; status & conditionis Hispaniarū subiectas, uel in eius terris habitantes, uel quacunq; ratione eū agnoscentes, cū bonis, mercimonijs, & nauibus arrestent, quoad Regiæ suæ Maiest. aliud statuerit, hanc esse eius seriam iulsionem & uoluntatem, propter arrestationem, quam Dux Albanus contra Anglos subditos fecerit. Ad hæc mandare Maiestatem suā, si quo in loco uel in oppidis, uel portibus, in quibus Regis Hispaniarum subditi uersentur, sui, uel emendo, uel alia quacunque ratione ac fraude, ipsos ab arrestationis periculo eripere conentur, ut ij per deputatos cōprehensi & bonis, & corpore mulsentur. Maiestatem uerò suam hac de causa id præcipere, quo hæc arrestatio sic

Imperatore Maximiliano II. 2407

fit quasi repignoratio & cautio incommodorum, quæ ex improvisa arrestatione ab Albano facta, exoriri possint: uelle etiam suam Maiestatem, ne dicitur Regis subditi in prosecutione arresti uel corpore, uel alia quamcunque ratione lædantur uel offendantur, nisi sese huic mandato opponant, & ei parere detrectent. Idem quoque in bonis ipsorum seruandum esse. Et, si quis subditus Regis prætendat, se non subiectum huic arresto, eum scire debere Regiam Maiestatem nihil contra eum iniqui statuturam: Verum cum nesciat, quomodo cum subditis suis hinc inde in regnis & ditionibus Regis habitantibus ac negociantibus, agatur, id æquum esse: contentam tamen fore idonea cautione, quod reuocatus ad iussum Maiestatis suæ, re uel corpore se sistere uelit. Si uerò id facere renuat, id mercatori Anglico præuio inuentario bonorum iniungi debere quoad Regia Maiestas certior fiat, quomodo cum eius subditis extra regnum agatur. Maiestatem etiam suam perpendisse, multos negociatores & alios, propter motum Belgicum & alia nocumēta uitanda, ex Belgico in Maiestatis suæ regnum profugisse, ibique sedes fixisse, honestam atque tranquillam uitam degentes. Ideoque uelle ne illi ulla ratione, sed solum fraudem usurpantes, ac Magistratibus parere nolentes, & in aulam uenientes, ut fideiussores pro alijs fiant, & pro exterorum bonis sollicitent, offendantur. Quandoquidem itaque Maiestas sua cognouerit, subditis suis in Belgico manus iniectas, causa cuiusdam nauis recens arrestata, & trium uel quatuor actuarum, quæ cum certa pecunie summa in portus Maiestatis suæ appulerint, hanc esse existimasse declarare rei gestæ seriem, quò perspicui queat, qua ratione delinquentes, quicumque etiam non sint, id sine ullo iure ac ratione fecerint. Primo etenim Maiestatem suam per administratos certiore factam, in quodam portu Regni sui quatuor naues Hispanicas appulisse, cum pecunia ad Italos quosdam, & Belgas mercatores pertinente. Piraticis uerò nauibus quibusdam se ostendentibus, ita, ut Hispanici mari sese minimè committere auderent, sed uerentur, ne solum in illo, sed & in portibus inuaderentur & uiolenter cum pecunia abducerentur: Maiestatem suam ministris omnium portuum regni præcepisse, ut exercitoribus & nautis id significaretur, & non, alijque omnes subditi Regis Hispaniarum contra Gallorum & Piratarum incursionem defenderent. Postea legatum Hispanicum in Angliam maioris securitatis ergò, etiam pro defensione & securitate contra Gallos sollicitasse, eoque factò ipsi mandata, quæ suis missa fuerint impartita & concessa fuisse. Mox uerò legatum Regiæ supplicasse, ut Maiestas sua assensum præberet mercatoribus, & alijs, ad pecuniam deputatis, eam siue mari, siue terra Dobram transferendi, cum significatione pecuniam regiam esse: Ad hoc Regiam Maiestatem suam respondisse, se ei petitioni annuere, & qua uia legatus uel let, se mandaturam, quò eius petitioni satisfaceret: legato gratias agente, ac indicante, se id Duci Albano significaturum, & quamuis uiam amplecteretur, sibi quoque probatum iri. Interea Regiam suam Maiestatem percepisse, Gallos in portu, quò naues cum pecunia appulerint, grassatos, atque naues ad ortos, ita ut nisi auxilia per suam Maiestatem disposita, opera administratorum & aliorum subditorum suorum comparuissent, naues unam cum pecunia exopte atque abducta fuissent. Legato regio hæc significata, & Regiam Maiestatem perpendente, sumptus, quibus naues custodiendæ essent, & ignominiam, si ea in regno deprehensa abducerentur, thesaurum nauibus exonerari atque in loca tuta absque ulla uiolatione custodiri curasse. Quia uerò Regia sua Maiestatem, certò postea cognouerit pecuniam istam mercatoribus pertinere, & perpenderit, qua ratione is thesaurus piculo Piratarum subduceret, nec iniquum uel incòsultum esset, uigore consuetu.

1569 consuetudinis inter Reges ac Principes seruata, in proprijs regnis, nationibus ac ditionibus cum mercatoribus ac negociatoribus, quorum pecunia sit contractare & agere. Ideo, quo Regia sua Maiest. uel ea tota, uel pro parte, idonea cautione praestita, mutuarentur, illam egisse, ut antea cum Regis subditis factum fuerit, nec longè ante alij Principes fecerint. Idem quoque cum alta nauis, quae lana Subanthoni onerata, & in qua pecunia recondita fuerit, factum esse. Cum uero nauiculae Gallicae exploratoriae ei quoque insidiatae, administris & eorum deputatae custodiae magnas pollicitationes fecerint, ne eam tutarentur, Maiestatem suam, Capitaneum insulae Vici eò ablegasse, quò nauis ista tantò melius non saltem custodiretur, sed & exoneraretur. Id quod si factum non fuisset, nauem intra tres uel quatuor horas à Gallis abductam fuisse. Eam uerò quoque ad mercatores spectasse, quos antequam Capitaneus in protectionem suam receperit, ei magnam pecuniae summam à Piratis promissam: uerum ea sperata, ut equum fuerit, ipsum naues militibus armatas in mare magno sumptu duxisse ad dictam nauem protegendam.

Rebus ita stantibus, Hispanicum legatum uicesimonono Decembris obtulisse suae Maiestati literas à Duce Albano scriptas, simulque petiisse, ut ea, naues cum pecunia Regi Hispaniarum pertinente, in portu detentas relaxaret, liberisque dimitteret: Eam uerò respondisse, se naues detinere tanquam fratris sui Regis Hispaniarum, simulque illi ostendisse literas administratorum, ex quibus magnam horum diligentiam perspiceret adhibitam, in his contra Gallosum inuasionem defendendis. Et si uerò Maiestas sua cognouerit, pecuniam non Regis, sed mercatorum esse, de quo intra triduum uel quadriduum plura significatura esset, pollicitam tamen eam, sub dignitate sua regia, nihil se in hoc acturam, quod regi fratri suo oneri futurum, prout intra triduum uel quadriduum, cum reuerteretur intellecturus esset. Discelsisse hoc responso legatum à sua Maiestate, eisque acquiescisse. Hoc interim spacio autem, se ex portibus ulteriorem significationem expectasse, quomodo legato reuertenti finale responsum redderet: Nam constituisse se, non solum naues regias cum bonis impositis restituere, liberisque dimittere, sed & sub fide sua deducere terra marisque, prout antea promiserit. Interea uerò antequam legatus redierit, suam Maiestatem cognouisse, omnia bona, mercimonia, naues, aliaque suorum subditorum Antuerpiae arrestata, his captiuis in aedibus aueruat, praedicto uicesimonono die Decembris, quo legatus in aula fuerit: ita ut quilibet facillimè perspicere & animaduertere queat, postquam arrestatio suorum facta sit eodem die, quo legatus tam amice à Maiestate sua discerserit, hanc extra omnem culpam esse. Permittere ad hanc Regiam suam Maiestatem iudicio uniuscuiuslibet, an talis actio ex bona intentione profecta, uniuersalem, & tam improuisam subditorum suorum ab Albano factam arrestationem mereatur, maximè cum sua Maiestas nullam causam habuerit Regi fratri suo, uel eius subditis aduersandi, nisi quatenus id equitas & ratio ferat. Quare Regiam suam Maiest. apud omnes excusatam esse uelle. Et hoc quidem scriptum sexto Ianuarij in Anglia publicatum, postea in uarias regiones diuulgatum est.

Decimoseptimo Ianuarij Philippus Hassiae Landtgrauus, Philippi senioris & Christianae Ducissae Saxoniae filius, cum desponsata sibi Anna Elizabetha Illustrissimi Electoris Friderici Palatini & Mariae Marchionissae Brandenburgicae filia, nuptias Heidelbergae celebrat.

Vicesimoseptimo Ianuarij armis undique circa Argentinam strepentibus, in locum Erasmi Argentinensis Episcopi, praeter multorum opinionem eligitur Iohannes de Comitibus de Manderscheidt, Coloniensis & Argentinensis

Imperatore Maximiliano II. 2409

sis Canonicus, ac mox Richardus Comes Palatinus Rhenipræpositus & 1569
canonicus Ecclesiæ eiusdem utraq; dignitate se abdicat.

Ineunte Februario Auracus è Belgio per Gallias, ut diximus reuersus
Tabernis Alsatia, indeq; soluens, Argentina cum suis copijs appellit. Milite
uerò magna importunitate stipendium flagitante, ita, ut uix præ eius furore
tutus esset: tandem undecimo Feb. res eò deducitur, ut ad trium mēsum sti-
pendium solutum equitibus quatuor florentis numeratis, residuū intra duo-
decim annos promitterentur: Vrania ac ditione Montfortensi cum alijs reli-
dijs bonis ipsis pignori suppositis.

Eodemq; mense Aumalius ex Lotharingia cū exercitu peruenit, sed pau-
lò post magno damno in Alsatia, finitimisq; locis perpetrato, unde uenerat,
rediit. Interea uerò dum Aumalius Condianos in uicina Germania insecta-
tur: Regina Nauarra, circiter hoc idem tēpus, Niortū ad Cōdensem aliosq;
religionis socios profecta, quo sumptus belli suppeterent, bona Ecclesiasti-
corū, ciuib. oppidorum occupatorum diuendit, atq; ex ijs nō paruā pecuniā
quantitatē cōstat, ac Cellacum Centurionem equitū Guiliacorum captum,
per socios Rupellam ablegat.

Decimo nono huius mensis Vuolfgangus Palatinus Rheni, religionis in
Gallia conseruandæ ac propagandæ gratia auxilia Nauarrao, Condensi, eo-
rumq; socijs promississet: Regi, qui aliquoties literis atq; legatis missis eum à
proposito deterrere conatus fuerat, respōdet, atq; causas belli à se suscepti ex-
plicat. Cum uerò multorū de Gallicana ipsius expeditione, sinistra iudicia fu-
erint, tenorem ipsius literarum hic obiter inseremus, ut eo cognito, æqui le-
ctores sinistris atq; peruersis aduersariorum eius iudicijs neglectis, instituti
huius suscepti rationes, potius ex intentione & uoluntate Illustris. Principis
quàm nēnis diffamationibus aduersariorum æstiment. Literarū itaq; à nullo
alio quàm ab ipsomet Principe idioma Germanico compositarū tenor hic
erat: Se Regiam Maiest. certiore reddere, sibi ab Illustris. Principis Claudij
Lotharingi Ducis Aumalgi ministro Philippo de Scattlet, literas die decimo
octauo Nouemb, nouissimi Meziris ad Gardam scriptas redditas esse, quib.
significarit, cōmuni fama per totam Germaniā sparsa, ad eius noticiā perue-
nisse. se copias p auxilio hostiū Regiæ suæ Maiest. (ut ab ipso appellentur,) 6
conscribere, literas quoq; in Burgundia interceptas, idem cōfirmantes qua-
rum exemplū per dictū ministrum sibi miserit. Quare ipsi ratione prouinciæ
à Regia sua Maiest. demandatæ iniectas suspicionis ac diffidentia causas, cū
de se, tum alijs rebellibus Regiæ suæ Maiest. opē auxiliumq; laturis: ac ideò
ipsum responsum in scriptis à se petiisse, quò expeditio à se suscepta tendat,
& an ut hactenus Regiæ suæ Maiest. amicitia atq; uiciniam coluerit, ita eam
in posterum cōtinuare cogitet. Nam ipsi à Regia sua Maiest. expressim in-
iunctū, ut copijs, quas iam habeat, & ex alijs locis expectet, omnib. qui con-
tra Regiæ suæ Maiest. sceptrū, autoritatē ac cōmodum, rebellib. fauorē atq;
auxiliū prestare conētur, sese opponat: nec quicquā prætermitturū, quod of-
fensū exigat, alijs quoq; uerbis adiectis, eum respōsum postulasse: Se ad hasce
literas ipsi respondisse, quod Regiæ Maiestatis mentē animūq; suū intra bre-
ue tēporis spaciū declaraturus esset. Quò ergo ei satisfaceret, se Regiā suam
Maiest. celare nolle: quod posteaquam superiorib. annis sui subdidi ducatus
Bipōtini, per uarias multiplicescq; expeditiones Gallicanas, tã in redeundo,
quàm eundo grauissimis dānis affecti fuerint, se à ducibus præfectis atq; ui-
carijs, prout par fuerit, nūquam de cōmeatu requisito, ac nō solum recēs ua-
ria ac periculosa machinationes intra & extra imperium Germanicæ natio-
nis concitatæ sint, sed & numerosus equitatus in procinctu conspectus, qui
per

1569 per ducatu suū Bipontinū in Gallias trāsire cōstituerit, ut & fecerit, sibi neces-
 sitatem impositā, ut pro defensione ditionis suæ ac subditorū, copias eque-
 stres atq; pedestres cogeret. Interea uerò etiam se à Rege Nauarræ, Principe
 Cōdensi, alijsq; eorū religioni cōfœderatis, sepius rogatū, ut ipsis cōtra hos,
 qui eos apud Regiā suā Maiest. in crimen uocare, ac uita, bonis, & faculta-
 tibus spoliare conētur, auxilio succurreret: Id quod ex singulari & Christia-
 na cōmiseratione, qua unā cū alijs Electoribus, Principib. ac statibus, cōfœ-
 sionis Augustanæ doctrinā amplectentibus, erga eos tanquā afflictā Chri-
 sti membra afficiat, ipsis denegare minimē potuerit, sed certis modis ac con-
 ditionib. promiserit. Caterū Regiæ suæ Maiest. persuasissimū esse debere,
 expeditionē istam minimē contra ipsam, sed potius pro salute & cōseruatio-
 ne autoritatis eius susceptā: cū Rex Nauarræ, Cōdensis, eiusq; adhærētes
 sibi significarint, ipsos minimē Regiæ suæ Maiest. inimicos atq; rebelles sub-
 ditos esse, aut cōtra suā Maiest. sceptrū quicquam moliri, ut falso de hoc ab
 aduersarijs apud Regiā suā Maiest. insimulentur, sed q; eius fideles atq; obe-
 dientes subditi atq; ministri sint, & maneāt, simulq; sanguinē, uitam ac bona
 pro ea profunderē, atq; omnē debitā obedientiā, in temporalib. atq; politicis
 prestare uelint, modo libertas conscientiarū in causis religionis ipsis cōce-
 datur, prout ea in factis confirmatis, & promulgatis edictis pacificationis ipsis
 promissa atq; induta. Verū instigatione quorundā irrequietorū, ac publi-
 cæ tranquillitatis inimicorū abolita atq; sublata fuerit: ipsorū tanquā præci-
 puorum autorū nouæ religionis uitæ atq; salutis insidijs structis, ut id p totā
 Germaniam notoriū ac manifestū sit, cū ea ulteriori declaratione, si is duran-
 te expeditione animaduertitur esset, ab ipsis aliud qd, quā libertatē religio-
 nis à Regiā suā Maiest. permissam queri, ac ipsos obedientia excussa qd cō-
 tra Regiā suā Maiest. autoritatē & existimationē agitare, ne tunc, non tantū
 nullū auxiliū suis copijs ipsis præstaret, sed imò ad partes Regias cōcederet,
 ipsosq; tanquā sceleratissimos homines atq; rebelles subditos persequeret,
 eodē modo, q; in nouissimo bello & Comiti Palatino Iohanni Casimiro suo
 cognato, idē significarint. Cōdensem autē eiusq; socios, eo tēpore nō tantū in-
 obedientiæ minimē cōnuictos, sed & in gratiā Regiæ Maiest. receptos atq;
 actiones ipsorū edicto renouato approbatas: qd tamē in singularē contem-
 ptum Regiæ suæ Maiest. ab aduersarijs ipsorū statim uiolatū, nec in minimo
 seruatū fuerit ipsis, uel ad horē spatiū. Cum itaq; res ita se habeat, nō esse ab
 humanitate alienū, tam illustriū ac præcellentiū hominū, nec minimorū me-
 brorū laudatissimi regni Gallici, quorū aliqua ex sanguine regio pgnata,
 Regiæ suæ Maiest. ut naturali ipsorū Dño, & à Deo ordinato magistratui, in
 reb. politicis omnē debitā obedientiā prestare parata sint, cōditionē cōmife-
 rari, ac ab ipsorum aduersarijs haud dubiè Regiæ suæ Maiest. florētī ætate in-
 commodū eorū abutentib. Regia edicta cōtemnentib. ea absq; ullo metu in-
 fringentibus, Regia deniq; Maiestate contra ipsos concitata, externa auxilia
 sub nomine regio queri, remq; eò deduci, ne religioni adhærētib. pacifica-
 tio inita ac cōfirmata seruet, sed cōtra eam sumopere grauent, offendatur ac
 opprimatur, atq; in cōscientia turbati, cū liberis & uxorib. facultatib. ac bonis
 excusati, in exiliū pellant, ac nullō habito discrimine sexus ætatis, cōditionis,
 & gradus miserè torqueantur, & occidantur: prout cōmuni fama phibeatur à
 nouissime pacificationis tēpore, aliquot millia hominū, cōtra fidem atq; secu-
 ritatem datam, interfecta fuisse, sub prætextu nominis ac iussus Regij, &
 quasi tales Regiæ suæ Maiest. rebelles sint: cū tamē inter ipsos multi inueni-
 antur decrepiti senes, qui nunquam arma gestarint, & mulieres & pueri nō
 intelligentes quid sit rebellio: præterquā quod hæctenus non fuerit

Imperatore Maximiliano II. 2411

Condianorum quenquã contra edicta quid perpetrasse, sed quod eorũ ob-¹⁵⁶⁹
seruatione se defendi optarint, modò per aduersarios id ipsis liceret, unde
facile colligi queat, eos innocentes rebellionis argui & insimulari. Ad hæc
aduersarios conari, suam Maiest. incitare, ut Principem Condensem, eiusq̃
adherentes, de nouo armata manu ex regno pellat, solamq̃ Pontificiam re-
ligionem ferat: id quod maiorẽ sanguinis effusionem, & extremũ regni ex-
tremũ secũ sit tracturum. Regiã uerò Maiestati suã circa hæc ad animũ reuo-
candum, quam graue & intollerabile onus, cõtinuò Christiani sanguinis ef-
fusionem in se transferat, de quo in nouissimo iudicio se excusare minimẽ
queat, sacra scriptura attestante, quod mors Sanctorum in cõspectu Dei sit
preciosa, & Christo generis humani redemptore dicente: Id quod uni ex su-
is minimis factũ fuerit, id sibi fieri: & rursus in alio loco: Eum, qui suos pro-
sequatur, eum prosequi se, & à quo missus sit. Nec regi excusatione persecu-
tiones quam aduersarij præterequeant, ignorantia uel Christiani Zeli,
nec etenim iniustũ Zelum Deo satisfacere uel placere, sed haud dubie De-
um ipsum ulturum, ut ex claro exemplo Sauli uera Christi membra ex in-
scitia & Zelo, quo erga legem Mosaicã ardebat, persequentis: nihilominus
tamen à Christo audire quod se prosequeretur pœnasq̃ ob id ferre coacti,
pateat. Cũ itaq̃ hoc negociũ non cõcernat res mūdanas, sed conscien-
tias, quæ Deo reseruata, nec dominationi uel imperio Magistratus ciuili-
subiectæ sint, uel eius potentia & autoritate regi queant, in eo cõsiliũ Ga-
malielũ, de quo in actis Apostolorũ legatur bene perpendendum: Quod si
hoc opus non sit ex Deo, dissoluetur ex semetipso: si uerò à Deo proficisca-
tur, nullam potentia humanam ei posse resistere, omnib. historijs atq̃ exem-
plis mūdanis quoq̃ id attestantibus. Esse itaq̃ optima & tutissimam uiam,
ne Regia sua Maiest. eos qui in negotio religionis ad conscientias proprias
prouocet, nec crasis erroribus polluti sint, grauaret, & unicuiq̃ cuiuscunq̃
conditionis, siue inferioris, siue superioris Ecclesiasticæ uel secularis liberũ
usum reformatae religionis permetteret, cum securitate, nullius dignitati of-
ficio bonis uel facultatibus id præiudicaturum uel fraudi atq̃ incommodo
cessurũ esse: hoc ipso Regiam suã Maiest. multis motibus in regno suo cer-
tissime occurrã, & exemplo eius quod in Imperio Germanico, uigore pa-
cis religioni data, teneatur: stabiliorem atq̃ meliorem tranquillitatem inter
subditos constituturã, stabiliturã, & conseruaturã esse. Quod uerò afflictis
atq̃ miserè oppressis Christianis in Gallijs nõ tam tẽporalia, quàm libertas
conscientiæ ac religionis curæ sit, id inde facile perspicitur, quod uitam, uxores
ac liberos, terras ac ditiones, bona & facultates periculis obijciant, ea omnia
potius retenturi ac apud suos mansuri: nec tales ærumnas subituri, nisi se ue-
rissimum mandatũ Dei ob oculos haberent, dicens: Qui plus amet patrem
aut matrem & alia mūdana, quàm Christum, eum hoc indignum. Et rursus
Christi dicentis: Qui me cõfessus fuerit coram hominib. eum confitebor co-
ram patre meo cœlesti. Præter onus conscientia, quo Regia Maiestas se gra-
uet, ei prudētissime attendendũ, id quod stricim superius relatũ, quãto cum
dãno atq̃ exitio regni Gallicani multiplices atq̃ frequẽtes expeditiones cõ-
iuncte sint, & q̃ Regiẽ suę Maiest. maiores, tantã exterorũ multitudinẽ in re-
gnũ introducere, semp. phibiti atq̃ ueriti fuerint. Quã exiguũ emolumentũ
ac cõmodũ Regiẽ suę Maiest. expectandũ sit inde, quod principes sanguine
regio pgnatos, ac nobilitatẽ nõ minimũ belli neruũ opprimi patiat, id Regiã
Maiest. uel se tacẽte, facillimẽ perspicere posse. Si quæ etiã in initio motuum
Gallicorum errata ex uulgi imprudentia commissa fuerint, quibus Regia
Maiestas

1569 Maiestas ad iustā indignationē ac pœnam cōmoueri potuerit, laudabile regiūq̄ esse, ne ea, tam multos innocentium inter quos nōnulli ex pueris ac decrepitis senibus fuere, suo supplicio luant, ac supplicia ab alijs commerita subeant. Rogare se itaq̄ officiosissimē, ne Regia sua Maiestas in deteriore partem accipiat, quod ex Christiana commiseratione, & grauissimis causis impellentibus, Regi Nauarræ, Principi Condensi eorumq̄ adhaerentibus, qui ad licitam, necessariam, & à Deo concessam defensionem uitæ atq̄ bonorum contra aduersarios adacti: nihilominus tamen Regiæ suæ Maiestati omnem debitā obedientiam se præstituros polliciti fuerint, succurrere præstoq̄ esse constituerit, cum in ueritate ipsis testimonium perhibere queat, se sapius ex ipsis cognouisse, quam inuitis & dolentibus animis ad defensionem extortam descenderint, ipsis toto pectore exoptantibus eam prætermitti posse, modo ipsis per aduersarios pace frui atq̄ libertate conscientiarum iuxta edicta publicata gaudere liceret, ac si ob expeditionē hanc apud Regiam suam Maiestatem in suspitionem uenerit, quasi fortassis aliò quam ad conseruationem autoritatis & existimationis eius spectet, se excusatum habere, omniq̄ suspicione liberare uelit. Se enim in ueritate dicere posse, nō esse sui instituti, Regiæ Maiestatis subditos opprimere, affligere uel destruere, sed summoperè ad amicitiam eius tanquam uicini conseruandam, officia quatenus nō tendant cōtra religionem, eiq̄ adhaerentes præstanda, totiusq̄ regni Gallicani commodā promouenda deniq̄ coniunctionem uicinitatis, quæ hactenus Palatinæ ac Electorali familiæ, ac suis maioribus, cum regibus Galliæ intercesserit, continuandam, pro sua parte summo studio propensum paratumq̄ esse: Idq̄ se occasione dante ita comprobaturum, ut Regia Maiestas sit expertura, se animo propenso, fideli, atq̄ bono erga eam, regnūq̄ Galliæ sincere affectum fuisse, cum illa oblatione, si persecutio Principis Condensis eiusq̄ religionis adhaerentium in posterum intermitteretur, & Regia Maiestas iustis rationibus subductis sibi belli impensas soluëret, se operam suam Regiæ Maiestati addicturum, excepta tamen religione, Cæsarea Maiestate, sacro Imperio, & principe Condensi cum eius socijs. Ad extremum significans si hæc sua officiosa, fida, atq̄ propensa commonefactio, locū non sit habitura, sed causa huius tumultus eo cursu quo cœperit perrectura: atq̄ ob eam acciderit regnum Galliæ damno affici, & plus sanguinis in eo effundi, se protestari coram omnipotentē Deo & omnibus hominibus, se extra culpam eorum malorum atq̄ motuum, & de omnibus excusatum esse uelle. Et hic quidem tenor responsi, Regi Galliæ à Vuolffgango Palatino, cui in linguam Gallicam translato, ea adiecta, uel potius infarta fuere, quæ à mentē & urbanitate principis in uerbis singulis ponderadis acuratissimi, penitus aliena fuere. Ne itaq̄ respōsi asperitas iniquæ repræhensionis anam præberet nobis curæ fuit eius sensum singulis ferè uerbis exprimere, longis periodis, quas Latini sermonis perspicuitas uix ferre potest retentis, ut & in alijs subinde fecimus.

Porro die insequenti, qui erat uicesimus, cum equitū, quos in Pomerania, Marchia, Saxonia, alijsq̄ regionibus conscripserat, pars Rhenum transisset, rebus domi constitutis, ac ultimæ uoluntatis suæ Eulogio condito, Tabernis Montanis suæ ditionis oppido, cum signo prætorio ex comitatu aulico constante, discedit. Candelam, ac inde progressus uicesimo octauo Hochfeldum peruenit, pagum in præfectura Haganoënsi situm, quem pro diribitorio equitum delegerat, inq̄ eorum delectu agendo usq̄ ad duodecimum Martij illic subsistit, quod pleriq̄ equitum ob tenuitatem stipendiū delectum

Imperatore Maximiliano II. 2413

delectum subire detrectarent, tandem tamen post signum pratorium Bal-¹⁵⁶⁹
thasar de Dierbach Marchita cognomine primus fuit, qui in delectum suo-
rum consentiret. De numero equitū uaria sparsa ac prodita fuere. Belli Bel-
gici scriptor Alphonfus Vloa decem millium fuisse tradit, alij uix sex milliū
fuisse existimant: at ex militaribus codicillis delectus, septem mille, quingē-
ti & nonaginta sex, demptis equis currulibus fuisse constat. Initio namq; si-
gnum pratorium cuius præfectus Ottoheim: Vexillifer uerò Franciscus de
Harecourt erat, septingentos nonaginta cōtinebat, cui adiuncta erant alia si-
gna quinque: quorum primū ductore Gillio de Sonnenberg: equite inaurato
Austriaco ducentis, septuaginta nouem, tertiu Balthasaris de Dierbach, tre-
centis uigintinouē, quartum Georgij Dersij ducentis octoginta. Meinhardi
Schonbergici Magistri equitum, quem Mareschallum campi uocant qua-
dringentis quinquaginta duob. præter hæc signa, quatuor tribuni erāt Rein-
hardus à Cracouu, Iohannes à Buech, Iohannes à Ders, Henricus à Stein,
nō tantū sua signa, sed & alios præfectos sub se habēres. Cracouij ergo signū
continebat trecentos quinquaginta septem, & sub illo præfecti equitū erant
quatuor cū singulis signis Henningus Manteufel legatus Cracouij, ducentis
sub suo signo trecētos quinquaginta septem, Theodoricus Flantz ducētos
octoginta tres, Venceslaus à Iohanne Vuitz totidem cū priore, Ernestus à
Vuallenfels ducētos septuaginta octo. Iohanni à Buech signa erāt quatuor,
præfecti tres, quorū ipsius signo suberant, equites trecenti & decem, Iohan-
nis Raminij ducenti octoginta tres, Cunradi Manteufel ducenti sexaginta
octo, Nicolai de Krosceck trecēti & duo, Dersius uexilla totidē quod Buech
duxit, quorū propriū ipsius habebat trecentos quadraginta sex, Stephani de
Ortz ducentos sexaginta septē, Iohannis de Kunitz ducētos quinquaginta,
Heinrici de Kirpergk, trecentos sexaginta nouem. Steinius signorū & præfe-
ctorum numero hisce inferior, duo signa ducebat, quorū prius cui ipsemet
præerat, trecentos & sexaginta unum cōtinebat, alterum Iohannis Vuende-
li trecentos & undecim: cōscripserat uerò hosce partim in Sueuia, partim in
Franconia. Nomine Comitiss Iusti à Schöburgk, Ludolphus de Heimbruck
duxit, ducentos septuaginta nouem, Carolus Mansfeldicus Volradi, legati
Ducis Vuolffgangi frater quadraginta, Theodorico à Schonberg adiuncti
fuisse cētum uiginti nouem ac ipsi stipendium par alijs Ducib. ex singulari
faore & gratia.

Huic uerò expeditioni ultra cōmemoratos se adiunxere Vilhelmus prin-
ceps Auaicus, una cum fratribus Ludouico & Henrico Nassauensibus,
& aliquot turmæ equestres Belgicæ, quarū ductores erant Lombreus, Ba-
tellus, Resigninus, & Corbeilius, similiter etiā Galli qui Auaici expeditio-
ni in Belgio interfuerant, inter hos Ienlius qui in Tabernis montanis obiit,
Moruillierius, Marchio Riuellius, Mouius Hassameillæus, Fiquierius Tu-
lieus Cleremontius, Chamius, Briquemontius, Autricourtius, Lantenus,
alijq; complures numero sexcenti equites, & octingēti Schlopetarij. Quo-
rum præfectus erat Briquemontius iunior.

Circiter finē Februarij Comes Tandæus Regius prouinciæ gubernator,
cum Mense Nouemb. superioris anni iussu Regis tribus Millibus peditum
& aliquot equitibus se Adressio propè Lugdunū coniunxisset, atq; cū hoc
& Martinengo longo tempore in obsidione Sanserræ hæsisset, ea soluta in
Condensis castra concedit, Adressio Aumalium in Lotharingiam sequen-
te, ad excludenda auxilia Condianis è Germania uenientia.

Ultimo Februarij Albanus omnes Vasallos Hispaniarū Regis cuiuscūq;
NNnn con-

conditionis & status Belgio profugos ad designanda & recognoscenda feuda à praesidibus locorū, ubi sita sint, intra sex hebdomatas publico edicto uocant, confiscationem bonorū cōtrauentibus minans, ac omnib. magistratib. mandans, ut cōtra nō comparentes pœna bonorū confiscationis citra ullam dissimulationem, uel gratiam procedant. Quæstuosum id edictum fuit, nam qui comparent pauci reperti fuere, omnibus sequitiam metuentibus. Quare bona profugarum annotata & fisco applicata fuere.

Tertio Martij Eclipsis Lunæ in tempus foeturæ piscium incidit, quæ maximam iacturam & caritatem eorundem secum traxit. Eam uerò non solum astrologi ex physicis causis, sed etiam piscatores Rhenani longa experientia edocti ita futurum prædixere.

Nono Martij colloquiū Aldenburgense, quod uicesimo Octob. anno superiore inter Theologos Misnenses & Thuringicos Aldēburgi cœpisse diximus, scriptis hinc inde de uno atq; altero articulo cōtrouerso in hūc usq; diem cōmutatis, per Misnenses Theologos citra Electoris Augusti & Iohānis Vilhelmi Ducū Saxoniae scitum, aliorumq; collocutorū uoluntate abtumpitur. Cuius rei causas cū publicè expositæ ac uentilatæ sint, prolixius à nobis cōmemorari necesse nō est. Certaminum uero atrocitas quæ eo colloquio cōpositum iri sperabatur, magno cum Ecclesiæ incōmodo, piorumq; gemitu atq; dolore sauius est inflāmata, ut uerissimè Nazianzenus ad Procopium sensisse uideatur, se Synodos fugiturū. Cæterum horum certaminum misereatur Christus Iesus humani generis redemptor, ac Ecclesiæ suæ uulnera propter gloriam nominis sui saniet, & animos docentū ad mansuetudinem, lenitatem studiumq; piæ & salutaris pacis atq; cōcordiæ flectat. Nā ut equi habentis ruptis infano cursu efferuntur, quæ ipsi arripuerūt ea retinetes, & impetum temerariū facientes in omnes, sic hoc colloquio soluto, certamina augetur & omnis odij acerbitas erumpere, ac ambitionis & avaritiam rimatorum cordibus reconditus exardescere ita cœpit, ut in quosuis arbitrio suo inuehi & quoadcunq; libuerit cōceptum animo emittere, & chartis temerè illitum in uulgus non absq; piarum mentium noxæ spargere ausi.

Duodecimo Martij Vuolfgangus Palatinus delectu equitū, de quo antè meminimus Hochfeldi peracto, inde Moltzenium atq; in Alsatia mouet. Etsi uerò Episcopus Argentiniensis ob cæsos in ditione sua Cōdianos, ut superiore anno diximus, sibi suisq; ualde metuere, atq; Galli qui in exercitu Ducis Vuolfgangi erāt, ultionem suorum expeterent, tamen cū Episcopus Vuolfgangum sibi delinisset, arcibus & oppidis suis ei pro hospitio oblatis, ipse Gallorum animos concitatos, uindictæq; cupidos sua autoritate reprimens, sine maleficio Alsatiam transiit, ac quantis potest itineribus per Burgundia comitatū in Gallias cōtendit. Verum enim uerò licet in colligendis copijs nulli labori, nullisq; sumptibus pepercerit, & omni cūctatione remota, profectionem accelerarit, tamen tardius iter susceptum est, quàm ut Cōdæo id cōmodo cesserit. Nam decimotertio huius, quo ipse cum comitatu Epfigij erat, prælio inter Ducem Andium & Ludouicum Bourbonium Principem Cōdensem cōmisso, hic fortissimè pugnas occiditur. Res uerò ita accidit. Quum Princeps diu multumq; hostibus proximi nihil nō tentassent, quò eos ad pugna alliceret, tandem inter Vigennā & Ligerim quodammodo obfessi, quum magna rerum penuria ob longiorē factā in ea regione moram laborarent, Niortum quod oppidum Pictonum est concessere. Eò aduocatis circunquaq; prouinciarum, quæ ipsorum ditionis erant praesidibus, alijsq; qui in Pictonibus, Santonibus & Engolismensium regione cū potestate erant, rebus de cōsilijs sententia pro tempore ordinatis collectaq; parte aliquo

Imperatore Maximiliano II. 2415

aliqua uirum quum certò nunciaretur, in hostium castra equitū Germano-¹⁵⁶⁹
 rum ad duo millia & quingentos, Rhingraffio & Bassompétrio ducibus ad-
 uenisse, cōpertumq̄ esset eos in Engolismensi agrū rectā redere, placuit, ne
 quid ea regio grauioris detrimēti caperet, Santonas & Sanianū Angelicum
 & Cognacium exercitum reducere. Ibi cum audissent à nōnullis equitibus
 Riuerio Duce, Iarnacū occupatum, quē urbs castello munita, pōtem etiam
 habet quo traici Carenta possit: Admiralius, & Andelotius nihil morandū
 rati, quod ea res exercitui in posterum magno incōmodo esse posset, cohortes
 quasdam peditum, simul etiā equitum uexilla circiter decem ex prima acie,
 cum mediæ magnitudinis tormentis duobus (colubrinis uocant,) eo mi-
 serē. His uirib. facile coactus est Riuerius urbe cedere, & in Castellū, quod
 ei natura loci & arte munitissimum est, se recipere: in quo tormētorum iūcti-
 bus aliquot prouocatus, colloquium postulare & de detione faciēda age-
 re cōp̄t. Sed tum fortē Admiralius Andelotiusq̄, quum hostē in proximo
 comperisset, & alia se alibi melior rei gerendæ occasio obtulisset, relicto Bri-
 quemaldo, qui cum Riuerio pacisceretur, postridie cū prima acie, hostilis ex-
 ercitus explorādī causa, profecti sunt: Admiralius quidē, cum dimidio equi-
 tatus ea parte quæ Bellouacum ad Mathā spectat, Andelotius uerò ad Ma-
 tham ipsam, qui in Santonum finibus pagus est. Postero die ex parte Ande-
 lotij uelitationibus quibusdā & leuibus prælijs factis, notatus est locus, quo
 equitum Germanorum uexillationes confederant. Sed altero die post die
 certò cōpertum est cōuassasse illos, & ad Nouum castrum rectā cōtendere,
 quo loco paulò antè ad pōtis castelliq̄, quod alioqui infirmissimū est, præsidi-
 um uix 50 milites relicti, ad primū fere exercitus aduētum facile cesserūt.
 Principes quum nunciatum esset iter illud ab hostibus occupatum, Cognacium
 cum tormentis regressi, Admiralius cū prima acie Iarnacum uenit. lo-
 uis die, qui 10. Martij erat, hostitium cohortiū pedites aliquot ad sexcētos si-
 mul cum omnib. tormentis Cognacium quasi obsessuri adueniunt, ignari
 profus in ea urbe esse Principes: qui simul ac hostiū ad urbem exercitū ad-
 esse cōspexerunt, altera fluminis parte, dimisso nuntio Admiraliō & Andelo-
 tio significarunt nulla mora equos cōscenderent ac sibi protinus adessent.
 Admiralius uerò cū iam noctē imminere perspiceret, nec sibi sine magno ac-
 firmo p̄sidio Iarnaci Pōtem relinquēdum intelligeret, Andelotiū rogauit
 iret ad Principes, interea dum ipse, quod opus maximè factō erat procura-
 ret. Ac uix dum Andelotius dimidiū itineris cōfecerat quū subito hostilium
 copiarū pars maxima, quæ paulò antè quasi obsessura Cognaciū ierat, ad Iar-
 naci pōtem occupādum aduolat: quā tamen Admiralius ita excepit, ut mul-
 tis captis, plurib. occisis, terga etiam maiore celeritate uertere cōegerit. Sub
 idem uesperū ne quid tēporis deperiret, simul etiā ut res omnes bono ordine
 gererētur, Principes cum Andelotio alijsq̄ Ducib. rei militaris, qui tum Co-
 gnaci aderāt, consilium inierunt, quo decretū est, uasis collectis sublatisq̄ si-
 gnis, secundo ab eo die qui Saturni erat, omnē exercitū inter castrum nouū
 & Engolismā iter facturū Admiralius cum prima acie Bassaci & in circum-
 uicinis pagis, Principes Iarnaci castra metati sunt. Eo die, qui Martij duode-
 cimuserat, Admiralius cū prima acie castrum nouum profectus, ut regionis
 situm amplius exploraret, & futuris proximis castris cōmodum locū delige-
 ret, singulos monuit, quādoquidē hostis uix uno milliario abesset, in specu-
 lis essent ac solertē custodiā præberent. Rebus ita benè ac prudēter ordinatis,
 Principibus nunciatū est, hostes iuxta eum pōtem, quē Castro nouo proxi-
 mum fuisse dictum est alterum sibi tumultuario opere lignum edificasse,
 quo sequenti die omnē simul exercitū citius traducerent. Itaq̄ quum hinc

¹⁵⁶⁹ inde ob loci incommoditatem disiectum ac dispersum militem postredie uix ante horam octauam colligi ac contrahi posse intelligerent, Admiratio per Pardilianum Baronem significarunt, cupere se ualde, ut postero die sub auroram tormenta bellica, simul etiam impedimēta omnia cum pedestribus copijs educeret ac in uiam daret: equitibus uerò ediceret, ut albescente celo adessent in armis idem se mediæ aciei militibus imperaturos. Huic principum mandato Admiralius, quantum potuit diligentissimè obsequutus, nuntios tota nocte dimittit, qui hæc eadem copiarū ducibus nuntiarent. Verum ita accidit ut, siue eorum qui missi fuerant culpa, siue aliorum quorundā tarditate & negligentia uix demum hora eius diei nona equites in armis essent. Quamobrem Admiralius qui tot suorum militum iacturā facere nollet eos ad rituli cuiusdam ripam expectare coactus est, quā interim à Sclopetarijs quibusdam obsideri iusserat. Ex Principibus Condaus tam longam primæ aciei moram ægerrimè ferens, ipse ad Admiraliū uenit consilioq; aliquandiu habito, uisum est potius (ac ita quidem tum conuenit) quandoquidem uix totius equitatus dimidia pars aderat, peditum uerò copiarū iam ad quatuor Gallica miliaria ulterius processerant, cedere aliquantulum ac sese recipere. Iuxta hæc Admiralius statim Noeo edicit, postremam aciem cum quatuor aut quinque equitum uexillationibus claudat, ac receptus signum det quod si fortè ab hostibus uim patiatur, crebris nuntijs id significet. Vix dum ts miliare dimidium confecerat quum Noeum hostilium equitum cuneus maximus adortus, Andelotij copijs ita exceptus est, ut tum quidem non magnum damnum acceptum sit, copieq; iam antea captum iter perrexerint: sed non ita multo post longè maior hostium numerus tanta ui in Noeum incubuit, ut dum hostibus iuxta uinculum fortiter se opponit, equo interempto, ipsius copiarū perturbata in Andelotij aciem inclinarent, qui statim eis recollectis, tanto ardore impetum in hostibus fecit, ut eos protinus uico cedere compulerit. Quo in praliō multi ex hostibus cæsi, pleriq; uulnerati sunt. Admiralius interea, cum ad sinistram satis perspiceret hostes magis magisque increbescere, ac uires concipere, Andelotio mandat, ut adesset ipsi propius, Principi uerò significat, potius uideri sibi quod cum ipso mediæ aciei erat, promouere. Dum hæc gererentur missi ab hostibus Sclopetarij, qui uicula occuparent, statim à peditibus (quos perditos siue expositos uocant) Duce Pluueio auersi atq; repulsi sunt: & hi quidem soli ex pedestribus copijs tunc cum Principibus remanserant. Vix hæc acta erant, quum subito Gallus quidam nobilis aduenit, Admiratio nuntias hostes ipsum à tergo magna ui inuadere paratos, iam inter Principis atq; ipsius copias procedere, quo nuntio aciem, statim uertere coactus, hostibus se opposuit, ac cum trecentis equitibus primus ipse tanta ui in eos impressionem fecit, ut disiectis in terrā quatuordecim ipsorū signis equestrib. reliquos in fugam egerit, quib. tamē paulò post à suis receptus ac confirmatis subsistere ipse, ac Principē expectare coactus est. Is ut erat omnium uel quilibet etiam iniquissimorū hostiū iudicio generosissimus fortissimusq; metum quidem cedendū ratus, quū perspiceret Admiraliū maioribus uiribus aliquantulum premi, uix quatuor aut quinque equitum signis comitatus, tanta ui, tantaq; felicitate eam hostiū acie perripit, ut in confesso sit, reliquū etiam exercitum facile in fugam uerti potuisse, ni maximus confertissimusq; equitum Germanorum cuneus, in latum incurrens, hanc ei uictoriā quodammodo è manibus eripuisset. In hoc Germanorum equitum conflictu equo occiso, pedes factus, dum ulterius progrediūtur hostes, primū à nobili quodā Gallo ganiohannis nomine post etiā ab Argenceo agnitus est. Hi cōtinuò fidē ei de uita dederunt ac omnino se pro

Imperatore Maximiliano II. 2417

se pro salute ipsius uitam potius impensuros sanctè polliciti sunt. Sed cum 1569
fama in hostium exercitu uagaretur, Condæum Principem captum, plerique
eo rumore exciti accurrerunt ac inter ceteros unus Montesquius no-
mine (hic Ducis Andium, fratris Regis ac hostilium copiarum præfecti,
ex cubitoribus præerat) qui à tergo parte auersa captiui Principis caput
globulo traiecit. Huius facinoris immanitas adeò horrenda uisa est, ut rei
pessimi exempli indignitate commoti plurimi ex nobilibus, in quorum ani-
mis antiquæ illius & uerè Francicæ nobilitatis semina aliqua reiederant ad-
mille & ducentos hostium castra deseruerint. Nam & ex eo facto non pau-
ci, qui rerum & consiliorum utrinque incerti, neutri dum parti se addixe-
rant, palam in Condensium castra concesserunt.

Non dubitauit quidam, historix huius mentionē faciens, ea scribere, quæ
ab officio historici alienissima haud dubiè nouit: ita ut cōmenti meritò eum
pudere deberet. Parta uerò uictoria Andianus rem fratri Regi, qui tū Metis
erat, ut Vuolfgangū Bipontinū transitu in Galliam prohiberet, cūestigio
nunciat, qui nocte intēpēsta lecto surgens & templū ingressus pro gratiarū
actione canticū illud S. S. Ambrosij & Augustini te Deum laudamus can-
tari iussit, & Romanū Pontificē de eadem uictoria per legatos ipsius (qui
tum in aula essent) certiozem reddidit, cū pollicitatione, te quam primū si-
gna militaria hostibus erepta, Romā missurum, ut in perpetuam rei memo-
riam in templo D. Petri suspendērentur, et quidē huius uictoriæ gratia cō-
plures triumphī, nō saltem in Gallijs ac Belgico, sed & Venetijs, ac Romæ a-
cti sue re, ubi ipse Pontifex solenni supplicationis ritu (quā processionē uo-
cant) cum omnibus Cardinalibus & prælatis à templo D. Petri usq; ad S.
Spiritus pedibus ingredi & Deo gratias agere & hanc uictoriam cianorē,
reddere dignatus est.

Porro uerò post id prælium Admiralius (ut Ducem prudentissimū de-
cui) quum uideret non admodum magnum sibi pugnatorum numerū re-
liquū esse, simul etiā nō dubitaret Principis captiuitate multorū animos per-
culsos, quorū iam nōnulli uacillare inciperent, uti melius potuit, dispersum
militem recollegit, hosteq; coërcito ac consistere coactō, paulatim reliquias
ita subduxit, ut mox Andelotij cohortibus coniunctis nō paruas copias in-
uitis etiā hostibus, nec propius congregari ausis, in Saniani Angelici oppi-
dum saluas reduceret. Pars alia militū, nihil etiā grauius in itinere passa, ad
Nauarræ Principem concessit. In ea pugna si unū Principem excipias, Euzā-
gelicis uix quinque & uiginti nobiles desiderati sunt, præter eos qui captiui
facti, necati sunt. Ex hostibus (quantum ex ipsorum testimonio literisq; in-
terceptis constitit) plusquam ducenti aut uulnerati, aut cæsi sunt, ac inter ce-
teros quidem occubuerunt eo prælio Mirandulæ comes, Mōtsalezius, In-
grandæ & Prunaij barones, Morettæ & Moncanurij domini, itemq; Lignerij
us, omnes cataphractariorū & loricatorū duces, ac ordinis regij equites: si-
mul etiā ex legatis siue uicarijs, ac signiferis uexillarijsq; ipsorū cōplures,
ut Brissaci uicarius, signifer Monsalezij, Lansaci quoq; filius lethaliter uul-
neratus. Hæc est simplex & summa narratio eorū, quæ occursum infestorū ex-
ercitū acciderunt, toto illo die, memorabili ad omnē posteritatē futuro, ne-
ce Ludouici Bourbonij, Regij Gallici sanguinis Principis, qui cum bis Eccle-
sijs Gallicis difficilimo tēpore nō sine numine pacem restituisset, hoste, mul-
tis prælijs fuso, Santandrea, Guisio & Montmorantio E. Q. M. cæsis, & à con-
iuratis tertio, uim armatam reformatæ religionis sectatoribus inferentibus:
impeteretur, impari Marte strenuissimè pugnās, prostrato equo, & fide ac-
cepta in eorum manus incidisset, cæsus, summaq; cōstantia occubuit. Mors

1569 uerò hæc ei minimè inopinata accidit, cum uexillo equestri quod illi præferret hæc sententiã inscripseret, PRO CHRISTO ET PATRIA DVLCI PERICVLVM: Et in familiarib. colloquijs antè hanc cædēs apud dixisset se expectare sepulchrū in cāpis, in die cuiusdā cōflictus. Verū ut Lectori de genere eius quid certi constet breuiter genealogiã eius hic subiicemus. Domus itaq; Burbonia quæ proxima est ad succelsionem regni Beatrice cum à Roberto Quinto filio sancti Ludouici descendit, ac eo ex Beatrice Burbonia Ludouicum primū Ducem Burbonij procreante, hic ex Maria comitissa Hannoniæ, coniuge, Petrum & Iacobū filios sustulit à quorū Petro primogenito Burbonici, qui Burbonium & Molinū tenuere, usq; ad Petri secundi tempora descenderunt. Iacobi uerò filius Iohannes ducta Iohannis Comitis Vendomijs unica filia in uxorem Vendomijs familia, ex qua Cōdensis natus est, originem præbuit, siquidem Iohannis filius Ludouicus rebus gestis cum puella Aurelianensi cōtra Anglos clarissimus ex cōiuge comitissa de Lual Britānica, rursus Iohannem secundum progeniuit: Hic uerò Franciscum Vendomum, qui ducta Maria Ludouici Lucemburgensis Conestabilis Franciæ filia, Carolum primum Vendomiū ex ea sustulit, qui anno millesimo quingentesimo tricesimo septimo Ludouica Renati comitis Alenconij filia sibi matrimonio copulata, & post hanc Margarita Locharingica, Antonium Regem Nauaræ, Franciscū Anguianū celebratissimū Ducem ad Serifellas, Carolum Cardinalem Burboniū, Iohannē Comitem Anguianum in pugna anno millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo die Laurentio sacra, cōmissa interfectum, & Ludouicum Cōdensem de quo nobis sermo est, cum duabus filiabus post se reliquit, ita ut quiuis facile perspiciat, oculis ad Robertū relatis, Cōdensem ex uerò regio Itēmate pgnatū.

Sunt qui Genealogiã huius, & Caroli Burbonij eius, qui in Roma occupatione occubuit, ignari, utrūq; Vēdomiū & hæc familiã ad aduersandū regibus Galliæ natã fuisse existimēt: sed hi fallūtur: Neq; etenim Carolus Vendomius, sed Mōpensierus fuit, à Roberto tamē Burbonio æquē, ut Vendomij descendēs. Nam Ludouicus Burbonius primus filius Iohānis primi Ducis Burbonij Gabriellā de Turre in uxore ducens, ex ea Gilbertū Comitē Aueniæ & postea Montpensierum sustulit. Hic ex clara Gonzaga filia Marchionis Mantuæ Carolum Montpensierum, postea per matrimonium initū cum Susanna filia Petri Burbonij secundi, ultimi in recta linea descendente, Ducem Burbonij, ut Genealogia in arce Molmæa depicta luculenter testatur.

Die sequēti qui erat decimus quartus Henricus Princeps Nauaræ, & Henricus Anguianus Cōdensis filius, qui Cognaci subsisterent, nūcio claudis accepto manē cum equitatu inde mouentes, in Sanctonum urbem concedunt, pedestribus copijs Cognaci præsidio relictis.

Die decimo quinto hostis, Cōdego Principe interfecto, ad Cognaciū apparuit, uelut oppidū obsessurus: uerū subita Baudinerij Ducis eruptione ita exceptus est, ut ducentis mox occisis, sexcētis uulneratis, Guilius, Brissacus & Martigueus fugā celerare coacti sint, in qua ab insequētibus hostiliū ducū caeli plures capti, triginta etiã maiores equi erepti abductiq; sint. Ea clade facta hostis nunquã se postea obuiã exhibuit, neq; ad urbē aliquã, quæ à Principibus obtineret: excepto uno Musidani oppido, quod Mōlucius aliquādiu obsedit, parte etiã muri tormentis disiecta: à qua tamē ducentis spectatoris uirtutis militibus amissis, obsidione soluta cū damno, recedere cōpulsus sit. Ceterum Admiralius, qui tum Sanianum copias reduxerat, quum comperisset Nauaræ Princē, in Sanctonum urbe agere, continuo ipsi adfuit, & signa

Imperatore Maximiliano II. 2419

signa reliqua equitum collegit: rebus etiam ordinatis, urbibus, castellisque¹⁵⁶² omnibus praesidia constituit, & ex eo die exercitum eduxit, signisque infestis profectus est. Quinto post die, ut omnes intelligerent, quid damni in superiore hostium occursum acceptum esset, ipse cum Principibus mediae, Andelotius & Rupefocaldius primae aciei turmas recognouere: lustratoque exercitu, inter caeteros Gallicae nobilitatis ter mille reperti sunt, non minus equis armisque instructi, quam animis, pectoribusque, fortius etiam quam ante hac unquam ad propugnationem obfirmati. Agebat tum Rupellae lohana Nauarorum regina, ad quam continuo Comes Rupefocaldius missus est qui tam luctuosam Principis Condæi mortem ei nuntiaret. Illa quum hoc nuntio accepto intellexisset, quam fortiter pugnans tunc quoque animi religionis amore perciti documentum dedisset, quum facinorose trucidaretur, confestim ad exercitum contendit. Eo quum peruenisset, de caede Principis concionem habuit, ea constantia & animi magnitudine, ut nemo sit prorsus inuentus, qui huius tanta uirtute praedictae Reginae oratione ad hoc persequendum usque adeo iustum bellum non quam uehementissime inflammaretur. At illa, ne his quidem contenta, palam testari, nihil sibi eorum quae possideret, proprium ducere, adeoque fortunas omnes, liberosque suos, sese denique ad huius optimaem causae propugnationem offerre: quod si res posceret, ut in exercitu moraretur, id quoque sese ultrò facturam. Ecquid (inquit) mihi possit optatius accidere si Deo Optimo Maximo ita uideatur, quam ut ex hoc ipso tam religioso exercitu in caelum demigrans, perpetuam posteris meis optimi exempli memoriam relinquam? Hac illa. Omnibus uero, utpote de illius potius quam de sua salute sollicitis, obtestationibus ut Rupellam potius repeteret, quam sese in tantum discrimen daret, perfecit: ut duces atque exercitus nouo iuramento inuicem obligarentur ac exercitus in uerba Nauarrae & Condæi Principum iurarent, sese non prius ab inuicem discessuros, quam hoc bellum pro Christi gloria & Euangelij ipsius defensione susceptum aut foelici uictoria, aut honesta morte finirent: ac formula quidem iurandi ab Illustrissimis Principibus datae haec erat: HENRICVS Princeps Nauarrae, Dux Vindocinensis & Belimontanus, Par primus Galliae Comes Marlensis, Baro Espernonij & Montiblaqui, Blouij, Briouij, & Aurillij, Dominus Osoij, Hanni, Bohanni, Belreuisi & Augutani in Flandria, Rector, Vicarius generalis ac Admiralius D. Regis nomine in Aquitania ac Pictrauis: Et Henricus Bourbonius Princeps Condensis Dux Anguianus, Par Galliae, ex animi sententia iuramus ac promittimus coram Deo Angelisque ipsius, quandoquidem equitibus, nobilibus, ac caeteris quibus hic exercitus constat, ita uisum est nos in capturos, nec ante abscelluros, quam in eum statum res huius regni deueniant, ut & Deo Optimo Maximo suus honos constet, & Rex noster ex eorum manibus liberatus sit, qui eum nunc obsident, eiusque uoluntate immediate abutuntur: simul etiam illi, qui in hoc eodem regno, ueram ac reformatam religionem profitentur eius exercitio securè ac liberè frui possint. Formula uero Sacramenti ab equitibus, nobilibus, caeterisque omnibus qui in eodem exercitu erant, praestiti, huiusmodi erat. Nos uero iureiurando fidentius Deo uiuo, in eam rem uitam, bona caeteraque omnia lubèrè impensuros auspicijs atque autoritate Illustrissimorum Principum NAVARRI & CONDAEI quos etiam huius sancti exercitus capita ac Duces agnoscimus, pollicemurque nos & ipsis, & caeteris omnibus, qui ab eis man-

1569 datum habebunt, obsecuturos, & legibus ipsorum militaribus parituros. In super etiam promittimus nos Illustris. Principum exercitum sine uenia non deferturos, antequam Deo Optimo Maximo pro sua clementia uisum fuerit, aut summa aliqua in religionis hostes uictoria, aut pacis foedere eorum huius regni prouehere, ut & ipsi suos honores constet, & qui ueram ac reformatam religionem amplectuntur, eam, plene, secure ac libere exercere possint. Quam ad rem illud etiam non recusamus, imo & ratum habemus, ut qui ante has res feliciter compositas à castris sine eorum Principum uenia atque auctoritate recesserit, pro perfido & publice causae desertore habeatur. Postea iam discedens Principem filium multis uerbis hortata est, ut, quum Deus Optimus Maximus singulari quodam beneficio tanto ipsum honore dignatus esset, ut eius potissimum opera tam necessario tempore ad tuendam religionem, Regiam Maiestatem, patriam ipsam denique, uteretur, uideret ipse ne sese tanto bono indignum ostenderet, ac potius sapientiam, prudentiam, Dei timorem, caeteraque ad regendum tantum exercitum (cuius etiam rei aliquando rationem esset Deo redditurus) prorsus necessaria, precibus assiduis flagitaret & gratias eidem agere meminisset. Ad haec illud adiecit, uideret etiam atque etiam nequid, nisi ex peritorum ducum sententia & consilio aggredieretur. Inter quos (inquit,) nominatim D. Admiratum in primis recenseo, cuius fide & consilio tua haec iuuentus in tantis tempestatibus regatur. Hortata est denique ut sese paruis iuxta & magnis amabilem simul & metuendum praestaret: quae certissima esset ad impetrandum à milite obedientiam, & obtinendam ab hoste uictoriae ratio. Quumque intellexisset, aliquas reuertenti sibi insidias ab hoste esse comparatas, monuit exercitum ut, si forte ab hostibus intercepta, quicquam ex eorum sententia & uoluntate ad eum scriberet quod publicae causae fraudi esset, nullis firmiter literis fides adhiberetur, nec eo casu quisquam uel tantillum commoueretur, imò uero tanto alacrius omnes pergerent, nec unquam nisi rebene gesta conuiescerent. Haec apud exercitum, & multa apud filium optimatesque peculiariter testata, Rupellam redit Navarrae.

Aprilis die primo cum pedites, quos dux Vuolfgangus Gepffigi decimo tertio Martij die à Ducibus ac capitaneis conscribi iusserat, confluxissent, eorum delectus haberi incipit, usque ad septimum eiusdem, atque eorum signa uiginti sex in numeros referuntur. Quorum duces erant Quirinus Gangolfus Dominus alti Geroltzeckij, Principis Vuolfgagi Bipote uicarius, & Iohannes Iacobus Granuullerus, Dominus Gräuulleri eques inauratus, bellicus Belgicus à Philippo Rege Hispaniarum contra Gallos gestis celebris. quolibet ducum signa tredecim sub suo regimine habente, quorum dimidia pars duplicarij hastatis, altera sclopetarij curdonibus ferreis ad oppugnationes idoneis armatis, constabat.

De numero eorum idem belli Belgici scriptor cuius ante meminimus similiter maiora re ipsa prodidit, uiginti millia peditem Vuolfgagum in Gallias eduxisse affirmans, cum iuxta fidem codicillorum delectus eorum saltem fuerint septem millia, sexcenti quadraginta sex. Ceterum eorum delectu peracto, octauo die ex ditione Lohrana comiti Iohanni Nassauensi subdita, Keilam ad pontem Rheni prope Argentinam deducuntur, ac ita progrediuntur, ut equestribus copijs, quae eorum aduentum, à decimo tertio Aprilis, usque uicesimum secundum Mambrae in comitatu Burgundiae expectarant, eodem die sese coniungerent, ac quanta celeritate possent, & per Aumalium Vuolfgangi copias insectantem, atque carpentem fieri liceret, in Gallias contende-

Imperatore Maximiliano II. 2421

rent. Porro præter copias equestres atq; pedestres Dux Vuolffgāgus circi 1569
ter uiginti sex machinas bellicas currules secum trahebat, inter quas tres du-
plices colubrinæ, reliquæ falcones atque machinæ campestres, erant, hisce
fossoribus circiter trecentos adhibitis.

Duodecimo Aprilis, Andius desperata Engolesmij, quod obsederat, atq;
Condiani nouo præsidio Duce Mongomerio uiro strenuo tenebāt recupera-
tione, inde discedit: captaq; deditioe Albeterra, munitissimo loco, inde
Mucidanū urbē in agro Periguriano oppugnare instituit, cōiunctis cū Mo-
lucio uiribus, qui iam pridē ad eā obsidionem frustra desudabat. Defendeba-
tur ab oppidanis ad ducētos: qui initio constratis, per bellica tormēta, ruinis
urbis cōsternatiores receperāt, se in arcē quæ cōtinuō ab Andiano exercitu
circumfissa est, tum tormentis conquassari cœpta: ad ruinas tamen urbis
ualidē pugnatum est ab oppidanis illis militibus: & Andianorū cōplurimi,
ad sexcentos nimirū, interfecti: & ex ijs magni nominis Duces Brissacus, Pā-
padunius Comites. Itaq; de deditioe colloquiū tentatum, & pacta cōditio-
ne, uti incolumes euaderent, dedita est arx Andio. Dedita tamen arce, fides
prædiarijs uiolata, & unū ad omnes per iram obtruncati, dolore ducum, in
eius oppugnatione amissorū. Nam de Brisaci uirtute tāta spes cōcepta erat,
ut iuuenis uiginti quinq; annorū, maximis officijs ac honoribus ornatus es-
set. Creatus & eques ordinis regij, & Capiraneus quinquaginta equitum re-
giorum, Dux generalis peditatus Gallici, & præfectus quadraginta signorū.
Succesit uerō ei frater in omib. munerib. præterquā in officio ducatus seu
præfecturæ generalis copiarū pedestrium quæ collata fuit D. Strozæ Italo.

Decimo quarto Aprilis conuentus statum deputatorum ad deliberatio-
nem difficultum negociorum in mperio ex limprouiso orientiū Francofur-
ti ab Electore Moguntino indictus, celebratur. Cum etenim non solum de
damnis ab Auraci exercitu, ex Gallijs superiori anno reuerso, Alfatis illa-
tis, & de insolentia copiarū Comitis Palatini Vuolffgāgi in diocēsi Spiren-
si, alijsq; finitimis locis exercita, ad Cæsaream Maiestatem uariæ quærimo-
niæ delatæ essent, sed & aliquot duces circulorū maximē Vuestphalici, de-
cimo quarto Nouembris anno præcedenti Colonia cōgregati, cōsultatione
instituta, quomodo uiolationi pacis publicæ in plurimis locis factæ, ac dam-
nis circulis eorumq; subditis datis per uiam constituti auxilij quinq; aliorū
circulorum occurrī posset, eam tanti momenti esse cōperissent, ut ob ipsam
peculiaris deputatorum conuentus indiceretur: Cæsarea Maiestas difficulti-
mis temporibus ad animum reuocatis, monitrix Reuerendissimo Electori
Moguntino Imperij Archicæcellariō fuit, ut in tam necessaria re officio fun-
geretur. Eo itaq; in hunc diem deputatos conuocante, hi, ut iussi fuerant
Francofurti comparuere, ac damnis subditis circulorum hinc inde illatis,
grauissimē exaggeratis, de medijs quibus ijs in posterum obuiaretur, deli-
berare cœperunt.

Die uicesimoquintō Aprilis Fridericus Elector Palatinus, quem, supe-
rius anno sexagesimo septimo consortem thori dilectissimam Mariam Bran-
deburgicam amississe, uel potius in cœlestem patriam misisse, diximus, ad
secunda uota conuolans, cū Amelia à Noua aquila ex inclyta familia Co-
mitum de Moers Heidelbergæ nuptias, celebrat. Nupta hæc prius fuerat
Henrico Bredenrodio, cuius non semel meminimus, foemina forma, mori-
bus, & pietate spectatissima.

Hoc eodem mense ut Alphonfus Vloa scribit, Albanus à sum-
mo Pontifice galea & chirotecis in festo natiuitatis Christi multi cum
NNnn s caremo-

1569 cæremonijs & pompa benedictis donatur, ob introductam in Belgico inquisitionem. Eodem munere Paulus Tertius Carolum Quintum Imperatorem in bello Schmalcaldico deuictæ Germaniæ ergò, singularis beneuolentiæ causa affecerat.

Septimò Maij Andelotius, cui exercitus lustrandi cura à Principibus tributa erat, dum rem aggreditur, in morbum incidens illo ingrauescente, moritur Sinte magna totius exercitus omniumq; bonorū moerore propter singularem illius bellicarum rerum peritiam, & in consilijs efficiendis intrepidam animi præsentiam: istas animi dotes comitabatur & pietas. A medicis renunciatum est certorum indiciorum significatione, illum ueneno intoxicatum fuisse. Tanta uerò animi præsentia in omnibus negotijs perficiendis fuerat, ut apud suos nomen tulerit **LE CHEVVALIER SANS PEVR**, id est, Equitis pauore carentis. Eius munus generalis præfecturæ peditatus, collatum est Acierio ei, cuius antea meminimus, & cohors equestris demandata legato suo Beauuaisio.

Maij decimo septimo Georgius Comes Palatinus Rheni, Simmeriæ in Christo placidè obdormit, Princeps bonus, humanus, placidus & cõstans: in iuuentute cum sacris ordinibus initiatus fuisset, tandem ætate cum iudicio confirmata, ac doctrina. Euangelica agnita, eos deseruit, & uisum agnati Ludouici Comitæ Palatini Rheni ac Comitæ Veldentiæ, Elizabetham ex Illustri Landtgrauiorum Hassiæ familia oriundam in matrimonium duxit, ac cum illa annos quàm plurimos in summa pace uixit. Bello uerò inter Henricum Galliæ & Philippum Hispaniarum Reges anno quinquagesimo septimo ardente, ne domi perpetuò ociosus desideret, Philippi auspicijs irruptioni in agrum Lugdunensem à Poluuilero tentata sese adiunxit, inq; ea ita se gessit, ut postea Galliæ Rex, eum ducibus, quos stipendijs suis aluit, ascriberet, inq; non exiguo loco haberet. Natus fuit patre Iohanne Comite Palatino Duce in Simmern & Sponheim, & matre Beatrice Marchionissa Badense filia Christophori Marchionis Badensis: decessit absq; liberis legitimis. Quare ducatus Simmerensis post obitū eius ad fratrem Richardum deuolutus est. Memoriam eius memoria beneficiorum ab ipso acceptorum epitaphio celebravit, uir clarissimus Cyprianus Vomellus I. V. Doctor, & Cameræ Imperialis assessor, quod huc ascribere certis de causis libuit.

*Tempora post uitæ decursa Georgius Vrna
Conditur hæc, Dominus Simerorum ac Dux Bauarorum
Atque Palatinus Comes ad flauis ostia Rheni.
Fortis erat bello, placidusq; domi optimus Heros,
Iustitiam, legesq; sacras reuerenter amabat.
Sed uel præcipuo Diuum flagrabat amore,
Nunc igitur gaudens, Christo duce, possidet astra.*

Maij die uicesimo Vuolfgangus Palatinus, quem superius delectu copiarum habito, in Gallias profectum diximus, ad Caritæam Burgundiæ urbem, ne quicquam in sequentibus illum Aumalianis & Nemorosianis copijs eiusq; iter uarijs uelitationibus retardare conantibus, peruenit. Erit enim Aumalius initio uicesimo quinto Aprilis cum Masirone, deinde uicesimo nono eiusdem Noij, mox secundo Maij Molbia, rursus decimo sexto Maij Sibierg, pugnis, quas diximus, exercuerit, crebro re ad iustum prælium aciebus utrinq; instructis spectante: tamen Aumaio cum copijs in structissimis & ad fortunæ aleam subeundam paratissimis congregi detrectante, Vuol-

Imperatore Maximiliano II. 2423

Vuolfgangus eum anteuertens, Caritæam ad Ligerim fluiuū sibi transmit-¹⁵⁶⁹
tendum castra locat, eamq; oppugnare instituit, ac ruina à mœnibus late cō-
strata, cū ex alia pontis parte Mouyus cum trecentis tormētarijs subu-bium
occupasset, præsi-diarū ita cōsternatur, ut per mœniū ruinas Vuolfgangi miles
triduo pōst facillē irruerit. Itaq; occupata urbe præsi-darius miles effuse ob-
trūcatus. Paucis pōst dieb. Aumalius prope urbē cū maximis auxilijs cōspe-
ctus est. Vuolfgangus urbi capte præsidio triū uexillationū pedestriū Galli-
carū & duarū equestrīū Germanicarū, cū aliquot tormētis bellicis imposito,
inde discedit, atq; recta ad Lemouices, ut se cū Condiānis iungat, contendit.

Hoc eodem die nimirum Maij uicesimo contē-tione inter Reginam An-
glię & Albanū durate, ea rursus 18 naues Hispanicas & duas trirēmes Hispa-
nis eripit, ut scriptis publicē impressis relatum est.

lunij quinto Fridericus de Leuuenstein Cameræ Imperialis iudex obiit
in arce sua Leuuenstein, cū Cameræ Imperialis iudicio, pōst discessum Epi-
scopi Mer-spurgensis Sidonij, à Maij uicesimo nono anni 61 magna cū laude
& fidelitate in hūc usq; diē præfuisse. Cui successit Reuerendiss. Marquar-
dus ab Hattstein, Episcopus Spirensis & Præpositus in Vveissenburg, Prin-
ceps prudens, moderatus, pacis atq; iustitiæ amans.

Vndecimo die lunij Vuolfgangus Palatinus Rheni ad fines Lemouicū
progressus cū copijs in pago Nessuno ad tria millia Gallica ab Limosio,
distante, inter manus Ludouici Comitis Nassauēsis in uera Dei agnitione
& inuocatione filij sui Ihesu Christi redemptoris nostri febrī ardētissima de-
cedit. Senserat eius initia antequam expeditioni se daret Heidelbergæ. Ve-
rū nihil metū morbi instantis deterritus, ualitudinē suā potius quam salu-
tem reformatæ religionis amantium quibus operam opemq; suam addixe-
rat, periclitari maluit, atq; iter susceptū bono proposito profecutus est. Cere-
ntem cum nō saltem morbi semina ob itineris accelerationem nō sublata fuis-
sent, sed & uigesimo septimo Aprilis Diuionē prætereūti, erisipelas in crure,
quod multis ante annis fregerat, enatū fuisse, nec ipse eius curationi, hoste
itinerib; ocreis armisq; indutus procedere coactus esset, factū est, ut & cura,
& uigilijs, & uehementi corporis exercitio ita inflāmaretur, ut sexto lunij die
Beneuētī (qd est sociorū Augustinianorū monasteriū in Episcopatu Lemo-
uicensi) equo descendēs, ob immensum calorē & corporis agitationē uehe-
mentē ex limpidissimo fonte in Monasterio scaturiente biberet, ac morbo
quasi oleū igni adderet. Ex eo etenim die grauius quā antē laborare cœpit,
multis fontē uenenatū fuisse suspicantibus, sed falso, cū & alij cōplures ex eo
biberint, hodierno die supstites. Octauo porro die febrī accessit morbus
ille, quē uulgus ab accidēte modō cephalalgia, modō ab nigricantis linguæ
colorē fuscēdinem, peritiores medici febrim *uauisoria* dixerūt. Vi itaq; morbi
adaugescente nono, die sumptione sacrosanctæ Carnę Dominicę, tanquā salu-
tari utatico ad ingressum cœlestis itineris sese instruxit, atq; die 11. Nessunij
inter quintā & sextā horā in Christo obdormiit. Antequā moreret ad se ue-
nire iussis omnib. suis tribunis, multa præclare testatus causę illius defensio-
nem propter quā in Galliam uenisset, maximopere cōmendauit, & suorū o-
mnium ducē dixit Volradū Mansfeldicum Comitē, qui ei legatus antē erat.
Prodierant et obuiam Principes Nauarræ & Condēnsis cum Admiralio
atq; in itinere Notrone expugnato tam propē ad castra ipsius peruenerant,
ut nocte in sequenti Iohannes Vuolffius consiliarius Vuolfgangi cuius
opera fideli præ ceteris in hac expeditione usus fuit, in castra Admira-
lij ueniret, eiq; Principis sui obitum significaret ac ille ad uidendum
mortuū

1569 mortui castris, sequenti die ueniret corpus ipsius exemteratum, Engole-
mum decimoquarto die mensis deductum, illicq; ultra biennium asseruati
est, ut suo loco dicetur, comitante id cū Marefchallo aulico Cunrado Teuffe-
lio, nobilibusq; aulicis maioris securitatis ergo, comite Choifio. Obitū eius
totus exercitus planxit, & memoriam uarijs eulogijs lingua Gallica & La-
tina conscriptis doctissimi quicq; Gallorum celebrarunt, quorum unū atq;
alterum lectu dignissimum subijcere placet.

Arma Syris Princeps quondā illaturus Hebræ.
Omni selectam uictō discrimine Gentem (us,
Duxu: præclarè multis à flumine gestis
Nilo ad Iordanem. Sed tunc pugnare paratus
Et cum de Canaan sperat deferre triumphum,
Terram duntaxat spectat, moriturq; subinde.
Ad Francos tu itidem contendens milite multo,
Auxilium Regi, & populo laturus amico
Contra inimicos: Vuolphgāge pericula uincēs
Omnia duxisti Germanos, quo pia castra
Incolumen & saluum te posse uidere putabant.

Inuida sed citò mors præcidit gaudia nostra
Ad uictans siquidè, nostrū uix prospicit agmē,
In cū subitò (spargens lugubria) senit,
Mortuus Israël Dux est in uertice Nabo,
Te iuga Lemouicum rapuere inuisa solutus
Expectata uidet neuter: frustratur uterq;
Spe populum Domini tua instatione uidentē,
Dum peragi à uobis aliquid debere putatur
Præclarum, suis sancti conceditis ambo:
Illorum Moses, populi tu gloria Rheni
Perpetuò Francis, toto & celebraberis orbe.

A L I V D.

Post neglecta domus, numerosa & commoda
prolis.
Exhaustosq; uix indomita uirtute labores:
Cum primū iunctis, licuit coniungere castris,
Germanas Francasq; manus: VVOLFGAN-
GVS utrasq;
Amplectens acies egrotus corpore cælo,
Fato addictā, & uoto animā obfignare paratus
Utrasq; aspersit uix immortalibus auris.
Vltima dona sua pietatis utrisq; relinquens:
Germanis, fidei cum Gallis uincula, nunquam
Armata soluenda manu, non artibus ullis
Ingenij, æternos sed constitaura per annos.

At Francis animā (præclarū pignus amoris)
Commisit moriens: contracti fœderis ut sit
Obses, & assertrix Franci Germania Christi,
Sic indiujs animisq; & utribus, arde
Hærescat Francis, ut gente ex duplici, sit
Gens eadē in Christo, præsit Germania Gallæ,
Gallia Germanæ fidei: communibus armis
Militiam Christi subeat, communia præset
Auxilia, et Christo cōmunia pectora, Christus
Virisq; est ueluti communis origine mores
Communes, uelutiq; Heros VVOLFGAN-
GVS, utriq;
Esse suum, uoluit populo commune sepulchrū

A L I V D.

Victor auaritiæ, magni superator & hostis,
A morbo uictus conditur hoc tumulo.

Die duodecimo Iunij, cum deputati ordines Francofurti, re diu militi-
deliberata, inter se conuenissent, de modo, quo copijs Germanicis, è militia
Gallicana reuertentibus occurrendum esset, ut citra maleficium ad suos re-
dissent, conuentus soluitur. De cuius decretis ideò minus dici uel scribi ne-
cesse est, quod publicata non sint, & pleraq; saltem caput de quo diximus
respexerint.

Decimoquinto Iunij, Germanicorū & Gallicanorū principū exercitus, tā-
dem iungitur. Erant uerò in Germanorum exercitu equitum uexillationes
uiginti octo, quæ septem millia quingentos armatorum efficiebant, peditū
sex millia, sub uiginti duobus signis: ductoribus ijs, quos antè diximus. Ac-
cedebant Gallorum equitum ad duo millia, & decem peditum signa, tormē-
torum maiorum mino- tum e nouendecim. Aderant & illustres utri Princi-
pes Auracicus Vilhelmus, Ludouicus & Henricus Nassouij fratres, Mornil-
lerius, Marchio Reuelius, Mouyus, Aesternæus Galli. In Principum Galli-
lo exercitu erant ad quatuordecim millia instructorum tormentariorum, &
contatorum præterea per plures: Equitum ad quatuor millia, maiorum tor-
mentorum quatuor mediocrium duo.

Porro

Imperatore Maximiliano II. 2425

Porro exercitibus ita non solum iunctis, sed & utrinque quasi iam opposi- 1569
tis, ut dirius uehementiusque sese mutuò conficerent. Regina mater uenit Li-
mosium ad Andianum exercitū, Borbonio Lotharingoque Cardinalibus co-
mitata militesque, ordinibus singulatim inuisis, hortatur, ut in Regis obse-
quio constanter perseuerent, ad ipsius hostes profligandos: cum & illi pere-
grinum in Regni penetralia induxerint. Dent igitur operam strenuam, ne
Regi officioque suo defuisse uideantur.

Vicesimo quinto Iunii Condiani fluuio Viana ad Aëssam urbem transmis-
so ac Germanis longi & laboriosi itineris molestia defatigatis per aliquot
dies resectis, tandem ad rupem uicū pugnae occasio oritur. Eminus eos An-
dus subsequutus eò usque fuerat, unde Principes, quod existimarent pugnae
& ad eas ab ipso quæri, omnem exercitum in armis esse iubet ad primam lucem-
aciem locum ueniunt, ubi Andius constitit. Ita pugnam expectantes
Rurao hinc ductore: primam aciem duobus cuneis equitum, hinc dextra
Loeus, illinc laeva, Briquemaldus, inchoabant. Pedites Germanis biparti-
ti duabus maioribus turmis: pars, in prima acie, pars, in secunda erat. Primæ
aciei Germanorum peditum agmen equitum duobus maioribus cuneis
circumstipati, tormenta expedita sex asseruabat ita reliquæ copię uariè distri-
butæ. Andiani ferè intra castra erant: aditu uerò custodiendo, hostesque arcen-
do aderat cum duobus millibus expeditum tormentariorum Strosius, uir
militaris, Petri Strosii Florētini filius, & sibi quidem opportuno loco quod
& sepimento munitus, hostem editiori loco nudum apertumque eia
firmaretur: & præterea, quatuor Italorum equitum uexillationibus utrinque
usque propter pluuiam incommodus eis esset, ab equitibus Italis primum re-
pulsus fuit: eque suis decem cæsi ad illum impetum. Accurrentibus tamen
ex templo in auxilium Briliardo Mottætoque Vasconibus cum duabus equi-
tum uexillationibus, fugatus ita eques Italus, ut Pilæani uehementiori im-
petu pugnam in Strosianos continuò instaurarint: qui tamen immoti ad
sepimentum perdurabant: donec Admiralius, lustrato loco, iusserit alterius
cornu tormentarios, Rurao ductore, eò uenire, hostemque ad latus ado-
riti: Rem, nec mora, iussi capessunt, crebraque tormentorum grandine ita con-
cussus Strosianus, ut relicto sepimento, perturbatori ordine cedere in-
ceperit, quod conspicati Principum equites uiciniores, eò confertis agmi-
nibus irruunt palantemque Strosii peditem cædunt uictores: fugientemque
ad riuum usque persequuti, illinc reuertuntur uastissimi imbris impetu coa-
cti. Verum is pavor Andiana castra inceserat, ut e principum peditibus,
nonnulli ad tentoria usque & signa ipsa adierint, Strosius captus & ad Prin-
cipes incolumis continuò adductus: cæsi Strosianorum ad sexcentos: & ex
ipsis quidem triginta nominati uiri, Tribuni, aut Centuriones aut signiferi:
uulnerati plures. E Principum militibus ad quinquaginta uulnerati aut
cæsi: & duo quidem inter eos Tribuni desiderati. Postridie ad Prin-
cipum exploranda castra quadringenti equites Itali, progrediuntur: ab custo-
dine, ita aliquot cæsi, plures capti.

Circiter initium Iulij Principes, qui post cladē Strosianā cōmeatus penu-
ria, Perigurium cōcesserāt, eò relicto castra pmouēt, & insequēte eos eminus
Andio aliquot castella munita expugnant, Brentomum urbem deditione
capiunt: deinde Cabanæum arcem munitam, quæ firmo presidio tenebatur.
Expugnata arce, quod obstinacius sese ad moenium ruinas defendissent, &
in Prin-

1569 in Principum fermentatores, etiam fuissent iniurij, obtruncati fuerunt præ-
sidiarij: captus Tribunus, qui in redemptionem, Petrum Vi. etum, qui ad
Beaunum regionem ditionis Nauarræ, captus fuerat, pollicebatur se resti-
tutum, & uiginti millia præterea Francorum. Arx die sexto Iulij tum in
censa soloq; æquata. Andius, Perigurio relicto in Turoniam uenit: maximæq;
exercitus partem, legionum vexillationumq; instaurandarum atq; supple-
ndarum causa, dimittit ad primum Octobris usq; diem. In castris uix ad mille
ducenti equitum, relicti.

Duodecimo Iulij, cum Principibus nunciatum esset, Castelleraldum op-
pidum opportunum & copiosum in Pictauna regione, non magno præsi-
dio teneri, eò mittunt continuò Loëum uirum nobilem cum aliquot equi-
tum peditumq; turmis, qui oppidanos de ditione interpellaret. Interpella-
ti oppidani confestim dedunt se hac conditione, ne expilarentur. Egre dien-
te igitur ex una urbis porta Villerio ordinis equite, urbis custode per aliam
cum suis ingreditur Loëus.

Decimoquarto Iulij, dum Loëus Castelleraldum capit, Principes Lu-
signanum munitissimam arcem, quæ firmissimo præsidio tenebatur, obsi-
dent, interpellato nequicquam de ditione arcis custode. Oppugnatio
acriter incepta, uehementi tormentorum bellicorum fulmine, ut largi-
tæ ad mœnia paterent, illisq; lapidum frustis iam multi milites enecti: dispo-
nuntur ingressuri arcem milites, quod præsidiarij conspicati colloquium pe-
tunt, ditionem his conditionibus paciscuntur, uti arcis custos ipsiusq; ul-
tarius salua suppellectile: milites, salua uita discederent. Reperiuntur in ar-
ce præter bellica tormenta quatuor & mediocria duo, commeatus maxima
copia, & dicebatur magna quoq; pecuniæ uis ibi fuisse reperta. Et hoc qui-
dem ut obiter illud indicemus est oppidum Lusignanum, cuius arx a Melu-
sina altera quasi Circe à quamplurimis inter hos à Claudio Cæpegio in de-
scriptione suæ Galliæ condita esse putatur. Etenim Raimundo Comiti
Forestij, regionis Lugduno & Auerniæ uicinæ, atq; nepoti Comitis Picta-
uensis elocata: hic tantum terræ circa rupem quandam comitatus sui, in so-
lenni die nuptiarum nepotis dono dedisse fertur, quousq; Ceruina pelle in
corrigias dissecta extendi posset, Melusina itaq; eo loci construxisse muni-
tissimam arcem, ad quam priusquàm perueniri possit, duo firmissima sola sunt
transeunda. Arce uerò Lusignana perfecta, Comitis Pictauiensis
uicium à Melusina in uicini consensu, arcem à Cōdriticis nomine duabus liti-
ris ab initio demptis denominatam, uicinis postea prope arcem domos ad-
ificantibus, quæ successu temporis ciuitatem constituerint. Caterum Iohan-
nes Buchetus in tertia parte suorum annalium Aquitaniæ capite quinto,
uel ignarus huius historiæ, uel eam pro fabula reputans: Melusinae
dominis accepisse arbitratur ab arce Lusignana & Mella, cuius ipsa domina fue-
rit: subscribēs tamē sententiæ eorum, qui Melusinae & Raimundi filios Co-
defridum Dentatum & Guidonem Lusignanos fratres fuisse existimant, tā-
tum nominis in expeditione Hierosolymitana sub Philippo rege Galliarum
anno millesimo centesimo octuagesimo suscepta, adeptos, ut Balduinus Rex
Hierosolymitanus filiam antea Vilhelmo Marchioni Montisferiensi nu-
ptam, alteri ipsorum Guidoni in matrimonium secundum elocarit, à quo po-
stea complures Cypri Reges Lusignani dicti fuere ob causam, quam in se-
quentibus de bello à Turca Venetis indicto agentes, breuiter exposuimus:

Circiter hoc tempus ita uariè incommodis illatis & in frequentiori etiam
exercitu Andij uidebatur Nauarræ, & Principibus, alijsq; optimatibus. re-
pus

Imperatore Maximiliano II. 2427

pus minime alienum iniiciendi mentionem de pace. Itaque Nauarra, Principumque & aliorum nobilium uirorum, qui in castris erant, nomine, sit supplex libellus Regi offerendus, certae firmaque pacis conciliandae causa: quem ut memoria bene dignum totum hic exscripsimus, ut quid unquam postulerint perspicuum sit.

Nouum hoc plane, Rex, atque adeo penè incredibile est, ex tanto hominum numero, quos Deus Opt. Max. Maiest. tuae ditioni subdidit, ne unum quidem haecenus apparuisse, qui periculosissimum hoc incendium, quod in omnium oculis uires quotidie magis ac magis sumens totum hoc tuum regnum peruagatur, ac consumit aut prohibere aut restringere tentarit, saltem etiam se tentare simularit: imò uerò plures reperti sint, qui nulli omnino labori, nullis sumptibus pepercerint, ut iam ardenti faces ipsi subijcerent, atque etiamgeantque. Haec uerò consilia quanquam prius ab illis expectari ac proficisci par esset, qui priuatas ob causas contra Maiestatis tuae sententiam ultrò has turbas excitarunt, quique pro arbitrio nunc pacem scribunt, post paulo bellum renouant, non ab ijs qui in conscientiae honoris, uita, fortunarumque discretionem uocati, nihil aliud quam de defensione aduersus uim cogitant, quique antea semper ciuiles istos tumultus detestari, nihil magis unquam in uotis habuerunt, nihil ex animo diligentius curarunt, quam ut pax illesa atque integra seruarietur: Ea tamen uis est eius affectionis, eiusque nexus atque officij, quo se cum Regina Nauarra, simul etiam filius Candausque tibi consanguinei sunt, Principes, tum equites, nobiles, caeterique omnes qui ipsis in hoc bello adbi differendum non putarint, quin pro sua parte, quemadmodum antea sapè, ita nunc quoque ea in medium adferrent, quibus hoc regnum factum, tetum conseruari in posterum posse uideretur, uindicarique ab ea ruina quam sanè, si unquam alias nunc demum minatur praesentissimam. Qua in re hoc unum serio spectant, ut ciuilibus discordijs consopitis penitusque suturatis, tandem aliquando pax & tranquillitas publica restituantur: ad cuius fortasse par erat, in ea tandem pericula illos deuenisse cognitum est, quibus non nisi summo & singulari Dei beneficio, ipsiusque potente manu, contra omnem spem atque expectationem erepti sunt. Quò fit etiam ut ne nunc quidem huius desiderij fructum aliquem sperare audeant, nisi idem ille hostium suorum, qui te obsident tuaque bonitate abutuntur, animos emolliat, & ad pacem concordiamque descedat. Alioqui enim satis intelligunt, tantum abfuturum, ut haec ingenua ac sincera uoluntas, qua ad ueram solidamque pacem toti spectant in bonam partem accipiatur, ut contra non defuturi sint complures, qui eam calumnijs suis obscurent & sinistre inpretentur. Quod etsi antea semper ab illis experti sint, quibus hoc adeo bellum cordi est, quique nihil magis timent, quam ne illa aliquando concordia coeat, qui tamen hoc unum eis iam inde ab initio maxime in uotis fuit, ut & consilij instituti que ipsorum Maiestati tuae ratio penitus constaret certissimis testimonijs intelligeret, nihil eos ardentius optare, quam in eo officio ac deuotione constanter permanere, quo tibi arctissimo uinculo ab ipsis natalibus addicti sunt, reliquis etiam omnibus notum fieret, quae sint, fuerintque semper animis ac mentibus alieni ab ijs quibus ab aduersarijs inculpanantur. Atque iam antea sepius ac lubentissime praestitissent, nisi hanc statim aduersarios occasionem arrepturos non dubitassent, quò omnibus persuaderent ipsos non nisi summa necessitate ad has pacis conditiones adactos. Quod eò quidem

1569 dem certius futurum Principes sibi persuadebant, quò impudentius illos ipsos hostes compertum erat Maieſtati tuæ palàm affirmare auſos, neq; ul- las usquam in Germania copias in auxilium Principum coactas, & si quæ iam posterum cogerentur, facile huius regni aditibus prohiberi posse: imò etiam iam introgressis tot fluminum, tot itinerum impedimèta obiecta esse, ut uel parua manu hoc agi posset, ne cum Principibus aliquàdo uires cõfugerent. Quia etsi id non succederet, Principibus belli neruos non suppetere, unde tot copijs satis facerent. Hac unà maximè causa effecit, Rex, ut Principes ceteriq; qui eis in hoc bello adsunt, tempori aliquandiu cedendum sibi putauerint, nec antè ad Maieſtatem tuam de re tanti momenti acturi cõfugere ausi fuerint, quàm coniunctis uiribus stipendijsq; exercitui persolutis, collectis etiam maioribus copijs quæ hinc inde hæcenus dispersæ fuerant, iam eò res summo Dei beneficio deueniret, ut nec aduersarij quidè negare possint, non solum pares eas ad resistendum esse, uerùm etiam ad maius aliquid exequendum, si quidem ea illis mens, ea uoluntas esset, quam hæcenus illi isdem aduersarij falsò commenti sunt. Nam ut ea omittantur quæ ab hominibus in dubium reuocare possint, quis neget primis illis tumultibus post Guisium & Santandream morte sublatos, & Montmorencium equitum magistrum in media acie captum, qui triumuiroi & præcipui exercitus duces erant, Principem Condæum ceterosq; omnes earum partium oblatas primùm pacis cõditiones, quæ de sola religionis libertate erant cupidè ac libenter accepisse? Superiore uerò bello, cum post collectas copias receptaq; auxiliã maxima, in eo statu Carnutum uersaretur, ut in ipso conspectu hostilis exercitus magna iam ex parte dilapsi ac dissipati urbs amplissima præsentis oppugnatione iam iam capienda esset, meminisse omnes possunt ad primam præconis publici Maieſtatis tui nomine missi denunciationè, qua obsidentibus religionis libertas pristina restituebatur, eundem Principem non ab oppugnatione solùm, sed & ab ipsa obsidione continuò recessisse. Cuius tamen reuerentiæ ac prompti admodum obsequij non is fructus fuit qui esse debuit, cum ex eo tantùm sanguinolentam pacem retulerit. Sed & isdem illis secundis tumultibus post Sandionysianum prælium, quo superiorem fuisse Principem euentus docuit, eodem ipso Montmorencio Magistro equitum, ac inter præcipuos exercitus duce, occiso, dissimulari nõ potest à Principe ad Maieſtatem tuam Thelignium dimissum, qui & imminens regno periculum ab auxiliaribus copijs, quæ iam in limite erant denunciaret, simul etiam consilia proponeret, quæ ad concordiam publicam spectare uidebantur, ceterum de religione tantùm erant. Deniq; sciunt omnes tum demum concessam pacem, edictaq; de ea proposita, cum in eo statu Euangelicorum res essent, ut legem etiam dare potuerint, si quidem concessis sibi à Deo uiribus abuti maluissent: & in omnibus tractatibus ac colloquijs de libertate tantùm religionis actum, hostesq; ad pacis cõditiones non antè adductos, quàm cum se ut aperta nihil amplius posse intelligerent. Quæ cum ita sint, ne quid tamen coloris in posterum aduersariorum calumnijs relinquatur, Principes, equites, nobiles, ceteriq; qui eis in hoc bello adsunt, iniuriarum quas hæcenus passi sunt obliuisci, & memoriã deponere cupientes, hodie coram tua Maieſtate perinde ac coram supremo Deo edicunt atq; testificantur: Quanquam antè hac indignis modis accepti tractatiq; sint, nunquam tamen id eis in mentem uenisse, ut Maieſtati tuæ ea adscriberent, quam sciunt ad clementiã natura propensam, ab huiusmodi iniustitia & crudelitate plane abhorrere: cuius rei tot tantaq; testimonia iam pridem præbuiſti ut iuste de eo dubitare non possint. Multò etiam minus de ea uoluntate mutanda,

Imperatore Maximiliano II. 2429

aut etiam minuenda cogitasse, quam ab ipsis natalibus erga tuæ Maiestatis ¹⁵⁶⁹ statum conseruationemq; ipsius gesserunt, atq; etiamnum gerunt. Ex quibus omnibus etsi hactenus satis liquidò conitare potuit, nihil eos aliud in animo unquam habuisse, quàm ut te Rege ac Principe, sub auctoritate legum tuarum Deo Optimo Maximo ex præscripto ipsius liberè seruirent, & eodem quo ceteri subditi tui iure censitis honores, uita, bona deniq; integra remanerent, nunc etiam huius suæ uoluntatis adeò amplum & sanctum testimonium dare statuerunt, ut ne ab hostibus quidem ipsis in dubiū reuocari possit. Quod tamen ita accipi nolint, quasi aut priores suas actiones, quarum æquitas & innocentia cum Maiestati tuæ, tum etiam cæteris Regibus Principibusq; extraneis, qui modò cõiurationis & partium Hispanicarū nō sunt, satis superq; nota est, purgare ac defendere cupiāt, aut etiam cum Maiestate tua quasi æquo iure pacisci: (sciunt enim, Deo gratia, quod sit subditorum erga Principem ac Dominū suū officium) sed cū hactenus experientia ipsa docuerit, quàm uilis quibusdā fuerit à Maiestate tua data fides, quæ alioqui sacrosancta esse debuit, & qua sæpe temeritate atq; audacia nominis tui auctoritate in summū tuorū qui restitutam ac reformatā religionē profitentur, periculum abusi sint, nihil alienū ab officio facturos se putarunt Principes, cæteri q; qui eis in hoc bello adsunt, si quod nunc corā per aduersarios non licet hoc saltem scripto à Maiestate tua supplices postularēt, ut de libertate Religionis solēni, perpetua, atq; immutabili lege uoluntatē suā edicere uelit, quo illi tandem quorū antea temeritas eò usq; prorupit, ut bis edicta atq; stabilita perumpere & uiolare ausi sint, hoc saltem tertio quasi uinculo contineantur. Et quoniam ijdem illi cū restitutam ac retentam aliquandiu legum de religione sancitarum obseruantia inter tuos cōcordiam ferre non possent eas nouis indies interpretationibus, abrogationib. derogationibus. subrogationibus ita eneruarunt, ut uix tandem earū umbra & imago restaret, Principes uerò cæteri q; harū partiū satis iam intelligunt iustissimo Dei iudicio, quod procliuiores fuerint ad eas conditiones suscipiendas, quibus locis personisq; certis religione circumscripta, quasi cum Deo partes fiebāt, grauius se pace ipsa, quàm aperto bello afflictos atq; uexatos: cū eis de iure Dei aliquid remittere bona fide non liceat, iterū Maiest. tuā, Rex, etiam atq; etiam supplices obtestatur, ut in omnibus omnino ditionis suæ locis, omnibus etiam in uniuersum hominibus sine aliqua personarū, locorum, temporum exceptione eiusdē reformatę religionis cultū atq; exercitium cōcedat, eamq; libertatē quibus res exigat securitatibus muniat atq; cōfirmet: Præterea Maiest. tuæ edicto hoc etiam cōprehendatur, ut alterutri religioni unufque nomē det, eamq; publicè profiteatur. Qua una re his facile occurri potest, qui hac libertate ad impietatē & carnis licentiā abutentes, omnem religionis curā ex animo abijciunt, nihilq; magis exoptant, quā cōfusus huius tui regni statum, peruersumq; Ecclesiasticę disciplinæ ordinē intueri. Cū uerò nobis dubium esse non possit, quin aduersarij nostri, quibus hactenus hoc maximum cōsiliorū fundamentum fuit, calumnijs nos causamq; nostrā in omnium odiū atq; inuidiam trahere, statim obiecturi sint, magis nos de suscepta temerè religione pertinaciter retinenda, quàm de erroribus, si qui edicimus atq; profitemur, si quid in ea quæ pridem Maiestati tuæ Gallicarū Ecclesiarum nomine exhibita est, fidei professione ex uerbo Dei, quod Canonis scripturæ libris cōprehensum est, ab Prophetarū aut Apostolorū doctrina alienū sensisse docebimur, paratos nos statim manus dare, & in eo.

1569
 rum concedere sententiam qui & non errasse demonstrabunt, & melius aliquid sequendum edocebunt. Quam etiam ad rem nihil ardentioribus uotis exoptamus, quam Oecumenicū ac liberē cōcilium ritē cogi, in quo unicuique suas in mediū rationes proponere liceat, quæ ex Dei uerbo aut confirmentur, aut etiam refutentur, quod summum ac singulare huiusmodi cōtrouersijs remedium semper habitum est. His rationibus certū est omnino, Rex, te hoc breui, Domino faciente, consequuturum, ut & subditorum animos conciliatos ac inter se benē concordantes & regnum hoc tuum in pristinam dignitatem ac splendorem restitutum uideas: magno sanē communium hostium pudore atque infamia. Quod etiam Maiestatem tuā supplices orant, ut diligentius consideret, simul etiam expendere dignetur, consultiūne sit ab infestis exercitibus, qui nunc in tuo regno coacti sunt, funestam omnino & sanguinolentam uictoriam expectare, ex qua uictor non minus quam uictus damni accipiat, an eas simul coniunctas uires in alios potius uis conuertere, quorū hodie ea se offert occasio, quā nulla nostro seculo maior, nulla regni tui tranquillitati & coronæ Gallicæ conseruationi cōmodior apparuit, ut & hoc modo tam aliena tempestas, in eas unde profecta est partes, tandem aliquando retorqueatur. Quæ in re, ut & in cæteris, quæ tibi quidem ad status & regni tui amplitudinem pertinere uidebuntur, Principes, equites, cæteri que qui eis in hoc bello adsunt, se suaque simul omnia usque ad extremum spiritum ultrò impendere parati sunt: nullum omnino alium præter tuum in terris supremum, in se principatum agnoscentes, in cuius etiam obsequio, reuerentia, fide, clientela uiuere se ac mori uelle profitentur. Quò sanē nihil maius, nihil amplius, uetus Princeps à probis & fidelibus subditis aut expectare aut exigere potest.

Mittitur præco ad Andium qui publicæ fidei libellum ab eo impetraret, ut scriptum illud Principū ad Regē posset ferri. Re ab Andio denegata, Amiralius scripti illius exemplar ad Mareschallum Mommorentium cōsobriniū mittit, rogans illud Regi offerret, explicatis causis, cur ad Regem certi homines minimē mitterentur. Respondet Mōmorentius, se scriptum illud Regi exhibuisse: Regē uerò noluisse illud recipere, hancque causam reddidisse, se nihil uidere neque audire uelle, quod ab Amiralio proficiscatur, nisi prius ille se in eum statū restituerit, ut pro officio suo Regi obsequatur, itaque possit bonam ipsius gratiam inire, & addebat Mōmorentius, existimare se, Amiralium bonam Regis gratiā initurū, si ad officium uelit redire. Excipit secundis literis Amiralius. Quod Rex supplicē illum libellū noluerit recipere, se id maxime dolere: at uerò relinquere se iudicio omnium Christianorum Principum præiudicatorum, num ipsi suū officium fecerint, præstando Regi obsequio: cum semper conati fuerint omnibus modis impedire calamitates quæ regno pestem exitiumque ultimū minitentur, quæ uera debeat esse ratio bonæ ipsius gratiæ in eundem. Verū, quandoquidē animaduertat aduersarios suos Regē ita impellere ut uel regni exitio & ruina, se sociosque suos cōstituerint, cōscientiæ pace, religionisque usu & uita priuare, facturos se in posterū quod e re uidebitur.

Vicesimo secūdo Iulij, qui erat dies Veneris, Andius oppugnate Lusignæ nuntio accepto, quo Pictauiō uicino prouideretur, mittit eū Duce Gulsio & ipsius fratre Marchione Menio mille quingentos equites, inter quos erant quatuor centeni Itali, Paulo Sfortia ductore: & una Germanorum uexillatione. Erat præterea iustū peditum præsidium: ut militū facile essent ad sex millia, Pictauij: quæ disertē annotamus, propter futurā obsidionē, quā mox cōmemorabimus. De Lusignano tamē cōseruando inutilis fuit Andij cura.

Vicesimo

Imperatore Maximiliano II. 2431

Vicesimo quarto Iulij, Principes exercitu ad obsidendum Pictaviū pa¹⁵⁶⁹
 rato, omnes copias ad hostis conspectum nō longe ab urbe ostentant ad col-
 lem. Commodum erat cōsiliū & utilissimum finem habebat propositum,
 propter magnas urbis locupletissimæ oportunitates, quæ si principibus ces-
 sisset, spes erat præsentissima, fore, ut illis lata uberiq; prouincia planè potiē-
 tibus, res ea ratione faciliusq; certiusq; transigeretur. Accedebat expug-
 nandæ urbis nō difficiles rationes, Andiano exercitu ferè dilapso, suo cōtrā
 exercitu ppter Germanorū aduētum & uiribus & animis firmiore. At dūm
 obstinatius ad eā obsidionē perduratur, non felix exitus, maximæ etiā cladis
 præbuit occasiō, sicuti suis locis dicemus: Dei prouidētia rem omnē haud
 dubiè itā moderāte, ut ille humanæ societatis, suæq; maximè Ecclesiæ auctor
 custosq; perspiciatur. Pictaviū amplissima habet pomœria, latumq; ambi-
 tum: sed illam uastæ urbis custodiendæ difficultatem demebant & mœnia
 commodè distributis propugnaculis extracta, & loci natura, fluminis non
 longè à mœnibus labentis copiosa aqua, munitissimi: tūm (quod maxi-
 mum erat) ducum qui intra urbem erant, peritia, & numerosa instructo-
 rum militum multitudo, auxiliūq; certissima expectatio, quæ etiam con-
 stantiam maximam obsessis addebat. Principes dum ad urbem obsi-
 dendam propius mouent, uicina loca, hosti arctius incommodando, ca-
 piunt, Montrebonium, Coccaum, Sansæum, Viuonam, &c. edesq; rusticas
 complures, Abbatias, & alias Pontificiorum sacrificulorum ædes deprædan-
 tur comburuntq;.

Circiter finem mensis huius, Sansacus uir illustris, Andij mandato Carli-
 tæam urbem obsidebat, equitum ad duo millia, peditum ad sex millia co-
 pijs expeditis, cum magna tormentorum ui. Vrbs uastissimo tormento-
 rum impetu conquassata, lataq; murorum constata ruina: quò cum San-
 saci miles irruere uellet, ab oppidano ita excipitur, ut ad quingentos ad eam
 oppugnationem dicantur desiderati, indeq; ab oppidano ita repulsi, & San-
 saco aliud continuò contingit incommodum. Repulsi ab mœnibus milli-
 tes, ad tormenta sese recipiebant: unus illorum aut imperitor, aut conster-
 nator, funem tormentariū ignitum in capsam puluere in tormentario op-
 pletam imprudens demittit: confestimq; ita illic concipitur ignis, ut in alias
 capsas seriatim pro more collocatas emanarit: tantusq; tormentarij pulue-
 ris furor fragorq; extiterit, ut frequens militum corona fuerit horribili im-
 petu dissipata, complurimiq; enecti. Unus è militibus eo tormine fuit
 inuolutus, ut ad ulteriorem ripam fuerit delatus, & in arena conspicuo
 omnibus spectaculo concrematus. Eruptiones etiam crebras faciebant op-
 pidani, magno Sansaci incommodo, qui desperato expugnationis consi-
 lio, cum & rumor increbresceret, aduentare Principum auxilia, uasis colle-
 ctis discedit.

Primo Augusti Pictaviū promotis tormentis ad pontem Andegober-
 tium concutitur. Auctioribus oppidanis per auxiliorum supplementa,
 quæ intempesta nocte urbem ingressa erant, urbs alia ex parte concutitur,
 munimentisq; dirutis, ne nocerent, tormenta commodiori loco adhibentur:
 pons ad fluuium Principum mādato extractus, quā miles ad pugnam iret,
 ruinis ad mœnia latè constratis. At cum renuntiaretur non posse eā sine
 summa difficultate iri, eoq; die cessatum esset, oppidani de nocte pontem
 diruunt, ingenti tormentorum strepitu edito, ne pontis fragor audiretur.
 Atq; aliud incommodi genus oppidani comminiscuntur, infixis enim in a-
 quam ad pontis fornices præ longis trabibus, & contexta hunc in modum

1569 crate densiori, fluuium sistunt & ita ad eum locum, in quo obsidentium castra ferè erant, ea uti deriuant, ut continuo ita imperuius extiterit, subruuntur hæc munimenta, Principum tormentis: sed firmitus ab oppidanis postea instaurantur. Longum esset singulatim omnia commemorare, quæ & obsidentium ad oppugnationes acrem pertinaciam: obsessorum, in sese defendendis parem industriam constantiamq; demonstrant, cum nihil ab utrisq; quæ uel ad oppugnandas, uel ad defendendas urbes pertinerent, quantum ualoci ingenium postularet, uideatur prætermisum. Constratae quidem uarijs in locis latae ruinae: & instructa obsidentium ad ingrediendum acies, & sæpè minimè additæ fuerunt: quod ab illis qui eas ruinas pro more belli inuiserent imperuiæ renunciarentur: tandem uerò certatim à Gallis Germanisq; nequicquam, & incommodè etiam, tentatae. Longa tamen illa mora & uarijs obsidentium incommodis, redacti in maximas communitus angustias oppidani: ut sua ipsorum & iumentorum causa grauius laborarent, pristino etiam uiciniorè ab obsidentibus diruto & ab ipsidem urbem repetere coacta magna plebeculae inutilis face, quam oppidani præsidarij, urbis exoneranda causa extra urbem compulerant. Variæ tamen & quotidianæ ab obsessis fiebant eruptiones & multæ concitatae pugnae, quibus & mutuis etiam tormentorum effulminationibus, multi utrinque desyderati.

Septimo Augusti Comes Mongomerius missus cum potestate, ut Bearnano Nauarreae ditionis regioni prope Pyrenæos hostiliter tentatae, à Montelucio Tarridioq; uicinis præfectis Aquitaniae, eò nonnullorum incolarum perfidia adductis, opem ferret, Nauarrein urbem munitam & locupletem à Tarridio obsessam liberat. Assumptis enim Vicecomitum Montalbaniensiumq; auxiliaribus copijs, Mongomerius magnis itineribus Bearnum ducit & prope Nauarrein oppidum castra ponit. Inopinati aduentus rumore consternatior Tarridius, obsidione Nauarreidis soluta, in uicinam urbem se recipit: Fugientem persequitur Mongomerius, & obsidet: urbemq; & ipsum post magnam & illatam suorum cladem, Tarridium, & nobiles aliquot uiros capit. Occupata ita ab Tarridio urbes totaq; adeò Bearnaregio in Reginae potestatem redit, Mongomerij industria.

Decimo octauo Augusti bello in Gallijs ob religionem flagrante, Imperator Maximilianus secundus, duobus ordinibus Archiducatus Austriae dynastis & nobilibus liberam religionem in arcibus, oppidis, & pagicorum permittit: formula agendorum in Ecclesijs, ne in ijs diuersitas induceretur, à Dauide Chytrao, quem ad id euocatum fuisse superius diximus, conscripta, & pio consensu ab ordinibus approbata.

Vicesimo septimo eiusdem Pius quintus Pontifex Maximus, Cosmum Medicem ex Duce Florentino magnum Hetruriae ducem creat, ac edito super hac re amplissimo diplomate instituti sui causas explicat, inter alias hanc adducens: Quod Cosmus suo hortatu Christianissimo Regi Gallorū Carolo centū millia aureorū & alia necessaria ad rebelles regni sui perdomandos subministrarit. Et quia Pij Quinti sanctitas non ignara erat, neque Petrum, neque alios eius in primitiua Ecclesiae successores tantam auctoritatem sibi deputasse, ut uel reges, uel duces constituerent, sed ipsi semper iuxta Christi præceptū se ipsis submiserint, ijsq; obedientiam in omnibus ciuilibus præstiterint, ideo ne noui quid fecisse uideretur, Alexandri Tertij, Innocentij quarti, Pauli quarti exempla secutus est. Clara cū negotiationibus, etiam doctorum sustentatione, familia Medicea sepius ad patriæ liberandæ dominarum

Aufhebung des

Imperatore Maximiliano II. 2433

1569
minatum aspiravit, sed eius conatus varijs fortunæ procellis magno Rei-
pub. Florentinæ incommodo & Mediceæ familiæ detrimento elusus est.
Nam post obitum Cosmi Magni, quasi fundatoris claritatis familiæ eius
(qui civibus uolentibus ob humanitatem quasi alter Pericles imperitavit,
ut & filius eius Petrus, priuatum potius ciuem se quàm Principem gerens)
Laurentius nepos fratre Iuliano à conspiratoribus in templo trucidato, ad
retinendum dominatum, Ferdinadum Regem Siciliae & Ducem Vrbinen-
sem contra Florentinos tumultuantes, euocare coactus est. Laurentij uerò
filius Cosmi Magni pronepos Petrus tantam suorum fauoriam sensit, ob
Pisas Carolo octauo Galliarum regi transactione concessas, ut eum cum
suis urbe pulsum, hostem iudicarent, ac inuito consilio perpetuum Confalo-
nerium constituerint, qui in omnibus talem haberet auctoritatem, qualem
Dux Venetiarum. Cæterum hoc statum politica à Carolo Quinto euerso, ac
Mediceam familiam post coronationem Bononiensem ad Pontificis Clemen-
tis intercessionem Florentinis subactis restituente: Alexander Medices Lau-
rentij iunioris filius, Margarita filia Caroli Quinti ex Ioanna concubina nata,
in matrimonium ducta, Princeps rursus est constitutus. At hoc post sextum
septem administracionis Reipub. annum ita uoluptatibus ueneris occu-
pato, ut à Laurentio Mediceo agnato, in tēpesta nocte mactaretur, Cosmus
de quo sermo nobis institutus est, frustra Florentinis libertatem spiranti-
bus Reip. Florentinæ dominatum consequitur, nec solum eum ita rexit, ut
Florentini arce maximæ molis in urbe constructa, præsidijscq; firmata, serui-
tutis iugum subierint, sed & anno quinquagesimo quarto Senarum ur-
bem Imperialem ob eiectum præsidium Hispanorum obsessam, cum am-
plissimo territorio, Galliarum Regis copijs à Marchione Matignano profligatis in potestatem suam redegerit.

Tertio Septembris, Admiralius Gallie, publica sententia Parlamenti Pari-
sienfis ad instantiam procuratoris generalis contra eum in contumaciam proce-
dentis, criminis læsæ Maiestatis cōdemnatur, & perturbator ac uiolator pa-
cis, hostis quietis, tranquillitatis & securitatis publicæ: caput, autor, & Dux
rebellionis, conspiracionis, & coniurationis contra Regem factæ, declaratur,
simulq; omnibus honoribus, officijs, & dignitatibus priuatur. &c. Præ-
terea eadem sententia liberi dicti Casparis Culignij declarantur ignobiles, illi-
berales, plebei, uiles, intestabiles, infames, & incapaces ordinum, officiorū,
dignitatum, & bonorum in regno Gallie, quod si quæ habeant, ea Regi ac-
quisita declarantur. Idem Parlamentum inhibet omnibus, cuiuscunq; sta-
tus, qualitatis & conditionis, ne recipiant, uel occultant dictum Culignium,
uel ei auxilium, fauorem, alimenta, aquam aut ignem præstent: ac iniungit,
ut ipsum denuncient, & in manus iustitiæ tradant, sub pœna quod fautores
& complices dicti Culignij rebelles Regi, & criminis læsæ Maiestatis rei de-
clarari debeant.

Septimo Septembris Castelleraldo ab Andio die præcedenti cincto, ut
Principes ab obsidione Pictauiensi auerteret: hi ea relicta Castelleraldo sub-
uenturi eò propius accedunt. Cæterum Andius inde mouet, amissis in di-
urna obsidione ad quingentos, & fere Italis: Fabiano etiam primario illorū
ductore desyderato. Et Pictauium continuo uenit. Sanzaus Andij manda-
to, cum duodecim peditum signis & tribus equitum uexillationibus: & pe-
roriosas diuturnæ obsidionis molestias, sese recreandi reficiendiq; causa.

Decimo tertio Septembris, post solutā obsidionem duorum oppidorū bi-

1569 nis exercitibus nequicquam se mutuo persequentibus & Andlo Chino-
nem oppidum contendere, ubi maiores copias expectaret: Principes Vnio-
sam oppidum Pictauino in agro & loca finitima ueniunt, & ibidem ad al-
quot dies morantur. Eo loco Princeps Australicus Vilhelmus, quem ca-
stra Vuolfgangi comitis Palatini secutum diximus, cum Ottone Höuelio
Electoris Palatini consiliario, paucisque ministris, quorum uix quinque fuere,
ab exercitu discedit, ac media Gallia peragrata, in Germaniam saluus atque
incolumis cum multorum admiratione peruenit.

Hoc eodem die nimirum decimo tertio die Septembris, urbi Venetorum
clades maximo diuinitus accidit: Nam in armamentario ipsorum longe in-
structissimo quod illi Arsenalis uocant, duæ turres puluere tormentario, &
tertia sulphure referta, cœlesti igne correptæ, tanto impetu disijciuntur, ut
fragor ad quinque milliaria Italica resonaret: ac flamma proximum murum
ad septuaginta amplius passus peruadente, multa contigua atque uicina æ-
dificia igne partim diruuntur, partim deformantur, uitreis fenestris ferè per
totam ciuitatem uel fractis, uel concussis. Tanta itaque in hac conturbatio-
ne clades fuit, ut uigiles turriû in aërem sublimes abriperentur, alij incēdio
consumerentur, alij ruinis ædificiorum obruerentur, alij attoniti per plateas,
uel interula induti, uel nudi discurrerent, denique quamplurimi perirent,
qui nunquam inueniri potuerint, multis pregnantibus mulieribus abor-
tum facientibus. Hæc clades haud dubie belli Turcici postea subsecuti
nuncia fuit: pisces tum sinum maris Adriatici sulcantes, affirmare non
dubitarunt, se ignem & stellas instar densissimæ niuis supra urbem decidere
uidisse. Repertum uerò est paulò post scriptum in celebri urbis loco affi-
xum, quo Veneti ad pœnitentiam admonebatur, nisi maiores pœnas à Deo
expectare uellent. Romæ etiam quidam in carceres coniectus perhibetur,
qui hanc calamitatem Venetis prædixerit.

Vicesimo primo Septembris dum Principes in Faya Vinosa moraren-
tur, editur supplicium Dominici Albi, qui erat Admirali domesticus famu-
lus: quod ille Admiraliū Dominū suum instituisset necare: ita uerò res eue-
nit. Mittebatur Albius ab Admirali ad Ducem Bipontinum cum liti-
ris & mandatis. Verum à Riuerij Andij famulo capitur. Ille ad Andium
deductus, & cum Regina matre & Cardinale Lotharingo collocutus literis
& mandatis suis expositis, pollicetur insuper se Bipontini Ducis res & ex-
ercitum inspecturum, & ad Andium fideliter & uerè omnia relaturum. Ad
huius operæ mercedem, repræsentantur ei centum auri, & in Andij fa-
mulos domesticos continuo cooptatur. Ità ad Bipontinum porgit ille, re-
busq; omnibus exploratis, redit ad Andiana castra: & quod in Bipontini ca-
stris cognorat, Andio, Riuerij opera exponit: qui & illum, ad enecandū Ad-
miraliū seu ueneno seu ferro, uehementer sollicitat: illi q; præstitæ operæ mei-
cedem maximam tribuendam pollicetur: triginta nimirum millia auro-
rum, quæ ei repatrata representantur, & insuper triginta millia Francorum,
annuis redditibus. Recipit se id facturum Albius, & cum ueneno ei à Ri-
uerio dato ad Admiraliū redit, illius necandū certo cōsilio. At redire in car-
cerem cōiicitur, quod longior illius in Andianis castris mora suspecta esset,
quæstione habita, rem fassus, damnatur capitis ut proditor. Cū uerò sen-
tentia in proditorem lata memorabilis est, & totius rei seriē continet, ideo eā
subijcere libet, quantum uis talibus periodis constantem, quæ uix Latini ser-
monis perspicuitatem ferant. Viso ergo (sonat) processu per commissari-
os deputatos à Principibus Nauarræ & Condensium Dominico Albio fa-
mulo

Imperatore Maximiliano II. 2435

mulo domestico, Casparis comitis Culigni domini Castillionæ, & Admirali exercitus, & uisis tribus audientijs dicto Albio corā latrunculatore generali exercitus, & quinq; alijs ei datis corā commissarijs ad hoc deputatis, simulq; cōfessionibus eiusdē Albij octaua uice reiteratis, nimirum quod Riuerius præfectus stipatoriū, & Laurētianus Ruzæus secretarius fratris Regis, instāti sollicitatione & machinatione eum induxerint, ut Admiraliū dominum, seu ueneno seu ferro enecaret & promiserit dicto Riuerio ueneno tollere, Admiraliū ab eodē ueneno, sub forma albi pulueris accepto, latrunculatori & commissarijs exhibito, uisis etiā uerificatione ueneni per medicos & pharmacopolas Haye in Turonibus decimo tertio huius congregatos, libello fidelitatis publicæ à fratre Regis tricesimo mēsis præcedentis dicto Albio cōcesso. Sēntentia dicti concilij Albius cōdemnatur ut pro pæna proditorij & detestabilis conatus, quē sapius in suis audientijs, & postea publicē in dicto conuentu cum Riuerio se agitasse fassus est, tradatur in manus lictoris executoris altæ iustitiæ, qui eum laqueo ad collū in crate quadā tractū, in orbem per plateas & uicos solitos præsentis loci Fayæ Vinosæ circummagat, Albio inscriptionē talē in mēbrana circa corpus suū gestante. Hic est DOMINICVS ALBIVS, PRODITOR CAUSAE DEI, SVAE PATRIAE, ET SUI DOMINI. Primò uerò eū deducat ad fores hospitij dicti Admirali, ubi ingenua, camistra saltē circumdatus, procūbens, capite ac pedibus nudis, laqueū in collo gestās, ac manibus facem cere ardentis tenēs, ueniā delicti à DEO, REGE, IUSTITIA & dicto ADMIRALIO petat, fatēdo, quod sceleratē, miserē, infideliter & proditoriē cogitauit, promiserit, & attentauit, ueneno necare dictū Admiraliū suum dominum. Et eodē momēto in sua præsentia uenentū, quod cōfessus fuerit si ad dictū finem traditū per cōmemoratum Riueriū, igne cōsumatur. Hoc factū, deducatur circa corpus semper præfatam inscriptionē gestans, ad locū publicū, ac ibi in furca, quæ illic erecta erit, suspendatur & stranguletur. Supplicetur uerē Regi, ut supplicium sumat de Riuerio & Laurentiano, eorūq; cōplicitibus. Et si suæ Maiestati cōsultū uideatur, quantum ad hosce duos attinet, amplius cōspirationem per ipsos factam, certioribus argumētis inuulgare, ut re certò comperta, procedat contra eos, pœna adeò seuera & aspera, ut horror & enormitas delicti mereatur, & alijs terrorem incutere queat, exterisq; nationibus exemplo esse, quā Galli naturę bonitate abhorreāt à tam sceleratis & turpibus cōsilijs. Declarādo, dictos Riueriū & Laurentianū eiusdemq; farinae proditores opertam officinam tenētes ad uenena hominibus uirtute & nomine claris, quærenda, sceleratos, uiles, & indignos omnibus honoribus unā cum ipsorum posteritate ad quartam usq; generationem. Decretum etiā, ut antē executionem sententiæ Albius tormentis subiiciatur ad rei ueritatem, machinationes & cōspirationes secū habitas, aliasq; res in interrogatorijs latrunculatori traditis, eruendas. Hac sententia uicesimo primo die lata, in præsentia non tantum Gallorum, sed & omnium Tribunorum & Ducum Germanorum, quos Vuolfgangum comitatos diximus, subsequenti executioni mandatur, & proditor in crucem à carnifice tollitur, ad exemplū omni posteritati, ut uirtuti potius studeat, quā perfidiam exercere cogitet.

Vicesimo nono Principum exercitus Partenæum cōtendit, Andio cominus sequente, ut non milliari longius bina castra metarentur.

Tertio Octobris die post uarias pugnae occasiones inter regios & Condeanos in Gallijs quasitas tandem ad Mogonturū, quod hi occupant, pugna cōmittitur, ac re utrinq; acriter gesta, non saltē peditatus Germanicus

4569 auspicijs Principis Vuolffgägi Palatini comitis in Gallias perductus, sed & Gallicus à Regijs copijs profligatur. Res uerò ita accidit: Condiani cognitò, Andiu nò saltem reditu copiarū antea dimissarū, sed & cohortium supplemento nouo auctū, proxime esse, illi qui ultimo die Septembris Mongonturum uenissent, Partenæum & Niortū oppida petituri, suos in armis ad primā lucem esse iubēt, & ad colliculū qui nò longè abest Mōgonturo exercitū educunt, aciemq; ibi per cuneos & cohortes instruūt. Ita parato Principū exercitu, continuo alia ex parte cōspicitur Andianus exercitus, & facile, quomodo esset, agnoscitur: cōfertisq; ordinibus uiam illā, quæ Niortum ducit, petere uidebat. Suspiciatus Admiralius Andij cōsiliū esse se anteuertere & uia adeo obstruere, cōfestim iubet exercitum e colle illo descendere ut planitiem occuparet. Qua re cōspecta Andius, ubi primū sistit equitatū, & in cuneos distribuit: primāq; adeo acie ita cōuertit: collemq; eum undè descēderat Principum exercitus, occupat, prudenti sanè & industriè usurpatò tunc cōsilio. Occupato igitur hunc in modū colle (& præter quidē Admiralijs sententiam) Andius tunc se ad pugnā accingit: & dispositis equitū turmis, peditatū prudenter ita cōstituit, ut colliculi flexu ab tormētōrū impetu tutus esset. Intereaduobus e locis Andiani exercitus tormēta uastè in Principū cohortes & maximis quidem incommodis detonabant: & Andius ipse omnes ordines inuisens, ad strenuè agendum, singulos hortabatur. Idem & acitabatur ab Nauarrao Condæoq; Principibus.

Pugnæ initiū fit ab prima Andij acie eius cornu primū ualidissimis duob. equitū Germanorū Itatorūq; cuneis cōstabat. Vnā illi Moyi & Loei q̄ regiōne erant, turmas eo impetu irruūt, ut minimè pares tāta impresioni terga uerterint, perturbateq; p Germanorū peditū ordines pualerint, magno illorū incommodo. Hic tamē succurrit Admiralius, inq; equites Andij Germanos ea uiruit, ut permulti tūc fuerint desyderati: & prima etiā Andij acies labare paulum incoeperit: ut quidē e uestigio à Principū milite uictoria cōclamaretur.

Prima Andij acie ita perturbata, pmouebat interea secūda ipsius acies in qua & ipse aderat Andius: & in secūdā Principū acie magno impetu irruit. Illa, Andianorū primū uim sustinet, grādīs tamen modis infesto onere tandem succūbens, equitatus in fugā uersus, dum alia ex parte aciei equites ex Andianorū psecutione nondū sese recepissent, ac perturbatis ordinib, palatē tur, Principū peditatus omni equitum auxilio denūdatur. Occurrebat primū Gallicus ipsorū peditatus, qui Andianorum equitū maiore uim primū uiriliter sustinuit, magnāq; stragem edit tormentulorū grādine: At hastatorū grauisimo pondere haud pares, præfractis ordinibus cādūtur fundunturq; multis tamē uictoris militis indulgētia, uita cōdonabatur amissis armis tantum. Restabat Germanorū peditū cuneus at dum & se omni equitū auxilio denudatū & uicinorū cladem cōspicatur re desperata, & ingressi equites ac Heluetij, eontis demissis uitā exorāt, sed plæriq; cæsi. Ita palsim ab Principū milite fuga facta: Germano interea equite ita cedente, ut hostis etiā uictor eos non adoriretur. Andius fugientes ad dimidiam leucam persecutus, in castra redit, ad eum ipsum locum, ubi pugna facta erat.

Vt insignis igitur per eam pugnā clades Principib. allata, ita maxima Andio cōparata uictoria est, Principib. maximū de peditatu incomodū importatū: cælis nimirū ad mille ducētos Gallis, paucis e Germanico peditatu cōseruatīs, sed omnib. ferè trucidatis unā cū Ducib. Gāgolpho Quirino à Geroltzeck: & Grāuillero exercitatis. uiro: capta sex maiora tormēta, medietria duo, expedita tria. Equitū ad centū desyderati: nobiles aliquot tribunt q; inter

Imperatore Maximiliano II. 2437

si, inter hos Antricourius: capti Acierius & Noëus uiri illustres. Admiralius ¹⁵⁶⁹
 uulneratus. Ex Andianis pauci pedites desyderati qui pugnæ interfuerat.
 Equitū nō leuis iactura erat, & nobiliore quidē & inter alios uulnerati Erne-
 stus Petrus Mansfeldius, q̄ Andio merebat, Ringrauiorū alter mox ex uul-
 nere decedēs, Claremontius Delphinus comes, & aliquot alij equites ordi-
 nis, uulneratus Dux Guisius: Tertius comitū Dielziorū in pugna perijt: Ba-
 densis Marchio Philibertus amittit, nec eius cadauer reperiri potest, strenu-
 am operā in pugna nauasse scribit. Andius eo in pralio Principes militū nu-
 mero ualde superabat, cui nimirū essent ad nouē millia instructorū equitum:
 peditū ad 18. millia. Principib. ad sex millia equitum: peditum, undecim millia
 Reliquiarū receptus fuit Partenāū oppidū, quod à pugna loco septē leucis
 distabat: equitū maxima pars eo signa repetijt: peditibus, q̄d difficilior acces-
 sus esset, stationes designata: Gallorūq̄ ita bona pars ad signa redijt intra bi-
 duum. Inde quinto Octob. ueniunt Niortū quo etiā Henricus Chāpernous
 Anglus centū instructissimis equitib. Anglicis uenit, in uexillo insigne ge-
 stans. **DET MIHI VIRTUS FINEM.** atq̄ honorificēssimē à Nauarra Re-
 gina, alijsq̄ Principib. excipitur. Ac etsi tāta clade exercitus frangeret, tamē
 Nauarra & Principes casum præsentissimi oris specie dissimulātes eos, qui
 tum aderāt, quantū poterāt cōfirmabant. Eoq̄ facto Nauarra eodē die Ru-
 pellā proficiscitur. Postridie uerō Principes Sintonginū urbē relicto ad Ni-
 orti custodiā Moyō cū ualido præsidio, ut Andio primus obex esset. Cate-
 rum, rumōre cladis hinc inde pmulgato deserebātur indies uarijs in locis ur-
 bes & castella: Nam Lornāus nobilis Turonēsis septimo Octob. Castellal
 dum firmū quidē oppidū circiter horam nonā ante meridianā cum alijs præ-
 sidiarijs, quorū circiter ducētōs equites & trecētōs pedites erāt, relinquit: &
 Andius cum exercitu p̄grediens Partenāū præsidio uacū ingreditur, inde
 Niortum mittit subitarias equitum turmas, qui oppidanis metū incuterēt.
 Erumpit extēplo Moyus at illis subita fuga disparētib. dū redit, & ipse ul-
 timōs ordines clauderet, tormentuli globo percutitur ad caput à quodā quē
 amicē secum habebat: Monreuello ei erat nomen. Ille re perfidē patrata auffsu-
 git, eo ipso equo inuēctus quē dono acceperat à Moyō. Uulneratus lethali-
 ter Moyus, cū obsidionem enixe uellet expectare, ut tamē morbi & amicorū
 hortatibus cōpulsus, asportatur dicto die septimo Rupellā ibiq̄ morit post
 aliquot dies, magno omnīū honorū dolore. Vir sagax & industrius, & religi-
 onis perstudiosus. Niortum continuo nec expectata obsidione deseritur: ad
 quod uenit Andius cū exercitu, perendieq̄ cū Cardinale Lotharingo, Regi-
 na, qui Chinone, rerū citius cognoscendarū causa, substiterat. Cōtinuo etiam
 capitur Luffignanum, munitissima arx, & bellica tormenta aliquot, quæ re-
 cens eō fuerant importata. Capta Niorto, cum præsentissimum periculum
 San Iano Angelio oppido maximi momenti, & Rupellæ uicino instare ab
 Andio uideretur, Principes re deliberata, munire illud instituunt: Pillæumq̄
 uirum militarē & industrium urbis custodiæ præficiūt. Extranei seu oppida-
 ni militis ad mille ducētōs illuc tunc numerati. Principes distributo reliquo
 peditatu ad urbē præsidia, ipsi equitatu assūpto, Vasconiā petere cōstituunt:
 ut sese Mōtalbani cum uicēcomitib. cōiungerēt: & sperantes Andium, dū se
 persequeretur, ab San Iani oppugnandē instituto destitutum. Illud ergo iter
 cum Gallis Germanisq̄ equitibus ingrediuntur. Interea uerō ad decimum
 quartum ab Andio San Iani Angeli obsidio inchoatur, & Rex in castra ue-
 niens per præconem obsessis significat, sibi eam urbē restituerent pacatē: se
 illorum, ut subiectōrum incolumitatem optare, ut illorum opera alijs in bel-

1569 lis uti possit, alioqui omnibus uiribus se moliturum, ut urbe expugnata, ipsi ut rebelles puniantur. Respondetur ab oppidanis, si pax ad Regis Regniq; utilitatem ineatur, paratos se esse urbem restituere: sin minus, urbem, quantum poterint defendendo, defuncturos se esse, suo erga Regem officio: nullas penas ideo commerturos. Colloquio habito, hæc conditiones cauentur; urbem Regi restitutum iri, nisi intra decem dies auxilia obfessis uenerint: interea, nihil, neque intra, neque extra urbem, ad munitio- nes agatur: Adeundos interea Principes, ut ex illorum mandato inirentur rationes de pace: Obsidibus utrinque his de rebus caueatur. Ad rumorem tamen istius colloquij quasi rebus desperatis, Sinta quæ ad illum usq; diem custodita fuerat deseritur à præliarijs, & magna oppidanorum parte, & uacua ab Andio capitur. Cæterum hac obsidione relicta, eiusq; euentus nar- ratione in deditiois eius diem reseruata, ad alia progrediemur.

Octauo Nouembris uesper hora septima Passauia, quam quibusdam Patauiam Germanicam uocare libet, Cometes apparuit ex obseruatione Benedicti Vuaileri Mathematici in prima facie quinti gradus Capricorni, propè lucidam stellam sagittarij, stans non procul ab equatore, caudam proij- ciens uersus orientem & septentrionem, se uerò mouens cursumq; dirigens ad meridiem & occasum, ubi etiam disparuit. Patauia non fuit conspectus ultra quatruiduum, Iuuania uerò, quam hodie Salisburgum uocant ad dies quatuordecim: altitudo eius à terra triginta sex graduum, longitudo uer- sus septentrionem & orientem, graduum quindecim: colore liuido, radians ardentibus flammis, ita, ut naturæ Martiæ habitus fuerit. Hic Cometes hæud dubiè famem & pestem, quæ in uicinis illic locis postea sauiere, protendit.

Decimo quinto Nouembris Principes Nemauso nobili oppido Occita- rio, quo exclusi erant, mira occasione in hoc rerum statu rursus potiuntur, ea uerò talis erat. Vrbs perpetua fonte irrigatur, cuius etiam aqua copiosus pi- strinorum usus habetur ad mœnia: ad quæ adeo, ut aqua in urbem emanet la- tus patefactus est aditus ferreis cancellis munitus. Substitierant Albenaci & alijs Vinariatum urbibus, magna Neutrausatum fugitiuo. um pars: & re deli- berata, cum molitore uicinioris ei aditus pistrini agunt, qui eis suam operam pollicetur. Eo igitur primum clam mittunt centum milites, qui de nocte, mo- litoris opera cancellos ferreos serra diducunt, dum ferræ fragorem pistrini stre- pitus falleret. Interea ueniunt equites ferè ducenti: ad singulorum tergum pe- dite tormentario inuecto. Ingressi per aditum illum centum milites partem adeunt uicinam, custodibusq; quos obfopitos reperiunt, obtruncatis, portam patefaciunt: per quam cæteri ingressi, maiori numero ad firmiores portas pars uadunt, easq; occupant: pars urbem uariè obuios obtruncant: ipsumq; urbis Gubernatorè Sanctandreganum necant, cædes ducentorum per urbem facta, sacrificulis et foris administris passim obtruncatis. Ita opportuna urbe potiuntur.

Decimo sexto Nouembris in Belgico rebellionis & innouatæ religionis autoribus (ut dicebatur) ab Albano partim sublati, partim in exilium acti, Philippus Rex Hispaniarum ad animam reuocat, nihil magis Regem, quàm miseri- cordiam atq; clementiam decere. literis Madriti scriptis, post grauem maximorū criminum ac delictorum à subditis commissorum exprobrationem, omni- bus ueniam ac ignoscentiam promittit, qui intra duos menses post publica- tionem literarum uenialium uera contritione ad gremium sanctæ matris Ecclesiæ Romanæ reuertantur, & se in uera obedientia eiusdem perman- suros iurent, formulamq; pœnitentiæ à summo Pontifice eiusue commissarijs ipsis impositam, recipiant. Nominatim à largitione ueniam excludit omnes mi- nistros

Imperatore Maximiliano II. 2439

1542
nistros qui doctrinam Catholicam Romane religioni contrariam sparserint: omnes qui eos promouerint atq; in aedes receptos scienter fouerint: similiter imaginum; altarium atq; rerum consecratarum effractores, itidem uniuersos & singulos qui supplicij libello Gubernatrici Belgici anno sexagesimo sexto oblato subscripserint, nec citati interea comparuerint, idem quodque statuit de ijs, qui publicis officijs ac ministerijs praefecti, non ea qua de cetero seueritate contra sectarios usi sunt, si quis tamen horum omnium non dū cōdemnatus uel proscriptus, fretus sua innocētia, uel ipse uel per procuratorem pro uenia supplicare uelit, huic sex mensium spacium, ut id faciat concedit, experturo, pro qualitate causae & uarietate circumstantiarum re- giam benignitatem. Hae literae postea ut Rex singulis prouinciarum praesi- & modificationibus coarctatas, multis in exilio, in quo erant, strictionibus & modificationibus coarctatas, multis in exilio, in quo erant, permanere, quam dubiae praesidi gratiae se committere, potius existimantibus.

Vicesimo quarto Nouembris Regina Angliae detecta coniuratione comitis Thome de Northumbelland, & Caroli comitis de Ouestmelland, ten- dente eō, ut Pontificia religio in regnum reduceretur, contra conspirationis auctores decretum in hanc sententiam promulgat in arce Vuinsors Regiam suam Maiestatem sub finem aetatis uarijs modis informatam, de occultis quibusdā confusurationibus habitis, & in locis spectantibus uersus Diotz & Episcopatu Durantino, & multis suspectis conuenticulis rebellionem sapientibus. Quorum rerum ueritas etsi prima inquisitione satis cognita & declarata fuerit, nihilominus tamen suam Maiestatem accuratius rem explorare uoluisse, quoad per aliorum secretorum conuenticulorum reno- uationem, dicti comites eorumq; complices, ueri auctores eorum conuince- rentur. Interea Comitē de Sūstetz praesidem consilij, similiter se commo- nescisse, de pessimis rumoribus conspirationis sparsis, ita ut dictos comites ad se uocaret, quo cum ipsis de istis colloqueretur, eos cum rei ueritatem ne- gare non potuissent, maxima simulatione protestatos se esse innocentes o- mnium actionum, quarum insimularentur, cum oblatione exponendi uita contra omnes qui leges uiolare praesumerēt. Hac affirmatione cognita praesidem nō solum ipsis abeundi licentiā cōcessisse, sed & iniunxisse, ut ipsimet inquisitionē de rumoribus sparsis instituerent. Veruntamen licet flāma pro- ditionis ipsorum ita iam uires sumplisset, ut indies magis magisque adaugere peret comites exoneratos praedictis calumnijs, ac populum suum metu libe- ratum in ocio ac tranquillitate collocari, mandasse praesidi ut dictos comites nomine suae Maiestatis rogaret ad eam uenire, praesidem uerō, qui tunc de ipsorum maligno proposito atque conatu plura detecta cognouisset, primo ad tentandam mitigationem animi ipsorum, eos ad se euocasse. Verum tan- tum abfuisse, ut comparuerint, etiam omnes tergiuersationes ac subterfugia quaesierint cum friuolis responsis, quae occasione praesidi dederint, ut eos dili- gentius ad se sistendum hortaretur, quod tamē se facturos aperte recusarint, ita, ut Regia sua Maiestas hoc commota ipsis literas miserit hoc mandato, ut coram ea comparerent, uerūm eo non obstante ipsos id facere detrectas- se, ceterū antequam literae ipsis reddita fuissent, ipsos, tantum populi quā- tum potuissent in contemptum suae Maiestatis congregasse, qui tamen non usque adeo magni numeri fuerit, quod prudentiores honestioresq; se ijs aggregare recusassent. Inde uerō eos ad apertam & manifestam re- bellione cōuersos se munisse armis ac apparatu bellico ut etiam domus ac
templa

2506 or 2508
2513 2515 2516

1569
 templa fortificarent, & pro clamata sub proprio ipsorum nomine fieri curarent, conantes pertrahere subditos suae Maiestatis in factionem suam, quasi essent homines idonei ad infringendas subuertendasque leges, minis ad incutendum terrorem populo adiunctis, quod nisi ad finem propositi sui peruenire possent, extranei ad id exequendum regnum ingressuri forent, nihilominus praetendentes ac disseminantes, nihil se contra Regiam Maiestatem moliri. Hunc uero esse merum praetextum quem proditores ac uiolatores utilitatis ac quietis publicae obducant, praeterquam quod qualitas & conditio ipsorum bene considerata manifeste quasi ad oculum comonstret, ipsos duos usque adeo malae sortis tateque malignitatis esse, quales in toto regno reperiri queant, ita, ut suae Maiestati cognitum sit, maxima egestate (uno ipsorum nihil possidente nisi exiguam portionem bonorum a maioribus suis perditorum, altero uero ex patrimonio decocto nihil habente residui) ipsos commotos ad seditiones ac conspirationes sub colore complurium persuasivum & fiducia multitudinis desperatorum complicum ad explendam priuatam ipsorum egestatem & ambitionem, quam tamen occultare uel contegere, absque certissima praesumptione proditorum atque molitionis contra suam Maiestatem, statumque regni longo tempore occultatae atque dilatae cum manifestatione aliarum machinationum nequiverint. Ob eas itaque causas suae Maiestati, uisum fuisse admonere uniuersos suos honestos atque fideles subditos de proditorum, rebellionem, peruersaque molitione dictorum comitum, qui contra naturam nobilitatis, instituta ad defensionem capitis atque Principis sui, & conuersionem pacis publicae, aperte ac proditorie rebellarint, pacemque publicam in regno Angliae spacio undecim annorum & plurimum continuatam fregerint, id quod, hoc facinus eo detestabilius atque exosius Deo reddat, qui suae Maiestati tam longam pacem concesserit, atque ostendat ipsorum manifestam ingratitudinem erga ipsorum reginam, cuius manibus dicti comites antea saepe polliciti fuerint fidem atque obsequium. Quare suam Maiestatem uelle hortari omnes suos fideles subditos, ut omnibus uiribus & modis incumbant, tam ad conseruationem pacis publicae, quam comprahensionem celerrimam atque maturimam earum personarum quae uel re, uel consilio, uel uerbis, dictis rebellibus, eorumque sociis fauere uideantur. Et quamuis sua Maiestas iam antea mandauerit dicto Comiti de Suffez suo praesidi & locum tenenti generali in locis Northicis, ut eos proclamaret proditores atque rebelles dignitatis suae atque coronae. Veruntamen ex abundanti, atque quod ignorantiae praetextus omnibus adimatur, se uelle praesentes, ut dicti comites de Northumbelland & Ouestmelland eorumque complicibus, adherentes, atque fautores habeantur, publicentur ac reputentur, pro talibus in toto suo regno, terris, atque dominijs sibi subiectis, certo Maiestate sua sibi persuadente fore hanc admonitionem suscecuram omnibus bonis atque fidelibus subditis ad retinendum eos in officio, atque praecauendum ne a dictis rebellibus eorumque complicibus seducantur, spretis commonestrationibus quas ipsi fecerint, aut facere queant per hos, qui in pace uiuere non lint, rebus nouis ac populo concitando studentes.

Decembris die tertio San Ianum Anglicum quod supra mensis Octob. die decimoquarto, ab Andio obsessum diximus, post uarias oppugnationes tormentorum tempestates, multipliciaque colloquia hinc inde inter utrosque habitata, Pillaeus, cum & penuria comeatus laboraret, nec auxilij spes ulla eluceret, dedit his conditionibus, ut obsessi suppellectile salua cum arma & equis, signis tamen minimè explicatis, urbe egrederentur: liceret oppidanis peregrinisue

Imperatore Maximiliano II. 2441

nisire, quò uellet se recipere, nullo eis illato incommodo: Non tamen fas est ¹⁵⁶⁹
 set pro communi religionis cau sa, intra quadrimestre spatium, arma ferre:
 Deducerentur ad locum usq; securitatis, nullo sibi illato uitæ fortunisue in-
 comodo. Egreditur itaq; urbe Pillæus cum octingentis peditibus & ad
 centum equitibus, Engolmium uersus: Birone eos deducente Regio man-
 dato: multi tamen præter fidem uiolati, nonnulli occisi. Ita deditur urbs
 opportuna & copiosa, postquam duos propè menses fuisset oppugnata.
 In hac obsidione ex Andianorum obsidentium parte dicuntur ad duo mil-
 lia desyderati, & illustres quidam uiri magno Pontificiorum dolore in-
 terfectus est, uicesimo nono Nouembri Sebastianus Luxemburgius, co-
 mes Martiguius, uir strenuissimus, & ductorū omnium peritissimus eque-
 ordinis: legatus regius ducatus Britannia: quin & in Admirali locum regia
 sententia suffectus erat.

Decimo septimo huius mensis, Sanfacus, qui secundum ad Vezele op-
 pidi Burgundia à confœderatis religionis defensi, obsidionem, & uiribus &
 tormentis auctior redierat, urbemq; maiori impetu oppugnare instituerat,
 ab urbe discedit, oppidano se uiriliter defendente, & Sanfacianorum ad mil-
 le quingentos ad eam oppugnationem amissis: & ipso Foissio, primario pe-
 ditum ductore: cum & dolos etiam intra urbem molitus esset Sanfacus, du-
 orum hominum opera, qui ab oppidanis deprehensi, laqueo per carnificem
 suffocati sunt. Permirum est tam paruam urbem, tanti exercitus, tantum im-
 petum toties potuisse sustinere.

Vicesimo primo, inutili conatu Auarici Biturigum occupatio à confœ-
 deratis religionis tentatur. Occupatis namq; post Mōgonturanam cladem
 oppidulis nonnullis agri Bituricensis à Briquemaldo & Borrio uiris nobili-
 bus, initur quoq; consilium primariae urbis Biturigum occupandæ, per in-
 sidias, ductu militis cuiusdam Ursini Palli, qui Auarici erat, & pacta merce-
 de facilem ad urbem aditum pollicebatur: at confœderati religionis fallens
 rem cum Castrio, summo urbis custode communicat: eiusq; mādato, diem
 confœderatis religionis dicit, rebus ita ab Castrio prouisis, ut eorum qui ad
 urbem accesserunt pars capti, pars occisi: reliqui fuga euasere: inutili ab illis
 tentato conatu, Bituricenses itaq; insultus cōfœderatorū religionis metuētes
 sex alas equitū ex obsidione Santiani Angeli pro securitate sua impetrarunt.

Circiter finem huius mensis Aymalius cum sua legione peditum & alti-
 quot tormentis bellicis ad præsidium Pictauij rursus mittitur ac exercitu in
 hyberna collocato Andeganum concedit.

ANNVS SEPTVAGESIMVS.

Nitio huius anni Imperatore Prage natalitia celebrante, quāmplu ¹⁵⁷⁰
 rimi Principes eò ad Casareā suam Maieft. alij alijs de causis ueni-
 unt. Nam præter Electorem Saxonie Augustū, Marchiones Brā-
 denburgicos, Albertum Bauratæ, & Iulium Brunswuicensium du-
 ces, uenere eò & alij quāmplurimi legati ita dimissi, ut noui felicitas sese o-
 stendere uideretur.

Octauo Ianuarij Ioachimus Fridericus Brandenburgensis, & admī-
 nistrator Archiepiscopatus Magdeburgensis, filius Iohannis Georgij,
 nepos Iohanni secundi Electoris Brandenburgici cum Catharina filia
 Iohannis quinti Marchionis Brandenburgensis Custrini nuptias cele-
 brat. Pontifici uerò Romano Pio quinto, sedi q; Apostolicæ hæc ita di-
 splicere, quod Ioachimus, nouo exemplo uxorem duceret, ut de tollen-
 do illi

*uaphe
 archiep*

1570 do illi Archiepiscopatu cogitarit, Germaniam funestis bellis inuoluturo, nisi futuris turbis tempestiua remedia, à publicæ tranquillitatis ac patriæ studiosis quaesita fuissent.

Decimo Ianuarij in comitatu Tirolensi propè Salinas Oeni flamme è celo delapsæ quibus pagi complures cum non perpauca hominibus conflagrasse scribuntur. Hæ haud dubiè iræ Dei indices fuere quam mitiget propter filium unicum redemptorem Emanuelem natum.

Quarto Februarij tractatio de pace inter Regem Gallix & Nauarræ eiusq; complices Andegauj finitur. Nam cum Rex, ut diximus, circiter finem Decembris se Andeganum recepisset, Nauarræ Principes & optimates ad eum legatione ablegarat, humilimè petentes, ut ipsis exercitium religionis reformatæ liberè cõcederet, ac eos bonis honorib. atque officijs pristinis restitueret, deq; hisce idoneè, prout Regiè Maiest. suæ uideretur caueret, eo factò, omnem debitã obedientiã Regi pollicentes. Caterùm tales conditiones pacis hoc die retulere, ut extrema quæq; potius experiri, quam eas recipere statuerint. Quare bellum intestinum Gallix uarijs in locis, restauratur, & plurima oppida hinc inde partim capiuntur, partim diripiuntur, atq; uastantur, ut obiter suo loco indicabitur.

Septimo Februarij in arce Vualdēbergica Comites Hohenloënsis & Tubingensis miserabili conflagratione intereunt. Quia uerò Historia memorabilis est, breuiter rem ut publicis literis mandata est, ostendemus. Sita est arx Vualdenbergica in comitatu Hohenloënsi in summo monte non procul ab oppido Oringa cõtermino ducatu Vuirtembergensi. In hanc Eberhardus Comes ac Dominus loci ad Bacchianalia quæ in quintum Februarij diem inciderant, aliquot comites ac nobiles, inter hos, Georgium comitem Tubingensem inuitauerat. Die autem uno atq; altero cõuiuando in summa hilaritate transacto, tandem multos ludos, ut uocant, exercere instituit.

Nota Quare laruati ac uestimentis ex lino & stuppa piceq; liquefacta confutis induti, hora noctis decima aut circiter in aula circumeunt, ministris cum facibus præeuntibus: uno uerò eorum, negligentius facem seruante, eamq; Eberhardi comitis uestimento propius admouente, ecce id ex improviso flammam concipiens, incenditur, quam dum alij laruati inconsideratius extinguere conantur, omnes ardore eius corripuntur. Hoc noui & insperati casus spectaculo uiso, aulici atque ministri adeò consternantur, ut aliqui eorum obstupefacti conciderint, aliqui aufugerint: nonnulli uerò cordatiores de auxilio dominis ferendo cogitarint sed frustra. Nam dū quidã urnã aqua repletã afferre properat, aqua in scalis effusa procidit: Alter quoq; dū aquam in situla lignea apportat, & medium palatium ingreditur fundo situlæ excidente fideli opera frustratur, aqua quoque in aream palatij effusa. Tertio in saxeo & amplo labro, quod semper ad necessarios usus in media arce aqua refertum fuerat, ne gutta quidem aquæ ad restinguendam flammam referri potuit. Interea ergo flamma magis magisq; serpente, comites ac nobiles, quorum uestimenta incensa erant, odedò pice liquefacta cruciantur, ut magnis clamoribus se iugulari peterent, quo tantis cruciatibus liberarentur. Tandem uerò uno quoque, consilium quod posset in tanta confectione ex cogitante, uaria illis tegumēta iniecta, quibus flamma nonnihil restincta est, ambultis miserè excruciatorū corporib. Interierūt hac flamma Georgius Tubingensis & Eberhardus Hohenloënsis comites, atq; hic quidẽ amissis prius auribus, & utriusq; manus omnib. digitis, quos sibi seruadi doloris causa ultrò amputari passus est: præter hos Valentinus à Perling & quidã Neuudec-

Imperatore Maximiliano II. 2443

Ne uideccius nobiles, ualde ambusti fuere. Acciti unde quaque celeberrimi medici atque Chirurghi legis nulla ope succurrere potuerunt, palam testati, id genus ignis, adeo uenenata ui ardere, ut humana remedia superaret. Hoc itaque exemplum cum alijs ad animum reuocemus, ne ita gaudijs indulgeamus, ut immoderato eorum usu nobis calamitates accersamus, sed modestiam in omnibus actionibus tueamur. Simile huic in Gallijs anno millesimo trecentesimo nonagesimo secundo in nuptijs cuiusdam nobilis Veromandui & puellæ aulicæ parisijs accidisse scribit Frossardus historiarum suarum libro quarto, capite secundo, commemorans, regem Galliarum qui nuptijs interesset ex flamma simili occasione in curia Sancti Pauli inter saltandum orta, à Ducissa Bituricensi agrè seruatum, aliquot personatis à flamma ustulatis biduo post miserè uitam finientibus.

Ad diem quintum Martij Fridericus Rex Daniæ nouennali bello inter se & Iohannem Suecum in hunc usque diem protracto, status regni conuocat, & bellum aduersus ipsum redintegrare molitur, sed intercedente Imperatore Maximiliano II. cum Regibus Galliarum atque Polonia, alijsque Germanicis Principibus, tandem de concordia sarcienda belloque componendo cogitatur, ut suo loco inferius dicitur.

Hoc eodem die nimirum Dominico, qui Ecclesiæ Romanæ more Letare dicitur, Pontifex Pius quintus, Cosmum Florentiæ Ducem quem superiori anno, ut diximus magnum Ducem Etruriæ salutauerat, solenniter Romæ in S. Sixti sacello, presentibus omnibus Cardinalibus inuagurat, eiusque capiti coronam benedictam imponit, manibusque sceptrum tradit, non tantum legato Casareo tunc, contra hunc actum in præsentia Cardinaliū, Moroni, Alexandrini, & Chiellæ coram Notario frustra protestante, sed & Imperatore per speciales legatos postea missos, eam coronationem ne quicquam impugnate, utpote quæ fieret in præiudicium Romani Imperatoris, sine cuius consensu & approbatione Ducem Florentiæ ad hanc dignitatem euehere non liceret, cum Florentia & Senæ urbes inter Cameras sacri Romani Imperij censeantur. Porro Coronæ qua Papa Cosmum donauit inscriptum erat,
PIVS QVINTVS PON. MAX. OB EXIMIAM DILECTIONEM AC CATHOLICAE RELIGIONIS ZELVM, PRAECIPVVMQVE IVSTITIAE
STVDIVM.

Die decimo Martij Zerueste (quæ olim Cheruscorum sedes fuisse à quibusdam putatur, etymologia uocabuli alludente) in ducatu Anhaltino ad uiginti unum magni nominis Theologi conueniunt, & consentientibus suffragijs formulae concordiae à Iacobo Andreae Praeposito & Concellario Turingensi conscriptæ subscribunt. Cum etenim Iacobus Andree post mortem Henrici Ducis Brunswicensis, unà cum alijs quibusdam Theologis confessionis Augustanae ducatus eius, Ecclesias ex pia uoluntate Ducis Iulij Henrici filij ac successoris reformasset, & indies certamina inter Misnenses & Turingicos doctores Aldenburgico colloquio abrupto adaugescerent: ipse, Iulij Ducis Brunswicensis & Vilhelmi Landtgrauij Halsiae intestina dissidia cum multis alijs pijs aduersantium, hortatu: formulam praescripserat, quomodo de quinque articulis controuersis, nimirum de iustificatione hominis, de libero arbitrio in actionibus spiritualibus, de bonis operibus, de adiaphoribus & praesentia corporis & sanguinis Christi in uenerabili sacramento ad stabilendam conseruandamque concordiam loquendum atque docendum esset, longisque itineribus ferè per totam Germaniam decursis eius formulae approbationem à doctoribus Ecclesiarum Augustanae confessioni adhaerentium quaesierat: ita tamè ut cuiuslibet

1570 liberum relinqueret, an quid in hac formula uel mutare, addere, uel demere uellet: suadens, ut si quis haecenus non satis propriè locutus fuisset, uel aliquid aut metu, aut gratia aduersariorum in rebus medijs cõcessisset, id illi Christiana charitate cõdonaretur, & ut rerum præteritarum obliuio, quam Græci *ἀμνησία* uocarunt, sanciretur. Norma ad quam omnia dogmata referretur essent scripta Prophetica & Apostolica, tria uetusta & orthodoxa Cæbola Apostolicum, Athanasianum, & Nicænum: confessio Augustana Carolo quinto Imperatori anno millesimo quingentesimo tricesimo à Protestatibus Principibus & Statibus exhibita, cum eiusdem Apologia & Schmalcaldicis articulis & Catechismo Lutheri minore. Probatum fuit hoc eius institutum nõ saltẽ multis ciuitatibus in superiori Germania & ora maritima sed & duobus Electoribus Saxoni & Brandenburgico. Quin & ipse Imperator, qui ex concordia Principum & reliquorum statuum Germania, foelices successus contra Turcam, & salutem ac incrementum Imperij pendere statueret, Iacobum cum Duce Iulio Brunsuicensi Pragã in initio anni huius uenientem, humanissimè compellatum, ut in suscepto negotio pergeret, cursumq; quem cõpisset, perficeret, animasse ferebatur. Etsi uerò Praga digressus, ac circiter initium Februarij Vinariam cum legatis Ducis Iulij & Landtgrauij ueniens, ut apud Iohannem Wilhelmum Ducem Saxonie, & Theologus ipsius parem formulæ approbationem impetraret, à Domino Tilemanno Heshusio hanc formulam *ἀμνησία* improbane, in publica concione, coram Principe & populo & adiunctis legatis in die Dominico, qui erat quintus Februarij acerbissima exceptus atq; dimissus fuerit (ut concio D. Heshusij edita luculenter testatur) nec quicquam antequam isthuc uenisset, apud Mansfeldicos Theologos obtinuisset: tamen cõscientiæ bonitate, tum conatus sui felici successu fretus, in suscepto negotio perrexit & Theologorum, quos diximus Zeruestæ congregatos, cõsensum formulæ suæ adiungit. Verum, quod dolendum est hic consensus non solum Thuringicorum Theologorum scriptis oppugnatus, sed & Vitebergensium retractatione cõuulsus fuit, qui, cum initio, ut Iacobus Andree scribit, ad prædictam concordiam paratissimos se obtulissent, postea, quæ ille de ipsorum uoluntate amplissimè euulgèrat, eleuare & negare cõperunt: ita ut ipse famæ & autoritatis suæ defendendæ causa scriptũ de hoc ad Cæsarem & reliquos status confessionis Augustanæ spiræ congregatos postea ediderit, in quo rerum harum omnium luculentior expositio continetur. Nos hæc obiter attingere non plenè narrare uoluimus, lectorem ad rerũ harũ cognoscendarũ cupidũ, ad lectionẽ scriptorũ utriusq; partis pertinentes. Nam D. Heshusius cõgnito, uehementiam suã plerisq; displicere, cõcionem à se habitam postea edidit, in qua reiectæ conciliationis causas exponit, & Iacobus Andree ne uel ambitione, uel alia causa, hæc conciliationẽ suscepisse uideretur, instituti sui causas copiosè explicat. Heshusius inter alia se exemplo Hieronymi & Augustini defendit, quorũ hic Cæsariani conciliationes in Pelagianismo nõ admiserit, ille de erroribus Origenis Theophilus Alexandrino scripserit. Sermo tuus in ambiguis sententijs libratus aliena nõ dånat, & nostra nõ denegat: sed fides pura & aperta non quatit Strophas & argumẽta uerborũ, quod simpliciter creditur, simpliciter continendũ est. Iacobus uerò Andree præcipue concordie studiũ urget, & exẽpla malorũ quæ ex intestina discordia & dissensione cum in alijs, tum in Orientali Ecclesia acciderint exaggerat.

Vicesimo septimo Martij, qui erat dies Lunæ feriarum Paschalium, Venetijs

Imperatore Maximiliano II. 2445

netijs legatus Turcicus missus eò ad repetendum regnũ Cypri, uel eo dene-¹⁵⁷⁰
gato ad bellum denunciandum, una triremi appellit: uerũ ab ingressu ripe
prohibetur. Venetis ipsi ad id perturbato, eiusq; rei causam suscitanti, respõ-
dentibus, moris ipsorum esse, quod cum feriã Paschales sint, tali die à nego-
cijs cessare soleant. Ille uerò uidens Venetos comites, qui secum Constanti-
nopoly uenerant, in terram descendere, manus statim uerberare incipit, cla-
mans Ah Mahomet Mahomet. Die uerò insequenti, qui erat Martis, Sena-
tus Venetus eum triremi exire iussum, per interpretem & satellitium de-
ceres uirorum, nauigijs coõpertis instar eorum quibus incarcerationi in car-
num complosione, sibilosq; in signum irrisionis, ut omnes admirarẽtur, nec
unquam simile quid uisum fuerit. Data uerò illi audientia in conclauis oc-
cluso, non adaperto, ut plerique futurum existimabant, sedeq; propè sere-
nissimum Principem assignata: primo literas magni domini sui exhibet, si-
gillatas bulla aurea, quas tenebat in summitate capitis, in pileo, quem illi
turbantem uocant, & alteras Mahomet Bassã, quas in sinu tenebat. Titu-
lus quidem literarum gloriosissimus erat, quo præter commemorationem
terrarum quibus dominaretur, se dominum omnium eorum, quã sol celer-
rimo ambitu suo ambiret, & deuastatorem Christianã fidei uocaret. Sum-
ma uerò earum hæc erat: se repetere à Venetis iniustis occupatoribus &
detentoribus Cypri regnum iure suum & ditionis Turcicã, id si restituant,
pacem & gratiam, sin minus, indignationem horrendam bellumq; denun-
ciare, ferro igniq; eos ac ipsorum omnia persecuturum, ac illud etiam effe-
cturum, ut opes illã thesauriq; ipsorum, quibus præcipue confidunt, torren-
tibus instar diffuant, seroq; eos lacepsisse potius hostem potentissimum quam
eidem celsisse peniteat. Has literas Constantinopoli datas scribens, ubi
ipsorum maiores propter superbiam atque effrenatam inobedientiam con-
tra antecessores suos ignominiosè cãsi ac profligati fuerint, id quod & ipsis
ut Cypro sponte cederent, consyderantes Turcici Imperatoris horribilẽ atq;
inuitã potentiam & fulminantem atq; sanguinolentum acinacem: Veneti
uerò Turcica denunciatione audita, ea minime consternati legato respon-
dent, Regnũ Cypri iuris ac ditionis Venetã esse: id uerò Turcicum Impera-
torem contra ius contraq; iuratam fidem ipsis eripere uelle, se mirari satis nõ
posse. Quod si ille uim inferat iniustissimum bellum iustissimis armis pro-
pellere se paratos, nec dubitare quin Deus uindex iustitiã uterq; iniuriarũ
ipsis adfuturus sit. Hoc ergo responso Barbarus dimissus se ex gratia per ui-
am coopertam deduci postulat, dicens, oculos tantã populũ turbã ipsum re-
spicientis, sibi uideri similes oculis Basilisei se deuoraturi. Ad quod ei à Se-
natoribus & maximè inter hos à Matthæo Dandalo responsum, non esse aliã
uiam qua iret, atq; ita rursus ad triremem à prioribus satellitibus conductus,
Ragusium uersus celeriter legit, ubi appulsus illi concessus, licet nonnulla
cunctatione interposita. Et ita quidem legatus Turcicus exceptus atq; di-
missus à Venetis. Antequam uerò ad ulteriora progrediamur, non abs re erit
& quomodo ea in Venetorum potestatem uenerit. Et quidem ad primum
quod attinet duplici de causa Turca Cyprum ad se pertinere contendit, cum
quod Soldani imperium teneat, cui olim Cyprus propter Hierusalem, de
cuius regno hanc insulam putant, uectigalis fuit, tum quoque quod ante-
quam ea Soldani Aegyptij iuri cederet, diu sub imperio Græcorum fuerit;
PPpp qui

1570° qui post Constantinum apud Byzantium regnauere donec quod Richardus Rex Angliæ cum Hierosolyma classe peteret, Græcis qui ipsum portu prohibuissent inde deiectis, eam Guidani Lusignano de Regno Hierosolymitano cum Saladino contendenti haud grandi pecunia anno domini millesimo ceteresimo nonagesimo primo concessit. Hoc eam ad posterum transmittente, usque ad tempora Iohannis regis, qui ex Helena, Theodori Despoti, Iohannis Palæologi Imperatoris Constantinopolitani fratris filia, Carlota tantum suscepit: ex concubina uero Iacobum, Filiam autem adultam Iohanni cuidam ex genere Lusitanorum regio locauit, qui soceri singulari mollitia diffuentis, res cunctas aliquandiu administrauit: Cæterum hoc nobilissimo Principe à muliere quadam (quod eius filium, loco, quem præcipuum apud Regem tenuerat, adiecerat) ueneno sublato, Carlota matris consilio, Ludouico, Ludouici Sabaudia Ducis filio, eius patrueli absentem iterum nupsit. Iacobus uero nothus Helenæ consilio præsul Nicosiensis à parente factus est, ut regni, cuius eum Helena cupidum animaduenerat, spe excluderetur. At ille interea dum Sabaudus ad regni administrationem euocaretur, spreto sacerdotio Regnum inuadit, ac mox Ludouico è Venetijs classe parata in Cyprium nauigante, eius aduentum expectare minime ausus, cum amicis ferme centum Alexandriam confugit, ac Soldano turpissimo iuramento præstito eius auxilio Ludouicum in arcem Nicosiæ confugientem expugnat, regnumque integrum in suam potestatem redigit utque perpetuo munimento firmaretur, Catharinam Marci Cornarij patritij Veneti, qui sibi ex Cypri fugienti nauigium concesserat filiam, in matrimonium ducit, quam Senatus in filiam adoptauerat dote assignata. Hac post annum uidua ac prægnans relicta, posthumum peperit infantem. Quo breui tempore moriente, regnum non solum iure hæreditario, sed & testamenti uigore ad Venetos peruenit anno millesimo, quadringentesimo septuagesimo: Nam præterquam quod Catharina filia adoptiua Reip. Venetæ esset, & Rex Iacobus antequam è uita discessisset, testamento cõdito septem cõmissarios instituit, Andream Cornelium Regine patruum, comitem Rochalsij genere Cyprii, Iohannem Saplanam, magnum Conestabilem, Ricciū Marinū, Petrum Dauillā gente Hispanū pedatus regij præfectū, comitem Tripolis, & Archiepiscopum regni genere Catalanum, Iohannis Petes comitis Iopis & Carpalsij fratrem, mandauitque ut hi omnes regni gubernatores essent: donec posthumus ex Regina nasciturus, quæ alium gerebat ad adultam perueniret ætatē, ut per se regnum administrare posset, quod si ille absque hæredibus mortē obiret, Catharina cõiunx in regno succederet. Hac itaque cõditione existente ac posthumo moriente, Veneti ceu uotores relictam Reginā ad se recipientes, regni administrationē non citra motus usurparunt, Ferdinandi Regis Neapolitani filio notho, Iacobi Regis Cyprii filia marito, regnum id ex cõsilio antistitis cuiusdam Cyprii sibi uendicante. Nec Carlotta à persecutione iuris sui cõquiescente, sed dum obsideretur, Romā ad Sixti Põtificis opes cõfugiente, à quo pecunia deinde adiuta in Aegyptū transfretauit ad Soldanū, cumque apud eum triennium auxilij expectatione frustra triuisset, re infecta Romam reuertit, ubi unā cum Cyprijs comitibus honesti ordinis eiusdem Sixti libertate ac misericordia usque ad extremum uitæ tempus uixit. Atque hoc quidem ius Venetorum Cypri occupandæ fuit. Sunt qui scribant Catharinæ Cornariæ puerum posthumum paulo post natum à ueneno sublato, sicut & patrem eius Iacobum ueneno extinctum ipsis hoc pacto rebus suis prospicientibus. Alij uero aliter scribunt, tantique sceleris suspitione Venetos liberant, ut hac crudelitate sibi

com-

compararint Cypri regnum, sed mortuo patre & posthumo senatum adoptio nis & testamenti iure successisse in regnum. Quorum sententia nos libenter subscribimus, non ignari quemlibet bonum potius quam malum præsumi debere. Porro quod Turca in fine literarum de Venetis Constantinopoli cæsis, refert, id ita se habet. Sublata Comnenorum stirpe per Isaacium Angelum Constantinopoli atque hoc ad Imperij fastigium euecto, Alexius Isaac frater minor, quem ille à Turcis captum maximo ære redemisset, non saltem in fratrem Isaacium dolo circumuentum, perq; summum scelus imperio & oculis priuatum, sed & fratris filium Alexium iuniorem, quem eadem crudelitate perdere statuisset, nisi fuga salutem obtinuisset, impius Constantinopoli Imperij adeptus est. Alexius itaq; iunior ad nobilissimos Francorū proceres, Balduinum Comitem Flandrensem, aliosq; multos Principes, qui iccto cum Venetis fœdere in Asiam trajcere meditabantur, confugiens, hos precib. promissionibusq; maximis mouet, ut eorum ope parata classe, Byzantium nauigantium, patre car. eribus liberato, pulsoq; Alexio fraticida, in Imperium post subitam patris mortem restitueretur. Verum uix mense post restitutionem exacto accidit, ut Alexius iunior à Murziphlo quodam ignobili, quem tamen ad summum dignitatis gradum extulerat, fraude necaretur & post ipsius fugā Balduinus ab exercitu Imperator Constantinopolitanus eligeretur, hac conditione, ut Venetis Patriarcham darent ne penes unam gentem utraq; dignitas esset. Cessit itaq; armis Gallicis Venetisq; quicquid Imperij Isaac fuerat excepta Adriano poli, quam Theodorus Loscari Alexij fraticidæ gener cum Imperij titulis sibi dotis nomine assignatam Græcis odio Latini nominis eò se recipientibus munierat. Cumq; Galliam obsessam expugnare molirētur, Balduinus captus & mortuus est. Ex eo ergo Galli cum Venetis Constantinopolim, Lascarorum uerò familia Adrianopolim possedere, quoad à Michaële Palæologo Byzantium sub Balduino secundo Roberti filio Petri Antiliodorensis nepote, proditione rursus à Græcis reciperetur. Nam cum Theodoro Lascari Alexij fratri eidæ genero, mascula proles nulla esset, sed is unā cum filia Irene Imperium lohani Diplobatazio per manus tradidisset, ac huic Theodorus filius successisset, qui filijs impuberibus Michaëlem Palæologum tutorem reliquit, hic pupillus Theodori necatis per summum nephas imperium arripuit, ac cum Balduinū iunior ingentem exercitum ad Bosphori fauces obiecisset, per eius absentiam prodicione Byzantium, expulsis eiectisq; Latinis recepit anno postquam imperium à Venetis Francisq; occupatū fuit quinquagesimo octauo, ac diu cum Venetis bellum gessit, à quibus tamen facile imperio deturbari potuisset, nisi Genueses obstitissent. Atq; hoc est quod Turcicus Tyrannus Venetos male multatos Constantinopoli gloriatur.

Decimo quarto Aprilis ministris Ecclesiarum in Lithuania & Samogitia inter se quoq; de sacrosancta cœna dissidentibus, quod quidam Augustanā alij Zuuinglianam confessionem in docendo sequerentur, & hi ad cōtrouersiam dirimendam generalē Synodum Sendomiriæ celebrāt ac conciliationem articuli de mediatore Christo & cœna dominica instituunt, his uerbis ut fateantur mediatorem Dei & hominum esse Christum I e s u m, ita ut mediationis in humana natura peractæ, uim totam ac efficaciam à diuinitate eiusdem filij incarnati, Patris non incarnati, Spiritus sancti nō incarnati processisse non negent, sed constanter asseuerent: Item de Cœna Domini se credere, quod secundum Irenæum duabus rebus constet scilicet terrena & cœlesti, neq; elementa signa ue illa nuda ac uacua esse, sed simul re ipsa credentibus exhibere & præstare fide, quod significēt. Deniq; ut expressius clariuscq; loquantur, se credere & cōfiteri substantialem præsentiam Christi & non significari duntaxat, sed uerē in

ANNO 1568.

De Carina Domini

cœna uescentibus presentari, distribui & exhiberi, symbolis adiectis ipsi rei mi-
nimè nudis secundum Sacramentorum naturam: Huic confessioni, postea mi-
nistri Polnauitenses eorumq; uicini subscripsere. Porro ut hoc obiter admonerem
Samogetarum regio ad Oceanum sita est, contermina Prussia, Liuania,
fertilis & peropima, magnis aquarum decursibus, fluminib; & fontib; irriguis
referta, syluis & nemoribus amœnis consita, nutriendis apibus & ouib; aptissi-
ma, gaudens temperato aère & salubri. Incolæ eius antiqui à Saxonibus origi-
nem traxisse feruntur, ac in perpetua libertate & paganismo ultra quingentos
annos uixisse usq; ad tempora Regis Poloniae Jagellonis, postea Vladislai di-
cti, sub quo Christianæ religioni initiato, ad Christianam religionem conuersi
sententia Sigismundi Imperatoris, Magistri Cruciferorū ditioni, licet inuiti ces-
sere, qui quò eos imperiū detrectantes facilius in officio continerēt, tres arces in
Samogetia condiderunt, duas supra Neuzam fluuium, tertiam uerò in cõflua-
ente Nemenis atq; Dubezæ. Hodie rursus Regi Poloniae parent, licet Saxo-
nes eos imperio uindicantes ad circulum Saxonicum pertinere asserant.

Circiter hoc idem tempus copiarum quæ post cladem Mongon-
tanam per Rhutenorum agrum in Montalbanum oppidum profectæ cum ui-
ce comitibus inde digressæ, uicinam Tholosæ regionem diu grauiterq; depu-
latae fuissent, superatis inuis atq; altissimis montibus in Occitanam perue-
niunt, quæ pars est Prouinciæ seu Gallie Narbonensis ita dicta, (quod eius in-
colæ lingua populari pro Ouy, utantur uoce Oc, prout in Franconiæ Germa-
nicæ parte Coburgum attingente, rustici pro eadem uoce IA, dictionem Co-
ufurpant,) Limellum, Vicam, aliq; loca complurima ibidem capiunt & Occi-
tana peragrata, per Vinariatum agrum in Forestium uicinam Lugduno regio-
nem contendunt, Lugdunensibus & hostilis exercitus uicinitate, & uario no-
uarum copiarum, quæ in Germania ad Principum auxilia cogi dicebantur rura
more trepidantibus.

Sub finem Maij copijs Principum hinc inde per regnum Gallie agentibus,
& plurimū damni, locis quò uenirent, inferentib; post lōgas uexationes tracta-
tio de pace instituitur, quæ ut à Principib; non maximè nõ optabatur à Pontifi-
cis cur etiã optaretur manifeste erāt rationes. Verū dum Regi suadet quidã ac-
cisas Principum copias internecione potius delendas, quã post uarijs in locis
uastitates ab ipsis importatas saluas incolumesq; dimittendas, maximè milite
Germano nullis stipendijs acceptis ægrè fortunæ aleam subituro, cœpta paci-
ficationis tractatio, sub finem huius in mensem usq; Iunij protrahitur.

Iunij die quinto nuptiæ Iohannis Casimiri Comitis Palatini Rheni Boaricæ
'que ducis, filij Friderici Palatini Electoris, & Domine Mariæ Marchionissæ
Brandenburgicæ, cum Elizabetha præstantissima, & genere, & forma, & mo-
ribus uirgine, filia Electoris Saxonie Augusti, & Annæ Regine Danicæ, Hel-
delbergæ, non saltem in præsentia utriusq; Electorum, sed & frequentia alio-
rum Principum, comitum, baronum, atq; nobilitū, magna festiuitate celebra-
tur. Principum uerò animo in his nuptijs subeunte statu Gallie, ipsi qui perse-
cutione Condensium in Gallijs afficerentur, ac florentissimum regnum bellis
intestinalis atteri ac deuastari deplorarent, unanimi consensu ad regem scriben-
dum, eiusq; animum ad pacis studium amplectendum, literis in hanc sententi-
am 1. 2. Iunij conceptis, atq; ad ipsum missis, censuere.

Initio post officiorum suorum delationem, se Regiæ Maiestati significa-
re quod diebus præteritis in nuptiali festiuitate Illustrissimi Principis Ioh-
annis Casimiri Comitis Palatini filij, agnati & fratris ipsorum congrega-
ti, noua quamplurima, ut & antea acceperint, ac præsertim literas Regiæ
sue Maiest. ac matris Regine Vuilhelmo Landtgrauio Hessiæ inscriptas cum
certis

Imperatore Maximiliano II. 2449

certis articulis, ex quibus magno cum gaudio intellexerint Regiā suam Ma¹⁵⁷⁰iestatem in hoc occupari, ut inter subditos suos pacem cōstituat, & regnum ad tranquillitatem atq; concordiam reducat. Quare ipsos Electores & alios Principes Protestantē ex propensa affectione & sincera coniunctione qua regnum Galliaē prosequantur, noluisse prātermittere quin in tam laudabili & Christiano proposito amicē ac officiosē Regiam suam Maiestatem cōmonefacerent, eiq; ipsorum propensum & officiosum animum atque cōsiliū detegerent, maximē cum paulō antē hac, quosdam ipsorum requisierit, ut uellent proponere, pmouere, nihilq; prātermittere eorū, quā possent facere ad pacē atq; felicem statū, non saltem sacri Imperij Germanici, sed & regni Gallicani. Ac quidam Regiam suam Maiest. certō sibi persuadere debere, nulla noua lētiora ipsis accidere potuisse, quā intelligere tumultus bellicorū perniciosissimos, atq; tristissimos legitimis uijs, & utriq; parti tolerabili regno suā Maiest. obseruatā, prout & eā uli semper optarint, & hactenus promotū ad bella intestina atq; ciuilia attineat & maximē ea quā moueantur ob negociū religionis, quā armis extirpari uel domari nequeat, ipsos minimē dubitare quin Regia sua Maiest. satis ex prāteritis actionibus, & exēplis pręsentibus satis cognouerit, quę cōmoda ex istis si ut expectāda, & ipsa experientia deprehēderit intestinis bellis nihil aliud effectum, nisi quod Regia sua Maiest. ualde debilitata sit, terris, hominibus, uiribus, pecunijs & alijs rebus, belloq; alijs nationibus oculos regno inijciēdi, uicinisq; diffidentiaē occasionem prębuerint. Quare Regiā suam Maiest. sufficientes causas habere cogitandi de uijs ac modis, quib. cōmodē ac integrē afflictio rerū statui medeat, atq; ad hūc scopū maximī momenti respiciat, atq; cōsilia dirigat, nimirū, ut si regnū ad pristinaē dignitatē reducere uelit, de nouo bonū regimen cōstituat: ad quod prācipuē requiratur ut sit æqua & rationalis pax, quā cōmodē a subditis recipi ac coli queat, quāq; inter ipsos omnis diffidentiaē occasio pręcidatur, fiducia uerō in Regiā suā Maiest. iustitiā ac æquitatē reponatur. Ad hęc per ista bella Gallicana, sacri Imperij, statusq; & mēbra eius grauissimas damnis affecta & molestata esse, tam propter diribitoria & transitus, quā alias etiā causas, prāterquā qd ipsis occasio maximē diffidentiaē data sit, quātū ad negociū reformatę religionis attineat. Si itaq; Regia sua Maiest. desyderet fartam teētāq; cōseruare amicitiam sacri Imperij & mēbrorū eius, in qua incrementū & felicitas regni Gallię quodāmodo consistat, necessariū omnino esse, ut talia bella quibus status Imperij summopere grauētur, tādē quo ad eius fieri potest, citissimē tollantur & Imperiū huiusmodi oneribus ac grauaminibus liberetur, nec causa ulteriori diffidentiaē, uel maioribus incōmodis detur. Quibus de causis ipsos amicē ac officiosē requirere Regiam suā Maiest. ut tractationem de pace inchoatam ita curę ac cordi habeat, ut per eā certa & salutaris pax inter suos subditos cōstituat cum generali permissiōne liberi exercitij renouatę religionis per totū regnū: Id quod omnes subditi Maiest. suę Regię expectant. Ceterū ratione eius desyderari quid in articulis a Regia sua Maiest. perscriptis: Eo autē nō cōcesso, ipsorū iudicio nō esse sperandam ullā firmam stabilemūe pacem, uel eius obseruationem, uel ne quis in contrarium molesteretur uel grauetur. Hanc uerō rem non solum laudi atq; honori cessuram Regię suę Maiestati, ut pacis amanti ac studiosę, sed nec quicquam suę autoritati, amplitudini, uel iuri regio derogaturam esse, cum Magistratus Christianus ditionē ac regnum suum melius stabilire

1570 nequeant, quam totis uiribus conseruando subditos in certa concordia & statu tranquillo. Ad extremum Regiæ suæ Maiestati omnia propensa officia deferentes. Literis uero hisce præter duos Electores Fridericum Palatinum & Augustum Saxoniam ducem subscribentes, erant Georgius Fridericus Marchio Brandenburgicus, Ludouicus Dux Wirtembergicus, Wilhelmus, Philippus & Georgius Landtgrauus Hessiæ: Adolphus Dux Holstiatia, Carolus Marchio Badensis.

Iulij decimo Magnus Dux Holstiatia & Episcopus Opsalensis, quæ Moscouita affinitate cum illo contracta Dominum Liuonia se facturum promiserat, centum & quinquaginta equitibus Moscouiam ueniens, benignissime à magno duce excipitur, & triduo post iuramentum fidelitatis ei præstat. De pactis dotalibus inter eos initis uaria sparsa fuisse constat, quæ tamen euanescere.

Decimo tertio Iulij Casar Maximilianus qui sub initium huius anni Præga comitia Imperij Spiram, ut antè meminimus indixerat, eò cum cõiuge serenissima Augusta, filijs tribus, & filiabus duabus, quarum altera Regi Hispaniarum Philippo, altera Carolo Regi Galliarum desponsata erat, uenit: ac postridie, nimirum uicesimo Cameræ Imperialis iudicibus clementer benignitate Casarea delata, electorum ac Principum aduentum expectare Moguntino Electore sexto die post adueniente, Colonienfi & Treuirenfi fere totidem post ipsum.

Iulij uicesimo quarto Rex Polonia & Moscouita, cum hæctenus inter se uaria fortuna bellum gessissent, inducias triennales faciunt, Legatis Polonicis & magno duce eodem die, qui Iohanni Baptistæ sacer erat, eas iurisdictioni religionis firmantibus In hæc conditionibus Polono quæ in Liuonia occuparat toto induciarum tempore cõcessa, & utrinque negociationes ac perfectiones liberæ permittæ fuere. Moscouia uero hoc tempore tanta fame accipere ad alimoniam necessarium penuria pressa erat, ut, quod auditu horrendum est, homines se inuicem mactarent, atque sale in uasis conditos, ferarum instar ad pelendam famem deuorarent: Tyranno Moscouita nihilo secius in miserabilem beculam sæuente, ac indies innumeros inaudita Tynannide, uel in quatuor partes disseccante, uel uris obijciente, uel in profluentes submergente ob suspicionem filij ab ipsis sublatis, ac sibi uitæ insidias structas. Talia legentes à tyrannide ipsius nos cõseruari petamus, & recordemur, Psalmistam non sine causa cecinisse, HEU MIHI, QUI SUM PEREGRINVS IN MESECH, ET HABITO IN TABERNACVLIS KEDAR.

Iulij decimo tertio die cum tres Electores Ecclesiastici Spiram aduenissent, & Palatinus ac Saxo suos legatos sufficientibus mandatis, ut & alij Principes misissent, tandem comitorum initium factum est, Reuerendissimo Episcopo Spirensi Marquardo Imperialis Cameræ iudice præfante, post eius orationem Secretario Andrea Erstenbergero capita deliberationis ex scripto prælegente, quorum præcipua erant.

Primo, est licentia militiæ, indies apud Germanos crescente, ex qua nihil aliud proueniat, nisi omnis uirtutis, disciplinæ, ac honestatis Germanicæ corruptio, pacis publicæ & constitutionum Imperij de executione eius temptus, prouidendum, qua ratione his malis occurrere possit, ne exteris regibus copias conscribendi in Germania citra Casareæ Maiestatis permissum facultas concedatur, stipendijs quibus & Principes alijque inferioris status, exteris regibus obligati sint, modus statuatur. Leges militares secundum quas equites & pedites uiuant condantur.

Deinde ut pro executione & cõseruatione pacis publicæ aliarumque salubrium consil.

Imperatore Maximiliano II. 2451

constitutionum Imperij, de eligendo duce, armamentario publico in quolibet circulo extruendo cogitetur in quo munitiones & pecuniæ ad repentinos casus belli reponantur. 1570

Postremò ut & certi quid in uiolutores pacis publicæ qui in proximis expeditionibus status Imperij obedientes magno damno affecerint, statuatur.

Alterũ erat de subsidio sexennali contra Turcam ferendo ad alenda præsidia in finibus Hungariæ & munitiones extruendas.

Essi enim status ingentem pecuniam, in superiore sexagesimi sexti expeditionem impenderint, & inducię cum Sultano Selymo ad octennium pacta sint, tamen maiorem summam in illam expensam, quam sua Cæsarea Maiestas acceperit, nec Turcicæ pacificationi fidendum, propter bellum Venetis non ita pridem à Turca indictum: Postulat igitur ut sibi expensæ pecunię summa ex residuis subsidij ad bellum Turcicum antea collati restituantur, & reliquos Turcicæ & Gothanæ contributionis officij & debitæ obedientiæ seuerè admoneantur.

Porrò cum quæ in conuentu Deputatorum Francofortensi de sumptibus executionis Gothanæ, sustentatione & alimētis Iohannis Friderici Ducis Saxonie captiui, eius uxoris & liberorũ gr̃is alieni, portioni ducatus eius inherētis, solutione p̃posita fuerint, status Deputati ad generalē cōuentum Imperij reiecerint, nec soli decisionē istarũ rerum subire uoluerint. Ideo de hisce statutum ac ordinum Imperij sententiam ac mentem cognoscere petite.

Ad hæc quia nulla politia absq; celeri iustitiæ administratione subsistere possit, deliberandũ statibus proponit, quomodo iudicium Cameræ Imperialis reformandũ sit, ita ut absq; diuturna mora partiũq; dispendio in causis pendentibus procedi, litesq; ad celerem exitum perducì possint.

Et quia de custodia actorum iudicialium tempore motuum proximis annis in ora Rhenana excitatorum, dubitatio emerferit, cui ea incūberet, ideo circa hunc articulum, decretum statutum requirit, qua ratione, cuius sumptibus, quem in locum, cuius itidem conductu, tempore belli uel mortalitatis, acta Spira in alium tutiorem locum sint transferenda.

Prætereã proposita in comitijs Augustanis nouissimis de recuperatione Imperio subtractorum, atq; tunc temporis ob impedimenta nota indiscussa relicta, ad deliberationē statutum etiam reuocari officij ratione postulat, quò ruina atq; euidenti defectiõni Imperij occurratur.

In matricula quoq; & æstimo Imperij, quia uarij defectus appareant, cum ob alienationes, subtractiones & exemptiones, tum etiam moderationes, e re censet, ut status consyderent, quomodo ipsis occurrì & matricula suppleri atq; in ordinem redigi possit.

Rei nummarie ordinationes à Ferdinando Imperatore diuę memoriæ anno quinquagesimo nono in comitijs Augustanis publicatæ, atq; nouissimis actis confirmatæ, cum in quibusdam locis negligantur, quomodo executioni mandandæ sint, statutum deliberationi itidem committit.

Postremò ad sessiones, de quibus inter quosdam status controuertatur, quòd attineat, Cæsareæ Maiestati suæ hanc rem, ut antè fuerit, curæ fore, ut uniuscuiusq; status iuribus plenè auditis ac ponderatis, controuersia ista legitimè & placidè decidatur. Interea uerò eos admonet, ne propter huiusmodi controuersias alias necessarias deliberationes remorentur, aliosq; status in inanem sumptus conijciant.

Hæc capita propositionis ab Erstenbergero prælecta, & prolixo exordio ornata ac copiosissimis uerbis exposita, Cæsar ipse deinde in pauca collata

captiui dux

1570 reperit, cui Archiepiscopus & Elector Moguntinus confurgens, nomine reliquorum ordinum pro hoc clementissimo studio gratias egit, de propositis capitibus se cum alijs consultaturum, & breui responsurum ad ea recipiens.

Calend. Augusti Imperator, dum status Imperij de propositis articulis deliberant, & libertatem militiae retinere conantur, rebus ad profectiorem filie Mariae Principis genere, uirtute, moribus ac forma uere regia, Philippo Hispaniarum Regi Patrueli & affini post Elizabethae coniugis Henrici secundi Galliarum Regis filiae obitum desponsatae, necessarijs paratis, atq; instructis, eam per Rhenum in Belgicum cum duobus fratribus Alberto & Vuencelao dimittit inde in Hispanias ad Spolum Regem deducenda, eius Majestati comitantib. Domino Georgio Illustris ordinis Theutonici per Borussiae administratore generali, eiusdemq; per Germaniam & Italiam supremo Magistro & Ioanne Episcopo Monasteriense & Osnabrugense. In matrimonio Philippus antea habuerat tres amplissimorum & florentissimorum regnorum reginas, primam Mariam filiam Iohannis Portugalliae Regis, ex qua filium, Carolum, de quo superius, sustulit: alteram Mariam filiam Henrici octavi Regis Angliae, sterilem: Tertiam Elizabetham filiam Henrici secundi Regis Galliae, cui defunctae, quartam hanc Annam Maximiliani II. Imperatoris filiam, mirum in modum de hoc hominum iudicij uariantibus, superinduxit.

Die altera subsequente ut publicis literis impressum extat, in pago Barrico Rheni, non procul a Donauuerda Imperiali urbe sito, circiter quinta horam uespertinae, ad quartam horae partem sanguine pluit, isq; & in folia arborum & uestimenta hominum collapsus, in uaria loca transmissus est: haud dubie Deo per id miraculum, ut & alia eiusdem generis complura, iram suam denunciant. Sed quis nouit potentiam irae suae, & quis metuit iram suam, ut Regius Propheta David inquit, conquerens de securitate hominum, negligentium causam crucis & calamitatum suarum.

Tertio huius Dux Albanus qui a tempore belli Auracii, tria signa militum praesidiaria ex superiori Germania in urbe Valencina reliquisset, exemplum uindictae in quosdam, qui ob non soluta stipendia, Lodronium Ducem in uincula coniecissent, Antuerpiae edere incipit, idq; in septimum usq; Augusti, terrorem alijs in posterum incutiendum, continuat: tertia die Noricum unum capite plectens, octo in furcas rapiens: quarto uero die nouem capite truncatis, totidem suspendens: quinto rursus numero multiplicato, decem capitis supplicio affectis, octo suspensos adiungens: septimo autem tribus in quatuor partes dissectis duos ense, totidemq; laqueo mulctans. Interea centum & quinquaginta in uinculis alligatis quibus tanquam perfidis uiolatoribus militaris sacramenti, dextera manus aut priores tres digiti cum perpetua infamia praeciderentur, alijs qui innocentes essent, literas fidei publicae uel denegans, uel eas absq; uirtutis testimonio pro more militari saltem pro libero transitu in terris regis concedens. Ut uero causa tantae executionis lectori clarius pateat illa ita se habet. Tria signa sub Lodronio duce merentia Albanus praesidio Valencianis imposuerat, miles uero iam pace in Gallijs finitimisque locis facta dimittendus, cum sibi stipendium trimestre debitum exolui efflagitaret, & Lodronius partem stipendij parui, reliquam pecuniae solutione offerret, ille qui se non panno, sed pecunia meruisse diceret, Lodronium resistentem, donec postulatis suis satisfaciatur, in uincula coniecit. Hic itaq; paulo post temporis cedens, iniuriamq; sibi factam dissimulans, se Antuerpiae ipsi satisfacturum, eumq; ad nouam militiam scripturum affirmat, atq; militem incautum & strophae igitur Antuerpiae spe stipendij soluendi pellicit. Eo itaq; dum peruenisset, stipen-

Imperatore Maximiliano II. 2453

stipendiū, quod diximus cōsequitur pro stipendio suspēdia referens. Edita 1570
est huius uindictæ historia, & euulgata in publicis comitijs totius Imperij.

Vndecimo Augusti cum in Gallijs post multas uariasq; tractationes tandem hoc mense pax cōsisset, Rex edictum pacificationis publicat. Etsi enim quidam ex consiliarijs suasisset, Principum copijs admodum debilitatis reliquias ad internecionem delendas esse, ac ex eius consilio, decimo nono, uicesimo septimo & uicesimo octauo lunij, copiæ aduersariorū infestis agminibus pedicæ fuissent: tamen conatu eo minimè succedente, sed copijs Principum animo presentissimo ad subeundam fortunæ aleam paratis, pacis rationes potius, quā dubij Martis aleam sansore consilio sequi placuit. Ecquid enim residuas regni uires hostis ferè desperati, & ad extrema tentanda alacris, lanienæ obijci ad Regni internecionem consultum uideri poterat. Accedebat quod Rex suis incommodis periratus Cæsaris Principumq; Germanorum literis ad pacem sollicitaretur, per causam matrimonij inter ipsum & Cæsaris Maximiliani filiam contrahendi, cui minimè Cæsar assentiebatur, nisi pacatis bellorum tumultibus. Itaq; rebus ultro citroq; agitatæ pax tandem summo omnium desiderio hoc menie concluditur, edictoq; omnes utriusq; religionis homines pacatè uiuere iubentur, quod ipsum pacis edictum, quæ & iam pridem euagatæ sunt, atq; etiamnum euagatur, presentem regno meo meisq; omnibus subiectis, ruinā internecionemq; minitari uolui, quod tantis malis occurratur, Regnumq; adeo meum ad pristinam tranquillitatē redeat, de matris, fratrumq; meorum & mei consilij lectissimorum hominū iudicijs atq; sententijs, hæc perpetuò irreuocabiliq; edicto decernere atq; sancire, quæ rata ac fixa omnibus meis mando iubeoq;.

Primum ut rerum omnium post istos bellorum tumultus utrinq; hæcenus actarum memoria, sempiterna obliuione deleatur, & illorum adeo omnium, quæ eorum causa fuerint consequuta: nec cuiquam, publicæ priuæque fas sit ullo in foro, aut alio loco litem controuersiamq; hac de causa excitare, aut quouis modo negotium facessere.

Interdicto omnibus seuerè prohibeo, ne illarum rerum memoriā reddant, aut quouis modo uerbis factoue se mutuò uiolent, aut de rebus ante actis disputent: at unā concorditer pacatèq; uiuant, ut ciues amicosq; decet. Eos qui secus fecerint, ut publicæ pacis hostes uiolatoresq; habebō.

Volo omnibus in locis regni mei, e quibus pulsa fuerit Catholica & Romana religio, ijs continuò restituatur: illius administris omnia adempta reddantur, eisq; & religione & facultatibus suis uti frui pacatè tribuatur. Et ne qua controuersia dissensionisq; in posterum occasio relinquatur, uolo uti omnes omnibus in regni mei locis pacatè uiuant, nec ullum eis religionis, quam amplectantur, causa, periculum incommodumite creetur, nec domi ijsq; locis ubi habitabunt, in eos inquiratur, dum modò ex edictorum meorum præscripto uiuant.

Nobilibus omnibus (seu regnicolis seu alijs) ijs qui plenam summamq; jurisdictionem habuerint, seu illius partem, proprietate aut usu, uno tantum in loco, eorum nimirum quæ summa illa jurisdictione prædita sint, liber esto reformata, quam uocant religionis usus, liberaq; illius administratione sibi familiarisq; subiectisq;, & ijs omnibus qui eum locum adierint: quandiu quidem eo in loco ipsi adfuerint, aut ipsorum familia aderit: pro qua cauebunt, ne quid præter hoc meum edictum accidat, & periculum adeo per illa præstabunt. Locum illum, quem elegerint, prius uolo

- 1570 significent praesidibus meis antequam hoc beneficio frui possint.
6. Illis uero qui istam iurisdictionis facultatem non habuerint, nobilibus tantum meo permitto facultatem illius religionis exercendae sibi tantum familiaribus suis. Sin uero ad eorum aedes amicorum ad decem conuenerint, aut Baptismi celebrandi causa, aut necessaria alia de re dummodo ne decenarius numerus excedat, nolumus creari illis hac de causa periculum.
7. At Reginae Navarrae amicae meae hoc gratificor condonoque, ut praeter beneficium omnibus illis qui summam iurisdictionem habuerint commune, ipsi fas sit suo in ducatu Albretio & comitatibus Armignaco, Foix, & Bigorrio, uno in loco illarum omnium ditionum, quem priuata possessione teneat, & qui meo mandato designabitur liberum habere usum illius religionis, ut hac de causa omnes qui uoluerint, illa etiam absente, adeant eum locum nullo periculo.
8. Istas etiam urbes singulis praefecturis nominatim designo (quem Catalogum breuitatis causa putamus minimè opus esse recenseri.)
9. Et praeterea permittimus, uti illius religionis administrandae facultas sit omnibus in locis, in quibus publice comperietur agitata ad primum illius mensis Augusti.
10. At omnibus alijs in locis praeter ea quae à me discretè concessa sunt, omnem religionem illius, seu ministerij, discipline, publicae uero puerorum institutionis causa, administrationem seuere ueto.
11. Quemadmodum nec in aula mea, nec locis ad duo milliaria ei finitimis, uolo religionem illam ullo modo exerceri.
12. Nec item uolo illam religionem exerceri Lutetiae, nec intra ipsius praefecturae fines: nec locis urbi ad decem milliaria finitimis: (quae loca discretè nominatimque designat.)
13. At mortuorum uero sepulturam, Praesidibus urbium mearum & alijs administris meis mando, ut illius religionis hominibus eorum locorum facultatem concedant, quae iam ipsi sibi comparauerint, aut sunt comparaturi: ita tamen, ut cum aliquis eorum mortuus fuerit, admonetur praefectus, qui famulis suis dabit mandatum comitandi cadaveris, quod à publico pollinctore efferetur & quidem noctu, non pluribus quam decem è demortui amicis funus comitantibus: ne quid turbae ad has occasiones accidere possit.
14. Nec poterunt illius religionis homines matrimonia contrahere intra gradus consanguinitatis meis legibus prohibitos.
15. Omnes pauperes & aegroti indiscriminatim ad nosocomia, studiosi ad collegia recipientur.
16. Et ne de recta uoluntate Reginae Navarrae amicae meae, & Principum Navarrae Condacique patris & filij, dubitetur, discretè a me, illos omnes habere atque agnoscere pro fidei consanguineis meis, subiectis ac famulis.
17. Quemadmodum & testor me pro fidei subiectis ac famulis agnoscere omnes optimates, equites, nobiles, & urbium uicorumque incolas, publicos priuatosque, qui illos nimirum consanguineos meos secuti sint, aut aliquo modo adiuuerint.
18. Habeo etiam pro bonis uicinis & amicis meis Ducem Bipontinum & ipsius liberos, Principem Oregianum, comitem Lodoicum & fratres, Comitem Vuolradum Mansfeldium, & alios omnes peregrinos Nobiles qui consanguineis illis meis subsidio fuerunt.
19. Amitam illam meam consobrinosque meos, omnesque adeo, qui illorum mandato rem gesserunt, immunes iubeo esse, & nullo modo rationum reddendarum

Imperatore Maximiliano II. 2455

darum teneri, pecuniæ omnis quæ ob ipsis, ipsorum uel iussu præcepta fuerit 1570
aut ab ærario nostro, aut ab urbibus municipijs uel priuatis uel hominibus aut
suppellectilis hominum Ecclesiasticorum aut aliorum uenditione: siue ex
muletis, spolijs, redemptionibus prodierit, istius uel præteritorum bellorum
occasione: omnis illius inquam pecuniæ, quantum uis magnam summam il-
la cõficiat, immunes esse & illam, & illos declaro, eosq; omnes qui istis in re-
tionibus reddundis interfuerint, ad me referant schedulam rationum reddi-
lectus, pecuniæ fabricationem, tormentorum com meatumq; bellicorum
expilationem aut fabricationem: urbium expugnationes, deuastationes, mu-
nitiones, mœnium euerisiones: Omnes cum peregrinis initas societates: illo-
rumq; peregrinorum in regnũ meum intromissionem. Ea deniq; condono
omnia, quæ & isto ultimo & præteritis omnibus bellis gesta sunt, quasi no-
minatim edissererentur.

Illius tamen religionis uiri ab istius edicti promulgati tempore continuo 20
discedent ab omnibus fœderibus, quæ uel intra, uel extra regnum inierint,
nec pecuniarum collectas hominum delectus, catus uel alios, quam à nobis
permissos & quidem inermes agitabunt, ni uelint rebellium publicæq; tran-
quillitatis hostium pœnas subire.

Omnes prouincias, urbes, omnia municipia & alia deniq; loca iisdem mu- 21
neribus ac priuilegijs uti frui uolo, quibus antè istos bellorum tumultus
fruebantur.

Eut omnes in posterum que relatiõnes occasiones præcidantur, uolo omnes 22
indiscriminatim religionis illius studiosos, capaces esse omnium publicorũ
munerum, peræque ac alij, & omnibus catibus consultationibusq; quæ ab
illis muneribus dependeant, liberè interesse: nec ullo modo post istud pro-
mulgatum edictum à suis muneribus arceri.

Nolo illius religionis homines oneribus grauari, quam Catholicis, sed per 23
æque omnes ex facultatum ratione onera subire: at propter magna ab illis
religionis uiris tolerata onera, nolo ut urbium tributis, quæ rerum illarum
anteactarũ causa post hæc fient, ullo modo teneantur. Tenebuntur tamẽ & ijs
quæ nostro mādato indicentur, & urbium: alia de causa peræque ac Catholicis.
Liberari eos omnes iubeo ac mando qui istorum bellorum causa capti te- 24
neantur, & quidem sine ulla redemptionis mercede. Si qua tamen merces
iam fuerit representata nolo illam repeti posse.

Si quid controuersie inciderit, propter illas redemptionum mercedes, fa- 25
cultatibus, illarum causa aut distractis aut suberatis, uel propter armorũ acti-
uationem: dissentientes partes adeant fratrem meum charissimum Ducem
Andium qui rem componet ac determinabit.

Omnes illius religionis uiros, sub mea tutela esse iubeo: suisq; munerib. 26
& dignitatibus uti frui pacatè. Præfectos tamen seu Senescallos, eorumq; le-
gatos seu uicarios quod aliter à me prouisum sit, nolo illis munerib restitui.
illis tamen satisfiet mea pecunia: aut si malint in curiarum collegium coopta-
buntur. Sin illorum munera maioris sint pretij, reliquum eis renumerabi-
tur: sin minoris, meo ærario reliquam summam illi renumerabunt.

Suppellelex quæ extabit adhuc, nec hostili uia capta fuerit dominis restituere. 27
tur, reddita ab illis pecunia emptoribus, quam illi comperti fuerint dedisse,
uti ex curiarum urbiumq; commentarijs constabit. Huiusmodi suppellecti-
lem uolo ita restitui.

- 2570 At fundorū redditus iubeo à dominis liberè hoc anno percipi: omnesq̃
 28 contrarias sententias abrogo. Si quid ex illis redditibus nō per solutum com-
 periat, uolo dominis restitui,
 29 Istius religionis hominum ædes, arces, urbes, aliæ uel loca præsidij immu-
 nia esse iubeo, & ad eundem omninò statum reponi quo antè initos istos tu-
 multus erant.
 30 Volo ac iubeo Principem Oregianum & Comitem Lodoicum Nassio-
 uuium fratrem omnibus suis dittonibus, quæ intra regni nostri fines sunt,
 re ipsa restitui: & quidem Principatum Oregianum eo omnino in statu quo
 erat ante bellorum turbas ex sententiarum ab Henrico patre nostro & regi-
 bus maioribus nostris datarum præscripto: omniaq̃ scriptorum actorumq̃
 instrumenta & monumenta illis reddi restituiq̃ mando & iubeo.
 31 Quemadmodum & utriusq̃ partis hominibus eadem illa scriptorum a-
 ctorumq̃ instrumenta reddi dominis impero.
 32 Et ut, quantum fieri poterit antea actarum turbarum memoria penitus ab-
 oleatur, omnes sententias aduersus religionis illius homines, ab Henrici Re-
 gis patris nostri obitu, propter religionis bellorumq̃ præteritorum lras, in
 ipsorum capita, facultatesq̃, & effectiōni mandatas, iubeo mandoq̃ esse irri-
 tas, & e curiarū cōmentarijs illas deleri euelliq̃, omnesq̃ facultates & diru-
 tarum ædium sola areasq̃ dominis suis, restitui: & ne hisce de causis, uel sibi
 uel suis in posterum quicquam possint esse sententiæ illæ illarum uel execu-
 tiones, fraudi ignominiaq̃, caueo.
 33 Omnes item sententias in controuersiarum agitatione isto belli tempore
 impetratas aduersus religionem illius homines, quauis in re antiquo abro-
 gōq̃ litesq̃ eo in statu esse iubeo, quo antè initos istos tumultus erant.
 34 Volo ac iubeo illius religionis homines obseruare politicas leges regni
 mei, ne uidelicet diebus festis publicè aliquid distrahant, aut ad officinas o-
 perentur: nec diebus, quibus carniū esus interdicitur, macellorum officinæ
 aperiantur.
 35 Atq̃ uti ex æquo in omnibus nulla odij fauorisq̃ suspiciōe reddatur, uo-
 lo ut lites quæ uel iam motæ sunt, uel posthac mouebuntur, inter diuersæ re-
 ligionis homines, coram ordinarijs primùm iudicibus agantur: si prouoca-
 tio incidat ad suprema Parlamenta: Parisini quidem ratione, quod septem
 Cameris constat, poterunt, si uelint, illius religionis homines quatuor seu
 præsid. seu senatoribus, ea in Camera in qua ipsorum causa agetur, recusare,
 nec recusationum causas reddere: quantum uis lege repugnante, quæ non
 nisi reddita causa senatorem recusari posse uetat. Et illis etiam fas erit alios se-
 natores, redditis causis pro more recusare.
 36 Quod attinet ad lites, quarum ad Tholozanum Parlamentum prouoca-
 tio est, nisi partes aliud Parlamentum elegerint liti diffiniendæ, facultas erit eis
 prouocandi ad nostros supplicium libellorum magistrōs in palatio Lutetiæ,
 qui lites supremo iudicio diiudicabunt diffinentq̃.
 37 In Rothomagensi uerò, Diuionensi, Aquensi, Britannico, Gratianopoli-
 tano, facultas eis erit sex Præsides seu senatores recusare: tres nimirum ad sin-
 gulas cameras, in Burdigalensi, quatuor in singulas nimirum cameras.
 38 Catholicis etiam fas erit, postulare, ut omnes, qui religionis causa muner-
 bus suis fuerint aliquando abdicati, abstineant à suarum litium cognitione,
 nulla alia causa expressa & aduersus alios omnes consiliarios recusationis
 39 facultas pro more eis sit.

Quoniam uerò complurimi bellorum istorum temporibus, adeò fuerūt
 uiolati,

Imperatore Maximiliano II. 2457

Anno 1570.

violati, ut iniuriarum memoriam relinquere non ita facile possint, nec ex no-
stra quidem uoluntatis præscripto: uti omnes barbarum occasiones præcidan-
tur, religionis illius hominibus custodiendas de Rupellam, Montalbanum,
Cognacum, Cariteam urbes: in quibus habitare poterunt, qui domum redi-
re tam cito noluerint, barbarum metu. Ad illarum uero urbium securitatem, fi-
dem suam nobis interponant Principes Nauarræ & Condatis consanguinei
nostri, & nobiles illam religionem amplectentes, & omne pro eis periculum
præstabunt iureiurando interposito, nobis & illas se conseruatuos, & ad duo-
rum annorum finem nulla mora restitutuos. Interea illis in urbibus Catholi-
cæ religionis usus liber esto, & Ecclesiasticis omnibusq; Catholicis libera sit fa-
cultatum possessio, & liber usus eandem & iuris formam permanere illis in ur-
bibus uolo, per eosdem administratos qui ante ultimos hos motus erant.

Vbi primum hoc edictum binis in castris promulgatum erit, uolo iubeoq; 40
arma ab omnibus utrinq; indiscriminatim deponi: nec armorum potestatem
penes me, & fratrem meum charissimum Ducem Andium esse.

Commercium omnibus regni mei locis liberum promulgato hoc meo edi- 41
cto, posthac esse iubeo.

Et ut edicti istius mei uiolationes euitentur, impero his, quibus mei istius edi 42
cti exequendi partes demandabuntur iureiurando adigant urbium primari-
os, ciues utriusque religionis, ut istius edicti obseruationi diligenter inuigilet
& sese mutuo utrique recipiant in tutelam & defensionem. Si quid peccatum
fuerit in meum edictum, ego profiteor me ab illis expetitum pœnas, nisi ui-
olatores mihi sistant.

Vt uero omnes mei administrati meam uoluntatem planè intelligant, nec ul- 43
la in posterum ambiguitas, prætorum edictorum prætextu relinquatur, te-
stor me omnia alia edicta, rescripta, interpretationes Parlamentorum sententi-
as & secretos commentarios in meum de religione edictum abrogare antiqua-
re: neq; illa omnia irrita & nulla esse iubere. Perspicuè autè edico, uelle me,
ut hoc meum edictum ratum fixumq; apud omnes sit.

Ad certiozem uero meæ istius uoluntatis confirmationem, iubeo, ut omnes 44
mei administrati, & urbium etiam magistratus de hoc meo edicto sanctè obser-
uando fidem suam iureiurando obstringant atq; obligent.

Volo iubeoq; uti omnia Parlamentorum collegia eidem iureiurando sese 45
obligent, hoc meum edictum, nulla mora interposita, nec ullis exceptionibus
adhibitis continuò promulgent augustè solenniterq;. Vti etiam binis in ca-
stris publicatio peregrinus miles continuò dimittatur. Prouinciarumq; præ-
fectis mando, uti per omnes præfecturarum suarum ditiones curent quampri-
mum promulgandum, omnesq; hostiles uias è uestigio coërcendas. Promul-
gato edicto si quis quid hostiliter cum armis gesserit, norit se capitis supplicium,
nulla gratiæ uenia, subiturum. Hoc itaq; edictum meum norint omnes me o-
mnibus meis subiectis ratum fixumq; esse iubere deq; illo ubiq; obseruando
uiderint omnes mei administrati.

Hoc edictum continuò Lutetiæ præmulgatur, binisq; in castris arma utrin-
que deponuntur: peregrinus dimittitur: illi de religione uarijs è locis, post lon-
gas luctuosasq; moras, domos desolatas repetunt: nondum tamen planè ob-
ductis iniuriarum odiorumq; uulneribus.

Circiter finem Augusti, equites auspicijs Vuolffgangi Comitis Palatini in
Gallias ad subsidium Principum deducti sub Volrado Mansfeldico in hoc
usq; tempus causæ Principum defensione strenuè continuata, in finibus Lin-
gonum

Anno 1570.

gonum qui finitimi sunt Heduis & Sequanis stipendij parte soluta inde in partem per Alsatiam reuertuntur, uix tertia eorum qui ualidissimis corporibus Germania superiore anno exierant, parte superstite: Nam ne quid de pedibus dicatur, quos in pugna Mongonturana ferè omnes contis demissis uitam exorantes, ab Heluetijs unà cum ducibus caesos diximus, ex uexillationibus equitum uiginti octo, uix undecim superfuere. Nam in pugna Mongonturana ex equitibus Germanicis ultra centum desiderati non fuere, & in uelitarijs pugnis non admodum multi conciderunt. Qui uerò superstites euasere in hac militia Gallicana, ijs loca uidere ac peragrarè cõtigit, ad que uix multis ab hinc seculis Germano equiti hosti accessus patuit, ipsis non saltè Burgundos, Francos, & Lemouicas, hoste ceruice eorum imminente, sed & Pictos, Xantonas, Petrigoricos, Auuernos, Rhutenos, Quercetanos, Tholosates, Occitanos, Uariates, Bourbonios, aliosq; Gallia populos, altissimis montibus & fluminibus hoste repugnante superatis, peruagantibus, nomenq; equitum Germanicorum pleriq; in locis istis obscurum. Id quod tamè uix unquam euenturum fuisset, nisi Gallia inter se propter religionem diuisa fuisset: quod ut Tertullianus & antiquissimus Ecclesie Doctor, ad Scapulam scribit: *Humanis & naturalis potestatis ius, unicuique quod putauerit colere, nec alij obstitit: nisi profit alterius religio: sed nec religionis sit cogere religionem, quæ sponte se ipsi debeat, non uel, cum & hostia ab animo libenti exoptulenter. Porro uerò Volradum Mansfeldicum ad Spirensia comitia ex Gallia uenientem, non tantum Principes, sed & Imperator Maximilianus clementissimè excepit, eiq; post colloquium cum sua Maestate habitum, domum properanti, ab eundi ueniam dedit.*

ubiq; in

Septembris die undecimo obiit Reuerendus D. Iohannes Brentius Ecclesie Stutgardia Præpositus, Academiae Tubingensis Commissarius, Gubernator Ecclesie Ducatus Wuirtembergici, uir pietate, doctrina multiplici, sapientia, usu rerum & longi temporis experientia præstantissimus. Nam ab initio renouatae religionis interfuit & præfuit deliberationibus omnibus, colloquijs, & conuentibus, quibus de religione actum est testis, custos, propagator, & defensor ueritatis strenuus. Natus est anno Domini supra millesimum quadragesimum nonagesimo nono, in oppido Imperiali Wuila, tribus miliaribus à Tubinga disito, parentibus honestis Martino Brentio, qui illic functus est magistratus officio, Scultetum uocant, uiginti quatuor annis, & Catharina Henichia, ipso die D. Iohanni Baptistæ sacro, unde & nomen illi à parentibus est datum. Corporis statura fuit procera, egrègia, atque heroica, latera habuit firma, unde & uox sonora & grauis firma ualitudine usque ad grandæuam senectam fuit, adeo ut rarissimè decubuerit morbo afflictus, nisi quod erisipelate sit uexatus, qui morbus illi fuit familiaris. Verum tandem hoc anno exhaustus uiribus, confectus laboribus, uigilijs, tentationibus, periculis, & senectute graui, ad quam ut ipse dicere solitus est, omnia mala tanquam ad aram concurrere solent, semper indies deficere cepit, sicut elychnus oleo deficiente, & in febrilem morbum decima Augusti mensis præcedentis incidens, semper peius habere cepit, ac finem uitæ instare intellexit, ideoq; omnia facere, quibus ad benè moriendum homines p̄ se præparant. Quod igitur Dominus Deus noster Hiskia Regi Iuda per Isaiam Prophetam præcepit: ut Testamentum conderet: *Dispone, inquit, domuturæ, quia morieris & non uiues, hoc sibi dudum noster dictum putauit. Ante annos enim quatuor de postrema sua uoluntate testatus est, id que manu propria*

Imperatore Maximiliano II. 2459

propria descripsit. Sed non more filiorum huius seculi, qui de caducis se- 1570
rè potissimum rebus agunt: Verùm ut pium & primarium Ecclesiæ Do-
ctorem decet, de Fide & religione sua, in qua uitam hanc finire & ad filij
Dei tribunal accedere uelit, est cōtestatus. Hanc autē esse, quæ in sacrosan-
cta Prophetica & Apostolica Canonica scriptura, tribus Symbolis Aposto-
lico, Nicæno & Athanasij contineatur. Quia uerò facili momento uoluntas
humana mutatur, & ut à Iurecōsultis dicitur, mutabilis & ambulatoria est
usq; ad mortem, ne quis existimaret, ipsum iam circa uitæ finem mutatum es-
se ab illo, qui fuerit olim, Testamentum hoc suum, paucis ante mortem die-
bus, cum iam decumberet, à filio D. Iohanne in præsentia ministrorum Ec-
clesiæ Stutgardiensis omnium, quos ad hoc peculiariter uocarat, prælegi &
recitari, eiusq; hos testes esse uoluit, postea priuatam suorum peccatorū con-
fessionem adidit, & petita ac impetrata absolutione, Eucharistiæ sumptione
fidem suam confirmauit, & uiaico hoc instructus, ad iter se accinxit. Multis
uerbis tum Symmistas ad pium consensum & concordiam in doctrina cœ-
lesti, quæ hactenus Dei beneficio in hoc Ducatu floruerit, est cohortatus,
addito uaticinio, quod si hanc suam cohortationem admiserint, Deum ipso-
rum laboribus & conatibus honestis affuturum. Et hoc sui *μνημόσυρον* com-
mune esse uoluit omnibus Doctoribus & ministris Ecclesiæ huius Duca-
tus operam demus summam, ut unum simus in Deo & uerbo eius. Idq; Psal-
mo confirmauit. Ecce quam bonum, & quam iucundum, fratres habitare
in unum, &c. Quem si Deus longius concederet uitæ spatium, se enarratur-
um, & Ecclesiæ eiusq; ministris lic ualedicturum affirmabat: sin aliter Deo
uisum sit, cui se commendet, alij suo id facerent loco orauit. Hæc illius fuit
uerè Cygnæa cancio & concio, quæ utinam exaudiatur in tota Ecclesia ab
omnibus nostri ordinis hominibus. Toto uerò morbi tempore, nullam non
modò uocem, sed ne quidem signum impatientiæ ullum adidit: Verùm in-
terrogatus de ualitudine & morbo, respondere solitus est, se meliorem sem-
piternam scilicet appetere & desyderare uitam. Liberos suos natu minores,
filio D. Doctori Iohanni cōmendauit de cuius fide nō dubitet, ideoq; de illis
se amplius prorsus non esse sollicitum. Mors quoq; ipsa, quantum uis altas ter-
ribilis, ad cuius non dico mentionem, sed tacitam cogitationem exhorrescūt,
ut ualde optata illi, ita placida quoq; fuit, sicut totius uitæ mores suaues &
elegantes. Mors itaq; illi, amara non fuit, sed uerè dulcis somnus, & non est
mortuus, sed obdormiuit. Die enim Solis, quæ fuit decima huius, circa horā
pomeridianam sextam, in ualde dulcem incidit somnum, qui durauit usq; ad
horā matutinam tertiam sequentis diei Lunæ ubi accessit, ut putatur, speci-
es apoplexiæ, quæ à Medicis metuebatur semper, quam excepit profundus
admodum sopor, qui durauit ferè ad duodecimam usq;. Postquam euigilas-
set Symbolum Apostolicū à ministro Ecclesiæ est recitatum, audiente & in-
telligente ipso. Finita recitatione interrogatur, num in hac fide & cōfessione
constanter ex hac uita emigrare uelit, disertè respondit (la) ita postea uocem
amplius adidit nullā, sed absq; omni perturbatione, aut motu uehementiore,
cepit paulò post animam agere, Deoq; creatori & Saluatori unico Christo,
cui fideliter per annos quinquaginta in uinea ipsius seruiuit, eiq; cōmenda-
uerat, circa primā horam pomeridianā reddidit, cōpletis uno & septuaginta
annis, mensibus duobus, diebus septendecim, relicto suis, nobis omnibus to-
tiq; Reip. Christianæ ingenti sui desyderio: sepultus est Stutgardia in tēplo
Collegiato, medijs inter duos comites, non procul à Cathedra, è qua synce-
ram, Euangelij doctrinam gregi suæ fidei cōmissō, annos circiter octodecim
magna

1570 magna cum gravitate, auctoritate & utilitate proposuit: funus efferentibus sex Ecclesiarum ministris, & comitantibus vicinis pastoribus plurimis, aulicis omnibus qui tum in urbe erant, Magistratu oppidano & civium innumera multitudine, non absque multis acerbissimis lachrymis. Pastori suo fidelissimo, postremum hoc pietatis officium præstâtibus. Exequias eius oratione luculenta, prosecutus est Iacobus Heibrandus Sacrosanctæ Theologiæ Doctor eiusdemq; in Academia Tubingensi professor, easq; etiam alij multi eruditissimis epitaphijs Græcis atq; Latinis ornarunt, ex quibus admiratoris & successoris illius Vilhelmi Bidēbachij tum pastoris Ecclesiæ Stuegardianæ distichon, quo annus & dies obitus ipsius comprehenditur subijcere libet.

Lux Sacra Fœlicis luxit, cui regula Virgo

Additur, & terris Brentius eripitur.

Et hæc quædam breuiter de illo dicere voluimus: quoniam ipsius vita (ut antè diximus) à uiris doctis eruditissimis lucubrationibus & enarrationibus illustrata sit, non operæ præciū esse duximus, ut multa de illo in hoc tractarētur.

Vicesimo secundo Octobris Spiræ sponsalia Serenissimæ Reginæ Elisabethæ Maximiliani Imperatoris filia, cum Christianissimo Gallorum Rege Carolo Nono, regali magnificentia & solēnitare in summo templo sanctuntur: Archiduce Austriæ Ferdinando speciali mandato: à Rege Gallia: Carlo ad eam cæremoniam auspice constituto, & sponsum nomine & facierenus representante: Archiepiscopo uero & Electore Moguntino Daniele benedictionis sacra ritum administrante.

Vltima Octobris, mira uentorum tempestas in utraq; Phrysia tam Orientali quam Occidentali, Hollandia, Brabantia, Zelandia, finitimisq; locis suborta est, quæ biduo post tam calamitosa exundatio Oceani Germanici sublecuta est, quanta à multis retrò seculis non fuit audita. Nam cum in his locis propter rēciprocaionem seu refluxū maris, qui statis ac certis temporibus accidere solet, in utroq; maris littore, aggeres cōstructi sint, quibus maritimi fluctus intercipientur arceanturq; hoc die tam uehemens uetus, inuisitataq; tempestas, undis maris obluçtata est, ut secundo refluxu cum primo ut uentorum retardato rēciprocante atq; commixto, impetu a quouis æfluantis, & sæuitia uentorum aggeres & æstuaria perrumperentur, & non saltem agri, pecora atq; iumenta, sed & pagi, arces, ac oppida, cum hominibus inundantur, uentis tempore exundationis ita sæuientibus, ut nemo se aquis committere, ausus fuerit, nec uicinus uicinum iuuare quiuerit. Multi enim naues ingressi, ut amicis & uicinis periclitantibus opem ferrent, submersi sunt ipsi. Domus permultæ nō aliter ac naues à fluctibus agitari uisæ, in quibus si qui essent pueri, aut qui infirmitatis, aut tarditatis uitio laborarēt, statim submersæ fuere. Robustiorum & agiliorum, qui in superiores ædium partes conscendissent, nonnulli seruati, alij postquam diu deuagati essent, tandem dissipatis & à fluctibus conquassatis domibus in mare præcipitati, post multas miserias extincti sunt. Ac quidem altiores & eminentiores Frisias partes inhabitantibus, maximum periculum fuit, & ex his plurimi undis suffocati fuere. Ipsi enim dum nihil mali sibi ex ista tempestate timerent, ecce repentina calamitas & inundatio eos medijs fluctibus inuoluit. Nam in duabus partibus Dongerdelianis (ut fertur) quatuor millia hominum perierunt, in ciuitate Dockensi trecenti & quinquaginta, in pago Petersbienio centum & sex: in Vuinaem centum septuaginta uel circiter, Pingi quinquaginta sex compluresque alij alijs in locis. Groningæ uero quæ metropolis est totius Phrysiæ

Imperatore Maximiliano II. 2461

Phrysię, præsidarij Hispani ac edificatores nouæ arcis, unâ cum fundamētis 1570
eius euersis, fluctibus & æstu marino abrepti, disparuere, ita ut quo perue-
nerint, sciri nō potuerit. Nec minus hæc tēpestas in alijs locis Belgij sauij-
Nam & Delfti, Roterodami, alijsq; in locis Holladię cataclysmus iste ita ex-
uperauit, ut etiã summitatē turriū æquaret, ac infinita pecora cū hominib. un-
dis immersa abduceret. Antuerpiæ uerò homines, p more loci illius in sub-
terraneis cellis habitātes, nō solū undis improuisis oppressi interfere, sed &
hæ usq; ad superiores cōtignationes & tecta ædiū cōscenderunt. Quanta ca-
lamitas in Zelandia acciderit, uix dici uel credi poterit, cū in ea circiter 24.
millia iugerū dissipata ferant, nō perpaucis hominib. aquarū impetu deletis.
Verum ne Belgas solos hæc clades inualisse putet, ea & septentrionalē oram
maritimā afflixit. Nā ne de alijs locis maritimis quid cōmemorem, quo hæc
narratio abrumpat: Et propē Hamburgū in die omniū Sanctiorū aggeribus
ruptis, agrisq; subuersis, fata perierūt, nonnullæ domus loco motæ, & impetu
augarū obductę sunt, unâ cum familijs pecudes aquis obrutæ & extinctæ. In
ipsa uerò urbe merces corruptæ, aut uix undis ereptæ & seruatę sūt. De harū
inundationū pdigio quę iudicada sint, ubi de Rheni inundatione subsequē
te dicemus, breuiter historijs ueterib. repetitis, nostrā sententiā exponemus:

Quarto Nouemb. Isabella Imperatoris filia, quæ Carolo Nono Galliarū
Regi desposata fuerat, Spira, Macerias, urbē in finibus Cāpaniæ, & ducatus
Lucemburgici sitā, discedit, deducuntib. eam præter Comitē de Retz legatū
regium, stripatū alijs quatuor nobilib. ordinis regij, Archiepiscopo & Electo-
re Treuirēsi, Iacobo & Iohāne Episc. Argentoratensi: ex ordine uerò seculari
Carolo Marchione Badēsi, Duce Arescoto, & Comitib. duob. Hohēloensi,
& Zollerēsi Gynæcco eius præposita, uidua Comitissæ Arēbergici, quē in pu-
gna cōtra Hisp. in Frisia cōmissa, occubuisse diximus. Treuirēsi hæ partes, ut
Galli tradiderūt, ob id demādatę, qd ab antiquo Cancell. eiusdē regni titulū
gerat & qd Gallię una cū Argētīnēsi, inter Germanos Principes, uiciniore sit.

Circiter hoc tempus per Germaniā nūciatur, primariā urbem Cypri Ni-
cosiam à Turcis post longā obsidionē expugnatā, & 25. millia hominū occi-
sa esse, idq; cum tanta crudelitate, ut quidā ethnico exemplo, sibimetipsis po-
tius mortē consciscere, quā in manus trūculentissimi tyranni incidere uolue-
riat. Flos nobilitatis & ciuitū, Cōstantinopolim & Alexandria in captiuitatē
abductus, in publico foro uenijt. Præfecto urbis caput præcisum, atq; hastæ
infixū, ante Famagustā erectū est, cōminatione addita nisi eiusdē urbis præfe-
ctus sponte urbem dederet, similē eū euentū laturū, ut tunc literis Venetijs
scriptis est proditū. Turcæ præter immensam auri & argenti ac præciosæ sup-
pellectilis uim, in Nicosia ultra quadringēta maiora, & ducēta mediij generis
tormenta bellica cœpere. Fuit uerò Nicosia olim Regū Cypri sedes, ac insu-
le metropolis octo milliariib. à Famagusta distās, ut iam à Sultano Selymo,
licante centum annos à Sultano Aegypti Mechella miserē capta. Eius itaq;
excidio admoniti, rerum humanarū inconstantiam consyderemus, nec no-
stris uiribus uel potentia fidamus, cum hæc facili momento euerri possit.
Expugnata uero fuit ab Haly & mustapha Bassis, undecimo Septembris:
qui dies erat Dominicus: ut postea relatione certorum cognitum est:

Decimo quarto eiusdem mensis Philippus Hispaniarū Rex cum Maria fi-
lia Imperatoris Maximil. quæ Calend. Augusti Spira descendēs, uento secū-
do è Belgio in Hispanias nauigijs appulsa, Burgis & Vallo doleti, honorificē
uisimē excepta fuerat, fratribus Rudolpho & Ernesto huc usq; ei in occur-
sum prodeuntibus, Segonia (quæ est Hispaniæ Tarraconēsis ciuitas Anto-
nino pio Secobia, Plinio Sagouia dicta) nuptias Regiā magnificentia cele-
brat,

1570 brat, sponsæ per Cardinalem Seuillanum non saltem benedictionem nuptialem, sed & epularem peragentem, indissolubili uinculo iunctus.

Decimo septimo Nouemb. Venetijs terræ motus, sed tamē cladis expers, factus est, uicina uerò loca eo ita cōquassata fuere, ut Fenarię multę edes corruerint, ac Princeps cū suo comitatu, alijsq; nobiles ciues de remissione eius diffusi, ciuitate relicta in alia loca migrarint, atq; sub tētorijs degerint. Similes huiusmodi terræ tremores & Modinæ, Regij, Corregij, Florentiæ, Finatiæ finitimisq; in locis fuere. Hęc uerò prodigia minimē cōtemnenda esse cōstat, quia tremores concussæ terræ semper magna bella, perniciosasq; seditiones denunciassent historia tradunt. Quare ut eiusmodi mala Deus auertat, uitam emendemus, & uera fiducia ad ipsum confugiamus, ardentibus uotis rogamus, ut propter filium mediatorem calamitates mitiget.

Vicesimo sexto eiusdem, Carolo Regi Gallorum Isabella secunda Imperatoris Maximiliani filia, in itinere Esdonæ à fratribus sponsi Regis cum trecentis equitibus excepta, Maceriat à Principibus Germaniæ cū mandata solennitate traditur, ac post receptionem holoserica ueste aureis lilijs intertexta induta ac diademate preciosissimo ornata, à duobus fratribus Regis Alexandro Eduardo, postea Heinrico, & Hercule, deinde Frãncisco dictis, ac utriusq; sponsæ latus claudētibus ex palatio ad summū templū Maceriatē se deducitur, Regi q; magna pcerum atq; nobiliū turba stipato, uero ac legitimo matrimonio iungit, sacrū missæ, (ut uocāt) Cardinale Burbonio faciēre, coq; pacionu ptia magna festiuitate celebrant, quibus præter Galliæ ac Germaniæ Principes, interfuere legati Pōtificis, Regis Hispaniæ, Scotiæ, & Venetiæ Reipub.

Triduo uerò in nuptiali gaudio cōsumpto, Comites Regiæ muneribus affecti in Germaniā dimittuntur, ac spōsa à marito Rege cōmissa domina de Dampetra, matri comitissæ de Rhetz, scēminę uirtute excellētī, in regnū Galliciæ traducitur, illa sedecimū, Rege marito uicesimū ætatis annū agente. Atq; ita Imperator Maximilianus duas filias duob. potentissimis Christiani orbis regibus in uno eodēq; mense elocauit, qd paucissimis regibus facere cōtingit.

Sexto Decemb. qui sacer est diuo Nicolao hæctenus à cōplurib. p Deo tutelari maris, ut olim Ethnicis Neptunum coluerūt habito, Rheni aque in plerisq; ciuitatib. oræ Rhenanæ, ita intumuerūt ut ad eā altitudinē ascenderēt, ad quā ab anno 1480. nō puenerāt. Nā Spira durante adhuc comitijs, in parte urbis summo tēplō cōtigua, ubi p clathros muri naues piscatorię ex lacu Leporino in Rhenū exire solēt, aqua exundās, lineā quadrato lapidi anno 1480. incisā. attigit, ut & Argētinę alijsq; in locis, ubi tāta Rheni inūdatio fuit, euenisse ferebat magna multorū præteritę istius, aliarūq; exūdationū effectiones ppendentiū cōsternatione. Nā ut quidā prudēter scripsit, omnia quæ uisitata ac trita uie naturā excedūt quacūq; in parte, ea pcellunt cōterrentq; hominū animos, qd magnopere rebus humanis, nō quidē adferre sēper atq; immittere, sed plerūq; ferē portendere mala, nō unius aut definiti generis, uerū quicquid est calamitosum soleant, à quibuscūq; oriuntur causis. Atq; ideo cōplures ad animum reuocantes, effectus inundationis octuagesimi anni à patribus acceptos, aliarumq; quas ipsi suo seculo notassent, magna mala his inundationibus portendi præfagierunt. Nam octuagesimo anno à Mahomete secundo Turcarum Imperatore, Maxima classe Apuliam inuadente, Hydruntem ciuitatē maritimam conciso in mediū Francisco duce, expugnata, Calabriæq; cultoribus magnam calamitatem illatam audierāt, ac à Mosco amplissimam urbem Nouogrodiam captam: interq; Matthiā Hungariæ Regem, & Fridericum Austriacum Imperatorem, tunc temporis grauissimum bellum conflatum esse. Et recordabātur calamitatū, quæ post exūdationes anni

Imperatore Maximiliano II. 2463

anni uicesimi quarti atq; tricesimi, in uarijs orbis partibus diffusæ fuissent. 1570
 Nam illius quidem inundationē dira & inenarrabilis rusticorū per Germaniam tumultuantū seditio, Francisci Galliarum Regis captiuitas, Ludouici Regis Hungariæ tristissima cædes, urbisq; Romæ insperata direptio: huius uero diram aquarū alluionē, quæ Brabantia, Hollandia, & Flandriæ loca littoralia, maritimaq; ruptis aggeribus obruit, irruptio Turcæ in Austria, bellum Danicum, Christierni Regis captiuitas, Heluetiorum inter se cōflictus, bellum Regis Poloniae cum Valachis, Lubecensium contra Hollandos, mors Margaritæ Cæsaris Maximiliani filia & Ludouicæ Regis Gallorum matris subsecuta fuere. Et sanè si historiæ antiquioris ætatis reuoluatur, dira huiusmodi ac inusitata exundationes similiū calamitatū nunciæ semper fuisse inuenientur. Nam ut ex innumeris aliquot cōmemorem in belli Peloponnesiaco omnium diuturnissimi anno sexto quæ acciderunt exundationes, apud Orobias & circa Atalantam insulam ad Locros Opuntios, haud dubiè bellistius diuturnitatē portenderunt, licet Thucydides falsò existimans, ipsas sine terræ motu accidere nō posse, huic eas ascribat: & Orchomenij lacus amplitudinē prodigiosam Atheniensib. fuisse infausto ipsorū cū Philippo Rege Macedone ad Chæronæā prælio, in quo Græciæ imperiū dominationēq; ille adeptus est, notatū prodidit Plinius: In Romana uerò historia, copiosissima huius rei exēpla extātia referre superfluū uideri posset, unum tamē atq; alterum ex memorabilioribus subiicere, nō abs re fore arbitramur, quibus regula cōmemorata cōfirmetur: Atq; initio quidem anno ab urbe cōdita trecentesimo nonagesimo quinto, Lacus Albani incrementa sine ullis cœlestibus aquis causate alia facta, Veiorū subactionis ac Tarquinienisū belli prodigia fuisse historiæ cōmonstrant. Deinde Tyberi loca urbis inundante anno quinquagesimo sexagesimo primo, Minutius à Liguribus, in extremū periculum adductus, uix Numidarū industria liberatus est, & Antiochus Hannibale bellū sollicitante, cōtra Romanos suscepit, iisdem attestantibus. Verū eius temporis exēplis, quæ nimitū multa sunt, breuitatis causa omisis, ad alia quæ post Remp. Romanā euersam hinc inde acciderunt, digredientes, ex ijs etiā quæ nostro instituto seruire uidentur, quædam subiiciamus: Inter quæ hoc maximè illustre quod anno Domini quingentesimo quadragesimo quinto mari Thracico quatuor milliarib. exundante Totilas Romanos obsedit, obsessi fame maxima pressi, ut etiam ac fame Placentini obsessi, Totilæ se dederint. Heinrici uerò Quarti tēpore, anno uidelicet tricesimo ipsius imperij, inundationis subsecuta mala quis commemoret? Anno deinceps millesimo quingentesimo tricesimo quinto Oceano se in continentem, bonamq; Flandriæ, Hollandiæ ac Frisiæ partē effundente, sequentibus annis nō tantū Logtharius Imperator secundā expeditionē in Italiā fecit, & magnus Noruuegiæ Rex ab Araldo exoculatus regnoq; exutus est: sed & bellum celebratissimum mox à proceribus Christiani nominis magnis uiribus, propagatione tamen nulla susceptū est, Christianis ipsis inter se diuisis, ac disidijs, quæ hodierno die durare uidentur, distractis: Inde uerò factiones Gibellinorū atq; Guelphorum in Italia ortas, maris inundationē subortā in Phrysia quanta à temporibus Noæ non fuerit quasi præambulā habuisse ex historijs uidere licet: Ac ut Rhenus postea ex uehementioribus undis anno millesimo ducesimo septuagesimo sexto, alueū suū prætergressus, anni subsequētis bellū Silesiacum, Prusiæ & Polesiensis terræ, deuastationē, & Rhodolphi Imperatoris bellum in Bohemos denūciauit. Sic etiam anno Christi improvisas exundationes Rheni, Mœni, aliorumq; fluminum secūdo Februarij factas

1570 (si in his qd Nauclero credendū est) subsecuta est cōfœderatio Helueticorū, destructio ordinis T. nplariorū, & translatio sedis Pōtificiæ, in Galliã. Nec dissimili euētu caruit Rheni ex imbris uehementioribus facta inundatio anno millesimo quadringsesimo uicesimo primo cū Imperiū Romanū ad pontificis Romani efflagitationē, bellū cōtra Bohemos quasi hæreticos frustra suscepit, quod ferè totius Germaniæ deuastationē secum traxit. Sufficerent hæc ad thesæus explicationē, uerū ut ad tēpora à quibus incepimus redeamus & hoc adiicimus. Postquā anno millesimo quadringsesimo quadragesimo sexto mare in tantā rabie excitatū fuisset, ut dissolutis aggeribus Dordraci multas Parochias submersisset, & circiter centū millia hominū interisset, bellū inter Fridericū Austriacū & Helueticos motū, sed frustra uicitatib. Imperij quia res ad domū Austriæ & nō ad imperiū ptineret auxilia denegatibus: Anno uerò deinceps altero, inter Albertū Brādenburgensem & Norimbergēses bellū atrocissimū ortum, in quo Principib. Marchionem, ciuitatibus uerò Imperij Norimbergenses adiuuātibus, plurimę cædes, rapiarū ac gentiū attestantib. inundationes nunquā sæuarū atq; atrocū calamitatū expertes fuisse, agnoscamus rectissimē ad inundationū effectiones accōmodatū dictū Davidicū AQVAE MVLTĪ, POPVLI MVLTĪ ac calamitates imminentes à Deo benignē auerti precemur. Etsi enim irruptione Turcica in sinum Venetum præfagiens calamitas ad impleta uideri possit, maiores tamen ne subsequantur, uerendum est.

Vndecimo Decemb. capitib. deliberationis ab Imperatore Maximilian. Spiře ppositis, per status diu multūq; discussis, tandē comitia soluntur: Imperatore quidē postulata de suppetijs ferēdis, ad muniēdos fines Vngarię, & alenda præsidia in hsdē locis obtinente, ijs uerò quæ de militiæ extenæ prohibitionē & publicorū armentorū cōstructione pposuisset, denegatis, leges tamen militares cōditę & pmulgatę. Porro uerò decernit belli Gothani expensas ex parte ditionis ad Iohan. Fridericū captiuū Saxonie Ducē spectante, Augusto Electori Saxonie iuxta imperij cōstitutiones refundendas, ac ipsi quatuor præfecturas cautionis ergo à Iohāne Vilhelmo oppignoras tradēdas esse, quoad illi de expensis satisfiat. Filijs deinde Iohānis Friderici captiui in gratiã Imperatoris receptis, ditionis paternæ portio restituitur & tutores cōstituunt. Processus quoq; iudiciarius Camere Imperialis, Spiře in nōnullis emēdatus, & triginta duob. assessoribus nouē adiecti, nouęq; cōstitutiones editæ. Recuperandi adēpta imperio rationes aliquot proposę, quarū optimā eligēdi optio Cæsari data, recipiēti se, quæ officij sunt diligentissimē curaturū. Quò certa imperij matricula cōfici queat, in singulis circulis inuestigandū, quæ nam in unoquoq; eorū mēbra imperio subtraçta, idē deputatis pximo mēse Augusto Francoforti cōuenturis significandū, cōsultaturis de hac re latius. De moneta priores ordinationes repetūtur ac cōfirmatur, in cōtraueniētes monetę cōfiscatio pmittitur, ac expensæ dāna accipiēti reseruant, & alia sancitūtur, quę ex publico recessu cognoscere licet. Sed & alia multa in hsdē comitijs acta fuere. Nam præter ablegationes duarū filiarum Cæsareæ Maiest. maxima cū pompa factas, Rostochiensium de occupatione ciuitatis suæ, alijsq; rebus cōtra duces suos conquerentium, causa, à Cæsare audita est. Belgę quoq; ab Albano eieçti bonisq; priuati, supplicem libellum pro restitutione exhibuere, qui calamitates præteritas commemorando futuras denunciauit. Causa etiã Alberti Rosenbergici nouissimis comitijs Augustæ ad Electoris Saxonie instantiam capti, uentilata, sed frustra. Exte.

Imperatore Maximiliano II. 2465

Anno 1570.

Exteriorum quoque regum legati ad mandatorum expositionem admissi, inter hos Poloniae, agens de abolitione proscriptionis Alberti Ducis Brunsvici, & de Magistro ordinis Teutonici conquerens. Aduentem ex Gallijs nomine Reginae Navarrae, Principum, Admiralij, sociorumque, Argentiensium legatum, ac exponentem pacis initiae condiciones & causas, ac gratias ipsis tantum pro supplicijs a Vuolffgango Palatino latis, sed & intercessionem Principum, qui interfuissent nuptijs, Calimiri Palatini apud regem facta, agentem, simulque pro legatione in Gallias ad Regem decernenda, quo pacis conditiones factae tectaque seruantur, socij Augustanae Confessionis audiuere, & quae petita fuerant, bona uoluntate praestiterunt splendida legatione ad Regem Galliae missa, quae illi gratularetur cum propter sedatum diuturnum bellum inter finum, tum etiam propter coniugium cum filia Imperatoris contractum, ut infra latius dicemus.

Decimo tertio Decembris qui erat dies Lucia & Otiliae tandem post multas longasque tractationes per legatos Imperatoris, Regum Galliae, Poloniae, Electoris Saxoniae, & Reip. Lubecensis inter Reges Daniae & Sueciae grauisimum & difficilimum bellum, Troianum ferè tempore aequans, Stettini in Pomerania componitur, hisce conditionibus.

Initio omni simultate odioque deposito perpetua & irreuocabilis pax, & amicitia inter ambos reges eorumque subditos esto.

Petitio sumptuum bellicorum ac poenae transactioni Bremsebroensi anno 1541. adiecta, concidito.

Lis de insignijs trium coronarum, quas uterque regum pro suis uendicet, arbitrio Caesareae Maiest. Electoris Saxoniae, Iulij Ducis Brunsvuicensis, Electoris Brandenburgici, & Georgij Iohannis Comitis Palatini deciditor. Interea uero utriusque Regum insignia trium coronarum gestandi facultas esto.

Iuri quod uterque regum ad alterius regna praetendit, uterque renunciato, atque in perpetuum id extinctum esto.

Regnorum utrorumque termini inconculsi manento, ut tempore Regum Christiani & Gustaui fuere.

Bona subditis utriusque tempore belli in alterius regno adempta, alijsque collata, ueris & antiquis dominis restituantur.

Capti in bello utriusque sine lyri solutione dimittuntur.

Rex Daniae Sueco Elspurgum cum suis pertinentijs & omni munitione bellica, quae in eo tempore expugnationis fuit septimo Iulij. Suecus uero uicissim Dano Lempericam ditionem & Herdalam Regni Norduegici partes restituito, ac Iurisdictione Ecclesiastica in iisdem locis sibi ab antiquo competente, cedito.

Similiter Suecus Dano ereptas octo nauis Archithyreutim, Herculem, Leonem, Dauidem, Hectorem, Ceruam, Moriam & Virsum nomine cum omni munitioni & instrumento decimo nono Aprilis, restituito, exceptis duobus aut tribus tormentis bellicis, quae antea sibi erepta, Suecus in Archithyreute capta, recuperarit.

Rex Daniae duas nauis prope Elspurgum Sueco ereptas, totidemque in Pomerania sequestratas, cum munitione earundem, & ea qua Helmstadij potitus est sibi retineto.

Suecus Dano centum & quinquaginta millia thalerorum soluito, ac dimidiam quidem partem septimo Iulij in restitutione Elspurgi, reliqua uero summam sequentibus duobus annis in ferijs Pentecostes: idque propterea, quod inter testinis motibus in regno Sueciae excitatis, Danus ad Iohannis Sueci preces bel-

Anno 1570 lum optatae pacis spe intermiserit, quae tamen minimè sit subsecuta. Suecus occupata in dicecesi Riualienſi & Ofalienſi cum caſtro Sonnenburgico & monaſterijs Padifo & Leabo, Magno Duci Holſatiae pertinentibus, Caſari atq; imperio reddito, Caſar uerò ea protectioni Regis Daniae, uſq; ad amplioris tranſactionis comprobationem committito.

Nauigationes Naruicae, ut ab antiquo fuere ſubditis regum utrorumq; libertate ſunt. Caſar tamen imperij ſubditis certum modum in hiſce praſcribito.

Libelli famoſi in utriuſq; regum regnis editi, mādatis ſeuereſſimis aboleſtor.

Capita hæc ſub pœna myriadis aureorum ſeruantor.

Si una partiū contra hæc tranſactionē grauaret alteram, grauata intra quinque menſium ſpacium per conſiliarios regnorum ius dicitur, qui nullius rationem niſi ueritatis, iuſtitiae & commodi regnorum habent.

ſubditi regnorum alterutrius ex regno domini ſui ſecedentes, iurique ſe offerentes, ſecuritate regni in quo ſunt gaudento, & actioni contra ſe motæ reſpondent.

Hæc pax intra duos menſes promulgata ſeruatur, & à Carolo hæreditario Duce Sueciae ſubſcribitur.

Originalia capitum tranſactionis Roſchildenſis non acceptatę reſtituuntur. Huic paci includuntur nomine Dani, Caſar, Gallie, Hiſpaniae, Angliae, Poloniae, Scotiae Reges, Electores Saxonici & Brandenburgici, tota que eorum familia, Iulius Dux Brunſuicenſis, Vilhelmus Lunæburgenſis, omnes Pomeraniae Duces, Vdalricus Megapolenſis, Duces Holſatiae, Gothardus Curlandus, Reſpub. Lubecenſis: nomine Sueci Caſar, Polonus Elector Brandenburgicus, Pomeraniae Duces, Chriſtophorus Marchio Badenſis, & Erzbardus Comes Friſiae.

Conditionum uerò cum Lubecenſibus ſocijs belli Danici comprobatarum à Sueco capita hæc erant.

Neutra pars alterius ſubditos uel ciues lædito, ſed utraq; uicinae iura ſanctę ſeruato, ac pro uirili alterius commoda promoueto.

Suecus priuilegia Lubecenſibus à Goſtauo patre conſeſſa, & ab Erico fratre uiolata iuxta formulam praſcribendam confirmato, fratre Carolo hæreditario Duce Sueciae ſubſcribente.

Similiter Suecus ciuibus Lubecenſibus, pro creditis à patre Goſtauo inſitis, & bonis anno quadageſimo ſexto ab eodẽ arreſtatis, & anno ſexageſimo primo atq; ſecundo in Naruica nauigatione ab Erico Rege ademptis ſolutione que rerum Lubecenſib. per Suecici regni incolas regis iuſſu denegata, ſeptuaginta quinque millia thalerorum intra ſeptennium, ſeptem diſtinctis terminis ſoluito: quorum prior anno 1574. in ferijs Iohannis Baptiſtae incipiat ac duret, donec totius ſummę ſolutio fiat, de creditis Camerae Regiæ nondum illatis, ſed adhuc apud priuatos ſiue nobiles reſiduis legitima cognitio in Suecia habetor.

Lubecenſes Schuuedicis idem iuris impartiunt.

Credita Lubecenſiū durante hoc bello ab Erico Rege ſubditis extorta, Suecus ex Camera Regia ciuibus Lubecenſibus dependito.

Lubecenſes omnes obligationes literarum Regū Goſtaui & Erici iſtis traditas Sueco Regi reddunt.

Lubecenſes Riualienſibus & hi uiciſſim illis naues ac bona ante bellum erepta, uel iuſtam eorum æſtimationem reſtituunt, ac pacta ciuitatum Emporiarum ſeruato.

Dux naues in Pomerania ſequeſtratę, cum alia à Suecis ex ſequeſtro auecta, Lubecenſibus reddunt.

Nauigat

Imperatore Maximiliano II. 2467

Navigationis Suedicæ & Naruicæ in Rusiam usus Lubecensibus, ut & 1570
Danis liber esto, illicitorum tamen ac suspectorum mercimoniorum trans-
uectio usator, ac Casari de hisce pro cōmodo Imperij statuendi facultas esto.

Hæc capita utrinque inuolabiliter seruantor. Si quis uerò contra ea gra-
uetur, controuersia compositio literis petitur, ac quatuor bonorū uirorum
arbitrio deciditor.

Captiui utrinque absque lytro liberantur, ac pacificatio post bimestre tēpus
incipito: interea uerò quæ fient hostilia post proclamationem factam irrita
sunt.

Tractationis Roschildensis, quia confirmata non fuerit, originalia, quæ
utrinque inueniantur inualida ac irrita sunt.

Atque hæc quidem capita transactionis belli istius nouennalis erant, quod
tandem intercessione eorum quos diximus finitum esse, omnes boni ob pu-
blicam utilitatem summo opere lætabantur. Hunc annū, licet fame, bello Tur-
cico, peste, ac seuisissimis exundationibus aquarum ominosum, foelicem tamē
ob tria grauissima bella, Polonicum contra Moscouitas, intestinū Gallicū, &
hoc de quo loquimur Danicum sopita existimantes. Utinam uerò Reges ac
Principes his exēplis admoniti potius in tēpore pacis cōsilia colere, quā post
multas illatas atque acceptas calamitates ad ea descendere cogitarēt, sine labo-
re fruerentur ijs quæ multo sanguine multisque ærumnis quæsitum eunt, ut
Cæterum experientia ueritatem rythmorū Germanicorū, quorū sententiā
quidam eleganter & erudite hoc hexasticho expressit, cōprobat atque testatur.

Hic est perpetuus seclorum lusus & usus,

Ludenti ut faciat consumpta pecunia sinem.

Sic ubi uastatæ gentes lachrymantur, & urbes,

Æurea tum demum feruntur fœdera pacis.

Heu quanto satius foret hæc præuerrere damna

Atque animos hominum saluis coalescere rebus.

Huius mensis die uicesimo tertio Principū cōfessione Augustanæ adherē-
tium legati, quos ex comitijs Spirensibus ad gratulandū Regi Gallia de ma-
trimonio cū filia Imperatoris inito, eumque ad pacis factæ conditionū obserua-
tionem excitandū, dimissos diximus, Villieri clemētissime excepti, mādāta
huius orationis tenore exponunt. Se ab Illustrissimis Principibus Palatino,
Saxone & Brandeburgico Electoribus, Richardo Duce Bauaria, Georgio
Friderico Marchione Brandenburgico, Iulio Duce Brunswicensi, Ludoui-
co Vuirtembergico, Guilhelmo Landtgrauio Halsa, Iohanne Alberto Me-
galopolensi, & Carolo Marchione Badeli missos, ad declarandā suæ Maiest.
ingentem latitiā, quam ex nouo fœdere inter Maiest. Casareā & ipsam factio,
cōceperint: spe optima, eas in posterū magnis malis, quibus Christianitas la-
boret, remedia cōsensu quæsituras, & Deum pro diuina sua gratia foelicem
successum Maiest. suæ laudabili instituto daturū. Id quod ardentibus uotis à
Deo precentur, ita ut sanctissimū eius nomē laudetur, & generis humani uo-
tis ac desyderio satisfiat. Erigi quoque ipsos in spem, id fœdus nō tantū cōser-
uandæ, sed & amplificandæ amicitia, quæ semper inter Maiestates utrasque fue-
rit causam præbiturū esse, quod sua Maiest. abunde declararit responso dato
ad literas per quosdā ipsorū Heidelbergæ æstate præterita scriptas. Itaque quo-
Principes restentur, singulari Regiæ suæ Maiest. beneuolentiæ, dicto respon-
so nō tantū erga ipsos, sed & totū imperiū declaratæ, mutuā uoluntatē, eos si-
bi iniunxisse, ut nomine ipsorū suæ Maiest. offerant omnem amicitia, studium,

1570 atq; seruiturum, eiq; de pace cōgratulentur, per quā sua bonitate & prudentia perniciosissimos tumultus, magna ipsorū tristitia suscitatos, sedarit. Et quia bonitas naturæ Maiest. suæ & atas non permiserint, ut ei culpa malorū p̄teritorum imputari queat, Deum regnū Galliæ oculis misericordiæ suæ respexisse, inſcientem cordi suæ Maiest. piā inclinationem ad pacē, quæ unica, conseruandi subditos ac dignitatē eius, uia ac ratio fuerit. Cum ergo pacis bonum suæ Maiestati, causa uerò malorū belli alteri debeat, omnes qui desyderent Maiestatis suæ statum uidere florentem, sperare, ipsam in hoc incubituram, ut summā auctoritatem cōparatam ex pace contra multorum cōsiliū & uoluntatem constituta, conseruet, id quod meliori ratione facere non possit, quā si in uoluntate perseueret, retinendi atq; regnādi suos subditos in pace & tranquillitate, inuolabiliter cuiq; seruando libertatem per edictū pacificationis à Regia sua Maiest. promissam. Id uerò, si Regia sua Maiestas fecerit, & quis inueniatur qui laudabili proposito impedimentū inferre, regnumq; de nouo turbare conetur, Illustrissimos ipsorum Principes isthuc se ablegasse, ad significandum suæ Maiestati, quod in hoc casu omnes facultates ac uires impensuri sint, ut eiusmodi conatus reprimantur, & regnum suæ Maiestatis in pace & tranquillitate conseruetur. Considerandum suæ Maiestati, quod multitudo populi, secundum dictum sapientis, sit corona Regis, & præcipuum mandatum ac summam legem, quam Deus atque natura Regibus, Principibusq; dederit, conseruatio sit ipsorum subditorum. Eos qui cupiant inducere suam Maiestatem, ne promissa seruet, p̄tendere, impossibile esse, ut status Reipub. duret, in quo sit diuersitas religionis: hos uerò aut loqui aliter quā sentiant, aut esse ignaros eorum, quæ antea superioribus seculis sint facta, & adhuc in multis florentibus nationibus fiant. Nolle se loqui de Turcico regno, ubi nullius cōscientiæ uis inferatur, imò monachi Christiani habitantes in monte Atho, qui hodie uocetur mōs sanctus, quotannis Eleemosinam à Turcico Imperatore recipiant, ut Deum pro eius incolumitate & prosperitate regni precentur. Certissimū esse quod in regno Poloniae uno, inter regna Christianitatis amplissimo, religio Græca atque Romana semper locum habuerit: quinimò in pluribus ciuitatibus templa duarum religionum sint, & aliquot ab hinc annis maior nobilitatis pars, religionem Protestantium profiteatur, nec tamen propterea turbas in regno conspici, quod gubernetur per homines diuersæ religionis, & in quo summa officia inter ipsos sine discrimine distributa sint. Mutationem religionis, quæ facta sit in Germania, initio plerisque multo minus tolerādum esse uisam his, quæ iam accidunt, mutationibus: nihilominus tamen Carolū Imperatorem potentissimum ac cordatissimum, postquam complures annos super hoc negotio deliberasset, consensisse tandem Augusti anno millesimo quingentesimo tricesimo certo pacto in pacem, quam religionis uocēt & anno millesimo quingentesimo quinto pactum id in edictum perpetuū transisse, qua pace adhuc fruuntur, atq; inuicem uiuant, quietē atq; amicē, & Protestantes nō minū quā Catholicos propensos esse, ad subueniēdum negotijs Cæsareæ Maiest. re ac necessitate id exigente. Et, quamuis Episcopi Romani satis diligentes fuerint in sollicitandis his, qui in imperio ipsis obediunt, ne Protestantes tolerarēt, nō tamen eos adeo imprudentes fuisse, ut patriam ad uoluntatē alterius turbaret. Imperatorē Ferdinandū felicissimē memoratæ ita Ecclesiæ Romanæ addictum fuisse, ut nullus sui tēporis Princeps, attamen tolerasse, ut religio Romana in Silesia & Lusatia, quæ sint prouinciæ ad regnum Bohemiæ pertinētes, & paulo ante mortē suam, in quibusdā locis Austriae

Imperatore Maximiliano II. 2469

Austria mutaretur. Verum enimvero, præ cæteris omnibus Regiam suam 1570
Maieſt. moueri debere exemplo inuictissimi Imperatoris Maximiliani ſupre
mi Principis: Nam ut Regia ſua Maieſt. eum pro ſocero ac patre elegerit, ſic
eundẽ pro exemplo ſibi proponere debere, in hoc, quod regna utriuſq; com
mune habeat. Nullũ ignorare, quod Dynaſtis atq; nobilibus Austria nō ſo
lum libertatem conſcientiarũ, ſed & cõſtituendi Eccleſias ad formam Prote
ſtantium, certis conditionibus conceſſerit, quas ipsis hæctenus inſolabiliter
ſeruari. Et ne allegarentur tantũ uicina noſtris temporibus. Poſtquã Con
ſtantine Magnus publicẽ in imperio religionem Chriſtianam recepiſſet, nō
propterea tamẽ eũ coẽgiſſe Ethnicos religionẽ mutare cuius exercitiũ liberũ
retinuerit uſq; ad tẽpora Theodoſij, qui tẽpla idolis clauſerit, uidens ea fre
quentari à perpaucis, & ferẽ tantũ ab his, qui inde lucrũ haberent. Eo tempo
re diſputatum fuiſſe res diuerſas eſſe, **BONVM SVBDITVM ET BONVM**
CHRISTIANVM ESSE. Quamuis enim ſubditus alterius religionis ſit, quã
ſuus Princeps, nō propterea tamen intermittit ei officia præſtare, quæ neceſ
ſitas requirit: ut in Regibus Polonia & Moscouiæ uideatur, qui cum ſub
ſua ditione habeant maxima copiam Tartarorum Mahometiſtarum, hic
ipsi in bellis contra uicinas & quidem contra alios Tartaros, qui ſunt eiuf
dem nationis & religionis qua ipſi, fideliter ſeruiant. Plurimos Principes
Chriſtianos, tolerare iudæos, ex quibus emolumentum ac lucrum perci
pant. Allegari hæc exempla apud ſuam Maieſtatem, quo responde
ant his, qui ſemper conati fuerint ei perſuadere, ne ullam religionis diuer
ſitatem in regno ſuo ferat. Iſtos uerò debere cogitare, libertatem, quam
ſua Maieſtas ſubditis ante nouennium in menſe Ianuario conceſſerit, fuiſſe
cauſam, quod complures uenerint ad agnitionem religionis reformatæ, à
qua nullo discrimine uel periculo deterri potuerint. Deum etenim ſolum
eſſe, qui conſcientijs hominum dominetur, qui tantum abeſt, ut aliorum
conſcientijs imperare poſſint, ne quidem poteſtatem in proprias habeant.
Veriſimile eſſe auctores primorum motuum & bellorum ciuiliũ in regno
Maieſtatis ſuæ non eſſe expertos, quantum religio poſſit in animis homi
num uerẽ Deum timentium, nam illos cogitaſſe, metum amiſſionis uitæ
atque bonorum effecturum, ne quiſquam ſe ipſorum conſilijs opponere
auderet: Ex neceſſitate autem deinde negocia longius progreſſa, latiũſque
ſerpiſſe. Sed ut ſemper ſapientes iudicant, reſpiciendum in bellis ciuili
bus, quiſ primo offenderit: Nam bellis ciuilibus inchoatis multa utrinque
iniuſta accidere, quo licet exiſtimante, id licitum eſſe, quod ſaluti ſuæ ſer
uiat. Commiſſa eſſe in iſtis bellis exempla crudelitatis, quæ nunquam quis
à populo, cuius humanitas antea tantopere celebrata fuerit, perpetratum iri
putaſſet, attamen bonitatem eius adhuc conſpici in hoc, quod pacem à ſua
Maieſtate propoſitam acceptarit, ſeq; eius obedientiæ ſubmiſerit. Perpetua
& interitum alterius partis, uel & utriuſque tertio adueniente, qui utramque
opprimeret. Tales uictorias ut quidam ſapientum antiquorum dixerit, sæ
pe plus malorum habere quã ipſa bella: plerunq; enim uictores ſuis affecti
bus rapi, & infinitam crudelitatem exercere, partim cupiditate uindictæ, par
tim auaritiæ inhiantes bonis innocentium de rebus in ſuſpicionem per
tractorũ, quæ nunquã ipsis in mentẽ uenerit. Et quamuis Reges ac duces ali
quãdo conati fuerint moderari uictorias, raro tamẽ accidiſſe, ut id facere po
tuerint. Cæterũ Deũ nō permiſiſſe, ut res in regno Maieſt. ſuæ eò perueniret,
ut uel manus ſuæ uel ſuorũ in pace cõmiſerint quicquã, ob quod poſteritas

1570 eas arguere possit. Non pugnatum in hisce bellis de amplitudine Maiestatis suæ, nullum etenim fuisse ab alterutra parte, qui eam affectarit, sed de ea, quæ suæ Maiest. aduersarij in Christianitate usurparint, pro qua cõseruanda suscitent turbas, & curæt atteri vires, quæ uiolentiæ Turcicæ opponendæ essent, & fortè Italia prima futura sit, quæ illam sentiat: Maiestati suæ persuasissimū esse deberè, subditos, qui se subtraxerint ab obedientia eius, in hoc Maiestati suæ fidiōres esse, quod alium dominum in hoc mundo habere, nec fidelitatem alteri quàm ei præstare nolint. Sanè Imperatores Germanicos nunquam tantum damni ab omnibus exteris hostibus accepisse, quàm ipsis intulerit propensio subditorum erga suorum aduersarios, qui turbas ibi ex animi sui uoluntate suscitarent, quotiescunq; & quando uoluerint. Itaq; suam Maiestatem non debere fidem adhibere consilio ipsorū, neq; illorum, qui uereantur, ne ignis in domo sua restinctus in ipsorum flammam concipiat, sed æstimare, eos qui consulant, ut inuiolabiliter seruet id, quod per edictum suum pacificationis promiserit, futuros suæ Maiestatis fideles subditos atque ministros, bonos uicinos atque amicos. Et si quis fuerit qui id contra uoluntatem Maiestatis suæ uiolare attentauerit, siue subditus, siue alius quicumq; hoc casu denuò Maiestati suæ ipsos significare, Illustrissimos Principes suos semper paratos esse, impedere omnes vires ac facultates, ut regnū Gallicæ ipsorum auxilio in pace ac tranquillitate conseruetur. Et qua uiderint, quò artes Episcopi Romani tendant, scire eum debere, quod constituerint in posterum accuratius dispicere, ne ab ipso opprimantur, & decreuerint sese acrius conatibus opponere, quàm hactenus fecerint. Præter dictas uerò causas ipsos per autores tumultuum Gallicanorum offensos, ideo, quòd collectio cõparum in Germania, transitus & delectus ab utraq; parte, quibusdã inter ipsos magno damno constiterint. Reliquū esse, ut Deum rogent, quo Maiestatem suam in pia inclinatione ad pacem, quam hucusq; ea ostenderit, conseruet, & gratiam ei largiatur, ut breui regnū in pissimo flore atq; splendore uideat. Ad quem ut perueniat, sperare ipsas, quòd Regina cum Maiestati suæ eiusdem sententiæ sit, imitans in hoc prudentiam, clementiam & generositatem eorum, ex quibus prognata sit. Esse quoq; ipsos in bona spe Reginam matrem Maiest. suæ, quæ longo tẽpore gubernacula regni ut nauis in alto mari, undiq; in tempestatibus atq; procellis iactata tractarit, atq; eam tandem ad portum pacis & tranquillitatis deduxerit, nō permissurā, ut rursus misericordiæ uentorū cõmittatur. Credere etiam ipsos, Regiæ suæ Maiestatis fratrem non minùs cupidum patriæ conseruandæ, quàm illa sit, nec dubitare, quin Deus illi sat occasionem daturus sit, in alijs negocijs feliciter exercendi uirtutem, quam toti mundo ostenderit in flore iuuentutis. Sperare etiam ipsos, alium fratrem, Ducem Alenconium, omnes Principes regni sanguinis aliosq; muneribus publicis præfectos, cogitatuos quantum patriæ debeant & quod non possint ei plus incommodare, quàm illam poluere sanguine eorum, quos ipsa produxerit, nec rursus rem laudabiliorẽ præstare, quàm in ea pacem & tranquillitatem conseruare, eamq; uirtutibus florentiorem reddere. Quod ut Maiestas sua faciat, Principes ipsorū eam enixè rogare, qui in hunc finem eos miserint, offerentes, se pro sua uirilè in tali casu facturos omnia officia bonorum propinquorum & uicinarum, ueterum amicorū & addictorum suæ Maiestati. Rogare etiam eos, ut Regia sua Maiestas pro certo statuatur, nulla se alia re inductos ad harū rerū applicationem, quàm singulari desyderio uidèdi regnū Maiest. suæ florere in pace & tranquillitate: Neq; enim ipsos dubitare, quin sua Maiestas ipsamet optime

Imperatore Maximiliano II. 2471

Anno 1578.

optime intelligat, quid in tali negotio dici queat, & quod ea in prudentissimo confilio homines habeat, qui illam de omnibus necessarijs rebus recte comonefaciant. Et hæc quidem orationis ipsorum summa erat. Porro uero Rex auctis & cognitis his, quæ legati in mandatis habuissent die sequenti, qui erat uicimus quartus, in hanc sententiã ipsis scripto respondet. Initio quod sua Maiestas dictis dominis Electorib. & Principibus studio, quo possit maximè gratias agat de propensissima significatione singularis beneuolentiæ & amicitie, demonstrata per legationem missam ad sibi congratulandum de nouo foedere quod nunc nuper cum Imperatore per nuptias filie suæ contraxerit. Quod quidem foedus nolit celare eosdẽ Electores & Principes à sua Maiestate præcipue idco expeditum, quod cognouerit, ut dictus Imperator primum titulum & gradum honoris inter Principes Christianos obtineat, sic Deus etiam illum ornari summa prudentia, & eximjs uirtutibus, magnanimitatis, clementie & bonitatis, quæ in tam excelsa dignitate desyderentur. Adhæc quod se semper propensum ostenderit ad procurandam & cõseruandam bonam ac salutarem tranquillitatem, in Christiano orbe, cui uoluntati sua Maiestas ita responderẽ constituerit, ut speret, Deo uolente commune foedus inter ipsos plurimũ futurum ad stabilendam firmam tranquillitatem in uniuersa Repub. Christiana. Et deniq; quod sua Maiestas existimãrit, bonam atq; synceram amicitiam, quam naturali inclinatione cum dictis Electoribus & Principibus Germaniæ colat, & quæ quali hæreditaria successione per patrem & auum ad se transmissa sit, ratione huius foederis semper magis magisque confirmatam & corroboratam iri, hos esse præcipuos fructus quos sua Maiestas ex hoc foedere sperãrit atque percipere desyderet. Quod ad alterum punctum congratulationis de pace atque atque, quam Deo placuerit in dicto regno suo stabilire, Regiam suã Maiestatem, illis respondere, se minimè in dubium reuocare, quin præfati domini Electores & Principes, recordantes amicitie & beneuolentiæ, quã felicissimè memoria Reges, Henricus & Franciscus pater & auus, suæ Maiestatis gesserint erga Principes Imperij ipsorum antecessores semper maximum gaudium & uoluptatem percipiãt, de successu & foelici promotione boni, commodi, & utilitatis regni Gallie, ut fuerit tumultuum pacificatio, Regiamq; suã Maiestatem in optimam partem accipere prudentes subiectiones à dominis Electoribus & Principibus pro cõseruatione pacis factas. Neque enim quicquam in hoc mundo esse, quod plus ei cordi sit, uel cui constantius inhæreat, quã ut labore conficere & cõseruare inter suos subditos pacem, tranquillitatem atque quietem, ut expeditissimam rationem ac uiam prosperitatis regnorum. Quemlibet etiam uidisse, uoluntatem redeundi ad obsequium à subditis non fuisse promptius celeriusq; declaratam, quã sua Maiestas eos benignè complexa fuerit, inq; gratiam receperit. Ad extremum, suã Maiestatem diligentissimè orare dictos dominos Electores & Principes, ut uoluntatem erga suã Maiestatem declaratam continuent, & ut, quemadmodum ea exemplo maiorum & sua naturali ductu, eos omni amore, singulari cordis sinceritate, eximioq; studio prosequatur: sic etiam ipsi mutuo suæ Maiestati respondere uelint, certissima spe, eos quolibet tempore & quauis occasione experturos, Regiam suã Maiestatem promptissimam nullo excepto, ad impendendas omnes rationes à Deo sibi concessas, pro cõseruatione & incremento ipsorum dignitatis atq; honoris. Et hoc responso legati dimissi, atq; insignibus muneribus ornati domum ad suos reuertuntur.

MEMO

MEMORIA RERVM QVÆ ANNO

SEPTVAGESIMO PRIMO HINC IN-

de acciderunt.

Anno 1571.

Anuarij die secundo Ioachimus Elector Brandenburgicus inter quartam & quintam matutinam horam extremum uitæ diem in uera Dei agnitione placidissima morte claudit, cum uespera præcedente in mensa, tria Euangelia, nimirum primum de Prophetia Simonis, alterum de Circumcisione Christi, tertium de Baptismo cum expositione Lutheri prælecta, mira deuotione audijisset, ac in præcedentibus natalitij ad confirmationem remissionis peccatorum uoce ministri annunciatæ Sacramentum altaris accepisset: ac deinde uisceribus exenteratis uicesimo sexto Ianuarij magna pompæ honorificè in arcis Berlinensis templo sepelitur: Princeps natalibus, uirtute, prudentia ac eloquentia clarissimus, & de Repub. atq; Ecclesia optimè meritus: Nam anno 1532. Solymanno Turcico cum innumera rabilibus copijs in Hungariam irrumpente, ac Germaniæ imminente, ipse iuuenis Saxonici circuli copias, Viennam eduxit, adeoq; præclara militaris documenta edidit, ut postea anno quadragesimo secundo, bello Turcico rursus in Hungaria moto, supremi militaris Imperij nomen ei deferretur. Etsi uerò huius expeditionis exitum feliciorẽ fuisse optandum sit, ac à quibusdam, & inter hos Louio præcipuè, ac omnibus Germanis iniquo propter generis nobilitatem & regij cultus instrumentum, liberalesq; conuictus in castra nihil detulisse, sed segnitie & inertia transmisisse tempus rebus gerendis opportunum cumq; tandem oppugnaret Pestum, & cuncta armis ac tormentis pestiferent, se ab omni periculo ita subduxisse scribatur, ut nusquam conspiceretur, tamen hæc falsò ac præter historicam fidem illi ascribi attribuiq; cõstat. Nam est uerum sit segni & inutili mora tempus absumptum esse, non sine detrimento & ignominia Reipub. tamẽ iniuste facit Louius, quod huius rei culpam transfert in Principem innocentissimum, dissimulans difficultates, quibus ille impeditus, non potuit iusta ratione bellum administrare. Pleraq; enim prouinciarum & ciuitates Imperij, aut nullam contulerunt pecuniam, unde numerarentur stipendia exercitui: aut nullum miserunt militem: aut miserunt quidem, sed tardius & non plenè. Id uerò factum est, ut fertur instinctu Regis Galliarum, qui cum eo tempore nouas res moliretur contra Carolum Imperatorem, quem naufragio ad Algeriam perijisse acceperat, Prouincias Imperio grauissimo implicuit bello præter expectationem. Immisit maximos exercitus in Brabantiam, in Atrebatem & Morinos, ductoribus Longeuallo & Martino Rossenio. Ipse diuersa parte bellum mouens, obsedit Parpinianum oppidum ad Pyrenæos montes situm. Ac Aurelianus Princeps Regis filius, Principatum Lucemburgensem inuasit. Eodem quoque tempore Saxo & Landgrauius intulerunt arma Henrico Brunswicensi, eumque è Principatu suo elecerunt. Ad hæc defuerunt Ioachimo res ad tormenta bellica necessariæ, quas nonnulli securatores, & ad castra missuros promiserant. Nec Vngarica auxilia in tempore adfuerunt: difficulter enim pertracti sunt Vngari in societatem belli, postquam cognouerunt ordines Imperij inter se dissidere: terq; euocati fuerunt antequam se Germanorum copijs adiungerent. Hæc nimirum fuit causa istius moræ & cunctationis. Quis autem Ducum non factus esset tardus & parum efficax, ad hunc modum auxilijs, pecunijs, & rebus ad tormenta necessarijs destitutus? Nemo ignorat pecunias esse neruos belli: his que defici-

entibus

Imperatore Maximiliano II. 2473

entibus recusari imperium: & absq; imperio rem militarem administrari nō posse, idq; ita esse, re ipsa tunc compertum fuit: nam impedita stipendiorum solutione, miles adeo contumaciter recusauit imperium, tamq; grauius indignari cœpit ut palam diceret, se non processurum in pugnam, si uel unica sanguinis gutta uictoriam consequi possit. Has difficultates louius silentio præterit, de quibus extant ipsius Marchionis literæ grauisimis querimonijs plena, ex castris datæ ad Ferdinandum Regem Romanorum ordinisq; Imperij Norinbergæ cōgregatos. Tam uerò timidum & nullius animi Principem hunc fuisse, ut se extra periculum in fami loco abdiderit, magnum & impudēs signum est. Nam egregia eius uirtus antea in adeundis belli periculis conspecta est, cum Turcæ anno millesimo quingentesimo tricesimo secundo, ex Austria profligarentur. Et si Pesti muris per aliquot dies ad opugnationem concussis, exercitum semel atq; iterum eam tentantem contra quorundam consiliū reduxit, nec id tale extitit, quod excusari nō posset, cum lue antequam ad Pestum exercitus deduceretur, correptus, ea ita infestaretur, ut citra summi periculi atq; discriminis aleam, in obsidione subsistere, autumno appropinquante non potuerit. Vt ergo euentus belli mirabile eius ignauitæ imputandus est. Sic eius uoluntas erga Rempub. præclara laudanda est, qui, quantum uis difficili tempore grauisimam prouinciā suscepit, ea tamen quæ officij erant, pro uirili præstare, quàm officio deesse maluerit. Porro nec minus in toga, quàm in armis uirtus eius enituit. Nam doctrina Euangelij in Germania, ipse post patris Ioachimi primi obitum, secundum uerbum diuini normam, populum suæ ditionis erudiri præcepit, plensq; tamen cæremonijs seruatis, quas ad reuerentiam religionis, docendum populum & ordinem honestum in Ecclesia seruandum conducere arbitrareretur, simulq; Academiam Francofurtensē à patre Ioachimo anno Christi millesimo quingentesimo sexto fundatam, sed penè collapsam de nouo instaurauit, & honestissimis stipendijs auxit, Theologiæ Doctoribus accersitis Alexandro Alesio Scoto, Iohanne Pystio Flandro, Andrea Musculo, alijsq; compluribus. Nilominus tamen Carolo Imperatori ac Ferdinando Regi addictus, ita ut beneuolentia ipsorum fretus fœdere Schmalcalderi abstinerit & offensionibus ob religionem natis summa diligentia mediari studuerit. Quare una cum Friderico Palatino, pro pace religioni danda intercedens, periculosissimo tempore rem eò deduxit, ut socijs Augustanæ confessionis, aliquandiu induciæ concederentur, & ne quid ijs interea religionis causa molestiæ fieret, Cæsare diceret. Postea uerò cum anno quadragesimo sexto offensiones in bellum trisissimum erupissent, sollicitè egit, ut res componeretur, sed durioribus occasionibus à Cæsare oblati à re destitit. Veruntamen cum Electorem Saxonie Iohannem Fridericum, in prælio ad Mühlbergum factum, captum cognouisset, ea quæ Germaniæ salutaria perspiceret tentanda ratus, iter in castra Cæsaris arripuit, eiusq; qui Saxonem septimo Maij ob rebellionem, ut dicebat, capitis damnasset, animum mitigauit. Ita ut Carolus eo conseruato sententiam mutaret, alijsq; conditionibus propositis ipsum uita donauit. Eo uerò impetrato, summa cupiditate ubiq; stabilis & certæ pacis quam diligentissime unà cū Mauritio Saxone agere nō destitit, ut & Philippus Hasię Landtgrauis Lipsiā euocatus, deditioe facta Cæsaris fidei sese tolerabilibus cōditionibus pmitteret, ac clementiā potius Imperatoris semel quā iterū uim & arma experiri mallet. Illo uerò præter omnifū expectationē in cōuiuio, ad quod ab utroq; ipsorū deductus fuerat, retento, atq; custodię tradito, id nō solū grauisimè tulit, sed & tantū stultum

1571 diū, fidē & diligentia in fide sua liberanda adhibuit, ut integritas ac uirtus ipsius innotuerit, ac eos qui Lãdt grauij in carcerationē uel suaserint, uel administrarint, uel etiam gesserint, actionū suarū, deinde si nō puduerit, saltē pœnitendæ. Et si uerò postea uel metu potentiaē Cæsaris, uel studio pacis conseruandæ decreto Augustano de religione promulgato subscripserit, legatoq; ad cōcilium Tridentinū misso, Pontifici suum studium ac obseruantiam detulerit, tamen temporibus illis in ditone sua nulla doctrina priori à se introductæ contraria audita, nec ministrorum persecutio conspecta fuit, ita ut utrumq; eorum quod diximus tempori potius quàm uolūtati ipsius ac alijs quorum pietati confideret, tribuendum uideatur, maximē cum tempestate illa depulsa ac melioribus temporibus redeuntibus priori sententiæ usque ad ultimum uitæ spiritum institerit, Euangelij doctrinam promouens, constantes Doctores fouens, Scholas sustentans, atque inter has Francofordensem, Academiam amplificans & exornans. Cætera Princeps fuit clemens, mansuetus, humanus, Musis ac literatis fauens, non tantum erga suos, sed & externos munificus, interdum uerò etiam profusus. Verūm de eo hæc breuiter dixisse sufficit. Natus fuit anno Domini millesimo quingentesimo quinto, die decimo tertio Ianuarij patre Ioachimo primo Electore Brandenburgensi, & matre Elisabetha Iohannis Danorum Regis filia. Vxores habuit duas, priorem Magdalenā, filiam Georgij Saxonix Ducis & Barbaræ Reginae Polonix, quæ ipsum auxit filijs quinque: Iohanne Georgio qui nascitur anno millesimo quingentesimo uicesimo secundo: Friderico, qui fuit Episcopus Magdeburgensis & administrator Halberstadenis, moritur anno millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo Octobris die tertio: Alberto & Georgio geminis, qui in ipsis cunis quasi obire: Paulo, qui uix Christianæ religioni per sacrum fontem initiatus, unā cum matre obiit: Filiabus uerò duabus, Barbara quæ nupta est Georgio Duci Lignicensi & Brigeni anno millesimo quingentesimo quadragesimo quinto in Bachanalibus: ac Elisabetha quæ moritur anno millesimo quingentesimo uicesimo nono, Augusti die uigesimo. Post Saxonix obitum uerò alteram coniugem duxit Heduuigim Polonix Regis Sigismundi primi & Barbaræ Sepulsiensis filiam, quæ ei entia est, Sigismundum natum anno millesimo quingentesimo tricesimo octauo die secūdo Septembris septima uespertina, Archiepiscopum Magdeburgensem, coadiutorem Halberstadensem ac primatem Germanix qui (ut supra ostendimus) obiit die decimo quarto Septemb. anno sexagesimo sexto: Elizabetham Magdalenam, nuptā Francisco Otthoni Lunenburgensi Duci anno millesimo quingentesimo quinquagesimo nono die uicesimo Aprilis iam uiduam: Sophiam elocatam Vilhelmo Rosenbergico Baroni Bohemico, anno millesimo quingentesimo sexagesimo in Bachanalibus, obiit anno millesimo quingentesimo sexagesimo quarto. Heduuigim, coniugem illustriissimi Ducis Brunswuicensis Iulij, &c. Funus eius ut diximus magna pompa celebratum Berolini, atq; ibi corpus reconditum, quod unā cum omnibus sanctis electis expectat gloriosam resurrectionem.

Decimo tertio eiusdē mēsis gerat undecimus à morte Ioachimi Electoris Brandenburgici Iohannes Marchio Brandenburgicus, uiam fratris subsequens, ex hac mortali uita ad cœlestia gaudia transit, inter laudatissimos etatis huius Principes, qui toga & bello florere meritò numerandus. Nā quia (ut ille præclare dixit Principis est uirtus maxima nosse Deum) Iohannes se iuuenē Euangelij doctrina restaurata eam summo studio cognouit, & cum anno millesimo quingentesimo tricesimo sexto, patre Ioachimo Electore defuncto

Imperatore Maximiliano II. 2475

functo, gubernacula ditionis suæ suscepisset, clam comitatus sex fidelissimis socijs se contulit Vuitebergam ad Doctorem M. L. ut cum eo de reformatione Ecclesiarum suæ ditionis consilium iniret, & sibi ministros uerbi Dei quærerent: atq; Euangelij doctrinam per totam nouam Marchiam spargi, & singulari uigilantia in Ecclesijs doctrinæ puritatem, & in populo disciplinam institutam conseruari curauit. Interim supremo magistratui quem a Deo ordinatum norat, debitum atq; legitimum honorem deferens. Quare cum anno quadragesimo sexto Imperator socijs fœderis Schmalcaldici bellum mouisset atq; ei affirmasset, se non mutaturum doctrinam in istis Ecclesijs, sed alias belli causas habere, ipse dignitatem supremi magistratus fœderatorum cognitioni præferens, operam suam Cæsari in bello isto addixit, diuinâ normâ consiliorū, quam & tunc uexillo inscriptam habebat, sequens: *DATE DEO QVAE DEI SVNT, QVAE SVNT CAESARIS, CAESARI.* Verum cum Carolus aduersarijs de uictis non solum ipsis leges imponeret, sed & formulam fidei omnibus itaibus in conuentu Augustano anno millesimo quingentesimo quadragesimo octauo post uictoriam acto præscriberet, tanta animi magnitudine & constantia religionis causam defendit, ut rebus ubique mirantibus, ac consternatis & uacillantibus ceteris ferme omnibus, qui Augustanæ confessionis doctrinam professi fuissent ipse solus assensus sit reclamare decreto Imperatoris, quo Imperij ordines iubebantur est. Nam cum ceteri huic decreto subscripsissent, & ipse quoque ad subscribendum sine intermissione urgeretur, fecit id quod cordatum & constantem in tuenda Augustana confessione Principem decet: accessit Cæsare omnibus Imperij ordinibus iam tum formidabilem, eumque præserte Ferdinando Romanorum Rege admonuit pacti & promissi, quo ante bellum sibi cauisset, estq; intrepide professus, se potius uitam amissurum esse, quam discessurum ab Euangelij doctrina & religione, quam professus esset ante uictoriam. Quod quidem heroicum constantiæ exemplum in publicis historijs ad sempiternam memoriam extat & à grata posteritate magis celebrabitur: Non tamen Cæsare à promisso ipsius tunc recedente erga eum obseruantia labefactata est. Nam cum post quinquennium Principes quidam Germaniæ: pro liberatione captiuorum & recuperatione libertatis amitte in Carolum unâ cum Rege Galliarum Henrico secundo insurgentes, eum eò redegerint, ut Principibus captiuis dimissis, pro recuperanda Meti, ac repellendo Gallo bellum suscipere cogeretur, ei rursus tam necessario tempore fideliter adfuit, remq; eò deduxit, ut agnatus Albertus in Cæsaris reconciliati castra transiret, quo ipso quantum Galliarum Regis conatus debilitati repressiq; fuerint, cuiuslibet notum est. Inde uerò domum reuersus ueris officijs Deum coluit, & communi saluti Germaniæ, in publicis negotijs summa diligentia adfuit, suo consilio multis aliorum Principum controuersijs sublatiis. Vtque alijs pacis & tranquillitatis auctor extitit, sic turbulentissimis hisce temporibus omnes bellorum tempestates à sua auertit, ita ne toto gubernationis suæ tempore peregrinorum arma in sua ditione sint uisa. Eloquentia porro tanta ornatus fuit, ut parentem Iochimum hac quidem adæquarit, ceteros uerò suæ ætatis Principes omnium testimonio superarit. Vita eius interior casta & modesta erat, nec sordidis uoluptatibus agebatur, sed ordine tempora ab ipso distribuebantur, alia lectioni sacræ & precatiōni tribuebat, alia deliberationibus & cognitioni causarum suæ ditionis, alia peregrinorum Principum negotijs, exiguū quod supererat. Iustitiæ amor in eo notus omnibus: nā ius æquabiliter, sine ullo

1571 ullo respectu, dixit. Disciplinæ (quæ in aulis Principum auis rara est) custos diligentissimus: Nam & à luxu suos seuerè cohibuit, & in ministros blasphemantes ac deierantes grauiter animaduertit, primo delinquentibus ex arbitrio sodalium pecuniariam mulctam, deinde carcerem, postremo poenam cõstitutionum Imperij infligens. Rei familiaris ita studiosus, ut alijs sui ordinis uiris eius rectæ curandæ ac instituendæ exemplum esse possit. Sic itaq; cum triginta sex annos, piè, iuste, moderate atq; pacificè suis pra fuisset, tandem ex apostemate in crure recrudescente, agrotare incepit: morbo itaq; ita inualecente, ut fratris uestigia sibi sequenda sentiret de Christianæ fidei articulis & negocijs religionis cum concionatore suo cõtulit, & ab eo exhibitum sibi salutare corporis & sanguinis Saluatoris nostri Iesu Christi cibum, summa reuerentia accepit, & decimo tertio die Ianuarij, mane inter horam quintam & sextam in cõmemoratione uerborum Psalmi Dauidici. IN MANUS TVAS DOMINE COMMENDO SPIRITVM MEVM, REDEMISTI ME DOMINE DEVS VERITATIS, &c. animam Deo creatori suo piè reddidit. Corpus deinde primo Februarij magna pompa conditum in monumentum quod sibi uiuus construi curarat in templo Custrini. Natus patre Ioachimo primo Electore Brandenburgico, & matre Elisabetha Iohannis Danorum Regis filia, anno millesimo quingentesimo decimo tertio, dimidia hora post tertiam pomeridianam. Vxorem habuit Catharinam Henrici Ducis Brunsvicensis, & Mariæ Vuirtembergicæ filiam, ex qua filias duas sustulit, Elizabetham elocatam Georgio Friderico Marchioni Brandenburgico, anno millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo die uicesimo octauo Decembris, Catharinam nuptui traditam Ioachimo Friderico, itidem Marchioni Brandenburgico & administratori Magdeburgensi anno millesimo quingentesimo, octauo die Ianuarij, masculos post se reliquit nullos. Quare noua Marchia, quam tenuit, ad Iohannem Georgium patrualem deuoluta est. Vixit annos quinquaginta quinque, menses quinque, dies quatuordecim. Annum obitus utriusq; & Ioachimi Electoris, & Iohannis fratris distichon hoc continet.

*Hic iacet Elector propero cum fratre Iohanne
Ossa tenet tellus Spiritus astra tenet.*

Octauo Ianuarij anni huius Iochimus Ernestus Princeps Anhaltinus, Iohannis Quarti Principis Anhaltini & Margaritæ Brandenburgicæ Ioachimi Electoris Brandenburgici primi nata, filius, cum Eleonora filia Christophori Ducis Vuirtembergici & Annæ Mariæ Marchionissæ Brandenburgicæ filia, nuptias Stutgardia celebrat, ac postea sponsam ad suos magna solennitate Dessauia, eò Electoribus Saxone Augusto ac Iohanne Georgio Brandenburgico uenientibus, deducit.

Decimo Ianuarij, nobile quodam circiter milliare à Salisburgo habitante, ac agricolarum suorum cuidam frumentum, quo ipse abundaret, denegare, miser qui prolem numerosam haberet fame suorum motus, eam uniuersam interficit, ac mox eius uehementia impellente, denuo nobilem accedit, eiq; facinoris perpetrati seriem exponit. Hoc itaq; cognito, ipse cum saccos quibus frumentum impleteretur adduci iussisset, pro frumento serpentes ac uenenatas bestias in granario reperit. Notens hoc exemplum Dardanarij, ut & alia, de quibus infra, & Magistratus auaritiã eorum quoad id fieri potest puniant. Ni etenim id fiet, iræ diuinæ iam imminentis non finis, sed accumulatio metuenda erit.

Decimo tertio Martij Iohannes Regulus Transyluania, quem superius bellorum in Hungaria contra Maximilianum Imperatorem secundum mo-

torum

Imperatore Maximiliano II. 2477

torum autorem fuisse scripsimus, à medico suo Blanderata medicamentis ¹⁵⁷⁸
enecatus, ut fertur, diem suum in Transylvania claudit, anno postquã Tran-
sylvaniã à diuo Ferdinando Rege suo deficientem occupasset, decimo quin-
to. Natus Budã anno millesimo quingentesimo quadragesimo, Iulij die se-
primo, dimidia hora post quartam pomeridianã, patre Iohanne de Zapolia
Vuayuoda Transylvaniã & comite terrã Scepusiensis, qui post Ludouic
Regis Hungariã funestũ & calamitosum occasum à nõnullis factiosis pro-
ceribus & nobilibus regni in die Martini Rex salutatus fuit anno millesimo
quingentesimo uigesimo sexto, & matre Isabella filia Sigismũdi Regis Po-
loniæ eius nominis primi, & Bonæ Sfortiã. Hunc patre mortuo tutores pa-
trocinio Imper. Solymanni cõmendarũt, cuius deinde auxilijs sustultus pro
Hungariã regno occupãdo ea tentauit, quã & toti imperio, & sibi suisq; mã-
xime damna & detrimenta attulere, decessit sine hærede. Quare Transylua-
ni in eius locum uicesimo sexto Maij insequentis Vuaiuodam elegere Ste-
phanum Bathori de Somlyo frustra Principatũ appetere Casparo Bekusoli.

Nono Aprilis Georgius Thunrii uir bellicosus, cui Casarea Maest. arcẽ
Canisam in Hungaria custodiendam tradiderat, dum se ex ea à Turcis elici
paritur, ab ijs ex insidijs circumuentus, unã cum octoginta socijs fortissimẽ
pugnantibus ex equo delapsus à Mauro quodam occiditur. Caput eius am-
putatum Cõstantinopolim mittitur: truncus uerò quadriduo post, qui dies
erat Dominicã Passioni sacer, Zigetõ Camisam transfertur, ibiq; cum se-
decim signis militaribus humatur magno multorum gemitu atq; dolore.
Huius uirtute Palothã anno sexagesimo sexto cõtra Bassam Budensem de-
fensa, atq; Sangiacus Albanus captus fuerat, ut suo loco id indicauimus.
Porro uerò Camisa præcipuũ propugnaculũ est Hungarię Zigetũ uersus.

Vicesimo octauo Maij Fridericus Elector Palatinus, an abaptistica doct. <sup>disputatio cu Anabaptistis
in palatinatu.</sup>
na, passim nõ saltem in sua ditione, sed & finitimis locis grassante, de errorib.
eius sectæ reprimendis piã cogitationes suscipiens, colloquium antea deci-
mo Aprilis indictũ in Vallẽ Francolinã, sita inter Vuormatiã & Spirã, cum
eius sectę hominibus, undiq; publica fide euocatis, inchoat. Compariẽre ue-
ro eorum q partim præfides, partim admonitores, partim doctores uocãtur;
numero circiter quindecim obstinati idiotæ, nullisq; literis tincti, sed uete-
ris & noui testamẽti scriptis falso intellectis in hærentes, quib. Elector post-
quã eos de erroribus agnoscendis in sua præsentia admoneri curasset, oppo-
suit inter alios Petrum Dathenũ Theologũ nonnũquã & Venceslao Zu-
legero præfide ab Electore constituto interloquente, ea de quibus cõferre-
tur, tribus notharijs Xylandro, Fausio, & Neandro diligentissimẽ excipienti-
bus, & ne uel falsi, uel negligentia suspitio incideret, singula cuiq; parti, quã
primum dicendi finem fecisset, alta uoce prælegentibus. Capita uerò dispu-
tationis hæc erant.

An scripta Veteris Testamenti apud Christiano, stantundem quantum
Noui Testamenti ualere debeant, id est, an ne præcipua capita Christia-
nã fidei ac uitæ æque ex Veteri Testamento probari possint ac debeant ut
ex Nouo?

Secundò an Pater, Filius, & Spiritus Sanctus sint æterna atq; diuina essen-
tia: attamen tribus personis distinctæ?

Tertiò an ne Christus substantiam carnis suã, ex substantia carnis uirgi-
nis Mariæ, an uerò aliunde assumpserit?

Quartò an credentes in Veteri, cum credentibus in Nouo Testamento
communis Ecclesia ac populus Dei sint?

De Ambrosio

2571 Quinto an pueri in peccato originali concepti ac nati, ob id filij iræ & æternæ mortis rei sint?

An perfecta obedientia Christi certa fiducia apprehensa unica atq; sufficiens satisfactio nostrorum peccatorum & causa æternæ uitæ atq; salutis sit, an uerò partim perfidem in Christum ex gratia, partim autē per crucem & bona opera iustificemur?

An substantia carnis humanæ, in nouissimo iudicio resurrectura, an uerò aliam Deus creaturus sit?

An excommunicatio Ecclesiastica & infidelitas matrimonium separet?

An Christiani propria bona emere & possidere queant citra offensionem charitatis Christianæ?

An Christianis magistratum gerere, & malos gladio punire liceat?

An Christianis licita iuramēta in nomine Dei præstare permissum sit, hoc est, Deum adhibere testem ueritatis?

An Christianorum pueri sint baptizandi?

An Sacramentum altaris sit nudum doctrine signum, & cohortatio ad patientiam & dilectionem, an uerò efficax oblationis salutaris communionis, qua omnes credentes cum Christo ad æternam uitam fruuntur?

Et hæc quidem capita ideo concepta erant, ut de ijs disceptaretur, quod e diametro contrarium à plerisque eorum doceatur. Nam illi doctrinā Veteris Testamenti de salute hominis imperfectam esse contendunt contra testimonia Deut. cap. 18. 30. & Psalm. 19. ac Prophetarum doctrinam de fidei articulis, Nouo Testamento contrariam, contra auctoritatem Apostolorum Pauli & Petri quorum ille cap. 16. ad Roman. clarè affirmat mysterium iustitiæ per Christum non solum Iudæis, sed & cunctis gentibus per scripturas Prophetarum patefactum, hic uerò i. Epist. cap. primo suos collaudat qui attendat Prophetico sermoni quasi lucernæ lucētī in loco caliginoso donec dies elucescat. Plerique etiam ipsorum negant Dominum nostrum Iesum Christum, uerum, omnipotentem atq; æternum Deum una cum patre & spiritu sancto, in una æterna, perpetua ac inseparabili substantia, contra manifesta scripturæ loca Hieremiæ tricesimo tertio, Dauidis Psalm. quadragesimo quinto, Iohannis secundo, Romanorum nono, Iohannis decimo quarto. Similiter quoque humanam naturam ex uirgine Maria assumpsisse dissentunt, ac è cœlis illam attulisse asserunt contra scripturæ testimonia Genesis tertio atque etiam uicesimo secundo Psalm. 132. Iesaiæ septimo. Pueros in peccato originali conceptos ac natos, minimè damnari somniant, contra doctrinam Pauli ad Ephes. 2. Rom. tertio & quinto, Dauid Psalm. tricesimo secundo, & octuagesimo quinto imò pueros qui iam nascuntur à peccato originali liberos atque immunes esse contra auctoritatem scripturæ, Genesis quinto, & Gen. sexto, Iob. capite decimo quarto, Dauid Psalm. quinquagesimo primo & doctrinam Christi, Iohannis tertio Paul. Rom. tertio. Credentes in Veteri Testamento cum credentibus in Nouo re ipsa Deo reconciliatos, antequam Christus nasceretur & pateretur minimè credunt, contra testimonium Petri prima cap. primo, Genes. decimo quinto, Iesaiæ quadragesimo tertio, Dauid Psalm. octuagesimo quinto, & centesimo tertio, Iesaiæ quinquagesimo tertio. Plerique etiam ipsorum statuunt, non in Christi merita, sed nostra propria opera, crucem ac afflictionem fiduciam æternæ salutis reponendam contra doctrinam Apostolorum Pauli Rom. capite tertio quarto, quinto, undecimo, Gal. secundo, quinto, Ephes. cap. secundo, i. Corinth. primo Iesaiæ quinquagesimo tertio, Danielis nono, Zachariæ nono. Eandem

1571 aspernantur, primi autores motus rustici, excitati anno millesimo quingentesimo uicesimo quinto, nihilominus se peccatorum expertes & iustos esse profitentur.

Quinti, circa S. Gallum & Cellam Abbatís finitimaq; loca in Heluetia habitarunt, de quorum doctrina & opinionibus iusti Knithisij, Frenisheimeri peculiaris tractatus inuenitur.

Sexti, Doctores suos Michaëlem Satlerum Georgium, Vuagnerum & Leonhardum Cæsarem iactant, de quorum secta atque doctrina in paruis concordantijs quædam tradita sunt. Horum uerò doctores duo prohibent sub suæ excommunicationis pœna: primò segregationem à constitutis & missis animarum pastoribus in ipsorum parochijs, usum omnium Sacramentorum, consortij uel uiciniae uel nuptiarum cum alijs. Secundò fratribus interdiciunt, ne cui præterquam suæ sectæ hominibus, fidem, doctrinam & mysteria ipsorum manifestent, nec pastores animarum seu præpositos nominent. Ad hæc docent, ut Euangelicorum templa, conciones & Sacramentorum participationem fugiant, cum illa sint domicilia Idolorum, manibus hominum facta in quibus Deus non habitat, nec rectè Euangelici concionatores doceant, uel cultus diuinos peragant, sed sint peccatores, ea quæ docent alios, ipsimet non facientes, ita ut populus propter immensam ipsorum auaritiã uitam emendare ex ipsorum concionibus nequeat. Ad hæc tradunt cum Magistratu et alijs hominibus contumaciter loquendum, nec ijs honorè exhibendum se solos pro Sanctis ac pijs, reliquos pro impijs habendos esse. Verùm hæc de uarijs Anabaptistarum sectis breuiter attingisse sufficit, de quibus complurium luculenta scripta inueniuntur.

Postremò cum de propositis articulis à uigesimo octauo die Maij usq; ad decimum nonum Iunij disceptatum esset, nec obstinata capita ullis scripturæ testimonijs uel argumentis cederent, sed in erroribus conceptis perseverarent colloquium soluitur, atq; sectarijs serio iniungitur, ut à docendo in Palatinatu abstineant, nec subditos Electoris in posterum sub grauisima pœna seducant.

Vicesimo quinto Maij fœdus inter Papam, Philippum Hispaniarum Regem & Venetos ad summi Pontificis diligentissimam sollicitationem Venetijs tandem cõfirmatur atq; subscribitur. Nam cum Pontifex Maximus non tantum expeditionis Turcicæ contra Christianos magnitudinem, sed & cõsilia Turcæ de inuadenda ac subiuganda tota Italia alijsq; finitimis regionibus cognouisset, consilio cum purpuratis patribus habito, omnem diligentiam adhibuit, ut Turcæ furori occurreretur, remq; eò tãdem deduxit, ut perpetuum atq; durabile fœdus contra hereditarium hostem fieret inter sedem Romanam, Regem Hispaniarum & Venetos, his conditionibus: Fœdus nõ saltem defendendi, sed & offendendi proposito perpetuũ esto, atq; maneat, auxilia sociorum ad minus centum bene instructis triremibus quinquaginta millibus armatorum, Italorum, Hispanorum ac Germanorum quatuor millibus & quingentis equitibus bene armatis cõstanto, cum munitio- ne & apparatu bellico necessario ita instructo, ut auxilia cõfœderatorũ quæbet anno ad summũ in mense Aprili in mari cõspiciantur, atq; hostem ag- grediantur. Pontifex ad hæc auxilia decem triremes, tria millia peditum, du- centos septuaginta equites. Rex Hispaniarum ad eadem tres sextas, Veneti duas suis sumptibus præbent.

Decimo quarto Iunij Goldtbergi, Lembergij, Laubijq; in Silesia fame pas- sim grassante, pisa, rapa, frumētum ac triticum pluit, ex quo collecto molatq; trito,

triticum pluit.

Nota

Imperatore Maximiliano II. 2481

trito, homines undiq; accurrentes, triduo post panem consecere. Illustre id 1571
 exemplum est clemētiae ac omnipotentiae Dei, suos in summa inopia pasce-
 re ac sustentare ualentis, nō minus hoc tempore, quā olim in deserto, popu-
 lum Iudaicū Māna de caelo cadente, pauit. Porro ut hoc clemētiae in Silēsia,
 sic itē suę aduersus impios atq; avaros Dardanarios & Curculiones in Sa-
 xonia inferiori eiusdē huius mēsis die uigesimo nono Deus Exemplū aliud
 edidit. Situm est in hac oppidulū Leoburgū ad Albim, sede Ducum Saxo-
 niae inferioris, qui inde Leoburgenses dicuntur, celebre, à Lunaburgo duo-
 bus Hamburgo uerò sex miliarib. Germanicis distās: In eo duo sordidi pro-
 polē, quorum alteri Georgio Embsio, alteri uerò Iohanni Sprengero nomē
 erat aliquot millibus frumenti modijs ad quēstū faciendū cōemptis, dum id
 per baiulos in naues deferri curare uolunt, ut Hamburgū deuectū carius di-
 uendat, atq; in granariū cōtendentes, ianuā aperiant, frumentū magno impē-
 tu ijs obuiam fertur atq; totum per fenestras euolat, ita ut ne granū quidem
 in tabulato remanserit magna omnium incolarū admiratione. Eo Georgius
 uiso, statim attonitus cōcidit, atq; animā turpi lucro infectā exhalat: alter ue-
 rō ē granario desiliens, ad Albim se undis suffocaturus, fugit. Verū baiuli eū
 retractum, cōpedibus cōstringunt, atq; rem, ut gesta erat, ad ducē tūc Katze-
 burgi degentem perferunt. Is re cognita, statim Leoburgū contendit, ut
 hominē coram uideat. Cæterum hic circiter undecimā noctis horā à Satha-
 na miserē uexatus, ante ducis aduentū, animam cōspectu Dei hominūq; in-
 dignā efflat. Dux ergo adueniens, eo cognito, cadauer ipsius cōburi iubet,
 atq; per totam ditionem subditis sub pœna amissionis uitæ atq; honorū im-
 perat, ne quis frumentū quæstus exercēdi gratia ad pauperes onerados præ-
 emat. Memorabile quidē hoc exemplū pœnæ diuinæ ob oneratam annonā,
 & non minus notandū, quā quod paucos ante annos in Sueuia accidisse etiā
 exteri literis prodidēre. Nam cum in ea præpotēs quidā ac clarus nobilis ma-
 gna frumenti copia coaceruata, pauperi cuiusdam partē saltē precij ob inopiā
 offerenti, ac de reliqua fidem sibi haberi petenti, frumentū uēdere recusaret:
 hoc ita discedente, ut nobili nulla misericordia prædita pēsima quæcūq; im-
 precaretur, hic dum paulò post feruū suū in granariū ad inspiciendum fru-
 mentum mittit, is domino id à tribus nigris bobus deuorari refert: uiso, ita at-
 tonitus, ut paulò post moreret. Dominus ergo eo cōsternatus, cum ex alio,
 quē ad id uidentū dimisisset, idem cognosceret, ipsemet ad ueritatē rei per-
 cipiendam ad granarij fores se cōfert, atq; per rimulā granariū multis diuer-
 sis animalibus frumentū deuorantibus, repletum uidens, tanto patore corri-
 pitur, ut instar afflati à malo spiritu, cathenis allegandus esset. Multis hæc res
 admirationem peperit, atq; adeo diuulgata est, ut & Itali eam dignā literis cē-
 fuerint. Quare minus à nobis quocūq; silentio prætereunda uisa est. Cæterum
 quorus quisq; in tanta hominū cæcitate talibus exemplis mouetur, antequā
 ipsemet magno suo malo iram Dei sentiat? Saniores tamen non solum hæc
 exempla cōsiderent, sed & similia, quæ superiori ætate accidisse referuntur;
 ad animū reuocent, nimirum Hattonis Moguntiae Archiepiscopi, qui, quo
 murium, ipsum diu noctuq; inuadentiū, rabidos morsus effugeret, turrim
 Bingiensem in medio Rheni frustra construxisse scribitur.

Circiter hoc idem tempus cum superiori hyeme Moschouitæ relicta ob-
 sidione Riualēsi, cum reliquijs sui exercitus progressi, Finlandiam Regis
 Suetici Iohannis ferē totam depopulati essent, incensis direptisq; uicis & op-
 pidis, & aliquot millibus omnis generis & sexus hominum abductis in ca-
 priuitatem, more barbaro, Deus hanc Tyrannidē ultus est, misso Rege Tar-
 rorum

1571

1571

tarorum Kremptſchi potenti admodum cum exercitu, ſeptuaginta miſſium armatorū leuis armaturæ, qui ex improviſo Moſchouia obſedit, obſeſſa expugnauit, Regiam gazā diripuit, incenſis oppidi ligneis ædificijs, ac aliquot millibus hominum trucidatis, reliquos in miſerrimam ſeruitutem abduxit, Moſcouitas hoſtem inſecutos ad unum omnes concidit, cumq; captiuis & præda ad ſuos ſaluo exercitu reuerſus eſt, furēte & fremēte Baſilio Moſcho.

Mixtu Spectaculo

Viceſimo Iulij noctu ab hora undecima uſq; ad primam mediæ noctis in nouæ ciuitatis Pragenſis publico foro ſubſequens horribilis uiſio à multis ſi de dignis cōſpicitur. Initio exauditus eſt magnus flatus, motus, ac ſtrepitus: Populi itaq; ex fenestris proſpicientis oculis ſtatim tantus equitatus progrediens offertur, ut ob magnitudinem eum uifu aſſequi nequiuert. Hic uero progreſſus ex uico, quem cōbuſtum uocant, inter ædes iacentes è regione templi in medio foro ſiti, atq; à corpore Chriſti denominati, magno ſonitu contendit ad monaſterium Slouuan uocatum Emaus, tali apparatu, forma ac habitu, quo equites in expeditione uti conſueuere. Hunc equitatu progredientem, ut nulla uox in eo audiretur, ſubſecutus eſt ingēs currus, ferro munitus forma tali, qua ſunt, qui uulgō Camerales uocantur, rotis tamē carens, agitatus tanto impetu, qui ſonitum ederet, ſolumq; area deprimeret. Hūc currū emīnūs octō uiri magni octeati, capitibusq; carētes ſequēbant, ex quorū curſu & pedū ſupplōſione, tam ingens atq; terribilis ſonitus exſultabatur, ut totius equitatus ſtrepitum ſuperaret. Poſtquam uero equitatus, currus & uiri acephali prætergreſſi fuiſſent, non longē à dicto templo in ſoro conſpectus fuit ignis lucidiſſimus, ad cuius latus unum quā plurimæ ciſtæ accumulatae iacere: ad alterum uerō multa parua uafa, ſimilia ijs in quē nitratus puluis reconditur. Interea currus horribiliter reſonās inuehitur, cui cīſtæ, & uafa omnia impoſita & prope curiam nouę ciuitatis, in uicem à latitudine dictum ſubito turbīne inuoluta atq; abducta fuere, omnibus in turbīne euaneſcentibus. Paulō poſt apparuit ingens atq; clariſſima ſtella in ſtella ti pilei quæ fuiſit uſq; ad tempus matutinum. Quibus hæc uiſio uifa eſt, eam præfecto nouæ ciuitatis & Senatoribus publicē expoſuere: quidam uero ipſorum, rei nouitate ita percuſi ſunt, ut in morbum inciderint. Quid omni potens Deus tali uiſione ſignificare uoluerit, diuino ipſius conſilio relictum eſt, haud dubiè uerō pœnam noſtris peccatis commeritam denunciât. Antea deuaſtationem Hieroſolymorum, Joſepho teſte, & ante ruinam imperij Romani, ut ſcribit Dion, in aère & in terris hinc inde equitantes conſpecti fuere. Et noſtris temporibus in loco quo pugna inter Mauritium Electorem Saxoniæ, & Albertum Brandenburgicum commiſſa eſt horribiles fremitus eorum exauditos fuiſſe conſtat, toto ferè anno ante prælium commiſſum. Quare nec nos huiusmodi ſigna contemnamus, ſed ſecuritatis torpore excuſſo, à peccatis deſiſtamus, & uera fiducia ad filium Dei confugiamus, ut imminentes calamitates uel mitiget uel tollat.

Primo Auguſti Marcus Antonius Bragadinus, & Tiepolus, Famaguſta à Turcis in Cypro obſeſſæ rectores, numero propugnatorum, qui initio obſidionis quatuor millibus gregariorum, & octingentis ſelectiſſimorū Italarum, ducentis Albanis ſeu Epirotis & tribus millibus incolarum conſtiterat, poſt uaria oppugnationis & obſidionis incōmoda ad tantam paucitatē redacto, ut uix mille ſuperēſſent, ſimulq; cōmeatu, nitrato puluere alijsq; rebus neceſſarijs deficientibus, nec ullo auxiliō Venetorum apparēte, de ciuitate honeſtis conditionibus ad preces oppidanorū dedenda cōſtituunt, atq; duobus obſidibus, Hercule Martinengo & Matthæo Colſio, nobile Famaguſtano

Imperatore Maximiliano II. 2483

stano datis totidemque receptis, atque in urbem honorificentissimè introductis, nimirum Mustaphæ Bassæ atque exercitus Turcici Ducis legato, & Ianizario Aga, id est, præfecto, cum hisce de urbe dedenda paciscuntur, ita ut præter corpora bonaque salua, quinque machinis bellicis currulib. & tribus equis melioribus abductis, Italica urbe excedere liceret. Mustapha naues, quibus ipsi in Cretam transmitterentur, datur, ac Græcis non saltem uitam atque bona, sed & uitam Christianam concessuro. Cæterum his conditionibus à Mustapha manus propria subscriptione approbatis, maioriq; præfidiariorum partem nauibus imposita fraudulentissimus Turca, perfidia omni posteritate notanda, mox præcipuos duces, ac quinquaginta Sclopetarios unâ cum Bragadino ad se in tectoria pactorum fiducia ueniētes, alterum post alterum frustatim cœcili cū opprobrio nominis Christi afficit, trecentos Christianos qui in urbe erant miserè trucidat nauibusque impositos spoliat, atque cathenis uinctos seruos efficit.

Die deinde tertio qui septimus erat Augusti ab hac Ianiena edita, urbem ingressus, Tiepolū rectorem quem diximus in crucem agit, ac postea 17. mentis eiusdem Tyrannidis genere in urbe perpetrato, Bragadinū uirū præstantissimum cōtumeliosissimè habitum cōtra omnē fidem, humanitatē & honestatem uita priuat: Nam initio ad singulas fossas castrorum deductus, corbes terræ singulis importare & deportare, & ad Mustaphæ conspectū proci dere ac terram deosculari coactus est, deinde ad portū maris delatus atque in fellam repositus, maloq; altissimo alligatus, Christianis captiuis nauibus impositis spectaculi loco ostenditur. Postremo autem in forum asportatus, ac omnibus uestibus nudatus, & ad palum extensus uiuus excoriatur. In quo tristissimo supplicio Turcica perfidia atque tyrannide Mustaphæ exprobrata, in uera Christi Saluatoris inuocatione magnaq; constantia ac patientia moritur. Turcis postea cutem stramine repletam malo suspendentibus, & ad Christianorum ignominiam in Syria ac regionibus finitimis ostentantibus. Admoneat nos hac barbarica tyrannis, ut non solum preces contra eā assiduis gemitibus in uera Christi agnitione, ac pœnitētia nostrorum peccatorum ad Deū fundere discamus, sed & perfidissimæ ac maledictæ sectæ Mahometanæ promissis minimè fidem adhibeamus, tunc fallere conantis, cum credulos inuenit, ut præter hoc exemplum & Iulæ in Hungaria anno millesimo quingentesimo sexagesimo sexto simili fraude doloq; captæ abundè testatur, ac prouidè prudētē Hieronymus Vuolffius uir doctissimus omnes Christianos admonuisse uideatur, ne temerè Turcæ credant, Iulæo præsidio cōtra fidem datam, non minus atque Venetis trucidato.

Hei miseri, qui uos decipit perfidus hostis?

Seruat, cum libuit, quam dedit ille fidem.

Bis miseri, quod degeneres cecidistis inulti

More bouum: nec uos lausue decusue manent.

Præstitit at seruisse fidem, uitæq; profusa

Sanguine Threicio triste rigasse solum.

Ad uos Christicolæ memores ne fidite Turcis:

Cedere certa salus, cedere nulla fides.

Mors & ignauos torquet sua spicula: fortes

Pro patria & uera relligione cadunt.

Non obitus fraudi, sed erit uictoria laudis:

Non Deus hanc nobis, crimina nostra negant.

Porro exercitus Turcarū Famagustam obsidentium ducentis millib. constititille fertur, inter quæ quatuordecim millia, stipendiariorū aliorū octoginta

1571 millia, Volonum qui ipsis Alcanzi dicuntur absq; stipendio militantes sexaginta millia, quorum numerus ideo tantus fuit, quod Mustapha publicari curasset Famagustam Nicosia ditioem esse, alias numero ipsorum triginta millia raro excedente, præter Mustapham, eum quem diximus, & alij Bassæ in castris fuere, indigni quorum nomina referantur, nulla uirtute nisi perfidia, inhumanitate, Tyrannide ac Machometano delirio insignes. Ex tanto uerò exercitu ultra octoginta millia ad Famagustam perisse scribuntur, inter quæ Bassæ cum Ianizarorum Aga, alijsq; Sanzaccis quàm plurimis. Atq; ita Famagusta quam Genueses & Veneti longo tempore possedere, illi quidem Iano Lusignano extortam, hi uerò successione ut diximus obtentâ, in Turcæ Tyranni potestatem peruenit, magno Christianæ Reipublicæ detrimento: quod quidam uir doctissimus his uersibus obiter quidem, sed grauius deplorat, scribens.

Magnifica urbs Venetum modo Cyprum luget ademptam,

Se queritur reliquum iuris habere nihil

In Cypro, quæ frumenti dulcisq; Lyæi,

Cultores ditat duplici messe suos.

Publica res uulnus lethale accepit & ingens

lactura est iterum facta, quis ergo dolet?

Nemo dolet certe ex animo, nisi cernat acutum.

Intrare in thalamos publica damna suos,

Grassantamq; Dei late consideret iram

Christiadum impacta silua bipennæ gemit, &c.

Mense Septembri cum circiter finem præcedentis, filij Imperatoris Maximiliani, Rodolphus & Ernestus Archiduces Austriae ex Hispanijs sospites reuersi fuissent, Carolus Archidux Austriae cum nepte ex sorore Anna filia Alberti Ducis Bauariæ nuptias Viennæ magna festiuitate celebrat.

Vicesimo tertio Septembris cadauer Comitæ Palatini Vuolfgangi, quod anno sexagesimo nono decimo quinto Iunii, Admiralij iussu Engolemium transuectum diximus, & hic pace facta Cognatum in sacello arcis custodiri curarat, metuens ne qua contumelia à Engolismensibus afficeretur, Cognaco Rupellas, hinc per mare in Germaniam translatum Malsenheimij sepulchro auito infertur, ac honorificè sepelitur, eius deductionem comitantibus filio Philippo Ludouico, & Georgio Iohanne patruuele, & legatis aliorum filiorum & agnatorum Electoris Palatini Friderici, Iohannis Casimiri, & Richardi, nobilibus ac ciuibus suæ ditionis compluribus. Etsi enim filij pia humationis paternæ sollicitudine copiarum præfectis atq; ministris parentis in castris Nauerræ relictis, in Germaniam reuersuris cadaueris paterni adductionem iniunxissent, tamen cum exercitus per loca remotissima ab Engolemo in Germaniam rediret, ut suo loco meminimus, minimè uoluntati ipsorum satisfieri potuit. Quare post pacificationem firmatam Iohannem Vuolsium Iuris Licenciatum uirum industrium, quo consiliario in expeditione parens usus fuerat, ad Regem Gallie atq; Reginam Nauarræ ablegarunt, corporis paterni educationem è regno Gallie enixè petentes.

Licet uerò Rex ei benignè assentiretur, atque Nauarræ unâ cum Admiralio quibus posset rationibus eam promoueret, tamen cum pleræque ciuitates quas transiri oportebat, præsidij militaribus tenerentur, ac insolentia eorum metuenda esset, nulla commodior ratio corporis asportandi, quàm per mare, uisa est, licet nec ea metus penitus expers esset, quod

Imperatore Maximiliano II. 2485

quod mare à piratis infestaretur, tū qđ nauæ pro more suo mortui cadauer ¹⁵⁷¹ scientes in nauī minime ferant. Caterum industria Vuolfij loculo quo cadauer recondebatur, alteri cistæ incluso, eaque linreaminibus obducta, funibusque constricta, quarto die Iulij Prouagij sub specie mercimonij, Lubecensis nauæ Olcadi imponitur, atque uarijs tempestatibus agitatum, tandem Tramium, qui est portus Lubecensium, undecimo Augusti die adducitur; atque rebus ad honorificam uecturam, necessarijs Lubecæ comparatis, inde uicesimo nono post habitam funebrem orationem Lunaburgum, hinc Brunswigam, deinde Vuolffebytum, postea Mundam, exinde Castellam, postremo in propriam ditionem suam uehitur principibus ac ciuitatibus quo cadauer ueniret, honorificè excipientibus, eiquè in templa collocato, cum campanis pulsatis, funebres conciones haberi curantibus, idque cum insigni comitatu ubique deducuntibus. Etsi uerò hoc factum filiorum illustrissimi principis quibusdam minime necessarium uisum fuerit, sumptibus maximis, qui translationis impensi fuere, parci potuisse existimantibus, aliisque naxias commemorantibus, tamen consilium eorum rectè perpensum, non solum laude dignum, sed & uetustissimis tam sacris quam prophanis exemplis defenditur. Nam ut Tobia senioris præceptum ad filium prætereamus, quo inter alias salubres admonitiones filio iniunxit, & suam, & matris sollicitam sepulturam, an non Iacob cum hominibus in Aegypto sepeliri nolens, Iosephum adiurauit, ut eum mortuum ad patrum suorum sepulturam deferret, idque Iosephus religiosè adimpleuit? Et hoc quidem patrum exemplum haud durabile & alia Gentes sunt imitata: Neque enim frustra est, quod eximius uates Homerus ait, Nestorem quem omnium Græcorum sapientissimum facit, suauisse ut interfectorum corpora sicubi exusta fuerint, ossa recondantur in urna, & in Græciam reuehantur, ac patrio more ibi humentur. Idem in Sarpedone Iouis filio factum perhibet, ossa nimirum illius de exteriori loco in patrium solum fuisse translata. Verum ut ueteribus & gentilibus relictis ad recentiora, & Christianæ pietati nostræq; nationi magis confortantia ueniamus, etiam Constantini Magni, & meritissimi Imperatoris ossa translata fuisse constat, quod deinde idem non solum in Germanicis Imperatoribus, ut Othone tertio, Cunrado Salico, Henrico Nigro, Henrico III. & V. Lothario Saxone, alijsq; sed & alijs Principibus usurpatum est ita, ut etiam uxoris suæ corpus, alio quam uellet loco humatum, Cunradus Misnensium Princeps eo quo ipse cupiebat reposuerit. Quin & non ita ante multos annos Erici senioris Brunswicensis Ducis, cum Haganoæ in comitibus obiisset, corpus, inde ad auorum sepulchra translatum est, ut meritò huiusmodi exēpla maioris sint facienda, quā leuissimæ quorundā nentia quibusmodi transferendorū corporum morē animo sedet ridere Diogenico. Dei capite decimo tertio grauisimè, & pientissimè scripsit in hæc uerba.

Non sunt cōtemnenda & abiiciēda corpora defunctorū, maximeq; iustorum atq; fidelium, quib. tanquā organis & ualis ad omnia bona opera sanctus usus est spiritus. Si enim paterna uestis & annulus, ac si qđ huiusmodi, tantò carius est posteris, quātò erga parentes maior extitit affectus. Nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ utiq; multò familiarius atq; coniunctius, quam quælibet indumenta gestamus.

Porro ad Ducē Vuolffgangū quod attinet, natus is fuit patre Ludouico comite Palatino Rheni & comite Veldētis, auo Alexandro, pao Ludouico

1571 cognomine Nigro, abauo Stephano dicto Bipontino, atauo uerò Ruperto Romanorum Rege, artibus bellipacisq̄ clarissimo, & matre Elizabetha, filia Vuilhelmi senioris Lädtgrauij Hessiæ, & Elizabethæ sororis Ducis Brunsuicensis Erici Senioris. Ceterum patre Ludouico in infantia cū uix septēnis esset mortuo, tutorem nactus patruū Rupertum, qui sacris ordinibus relictijs Euangelij doctrinam amplexus fuerat, eius cura traditus est institutio- ni Casparis Glaferi, uiri tantæ doctrinæ & sanctimonix, ut eum inter nō mul- tos homines Principis amantes dignū existimarint, cui nobilitas atq̄ pueri- lis indolis institutio cōmitteretur. Cū ergo ingenium in eo capax, morige- rum ac docile esset, nō tantum literas latinas, sed & religionis fundamēta ex fontibus sacre scripturæ, matre foemina electissima id præcipiente, sub Gla- tero hausit, ita, ut in articulis religionis tunc temporis cōtrouersis, nō saltem Augustanæ cōfessionis capita, autoritate bibliacorū scriptorum munire, sed & aliorum cōtrariam sententiam refellere nosset. His itaq̄ agnati progressi- bus, Illustris. Elector Palatinus Fridericus cognitis, eū in Aulam suā Hei- delbergam euocauit, ut & alijs disciplinis, quæ in gubernatore requiruntur, imbueretur. Facile itaq̄ Princeps qui natura ad cognoscenda uaria rapere- tur, prudentissimi agnati cōsilio acqueuit, atq̄ in aulam eius concessit, quo eius prudentia iuuenilis ipsius ætas informata ad Reipub. gubernationem aptior instructiorq̄ efficeretur. Quoad itaq̄ in aula mansit, ita se gessit, ut & agnatum sibi deuinctissimū redderet, & ob præclaram indolem, humanitæ atq̄ modestiam, quæ singularis in eo erat, laudem omnium referret. Verum cū filius unicus esset, & iam annum decimū nonum attigisset, matris quæ duc- tum prospicere de certo successore cogitaret, consilio, Annam Philippi Landt- grauij Hasiæ, & Christianæ Saxonice filiam, uxorem duxit. Cum uerò uix biennium cū ea uixisset, ingens & periculosum bellū Germanicum exarsit, in quo in summas difficultates cōiectus est, Carolo Quinto Imperatore post Electorem Saxonie Iohannem Fridericum debellatū, atq̄ cū socero Landt- grauij captum, decreti Augustani formulā, quam INTERIM dixere recipi ab ipso postulante, eumq̄ Augustā ad se accersente. Ex quibus tamen, Deo pe- ctus ipsius religionis studio flagrans, spiritu constantiæ ac fortitudinis mu- niente, ita eluctatus est, ut Princeps iuuenis, præ multis alijs sui ordinis, ho- minibus insignem editæ confessionis suæ fidei laudem retulerit. Siquidē ini- tio cum ad mandatum Cæsaris Augustam uenisset, nullam aliam religionē se nouisse affirmauit, præter eam, in qua esset natus, & ad id usq̄ tempus edu- catus, atq̄ sui rationem haberi submisisse petiuit, cum oblatione facturum se quantum salua conscientia posset. Dimissus uerò cum per literas, & interim- cios acius urgeretur, ut decretū ratum haberet, & Ecclesiæ ministros qui nō parerēt, loco remoueret. Ipse datis ad Cæsarem literis, Gallica lingua confri- ptis, quid Augustæ sit actum, æstate superiori, paucis repetit. Cumq̄ domū reuersus esset, illam decreti partē, quæ pertinet ad dies festos, & esum carniū populo se proposuisse dicit, & obseruari mandasse. Decretū etiā religionis non semel & diligenter quidem legisse totū, & fateri multa esse in eo, quæ cū sua fide per quam salutem expectet æternam, consentiant: multa etiā esse quæ discrepēt. Veruntamen Ecclesiæ ministris mandasse, ut singula diligen- ter expendant, sibiq̄ postea renuntient, quomodo rem institui posse putent. Cū autē uno simui ore cōfirmant omnes, non se posse illud pacata cōscientia probare per omnia, nō sibi fuisse integrū, illos adigere, ut secus facerent. Epi- scopos ergo rogasse, ut ipsi rationē aliquā inirēt. Illi uerò quid responderint iā antea se nūtiasse, bona quadā spe futurū, ut nihil ab se requireret amplius. Nunc

de dno. Ruperto
Bipontino

Imperatore Maximiliano II. 2487

Nunc autem, quoniam aperte tibi uis, inquit, responderi potentissime Cæsar, quæ mea sit sententia dicam. Et primo quidem, quod ad religionem, ad ritus atq; caeremonias attinet; quæ nunc annis aliquot per meam ditionem feruantur, equidem sum natus in illis & educatus, ut antehac quoq; tibi demonstrauit Cæsar, ad hoc usq; tempus, nec aliud unquã doctrinæ genus audivi, nisi uel studium & operam aliquam in eo collocaui, & quantum ingenio percipere potui, planè mihi uidetur consentire uerbo Deo. Nam hoc mihi profitendum est quandoquidem interrogor, ne conscientiam ipse meam uulnerem, nè uel salutem meam pessimè consulam. Hæc etiã est ratio cur decretum approbare nõ possim alioqui paratissimus, more & exemplo maiorũ, in eo statuere, quod uidebitur. Equidẽ non sum is qui possim, aut uelim, aut debeam repugnare. Tuo sit hoc totum in arbitrio. Solum deprecor, ne quid ipse cogar præter animi sententiam facere, nè uel populus ditionis etiã. Ad Ecclesiæ ministros quod attinet, proximis literis orabam, ut tuo permisso liceret ijs manere, baptisandi pueros & ægrotos, uisendi causa potissimũ, donec essent eis alij summissi. Verũ si iubes ut illic discedant & solum uerant, non expectatis alijs, & si magno futurum est illud populi cum dolore & detrimento, tamen obtemperabitur. Nam & iam ex ipsis multi abierunt, & in ijs quæ præstari possunt atq; debent, omnem obsequentiam tibi præstandam esse scio. Huc Principis Vuolfgangi responsioni licet Carolus non admodum acquiesceret, attamen multi eius animum exacerbantibus, tamẽ Deo Imperatoris consilia, ita moderante, ut, nihil contra Ducem Vuolfgangum uel & armis, quib. ipse bello Germanico abstinuisset, susciperet, Vuolfgangus quasi sub umbra alarum omnipotentis Dei, in religionis suæ professione, ministris retentis permansit, Imperatori in cæteris debitam obedientiam præstans. In quo ut Caroli Potentissimi Imperatoris moderatio laudanda, qui uictoriam ad pacis constitutionem potius, quã Vuolfgangi eiusq; subditorum persecutionem dirigere maluerit, sic Principis Vuolfgangi constantia prædicanda, qui etiã iuuenis, quiduis potius subire, quã ab agnita religione, metu uitæ uel amissionis ducatus deficere, ac consilia sua potius mado Dei præcipientis, ut Cæsari quæ sunt Cæsaris, Deo uerò quæ sunt Dei, dentur, conformare, quã conscientiam suam sauciare uoluerit. Achille etiã apud Euripidem in Iphigenia præclare dicente, obtemperabimus Atreidis honesta præcipientibus, si inhonesta præceperint recusabimus obedire. Verũ enim uero, cum hæc difficultates singulari Dei auxilio superasset, ac iam quasi in tranquillo portu, se nauigare existimaret, de repente ea tempora subsecuta fuere, quibus non minus periculi eius ditioni creatum quã antea. Nam cum Rex Galliæ Henricus secundus, fœdere cum quibusdam Principibus Germaniæ, pro libertate Electoris Saxonis, & Landtgrauis Hassiæ factis, post Metim occupatam in Germaniam transisset, nec ab Argentinenis, ut sperarat, intromissus cum copijs esset, is in Bipontinum ducatum deflexit, ac per eum Vreifeburgum cum copijs contendit. Etsi uerò Rex copijs Bipontem transeuntibus amicitia iura Principibus Germaniæ promissa Vuolffgango seruarit, non tantum per Casparem Culingiũ Admiralium Franciæ, ad portam oppidi constitutum, sub pœna mortis, ut exercitus absq; maleficio transiret interdicens, sed & inde discedens Vuolffgãgũ pileo, quẽ in expeditione Germanica eò usq; gestarat, cũ pugione & gladio proprio donarit, tamẽ quæ solet esse militaris insolentia, subditis in agis maxima detrimenta illata fuere pecoribus abactis pabulo abducto compluri-

1571 pluribusq; in locis quo pecunia extorqueretur, hominibus miserè occisis. Quæ res ut subditis quærelarum, sic Principi optimo doloris occasione maximam præbuit: Cum enim sciret, se erga subditos parætis animum, affectionem & uoluntatem gerere debere, quemadmodum Esaia uicesimo secundo scriptum est: Erit quasi pater habitantium in Israël, ac nosset Principes se habere debere ad subditos, sicut pastores ad oues, non poterat non incommodis subditorum commoueri, eorumq; calamitate affici. Cæterum cum originem horum malorum intelligeret, & ipsemet patienter ea tulit, & subditis ne malis peiora fremitu ac indignatione accerlerent, sed uoluntati Dei in tolerandis ærumnis obedirent, autot extitit.

Porro uerò bellorum motibus sopitis atq; post Principes captiuos dimissos pace tam in Ecclesiasticis, quam politicis negocijs in publicis imperij committijs, omnium ordinum ac statuum consensu, Augustæ constituta, ipse qui incommoda per superiora bella Ecclesijs suæ ditionis illata, animaduertenter, ad curam religionis & Ecclesiæ ad bonum magistratum pertinere didicisset, ex Psalmo secundo, osculamini filium, & rursus uicesimo quarto, aprite portas Principes uestras, & introibit Rex gloriæ, Esaia 49. Reges erunt nutritores Ecclesiæ & reginæ nutritices, cumq; hisce dictis illustria exempla præstantissimorū Regum ac Principum, Dauidis, Assæ, Ezechia, Iosaphat, Constantini Magni, Theodosij Caroli Magni, aliorumq; congruere nosset, ad Ecclesiarum suarum abusus corrigēdos, & discrepantiam & ætateq; tollendam animum adiecit, atq; ex doctorum & Theologorum consilio, Ecclesiarum suarum Doctoribus, ministris & concionatoribus, summam doctrinæ continentem omnium confessionis Augustanæ articulorum ueram & perspicuam declarationem, ex testimonijs uerbi diuini scriptis, conficere curauit, cum forma administrationis Ecclesiarum ceremoniarum, seu ordine rituum uel agendorū in Ecclesijs, quæ ita omnibus probata fuit, ut non tantum multi comites ac ciuitates imperiales postea Euangelij doctrina recepta, secundū eam Ecclesias suas ordinarint, sed & cum pauculos ante annos Augustis. Imperator Maximil. secundus, dynastis atq; nobilibus archiducatus Austria liberā Euangelij doctrinæ in Augustanā cōfessione expositæ prædicationem in eorum arcibus, oppidis, & pagis permisisset, hac tamē conditione, si de ordine rituum cum uetustissimarum Augustanæ confessioni adiunctarum Ecclesiarum, congruente, antea conuenisset, ipsi uel Vuolfgangi Palatini, uel Argentinensem petiuerint, has alijs omnibus potiores esse censentes. Nec uerò solum Ecclesias rectè instituisse, contentus fuit, sed cum Scholas à primis patrum temporibus, Ecclesijs tanquam officinas pietatis, uirtutum & doctrinarum adiunctas semper fuisse sciret, earum constitutionem ac conseruationem subditis iniunxit, & ipse pro uirili ad Ecclesiæ & Reipub. utilitatē earum erectioni prospexit, in ducatu Bipontino, Hombachiana fundata, ex qua hæctenus eius ducatus Ecclesijs, de ministris prospectum fuit. Prouide uerò cum inter cæteras Principum uirtutes, iustitiæ administrationem omnium maximum esse cognouisset. Nam iustitia Regis, ut Augustinus inquit, pax est populorū, tutamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, gaudium hominum, solatium pauperum, hereditas filiorum, ideò ne administratione iustitiæ officio suo deesset, operam quæque insignem nauatur, ut iudiciorum abusibus sublatis, ea non tantum sapientibus, sed & bonis, ac integris uiris demādaretur, eorūq; potestatem certis legū finibus circūscriberet, ac receptis ordinationib. ditionis suæ subijceret

1572 minimè ignarus dicti Aristotelis in Politicis dicentis: Qui legem iubeat præ-

Imperatore Maximiliano II. 2489

se, Deo & legibus imperium tribuere, qui autem hominem iubeat præesse
 scilicet iuxta ipsius arbitrium sine lege, eum præficere beluam. Nam cu-
 piditates & iracundia deprauant etiam optimos uiros, Lex autem mens est
 sine cupiditate. Atqui dum Ecclesiæ, & Politicæ rectè in sua ditione insti-
 tuendæ ac Sparta quam nactus esset, ornandæ studeret, eiusque uirtutum
 celebritas longè lateque diffunderetur, factum est, ut illustrissimus Ele-
 ctor Palatinus Fridericus, cuius antea meminimus, cum iuxta doctrinam le-
 thronis, sibi de uiro inter omnes sapiente & timente Deum, in quo ueritas
 esset, & qui odio haberet auaritiam, dispiceret, cui Ambetgensem governa-
 tionem in superiori Palatinatu committeret, nullus inter omnes tantæ fun-
 ctioni aptior utiliorque Vuolfgango Principe sit uisus. Etsi uerò ægrè à suis
 subditis quos sibi commissos norat, auelleretur tamen cum agnati erga se
 propensissimi uoluntati multis de causis minime refragandum esse puta-
 ret, quod posceretur fecit, ac uicariatum, (ut uocant) superioris Palatinatus
 iudices præ oculis haberet, nimirum uideret quid faceret, nec hominis iudi-
 cium se exercere recordaretur, sed domini, & quodcunque iudicaret in se
 reduntaturum uereretur, timor domini cum illo esset, & cum diligentia
 cuncta faceret. Quare factum est quod Aristoteles scripsit, ut & populus,
 cum Principem Dei cultorem uideret, ei magis obediret, & Otho Heinri-
 cus Palatinus, Friderici successor, nullum in paterno ducatu Neoburgensi
 potius succedere mallet, quam Vuolfgangum. Quæ res scilicet contro-
 uersia non fuerit expers, tandem tamen eo deducta est, ut ducatus Neo-
 burgicus Vuolfgango manserit, donatioque ab agnato Othone Henri-
 co in eum collata, ac literis inuictissimi Caroli V. confirmata, ad filios su-
 perstites transferit. Defuncto uerò Othone Henrico cum possessionem
 ducatus Neoburgici apprehendisset, ad reformandas Ecclesias eius ducatus,
 iacobum Andrea ad se euocauit, cuius consilio, ea suscepit, quæ & ad
 emendationem Ecclesiarum, & Monasteriorum reformationem facerent.
 Nam, & ministris Ecclesiæ luculenter prospexit, & Scholam Laugingia-
 nam constituit, in qua non tantum doctissimos professores, sed & ultra qua-
 draginta adolescentes suis sumptibus aluit, quorum opera & ad Reipub.
 & Ecclesiæ administrationem uteretur. Nec pauperes in suo ducatu ne-
 glectos, sed piè ac Christianè sustentatos fuisse constat. Ac si præsidum
 curia, nonnulla sint aliò translata, qui ut Nanziâzenus queritur Briarèi ma-
 nibus rapiunt ex publico, id minime mirum, cum omnia tempora habeant
 exempla ueteris dicti *τὰ κείνα λάμια*. Ecclesijs itaque ducatus Neoburgici atque
 Scholis non minus piè ac rectè, quam Bipontini constitutis, subditos in pa-
 ce atque iustitia summa cum diligentia rexit, eam curam adhibens, ut mini-
 mè bellis implicaretur, belli nomen ut triste auersans pacis autem ut dulce
 amplectens. Quid etenim melius uel salutaris pace cogitari possit? Pru-
 dentio rectissime scribente.

*Pax plenum uirtutis opus, pax summa laborum
 Nil placitum sine pace Deo, non munus ad aram
 Cum cupias offerre probat, si turbida fratrem,
 Mens impacati sub pectoris oderit antro
 Sydera pace uigent consistunt terrea pace.*

Verum cum in Gallia, persecutione indies magis magisque in primo bello ciui
 lladaugescente ea ita pcederet, ut armis utrinque sumptis Germanorum auxilia
 à Condæo expeteretur, & ipse per Admirantium ueteris necessitudinis ergo
 Bipon-

1571
 “
 “
 “

Hyrcanum dux

¹⁵⁷¹ Biponte contracta, pro auxilijs ferendis sollicitaretur, opem minime denegandam censuit, cum alijs de causis, tum quod pericula in Gallijs, tandem Germanis, cum ipsis communia futura praesagiret. Vt autem in auxilijs periclitantibus ferendi, pollicitatione se facilem praebuit, sic cognita Condai ex manibus Guiliacorum dimissi liberatione, equitatum quem ducibus Alberto Rosenbergico & Iacobo Schulenburgico pro ipso conscripserat electissimum, non absq; insigni detrimento suo dimisit, cuiuslibet equitum in procinctu iam existenti, menstrui stipendij solutionem numerans. Licet uero damno hoc accepto a bellis in posterum deterreri potuisset, tamen Serenissimo Imperatori Maximiliano Christianam expeditionem in Hungariam contra Christiani nominis hostes Turcas, unanimi consensu Imperij suscipienti, proprijs sumptibus suo equitatu praesto adesse, & conseruationi uerae religionis ac propugnationi patriae, uitam impendere maluit, quam honestissimae patriaeque amantissimae uoluntatis declarandae occasionem neglexisse uideri. Ac utinam omnes eum, quem ipse tunc temporis ostendit animum habuissent, minime Christianus orbis cum Augustissimo Imperatore Maximiliano secundo de Zigethi amissione conquereretur. Siquidem cum de eius uehementissima oppugnatione in castris Caesareis cognitum fuisset, ad eundem obsessis auxilio, paratum fuisse constat. Verum horum meminisse sufficiat, cum fatales nostrae calamitates uel lachrymis uel querelis reparari nequeant, ac nostra peccata haud dubie meliores successus non fuerint meriti. Cum uero post Hungariam expeditionem domi in pace uiuens, sibi mortem cum caeteris hominibus communem esse perpenderet, nihilq; ea certius, hora uero incertius sciret, testamentum condere statuit, in quo non tantum de bonis ac gubernatione ditioris disponeret, sed & fidei suae confessionem luculentissime ederet, exemplo Patriarcharum, priorum Regum, aliorumque Sanctorum, in Bibliacis scripturis & historijs Ecclesiasticis celebratorum, qui ante discessum hac mortali uita, eod respexere, ut liberis suis ac posteris certum, firmum, clarum ac inconcussum testimonium, suae doctrinae, ac ueram confessionem fidei, tanquam haereditatem omnium maximam ac praestantissimam in terris post se relinquerent, quo ex ipsis posteritati certo liqueret, quam fidem ac religionem parentes atque maiores ipsorum amplexi fuissent, eorumque immotis uestigijs tanto melius atque constantius insistere, & non tantum mundanam, sed & spirituales haereditatem per filium Dei ex sinu patris prolatam, longeque mundana praestantior adire, & apprehensam per gratiam Dei omnipotentis retinere possent, prout id insignia exempla ueteris Testamenti, praesertim Patriarchae Iacobi & regis Dauidis, & in nouo exemplum unici mediatoris & saluatoris nostri Ihesu Christi, clare testantur ac probant, & praeter ista exempla etiam magnitudo harum rerum id per semetipsam exigit, ut quod pij ac Christiani parentes ante migrationem e terris citra mutationem bene ac pie concluderint & determinarint, id apud filios ac posteros maiorem auctoritatem habeat, & in diuturniori memoria conseruetur. Ideo ad religionem quod attinet, haec eius uoluntas fuit.

QUANDO QUIDEM, ut Christianus & pius princeps, ac in uera & saluifica doctrina Euangelij natus & educatus usque ad istam horam gratia omnipotentis Dei in ipsa permanserit, & mediante diuina gratia in eadem quoque constanter perseuerare cogitet, & aeterna atque immortalia multo magis, quam temporalia atque caduca curanda sint. Adhuc cum exemplo maiorum

fidei confessio palatini
byonini d. n. r.

Imperatore Maximiliano II. 2491

malorum ad conformem fidei suæ declarationem teneri & obligari se agnoscat, spe indubitata, eam filijs suis charissimis ac posteris, nec non fidelibus suis subditis maximæ consolationi & exemplo similis constantiæ futurum, præsertim cum hisce nouissimis perturbatissimis, tristissimis, & periculosis temporibus, multa ac uaria scandala, certamina atque dissidia enata sint, nec exiguus numerus sit eorum, qui ob illa (sine quibus ramen Ecclesia esse nequeat) à uera Prophetica & Apostolica doctrina abhorreant, & uel ea offendantur, uel dubitationum causas de ea arripiant: Ideò principio coram Deo, totòque mundo, uera & incorrupta fide, constanti ore & corde fateri se firmiter credere omnia quæ in sacris scripturis, Propheticis & Apostolicis, reuelata, docta, probata, atque fundata sint, cum uerò, Christiano, ac incorrupto intellectu, & sensu congruente cum sacris literis (uerissima ac unica norma & regula ueritatis) omnimodo acratione qua Ecclesia tempore Apostolorum, capta Christianæ fidei in symbolo, quod Apostolicum dicitur, comprehendit, & eadem postea in Symbolis Niceno & Athanasij hætenus ditra uina gratia in Ecclesijs conseruatis dilucida ac perspicua declaratione, citra additamentum repetita ac renouata sint, ac ipse in ordinatione Ecclesiastica sua iam pridem publicata, pro clariori sententiæ suæ demonstratione pro omni dubitatione amouenda, ad Augustanam confessionem exhibitam Carolo quinto Imperatori anno tricesimo, aliòsque similes litteras utiles, prouocarit. In qua fide atque doctrina usque ad ultimum bellos spiritum Deo opitulante perseverare cogitet, ut & ea super qua pariter atque ministros Ecclesiæ suæ hætenus examinari & recipi uoluerit. Et cum articulus iustificationis coram Deo, fundamentum sit nostræ Christianæ fidei, isque ab antiquo, ut & hodie uarijs modis controuersus & disceptatus fuerit. Similiter quoque de Cœna Domini ac Saluatoris nostri Ihesu Christi uariæ disputationes ac dissensiones inter discrepantes opinionibus hoc tempore inciderint, per quas etiam rectè credentes, simplices, & ut scriptura loquitur, electi seduci, uel in dubitationes atque errores pertrahi possint. Ideò se in hisce duobus articulis, in specie confessionem fidei, in sua ordinatione Ecclesiastica luculenter comprehensam sub titulo de Remissionem peccatorum, & quomodo homo coram Deo iustificetur propter meritum Ihesu Christi per fidem, & sub titulo de Cœna Domini, & sub altero incipiente ordinatione Cœnæ Saluatoris nostri Ihesu Christi repetere, minimè in dubium reuocando, prædictam declarationem esse ipsissimam atque uerissimam ueritatem diuinam, in qua sui liberi ac posteris (quos ut id faciant hoc ipso admonitos uelit, atque in posterum cohortari cogitet, institutionem paternam atque maternam urgendo) constanter permansuri, nec uel per portas inferi, uel rationem humanam, quæ in rebus diuinis captiuanda sit, & fiduciæ, & institutionis paternæ causa, minimè abduci se passuri sint. Sed que ex imo pectore æterno ac misericordie Deo patri, filio, & spiritui Sancto pro summo ac ineffabili beneficio perpetuas ac immortales gratias agere, quod se creaturam ipsius permiserabilem lapsum primorum parentum, ut & omnes homines ex ijs natos, atque in æternum exitum præcipitatos, uera agnitione suæ maiestatis, & saluifici uerbi clementer illuminarit, & per partem gratiam unici mediatoris & redemptoris nostri, cœlestium bonorum suorum, absque ullo merito suo capacem atque participem reddiderit, & in tali confessione, ex singulari misericordia cõseruarit ac cõfirmarit, & maxime, quod eo usque sibi uitam prorogarit, quoad ditionem sibi diuinitus concessam in simili fide ac confessione uiderit, gratiarum actione sui & posterorum nomine adiuncta,

De ueritate dicitur hypothesis

1571 ad iuncta, pro omnibus temporalibus beneficijs, donis, bonis ac prosperis, quibus affectus atque cumulatus fuerit. Cumque Christus unicus noster mediator atque Saluator in suo sacrosancto Euangelio in multis locis omnibus suis fidelibus seuerè ac strictè præceperit, eiusque in Dominica oratione quotidie commonefiamus, ut ex toto corde alter alteri delicta mutua ignoscat, Deo etiam nobis peccata nostra tunc condonaturus. Ideo ad exonerandam conscientiam se ignoscere omnibus tam uiuentibus, quam mortuis, singulis & uniuersis, à quibus offensus ac læsus fuerit, uel dicto uel facto, uel quacunque ratione, id in tanta imbecillitate humanæ naturæ fieri potuerit, quò omnipotens, misericors, atque æternus Deus peccata, quæ uel scienter uel ignoranter commiserit, iuxta promissionem eius, propter passionem ac mortem Ihesu Christi, quæ pro peccatis totius humani generis ex diuino atque mirabili consilio satisfacere uoluerit, sibi quoque ex misericordia & mera gratia condonare atque remittere dignetur, cum petitione ac pio desiderio, si toto uitæ suæ tempore quocunque modo præter magistratus officium sibi diuinitus commissum quem offenderit uel læserit, cuiuscunque conditionis uel status, humilis aut superioris hominem, is similiter sibi id propter Deum, ut Christiana charitas exigat, ignoscat, atque condonet. Se quoque omnem offensionem ac indignationem, si quam conceperit penitus remittere unicuique, atque mandare filijs suis dilectis, ac coniugi amantissimæ, ut itidem faciant, nec erga quenquam eorum memores sint. Hac ergo confessione ac declaratione ueræ pœnitentiæ ac contritionis, super peccatis suis præuia, in quibus tamen minimè meritum suæ salutis collocet atque reponat, solummodo omni fiducia in gratiam per Christum Ihesum Saluatorem nostrum partam recumbens. Commendare se animam ex mortali corpore migrantem, iam, & quolibet tempore, sanctæ ac indiuiduæ Trinitati Deo patri, Deo filio mediatori ac redemptori, Deo spiritui Sæcto, qui quoad in terris fuerit, rationem sui habuerit, se cõsulatus fuerit cõfirmarit ac sustentarit, & indes omnia eadẽ adhuc præstet, summo cum desiderio & attentissima religione cordis sui eum precando, ut altissimus, omnipotens, æternus, benignus atque misericors Deus, qui ipsemet dixerit: VIVO EGO, NOLO MORTEM PECCATORIS, SED UT CONVERTATUR AC VIVAT, sui misereatur, ac propter filium suum dilectum, quem ex ineffabili immensaque bonitate, unicum ac certissimum mediatorem & redemptorem constituerit, peccata quocunque nomine illa appellentur, sibi benignè remittat, se in gratiam recipiat, exaudiat & ab æterna morte liberet, similiterque ut idem saluator atque redemptor noster ab æternitate, à patre ex singulari dilectione, mirabili ac imperuestigabili diuino consilio progressus, misericordia gratiosa, iustificante ac consolatrice manu sibi adsit, ueram fiduciam erga Deum confirmet, adaugeat atque amplificet & sibi cum diuinæ uoluntati ipsius placuerit, Christianum, bonum sanumque exitum ex hac uita concedat, & tanquam perditam, attamen à se rursus in ouile reductam ouem, contra Diabolum, mortem, infernum, eiusque portas tueatur, & tandem per suam passionem & merita, suam animam ex corpore terreno migrantem in celestia atque perpetua gaudia, regna sui patris omnibus Christi fidelibus parata atque parata ducat, ferat, atque recipiat, prout ex corde credit ipsum iuxta promissionem eius certissimè facturum esse, cui utpote diuinæ ac immutabili promissioni innitatur, nec de ea ulla ratione dubitet. Induxisse quoque se in animum, assistente diuina gratia, huic ueræ confessioni inherere, & in omnibus quæ in ea contineantur constanter perseuerare, ac reliquum uitæ

Imperatore Maximiliano I I. 249

Anno 1571.

de hypotheca

tempus in ijs transigere, nec passurum se ab ijs tanquam uerissimo fundamentum, cui merito inniti debeat, abduci in dubium non reuocando, Christum liberum redemptorem & mediatorem nostrum ex gratia & misericordia sua se in his protecturum ac conseruaturum contra mortem, diabolum, propriam carnem, & omnia quae inter coelum & terram ijs aduersari queant, & sibi iuxta promissiones suas minimè fallaces, in ultima hora mortis ad futurum, quo per mortem ad uitam transire & cum omnibus Christi fidelibus caelestis gaudij particeps fieri possit. Et si (quod tamen misericors atque fidelis Deus, qui neminem ultra uires tentari patiat, ad gloriam suam clementer auertere dignetur) forte uel in nouissima hora mortis uel ante eam ex imbecillitate humana, tentationibus, afflictione, terrore mortis, aut ex alijs casibus qui sibi uel in corpore uel animo accidere possint, huic confessioni contrarium quid dixerit, fecerit, aut gestibus ostenderit. Se testari hoc eulogio (quod sano corpore atque iudicio sibi permissum sit facere) quod contra hanc confessionem ultimo suo eulogio insertam, nihil facere cogitet, sed eam, non ex capite suo, uel ullius alterius hominis, uerum ex uerbo Dei, & uera doctrina Ecclesiarum, quae super eo fundata sunt, conceptam & hauitā, mentem suam firmam, indubitā, ac immutabilem esse, in qua in perpetuum permanere uelit ac debeat, & a qua recedere ipsum non deceat. Et si quid ei contrarium fiat, aut in eam partem accipere possit, id se pro tunc, & tunc ut pro tunc iuxta praecipitum diuinum, cui id aduersetur expresse & manifestè reuocatum uelle Deum patrem omnis gratiae & misericordiae ad extremum ardentibus uotis per filium suum unigenitum mediatorem nostrum suppliciter rogando ut quod in se inceperit, id Spiritu sancto suo confirmet, atque gratia sua sibi prae luceat, ne lumen doctrinae caelestis quod in se & omnibus Christi fidelibus accenderit extinguatur, sed perpetuo conseruetur. Ex qua confessione Principis luculenter perspicitur, non solum quam Christianis cogitationibus mens ipsius paucis ante mortem annis, & antequam expeditionem Gallicanam suscipere occupata fuerit expectulari Dei gratia atque instinctu Spiritus sancti, mortem suam praeforibus esse uidentis, sed & quanta cura uerae atque syncerae religionis ad posteritatem transmittendae, flagrarit, liberos ac posteros ad similem confessionem, cohortando ut pios Reges fecisse constat. Nam ne Dauidis exemplum commoremus, qui ex hac uita migraturus, filio Salomoni Ecclesiae defensionem ac cultum Dei his uerbis commendat: Ecce ego ingredior uiam uniuersae terrae, confortare, & esto uir fortis, & obserua, ut custodias mandata Domini Dei tui, ut am-
bules in uis eius & custodias caeremonias eius, & praecipitum eius, & iudicia, & testimoniam sicut scriptum est in lege Moysis Reg. 3. cap. 2. Quam praeclearum exemplum huius rei suppeditat, Theodosius, laudatissimus Imperator, qui moriturus uocauit ad se filios Arcadium & Honorium, & regnis inter ipsos diuisis, postea utrunque admonuit, ut pietatem & diuinam doctrinam tueri & propagare studerent. Hac enim inquiens & pax conseruatur & bella conseruantur & hostes uertuntur in fugam, & trophaea statuuntur & parantur uictoriae. Ut autem Principis Vuolfgangi in uera atque syncera religione colenda & confitenda studium eximium ex hisce liquido perspicitur, sic quaecumque ad diligentissimè conseruationem & religionis propagationem facerent, ministerij Ecclesiastici conseruationem & religionis propagationem facerent, diligenter curauit. Nam cum DOMINVS ordinari, ut hi qui Euangelium annunciant, de Euangelio uiuant, & idcirco Paulus ad Galatas grauissimè praecipiat ut qui Catechizatur, communicet ei, qui se Catechizat in omnibus bonis, ipse ministris Ecclesiae necessaria stipendia liberaliter constituit, &

Anno 1571. ne ægerent, diligentissimè prospexit. Ac quo ministerium autoritate muniret
 ministros ac concionatores rectè docentes atq; uiuentes, in summo honore ha-
 buit, eos, quod plæruncq; ab alijs fieri consuevit, minimè contemnens, uel ob
 importunas admonitiones, aut increpationes auersans, sed functionis ipsorū
 longè grauissimæ atq; difficillimæ magnitudine agnita, eos ut Christi legatos
 reuerens, ac sæpius cum se uoce ministrorum quali tactum deprehenderet, di-
 ctum Apostoli ad Thessalonicenses allegans: Eos qui præsumunt diligite excel-
 lenter, propter ministerium eorum, ut cum gaudio & non gementes suo mu-
 nere fungi possint. Et tantum abest, ut reprehensionibus acrioribus ab audi-
 endis concionibus, quæ consuetis diebus haberentur alienaretur, uel retarda-
 retur, uel ipse in Ecclesiasticæ functionis munus contra mandatum Dei irum-
 pens, ministris modum concionandi præscribendum existimaret, ut etiam in
 grauissimis deliberationibus ac negotiorum tractationibus, signo concionis
 edito, diuini uerbis auditionem omnibus mundanis negotijs præponens, con-
 siliarios se ad conciones audiendas subsequi iuberet, hoc ipso non solum stua-
 dium pietatis pro se ostendens, sed & exemplo suo ad uerum Dei & sacrorum
 cultum, subditos inuitās. Verissimè etenim Chrysostomus scripsit, oculos sub-
 ditorum omnium in Principum mores conuersos esse, ad quos tanquam Ar-
 chetypum suos effingant. Neq; uerò solum ipse ad ueræ religionis curam sin-
 gulari studio ferebatur, sed & cum iuxta doctrinam Pauli, summum prætorum
 officium esse sciret, ut liberos uerbo Dei institueret atq; doceret, quomodo De-
 um uerè colerent, nullumq; luculentius uel amplius patrimonium ipsis relin-
 qui posse censeret, nihil quod ad bonam, piam, atq; laudabilem institutionem
 eorum pertineret, prætermisit, ijs præceptores præficiens, qui eos tam in reli-
 gione quam literis rectè informare, & ad omnes uirtutes Principibus Christia-
 nis dignas assuefacere nossent, ipsemet exemplo suo eos ad religionis studiū,
 ueritatis confessionem, ac ministerij Ecclesiastici obseruantiam excitans, ac sum-
 mopere cauens, ne aut uerbis aut factis, aut gestu denique ipsis malum exem-
 plum præberet, minimè ignarus, quam facile tenera ætas, etiam in his rebus
 quas parentes non attendunt, corrumpetur. Verissimum enim, id est, at-
 que manebit, quod Satyricus scribit: Velocius & citius nos corrumpunt uitio-
 rum exempla domestica, magnis cum subeunt animo autoribus. Hac solli-
 citudine de recta filiorum institutione non minorem pro subditorum liberis
 gessit, quo & ipsi uera Dei agnitione, & artibus Ecclesiæ & Reipub. utilibus
 imbuerentur, uerbo Dei edoctus, Magistratum non tantum esse custodem for-
 poris ut armentarium, cui tantum alimentorum cura, & ne alter alterum læ-
 dat, commissā sit, iuxta secundam tabulam, sed & principaliter ad officium
 eius pertinere, ut, quod Esaias dicit, sit Ecclesiæ nutritor, eiq; hospitia præbe-
 at, eam colligat atq; ædificet: ac gloriæ Dei seruat propagatione doctrinæ ece-
 lestis, quemadmodum Psalmo 102. scriptum est. In conueniendo populos in
 unum, & Reges ut seruant Deo. Quare in ducatu Bipontino Scholam Horn-
 bachianam, in Neoburgico Laugingianam piorum Regum exemplo fun-
 dauit, in que ijs, ut diximus, tenuiores suis sumptibus fouit & bonis artibus e-
 rudiri curauit. In reliquis quoque erga subditos talem se exhibens, ut licet
 delicta seuerè puniret, ob humanitatem & benignitatem tamen amari mere-
 retur. Ad eò enim accessu comis atq; affabilis erat, ut neminem quamuis infir-
 mum à colloquio reijceret. Et si interdum offenderetur uindictæ cupiditate,
 atque iracundia repressa, benignè offensiones condonabat, iræ minimè tenax,
 sed æque placabilis, atq; ad eam procliuus, exemplo heroicarum naturarum,

Imperatore Maximiliano II. 2495

quæ quò præstantiores, generosiores, Deicq̃ similiores, eò sunt mitiores & 1571
 placabiliores. Cumq̃ aliorum Principũ de securitate ferarũ edictorum transgressiones à quibusdam seuerius, quàm uel æquitas, uel humanitas, uel diu-
 turnitas imperij ferret, non tantum pœnis pecuniarijs, tormentis, ac quæstio-
 nibus puniri, sed etiam ius saluarium pro libidine multorum usq̃ ad extre-
 mum supplicium extendi pessimo exemplo cognouisset, ipse, qui feras à pa-
 rente & rerum omnium autore Deo in promiscuo usu rerum relictas ex sa-
 cris literis didicisset, & eiusmodi ius magis ex Leguleiorum quorundã, pro-
 derantium sententia atq̃ consilio promanasse intellexisset, ita eius asperitatẽ
 moderatus est, ut neminem nisi peccandi licentiã assuetum unquã multa-
 rit, & à reliquis asperioribus pœnis corporis semper sibi temperarit, memor
 Harmoniã de qua Salomon præcipit Ecclesiast. 7. Ne sis nimium iustus &
 & ne sis nimium impius, hoc est, nimium indulgens. Quia nimia iustitiã se-
 ritas in Tyrannidem transit, quam desolatio sequitur, sic nimia indulgen-
 tia seu lenitas impietatis omniumq̃ scelerum fomes esse consueuit. Et hæc
 de ratione ipsius in gubernandis subditis dixisse sufficiat. Erga uicinos in
 pace atq̃ concordia cõseruanda qualis fuerit, prolixius dici minime necesse
 est. Erã enim ut Satyricus scripsit:

de byouino

*Inter finitimos uetus atq̃ antiqua similitas
 Immortale odium & nunquam sanabile uulnus.*

Tamen ne inuocationem incensis odijs turbaret, sed & conscientia & com-
 mani tranquillitati Reip. parceret, & priuata quieti consulere, sæpẽ de iu-
 re suo celsit, controuersarum definitionem, aut bonorum uirorum arbitrio,
 aut ordinariorum iudiciorum determinationi permittens. Ex quo factũ est,
 ut bellorum occasionem, toto gubernationis suã tempore alijs præscinde-
 ret, & subditos in pace conseruaret, non iracundia uel priuato dolore arma
 capienda esse dictitans, sed necessaria defensionis causa ac priuatos dolores
 publica utilitati condonandos statuens. In coniugali cõcordia alenda ac cõ-
 seruanda studium eius notissimum est. Nam cum uxore cõcordissimẽ uixit,
 omni officiorum genere eam demulcens, incommoda matrimonijs si quæ
 inciderent, patienter ferens, ac infirmitates sexus muliebris æquo animo dis-
 simulans, thori matrimonialis iura sanctissimẽ seruans, atq̃ uxoris & libero-
 rum curam habens, & hoc ipso pietatis amorem declarans: Nam quo quisq̃
 pietatis amantior, hoc est, φιλοστοργώτερος erga uxorem ac prolem. Alias opti-
 mi Principis uirtutes uel dotes in præsentia cõmemorare minime nostri est
 instituti. Veruntamen φιλοπονία ipsius in rebus agendis & eloquentia in ne-
 gotijs explicandis, minime silentio prætereunda esse uidetur, quarũ illa tâta
 erat, ut in meditatione eorum quæ uel alijs Principibus rescribenda uel sub-
 ditis respondenda essent plus operæ studijsq̃ poneret, quàm nullus fere suo-
 rum consiliariorum idq̃ ut fieret noctes diebus continuaret. Eloquentia
 uero tanta erat, ut nulli Germaniã Principum cesserit, ac nisi tam illustri lo-
 co natus fuisset, Cancellarij munus, inferiore loco constitutus insigni cum
 laude obire potuisset. Tantis uirtutibus animicq̃ dotibus ornatus cum esset,
 ac summa cum laude pietatis atq̃ iustitiã multos annos gubernasset subdi-
 tis charus, alijsq̃ Principibus gratus, tandem in tristissimum ac funestissi-
 mum civile bellum Gallicum tertium, non tam bellandi cupiditate quã stu-
 dio afflictis in Gallia succurrendi, pertractus est. Nam cum statim post exces-
 sum illustrissimi Principis Iohannis Casimiri Comitjs Palatini Rheni ex Gal-
 lijs pacificationis eius interuentu constitutæ leges uiolarentur, ac Rex Na-

1571 uaræ, & Condensis in tam difficili tēpore Vuolfgangi opem atq; auxiliū
 implorarent, hic qui fauitiā, quæ passim exerceretur, nō intra Galliæ fines
 saltem substiturā, sed & successu temporis ad finitimas regiones progressurā
 præuideret, homines, quorum causam ab initio, ut diximus, probarat, in an-
 gustijs uersantes minimè deserendos esse duxit, maximè alijs causis acceden-
 tibus, quas superius exposuimus, licet qui id bellum ei dissuaderent nō per-
 pauci essent. Etsi uerò belli suscepti euentus, magis aliorū dehortationibus
 ac prædictionib. quā cōsilijs ipsius responderit, tamē eius uoluntas propie-
 re i minimè, uel culpāda, uel exagitanda uidetur. Nā sapius sapiētissimos in
 cōsilijs suis falsos, & historiarū, & experiētis exempla testantur, ita ut inde
 hæc dicta nata sint: OPTIMIE COGITATA SAEPE PESSIME CADUNT.
 & ἡμῶν τὰ κείνη καὶ σφόδρα σφώτερος, id est, errat etiam is qui sapiente sapientior est,
 iuxta Aeschyli sententiā. Nec horum dictorum ueritatē Ethnicis exemplis
 Periclis, Themistoclis, Alcibiadis, Demosthenis, Pōpeiij, Ciceronis, & mul-
 torum similibus confirmari opus est, qui cum sibi persuaderēt, quod optimè
 Rebus pub. cōsulerent magnis & se malis, & Respub. perniciosissimis bellis, peri-
 culosisq; mutationibus implicauerunt. Quanti errores pientissimorū Regū
 ac prudentissimorū gubernatorū in sacris literis nobis pponuntur. Nam ut
 Ezechiae Regis sanctissimi exemplum prætereā uehementer errantis ac De-
 um offendentis thesauros suos legatis Babylonijs ostendendo. Iosias, cui se-
 ptio bene monenti, bellum minimè necessarium cupiditate & cæca spe in-
 tensus Iosaphat factō fœdere cū impio Rege Achab, ob auxilium latum, quā
 grauius à Propheta Iehu obiurgatur. Machabæi pietate, fiducia in Deū, ani-
 miq; magnitudine & prudentia paucis inter clarissimos Ducibus celsere,
 nihilominus uerò in suis cōsilijs eos grauius hallucinatos fuisse uidemus.
 Quam enormiter enī lapsus est egregius ille Heros Iudas, cū post præcla-
 rissimas uictorias exitiale sibi suiq; populo fœdus cū Romanis inijit. Nec er-
 ratis caruere Simonis prudentissimi & Ionathæ fortissimi uiri actiones, quo-
 rum ille sub specie amicitiae à Ptolomæo Hierichuntis præfecto ad conuiuiū
 inuitatus, cum uxore & duobus filijs Matathia & Iuda nefarie occiditur, hic
 uerò cū sibi fraudulenter sub simulatione amicitiae persuaderi ab hoste Try-
 phone passus fuisset, ut exercitum quadraginta milliū dimitteret, secūq; Pro-
 lemaida ueniret, ab homine perfidissimo cōprehensus, cum omnibus socijs
 æquē ut frater crudeliter interimitur, magno Israhelici populi luctu, neu-
 tro memore Epicharmi istius dicti *μὲντοι ἀπιστῶν τὰ πάντα γὰρ ἄθρονα φρενῶν*. Cū
 ergo mens humana multo imbecillior, maioribusq; tenebris obducta sit,
 quā ut omnes casus qui in reb. humanis multiplices, uarij, & perplexi sunt,
 prospicere, & rerum euentus, qui à solo Deo dependent, regere possit, sicut
 Sapient. 9. Salomon dicit: Quis poterit scire, quid uelit Deus? Ideo Deum
 rogemus, ut ad suam uoluntatē nostra cōsilia dirigat, eiusq; cognitio, fides,
 & timor, nostris actionibus, tanquam rectrix præluceat, ut Dauid inquit: Te-
 stimonia tua sunt consiliarij mei, & Philosophus benè dixit: NULLA EST
 FOELIX GVBERNATIO SINE DEO. Verū de hisce satis. Cū ergo Vuolff-
 gangus suæ sententiæ de non deserendis afflictis in Gallijs insistens, cōpara-
 titis quanta potuit fieri celeritate, rebus ad expeditionem necessarijs, cōpara-
 quitum millibus septem quingentis & nonaginta sex, peditum millibus co-
 tidem, septingentis & quadraginta sex, in Burgundiam peruenisset, in tran-
 situ Diuionensis urbis apostemate in crure enato, initio malè habere cœpit,
 ac ei, ob curas, uigilias, & nimis uehementem corporis agitationem, febrī
 causo.

Imperatore Maximiliano II. 2497

causonica, ut uocāt octauo lun. accedēte, ipse sacrosancta cœna Dominica, 1571

iuxta institutionē Christi tanquā saluberrimo uiatō ad uitæ æternę migratiōnē nono die Nesselunij sumpta, die 11. Iunij, hora 7. pomeridiana ibidem in-
ter manus comitis Ludouici Nassauiensis in uera Dei inuocatione spiritum
quem à Deo acceperat eidē reddidit. Admiratio sequenti die ad ipsum inui-
sendū aduentate, atq; corpus exenteratū balsamoq; conditū, cuius intestina
in tēplo Nesselunensi recōdita fuere, Engulemum trāsferri curante, id & Gal-
lis & Germanis comitantib. Repositum uerò isthuc, quā diu illic māserit, &
qua ratione translātū sit, cum antea exposuerimus, denuo repeti necesse non
est, hoc saltem ijs addimus, obitū eius, ut multis luctui, sic aduersarijs eius gau-
dio fuisse. Cadauere uerò Meisenheimiū trās lato, particula testamēti quā an-
tea retulimus, cum illic, tum in omnib. utriusq; ducatus tēplis, populo pre-
lecta fuit, atq; ut in fide ac religione percepta, exemplo Principis p̄sisteret, cō-
monefactus. Atq; ita Vuollgāgus Princeps optimus sano ac prudētī consi-
lio filiorū munimēto auito illatus, quiescit, expectās gloriosam resurrectio-
nem, cū omnisbus Christi fidelibus. Vxorē habuit, ut antea diximus, Annam
Philippi Landtgrauij Halsiæ & Christinæ Georgij Ducis Saxonie filia, filia,
ex qua post se reliquit, liberos superstites, filios quinque, Philippū Ludouicū,
Iohannē, Otthōnē Henrichū, Fridericū, & Carolum, Filias totidem, Christi-
nam, Elizabetham, Barbarā, Mariā, Elizabetham, quę soboles ipsius
ut prosperetur, secundetur, augeatur, atq; honorificetur, faxit Christus, eāq;
in uestigijs parētis cōseruet. Vixit Vuollgāgus annos circiter quadraginta
tres, omnium piorū iudicio longiore uita dignissimus.

Vicesimo nono Septēb. qui tacer erat Diuo Michaēli, Solis aspectus per
totā ferē Germaniā ualdē tristis, rubicundus, & ueluti sanguinolentus fuit.
Eodem uerò die Moschouitā inaudita Tyrānide in Riualiensis Liuonicos,
quos per aliquot menses obsederat s̄uissē proditum est, & agitata inter con-
fœderatos consilia, de Turcica classe inuadenda, ut iam dicemus.

Septimo Octob. qui erat diuæ Iustine sacer pugna naualis inter Christianā
& Turcicā classē cōmittitur, in qua admirabili diuini numinis potētia Chri-
stiani tantam uictoriā retulere, quanta uix pōst hominū memoria ulla cōtra
barbaros Christianis concessa legitur. Etsi uerò rei gestę series à quā plurimis
luculenter atq; prolixē descripta extet, breuiter tamen eam & nos quoq; hic
prosequemur, ut & immortalis ac præpotētis Dei, huius tātī boni, ut & alio-
rum omniū honorum autoris beneficiū agnoscamus, & fortissimis ac clarissi-
mis uiris, q; periculum à nobis omnib. uitæ suæ periculo depulerūt, & qui bar-
baris in nos irruentibus iter corporibus suis ocluserūt, pestemq; ac perniciē
quam illi Christianis machinabatur, in ipsorū capita conuerterūt, debitus ho-
nos pro noua ipsorum uirtute tribuatur. Cum itaq; Sultanus Selymus, bello
Venetis indictō, nō tantū Nicoliam ac Famagustā, quam ueteres Salamin di-
xere, uel expugnasset, ut superius exposuimus, sed & expugnatione florentis-
simæ insulæ elatus, suburbij Zazynti & Cephalentię incensis, & afflictā o-
mni genere excursionis Dalmatia, Corcyraq; deuastata, ita omnia incendijs
sanguine & captiuitate hominū infestaret ut nihil à Venetijs ultra sex millia-
ria Germanica tutū esset, & multi Turcarū classē singulis momentis aduen-
tatem expauescerent, indiesq; classis hostilis cresceret. Veneti qui de tuen-
do suo dominio ac repellenda Tyrānide Turcica solliciti, Pontificē Maximū,
Hispaniarū Regem Philippū, regulosq; Italiæ præcipuos, ac Melitēses equi-
tes in belli societate pertraxissent, omnibus modis uti cōsigeretur sollicitare
non desisterunt, cū tempore Turcicæ potētiae dato, quo ea processura esset,

*De bap̄tmo Jun. in galha
moctuo.*

1571 prudentissimo presagio prouiderent. Erat uero eo tempore Christiani foederis classis Messinae urbe Siciliae, Papae triremes duodecim, Regis Hispaniarum octoginta, naues uiginti duae, Reipub. Venetae centum & octo, naues duae, Triremes maiores, quas Galeazas uocant, sex computatis una cum Hispanis quatuor Melitensibus, itidem Florentinis, Sabaudis, & Genuensibus triremibus. Cum uero Christiana classis illic subsisteret in magno metu: maiore uero spe, factum est concilium militare inter proceres, cui praeter tres Imperatores Iohannem Austriacum Generalem ut uocant, Marcum Antonium Columnam & Sebastianum Venerium Venetum praefectum, interuenere commendator Maior Castiliae Ascanius Cornia, Andreas Auria, Augustinus Barbarigus, Marcus Quirinus, Antonius Canalis Veneti, & Secretarius Reipub. eiusdem. Interdum etiam Principes Urbini & Parmensis, Paulus Iordanes, Ursinus, Marchio S. Crucis & alij complures. In quo concilio licet multis ultrò citroque disputatis, nihil conclusum fuerit, fundamenta tamen earum actionum, quae postea subsequuta, autore Ascanio Cornia facta fuere. Is enim cum usu rei militaris ualeret, & proximis annis Melitae à Turcis obsessae egregie succurrisset, deliberatione an ne de rerum summa dimicandum nec ne: proposita, ita dixit.

SERENISSIMI DOMINI MEL, Existimo, Imperatorem solum in tribus casibus fugere, & detrectare debere dimicationem. Primò cum damnum occubentis exercitus superat beneficium à uictoria expectandum. Exemplum est cum Dux Guisianus oppugnaturus Neapolitanum regnum aderat, imprudenter factum fuisset ab Albano Duce, confligere si tentasset: ille enim solummodo copias amittere poterat, nos una cum his florentissimum regnum. Item si longo tempore copiae hostiles durare nequeant, qua de causa pater tuarum celsitudinis felicis memoriae in bello protestantium ad Ingelstadium noluit concurrere, incitantibus multis: ultimo cum impar esset praelium, superioribus nimirum aduersarijs. Sed nos nisi confligamus, indies pulcherrimarum regionum raptationem & amissionem sperare debemus. Turca & durare potest, & nos uti possimus metuo uehementer. Et quanquam si succumbimus, admodum debilitemur, uti prudentissimè qui ante me dixerunt allegant, quibus etiam dono, Hispanos & Italos quos habemus maiori ex parte non esse ueteranos, & Germanos in mari inhabiles: tamen nec illorum sunt ueterani omnes, nec plures, nec illorum triremes cum Venetis, nec praesides triremium cum hisdem, qui plurima foelicissimè in mari confecerunt. Quare fortunam quae in omni re plurimum ualet, & auxilium Dei periclitandum capseo. Ideoque omnia ordine & rectè prouideamus, ne in facto consilium capere cogamur & nostrae perturbationis origo & fons ipsimet simus. Haec est mea opinio, saluo meliori iudicio eorum qui melius me sciunt. Itum est in illam sententiam domino Odescalco legato Pontificis Romani eam approbante, & Venetis uti necessariam summis laudibus prosequentibus. Ergo omnia quae ad praelium spectare uiderentur praeparata. Et leges re ad certamen cum hoste ueniente haec praescriptae fuere. Acies dextra quinquaginta tres triremes habeto, Doria eius praefectus esto, ac pro symbolo militari uiride uexillum gestato.

Media acies sexaginta sex triremibus constato, Duce Iohanne Austriaco, cum uexillo asturei coloris, cornu dextri quinquaginta quinque triremes continentis Augustinus Barbarigus Venetus praefectus esto.

Haec acies eodem ordine procedunto, eosque subsequitor Marchio S. Crucis albo uexillo triginta triremibus.

Iohan-

Imperatore Maximiliano II. 2499

Iohannes de Cardona octo triremibus circiter uiginti uel triginta millia- 1575
ria ad explorandam hostium classem præcedito.

Tam duces quam milites in hac classe Christianam uitam degūto, spe atq̃
fiducia, ut cū pro gloria Christi pugnēt, Deum Opt. Max. eos minime deser-
turum, sed pugnantibus uires certamq̃ uictoriam, occumbentibus Paradi-
sum atq̃ æterna gaudia, superstitionibus immortalem gloriam largiturum.

Capitanei classis summa diligentia prouidento, ut tam arctē triremes iun-
gantur, ne hostium impressioni aditus pateat.

Quælibet triremis ad prælium instructa esto & catacopia quæ fregatæ
uocantur, ad earum inspectionem disponuntor.

Inter acies ac cornua tantum spatij relinquitor ut tribus uel quatuor tri-
remibus accessus pateat.

Classem, sex maiores triremes uel Galeazzæa quidem unamquancq̃ aci-
erum binæ, præcedunto, ita ut mediam aciem circumdare queant.

Franciscus Duoda Capitaneus maiorum triremium eas ita regito, ne in
hostium aciem irrumpant, sed semper ante aciem eiaculatione tormento-
rum, hoste offendendo occupentur.

Ad eiaculationem tormentorū quod attinet quilibet capitaneus prospici
to, ne ea displodantur, nisi magno cum hostium damno atq̃ incōmodo, sem-
perq̃ duo ictus usq̃ ad inuasionem triremium hostium asseruantor.

Marchio S. Crucis ad subsidia laborantibus ferenda destinatus ijs qui o-
pe omnium maximè indigere uidebuntur pro sua prudentia succurrito.

In hac classe celoces seu fregatæ quadraginta armatæ militibus sunt, in-
minora aggrediantur, nisi aliud ipsis mandabitur.

Hiscæ ita conclusis atq̃ decretis 16. Septemb. Messina discedunt, atq̃ Cor-
eyram uelificantes, ex relatione Catacopij Gildandradæ cōmendatoris missi
ad explorādum ubi hostis subsisteret cognoscūt, hūc in portu Lepanti olim

Naupacti dicti, se cōtinere. Quo Austriades cognito 28. Septemb. cōcilium
conuocat, & nūquid hostis insequēdus sit, deliberat. Ibi uerò maior pars, ma-
ximè uerò Doria grauissimis de causis statuit, ab insectatione desistendū ob

incōmodum anni tempus, quod classis Christiana tēpestare facili momento
dissipari queat, & eundem nauigatio quæ anno superiori euentū sortiatur,

tempestatumq̃ ut in extremū periculū conijciatur, & quod Turca in locis fi-
nitimis subsidia maxima habeat, portum Naupacti in quo non facile offendi

queat occupet, ac cōmemorato præter hæc infortunio quod Christiani Gar-
bis & Algiri perpessi fuissent, ere censet, uel Margaritini uel Soppotā, uel

Nouū Castellum simul uel separatim obsidere. Aliaq̃ multa his addita ferūt
tur in eādē sententiā, quæ omnia cōmemorare nimis longū foret. His Se-
bastianus Venerius classi Venetę præfectus omnino cōtrarius fuit, multisq̃

precibus & obtestationibus adhibitis Iohanni Austraco auctor fuit, ne præ-
claram adeo rei bene gerendæ occasionē diuinitus oblatā e manibus dimit-

teret, aut tam instructa classe, tam paratis militū animis cū hoste cōgredi du-
bitaret, qui ita uicinus esset, ut paucorū dierū nauigatione sine periculo ad

eum perueniri possit, haud quaquā uerò ita cōparatus, ut metum coniun-
ctis propè atq̃ unitis Christianorum uiribus incutere debeat. De oppidis &

castellis quibusdam expugnandis quod dicatur, neq̃ operæ prætium, neque
rem tanta classe satis dignam uideri, haud ista leuia curanda, sed ea ante om-

nia aggredienda quibus totius belli summa uertatur. Ab hac sententia ne-
quaquam abhorrens Austriacus, ne quid tamen iuuenili temeritate præci-

1571 pitare uideretur, amplius se deliberaturum, & sequenti die responsurum dixit. Cuius prima luce, cum ad eum Venerius redisset, & in eandem sententiam qua priore die uerba facere coepisset, finire eum Austriacus passus non est, sed paratum se esse interlocutus est omnia tentare & facere, quo praelij cum hoste committendi potestas fiat, neque dubitare, quin hoc consilium a Deo ipso inspiratum salutare, & ipsis & uniuerso orbi Christiano futurum sit. Iussit igitur, ut in proximam diem ad nauigationem parata essent omnia, ea tricesima Septemb. fuit, qua cum e Corcyra clasis discessisset, quinque dierum spatio prouecta circa Lepantum constitit, ubi cum biduum ferè aduersus uetus conflictaretur, de reditu rursus coeptum fuit. Sed Augustinus proximus Barbarigus, a prefecto classi Venetæ (illi prouiditorem uocant) Austriaco multis rationibus persuasisse dicitur, ut manere, & mox ad futuram pugnandi occasionem expectare uellet. Hanc optatam adeo septima Octob. dies secum attulit. Curzolim iuxta, qui locus inter Zazynthum & Lepantum in Ionio mari est, consistebat clasis Turcica. Inter eius quoque Principes cognitio Christianorum aduentu orta disputatio, ecquid factio opus esset? Si enim immobilis consisteret, aut paululum refugeret, ne a confederatis intercluderetur, uerebantur. Prælium uero cum instructissima classe sine maximo periculo iniri non posse præuidebant. Ac quidem Pertau Bassa Imperator terræ, Siroccus alijque ueteres conplures duces, ne dimicaretur summopere dissuadebant, quod cum Christiana clasis uno duce gubernaretur, ac in aggrediendo promptissima esset, expectandam occasionem quo ad ea dissiparetur, censerent. Tum uero inter alios Hassam Bassa filius Hariaden Barbarossæ accepta licentia dicendi ita locutus fuit.

DOMINI SUPER OMNIA POTENTES, ipsidemque summis beneficijs affecti a Maiestate inuictissimi Caesaris nostri, cupientibus satisfacere gloriæ & uoluntati ipsius, quæ est umbra & spiritus Dei, qui uiuat in secula seculorum necessario nobis est dimicandum, uobis polliceor easdem, & eodem modo esse coactas has canum copias, quales ante 30. annos fusæ & incatenatæ fuerunt, a præstantissimo patre meo Hayradin Bassa Barbarossæ, ipsidem in pelagis, qui non ferent aspectum nec impetum nostrorum militum, sed præ pusillanimitate animo deficient. Nullus est inter eos amor, non obedientia, non neruus disciplinae militaris, sed a diuersis nationibus, & ritibus inimicis & exosis. Sunt diuersorum Principum triremes ad ostentationem solum, non ut se periculo exponant, cum alter alterius perniciem clanculum uenetur. Summam uirtutis est, quod egregie blasphemant Dei nomen, sunt etiam (ut & hoc uirtuti illorum ascribatur) pulcherrimis indutis uestibus, pleni pecunijs infinitis: non sunt quales sumus nos, contumeliam diuini nominis exhorretes, alter alterum diligentes & reuerentes, & uni Domino fideles, qui est semperque erit uictor & triumphator. Habemus ducentas octoginta perfectas triremes, cum illi ultra centum quinquaginta non habeant, ut a Caracosa relatum est uerissimum. Quare qui uolunt satisfacere uoluntati & honori Imperatoris nostri eamus.

In eandem sententiam uerba fecerunt Ochiali Aphricæ minoris, quæ uulgo Barbaria dicitur gubernator, & post eum Cayabeg, Sangiaccus Smyrnæ. Sed contra sentiebant Siroccus Sangiaccus Alexandriæ, & Carabuch. Sangiaccus Honrifarenus, & maxime Mahemet Bey Eubœæ insule, Sangiaccus olim Belesbey Barbariæ filius Bassæ Salarays, qui instimulatus a contententibus nihil ueritus, ita locutus est. Certè in ueritate miror discursus acutissimos Hassam Bassæ militis obediētissimi & maximi prefecti Regis Regum qui est ambidexter gladius dextræ diuinæ, ac uiuat in æternitatem seculorum. Sed non

Imperatore Maximiliano II. 2501

non mihi omnino persuasum est, hostem aduenisse sine ratione bene subdu-
cta: Nam agitur de pelle illorum, & residuo regnorum suorum & prouincia-
rum. Ergo non sit probabile, si adeo essent male instructi eos prorumpere ad
manifestam sui perditionem, & quod Caracosa egregius miles retulit, non
uideretur quod hoc anni tempore ex Sicilia ueniant quærentes inimicum ut
fugiant, & non, ut audacissimi fortunam suam periclitentur. Non est, simile,
Ve ante triginta annos, cum Rex Hispanorum potentissimus omnes suas se-
lectissimas copias, & proprium fratrem filium magni Caroli V. miserit, & Ve-
neti sint uulpes, si maxime nos simus Leones: Qui unico momento, & alex-
sima omnia sua recuperare contendunt. Et longissima oratione minutis-
sima omnia persequutus, dissuadebat: Placuit Pertau Bassæ oratio prudentis
ducis, & Carabuch, & Siroccus Sangiachi laudabant eandem, sed Ochiali-
nus & Ali præfectus iusserunt legi mandatum Selymi in contrarium. Quo
facto, uisum est eam ineundam esse uiam, quæ uiros fortes & militares & ita
si ministros Principis magis deceret & prælio experiendum esse potius an-
cipiti, quam turpem fugam arripiendam. Speculator ergo, præmissus notifi-
catus Pirata Caracosa cum de centum 40. tantummodo hostium triremibus reu-
lisset, uehementius omnium animus ad præliandum incenderat. Fefellerat autem
illum, naues onerariæ, ut reliquarum triremium profus conspectum tollerent.
Septima igitur Octob. triremes septuaginta circiter progressæ sunt, præli-
um ultrò exposcentes, ratæ hac audaciâ territum iri hostes, ut aut fuga sibi con-
sulerent, aut minus animose confligerent. Sed contra omnia acciderunt. Con-
spectu enim illarum triremium inflammatis confœderati sine mora in illas
impetum facere censuerunt. Iohannes ergo Austriacus iubebat uiros rei ma-
ritimæ bellicæque iuxta peritos malum conscendere, ac omnia diligenter ex-
plorare & earum numerum quoad eius fieri posset obseruare: Illi qui in terrâ
emissi erant, magna per celoces accurrebant celeritate, idem quod primi con-
firmantes. Iubebat etiam ex Regia sua triremi tormentum bellicum exo-
nerari, & reliqua ædi signa quæ conuenerant, ut pugnae indicia essent, tem-
poris quo suum quemque triremem oporteret capeßere locum & ad pugnam sese
expedire. Ipse conscensa celoce una cum Ludouico de Cordona magistro
equorum & Iohanne Soto Secretario huc illuc uolitando colligebat in unum
triemes uariè à se inuicem dissectas, ac omnia celeriter satagerent manda-
bat, hortando nunc has nunc illas, essent memores se non regum cupiditati
operâ nauare, sed sibi singulæ suæque incolumitati, ac ipsi denique Deo alacres
secum pugnam capeßerent, ac multa in hanc sententiam incredibili & supra
æratem dicendi efficacia animoque in medium adducendo. Conuenerat inter clas-
sis Principes ante triduum, ut pugnae tempore rota classis diuideretur in tres
ordines & singulis binæ quadriemes præponerentur ut tormentorum bellicorum
quibus abundant uel ac multitudine impetum in hostes faciêtes ordines eo-
rum disijcerent. Quapropter ipse Iohannes Austriacus trāsuolabat ad dictas
quadriemes, quæ classem sequebantur ac mandabat, incitabat, ac hortabat, ut
quæ celerrimè ad sua loca transerent, in quo sanè nullius opinionem uolunta-
temque fefellerent. Reuersus inde, classis Principes huc illuc amandabat, præ-
& Augustinum Barbarigum, qui sinistro, quos hortabat ut suam quisque tri-
remem paululum extra ordines ut conuenerat, educeret & pro se quisque
suas triemes in ordinem redigeret, pugnae expediret. lento uterque
passu progrediretur, ipsasque triemes quam possent maxime coniunge-
rent ac coarctarent. Hisce peractis reuertebatur ad suam Regiam, incitan-

1571 do uoce ac gestu capitaneos ac milites earum triremium, quartæ puppis in
 reditu præteruolabat, qui sanè unanimi clamore & suppositione incredibi-
 lem ostendebant pugne cupiditatem, ubi ad suam triremem uentum erat,
 uidebatur sibi quod dicta duo cornua non satis bono progredierentur or-
 dine, ideoq; per celocem emittebat commendatorem maiorem Castilia, ut
 ea quid factu opus esset moneret. Itidem mittebat ad Marcum Antoni-
 um Columnam Pontificiæ classi præfectum, ut suas triremes in corpus ut
 uocant classis adduceret, sibiq; se coniungeret quàm posset fieri arctissimè.
 Interea classis Turcica non in solitos ordines (solent enim esse semilunares)
 sed nostris similes deducta erat, utraq; uerò lentè progrediebatur. Nostra
 quidem propterea quod Iohannes Austriacus afficeretur dolore, quod
 Marchio S. Crucis qui à tergo triginta ducebat triremes, nondum aduene-
 rat, & quod Iohannes de Cardona qui exploratum præcesserat celoces quæ eos
 remibus à classe dilapsus esset, ad quos tamen amandabat celoces quæ eos
 hortarentur, ut quanta possent celeritate sibi præstò essent. In quo etiam
 nihil ab ipsis prætermisum fuit: Nam sub horam duodecimam uterque
 nostræ classis in conspectu erat, quo tempore sex quadriremes de quibus di-
 ctum est à classe Turcica aberant bellici fortè tormenti iactu. Hoc loco Iohannes
 Austriacus iussit Tibicines & Tympanistas pugne signum dare, &
 confirmauit animos suorum militum formulis militaribus. Denique inge-
 nue procumbens Deum breui oratione precatus est, ut sibi dignaretur illa
 die uictoriam contra suos hostes concedere, quod piū pietissimè classis Im-
 peratoris exemplum, ceteri reliquarum triremium capitanei imitati sunt.
 Quo factu, plenis remis in hostem itum fuit tanta animorum contentione &
 promptitudine, quanta uix aliàs milites cum hoste congressi sunt. Tormentum
 primum bellica exonerabantur, infinito numero & prægrandi strepitu,
 denique suum quæq; locum egregiè tutata est. Ipse etiam Iohannes Austriacus
 cum Regia Turcica per uexilla quæ eminentius reliquis ferebat, quo
 cognosci posset, suam iussit in eam dirigi, ac maximo impetu in eam delata
 est, infectisq; armis concurrunt. Cum Regia Turcica septem alia ueniebāt,
 omnes unā nostram Regiam petentes. Nostra à puppe erat capitanea ut uo-
 cant commendatoris maioris & Patrona ipsius Iohannis Austriaci. De-
 xtrum latus Pontificiæ, sinistrum Venetæ clauderant. Sic inter se hæc tri-
 remes commissæ dici non potest quanta animi magnitudine constantiaq;
 utrinq; dubio fati euentu bellicæ fortuna multo tempore certatum sit, do-
 nec elapsa iam hora cum media, appareret nostras potiores fore partes. Iam
 enim à prora latum peruenerat ad puppim nuncium, Regiam Turcicam
 nonnullos ex nostris ingressos esse, & indubitatum in ea classis parte suæ cel-
 situdini uictoriam attulisse. Hic ergo Iohannes Austriacus mandabat le-
 ta omnes repetitaq; uoce exclamarēt, VICTORIA, VICTORIA &c. quam uo-
 cem reliquæ triremes, quæ uicinæ erant, excipiētes alacri uoce imitatae sunt,
 quippe certò iam uidentes uictoriam penes se futurā. Superata igitur Tur-
 cica Regia cum alijs sibi uicinis, ipse cum alijs nonnullis, Pontificiæ præfer-
 tim & Venetæ se extra ordines subducens, ad dextrum cornu transuolabat,
 in quod ingens hostilium triremium agmen ferebatur, exonerās in ipso tra-
 iectu in multas sibi obuias triremes tormenta bellica, quibus illas aut submer-
 gebat, aut cōficiebat, aut ad deditiōnē cōpellebat. Quod Turcæ animadu-
 erentes paulatim inde se subducebāt, ne quicquā isthuc fortunam experti, sed
 iam sinistrū cornu quod propè terrā erat, circumfusum triremibus hostiū extreme
 aliquandiu laborauerat. Huc etiā Iohannes Austriacus cū dictis triremibus
 transcur-

Imperatore Maximiliano II. 2503

transcurrebat, suppetias ferens militi ob uulnera & laborem, non tam fello ¹⁵⁷¹ quam animam exhalanti. Sed ne hic Turcæ impetum sustinere poterant, quamuis aliquandiu reluctarentur. Expansis ergo subito uelis fugam arripiebant rectâ occidentem uersus in apertum mare traiecturi, quamuis ob nostrorum hominum uirtutem nec sui salutem comparuere, Iohannes Austriacus enim arreptis quot poterat triremibus, & unâ cum illis Iohannem Andream Doria, Marchionem S. Crucis, generales triremium Neapolitanarum remis incumbebat, ut hostem prohiberet, ne promontoriû quod albacpe omnino falsus est. Ex omnibus enim hisce triremibus octo tantum uel circiter elapsæ sunt, quæ altius se magno cum periculo in uentum exonerat. Cæteræ in terram appulsæ, nostris prædæ fuere Turcæ fuga terrestri uitæ salutem sibi conciliantibus, Triremes uenti beneficio elapsas, nostræ non sunt inseguræ, & quod remiges defatigati essent, & nox ingrueret, ac multi succubuerant, uel aliâs malè mulctati essent, multi etiam exempti erant compeditibus, ut militis locum supplerent. Cæteræ interea classis triremes nihil uel operæ uel diligentia omittébât, ut ad unam omnes hostiles triemes subigere possent & inuincere, cui illorû studio euentus felicissimè respondit. Iohannes Austriacus in uicinum se recipiens portum, celocem ad cæteras, quæ sitignificaret idè & ipse faceret, mittebat. Hæc pugna illius naualis Castraphe tosiior, aut in qua maiori animorû armorûq; cõtentione cõcursum sit, utriusq; multis indicijs spem uictoriæ haud dubiam facientibus. Erant in nostra classe, Triremes ducentæ, quadriemes sex, Naues quas Holcadas uocant, uiginti, quæ tamen pugna non interfuerunt quod ob placidum uentû temporari adesse non possent. Cæteræ biremes, lyncres & celoces fuere, quæ tamen si in pugna parum possunt, tamen ad summam rei haud leue momentum adferre uisæ sunt. Militum hisce imposita erant uiginti duo millia ex uarijs nationibus collectorum, uidelicet Hispanorum octo millia, Italarû undecim millia, & Germanorum tria millia, præterquam quod triemes omnes remigibus, nauis, ac alijs ordinarijs hominibus quam instructissimæ essent. Turcarum uerò classis ducentis uiginti, duabus triremibus, quadraginta biremiginti quinque millia, pro maiori parte ueteranorû militum. Quippe cû Nauronibus consumptisq; suffectus, qui ad cõtinuas de Christianis uictorias adeo erat assuefactus, ut nihil maius nostra militia despiceret, & cõtemneret, adeo ut de uictoria consequenda nullum faceret dubium, quâquam postea compertum sit præfectos non nihil hesitasse ob Hispanicas triemes quas occidentales uocât, quasq; summopere timere solent. Virtus & peritia rei militaris insignis in nostris apparuit capitaneis, & incredibilis uigor in militibus & decurionibus, atq; adeo ipsis remigibus qui compeditibus reuincti erant. Veruntamen prælium acerrimum fuit, quod illinc desperatorum, hinc uictoriam sibi pollicentium more pugnaretur. Hora enim diei decima quinta ceptum, & usque ad uicesimam tertiam productum fuit. Capta Turcorû quinque millia, occisa circiter unû & uiginti millia, Christianorû liberata quatuordecim millia, captæ triemes Turcicæ cētum quinquaginta & una, submersæ quadraginta. Solus Ochialis fuga sibi consuluit cum triremibus quinque & biremibus uiginti nouem. E' confœderatis mortuus Augustinus Barbarigus cum sagittam altero oculo recepisset. Duces & nobi-

1571 les Veneti octodecim, extranei septem militum uerò circiter quinque millia, uulneratus Imperator Venetus, sagitta in genu fuit. Triremes Venetæ tres perierunt. Item Papæ triremis una, Sabaudia Ducis altera Melitenſiū tertia, ipsis uerò ordine prima. Tantæ uictoriæ nūcius ad senatum Venetum Onuphrius Iustinianus fuit, qui cū trirēmi sua decimo nono Octob. Venetias appulit. Inde lætitia tota urbe incredibilis, cōcurſatioq; omniū ordinū, omnis sexus, atque ætatis fuit, tota deniq; ciuitas in aream & portum Diuini Marci effudit, ut inopinata adeo & præclaræ uictoriæ testimonium quod auribus hauisset, idem oculis aspiceret, & præsentem è uictrice classe trirēmem secundis acclamationibus saluaret. Princeps ipse extēplo in æde D. Marci cum Senatu, Legato Pontificis & Hispani supplicauit, alteraq; uicesima prima supplicatio fuit: cui Caesaris etiam & Galli legatus omnesq; magistratus Veneti interfuere, ut quæ maioris lætitiæ inditium extaret, carceres aperti, omnesq; qui nō ob maxima facinora capti essent dimissi sunt. Neq; uerò solum uictoriæ huius partē lætitia intra Italiæ fines sese continuit, sed & nūcium eius allatum in Germania eam gratulationē excitauit, ut Pōtificij quidem more suo supplicationes haberent, Euangelici uerò p̄ publicis concionibus Deo gratias agerent, eumq; ardentibus uotis rogarent, ut Ecclesie suæ misertus tristissima seruitute Turcica Christianos liberare, populūq; suū in ueram libertatem assertum cōtra Tyrānidem Turcicā in posterum defendere propter filij sui unigeniti gloriam dignaretur. Viri quoq; docti multis suis euocatis, uarijs carminibus uictoriā hanc illustrare conati fuere, quibusdam Iohannē Austriadem, alijs uerò Venetum nomē celebrantibus. Quæ omnia cum peculiaribus libellis cōgesta extant, nos ad ipsos lectorē eorū cognoscendorum cupidum, remittimus. Trophaū uerò huic classi erectum, dedicatūq; Maximil. II. Imperatori, subiiciemus in hæc uerba factū: NAUALI TRIUMPHO ex Turcis relato, extincto Pelagi metu, purgatis maleficio Thraciæ, Peloponnensi, Dalmatiæ Ionij, Speriq. sinus oris, Rhio, Anthirrio Hexamilij impedito, Africae littoribus, infero tractu ad Herculis usq; fauces, Cycladū Sesti & Abydi, Phryxeisq; obicibus infractis, Byzantio & Mecha trepidantium, inaudita fortitudine, celeritate quatuor horarū trecentarū triginta nauium classe superata, longis rostratisq; ad centū 60. remulco: abactis, Cetheis, Lyburnicis Lēbulisque innumeris disiectis, supressisq; quæ loca Batacytes ante septuaginta quatuor annos eripuerat, ad Naupacti angustias, p̄ Halcyonū, receptibus, Ithacēq; Austrijs præcipuē Hadriacisq; Ceruleo Neptuno facti negotio fuit depugnatū ferrugine sua Othomanno infesto, diraq; eiusdē capitis Phœbe iam inhibēte: Mēse quo Hebræis olim Scenopegia, nobis ocij tecta sunt concessa, gaudio uniuerse cumulatō Pannonijs terrore subleuatis, prorsus liberis alijs, cunctorū animis ad pileū excitis, 15. millibus, Christianorū uiginti lōgis in Cypro latitante, alijs aliquot nūquā in fractis. Interni maris littoribus utrinq; spolijs applaudentib. summo Bertau necato, Ahalio incerto, pyratis cōfectis, illius filijs cū Aegei insularū omnibus penē præfectis seruituti illigatis, Oczalio, Argirense cū paucis speculatorijs, linteolisq; prælij spectatore nondū elapso, Neritide obsessa, omniū spei Marti nō Graduo, ceteri celeri uictoriæ perpetuæ, memorię interminatæ VI. Cal. Nouemb. idē nūcijs cōfirmātib. S. M. Quæ istę uices diuinę? Aquila Hesperia cū Leone perpetuo à Stella & Luna solliciti, subito Sol facti, periculum omne ad Caspios & Asiam

Imperatore Maximiliano II. 2505

& Asia redigatur. Postremo uero tabella, in qua excidium barbarae classis 1571 depictum, hoc carmen ut elegantissimum sic & grauissimum inscriptum.

Quis uolare ausit iurato foedere pacem,
Regna aliena iugo premere, atque excindere
gentem
Immerita patremq; hominum, patremq; Deorum
Temnere, & immemorem sceleris putet esse
nefandae?

Ah te ne tanti rabies uesana furoris,
Exagitet, quicumq; pij moderaris habenas
Imperij: tenet ipse pater memor omnia mente,
Et meritis sumit maturo tempore poenas.
En Asia Venetis polluta pace Tyrannus,
Vrbibus euerfis, ingenti caede peracta,
Contemptis uictor superis, tumidusq; secunda
Sorte ruens, totumq; fatigans classibus aequor,
Vt cursu caedit in medio, uictusq; repente
Sternitur ac poenas auso pro crimine pendit,
Non haec consilio humano & mortalibus armis,
Proueniunt, Deus ipse Deus post funera mille,
Post mille exhaustos terraeq; marisq; labores,

Decimo Octobris Synodus Theologorum ac ministrorum, qui sunt sub
dictione Electoris Saxoniae Augusti, Dresdae Mysorum celebratur cogente eam
dicto illustri. Electore A. Causa uero eius haec erat. Ediderant Vitabergen
ses Theologi Cal. Ianuarij inchoantibus hunc annum Catechesim cõtextam,
ut titulus praeseferbat ex corpore doctrinae Christianae qd amplectuntur ac
tuentur Ecclesiae regionum Saxonicarum & Misnicarum, quae sunt subiectae di
tioni Electoris Saxoniae. Ea uero quamprimum in publicum prodisset mi
rum quam grauem censuram subierit, plerisque Theologis eam scriptis pu
blicis cõdemnantibus: inter hos maxime Ihenensibus, Brunswuicensibus,
Lunaburgensibus, Hallensibus, & Mansfeldicis. Elector itaque, qui syn
cerae doctrinae in Ecclesijs suis retinendae studiosissimus sit, fama illa de suorū
Theologorum Catechesi cognita, eos Dresdam cõuocat, atq; ut sententiam suam
de sacrosancta Coena Domini, & articulis illi connexis, clare, perspicue, atq;
diserte exponat, mandat. Illi ergo quod iussi fuerant faciunt ac summam con
fessionis suae DE PERSONA ET INCARNATIONE CHRISTI, DEQUE EIVS
DEM MAIESTATE, ASCENSIONE ET SESSIONE AD DEXTERAM DEI. unam cõ
doctrina uera & explicata DE COENA DOMINI repetunt, eamq; unanimi cõ
sensu Academicarum Lipsensis & Vitabergensis, & trium consistoriorum deniq; &
superintendentium uniuersorum, & singulorum docentium in istarum regionum
Ecclesijs cõprobatam, ad praecidendas aliorum sinistras suspiciones, publice e
dunt, liquidò confessantes nolle se confessionem istam aliter accipi, quam se
cundum normam illius cõsensu, qui fuerit haecenus in Ecclesijs & Scholis ista
rum regionum per annos quadraginta aut quinquaginta, cuius summa etiam in
quibusdam peculiaribus libris cõprehensa sit. Et improbare se secus docetes, ut in
scripto quo confessionem suam cõprehenderunt latius uidere est, nobis enim
eam cum in omnium manibus uersetur, huc ascribere minimè necessarium
est uisum. Caeterum etsi multi sperarent, dissidium id hoc tempore sopi
tantum affirmare uererentur in Catechesi illa de ascensione, deq; sacrosancta
Coena Domini nihil alienum a recepto & approbato in istis Ecclesijs cõsensu
traditum esse, sed & scripta scriptis accumulando, Saxonicos acerbius in se
ctaren-

Nos tandem aspiciens, aeterno foedere pacis
Ter geminos iunxit Reges tua flumina belli,
Armauitq; pias caelesti robore mentes,
Et dedit in domitas hostis contundere uires.
Cernis ut Ionio concurrant aequore utring;
Frontibus aduersis inimica in bella tritremes,
At uario ardentis ineam certamine pugnas
Infracti utq; duces orientis, & agmina late
Hesperio sub Marte cadant: congestaq; classis
Centum annis, centum uictrix successibus una
Luce ruat: uident infectas quam multa per un
das

Telaq; Threiciorumq; arcus Lyciasq; pharetras
Verset, & hostili turgescat sanguine pontus:
Pascere oculos, animumq; tuum miroq; labore
Artificis frueri, ac parvis letare triumphis
Te tamen hoc unum semper praeg; omnibus unum
Admoneat, miseris quantum mortalibus obstit
iustitiam et summi Regem continere Olympi.

de Coena euntrouerfia
Wittemberg

1571 Etarentur, res eò deuenit, ut Saxonicarum Ecclesiarum doctores atq; in
 stri, doctrinæ suæ confessionem de dictis articulis & ipsi ex sacris literis, or-
 thodoxis, patribus, & scriptis repeterent, ac Vitæbergenſium sententiam,
 phrases, locutiones, & rationes, ut cum Sacramentarijs congruentes, reſelle-
 rent: Ita ut Salomôn uerissimè capite 17. scripsisse uideatur: Litis initium si-
 mile esse aquæ rumpenti alueum, quæ postea nulla uí contineri potest. De-
 us ergo in tanta animorum distractione miseræ atq; afflictæ Ecclesiæ in hac
 delyra mundi senectâ misereatur, eiq; pacem & concordiam largiatur, inq;
 Germania perpetuò sibi semē colligat & seruet. Porro Saxonici Doctores,
 quos confessionem repetisse diximus, erant initio Theologi Ducum Brun-
 ſuicensium, Lunæburgenſium, Megalopolensium, Academia Rostochi-
 ensis, ciuitatum Lubecæ Hamburgi, Hildensheimij, Gottingæ, Hannoner-
 Embecæ, Hamelæ, Brunſuici, Goslaræ, Halberſtadij, Salinarum Saxoni-
 carum, Horū sententiã & Vuirtenbergici Theologi amplexi, & ipsi peculia-
 ri scripto doctrinæ suæ de iisdem articulis confessionem deinde exposuerunt.

Duodecimo Octob. Ducis Nordfolciæ in Anglia altera aduersus Regi-
 nam Elizabethã cõspiratione detecta, is iusto Dei iudicio comprehenditur,
 atq; in carceres conijcitur. Anno quidem sexagesimo nono ob similis sceleris
 suspitionem quoq; captus fuerat, liberatus uerò atq; dimissus, cū non fa-
 cilè quid sinistra de se quenquam suspicaturū arbitraretur, nouū scelus contra
 Reginam, ciuitatem Londinensẽ totumq; regnum Angliæ nefario cona-
 tu aggreditur, atq; cum nobilibus circiter septuaginta coniuratione facta co-
 uenit, de scelere adimplendo cum Regina Londini esset, non inscius moris
 ipsius, qd circiter hoc tempus ibi ad octiduū & ultra subsistere, ius dicere ac
 grauiores regni causas tractare soleat. Quare quidã coniuratorū octauo, de-
 cimo, & undecimo huius mensis sub specie iudicij frequentãdi Londinū co-
 fluunt, pluribus ministris quã antea comitati, præterquã quod magna socio-
 rum pars, in quibus omnẽ spem sceleris exequẽdi collocarãt, in ciuitate præ-
 sens degeret. His ergo ita stantibus, Nordfolcus profligatissimū quendã ne-
 bulonem in habitu mendici Londinū ablegat, eiq; baculum excauatū, cui li-
 teræ inclusæ erãt in manus tradit, cum mādatis ut baculum diligenter asser-
 uet, Londinūq; contendat, & à lanitore, cuius nomen ei expresserat stipe-
 petat, mox deinde uenturū quendã insignẽ, de toto negotio antea informa-
 tum, qui baculū ab ipso sit accepturus. Sed ecce quã singulari puidentiã di-
 uina res gerant, ac sceleratæ machinationes præter multorū opinionẽ mani-
 festantur atq; in lucem proferantur. Nam dum simulatus ille mendicus Lõ-
 dinum uenit, accidit, ut is qui baculum ab ipso ex cõuento capere debebat,
 diutius emaneret, ac mendicus accepta usitata stipe, alijsq; eiusdẽ cõditio-
 nis hominibus abeuntibus, ad portã resideret, lanitor itaq; eum accedens, de
 causa cur illic desideat rogat, hic propter Deum adhuc semel stipem sibi dari
 petit: ille uerò cui mendici persona suspecta esset, statim baculū quẽ in mani-
 bus teneret, in mendici baculū impingit, ita ut is excauatus frangeretur. Lan-
 tore ergo qd insidiarū huic rei sub esse olfaciente, mendico manus iniiciunt,
 atq; literarum resignatarū sententiã cognita, una cū baculo & literis ad Regi-
 nam deducit, ubi cõiurationis socijs detectis, statim eorū quãplurimi captiun-
 tur atq; simulatus mendicus in quatuor partes dissecat. Interea Nordfolcius
 ignarus detectæ cõiurationis & ipse Londinū uenit. Cõprehensus itaq; atq;
 corã Regina eiusq; intimis cõsiliarijs de causis repetitæ cõiurationis rogarus,
 accuratã purgationẽ sui instituit. Verũ cum literæ proprijs ipsius manibus
 scriptæ, quibus socios ad constantiã in perpetrãdo scelere animarit, ijsq; tem-
 pus

vide 2513 et 1568
 1515 et 2510
 2439

Nota

pus certum præfixerit, proferuntur, adeo obstupescit, ut delicti ueniam petierit, nec ad aliam rem ullam, quam Reginæ beneuolentiam sibi confugiendum uiderit. Propositum ergo coniurationis statim per totam ciuitatem diuulgatum est, nimirum quod hoc die duodecimo Octobris, Reginam ex insidijs oppressam interimere, ciuitatem Londinensem ab una parte in quatuor aut quinque locis incendere, ab alia uero tumultum concitare, atq; Nordfoicum cum exercitu in eam introuidere, omnes resistentes tam incolas, quam externos trucidare, & sibi dominatum usurpare uoluerint. Quin etiam tra consilia sua dispouerint, ut ipsorum complices eodem tempore omnia regni loca seditione completerent: Ut scriptis publicis proditum est.

Duodecimo Nouembris Veneti Margaritum oppidum non longè à Corcyra situm, atq; præsidio Turcarum munitum his suppellectilem saluam paciscentibus deditione capiunt, atq; incensum solo æquant. Et circiter hoc idem tempus Epirotæ qui hodie Albani dicuntur, Sopotam ciuitatem à Turcis derelictam occupant, eamq; Venetorum ditioni tradunt.

Decimo quarto Decembris, Albanus nouis tributis constitutis, eorum que constitutiones in Belgia publicat. Licet enim Principibus ac Magistratui uectigalia tributa, & exactiones ex mandato Christi & Apostoli Pauli iure debeantur, nec imperia sine huiusmodi præsidij sustineri queant, tamen ita prouidendum Magistratibus, ut in his modus seruetur, nec grauiora quam populum ac uitæ ciuiliis societas ferre possint, imponantur. Ni etenim id fiat exactio, tributorumq; grauitas maxima mala sapius parere consueuit, ut omnium gentium historia id testantur: Nam ut Roboam Salomonis filij exemplum silentio prætereatur, an nondum celebratissimus Imperator Theodosius propter assidua bella nouam exactionem molitur, Antiochiæ periculofam seditionem excitat? In Germania quidem, fratre Principes ordinarijs redditibus contenti, subditos extraordinarijs tributis atque oneribus contra uoluntatem non presserunt. In Gallia uero, licet regum suorum, ut nulla alia gente obseruantissima eius rei exempla subinde accidisse minimè obscurum est. Siquidem & Lemouicenses Chilperici Regis temporibus, propter uini Vectigalium & Lemouicenses Vinearum possessoribus exactum, & magnam Galliarum partem Carolo sexto regnante, propter noua uectigalium genera introducta, seditionem mouisse, annales Galliæ testantur. Flamingi uero & Gandauenses, adeo eius generis exactionibus semper obstiterè, ut aliquoties bellum suis comitibus contendere potius, quam onerum insolitorum molem suscipere maluerint. Quare multo rectius sentiunt, qui iuxta responsum Iohannis Baptistæ neminem ultra consuetum & modum onerant, & moderatorum Principum exempla imitantur. Darius Rex Persarum cum percunctaretur officiales, an tributa graua essent? respondentibus mediocria, iussit dimidietatem remitti. Quin & Nero in initio sui Principatus, quo gratiam popularem aucuparetur, quintam & uigesimam Venalium mancipiorum remisisse, & Traianus uectigal uigesimarum sustulisse scribitur. Pertinax etiam Imperator, quæ præcessores Tyranni per uias & portus emungendis pecunijs uectigalia instituerant, prorsus aboleuit: leges quoque ad confiscationis rapacitatem institutas abrogauit, asserens, sanctius esse inopem obtinere Rempub. quam per rapacitatem & dedecorum discrimina opes augere. Porro uero Albanus quo ad uectigal pertinentibus, rebus præciolis, & ad negotiationem destinatis, frumento, carnibus, alijs que ad uitam sustinendam necessarijs onera imposuit, ita ut nihil quod in Brabantia ueniret, sine onere relictum sit, in nullius contractus oneribus remissior, quam uenditione fundorum

Anno 1571. rum atque equorum, ex illorum uenditione uel permutatione uicesimum quintum denarium iusti precij, ex horum autem aliunde in Brabantiam adductorum, tantundem, ex alijs uerò rebus decimam partem exigens.

Hoc etiam anno per totam ferè Germaniam Cephalalgia sæuissima grassatur, ita ut plures que ea correptos ad furorem redigeret. Fames uerò ubique tanta, maximè in Sueuia & Bauaria, quanta uix hominum memoria fuisse putatur. Hisce flagellis Dei quidem corripimur, sed non corrigimur. Quare non mirum si mala malis accumulentur, & una calamitas alteram excipiat.

DE REBUS IN ORBE GE

STIS ANNO M. D. LXXII.

Exto Ianuarij, aquæ fluuij Vistulæ in Borussia prope Thornam in sanguinem per triduum cum omnis populi cõsternatione conuersa. Deinde uerò fluuiò ad pristinam substantiam reuertente, circiter horam noctis nonam, terramotus cum maximo turbine, & duarum nubium ruptura facta est: ex cuius aquarum imperu dimidia muri pars abrepta, quadraginta domus abductæ, pontis fuga sedecim auilla. Atque in undis trecenti homines submersi fuere. Lapides quoque ponderis librarum decem de cœlo delapsi, homines ad terram prostratos necarunt. Ad hæc granarium ciuitatis fulmine correptum, cum frumento igni consumptum est. Hæc noui anni prodigia tristissima, haud dubiè malorum denunciationem continent. Apud Romanos cum Vulsinijs sanguine lacus mansisset, anno urbis conditæ quingentesimo quadagesimo nono, id quod nunquam antea acciderat, duo consules Marcellus & Crispinus ab Hannibale circumuenti, Rempub. ueluti orbam relinquerunt. Deinde cum anno urbis sexcentesimo decimo octauo Puteolis in aquis calidis riuus mansissent sanguine, ab Archæis exercitus Romanus cæsus est, uerum talia surdis occiduntur, perpaucis huiusmodi prodigiorum effectius ad animum reuocantibus atq; a delictis ad meliorem uitam sanioraq; consilia se cõuertentibus, ut rectè Homerus Iouem loqui introduxisse uideatur.

Cur stulti incusant mortales numina cœli

Et sibi nos dicunt auctores esse malorum?

Cum præter fati leges in aperta serantur

Damna, sua mentis proprijs erroribus orti.

Decimo sexto Ianuarij Thomas Dux Nordfolcij, is quem anno superiori duodecimo Octobris captum, atque custodiæ traditum diximus, præuente custode carceris, & portitore securis, hora matutina septima ex carcere educitur, & iudicio capitali sistitur ad diluendum crimen proditionis intentatum. Accusatores erant quatuor fiscales regij ad hoc deputati: Iudices, Comes de Hembsheri, Magnus Stuardus, quem maiorem domus uocant, representans Reginæ personam, ut summus Iudex, in sella ad hoc speciatim constructa, cum uiginti quatuor alijs, quorum nouem Comites atque Barones, reliqui Milori, id est, cubicularij erant. Stuardo uerò manu leuata, Nordfolcium proditionis arguente, hoc è contrario crimen diffitente, ac eloquentia summum maiore sese purgante, causa ita agitari cœpta est, ut Fiscalibus intentionem suam uerificare, reo innocentiam ostendere conante, disceptatio usq; ad horam

Handwritten notes in red ink:
 1571
 2503
 2439

Imperatore Maximiliano II. 2509

Anno 1572

ad horam uespertinam sextam, nullo nec manducante, nec bibente protraheretur. Tandem tamen iudicibus ad consultandum secedentibus, Nordfolentia fertur, quod ob proditionem contra Maiestatem regiam, & patriam commissam suspendis, & semimortuus in quatuor partes diltrahi, diuaniari, que secundum consuetudinem regni debeat, cum precatione, ut Deus animi ipsius misereatur. Hanc ergo sententiam cum manu leuata quasi calumnijs oneratus acceptaret, cum inficiatione proditionis obiecta, & petitione ut ratio filij sui haberetur, hora nona manus ad pectus tenens, praeunte carnisce in carceres reducit, ac illic suspensa sententiae executione usq; ad diem secundum lunij asseruatur, idq; pro more regni.

Vicesimo secundo eiusdem mensis Oeniponte terramotus similium calamitatum index mane hora septima factus est, atq; per triduum durans, sua conuassatione, non tantum ciuium edes, sed & Archiducis Palatii partem, templumq; ac typographiam defecit, strataq; uiarum dirupit, tanto hominum pauore, ut Archidux una cum familiaribus in theriotrophium se recipere cogeretur, populusq; nouissimum diem instare existimare. Similes quoq; terrae tremores circiter hoc idem tempus, sed minores fuisse feruntur, Monachi in Batiaria & Augusta Vindelicorum. Terramotus uero quae maia comitati solita fuerint, sapius luculentis testimonijs commonstratum fuit, nos auctoritati Christi, non dubia coniectura insinuantis, futuros ante nouissimum huius seculi diem terramotus, perinde ut signa earum quae subinde futurae sunt in uniuerso, id est, mundo generali calamitatum subscribere deceret, potius ad emendationem uitae inuidari, quam perseverantia in peccatis mala publica accerere, quae terramotus subsecuta fuisse constat, nimirum bella, pestem & famem illa quidem aere cadaueribus infectio, hac incultis manentibus agris subsequente, ut haec partim usu, partim literarum studio non obscure comperta & explorata fuere. Non ne enim post terramotus quos sibi Mardocheus Labeti filius, uidere uisus est, cunctae ad purgnam nationes excitatae traduntur, & dies quoque subsequuta tenebrarum & discriminis, tribulationis & angustiae & formido super terram maxima? Non ne & Ozia Rege Iuda in superbiam olim elato, sibi que alienum usurpante officium, terra supra modum tremuit, argumento ulionis contra eundem diuinae perspicuo, quum & ille tum lepra infectus regnum deponere coactus fuerit, & se in ordinem redigi passus, ut qui ex summo loco diuina fastidisset, idem in sordido & humili ab omnibus fastidiretur. Sunt & quondam infelices Iudaei non sine memorabili clade experti, quid praecedentes terramotus, quos aliquoties antea obseruarent portenderint, nimirum illud supra quam dici queant calamitosum Hierosolymitanae urbis excidium.

Cuius illi inter alia prodigia & ostenta terramotibus saepe numero admoniti poenitentiam de peccatis suis propter quae, hoc ipsum fore significabatur excidium, non egerunt, sed quam a peccato reuocati, uel non crediderunt, uel coeci & pertinaces caeli minas contempserunt. Quid obsecro terramotus L. Martio, Sex. Iulio consulibus portendit? Proculdubio bellum illud memorabile, quod ciuile dici coepit, quo uix aliud funestius terrae Italiae fuit. Non ne etiamnum uarij terramotus bellorum perinde Punicorum magnitudinem praenotarunt? Sic quoque terramotus apud Constantinopolim maximus parum boni portendit, quum sub id tempus perniciosissima Aethalarum haeresis, Calcedoneum concilium acriter impugnantium & pularit & subreuerit. Quantum uero malorum terramotus Imperatori Lothario futurum significarit, Galli & Itali quondam uel suo periculo didicerunt. Tum quidem laetales inter Imperatorem Lotharium & fratres natae sunt

Anno 1572

sunt discordiæ, atque bella deinde longè maxima subsequuta: Normanni omnem deuastantibus Aquitaniam, multis incendiis consumptis cœnobijs, & aliquot insuper Galliæ tum oppidis ad internecionem penè per Normannos redactis. Quid autem Imperatori Friderico eius nominis secundo, terræ motus pronunciarint, dictu perinde iuxta & auditu horrendum est. Tradunt sub illa quidem tempora Frisiam regionem à maritimis fluctibus totam fermè submergi cœptam, & à Tartaris Schiticam, Georgianam, Armeniamq; maiorem solo propemodum æquatas, ab eisdem que Poloniam & Hungariam magno nimirum incommodo adfectas. Addiderim (quod summe dolendum est) Hierosolyma tum à Cardirio magni Saladini filio quinto precibus Christianorum integro relicto. Et terræ motus quoq; Imperatore Friderico eius nominis tertio non indubiè cladem illam Constantinopolitanam memoratissimam arguit, & conflictum subinde inter Christianos & Turcas, apud Thaurinum oppidū satis horrendum. In ranseo interim quantam malorum congeriem terræ motus sub Iulio Max. Pontif. & Imperatore Maximiliano uel nostra quidem memoria portenderit, à quo sanè tempore (ut uerum ingenuè fatear) Ecclesia nullo non luxu & abusu, ita indies magis pessum iuit ac decreuit, ut nisi cum magno orbis periculo redire possimino posse non uideatur. Hinc non est quod multis ambagibus ambitiosior arguar, quid nobis proximè præcedens in ijs finibus terræ motus portendat, quando ex ijs quæ diximus, uel quamlibet paucis, & ex parum æquis huius temporis conditionibus nemo Marte suo non facile coniciat. Cuius equidem significationem unius cuiusq; iudicio relinquendam censeo, non nescius Christianam pietatem repudiasse uanam & superstitiosam illam ueterum Romanorum, aliarumq; Gentium circa prodigia omnia & ostenta obseruationem.

Vicesimo nono eiusdem hora noctis decima incendium in arce Vuitzburgica exoritur, tantasq; uires acquirit, ut Episcopus Herbipolensis Fridericus cubiculo suo conflagrante ægrè sola camisia indutus euaderet. Perire in eo homines sedecim. lacturam uerò omnium maximam Episcopus in libris rationum, literis, diplomatibus, & instrumentis publicis hoc incendio conflagratis, seassisse scribitur.

Hoc mense Februario insolita niuium copia inferioris Saxonie terras cõplet, tamq; intensum frigus etiam flumina nauigabilia Salam, Albim, & Vilsurgim constringit, ut, id quod rarissimè accidere solet, nauigatio in ijs intercluderetur. Experta, id est, suo cum damno nauis Piratica, prope Neuuhauisium castrum Diocœsis Bremensis, ita è frigore improuiso congelata, ut extricate è glacie nequiens cum præfecto, & locijs triginta caperetur atque in castrum Vorde abduceretur, illis postea carceri mancipatis memorabili exemplo latrones & sceleratos post multas grassationes diuinitus tandè à Nemeli opprimi, & ad supplicia merita rapi.

Pridie Calendas Martij, Catharina Sigismundi Regis Polonie coniunx, Ferdinandi Imperatoris & Annæ reginæ Bohemie filia septima, miseras suas in his terris, fœlici ex hac uita exitu finit. Nupta prius fuerat Francisco Duci Mantuano: eo uerò ex pauore lapsus in locum Mantuanū, anni quinquagesimi mense Februario extincto, Regi Polonie Sigismundo fororatio post secundas cum Barbara Radziuilla nuptias ad tertias conuolanti in matrimonium tradita: huius molestias non exiguas sensit. Nata Viennæ anno millesimo quingentesimo trecesimo tertio, Septembris die uicesimo tertio hora nona, ante meridiana.

Primo Aprilis bellū Belgicum, quo Albanus post Auraici discessum, siatua

Imperatore Maximiliano II 2511

Anno 1572

qua triumphali cum illustri Eulogio erecta, se penitus defunctum existima-
 tar, præter opinionem eius aliorumq; complurimum reitauratur. Geusij li-
 quidem, ab infestatione maris anseres aquatici dicti, affluētibus in diem co-
 pjs ita multiplicati, ut hostium oculis sese offerre non dubitarent, hoc die
 triginta nauibus Brielum oppidum Hollandiæ commodissimo portu ma-
 ris nobile, ex improviso inuadunt, ac ciuibus ad denunciationem deditio-
 nis responsum differentibus, per portas pulueris tormentarij ignea ut disse-
 cta in ciuitatem irumpunt, eaq; occupata ciues atq; uicinos Delfios in fi-
 dem Auralici adigunt, Ductore Vuilhelmo Comite de Marcha, & Lumio,
 qui quod Auralico superiori bello militasset, à Leodiensi Episcopo bono-
 rum magna parte exutus fuerat. Albanus ergo occupatione Brieli cognita,
 Hispanos prædarios cum classe traiecto, ad recuperandum Brielum pro-
 pellit, sed & prope Flerdingam oppidum non procul à Brielo situm in su-
 gam coniectos, Dordracum usq; infectatur, urbem undique mari cinctam,
 ac nauigationi cum primis idoneam. Ibi uerò Hispani exclusi dum Roterod-
 damum contendunt, similem oppidanorum alienationem cōtra se experi-
 untur, ingressu urbis prohibiti. Præses ergo Hollandiæ Boshuius in tanta ne-
 cessitate potius artes, quàm uim respiciendam ratus, se solum in ciuitatem
 intrmittere postulat, omnia ciuib. salua fore promittens. li itaq; promissis
 credentes ingressum in ciuitatem illi concedunt. At dum sub porta consi-
 stit secum Hispanos intromittit, qui portas ingressi, ciues præsidem fidei da-
 unt, ut quam plurimi de muro delapsi submeriti sint & ultra trecentos occu-
 buerint. Tanta uerò illic strage edita, Hispani mox nocte insequenti inde
 discedunt, ac Delfios securos opprimunt, trecentis Geusijs uino somnoq;
 sepultis occisis. Sed Boshuius præfectus Hollandiæ interea Roterodami
 Geuliacorum multos capite plectit. Porro uerò hac strenuitate Hispano-
 rum per Hollandiam diuulgata, Albanus, populo ad pristinam libertatem
 aspirante, dum malum malo medicari conatur, ut Cœcias nubes maiora sibi
 mala attrahit. Nam incolæ Schiedami oppidi, sic à Scheia fluuio uocati, atq;
 Brielo ferè è regione oppositi, strage Albanici exercitus, quam Roteroda-
 mi exercuisset cognita, oppido relicto se Brielenibus coniunxere. Et Flis-
 genses in Selandia, quoru portus nauibus ex Hispania ueniētibus oppor-
 tunissimus atque tutissimus est, iisdem cognitis ad iugum excutiendū una-
 nimi consensu coniurant, nullum Hispanum in oppidum suum intromis-
 suri, ac paulò deinde post Pacecum Albani nepotem cum alijs duobus præ-
 fectis, minas ducis Hispaniarum spirantem comprehendunt, ac nulla ratio-
 ne, uel nobilitatis, uel magnarum pollicitationum habita in furcam rapiunt,
 omniq; dedecoris genere affectum in quatuor partes dilacerant. Deinde
 octingentos Hispanos Middelburgensibus mediterraneis Zelandiæ fame
 & oblidione à Geusijs pressis, opitulaturos, partim occidunt, partim in fu-
 gam compellunt, nauesq; eorum quibus uenerant sex exceptis concremāt,
 nautis ad malum alligatis. Adeo Hispanicum nomen exosum erat, ut qui
 de eo seruando cogitaret, patrię hostis ac proditor censeretur. Et hoc succes-
 su Geusij uli portus maris occupatos muniunt præsidijq; firmant, naues,
 quas Albanus Enckusij fabricari curarat, interceptas abducunt, inq; suum
 usum conuertunt, totumq; mare, ita infestant, ut Brabantia in frumētī, ei ue-
 rō finitimæ nationes in salis, butyri, casei, halecis, aliorumq; esculentorum
 penuriam uenerint. Engkhusianis suo iure uiuere uolentibus, alijs sal dene-
 gantibus, uel id communicatum Geusijs interceptantibus.

Anno 1572

Primo Maij Pius quintus Pontifex Romanus, ducentessimus tricesimus nonus ex febricula, qua per aliquot dies conflictatus fuerat, moritur, cum sedi pontificiæ præfuisset annos quinque, menses tres dies uiginti quinque: creatus septimo idus Ianuarij, anno millesimo quingentesimo sexagesimo sexto. De rebus ab ipso in pontificatu gestis, hoc loco dicere superuacuum est, cum ea peculiarem historiam requirant. Mors uero eius inopinata, rebus omnibus rursus ad bellum Turcicum paratis, socijs fœderis permolestis accidit. Stipendiarij siquidem ea diuulgata, ob non soluta stipendia Viterbij, Goletæ alijs in locis tumultuari cepere: ueruntamen per Iohannem Marianum Vigubinum à Duce Urbinate ad ipsos missum, sedati, atque à Fulgino direptione retracti fuerunt. Et Cardinales durante interregno de expeditione Turcica consultatione habita, eam continuandam ac proseguendam unanimi consensu decreuerunt.

Decimotertio Maij exequijs Pij quinti peractis atque Cardinalibus Italicis congregatis, in absentia Gallorum, Pontifex Romanus ducentessimus tricesimus eligitur, Hugo Boncompagnus Bononiensis, ex professore iuris auditor Rotæ ex auditore Cardinalis, Tituli H. S. Xysti à Pio quarto Pontifice duodecimo anno sexagesimo quinto factus, atque quod decimo tertio die electus fuisset, Gregorius decimus tertius nominatur. Eius uero electio præter multorum opinionem accidit, præcipuè annitentibus Cardinalibus Boromæo, Mediceo & Alexandrino. Plerisque uel Alexandrum Farinellum, uel Iohannem Moronum sedem istam conscensuros cerere existimantibus. Porro uero Gregorius dignitatem pontificialem adeptus, mox ad prosecutionem Turcicæ expeditionis sese conuertit, ac bene precatus Antonio Columnæ classis præfecto, eum cum illa Caietam dimittit, inq; alijs antecessorum suorum uestigijs gnauiter insistit, Concilij Tridentini decreta confirmans, eaq; inuiolabiliter seruari iubens. Non diu post, filio quem Bononiæ professor susceperat, præfecto arcis Angeli constituto, de diuite matrimonio cum Urbinate Ducis filia dispicit: Philippum Boncompagnum ex fratre ac Philippum Gnastam Vilani ex sorore nepotes, Cardinales creatæ fuere, prima uidelicet reuocatio tituli Magni Ducis Hetruriz, Cosmi Florentiæ Duci per Pium quintum collati, uel eius saltem suspensio, usque ad finem litis, ab Imperatore Maximiliano flagitata: altera, comprobatio matrimonij inter Margaritam Reginam Galliz & Henricum Nauaræ Regem à Galliz Rege expedita, quarum illa ob Cosmi erga sedem Romanam obseruantiam, hæc ob fidem Henrici Regis sedi Pontificiæ aduersam, grauissimis deliberationibus occasionem dedit. Pontifice ita rebus providere cupiente, ne Principes Ecclesiæ Romanæ amici tam difficili ac periculo rem- quem sentiant. Cæterum dum Pontifex disceptationis Florentiæ dijudicationem sibi (dissentiente tamen Imperatore) uendicat, Imperator legatum suum Roma de facto reuocat.

Vicesimo quarto Maij, qui erat profestus Pentecostes, Ludouicus Nassauensis, ne Lumio Zelandiæ atque Holandiæ populares contra Hispanos, occasione rei gerendæ in alijs Belgici partibus deesset, milite in Gallijs præcipere collecto Valenciam in Hannonia exoccupat, ciuibus non admodum repugnantibus. Inde uero mox profectus Montem munitissimam Hannoniæ ciuitatem, capit, eamq; præsidio firmat. Interea autem Hispani arcem Valencianam præsidio tenentes, eruptione in oppidanos negligentius rebus suis prospicientes, facta, eos occidunt. Id secundo Iunij accidisse scribitur.

Imperatore Maximiliano II. 2513

Anno 1572

scribitur, ita, ut exiguo tempore libertate parte gauisi, celeris humanarum commutationis ac uicissitudinis fortunæ exemplum fuerint. Porro uerò Montis occupatio non tantum magnam diffidētiam inter duos affines Reges Galliæ atq; Hispaniæ excitauit, sed & cur sui uictoriæ contra Turcā impedimentum non exiguum intulit. Licet enim ut fertur Gallus Rex Ludouici Nassouiensis cognita, per totum regnum seuerissimis edictis publicatis uetuerit, Nassouio suppetias ferri, aut terras Hispaniarum regis quacunque ratione molestari, legatq; Pontificio ad se misso, firmissimis documentis suam in Hispanum beneuolentiam, pacisq; studium demonstrarit: tamen cum Ludouicus Nassouius tota præterita hyeme in aula Regis Galliæ humaniter exceptus, & ab omnibus in summo honore habitus fuerit, & in exercitu suo iam haberet stipendiarios regis, & superiorum bellorum non paucos capitaneos, Galli apud Hispanos in tantam suspicionem uenēre, ut Rex Iohanni Austriaco mandarit, ne cum sua classe ex Sicilia discederet, & loca munitoria in Pedemontana Gallia maiori præsidio firmârit. Hispanis non obscure dictitantibus, quò magis Galli ipsi sese amicos ostenderēt, tantò peticulosiores subesse insidias. Quare Galli Hispanorum diffidentia prouocati, palam affirmare, non dubitare Regem Hispaniarum de sui Regis fide, sed Hispanos expeditionem Turcicam utpote ipsis minimè proficuum ac commodam auersantes sub prætextu horum tumultuum & falsi rumoris de Gallia Rege excitati, uelle retinere classem in Sicilia, ut expeditionem in Africam rationibus ipsorum accommodatorem suscipiant. Verum enim uerò quantumuis Hispanis & Gallis inter se contendentibus, reliqui tamen fœderis socij, consilio habito consuerunt, ut nulla interiecta mora trirēmes Venetorum & Papæ, quarum centum quinquaginta erant, expeditionem superiori hyeme decretam susciperent, ipsq; sese coniungerēt uiginti naues, octo quadriremes & decem triremes Ducis Sabaudia & Melitensium, & aliquid ex regijs, quas Iohannes Austriacus ipsis assignaturus esset, maxime, fama diuulgata Turcam non contemnendam classem in altū deduxisse, misilite omni scelopetis grauioribus instar Christianorum armato. Mons autem ciuitas, de cuius occupatione sermo nobis fuit, à temporibus Maximiani uentustate, ut annales Hannoniæ testantur, legibus optimis, munitione ac comitatus nomine celebris est. Olim quidem Breitaimons dicta à Britannis, qui arcem temporibus Maximiani pulsus neruis in ea tenuere: hodie uerò solum Montis nomine appellata, quod in monte sita, munitissimum propugnaculum Hannoniensi populo ac toti comitatu præbeat.

lunij die secundo, Vuilhelmus Comes Bergensis liber Baro Bochsmerti, & Bilantij ob bona sibi ab Albano erepta, Auralici affinis partibus associatus, peditum tredecim uexillis ac equitum signis duobus erectis Zutphaniam ciuitatem ex quatuor Geldriæ insignioribus unam, in potestatem suam redigit, ac mox Dauentriæ obsidione relicta, Dotecum, Duisbergum, Grol

lium, aliaq; Geldriæ uicina loca occupat. Secundo lunij Dux Nordfolkensis, quem decimo sexta Ianuarij, criminis læsæ mortis condemnatum diximus, ex arce Londinensi eductus fuit in planitiem uicinam, quam Montem uocant, in cuius medio pegma tabularum in usum supplicij exstructum iam à multis annis fuit: uetus autē compositus, & iam corruerat. Regina enim Elizabetha clementer administrante Republicam, de nullo iam annis quatuordecim sumptum ibi fuit supplicium. Itaque nouum extrui necesse erat. Quòd cum conscendisset Dux hora septima matutina, indutus thorace serico, & toga longiori byssina, colore nigro, aspexit undique populū serio, capite pileo tecto, & cum parumper cōstitisset, & circumiecisset oculos in pegmate, rogabat ad quam

7439
vid. 2506. 15588
2513. 1572. 1576

De Rebus Gestis sub

Anno 1527 ¹⁵⁷² partem stare, ut populum alloqueretur. Erat enim pegasus quadratum & undique populus confluerat, cumque dirigeretur ad orientalem partem, & multum esset populi murmur & uariis strepitus, Alexander Noëllus D. Pauli Decanus obtestabatur presentes, ut silentium præstarent. Tunc Dux in hunc planè modum in hæc uerba exorsus est.

Minimè uobis optimi uiri nouum est si uideatis hominem mori. Mors enim communis est omnibus & frequens, nec etiam hoc rarum est, quòd uideatis hominem hoc loco mori: etsi fateri me oporteat, Regina regni gubernacula ea clementia, & felicitate administrante, nouum planè esse, quòd uideatis illustrem aliquem uirum hoc loco mori: quòd uerò primus sum mea est fortuna. Faxit Deus Opt. Max. ultimus esse ut possim, meumque supplicium reliquis posset esse exemplo. Non decreui longis ambagibus uos detinere, paucis dicam quid sentio, in longis enim sermonibus nec me exercui nec meæ conditionis homines pro huiusmodi concione perorare solent. Tria sunt de quibus uos affari cupio, ac uos rogatos esse uolo, uniuersa cognoscatis, nec uni alicui tantum articulo intelligendo intenti sitis. Neminem spero offendam, equidem inuitus uel minimum uestrum laeserim. Ac primo quidem de forma delictorum meorum agam, quemadmodum mea ipsius conscientia de his iudicet: Multa quæ de his audiuitis uera sunt, quædam etiam falsa. Non sanè hic me purgabo, nec iustum reddam, nec ullam iniusticiam meis ascribo paribus & proceribus, innocentes eos & iustos pronuncio. Egi quod uniuersis & singulis puto cognitum de matrimonio cum Regina Scotiae incundo, aliter certè quàm subditum decuit, nec proficio. Cum enim sine Principis meæ consensu tale quid tentare nefas sit, illudque ego aggressus sum, grauius erga ipsius Maiestatem deliqui, meritoque gratia excidi, eoque nomine in arcem hanc Londinensem coniectus fui, postea etiam inde liberatus & domum reductus, cum meum peccatum in Regnam agnoscerem, meque forma quadam submissem (facti enim ueniã petieram) scriptoque Reginae recepi, me nunquam initurum ulla consilia cum Regina Scotiae, Regina nesciente, uel non permittente: atque illud est quod grauissimè me angit & cruciat quòd malè egerim, nec promissorum meorum rationem habuerim. Intelligo rumores sparsos, quasi iure iurando mea promissa confirmassem, cenamque dominicam ea fide sumpsisse, quæ omnia sunt uana. Cæterum confiteor aliter me egisse, quàm & scripsi & recepi Maiestati Regiæ. Sententia in me lata est, quòd consilia inierim cum suspectæ fidei hominibus, in primis Rhodolpho Italo Papæ nuncio, semel tantum eum mihi contueri licuit. Cupio uos omnes scire nunquam me egisse cum illo, nisi de syngrapha quadam scripto obligatorio inter illum & me. Ad quæ uerba Ducem interpellauit Bræinæus Londinensis Vicecomes, qui illum admodum cogitaret, se ad supplicium uenisse, non ut se purgaret, paresque suos improbitatis argueret. Cui Dux, iustos pronuncio meos pares, nec illos accusare mihi præpositum est, nec hic me excusabo. Tum ad orationis continuationem rediens, accusatus fui, quòd literas à Papa receperim. Vera hæc quidem, fateorque, literas binas ab eo mihi traditas, quarum priores publicis & consuetis characteribus scriptas legi, alteræ cistis, ut uocant, & obscurioribus characteribus perscriptæ fuerunt. Ambæ literæ unum idemque uoluerunt, atque aliquid de rebellionem faciendâ adiecerunt: uerum minimè consensu, easque literas improbaui. Quòd uerò arguunt uoluisse me coronam inuadere, periculum creare principi meæ, huic ciuitati, equidem his nunquam consensu. Nihilominus quòd cum huiusmodi hominibus mihi negocium fuit, quos facile erat intelligere nec in Regnam, nec Regni quietem bono esse animo, quòdque illorum consilia celarim, nec illa prodiderim, quemadmodum

Imperatore Maximiliano II. 2515

Anno 1527

modum mei officij fuerat, peccaui. Hic Vicecomes uehementius illum in-
terpellauit, affirmando talia pro eo loco & tempore omittenda esse, nec ipsi
tutum esse, illam ei libertatem permittere, quodq; ea ratione procuraturus il-
li esset pericula, & odium apud Reginam, cogitaret se ad supplicium uenire
se, quemadmodum à proceribus secundum ipsius delicta constitutum fuis-
set, coepitq; ostendere Duci mandatum quod à regia Maiestate accepisset, in
quo hæc uerba disertè ponebantur, ante horam nonam supplicium de eo su-
meretur. Ille uerò rogare & obtestari permitteret, finem facere, breuiorem se
futurum, sicq; rursus exorsus est. Quod ad secundum caput attinet, de quo
admonitos uos uellem, suspectum me fuisse intelligo pluribus, quasi religio-
nis essem Pontificiæ, mihiq; obiectum fuit patronum me esse papistarum, fa-
ctionis que eorum. **D E V M** Opt. Max. testem cito, papistam me non es-
se, nec fuisse, nec futurum, si liceret uiuere. Fatendum quidem est plurimos
me habuisse amicos, cum quibus uixi familiariter, pluribusq; fuisse me fa-
mulis, qui Pontificij erant, quibus faui, quo nomine offendiculo fui Euan-
gelio, **D E V S** cœlestis mihi ignoscat: fides mea solo **I E S V H R I S T O** ni-
titur, in eo & per eum unice spero me saluum fore, nec alio ullo medio.
Quod ad Papam attinet eius que constitutiones, nunquam probaui à quo
religionis negotium cognoui, nec illi fidem habeo, planè illum reijcio, ora-
tos uos uelim, boni consulatis quæ dico. Non satis aptè perficio orationem
institutam toties interpellatus. Postremò quantopere deuinctus sum Sere-
nissimæ Domine meæ pauca dicam, in quam etsi grauissimè deliquerim ex-
innata tamen misericordia & clementia ipsi placuit, iusticiæ legum que rigo-
rem à meis auertere, ut que tempus mihi concederetur cognoscendi & de-
pendi mea peccata, sua sponte uitam mihi prorogauit, supplicij que tem-
pus in præsentem horam distulit, concedat ipsi **D O M I N U S** diuturnum
& foelix Imperium ad consolationem uerorum uerbi sui professorum. Polli-
cita est mihi clementer se tutricem fore meis liberis orphanis, utinam mea
mors sinem possit imponere omnibus periculis, quæ illis imminet. Mini-
mè uobis consuluerim factioni ulli uos implicetis, si quis factiosus fuerit,
caucat, ipsi soli erit detrimento & exitio. Sunt fortassis factiones plures
quàm duæ uel tres, renunciate illis, acquiescite in Maiestate Regia, ab ea
que pendeatis, consilia eius ne supplantetis, si unicuique ex uoto omnia
contingerent, quis erit spei locus? Memini Reuerendum senem Latime-
rum Eduuardi sexti Regis temporibus pro concione dixisse fore, ut pec-
cata impietatesq; nostræ bonum illum Regem nobis eriperent: **D E V M** o-
ro, sic uiuat, ut **D E V S** Reginæ uitam proroget, quod si ex uoto meo,
amicq; mei sententia fieri id posset, optarem illi uitam ad mundi finem, à
quo, meo iudicio non procul absimus, credo que quosdam ex uobis, qui
hodie uiuitis uisuros. Intercedite apud **D E V M** pro ipsa, diu ut uobis
impere; ad præseruationem Ecclesiæ, conseruationemq; pacis. Quibus
uerbis à populo acclamatum est. Vltimò à uobis contendo oratione ue-
stra **D E V M** Opt. Max. sollicitetis, ut liceat mihi ex hac uita cordatè emi-
grare, fidem mihi **D E V S** corroboret, confirmet que in **I E S V C H R I**-
S T O, iam ultima hac uitæ meæ hora, utq; spem mihi certam in misericor-
dia sua concedat, efficiatq; ut constanter mortem hic obeundo, possim per-
morte ad uitam æternam hic commigrare. Quibus uerbis populus ruti-
pegmatit se conuertit, atque quo loco stramen iacebat, in genua se inclina-
uit. Periectis **L I. & X X X V I I I.** Psalmis, cumq; ad medium peruenisset
Psalmi tricesimi octaui, ad uocem inimicorum, exclamauit inimicos, **D E**-
V S illis ignoscat. Conuersus deinde ad populum, unum oblitus sum, in-

2° caput

non est yoyista
Nota

3° caput

Anno 1572

quit, eius, cuius præ cæteris imprimis meminisse oportuit. Illud est, me
 unice uos obtestari, uelitis mihi condonare si ullum uestrum offenderim,
 quod si ullum hic cognoscerem in quem propriè deliquissem, ueniam ab eo
 peterem, similiter in genere omnibus qui me offenderunt, eo modo igno-
 sco, quemadmodum peto **DEVS** Opt. Max. propter Christum mihi igno-
 scat, Psalmos clara uoce recitauit & singulari confidentia, quibus peractis
 duas orationes recitauit uoce humiliari. Posterior oratio ex Desyderij Eras-
 mi libello de graui morbo conuersa fuit, quam uulgò Crom Vuellij oratio-
 nem uocant, hic Cancellarius regni fuit, qui tempore Henrici octauo eor-
 dem loco piè decessit. Tum surrexit, seq̃ exiit toga & superiori thorace,
 quibus uestibus cum se expediret præeunte Alexandro Noëllio, hæc uerba
 ex lobe desumpta, citauit: **DEVS** dedit, **DEVS** abstulit quemadmo-
 dum placuit **DEO**, sic factum est, Benedictum sit nomen Domini. Cum
 que staret indutus diploide linea candida & manicarum experti, humili col-
 locari, ipse indusij sui collare inuertit, cum que offerretur illi sudarium,
 quo faciem oculosq̃ obuolueret recusauit, astantiq̃ Carnifici dixit, ne me-
 tueret, se aperto uultu quietè declinaturum, collo commodè & per appo-
 sitè librato, rogabat securim illi ostenderet, quod cum obnixè peteret, De-
 canus D. Pauli obtestabatur parceret, nec occasionem quæreret terroris
 concipiendi maioris, quàm par esset, utq̃ humiliter **DEO** gratias haberet
 pro gratia fidei & uirum sibi eo momento supernè datarum. Tum cepit
 inclinare in genua, & experiri quomodo se in truncum subiectum & stram-
 mine tectum flecteret & accommodaret. Quo facto resurgens, cepit cir-
 cumstantes in pegmate affari, hisq̃ manum porrigere, hisq̃ ualedicere. A-
 stante autem Henrico Leo equestris ordinis uiro manu ipsius apprehensa
 in aurem quadam dixit, & Valedixit. Tum conuersus ad Alexandrum
 Noëllum, qui moriturum piè pro loco & tempore instruere non desistit, bra-
 chijs suis circumdatum amplectebatur, quem ille uicissim medium ample-
 ctens lacrimis profuse oculis profluentibus, his uerbis est allocutus, **DE-**
VS omni misericordiæ potenti sua gratia te complectatur, consoletur & con-
 firmet per **IESVM CHRISTVM**. Tunc postremo Dux in genua decli-
 nare, illumq̃ carnifex in genua prouolutus obtestari sibi condonaret. Dux
 uerò illi condonare, eiusq̃ in manus tradere quatuor angelottos, octode-
 cim solidos, sex nummos monetæ Anglicæ, & petere, munus suum corda-
 te perageret. Tum de sententia Ducis bona uenia Alexander Noëllus po-
 pulum alloquebatur, his uerbis: Vos omnes obtestatur, postremo hoc mo-
 mento **DEVM** sollicitetis, ut per Christi gratiam uelit ipsius misereri, ipsi-
 que cœlesti sua gratia adesse, ut per temporaneam mortem corporis sui li-
 ceat illi in uitam æternam emigrare, cui à populo mirificè acclamatum **DE-**
VS illi adsit, **DEVS** misereatur eius. Hoc etiam, inquit Decanus obte-
 statur, ut silentio linguisq̃ faueatis, neque sonitu excitato ipsius interio-
 res preces impediatis, sed corde uestro pro illo **DEVM** sollicitetis. His di-
 ctis cum Dux collum trunco impositum extenderet, dictus Decanus obte-
 stabatur, cogitaret de commendanda in manus **DEI** anima sua. Tum Car-
 nifex educta securi, icu appositè ad iuncturas colli librato, uno que caput
 ab humeris diuisit, quod per capillos sublatum populo ostenta-
 tumq̃ reposuit superiniecto stramine, ubi dum ad dimidiam horulam sic
 quiescisset, impositum feretro, quod in uicino templo ad funera honestan-
 da conseruatum inde adferebatur connectum, per ministros suos prefectus
 arcis in eandem curauit transportari, ubi sacris de more funerum ceremoni-
 nisq̃ ex libro publicarum precum peractis, præsentè semper dicto Deca-
 no sepeliebatur.

Imperatore Maximiliano II. 2517

Anno 1572

Iunij die nono Iohāna Regina Nauerræ Princeps genere, natalium splendore, omniq; uirtutum genere clarissima, post uarias rerum uicissitudines, Lutetia Paruitorum placide moritur. Venerat eò decimo quinto Maij nuptiarum filij causa de quibus antè meminimus. Excepta conuiuio à Regina matre prima Iunij: septima eiusdem in pleuritidem incidit. Vocati ergo qui uenam Basilicam incidant, quod in eiusmodi morbo præsentissimum remedium iudicatur, insigni errore contrariam aperiunt, quæ ilicò mori iubet. Vnde nono Iunij uitam finit. Nata fuit patre Henrico Albretio Rege Nauarræ, & matre Margarita filia Caroli Valesij, sorore Francisci primi Regis Gallia. Nupta Antonio Burbonio secundo Vendomiorum Duci per pacta dotalia eum anno millesimo quingentesimo quadragesimo octauo Regem Nauarræ, & patrem liberorū Henrici Regis ac Margaritæ filia fecit. Qui ad Rothomagum decimo quarto Octobris anno LXXII. extinctus est.

Duodecimo Iunij Dux Medimnæ cœli à Rege Hispaniarum Philippo successor Albano Belgici administratori datus, dum ignarus motuum Belgicorum, Flielsingam Zelandiæ portum appellit, à Geusijs oppido erumpentibus ita excipitur, ut quidem aduentus ille sibi suisq; tristis & ominosus: Geusijs uerò latus ac peroptatus fuerit: Nam ille quasi in limine impingens, atque cum Geusijs minus prosperè confligens, nauibus sedecim, in quibus complures preciosissimis mercimonijs Indicis refertæ erant, cum mille & ducentis Hispanis amissis, ægre Scusam euadens, quatuor in reciproco fluxu maris hærentes à Geusijs præ oculis suis concremari hostiliter uidit, reliquis per paucis Brugas effugientibus: Geusij uerò præda maiore multorū fide ditati fuere. Nam si mercatorum literis ac testimonio fides habenda, mercimonia Indica nauibus Lusitanis uecta quadringentis millibus: Saccarum uerò alijs nauibus impostum, quatuor myriadibus & quadringentis millibus scutorum æstimata fuere. Hæc uerò clades præter omnem spem Medimnensi illata est.

Decimo quinto Iunij Rex Gallia Carolus nonus, foedus de quo diuinter ipsum, & Elizabetham Anglia Reginam tractatum fuerat, in præsentia Cinthonis Anglia Admirali, manibus ad sacra DEI Evangelia positus Lutetia solenni iureiurando confirmat, cum id eodem mense paucis ante diebus per Mommorantium Marechallum ab Anglicana recepisset.

Decimo sexto Iunij motibus Belgicis ubiq; exardescens, & animis omnium, ob inquisitionem & exactiones, ad mutationem respicientibus Guilielmus Aurantius, qui iam pridem occasione oblata intentus: copijs conscribendis, occupatus fuerat, nunciationem belli ad proceres statusq; Belgij proprio scripto publicat.

Decimo septimo Iunij Georgius Illustris ordinis Theutonici per Borussia administrator generalis, eiusdemq; per Germaniam & Italiam supremus Magister, Margenthemij extremum uitæ diem claudit: Princeps ordinis sui honori & amplificationi studens. Verum maiores animi spiritus gerens, quam uires corporis infirmæ atque exhaustæ perficere ualerent. Nam dum ordini Borussia uendicare & Albano militare cogitat, re imperfecta terrenam militiam, cum cœlesti DEI uoluntate commutat.

Vicesimo quinto Iunij Vuigerus à Sitzma & Bertoldus Entesius nobiles Friliaci, exercitu pro Auraco contracto, Dordracum, de quo superius diximus occupant, & mox Harlemium, Alcmariam, Leidam, Delftos, Medenbligk aliq; uicina Holandia loca suis partibus una cum Engkhusio adiungunt. Hoc eodem die, aliquot turmæ militares Gallia Ludouico Nassaueni in auxilium iture, à rustico, quem itineris commonstratorem fore putabant, in oppidum Binsum dolose seductæ, à ciuibus capiuntur, & Alba-

Imperatore Maximiliano I I. 2519

Anno 1572

nō in uicinitate transacto, alteram Ferdinandi Cæsaris filiam Catharinam, quæ prius Francisco prima Mantuæ duci elicata fuerat pontifice legibus eū saluente: matrimonio sibi iunxit. Id quod tale fuit, ut plus molestiarū, quàm iucunditatis uel uoluptatis conjugalis habuerit. Cum autem huc usq; tranquillitatis studiosissimus bella à suis auertisset, atque pacem cum finitimis in bellum pertractus, de regni incremento & amplificatione cogitationes suscepit. Nam cum anno 1559. inter Archiepiscopum Rigensem Vuilhelmum ex Brandenburgica familia natū & ordinis Teutonici magistrum diffensione, cum ob Euangelij prædicationem in Ecclesia Rigensi, tum ius comitorum indicendorum exorta, res eo deuenisset, ut Archiepiscopus utrumque impediturus, post uarias uelitationes in arce Kokenhusen conclusus, fame atq; penuria rerum omnium coactus, se magistro unà cum comitibus dedere coereretur, & toto penè anno, non ut prouincia, ac ciuitatis consors, uel præsul, uel Brandenburgicæ familiæ princeps, uinctus detineretur, sed ueluti barbarus hostis tractaretur. Sigismundus nepotis seruilis captiuitate cognita, Legatum ad ordinis Magistrum Vuendam ablegauit cum mandatis, ut quando quidem in bello, nepos Vuilhelmus captus esset, hic indignissimo carcere liberaretur, & omne diffidium inter Archiepiscopum & ordinem Teutonicum amanter componeretur. Cæterum Teutonicus, qui operam suam sperni molestè ferret, ordinis Magistro, omnibusq; eius auxiliarijs bellum denunciat. Cuius exitus is fuit, ut eisi ordinis Magister aliquot uexilla peditum, & equitum Germanorum, cum copijs trium Episcoporum, Torpatensis, Riualiensis, & Gabelensis contra Polonos euceret, tamen cum se à Polonis exercitus multitudine superari uideret, pacem à Sigismundo petendam censuerit, eamq; hisce conditionibus impetrarit, ut ordinis Magister Archiepiscopum in pristinum statum restitueret, omnemq; damnum ac detrimentum eidem illatum rependeret, præterea Polono stipendia in milites erogata refunderet. Videbatur harum conditionum acceptione Liouonia pacata, quantumuis Liouonibus clanculum musculantibus, ab ordinis Magistro omnem prouincia thesaurum, & nullo cum fructu, aut ciuium utilitate consumptum: sed ecce Moschus suæ occasioni intentus, quod & induciarum antea cum Liouonensibus pactarum finis esset, & Liouonenses inter se alienatos sciret, Torpatensem Episcopatum Liouonia ingenti exercitu, nimirum trecentorum millium hominum, Duce Petro Sifegaleider strenuo olim pirata inuadit, eumq; ferro & igni uastat, & per multa miliaria, omnia cæde, rapinis, foedissima barbarie & immanitate complet, pueros infra annum decimum necans, intra decimū & uicesimum constitutos, Tartaris hominibus feris uendens, supra uiginti trucidans omnes, pecus omne quod in Moscouiam abduci non posset mactans, Germanos mares deprehensos brachijs truncans, foeminas sectis uberibus diu crucians, in summa nihil crudelitatis prætermittens non tantum in ditone Torpatensi, sed & Neruensi, quæ Magistro Teutonico paret, minimè etiam ditone Rigensi Archiepiscopi parcens. Ideò Liouonici, maxime Rigenses se in tanta necessitate constitutos, conspicientes, & tardis auxilijs Imperij, cuius superioritatem, ut uocant, hætenus coluerant, diffidentes, à Sigismundo defensionem petière, quam ipse potentia, fertilitate, ac commoditate uicinia prouincia perpensa Liouonensibus non grauatim præstitit, Moschus in Liouoniam à cæde sex millium Tartarorum redeuntibus, fortiter sese opponens, & quo Liouonia concordia prospiceret, ordinis Teutonici auctori-

tate

Anno 1572

tate in Liuania sublata Gothardū Ketlerum ex nobili familia in Vuestphalia natum, ex Magistro Teutonico, Ducem Curlandiæ faciens. Verum enimvero dum Sigismundus Liuoniensibus contra Moschos succurrere cogitaret, factum est, ut horum arma in suos Lithuanos conuerteret. Nam in mense Februario anni millesimi quingentesimi sexagesimi tertij, Moschus defensione Liuoniensium, à Sigismundo suscepta irritatus, Lithuaniam omnibus nobilibus & præfectis hostiliter inuadit, ut sic immanitatem & plusquam beluinam crudelitatem toti orbi notiozem redderet. Ingressus itaque Lithuaniam maximis copijs, arcem munitissimam Polotzko ui cepit, multos millibus hominum occisis, & alijs in seruitutem abductis. Fuit hæc claudis Polonis perquam grauis, cum ob alia, tum uerò arcem Polentzko amissam. Quare Sigismundus, ne utiquam sibi conuiescendum putauit, quo ad suos barbarica Moschi tyrannide liberaret: ideo inducjs sibi à Moscho denegatis anno subsequenti, qui erat sexagesimus quartus, Moschos in Lithuaniam redeuntes, ad Vlium oppidum, uirtute Nicolai Ratzuiliij profligatos, Lithuania eijcit. Interea uerò cum graue ac diuturnum bellum inter Regem Daniæ, sociosque Lubecenses, contra Ericū Schuuediæ Regem exortum esset, atque hunc id moliri cognouisset, ut toto mari Balthico occupato, & latronibus atque piratos infestato, mare ipsum suæ potestatis faceret, Polonicasque ditiones oppugnaret, ipse, quo conatus Erici infringeret, societatemque maris & commerciorum libertatem & securitatem tueretur, societatem cum principibus Prusiæ, Pomeraniæ, & Megapolitæ, dictisque confederatis iniit. Eaque durante, Christophorum Ducem Megalopolensem uellectum Coadiutorem Rigenis Archiepiscopatus, quod in suspicionem uenisset, quasi cum hostibus Regni Polonici consilia agitasset, cepit eum que Vuilidæ clementer exceptum, per aliquot annos in custodia habuit. His rebus ita gestis publico consensu Lithuaniam, cæterasque regiones Poloniæ coniunxit, ac tandem in ducijs cum Moschouita factis, ut exitiale bellum Schuuedicum inter sororium Iohannem Schuueciæ & Daniæ reges adhuc durans, æquis conditionibus componeretur, unà cum alijs regibus ac principibus intercessit. De alijs eius priuatis uirtutibus à nobis hic plura quam memorari necesse non esse, id alijs facturis quibus eæ notiores sunt quam nobis. Beneuolentia uerò, qua illustrissimam familiam Brandenburgicam ob agnitionem amplexus est, ad omnem posteritatem prædicanda est. Sic quidem ut liberationem Vuilhelmi Archiepiscopi Rigenis taceamus, & fratrem eius Albertum primū Prusiæ Ducem ab Imperatore proscriptum clementissimè protexit, & protectum adamauit ac coluit: filij præterea adulescentis Alberti Friderici patre defuncto, tutelam clementer suscepit, utque propensionem erga cognatam familiam Brandenburgicam ad omnem posteritatem declararet, eam totam, casu quo proximiores absque liberis atque legitimis hæredibus decederent, successionis Borussiae relicto, tus capacem esse uoluit. Decessit nullo ex tribus uxoribus hærede relicto, ultimus Regum Polonicorum ex stirpe Iagellonea Lithuanica, quæ ab anno millesimo trecentesimo octogesimo sexto, in hunc usque diem quo Sigismundum mortuum diximus, magna cum laude res Polonicas rexit: Iagello siquidem, siue Iagula magnus Lithuanicæ Dux qui cum matrimonio Heduuigis demortui Ludouici Regis Vngarorum & Polonorum filia, regnoque, fide Christiana recepta Vladislaus secundus est dictus, quasi qui gloria potens futurus esset, decrepita admodum ætate, ex quarta uxore Sophia Russa Kiouiensium Ducis filia, duobus filijs Vladislao tertio, & Casimiro susceptis, post mortem regnum ad Vladislaum filium transmisit, eum, qui Vngarorum quoque Regno suscepto, & profligatis cum gloria aliquot Turca-

Imperatore Maximiliano II. 2521

Anno 1573

Turarum exercitibus, cum prius ad Macedoniae, deinde ad Thraciae fines magis animosiore quam ualidiorum exercitu penetrasset, apud uernam inter fortissimos hostes dimicans, certam propemodum uictoriam cum uita panter amisit. Post hunc autem sine liberis decedentem, cum Polonis undecim, Ungaris quinque annis praefuisset, Casimirus natus minor frater regnum suscepit, qui Elizabetha filia Alberti Romanorum, Ungariae, & Bohemiae Regis & Archiducis Austriae, & Ladislaw Ungarorum & Bohemorum Regis, sorore in Regni sociam ascita, ex illa filios sex, & filias septem suscipit. Ex his Vladislaw natus maximum uiuens Bohemis, Casimirum ac deinde Iohannem Albertum Ungaris Reges dedit: Sed utroque hoc dissentione partium deserto Ungariam quoque cum Bohemia Vladislaw obtinuit. Ex quo & Beatrice filia Ferdinandi Regis Aragoniae & Siciliae natus Ludouicus filius, qui bimulus uiuente patre coronatus, cum ei exacta aetate mortuo in utroque Regno successisset iuuenis admodum Turcico bello anno millesimo quingentesimo uicesimo sexto: apud Mohattum miserabiliter perijt, & Anna filia, quae nupta Ferdinando Caesari eum quindecim liberis beaurit: filijs quatuor Maximiliano, Ferdinando, Iohanne, & Carolo: filiabus undecim, Elizabetha, Anna, Maria, Magdalena, Catharina, Leonora, Margareta, Barbara, Ursula, Helena, Iohanna, de supra memoratis uero duobus filijs Casimiri Regis. Casimirus quidem iuuenis castissimus & religiosissimus, in Lithuania immaturam mortem obiit, non sine celebri sanctimoniae fama. Iohannes Albertus post patrem octo & amplius, deinde hunc secutus Alexander quinque annos regnarunt: ille quidem maximi animi, sed ante susceptum regnum, quam regnans felicior. Hic a Moschis apud Vedrusios uictus eisdem apud Opascam, Tartaros uero Tauricos apud Clescum paucis ante mortem diebus, insignibus praелиs profligauit. Post hos natus est Sigismundus, Sigismundi de quo loquimur pater. Hunc secutus Fridericus sacris initiatus, Archiepiscopus Gnesnensis, simul que Episcopus Cracomensis, & Romanae Ecclesiae Diaconus Cardinalis S. Luuigiis Georgio Duci Bauiarorum, Sophia Friderico Marchioni Brandenburgensi, Anna Bugislaw Pomeranorum, Barbara Georgio Saxonum, Elizabetha uero (patre mortuo) Friderico Legnicensium & Bregensium dudum matrimonio iuncta fuere. Caeterum Iohanni Alberto, & Alexandro fratribus sine sobole decedentibus, in Regno Poloniae successit Sigismundus amborum frater, bellis cum potentissimis Moschis, ferocissimis Tartaris, acerrimis Valachis, & fortissimis Germanis, feliciter gestis clarissimus, qui initio in matrimonium ducta Barbara Stephani Comitis Scepurtsensis, ac Transyluaniensium Palatini filia, foemina sanctissima & piensissima, ex ea filiam Heduuigiam suscepit, foeminam lectissimam iunctam matrimonio Iohachim Marchioni Brandenburgensi, Electori Romani Imperij. Deinde uero ea defuncta ex altera Bona Sphortia Iohannis Galeati Sphortiae Mediolanensium Ducis, & Isabellae Arragoniae filia maximam natus filiam Isabellam Iohanni Regi Ungarorum affini iam prius suo nuptui tradidit: reliquarum uero trium, post mortem Sophia nupsit Henrico Ludorum Regi potentissimo, Anna adhuc uirgo dignas suo genere nuptias expectat. Ad extremum filius Sigismundus Augustus, cum eo quo diximus modo regnasset, sine liberis decedens, obitu suo non tantum exteris compluribus, Regni uacantis ambiendi occasionem praebuit, sed & interdum

Anno 1572 dam hunc, alijs alterum Regem eligi postulantibus.

Octavo Iulij Auraiicus copiarum quas collegerat, maxima parte congregata, Rhenum transit, seq̄ in Geldriam conuertit.

Nono Iulij Viennæ post frequentes pluuias Danubius ita inundare cepit, ut post hominum memoriã hoc anni tempore, maiorum aquarum illuuias non fuisse existimetur. Hoc eodem die in Holandia Harderuicum à Geufijs occupatur.

Decimo Iulij die, filius Ducis Albani Fridericus Toletanus, castra ad Montem Hannoniæ metaturus, à præsidarijs Montanis erumpentibus in fugam compellitur, uulneribus ita sauciatur, ut Bruxellas sese reciperet. Vulneratur etiam sclopo maiore Marchio Vitellius Romanus, ductor militiæ.

Decimo nono Iulij Cæsarea Maiestas, licet antea decimo quinto eiusdem, Auraiico eius que adhaerentibus, ad instantiam gubernatoris ac præsidium Belgij, sub priuatione & amissione omnium regalium, feudorum, priuilegiarum ac iurium, quæ ab Imperio haberent, & sub indignatione Cæsarea, ac pœna pacis publicæ serio mandasset, ut statim post inuentionem Cæsarei mandati à proposito suo, & paci publicæ contrario bello, desisterent, nec contra Belgicum, uel ullum eius statum, uel priuatas personas de facto quicquam attentarent, & omnia loca per uim & contra pacem publicam occupata, relinquerent, Regi que Hispaniarum Philippo eiusq̄ gubernatoribus restituerent, & copias tam equestres quam pedestres congregatas dimitterent, ulteriorem que earum concursum sisterent, formulas obligationis militaris confectas, irritarent, nec quisquam seditioni huius propositi, uel consilio, uel re, uel auxilio participem se redderet, sed iuxta formulam pacis publicæ ac constitutiones Imperij degeret, tamen literis Auraiici (quarum superius meminimus) acceptis ad eas hoc quoque die respondit, ac breuiter capitibus literarum Auraiici repetitis, fatetur, suam Maiestatem omnium rerum anno sexagesimo octauo gestarum ineminisse: præcipuè uerò intercessionis pro ipso, apud Philippum Regem Hispaniarum, quo nonnihil de indignatione concepta remitteret factæ, ex paterna propensione, & singulari studio concordia ac tranquillitatis, cum spe optima, si ipse exigui temporis patientiam præstare potuisset, rem effectus expertem futuram non fuisse. Cum uerò è contrario ipsi constet, quomodo intercessione Cæsarea nondum expedita, causam armis, manu que militari commiserit, & cum suo ipsius, aliorumq̄ multorum innocentium subdito- rum, extremo ac irrecuperabili damno, contra pacis publicæ atque Imperij constitutiones, sua Cæsarea Maiestate inconsulta, imò eius mandato pœnali spreto, copias equestres ac pedestres leuarit, ac Philippi Regis Hispaniarum terras hæreditarias in Belgico hostiliter inuaserit, & hoc ipso non solum speratam reconciliationem, ac omnem diligentiam à Cæsarea Maiestate adhibitam repudiarit, sed & per damna Belgico illata & contumacem rebellionem, Regis Hispaniarum indignationis flammam subiecerit, quasiq̄ oleum igni addiderit. Ideò dum facile perspicere aduersa quæ ferat, nemini nisi sibi ipsi imputanda, ipsumq̄ propter inobedientiam atq̄ contemptum mandatorum Cæsareorum & uiolatam pacem publicam, non tantum in indignatione Cæsareæ Maiestatis atque Imperij hædere, sed & teneri ad resarcienda damna, omnibus quos læserit. Quantum uerò ad presentem expeditionem attineat, quàm prætendat præcipuè ideò susceptam, quò Belgicum ad debitam obedientiam Regis Philippi deducatur, & sublatis inuentionibus patriæ antiqua libertas restituatur, Maiestati suæ non est dum liquere, quale mandatum ipse, à Rege, cuius dispositioni hæc sola re-

Imperatore Maximiliano II. 2523

Anno 1527.

licta sint, habeat, cum ex nouissima Philippi Regis requisitione apud suam Maiestatem, & ordinatione regiminis ita facta, ut nulla alia opus sit, contrarium penitus appareat, & tota hæc actio magis rebellionem quam obedientiam conformior sit. Nolle Cæsaream suam Maiestatem ipsum celare, quod quoad suam personam tanquam Cæsarem spectet præsentem atque futuram excusationem pro irrelevanti habeat, nec acceptare possit, sed expeditionem, tanquam contra præcipuum membrum, & eximium circumlocum Imperij, iuratum principem ac magistratum ipsius, sua Maiestate inlicita atque inconsulta susceptam, pro uiolatione pacis publicæ, inualione illicita contumaci ac illegitimo modo facta habeat, per quam ipse, & omnes eius adherentes uigore constitutionis de pace publica, in pœnas eiusdem ipso facto incident, ac nisi à proposito destiterit, unà cum ipsis, omnibus priuilegijs, iuribus, libertatibus bonis ac facultatibus priuandus sit, prout ipsi & adherentibus speciali mandato, significatum sit, quod hisce renouatum uelit.

Vicesimo primo Iulij Aurantius Aldenkürchij ad dimidium milliare, à Rueremunda castra locat, bona spe fore, ut ea deditioe facta æquis conditionibus transitum cum alijs necessarijs concedat, maximè cum propriæ manus literis sese ad defensionem ciuitatis contra Albanum obligaret. Verum Rueremundanis ei non tantum transitum denegantibus, sed & bis literas à tubicine deditioem amicè efflagitante recipere respuentibus, Auraticus insolentia ipsorum commotus, in terrorem aliorum circiter horam duodecimam noctis, ciuitatem oppugnare incipit eamq; oppidanis uiriliter resistentibus hora sexta matutina capit, ex suis ad sedecim amissis, oppidanorum uix ultra quatuor cæsis: In Ecclesiasticos tamen qui Episcopo ciuitatis nouo, fuga elapso, remanserant, asperius actum, & prælidij in urbem ab Albano introducti, capitaneus Flayus, duosq; Consules, & Iudex in uinctu coniecit. Auraticus nulla alia re nisi aliquot machinis bellicis & transitu potitus, mox inde Hellenradium mouit. Est uerò Rueremunda una ex quatuor Geldria ciuitatibus insignior, à Ruere fluitio illi Mosam influente, denominata, præter antiqua decora, institutione nouæ Episcopalis sedis, ex insula S. Mariæ & Abbatia Euerbodienlis ditata, ornata.

Vicesimo primo Iulij Carolus Lotharingia Dux, qui Philippum Iuniorum, comitem Hanauuiensem beneficiarum ducatus Lotharingici rebellionis & inobedientia insimularet, Bitschium & Lemburgam arces, cum adiunctis oppidulis pagis, & uillis, ei occupat. Res uerò breuiter ita se habet, Anno millesimo tricentesimo secundo, dicta arx Bitschiana, cum appenditijs, permutatione castelli Mersburgici & Gemundici, à Friderico Duce Lotharingie, cum Eberhardo Comite Bipontino facta ad hunc peruenit, hac conditione, ut ipse atque hæredes, dictam arcem cum adiuncto oppidulo à Lotharingico eiusq; hæredibus, in hæreditarium beneficium reciperent. Idq; à Comitibus Bipontinis usque ad mortem Iacobi ultimi, eius familiaris factum est. Huius uerò filia unica Margarita, Ludouica, Philippo Iuniori Hanauuiensi in matrimonium elocata, atque ex ea liberis susceptis, Hanauuiensis tanquam legitimis administrator liberorum, nomine eorum à Lotharingo, citra ullam formulæ feudalis immutationem, beneficium recipit, eiq; fidelitatem iurat. Sunt enim Lotharingica feuda eius proprietatis atque naturæ, ut filia una cum masculis eorum capaces sint, nec iuxta feuda lia iura in Germania recepta, extantibus masculis foeminae excludantur, sed feuda alodialibus, ut uocant, in successione æquiparentur. Verum enim uerò etsi Bitschium cum pertinentijs, feudum Lotharingicum sit, tamen in territorio & Iurisdictione Imperij situm, eidem ut membrum insertum, in

matri-

ANNO 1572

matriculam Imperij relatum, eiusq; possessores tributa Imperio soluerunt, eidemq; re ac necessitate exigente auxilia subministrarunt. Hisce tamē non attentis, Lotharingici procurator generalis Nanceij Iacobo Comiti paulo antē discessum ē uita ob contributiones litem mouet, & post obitum eius Philippo genero tanquam legitimo administratori liberorū, ad reassumendam causam diem dicit, ea intentione, ut Imperio, superioritate quam uocāt, in Bitschiana ditione adempta, eam sibi uendicet atque attribuat. Imperator ergo hoc cognito, quo & iura Imperij, & liberorum Hanauuiensis conseruentur, octauo Augusti anno septuagesimo primo Lotharingico sub pœna grauissima mandat, ne contra Comitem ulterius procedat, sed processus inchoatos casset, irritet, atque annihilet, & cum Comite eiusq; subditis ordinario iure experiatur. Adhæc Camera Imperialis procuratore fiscali supplicante Comiti mandat, ne in præiudicium & imminutionem contributionum Imperij, ullum assensum Lotharingico præbeat. Hæc ergo Lotharingicus molestissimè ferens & à Comite profecta esse existimans, indignatione contra eum concepta, de ipso priuando cogitationes suscipit. Verū cum Comes id agi intelligeret, hic fama rei percrebrescente, nobilem puerum ad Iohannem Salmensem, non tantum, ut Marschallum Lotharingicum, sed & parentis Philippi senioris amicum ac fratrem decimo Iulij mittit, se cum deprecatione noxæ, si quæ commissa sit ad sufficientem excusationem offerens. Respondet Salmensis Hanauuiensi amicè, ac sibi de nullo bello cōtra Hanauuiensem constare ait, bombardarios quidem quosdā conscriptos asserens, sed non alia de causa, quàm pro custodia corporis Principis, pueroq; dimisso, ut seniori Hanauuiensi salutem dicat, iniungit. Confusus huic nuntiationi Hanouuiensis, nihil mali suspicatur nec contra uim hostilem ulla necessaria præparat. Ac Lotharingicus interea copijs tam equestribus quàm pedestribus per Iohannem Salmensem, & Africanum de Hassenulle & Theodoricum Schonbergicum contractis, ita eas progredi iubet, ut Comitis exploratores uicesimo Iulij emissi à Schonbergico interciperentur, ac ipse uicesimo primo Iulij non sine periculo Bitschium relicto, eadem milibus hominum circumuallentidus, ac nulla ut Comes cōquestus est de nuntiatione bellica præcedente, arcis deditionem efflagitantibus. Cum itaque arx, nec milite, nec commeatu instructa esset, præfectus eam Lotharingicus dedit qui mox uicesimo secundo subditos Hanauuiensis priore iure iurando nondum solutos, in suam fidem adigunt, atque Bitschium in graue uicinatorum præiudicium munire incipiunt. Porro uerò uicesimo quarto eiusdem mēsis Theodoricus Schonbergicus ad Lembergā, quæ pro dimidia parte iuris Lotharingici est, occupandam missus, eam totam iuris Lotharingici facit, Salmensi uicesimo septimo ueniente, omnes subditos Principis iureiurando itidem obstringente arcemq; eius oppidi ualidis præsidijs firmante. Hæc uerò res non tantum Hanauuiensi, de uis sibi illata apud turbas Imperij conquerendi, sed & omnibus uicinis de suis rebus in tam turbato rerum statu cogitandi, occasionem præbuit, quolibet hæc in graue præiudicium uicinatorum, & contemptum Imperij constitutionum suscepta esse interpretante, ita, ut & Cæsar postea decimo sexto Septembris causas huius rei à Lotharingico exposceret, & decimo septimo Nouemb. circulus Rhenus ob id congregaretur. In quo quidem Lotharingicus cū suis tale factum purgare studuit, sed quo euentu, tempus, rerum omnium ueritatē in lucem proferens edocebit. Neq; enim Hanauuiensis tantum de Bitschium occupato, sed & Iohannes Nassauuiensis de duobus monasterijs Lungesfeldensi & Vuadgalsio sibi itidem à Lotharingo ereptis conquerebatur.

Hoc

Hoc eodem mense 17. Iulij cū Genlisius conscripto milite Gallo circiter 4000. peditum, equitesq; quadringentos Ludouico comiti Nassauio Montium Hannoniæ subsidio duceret, ab Albani copijs ad Diuum Gisle- num Hannoniæ pagum partim unā cum duce capti, partim læsi atque pro- fligati sunt.

Vicesimo tertio Iulij Vranus, cum 8. eiusdē eas copias, quas secum habe- bat cepisset traducere Rhenū, Ruremundā Geldriæ ciuitatē expugnauit.

Trigesimo Iulij Flissingenses ut Middelburgensibus comeatum adime- rent, perfoderunt aggerem quendam, quo rupto, omnes segetes, quę adhuc in agris erant, aquarum illuue corruptæ fuērunt, cū ad spicas usque de- mergerentur.

Vltimo Iulij nomine Vranij Theodoricus ab Hastem occupauit Bomme- lum Geldriæ oppidum.

Nono Augusti Geusij, qui ab Vranij partibus stabant, occuparunt Xy- tixeam Zelandiæ oppidum.

Decimo quarto Augusti aliquot turmæ equitū, & signa peditum, ex V- ranij castris excurrentes ceperunt Hornensis comitis oppidum Vuiert, sed cum arcem eius, quam Hispani præsidio tenebant, frustra oppugnassent, oppidum rursus deseruerunt.

Decimo octauo Augusti nuptiæ maximo apparatu Parrisijs inter Hein- ricum Navarrorū regem & Margaretham sororem Caroli Franciæ Regis celebratæ sunt.

Vigesimo secundo Augusti Caspar Colignus Castilionus Amiralus Franciæ cum è Senatu, qui mane in Lupara regia Lutetiæ arce habitus e- rat, domum reuerteretur, obuius factus regi è sacrario, quod est è regione Luparę exeunti, eum persecutus est ad spherium usque, inde ut pran- sum iret, egressus, nobilibus aliquot comitatus, nondum cētum passus pro- cesserat, cum supplici libello legendo pedibus iter faciens intentus à sclope- tarlo quodam è proximarum ædium clathrata fenestra glandibus plumbe- is ictus est. E' globulis unus indicem manus dexteræ abstulit, altera saucia- tus est in brachio læuo. Rex facinoris illius quęstionem qui haberent, tri- bus è curia Parrisiensi delectis, mandauit.

Vigesimo quarto Aug. q̄ Diuo Bartholomęo festus est, armatorū turba be- ne mane, facti sibi aditu in e'des Amiralij per custodē quendam, Amiralium in conclaui suo cum ministris occidunt, sublatumq; semianime adhuc cor- pus per fenestram abijciunt.

Amiralio interfecto mox Rex Navarre & Henricus Princeps Condæus, Ludouici filius ex cubiculis suis in arce Lupara ad regem sunt deducti. At comites eorum, & administri in area perempti sunt.

Inde in Hugonotos, qui Lutetiæ erant, fit impetus, interfecti comes Ru- pefocaldus, Teclignus gener Amiralij, Marchio Renellus, Forsius cum fi- lio, presēs Placianus, P. Ramus, Chappęus Iurisconsultus, Lomenius Secre- tarius regius, & alij.

Fontaneus frater Rohanij, Vidamus Carnorensis, comes Mongomeri- us, Calmontius Bellouacus & alij quidam nobiles Hugonoti, cū trans flu- men in suburbij S. Germani hospitia haberent, his de rebus commonefacti fuga euaserunt.

Vigesimo quarto Augusti Circiter quintam pomeridianam publice re- gis nomine Imperatum, suam se quisque domum reciperet, solis militibus & commissarijs cum suis satellitibus fas esset armatis in urbe uersari, qui se- cus faceret ca- itale futurum.

Vigesimo quinto Augusti quotquot Hugonotorum inueniri potuerunt,

Anno 1572 caesi, & eorum bona direpta. Ciciter meridiem eiusdem diei rubus signifer in cœmiterio Innocentium præter anni tempus, emisit florem.

Etsi h̄isdem diebus rex missis ad prouinciarum suarum rectores & legatos literis significauit à Guisians cum accepissent necessarios Amiralij uulnus illud acceptum ulcisci statuisse, ut illos anteuertent, seditione concitata, & cohorte, quam præsidij causa Amiralio attribuerat perrupta, impetuq; in ædes facta, Ammiralium multosq; alios in alijs Lutetiæ locis trucidatos, seq; non parum negotij habuisse in arce sua Lupara tuenda tamen 26. die fratribus & aule proceribus comitatus in palatio Lutetiæ collectis omnibus curiæ classibus affirmavit ob conspirationem aduersus se, matrem fratresq; suos & regem Navarra factam, Ammiralium ac alios coniuratos mandatu suo de medio sublato, & hanc suam denunciationem in acta referri, & per proceres promulgari imperauit.

Mox edictum per proceres tota urbe regis nomine promulgatum, ut deinceps cedium ac trucidationũ finis fieret, atque ab expilationibus & rapinis abstineretur.

Dum hoc Lutetiæ geruntur equites Cataphracti Gongazæ Ducis Navarraensis pleriq; Itali, cum crebro sub specie commercij Charitum oppidũ accessissent, nimis ad oppidi custodiam attentos Charrianos sub noctem oppresserunt. Circiter idem tempus amplius ducenti Stroziani milites armati Ruppellam ingressi sunt, prætextu instaurandi arma & emendi cibos qui timore nescio quo correpti clanculum oppido excesserunt.

Parthiensi exemplum pleræq; reliquæ ciuitates & oppida in omnibus ferè regni prouincijs in interficiendis Hugonotis, eorumq; bonis diripiendis imitantur.

Vigesimo septimo Augusti Vranus, posteaq; se ei Ernestus Mandeslous cū suis coniunxerat, qui 4. huius mēsis Rhenũ traiecerat, omni exercitu per pontem naualem Mosam, qui Roremundam præterfluit traducto, in Brabantiam mouit, & postridie Hasseltum uenit.

Vigesimo octauo Augusti, Rex publica declaratione omnibus proceribus, nobilibus & subditis significauit suo mandato & Impio Ammiralium, & qui cum illo sentiebant necatos, nõ propter ullã religionis causam neq; ut edictum ipsius pacificatorium abrogetur, quod non secus ac ante posthac obseruari uult, sed ut cõspirationem Ammiralij & asseclarum anteuertent. Quare declarat se uelle ut omnes homines religionis reformatæ iuxta edicti pacificatorij præscriptum in domicilijs suis sub Regis præsidio & auctoritate tutos esse, & magistratibus suis mandat, ne quid in eos moliantur moliriue patiantur indicta pœna capitis imorigeris, uetãtq; ut occurrat turbis, donec tranquillitatem regno restituerent, ut religionis causa captiui, nihil duris fecerint, aut conspirationis participes, cuius rei cognitionem sibi reseruat liberi dimittantur.

Trigesimo præsidium Vranij Mechliniam ingressum est.

Quinto Septembris Vranus cum aliquot dies Louanium obsedisset, tandem cum ciuibus transigit, & centenã pecuniæ summam h̄is imperat, atque inde Montem Hannoniæ contendit, ut eam urbem ab arcta obsidione Albaniducis liberaret. Iam enim Hispani monasterium urbi propinquum, caeso & eiecto præsidio Nassouij, occuparant, & Albanus ipse in castra uenerat, & magna aliquot tormenta eodem perferri curarat, atque inde summaui urbem continuò oppugnat, subsidioq; noui Germani militis adauxeratus erat.

Septimo Septembris Geusij ceperunt Aldenardum munitum Flandriæ oppidum

Imperatore Maximiliano II. 2527

Anno 1572

Octavo Septembris Vranus summa celeritate usus cum suo exercitu ad castra Albani ad Montem Hannonia inopinato peruenit.

Nono Septembris Vranij miles frustra tentat irrumperere in castra Albani, & urbem reiectis tormentorum & sclopetariorum ictibus.

Duodecimo Septembris Albanici ex insidijs castra Vranij adorti, ceptis excubijs multum ei detrimenti intulerunt.

Postea Vranus re infecta cum exercitu regressus est in Brabantiam.

Decimo septimo Septemb. Vranus redijt Mechliniam ubi cum maiorem civium partem & a mutatione religionis & a collatione pecuniae ad sustinendos belli sumptus abhorreere vidit, postridie cum maxima exercitus sui parte Ruremundam profectus est.

Decimo nono Septemb. Ludouicus comes & alij, qui Montem Hannonia tenebant collocuti sunt cum Albano de deditioe.

Circa finem Sept. regiae copiae seu pontificij in Gallia Rupellā obsiderūt.

Prima Octobris multi civium Mechliniensium aduentibus ad urbem Hispanis Albanicq; copijs & obsidionem minitibus cum praesidio, quod ibi Auracicus reliquerat, noctu aufugerunt. Qua de re Albani milites certiores facti postridie summo mane, nemine resistente, Mechliniam irrumperentes, in diripienda urbe ornatissima & rerum omnium plena & opulenta totum triduum consumpserunt, tantamq; inde praedam caeperunt, ut ea uicina oppida & ciuitates repleuerint.

Lutetiae typis edita sunt cum priuilegio regis Francie exempla literarum Henrici regis Navarrae, Caroli Cardinal. Borbonij, Henrici Borbonij principis Condai & coniugis eius Mariae Cliniae 3. Octob. ad Romanū pontificem datarum, quibus narratur tum Navarrae cum sorore, tum Condem cum uxore & duobus fratribus religione, qua a pueritia imbuti fuerant, abiurata Romanā recepisse, eamq; publice profiteri, eoq; nomine & ueniā deprecari & indulgentiam atq; matrimoniorum a se cum cognatis contractatorum confirmationem petere.

Vndecimo Octobris soluit Antuerpia classis Albani, ut res necessarias comearumq; inueheret Middelburgum.

Dienstense oppidum Albanus recuperauit.

Circiter illud tempus Teremondam Albanus recepit.

Paulo post Aldenardo Geusi discesserunt.

Albanus Traiecti ad Mosam pluresq; equites a se dimisit. Eodem multarum ciuitatum legati purgandi suas & deprecandi ueniam gratia, Albanum adierunt.

Decimosexto Octobris excusum quoq; est Lutetiae cum priuilegio Regis exemplum ordinationis, a Rege Navarrae editae, qua mandabatur ut in omnibus regni sui partibus religio Romana restitueretur & qui ex ministris reformatam religionem profitentibus eam amplecti nolunt, ut Regno ditionibus suis excedant, ac ut Episcopi, Praelati &c. & aliae personae Ecclesiasticae possessionem & fructus suorum beneficiorum recuperent.

Decimonono Octobris Albanus Ruremundam ingressus est, quae eius militi praeda fuit.

Vigesimo Comes Lumæus nomine Vranij occupauit Schomhouia Hollandiae oppidum.

Vigesimo septimo Octobris publicatum est S. C. in Amiralium a curia factum in hanc sententiam: Amiralium Maiestatis conuictum teneri, pacis publicae hostem, rerum nouarum cupidum, caput, auctorem coniurationis aduersus regis & regni statum inita, abominandam eius memoriam & infamatum nomen haberi:

Anno 1572

Vigesimo nono Octobris simile Senatusconsultum de diruendis ædibus publicatum & executioni mandatum est, reuera in Cauanium libellorum in regia supplicum magistrum & Briemaldum in primis exercitatum tribunum militum peritum, & qui sub Francisco & Heinricho Regibus continuo militauerat, & ad annum ætatis septuagesimum recesserat, qui cum à iudicibus ad tã rem delectis damnati, eodẽ die ad locum supplicij ducti & suspensi sunt.

Stella

✱

Decimoseptimo Nouemb. circiter septimam Tauri partem, noua quædam & admiranda stella est cõspecta, in sydere Cassiopeæ, limbo Galaxiæ Boæo affixa, ita ut cum 2.4. & 12. stella Cassiopeæ, quæ omnes tertiæ sunt magnitudinis iustum quasi rhombum crucem ue constituerit, immobilis plane, ita ut ab eo, quo primo apparuit loco ne latum quidẽ unguem discesserit, magnitudine & puræ atq; candidæ lucis nitore, ut cum omnibus stellis, excepta Venere, certans, Iouem sane, ad quem tum in Ariete positum respiciebat, superas, radiorum emissionem & uibrationem infixam etiam sydera anteuertens. Paulatim uerò & quantitate & splendore decreuit, ita ut tandem ad finem Ianuarij mensis anno 74. cõspectum nostrum fugerit. Motus, altitudo, forma, lux, color, radiatus, diurnitas huius *quædam*, id plane admirabile: & singulare reddunt: cum à condito mundo nullum eiusmodi emicuerit. Dignum profecto, quod & in naturæ eius inquisitione, & præsignificationis animaduersione, & expositione omnium præstantium astrologorum ingenia exercent, & principum animos ad liberales sumptus in hanc operam suppeditandos excitet.

Decimosexto Nouemb. Albanici Zutphaniam receperunt, ciuibus deditione facientibus, reluctantibus militibus, qui in præsidio erant, qui licet strenuè uim hostium propulsarent, ab his tamen superati cæsiq; sunt, & urbs cõmeatu abundans expoliata.

Campenses, Schuualenses, Amersfenenses, & aliæ ciuitates circiter 17. ac cepta Zutphaniam occupatione se Albano dedunt.

Decimo octauo & 19. Narda Hollandiæ oppidum, quæ ad Vranium defecerat, ab Albanicis recuperatur, & contra fidem datam diripitur & inflammatur. Quæ res reliquas Batauorum ciuitates irruptionis mouit, quò minus se Albano dederent.

Principio huius mensis Decembris Albanici, nemine resistente, occupauerunt Cluenartum insulam fertilem & copiosam. Cum circiter 400. Galli & Angli qui eam tenebant, inde aufugissent.

Vndecimo Decembris in uilla quadam ad Amsterodamum natus est uultulus biceps, gemino dorso, & octo pedibus.

Decimo tertio Decemb. Albanici militem Vranij, qui subsidium Harlemijs laturi, in pago quodam commorabantur, inopinantem oppresserunt, & ad septingentos interfecerunt.

Vigesimo Decembri Hispani dum Harlemum irrumpere summa uis conaretur, fortiter repulli, ponte, quem fecerant, interrupto ex his amplius ducenti submersi cæsiq; sunt.

RERVM MEMORABILIVM HINC INDE GESTA

rum, Anno à Christo nato 1573.

Anno 1573

Rioribus diebus 15. mensis Ianuarij ita tormentis deiecti sunt muri Harlemi persistentibus in obsidione Albani copijs, ut necesse haberet, obsessi eorũ loco altas fossas facere, & magnos aggeres iacere. Posterioribus uerò magna annonæ copia allata est in urbem: cū interea Albani milites in castris graui annonæ inopia fameq; laborarent. Nonno

Imperatore Maximiliano II. 2529

Anno 1573

Nono Ianu. D. Castreus Prouinciæ Biturigū præfectus Fanum Sereris uulgo Sanceerranam urbē obsidione cinxit Vranici bellicis tormētis maioribus adductis, quibus tam crebro effulminati ceptum, ut muro ipso diruto & strato ruina ad 500. passus paterent.

Decimo quinto Ianuarij Veneti Catarum, Turcis qui præsidio erant partim caelis, partim captis, expugnant. Poniunt tormentis magnis & 10. mediocribus, & in portu 8. nauibus.

Vigesimo septimo Ianuar. intercepta est à Flisingensibus classis Hispanica, quæ ex Biscaya Antuerpiam nauigabat.

Toto Februario mense res & ad uictū &munitionis necessaria, à Geusijs Harlemū sunt allate, multi etiā milites obsessis subsidio uenerunt. Cū qui in obsidione erant, prohibere nō possent: quo minùs Leida alijsq; Batauorum oppidis & urbibus liberè & tuto nauigaretur.

Decimo quinto Feb. Ambō fratres regis Andicus, Alanzonius duces cum rege Nauarræo Condeo principe, comite Rupefucaldio iuniorè & alijs Aulicis se regio militi Rupellam obsidenti adiunxerūt, ut maioribus copijs oppugnaret. Itaq; assiduis magnorū tormentorū ictib. & pilis mœnia cōcinunt & sternunt, agunt curricula, parant omnia machinamenta, q̄ ad urbis expugnationē genere uisa sunt. Oppidani cōtra urbē munire, mœnia reficere, aggeres cōstruere, & infinitas diu nocturq; eruptiones facere, hostes de improviso adoriri, ut multi eorum ducibus fuerint desiderati. Quare licet illis in urbem p̄ muri ruinas pareret aditus, solis oppidaneorum corporibus oppositis: tamen non nisi inuiti, & à ducibus coacti oppugnationem tentabant.

Prima Martij noua manus exercitatorum Hispanorum militum accedit Harlemum obsidentibus.

Tertio Martij ex propugnaculo, quod Euāgelij dicitur, tormentarius globus emissus, ducem Aumalium obruncauit.

Septimo Martij Flisingenses in Zelandia ad Terneuseum adorti classem Albani in fugam cōijciunt.

Cum obsidione assidua Rupellani premerent, penuriaq; uini, & reliquarum rerum laborare inciperent, de pacis cōditionibus cogitare ceperunt. Sed cum de his Noæo cum oppidanis non conueniret. 11. Martij an. 73. urbe relicta ad ducis Andæi castra se recepit.

Decimo septimo & 18. 19. Martij Geusij dum nauibus Harlema subuenire laborat, & terra apud Leidam magna damna à comite Bossensi, Amsterodamensibus & Albani milite acceperunt.

Decimo nono Martij, qui fuit dies Iouis ante pascha miles, qui Sanceerram siue Cereris castrum obsidebat se magno conatu ad oppugnationē accinxit, sed strenue ab oppidanis propulsatus magno suo malo retrocessit. Itaq; Castreus eminus urbē circumvallare statuit, ut frumento & pabulatione Sanceerranos prohiberet, circum ipsam urbem ædificatis arcibus suorum præsidio munitis ut illas tandem ad deditiōnem cogeret.

Vigesimo secundo Martij euaserunt ex arce Tornacensi 37. Galli qui ad Diuū in Gislenum Hannonia capti, & in arcē illā in custodias inclusi fuerant.

Vigesimo quinto Mart. Harlemenses his eruptione facta inuadunt castra Albanicorū & partim fugatis inde aliq̄t signis militū multisq; ex his cæsis incendūt.

Initio Aprilis comes Bossensis classe Geusiorū in fugā uersa ac repulsa mariq; Harlemico occupato, eis ad Harlemum nauigationē & aditum intercludit.

Septimo Aprilis principes magno nobiliū numero stipati propugnaculum, Rupellæ 40. machinis bellicis concussum oppugnant, sed multis fauciatis, & in his duce Niuernensi, fratre ducis Guisij, Claremontano Goasio, & desideratis amplius trecentis, retrocedere coacti sunt.

Denuo eadem die ter propugnaculum illud ab Andæo oppugnatur, qui toties etiam repulsam passi sunt. Postridie tamen ex oppidanis aliqui ab hoste de-

Anno 1573

improviso opprimuntur & interimuntur. Tandem hoc idem propugnaculum cuniculis euersū multos hostes adobruit, & oppidū quasi facto aggere muniuit.

Vndecimo Aprilis Montij ciues circiter ducenti in uincula coniecti & sup-
plicio affecti fuerunt. *valde in hispania*

Decimo octauo Aprilis Cossinius militum tribunus in aggere, in Rupellana obsidione stans, globo tormentario interemptus est.

Gabriel Comes Mongomerius dum in Anglia profugus agit, comitantibus multis nobilibus & militib. Anglis & Gallis, mediocre exercitum & classem instruxit, ut obsessis Rupellanis auxilium ferret. Itaque soluens nauibus cititer quadragina octo magnis & paruis, decimo nono & uigesimo Aprilis huius anni Rupellæ appropinquauit. Iam in conspectu urbs atq; hostes erant, quos sinus & alueum, quā in portum leui æstu mare influit, nauibus, trirēibus, molibus & castellis claudebant: classemque adornabant, cum eo confictu-ri duce Bironio, iussu supremi Regis legati Heinrici tum Andium ducis, ad quam cū ad tormenti icētū Mongomerius accessisset, subito cursum reprimere incipit. Interea regij segnius prælium capessentem cernentes, magno numero sclopetariorum in naues imposito ultrò ei occurrerunt. Postera luce plurimū aucta terrestribus copijs classe regia, & ultrò Mongomerium ad nauale certamē prouocante, is una naue frumento & munitionibus onusta amissa retro uela inuertit, & ad Insulā cui ab amœnitate & bonitate pulchræ nomē est, e regione Britannia sita regressus, arcem eius modico præsidio & tormentis quibuldam munitam capto præfecto & militibus plerisq; interfectis expugnauit. At cum accepisset regias copias ad insulam recipiendam aduentare, & ad eas propulsandas in pulchra insulā neq; portu, neq; castellis, alijsq; munimentis satis instructus esset, milesq; indies diminueret, paucis nauibus & pauca militum manu in Angliam redijt.

Vigesimo primo Aprilis Flisingenses confluxerunt cū classe Albani à milite & munitione & tormētis bene instructa quæ Antuerpia 17. Aprilis Middelburgum contendens soluerat, qui superiores facti quinque naues magnas ceperunt, duas demerserunt, unā inflammant, interfecto præfecto classis, alijsq; multis qui in eius erant comitatu.

Vigesimo nono Aprilis oppugnata est Rupella & tertio in propugnaculum Euangelij hostes ascenderunt: sed inde rursus strenuo deiecti, & Bironius scemore uulneratus est. Primo Maij promulgatae sunt Antuerpiæ induciæ inter Anglos & Belgas biennales, inter quos iam annos aliquot ius cōmerci interruptum erat, propterea quod anno 69. aliquot naues Hispanice, quæ Antuerpiam pecunia onustæ nauigabant, à regina Angliæ interceptæ, & postea Angli mercatores Antuerpiæ ab Albano uicissimq; Belgæ Regis Hispaniæ imperio subiecti in Angliā à regina detenti fuerant. At post proclamationem præcipui mercatorū Angliæ tum à Gubernatore Senatuq; Antuerpiensi magnifico ac splendido conuiuio excipiebant. Aliquot post dies Geusij aggerem non pcul Amsterodamo occupaturi, cum Amsterodamēsisibus dimicantes superant, qui ad ducentos ex ijs interficiunt, octoq; eorum nauibus potiuntur.

Octauo Maij resistunt ab Albanicis ad Montium oppidū, Marchionatus Bergensis, situm ad ripam Scheldis fluminis circiter 600. Geusij.

Decimo Maij ipso Pentecostes festo Heinricus Andiu dux frater Caroli IX. Fraciæ regis, eiusq; generalis per totū regnū legatus, filius Heinrici II. pridie ab ordinibus & statibus regni Polonici electus Rex Poloniæ publicè declaratur.

Vndecimo Maij noctu Regij perueniunt in propugnaculū, & aliquos somno sopitos de improviso opprimunt & interimunt, relicto nihilominus oppidanis propugnaculo.

Vigesimo Maij Mongomerius nauigiū in ancipitē euentum emisit, & in eo puluerem Bombardicū, & nonnihil frumenti, quod secundo mari per medias Andiu ducis regiarum copiarū custodias elapsum, opportune obsessis subuenit.

Vigesimo tertio Maij sex Heluetiorū millia castris regijs se coniunxerunt.

Vige-

Imperatore Maximiliano II. 2531

Anno 1573

Vigesimo octavo Maij terra mariq; res Guisiorum acciduntur. Nam & propugnacula aliqua multosq; milites amiserunt.

Principio Iunij anno 73. recens miles ex praesidijs Belgicarum ciuitatu ab Albano in castra ad supplementu obsidionis missus est. Secundo Iunij Geusij occupato ruptoq; aggere Amsterodamo unico propugnacula excitant, hsq; militem imposuerunt, qui ab ea parte com meatu a castris Albanicis auerteret.

Andium dux postq; electionis suae in regē Poloniae factus certior, animu ad coronationē adiecerat, & reliquus miles obsidionis pertaesus, illa solui optabat, paulo post pacis cōsilia sunt agitata. Itaq; euocatis ex urbe legatis eorum 5. Iunij nutus anni postulata audiuit, & ad Regē per ferri iussit. Et cum deinceps ultra citraq; multa & a legatis Andici & Rupellenium de pace agitata fuissent, ac hi socijs quoq; suis subuenire eniterentur, concessa illis facultate, consilia sua cū legatis Montalbanorū & sociorū, qui eo nomine Rupellā uenerant, cōmunicant, ac omniū petitionis Andico offerunt, a quō ad regē sub finē mensis Iunij mittunt.

Nono Vranius Delphtis Leidam cōtendit, ibiq; exercitum auget, ut Harlemensib. subueniret, sed cū id Albanici animaduertissent, & eius copias circumfessuri essent, re infecta, deserto etiam aggere, discesserunt.

Septimo Iunij cum nūciatum esset Regi Francia regnum Poloniae a proceribus & ordinib. delatū fratri suo Andiu duci, magna solennitate & pompa Lutetiae publicae supplicationes habitae, quibus Deo gratiae agerentur, & gratulationis laetitiaeq; causa ignes excitati, & multi apparatus facti.

Decimo septimo Iunij Andiu dux a legatis Polonis in castra ad eū ueniētibus, posteaquam in littore maris nauem conscendisset, Rex Poloniae salutatur.

Vigesimo secundo Iunij, pugnatū est inter Flissingenses & Middelburgēses, in eo plio cecidit Dominus Catorenius summā rei praefectus, qui Domino Belonisio successerat, postq; 8. Iunij Middelburgo Antuerpiam profectus erat, ut Albano nunciaret, quo in loco res Middelburgensium essent.

Ineunte Iulio mense noua auxilia Hispanorū & Italarū ex Italia & Germanorum ad obsidendum & oppugnandum Harlemum in castra aduenerunt.

Vndecimo Iulij Vuilhelmus a Bronchorst Baro Batenburgicus cū bene instructo exercitu plurimisq; curribus, armis, cōmeatu & tormētis onustis, ab Vranio & Hollandiae ordinib. ac statib. mittitur ad opē ferendā Harlemēsis. longa obsidione praessis, rerumq; omniū necessariarū penuria ualde laborantibus. Qui cū castra Germanorū inuasisset, acri pugna cōmissa profligati tandem sunt Vranij, casis amplius 1500. & in hac ipso duce, captis multis tormentis & signis & circiter 300. curribus.

Decimotertio Iulij Harlemēses, qui circiter octo menses obsidionē sustinuerant, ad summā rerū omniū inopiā redacti, extremamq; famē perpepsi Albano deditiōnē faciunt, eius arbitrio uitae necisque potestate permissa. Imperatū ne urbs diripiatur: sed ut eo nomine certa pecuniae summa, scilicet centena & quadraginta aureorum millia soluantur.

Ciuitate Alemaniā in duas partes diuisa, quarum altera regi altera Vranio fauebat: utraq; contendente eam in sua potestate habere, Geusij Albanicos praueiunt. Nā duas ante horas praesidiū introduxerunt porta Orientali q; Albani miles ad portam occidentalem aduenisset. Decimotertio Iulij cū in Tlōmerensi praefectura Alzeang, ditioni Palatini Electoris subdito subiecto ca-

per Schulkeri Ioannes Kressij in puteum, quem in area domus suae habebat incidisset, atq; ad eū extrahendum primo filius Ioannes, deinde pater, tum filius Caspar, post mercenarius quidam Ioan. Hesus in puteum descendissent, subito mortui conciderunt. Quare a uicinis cognita, ordine tres in puteum fuere demissi, qui uix mediū altitudinis, scilicet 10. pedes attigerant (erat enim profunditas totius putei 20. pedum, cuius aqua dimidiatam ultra non excedebat, ambitus 3. pedum) cum uires deficere sentientes, signo dato, educti instar morientium Iurido in ore & pallore fuerunt. Tandem opera quarti Michaēlis Vuigri, qui q; celeritate demissus, cum compresso anhelitu cuiusq; pedi sine mora funem allegasset, lib-

1573 Iunia dntis
ex poloni her.
Iunij regis galli
1573 Iunij 74 17 Iunij
Iunij anfangit op regni

Almanicus

Anno 1573 set, singulatim quatuor illa exanima corpora euecta sunt.

Quinto Augusti Flisisingenses potiuntur arce Ramencrensi. Edictū regis Galliae de pace inter se suosq; legatos & Rupellanos Montalbános & Nemusianos, eorū socios & affeclas mense Iulio inita 11. Augusti, Lutetię in curia promulgatur, & Rupella obsidione leuatur. Edicti prima duo capita hæc sunt.

Quæcunq; à uigesimo quarto Aug. ad edicti publicationem acta sunt in tota Gallia, ut pro infectis habeantur, & ex hominū memoria deleant. Ne quis deinceps è subditorū regis numero illa in mediū adferat, aut in memoriam reuocet. Deinde trium harū urbū Rupellæ, Montalbani & Nemaui incolis nobilibus etiam, qui cū illis arma cœperunt publicā religionis professio liberumq; exercitium concedit. Tum qui mortis metu perterriti coacti sunt religionem intercedente iureiurando abiurare, & misificationi interesse, in regnum restitunt, & sancti religione absoluuntur. Insuper urbibus illis licet suis uti priuilegijs nullo in urbem admissio prædiario milite, sed datis regi ad bienniū ex singulis ciuitatibus 4. obsidibus, qui singulis trimestribus immutabunt, ut regi de earum utriusq; obedientia melius cōstet. Sed plura referre capita superuacaneum fuerit, cum typis excusum extet.

Duodecimo Augusti in Voislandia & Misnia tantæ fuere tempestates, tantamq; continentes imbres, ut fluij & amnes multos pedes solito magis excreuerint, ripas depopulantes, agros uastarint, ædificia quā plurima diruerint, pontes abriperint, magnum hominū ac bestiarum numerū repentino impetu oppresserint, ingentemq; stragem in finibus illis ediderint, luctuq; & terrore omnia impleuerint. Solent eiusmodi illuuijs præter detrimenta, quæ inferunt, maiora etiā calamitates p̄nunciare, ut inter pios, prudentes & doctos satis cōstat.

Decimotertio Aug. classis Albani ab omni apparatu milite, tormētis cōmestis ois generis instructa Antuerpia Middelburgū uersus soluit. Sed Flisisingenses eos incepta nauigatione inhibuerūt. Ita ut maior pars Middelburgū non appulserit, aliquot uerò ueniēti Flisingam, quam celerrimè præter nauigantes nonnulli annona Middelburgum importarunt.

Vigesimo primo Augusti Phrysiam Oceanus præter consuetudinem inundauit. Nam tamen Corus qui inter Boream & Zephyrū medius est, aquas in obiectum sibi Phrysiae sinū defere solet, quæ cū ob aduersam uenti uehementiā retrorabi non possunt, intumescunt, & extollunt: tñ nisi accedente aliqua tempestate aggeres non perumpunt: At tum quod & incredibili uenti ille procellas maris in deiectas terras agerent, & horrida admodū tēpestas exorta esset, imbresq; uehementissimi deciderent, aquæ mirū in modū excrecentes, non uno in loco, ut aliquādo fieri solet, sed pluribus in partibus non tã peruperunt aggeres q̄ penitus solo adaquarunt. Itaq; longe lateq; planitiem peruaserunt, homines & pecudes inopinantes obierunt, foenū quod in pratis erat abriperunt, domos subruerunt, pontes deiecerunt. Plurimū autē detrimētū hæc illuuijs attulit ei Phrysia, quæ cū Dania sinū fecit, & quæ occidentem respicit, quod mare, quod intra Hollandiā & Phrysia est, aquis redundans per angusta ostia eas non possit exonerare uento & tēpestate obstitente, atq; ita maximo impetu in aggeres irumpat.

Pars illa, quæ Groningam spectat, quia nec prominet admodū, & duabus insulis ac promontorio quædam defendit, non tantum damni accepit. Numerum pecudū, quæ in Phrysia Hispaniæ regi subiecta, inundatione hac perierunt, aiunt esse 36000. lictq; quæ superstitēs sunt, pabulum deesse, maximosq; in reficiendis aggeribus sumptus inducendos esse miseri conqueruntur. Circa finē mēsis Augusti Geulij Montem Brabantiae oppidum in suā potestatem redegerunt. Arcemq; in uicino pago Osterhusio munire cœperunt, quam tamen paulò post intellecto aduentu Hispanorum deseruerunt.

Circumuallati Sancenani à mense Martio, usq; ad mensem Augustum, cū infinita alia mala perpessi sunt: tñ maximā famē tolerarunt, eò redacti ut non solum equis

Imperatore Maximiliano II. 2533

Anno 1573

equis & asinis, felibus, canibus, muribus, talpis, sed etiam corio, calceis, pellibus membranis, cornu tam crudo, quem fuso, & ad usum lucernarum applicato uelcerentur. Fuere quoque parentes, qui filia infantem triennulam fame conflictante exederent. Itaque hac de causa supplicio affecti sunt. Fame tam saeva grassante populi magna pars interijt potissimum infimi de plebe, & fere omnes impuberes. Itaque cum nihil haberent, praeter miseram animam fame semiextinctam praescriptum, liberè eis religionem reformatam profiteri liceat, ut pro direptione mobiliu multam 40000. librarum soluant. Sed tamen postea milites multa oppidanis ademerunt, multos etiam praedijs suis exuerunt, quosdam necarunt, & incertam urbis penitus diruerunt.

Decimo quarto Septemb. soluit Antuerpia Albani classis 35. nauium, quae 19. post diem nulla re gesta redijt. Decimo quinto quidam ex nobili Familia de Sanis a suo milite in Diua Gertrudis monte, cui praerat interfectus est, cum iam diu ante in suspicionem prodicionis uenisset. Decimo octauo Sept. Hamburgi capitis supplicio affecti sunt, Ioan. Ersthusensis, qui alias Ioannes paruus appellatus est, praefectus pyrarum cum omnibus suis socijs & asseclis, exceptis tribus pueris, quorum aetatis ratio habita est. Erat autem colluies hominum ex undecim diuersis nationibus congregata. Capti hi praedones fuerunt in Oceano Occidente ab Hamburgensibus 10. Septemb. & 11. eiusdem in urbem adducti, & in carcere coniecti. Vigesimo Septemb. ingens nauale praeliu inter Albanicos & Geulos praesertim Euchsianos non procul Amsterodamo ipso Albano spectante commissum est: quo Albanici superati fuere, magna nauium parte amissa.

Vigesimo octauo Sept. Henricus Andicus electus rex Poloniae cum legatis a Poloniae statibus & ordinibus in Galliam missis in Poloniae profecturus Lutetia discedit quem rex Francia constituerat usque ad fines regni comitari, sed cum in itinere periculosa febri correptus esset, Vitriaci ei ualedicit.

Quarto Octobris magna pars praesidij, quod in arce Antuerpiensi erat, Breddam cum tribus tormentis magnis contendit, ut arcem Osterhautanam recuperarent: sed Vranij non expectato hostium aduentu, ex ea discesserunt.

Ioannes Austriacus 7. Octobr. quo ante biennium uictoriam maximam conlatus fuerat, cum insigni classe Philippi Hispaniae regis soluit Drepano Siciliae portu, & cum 105. triremibus armatis & 40. nauibus in Africam circiter meridie sequentis appulit, quem recta sequebatur Andreas Aurea cum 29. Hispanicis, & aliquantulum post Dux Selsianus cum 14. triremibus Pontificijs & Florentinis. Ac cum Guletae Austriacus intellexisset Mauros & Turcum praesidium quod 3000. erat, Tuneto discedere, postridie milite in terram exposito 2500. Tunetum mittit, qui nunciant circiter 40. millia oppidanorum abijisse. Ita que nullo resistente urbem capiunt. Erant in arce ducenti forte Mauri ab Amida rege custodiae causa collocati, qui Austriacum postero die cum exercitu aduenientem in arcem admisserunt. Ibi a Bisenanis certior fit, orta inter ciues dissensione, quadringentos Turcas ex praesidiarijs Bisenam, quae olim Vtica dicebatur, occupatum uenisse. Et cum uel ingredi uellent, & ab oppidanis prohiberentur, acriter pugnatum, dum Bisenanum 150. captiuos Christianos, qui erant in duabus triremibus Turcicis soluerunt, & armarunt: quorum auxilio Turcas profligarint, & triremes coeperint. Quare de uoluntate oppidanorum Salazaram Hispanum isthuc mittit, qui eos in fidem regis Hispaniae suscipiat. Amidam regem quod factiones fouisset, ueroque regni haeredes eiecisset, & Turcas sollicitasset, captiuum cum uxore & liberis in triremem detrusit, & in Sicilia ammisit. Ei successorem in regno designauit Muleassem adolescentem iururando ante se ut Vasallum regi Hispaniae obstrictum, cui Imperata facturus propositasque conditiones seruaturus esset, & urbis munitioni Serbellanum praefecit.

Vndecimo Octob. commissa est magna naualis pugna inter Regios & Vranios in mari Hollandico, quod Zuuidet Sehe uocant. Cum 24. horas dimicatum

Anno 1573

esset, tandē Comes Bossensis Thalassiarcha, Dominus Grūningensis, & alij cō-
plures nobiles à Geusijs, ijs præsertim, qui Zyrixæa En chusianis subsidio uene-
rant, capti, & Hornam deducti sunt. Naues multæ in Geusiorū uenerunt po-
testatem, & in his ipsius quoq; Thalassiarchæ nonnullæ etiam tormentis in fun-
dum deiectæ. Positi sunt in naue Comitiss 32. æreis tormentis maioribus, in
alijs 10 ferreis minoribus.

Decimosexto Nouemb. soluit Antuerpia classis Albani 54. nauium duce Domi-
no Beamiosio. Decimosextimo uenit Bruxellas Brabantia magnus Car-
stiliæ cōmendator, præfectus Mediolanensis, ut Albano in gubernatione Bel-
gij succedat. Nam Albanum cum filio suo, Varga & Secretario Rex non cum
bona gratia in Hispaniam reuocauerat. Circiter hoc tempus Genlisius,
quem ad Diuum Gislenum cum militem Montium subsidio duceret, captum
supra notauit, in arce Antuerpiensi strangulatus est.

Vigesimo secundo Nouembr. Flisingenses cum uesperis accepissent, classem
illam 54. nauium prope Armudam, tam redeuntis ætus maris, q̄ dies expectan-
di gratia iactis anchoris subsistere, confestim instructa classe ei obuiam contem-
dunt. At regij conspectis procul hostibus, non expectato eorum aduentu, sub-
latis anchoris se recipiunt. Hos Flisingenses ad portum Bergensem usq; in secu-
ti Romestrialum, quò se pars illorum militum receperat, confestim obsident.

Trigesimo Nouembr. Albanus omni se Imperio Bruxellæ abdicat.
Primo Decemb. Iulius Echterus electus est Episcopus Vuirceburgicus, suc-
cessit Friderico Vuirceburgico, qui proximè superiori mense mortem obierat.

Octauo Decemb. admodum horrenda fuit Lunæ defectio, quã se terribilio-
rem non uidisse multi uiri docti confirmant.

His diebus detecta est conspiratio aliquorum militum præsidiariorū & ciuiliū
Rupellanorum, qui consilium iniuerant de occupando ciuitatis dominatu, om-
nibusq; alijs sine discrimine nulla nec cōditionis, nec ætatis ratio ha-
bita interficiendis. Coniuratorum quidam compræhensi, quæstioni subditi, &
supplicio affecti sunt. Non multo post miles quidam attulit ad magistratum pi-
xidem ueneno plenam. Vigesimo sexto Decembris Rostochij & in uici-
nia sæua fuit tempestas, fulgura conspecta, & audita tonitrua.

CONTINUATIO ANNI SEPTVAGESIMI QVARTI, SVPRA
Millesimum Quingentesimum, rerum memorabilium in
diuersis orbis terrarum plagis gestarum.

Anno 1574

Vigesimo quarto & 25. Ianuarij, Classis 30. nauium ab omni re mu-
nitionū bene instructarū Antuerpia soluit, ut Middelburgensibus
subueniret. 26. die, dum progrediuntur ferreum tormentum dissi-
lijt, cuius fragmētis circiter 30. homines perempti læsiq; sunt. De-
inde nauis impedit, & collisa undoq; demersa est, ijs tamen, qui in-
erant, seruatis. Alia quoq; nauis prope Romerschreallum undis, unā cum omni-
bus rebus & hominibus perijt. Cum Montium appellerent, & in speciem trium-
phi & honorē Gubernatoris ē portu prospicientis, singulæ naues singula tor-
menta desploderent, forte inde puluis unius nauis malè custoditus ignem con-
cipiens horrendum sanè præbuit spectaculū: naue omnibusq; qui in ea erant,
in aëra magno repentinoq; impetu raptis. Auicta ibi classis cum circiter 80. na-
uibus constaret, uersus Middelburgum contendens obuiam habuit hostiū clas-
sem. Strenuè igitur pugnatum est aliquandiu utrinq;. At cum hostes 5. naues
conferentes, uelā Montium uersus conuertunt, quas hostes insequentes adhuc
aliquas assecuti, in suam potestatem redegerunt. Magnum detrimentum Rex
Hispaniæ hac expeditione accepit. Amissæ enim sunt naues magnæ militares 19.
Occisus

Imperatore Maximilano II

2535

Anno 1574

Occisus Ammiralius cum compluribus militibus, praesertim Hispanis veteranis, captus Vicarius Ammirali cum multis alijs. Qui summæ rerum loco Domini Beonij id temporis ægroti præfectus erat Iulianus Romanus natæ suæ omnibusque quas secum & milites & nauas habebat, perditis ut scapha solus euasit.

Eadem hebdomada ab ordinibus & statibus Brabantia, curia regis nomine iterum petijt duos illos millianos auri, quos ante Albanus unâ cum collatione 240000. florenorum, & tributo centesimi nummi. Circa finem huius mensis Christophorus Palatinus minimus natus filius Friderici Palatini Electoris & Ludouicus atque Henricus Comites Nassouij milite inermi subito collecto, delectum Carpeni egerunt, Vranio auxilium laturo.

Mense Februarii ex Belgio allatum est, Vranium & fratrem eius Ludouicum molitos esse ex insidijs & per proditionem occupare Traiectum superius ad Mosam, quod hodie Mastricum uocamus, Antuerpiam, Valencinam, Gandauum, sed machinationes has patefactas successum non habuisse.

Quarto Febr. Tuneto Romam allatum est ducentos Sarberloni pedites, & 150. equites adiunctis sibi auxilio 4000. Mauris eruptione facta aggressos esse circiter 1500. Turcas, & 3000. Arabum, qui de bonis Tunetanorum prædabantur, Tunetanosque uexabant, uarijsque molestijs afficiebant, in primis uero commeatu alijsque rebus necessarijs prohibere conabantur, sed Mauris pugnam desertantibus, & in fugam se dantibus, 150. Christianos cum duobus tormentis captos esse.

Et si Sigismundus Augustus Rex Poloniae mortuus est mensis Iulio anno 1572. tamen examine eius corpus non ante huiusmodi conditum est, quam electus ab ijs Rex in Poloniam uenit. Itaque 10. demum Februarii huius anni finis Vuarsovia Crocuiam traductum, & exequia magna pompa usque ad 13. diem Februarii celebrata.

Decimo octauo die Februarii cum proceres regni cum summo apparatu regniobuiam processissent, ingressus est nouus Rex splendidissima pompa regia urbem & arcem Cracuiam. 21. Febr. in summo templo maximo legatorum procerum regni & populi consentu, solenni quoque apparatu, præscripto iureiurando præiuro conronatus est, ab Archiepiscopo Gnefensi. Decimo nono Febr. Middelburgum Metropolis Zelandia deditio captum est. Militibus, sacrificijs & monachis parcitum, ita tamen ut simplici uestitu amicti Crudiri alijs omnibus rebus in utberelictis, quam primum ea excedant. Tribuni militum & centuriones Flissingam captiuum deducti. Summus eorum præfectus Mondragonius Hispanus datur de permutatione captiuorum cum eo agat. Oppidanis summa centum militum aureorum imperata. Reliquorum bona Vranus occupauit: qui cum trecentis ciuibus uicinorum oppidorum urbem est ingressus.

Vigesimo primo Febr. Turca magnis copijs de improviso noctu Canisum inuadentes captis interfectisque amplius mille hominibus, & pago direpto, & concremato usque ad arcem exusto, eodem unde uenerant, cum magna præda regressi sunt: præsidio, quod in arce collocatum est, incendium magno animo dolore spectante, sed quod numero hosti impar esset, uim illam a pago propulsare nequeunte.

Mongomerius circa finem huius mensis, in Normandia potitus est primo Carrentano, ei que præsidium reliquit filium suum: deinde S. Lo eiusque defensionem commisit Columbiero, tum Donfreno. Hugonotti in Pictonibus occuparunt Fonteneium, Lusignanum, & Talmonum. In Lugdunenli prouincia Maleuallum, & arcem Peretum, & nonnulla alia loca.

Vigesimo sexto Febr. in consilio aulico Regis Francia, constitutum, arma aduersus Hugonotos esse capienda. Penultima Februarii regi Francia aduersus S. Germanum cum aula commoranti ad uesperam nunciatum est, aduentare 500. equites, ipsum inopinantem oppressuri. Qua re audita non mediocriter perturbati aulici, plarique ea ipsa nocte summa contentione Lutetiam profugunt, posteram

Anno 1574

stera luce Rex se in arcem Bolognam, & inde Parrhisios recepit.

Circiter hoc tempus Hugonoti feruntur certa postulata quædam ad regem misisse: & petisse ut regnum pristino statui & libertati restituat, & ordinum conuentus agat. His temporibus frater Comitum Mongomerij Dominus de Sancto Ioanne domi suæ interfectus est.

Quarto Martij rapti sunt ad supplicium Antuerpiæ instar proditorum 4. ex quibus duo Hispani: qui feruntur arcem Antuerpianam Vranio ac fratri eius Ludouico prodere uoluisse. Quinto Martij Albanus & Andreas Auria Genoua soluerunt in Hispaniam nauigaturi. Sexto Martij Vranium quod ab Hugonotis occupatum erat, receptum est.

Decimotertio Martij Franciscus Barbarus Constantinopoli Venetias attulit rarificationem & confirmationem pacis 11. die Februarij inter Turcæ & Venetos factæ. Quibus conditionibus ignorat. Dicit inter eos conuenisse: quæ utrinque quisque maximo superuenient bello occuparit, in suam subijceret potestatem, & ea sui iuris Imperijque permanerent, ita tamen ut Veneti Turcæ restituant Sapotum, nec ullum ius sibi uendicent in castellum Xemenicum, & his ille ad duo miliaria territorij circum Zaram, & tantundem circa alios suæ ditionis concedat: ut Veneti Dalmatiæ & uicorum aliquot in regione Zaræ nomine Turcæ annum tributum pendant. Intellectum etiam tum est, Turcæ maximam classem instituere.

Decimo septimo Martij Tuneto Romæ perscriptum est Mauros magnò numero Tunetum adorturos à Gabriele Serbellano profligatos circiter mille ex his cæsis. His diebus Simon ab Anila præfectus præsidiariorum Traiecti ad Mosam, noctu ex insidijs eruptione facta in castra Ludouici Nassouij amplius 600. inopinantes cum excubijs interfecit. Circiter hoc tempus in Italiam allatus est Mauros qui ad urbem Tuneti habitant à Ramadamo pro rege Algeriæ instigatos, consilium inisse intradendi arcem nuper ab Hispanis extructam, interfectis ante Christianis quibusdã hinc inde palantibus, ea re cognita, à Serbellone aduersus eos missum Salazarum, cum mille peditibus in quatuor ordines distributis, à quibus Mauri profligati sunt, mille ducentis ex his trucidatis, plurimis uulneratis. Vigesimo quarto Martij edita est declaratio Henrici regis Nauaræ, qua testificatur falsò se traduci ac si his foueat, qui regem ad S. Germanum opprimere conati sunt. Se ita ergo regem affectum, ut uitam & innesque suas opes, unà cum suis pro regis & regni salute profundere, & se perturbatoribus regni obijcere atque opponere summis uiribus uelit.

Nono Aprilis mortuus est Romæ Paulus Manutius.

Vndecimo Aprilis cohors manipularium & sclopetiariorum quæ in statione custodia causa pro foribus Palatii, disposita est, in quo Dux Alanzontius, Rex Nauaræ, Marechalli Momorantius & Cossius, Gallicorum præsidiariorum & Legionum regie, quæ in excubijs aulae esse solet, comprehensi etiam alij sunt, quod conpirationem aduersus regem inuisse dicerentur.

Decimo quarto Aprilis regius exercitus copias Christophori Palatini & Ludouici Nassouij in campis Mauccensibus ditionis Cliuentis duobus miliaribus à Neomago dilitis ex itinere defatigatas inopinantes adortus est. Quorum impetum cum pars peditum diu sustinuisset, equitesque acerrimè pugnassent: tamen cum his, qui in castris erant, non satis spacij ad instruedam aciem datum esset, & plerique inermes, & hoc subito hostium aduentu perturbati, hostibus omnibus copijs imminentibus eosque circumstantibus, & de fuga potius, quam de prælio cogitarent, nec his, qui manus cum hoste conferebant, dimicando fellis recedentes succederent, multis cæsis reliquis copijs profligatisque, hostes castris uictoriaque potiti sunt. Decimo septimo Aprilis Ioachimus Camerarius uir doctissimus, cum uixisset annos 74. dies 6. diem suum obiit Lipsiæ, qui paulo ante mortem hoc distichon composuit.

Morte nihil tempestiua esse optatius aiunt,
Sed tempestiuam quis putat esse suam.

Qui putat, ille sapit, quoniam ut fatalia uite,
sic et quisque suæ tempora mortis habet. Vige.

Imperatore Maximiliano II. 2537

Anno 1574

Vigesimo primo Aprilis decessit Cosmus Medices Hetruriae Dux eiusque maximo natu filio Petro commissa est à primatibus administratio ditionum à patre relictarum. Huic Papa in litteris suis consolatorijs, quas ad eum ultimo huius mensis scripsit, dicitur tribuisse titulum Magni ducis Hetruriae, quæ primum patri eius ante quadriennium Pius V. Papa cõtulerat.

Quinto Maij e Corcyra Venetis nunciatum est, Albanos siue Epirotas, cum intellexissent Turcas iuxta pacta possessionem Sapoti apprehensuros, se incolis qui sub potestatem & tyrannidem Turcicam redire nolebant, coniunxisse, & ex insidijs circiter 3000. equites Turcas adortos ad unum omnes trucidasse. Itaq; Quirinum eò cum copijs missum, & ut Albanos pacemq; à Papa implorarent: tamen postea Veneti Sapotenses in ius Imperiumq; Turcicum transigere coegerunt.

Vndecimo Maij Venetijs Palatium S. Marci, magna ex parte cõflagrat. Decimo quinto Maij iterum magnum incendium Venetijs excitatũ est, quò multa tabernæ omnis generis mercibus plenæ, cum magna mercatorum iactura, inflammata sunt.

Vigesimo quarto ex Gallia nunciatum est, ducem Alanzonium & regem Navarrae publicè declarasse, se coniurationis aduersus regem nec conscios, nec participes esse, sed constituisse ad reginam Angliæ, & principem Vrania proficisci, à quibus uocati essent: cū Alanzonius exiguam sibi in Francia ditionem esse, Rex aut Navarrae maximam regni sui partem occupatam, quærentur.

Vigesimo quarto Maij Bruxellis Brabantie incendio correpta est, cum ingenti fragore mola pulueris tormentarij, turrisq; ei vicina, in qua reposita erat 20. cubitus ex fundamētis deiecta, subtractis in aëra saxis & lapidibus, & procul ab urbe decidentibus. diuersis locis uir & equus oppressi: In urbe & extra urbem maximo illo impetu plurimorum ædificiorum tecta, unà cū fumireceptaculis, quæ supra ædium culmina attolluntur quassa ac diuisa, fenestris, uno quasi momento disiecta, homines 15. interierunt.

Vigesimo septimo Maij Mongomerius, cum diutius obsidionem & oppugnationem arcis Donfroniae ferre non posset, se dedit Domino Marignoni regis Vicario in inferiori Normandia absente, duce Boullonio. Is postea Lutetia supplicio affectus est. Trigesimo Maij, qui dies fuit Pentecostes Carolus IX. Francia Rex mortuus est. Eodem die Henricus rex Poloniae, in demortui locum declaratus est Rex Franciae.

Vltimo Maij, re bene ad Neomagũ à regijs gesta insolentia elati sub specie, non solutorum stipendiorũ Hispani seditione facta à signis discesserunt, & cum circiter 4000. conspirassent, primò clam, mox ui Antuerpiã irrumpentes, instructa acie in forũ progressi, & magna uociferatione pecuniam possidentes, magnum omnibus metum terroremq; iniecerunt. Inde excubijs nullis etiam ædibus & in his gubernatoris Antuerpiensis expilatis, ipsoq; Gubernatore eiusq; milite præfidiario urbe pulso, totam ciuitatẽ dominatu tenuerunt, nequicquam Gubernatorem Belgij ueriti, qui in mercatorum Saxonum domum secesserat. Causam huius tumultus prætendebant, quòd mutorum mensium, imò circiter trium annorum stipendia sibi deberentur, quorum solutionẽ flagitabant. Itaq; ciues ut ab ea infinita licentia, ui & dominatione se liberarent, & eis satisfaceret, summo studio summaq; cura incubuerunt. Itaq; cum q; poterant maximam pecuniae uim ad 400000. collegissent, nec illa ad solutionem sufficeret, & partim alia res in æstimationẽ illis data, partim reliqui, quòd postulabant præstatio ad certum diem promissa

Anno 1574

missa esset.

Ultimò Maij, cum supremus Gubernator uenizæ huic facinori datae, impunitatisq; fidem ijs sancti religionē in præcipuo templo fecisset, iterum se ad obediendum regi iureiurando obligarunt, qui 2. Iulij Antuerpiam Holandiam uersus profecti sunt.

Dum metu seditiosorum illorum militum, ne eas inuaderent, Ammiralibus naues bellicas, omniq;ue apparatus militari adornatas, ex portu Antuerpensi ad aliquot ab urbe militaria educit: Geusij ea re cognita, ultimo Maij, quo milites illi in urbe triumphabant, aliquas ex his cœperunt, aliquas etiam tormentis afflictis in aquas miserunt.

Circa principium mensis Iulij Ericus dux Brunswicensis, & Otto Comes Schaumburgicus 4000. equitum regi Hispaniæ militatum in Belgium adduxerunt.

Eodem mense 1500. equites à Petro Ernesto Comite Mansfeldico, Gubernatore Lucelburgensi illius regis nomine conscripti, in regionem illam uenerunt.

Primis etiam huius mensis diebus à regijs obsessum est Gorcum. Idem circumuallarunt Bomelum.

Octauo Iulij literis Marsiliæ datis, nunciatum est tres naues à Turca Regi Franciæ dono missas, in quibus erant Equi, Leones, Pantheræ & aliæ res. Quod idcirco fecisse existimatur, ut classis sua se in portum Tolonensem in hyberna recipere possit. Sed intellecta Regis morte unam ex his Constantiopolim rediisse, ut & Turcæ mortem regis significaret, & quid faciendum esset cognosceret.

Decimo Iulij oppidum de Sainct Lo expugnatum est, à Vicario regis in inferiori Normandiâ.

Decimotertio Iulij Constantinopoli à certis hominibus perscriptum est, inter Imperatorem & Turcarum principem inducias, ad 5. annos factas esse.

Decimoquarto Iulij ex Angliâ scriptum est reginam multis collectis copijs terra maricq; se firmis præsidijs munire, & magnam classem apparare.

Sabaudiæ Dux de regis Franciæ morte certior factus, ut fines suas munit, magnum militum numerum conscripsit. Idem 26. Iulij Venetias ad excipendum Franciæ & Poloniæ regem uenit.

Turcica classis fluctibus agitata detrimentum accepit.

Decimoseptimo Iulij Henricus Franciæ & Poloniæ Rex cum splendide in cœna tractasset Poloniæ proceres, noctu cum quibusdam suis ministris tacite ac clam Cracouia abiit, & magnis itineribus quàm longissimè potuit procedens.

Vigesimoquarto Iulij Viennam ad Imperatorem uenit, à quo cum humaniter ac perhonorifice admodum exceptus esset. Vigesimo nono Vienna discedens, Venetias appulit. 18. die Iulij, ubi nihil prætermisum est, quod ad regium planè apparatus, ac splendorem magnificentiamq; pertineret.

Commoratus illic est ad 27. Iulij, cum eodem gratulandi causa conuenissent multi Italiæ principes ac proceres, reliquarumq; legati.

Vigesimo tertio Iulij Romæ duo in puteum purgandi gratia missi subito interierunt, tertius cum nondum ad aquam descendisset nimio fœtore languens semianimis extractus est. Canes & aliæ bestię in eum delatae, simul atque halitum senserunt, mortuæ conciderunt. Fax incensa ut primum admota fuit, extincta est.

Mense Iulio in Calabria cæsi & capti sunt 3000. Turcæ, qui aquandi & prædandi causa in terram descenderant.

Monbrunus captus Hugonotorum in Delphinatu extinctus est ex uoluntate, quòd accepit apud oppidum Dia, ubi & uicarium suum, & multos pedes amisit. Princeps Delphinus cum equitibus mille & aliquot millibus pedum.

Imperatore Maximiliano II. 2539

Anno 743 1574

peditum conatur, ex Rhodani tractu pellere ac conijcere Hugenos.
Hoc mense conspecta sunt, in mari prope Tunetum circiter 350. uela
Turcarum. Cum his ut se coniungant ad obsidendam oppugnandamq;
nouam arcem à Serraglio adificatam, atque Guletam maxi-
mæ copiae Maurorum, Algerensium, Tripolitano-
rum & Zerbitanorum, praesto es-
se dicuntur.

F I N I S.

BASILEÆ, EX OFFICINA HEN-
RICI PETRINA MENSE AVGVSTO,
ANNO M. D. LXXIII.

